અલ્લાહપાકની અપાર કુદરતો-નેઅમતો

કુર્આન શરીફ
અને
વૈજ્ઞાનિક સંશોધનોને આધારે

: સંપાદક :

(મવ.) ઈકબાલ મુહમ્મદ ટંકારવી (સા.)

દારૂલ ઉલૂમ ઈસ્લામિય્યહ અરબિય્યહ માટલીવાલા

ઈદગાહ રોડ, ભરૂચ-૩૯૨ ૦૦૧

કિતાબનું નામ : અલ્લાહપાકની અપાર કુદરતો-નેઅમતો
કુર્આન શરીફ અને વૈજ્ઞાનિક સંશોધનોને આધારે

સંપાદક : (હઝ. મવ.) ઈકબાલ મુહમ્મદ ટંકારવી (સા.)

પ્રકાશન વર્ષ : ઈ.સ. ૨૦૧૫, હિ.સ. ૧૪૩૬

પ્રત : ૧૦૦૦

આવૃત્તિ : પ્રથમ

મૂલ્ય : ૨૦૦

: કિતાબ મેળવવાનું સ્થળ :

દારૂલ ઉલૂમ ઈસ્લામિય્યહ અરબિય્યહ માટલીવાલા

ઈદગાહ રોડ, ડી.એસ.પી. ઓફિસ સામે,

ભરૂચ–૩૯૨૦૦૧ (ગુજરાત–ઈન્ડીયા)

ફોન : ૦૨૬૪૨–૨૨૩૮૬૪, ૨૨૩૫૦૫

અનુક્રમણિકા

ક્રમ	વિગત	પેજ
૧	**સંપાદકીય**	૧૧
૧/૧	**પ્રસ્તાવના** (મુસ્લિમ વૈજ્ઞાનિકોની શોધખોળો)	૨૯
૨	કુર્આન શરીફના મુખ્ય વિષયો	૩૦
૩	**પુસ્તકનો ખાસ વિષય : અલ્લાહપાકની નેઅમતો**..........	૩૦
૪	પાણીની નેઅમત-ઉપકારો	૩૭
૫	રોજી-રોટીની નેઅમતો	૪૧
૬	સર્વશક્તિમાન ફક્ત એક અલ્લાહપાક	૪૩
૭	માનવ અવયવો (આંખ, કાન, જબાન, ચામડી, મગજ)	૪૪
૮	પૃથ્વીના ચક્કરોથી રાત-દિવસની હેરફેર	૪૫
૯	સૂર્યનો ગોળો : ઈમાનમાં વધારો	૪૬
૧૦	શિયાળો, ઉનાળો અને ચોમાસાની ઋતુઓ	૪૭
૧૧	પૃથ્વી અને માનવીમાં કુદરતની વિવિધ નિશાનીઓ................	૪૮
૧૨	માટીથી સર્જન - પુરૂષોની શાંતિ માટે સ્ત્રીનું સર્જન	૫૦
૧૩	ભાષા-રંગનો ફર્ક - રાત્રિ ઉંઘ માટે, દિવસ રોજી માટે	૫૨
૧૪	વિજળીના ચમકારા - આકાશ પૃથ્વીનું ટકી રહેવું	૫૩
૧૫	મનુષ્યની યોજના ફક્ત નામ પૂરતી હોય છે........................	૫૪
૧૬	કાર્ય અને તેના કારણોનો જાહેરી સબંધ અલ્લાહપાકના તાબે હોય છે	૫૮
૧૭	આકાશ-પૃથ્વીની વૈજ્ઞાનિક માહિતી વિશે કુર્આની દૃષ્ટિકોણ	૬૧
૧૮	કુર્આન શરીફની તફસીરમાં વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિકોણોથી મદદ લેવાનું સાચુ માપદંડ	૬૪
૧૯	કુર્આન શરીફની રોશનીમાં બુધ્ધિશાળી કોણ છે ?	૭૧
	બાઈબલ, કુર્આન શરીફ અને વિજ્ઞાન	
૨૦	વૈજ્ઞાનિક બાબતો વિશે ડો. મોરીસ બોકાઈની અમૂક ચોખવટો	૮૦

ક્રમ	વિગત	પેજ
૨૧	વિજ્ઞાન ધાર્મિક બાબતોનો ખુલાસો કરી શકતું નથી	૮૨
૨૨	ઈસ્લામ વિશે યુરોપમાં ખોટી માન્યતાઓ	૮૨
૨૩	આકાશી પુસ્તકોમાં માનવીય હસ્તક્ષેપને લઈ વિરોધાભાસ.........	૮૪
૨૪	કુર્આન શરીફ અને વિજ્ઞાન વચ્ચે મળતાપણું	૮૬
૨૫	કુર્આન શરીફનો મુખ્ય હેતુ અલ્લાહપાકની સર્વોચ્ચતા	૮૮
૨૬	ખ્રિસ્તી ધર્મગુરૂઓ તરફથી વૈજ્ઞાનિકોની સતામણી.................	૮૮
૨૭	વિજ્ઞાનની પ્રગતિમાં મુસ્લિમોનો સિંહફાળો.........................	૯૦
૨૮	જીવસૃષ્ટિના વિકાસનો અભ્યાસ ડાર્વિનના ઉત્ક્રાંતિવાદને સંપૂર્ણ રદ કરે છે	૯૧
૨૯	ભૌતિકવાદ (માદ્દિયત)નો મુકાબલો કરવાથી યહુદી-ખ્રિસ્તી ધર્મ અસમર્થ હોવાની કબૂલાત	૯૨
૩૦	કુર્આન શરીફ બાઈબલની નકલ કરી તૈયાર કર્યું છે એવા વાહિયાત આક્ષેપનો જવાબ..	૯૪
૩૧	**પૃથ્વી અને આકાશોનું સર્જન :** બાઈબલ સાથે સમાનતા અને તફાવત...............................	૯૬
૩૨	સર્જનની છ અવધિઓ : દિવસનો અર્થ સમયની લાંબી અવધિ છે..	૯૬
૩૩	કાયનાત (બ્રહ્માંડ) અને વિશ્વોની રચના.............................	૯૯
૩૪	સંખ્યાબંધ (સાત) વિશ્વોનું અસ્તિત્વ	૧૦૦
૩૫	કુર્આન શરીફમાં ખગોળશાસ્ત્રનું વર્ણન	૧૦૬
૩૬	આકાશને લગતા સામાન્ય વિચારો	૧૦૭
૩૭	આકાશી પદાર્થોનું સ્વરૂપ : સૂર્ય, ચંદ્ર અને તારાઓ	૧૧૨
૩૮	સૌથી નીચેનું આકાશ (સમાએ દુન્યા)	૧૧૪
૩૯	આકાશી તંત્ર...	૧૧૬
૪૦	ચંદ્ર અને સૂર્યની પ્રદક્ષિણા માર્ગોનું અસ્તિત્વ	૧૧૭
૪૧	રાત્રી અને દિવસનો ક્રમ	૧૧૮
૪૨	અજવાળા-અંધારાનું દોડવું	૧૨૦

ક્રમ	વિગત	પેજ
૪૩	પૂર્વ અને પશ્ચિમ એક નથી, બલ્કે અનેક છે	૧૨૧
૪૪	આકાશોની પ્રગતિ..	૧૨૨
૪૫	બ્રહ્માંડની વિસ્તૃતિ (ફેલાવુ)	૧૨૩
૪૬	**પૃથ્વી બાબતે કુર્આન શરીફનું વર્ણન**	૧૨૮
૪૭	સામાન્ય વર્ણન દર્શાવતી આયતો	૧૨૯
૪૮	પાણીનું વર્તુળ અને સમુદ્રો : કૃત્રિમ વરસાદની કેટલી શક્યતા છે ?	૧૩૩
૪૯	સમુદ્રો અને વહાણોનો ઉલ્લેખ	૧૩૯
૫૦	પૃથ્વીની સપાટી અને પર્વતોનું મહત્વ	૧૪૨
૫૧	વાતાવરણમાં વિદ્યુત શક્તિ	૧૪૬
૫૨	પડછાયાનું વર્ણન..	૧૪૭
૫૩	**પ્રાણી અને વનસ્પતિ સૃષ્ટિ**..................................	૧૪૮
૫૪	જીવનનો આરંભ..	૧૪૯
૫૫	વનસ્પતિ સૃષ્ટિમાં સમતુલા	૧૫૩
૫૬	ફળોના જુદા જુદા સ્વાદ	૧૫૩
૫૭	વનસ્પતિ સૃષ્ટિમાં પ્રજનન (વૃધ્ધિ) પ્રક્રિયાના વિવિધ પ્રકારો	૧૫૪
૫૮	**પ્રાણી જગતમાં પ્રજનન**	૧૫૮
૫૯	પ્રાણીઓની કૌમો (સમૂહો)નું અસ્તિત્વ..........................	૧૫૯
૬૦	મધમાખી, કરોળીયા અને પક્ષીઓનો ઉલ્લેખ	૧૫૯
૬૧	પશુઓના દૂધના તત્વોનું મૂળ	૧૬૪
૬૨	**માનવ પ્રજનન વિશે અમૂક મૂળભૂત બાબતો**	૧૬૫
૬૩	કુર્આન શરીફમાં માનવ પ્રજનનનો ઉલ્લેખ.......................	૧૬૮
૬૪	માનવ પ્રજનનમાં ફળદ્રુપતા આપતા પ્રવાહીના તત્વો	૧૭૦
૬૫	ગર્ભાશયમાં બીજનું સ્થાપિત થવું	૧૭૩
૬૬	ગર્ભાશયની અંદર ગર્ભનો વિકાસ	૧૭૫
૬૭	કુર્આન શરીફ અને જાતિય શિક્ષણ............................	૧૭૮

ક્રમ	વિગત	પેજ
	કુર્આન શરીફમાં વર્ણન કરેલ નેઅમતો-ઉપકારો મુખ્ય હેતુ (આખિરતની તૈયારી)ના વર્ણન સાથે............	૧૮૨
૬૮	યહુદીઓ ઉપર કરેલ વિવિધ ઉપકારોનું વર્ણન	૧૮૨
૬૯	આકાશ-પાતાળની નિશાનીઓ અલ્લાહપાકની યાદ માટે છે	૧૮૩
૭૦	સૂર્યને પશ્ચિમથી ઉગાડવો અલ્લાહપાકની જ કુદરત છે.............	૧૮૪
૭૧	માંના પેટમાં ચાહે એવી શકલ કોણ બનાવે છે ?	૧૮૪
૭૨	આકાશો-પૃથ્વીમાં ચિંતન-મનન કરવું	૧૮૫
૭૩	હઝ. આદમ (અલ.)ની પૈદાઈશનું વર્ણન	૧૮૬
૭૪	ગંદી વસ્તુઓ હરામ ઠેરવવી પણ મહાન ઉપકાર છે	૧૮૬
૭૫	અલ્લાહપાકની વિશાળ કુદરત	૧૮૮
૭૬	મુસીબતમાં કોને પુકારો છો ?	૧૮૯
૭૭	શરીરના અવયવો ઉપર વિચાર કરો....................................	૧૯૦
૭૮	મહાન શક્તિશાળીને છોડી નિર્જીવને પૂજવા કેવી મોટી બેવકૂફી....	૧૯૧
૭૯	ઈમાન અલ્લાહપાકની મહાન નેઅમત છે, તે ગર્વ-ઘમંડની વસ્તુ નથી	૧૯૪
૮૦	વરસાદની નેઅમતથી મૃત્યુ બાદ સજીવનનો દાખલો	૧૯૭
૮૧	મૂર્તિઓની કમઝોરી-લાચારી	૧૯૮
૮૨	સુલેહ-શાંતિ-સંપથી રાખવું પણ અલ્લાહની મહાન નેઅમત છે.....	૧૯૯
૮૩	ઝકાત મારફતે ગરીબો ઉપર ઉપકાર, અલ્લાહપાકની વિશાળ કુદરત અને શક્તિ	૨૦૦
૮૪	માનવસ્વભાવની કમઝોરી-સ્વાર્થવૃત્તિ	૨૦૨
૮૫	મૂર્તિઓની સંપૂર્ણ અસમર્થતા	૨૦૪
૮૬	દરેકની રોજીની જવાબદારી અલ્લાહપાકે લીધી છે	૨૦૫
૮૭	થાંભલા વગરનું આકાશ અને સૂર્ય-ચંદ્રની નિયમિતતા	૨૦૬
૮૮	વિજળી, કડાકા, રક્ષક ફરિશ્તા વગેરેના ઉપકારો	૨૦૬

ક્રમ	વિગત	પેજ
૮૯	સમગ્ર કાયનાત (સૃષ્ટિ) માનવીની સેવામાં	૨૦૯
૯૦	આકાશ-પૃથ્વીની બધી જ વસ્તુઓ અલ્લાહની સામે ઝૂકે છે	૨૧૩
૯૧	ફળો-ફુલોમાંથી મધ, પશુઓના શરીરમાંથી સ્વચ્છ દૂધ વગેરે નેઅમતો	૨૧૪
૯૨	તૌહીદ અને શિર્કના આસાન દાખલાઓથી સમજાવવું પણ મહાન નેઅમત	૨૧૫
૯૩	માંના પેટમાંથી અભણ માનવીને કોણે જ્ઞાન આપ્યું ?	૨૧૬
૯૪	પક્ષીઓને વાતાવરણમાં અધ્ધર કોણ થોભાવે છે	૨૧૬
૯૫	ખુદાઈ ઢીલ માનવીને અઝાબપાત્ર ન બનાવે !......................	૨૧૯
૯૬	ઘડપણ અને પત્નીના વાંઝ હોવા છતાં અવલાદ આપવી અલ્લાહપાકની કુદરત	૨૨૨
૯૭	અલ્લાહપાકની યાદથી જ શાંતિ મળશે	૨૨૨
૯૮	આકાશ-પૃથ્વીને અલગ પાડવા માનવીઓ ઉપર મહાન ઉપકાર	૨૨૩
૯૯	આકાશને પૃથ્વી ઉપર તૂટી પડવાથી કોણે રોકી રાખ્યું છે............	૨૨૫
૧૦૦	શિર્ક બાબતે જગતભરના માનવીઓને સાદુ ઉદાહરણ આપવું	૨૨૫
૧૦૧	આકાશ-પાતાળની ચોકસાઈપૂર્વક વ્યવસ્થા કોણ સંભાળી રહ્યું છે ..	૨૨૭
૧૦૨	લડાઈ-ઝઘડાથી દૂર રાખવા લોકોના ઘરે પ્રવેશવાના નિયમો........	૨૨૮
૧૦૩	વરસાદની પ્રક્રિયા અને પશુઓ-પ્રાણીઓના પ્રકારો અલ્લાહ તઆલાની નિશાનીઓ	૨૩૦
૧૦૪	મૂર્તિઓ નફા-નુકસાન, જીવન-મરણ બલ્કે પોતાની પણ માલિક નથી	૨૩૧
૧૦૫	પક્ષીઓ પણ તૌહીદ અને શિર્કને સમજે છે, કાશ કે માનવી આ હકીકતને સમજે !	૨૩૩
૧૦૬	માનવીની સઘળી જરૂરતો અલ્લાહપાક જ પૂરી પાડે છે, પછી બીજાઓને કેમ પુકારો છો ?	૨૩૩
૧૦૭	કમઝોરોને હુકૂમત આપવી અને તાકતવાળાઓને કમઝોર કરવા ફક્ત અલ્લાહપાકની જ કુદરત	૨૩૪

ક્રમ	વિગત	પેજ
૧૦૮	ફિરઔનની સંપૂર્ણ સરકારી મશીનરી છતાં હઝરત મૂસા (અલૈ.)નું જીવંત રહેવું, બલ્કે તેના મહેલમાં જ આપની સારસંભાળ થવી.....	૨૩૫
૧૦૯	રાત-દિવસની હેરફેર તેના સંપૂર્ણ તાબામાં છે	૨૩૬
૧૧૦	કરોળિયાની જાળની જેમ મૂર્તિઓની કમઝોરી	૨૩૭
૧૧૧	મુશ્રિકોનો એકરાર : સર્વ વ્યવસ્થા અલ્લાહપાકના જ હાથમાં	૨૩૭
૧૧૨	આકાશ-પૃથ્વીને પેદા કરવાનો હેતુ	૨૩૮
૧૧૩	શાદી-વિવાહ પણ અલ્લાહપાકની નિશાની છે	૨૩૯
૧૧૪	માનવીની શરીર રચના અને જીવનના વિવિધ તબક્કાઓ તેની કમઝોરી તથા મોહતાજીની દલીલ છે	૨૪૦
૧૧૫	અલ્લાહપાકની સંપૂર્ણ પ્રશંશા મખ્લૂક કરી શકતી નથી	૨૪૧
૧૧૬	હઝ. દાવૂદ (અલૈ.) અને હઝ. સુલયમાન (અલૈ.) ઉપર અલ્લાહ તઆલાના ઉપકારો અને તેમનો શુક્ર અદા કરવો	૨૪૪
૧૧૭	કૌમે સબાથી ઈબ્રત : ફરમાંબરદારી ઉપર ઈન્આમ અને નાફરમાની ઉપર સઝા	૨૪૪
૧૧૮	માનવીની ઈબ્રત માટે આકાશ-પાતાળની નિશાનીઓ કાફી છે......	૨૪૭
૧૧૯	રાત-દિવસ અને પ્રકાશ-અંધકારની જેમ હિદાયત તથા ગુમરાહી એક થઈ શકતા નથી	૨૪૮
૧૨૦	જમીન, હવા, પાણી એક હોવા છતાં દરેક વસ્તુને વિવિધ રંગો, ખાસીયતો આપવી	૨૪૯
૧૨૧	શું રાત-દિવસની કુદરતની નિશાનીઓ ઈબ્રત માટે કાફી નથી ?....	૨૪૯
૧૨૨	રાત-દિવસ પશુઓથી ફાયદો ઉઠાવતા પણ એક અલ્લાહપાકના ઉપકારો યાદ નથી આવતા ?	૨૫૧
૧૨૩	સડેલુ હાડકુ હાથથી મસળી ખુદાપાકને ચેલેંજ આપે છે, તો પ્રથમ તે હાડકુ કોણે પેદા કર્યુ તે તો વિચાર !	૨૫૧
૧૨૪	અપકારી (નાશુક્રા)ને સીધો માર્ગ મળતો નથી	૨૫૩

ક્રમ	વિગત	પેજ
૧૨૫	દુનિયાની બધી જ મશીનરી-યંત્રો પ્રકાશમાં બને છે, પણ માનવીને ત્રણ ત્રણ અંધારીઓમાં કોણે અને કેવી રીતે બનાવ્યો ?	૨૫૪
૧૨૬	બંદાઓના કુફ્રને અલ્લાહપાક પસંદ કરતા નથી	૨૫૪
૧૨૭	દરરોજની ઉંઘ કિયામતનો જીવંત દાખલો છે, માટે મુશ્રિકો આખિરતને સમજે..................................	૨૫૬
૧૨૯	અલ્લાહ તઆલા પોતાના અત્યાચારી-નાફરમાન બંદાઓને કેટલા પ્યારથી સમજાવે છે !...	૨૫૭
૧૩૦	માનવી પોતાના પાલનહારનો મહા નાશુક્રો (અપકારી) છે..........	૨૫૭
૧૩૧	અલ્લાહપાકે માનવીનો ચહેરો સૌથી સુંદર બનાવ્યો, તે પાક પરવરદિગારની પોતાની સુંદરતા કેવી શાનદાર હશે !	૨૫૮
૧૩૨	આકાશ અને પૃથ્વી અલ્લાહપાકના હુકમનું પાલન કરવા સદા તત્પર રહે છે, અને માનવી ઈન્કાર કરે છે !.........................	૨૫૯
૧૩૩	જ્યારે આંખ, કાન અને ચામડીઓ માનવી વિરૂદ્ધ સાક્ષી આપશે !..	૨૬૧
૧૩૪	સૂર્ય, ચંદ્ર અલ્લાહ તઆલાની કુદરતની નિશાનીઓ છે, તે પોતે જ ચક્કર લગાડી પોતાને આજ્ઞાંકિત સાબિત કરે છે, પછી તેમને કેવી રીતે પૂજવામાં આવે ?..	૨૬૧
૧૩૫	માનવીની મનોવૈજ્ઞાનિક કમઝોરી તેનો પૈદા કરનાર જ દર્શાવી શકે છે..	૨૬૨
૧૩૬	અવલાદ-સંતાન આપવા ન આપવા ફક્ત અલ્લાહ તઆલાની કુદરતથી જ છે	૨૬૪
૧૩૭	શું માનવી આટલો બધો અપકારી (નાશુક્રો) છે ?	૨૬૪
૧૩૮	આકાશ-પૃથ્વીનું સર્જન એક ખાસ હેતુસર છે	૨૬૫
૧૩૯	તવહીદની નિશાનીઓથી ઈબ્રત-બોધપાઠ	૨૬૬
૧૪૦	કુર્આન શરીફમાં ચિંતન કરવાનું દરેકને આહ્વાન	૨૬૭
૧૪૧	શું અલ્લાહપાકે માનવીને લગામ વગરનો છોડ્યો છે ?.............	૨૭૦
૧૪૨	મૂર્તિપૂજા કરનારા પાસે કોઈ બુદ્ધિમય દલીલ હોઈ શકતી જ નથી, તે ફક્ત બાપદાદાના સહારે ચાલી રહ્યા છે	૨૭૧

ક્રમ	વિગત	પેજ
૧૪૩	અલ્લાહપાકના અપાર ઈન્આમોથી બોધપાઠ	૨૭૩
૧૪૪	માનવીની પૈદાઈશ, આગ, પાણી અને ખેતીવાડીમાં અલ્લાહપાકની	
	મહાન નિશાનીઓ	૨૭૬
૧૪૫	તમે શક્તિશાળી હોય તો મૃત્યુ પામનારને કેમ બચાવી શકતા નથી?	૨૭૭
૧૪૬	અલ્લાહપાક જ સૌથી પહેલા અને હંમેશા બાકી રહેનાર છે	૨૭૭
૧૪૭	તકદીર (ભાગ્ય) ઉપર ઈમાન લાવવું પણ મહાન નેઅમત છે,	
	જે દિલગીર થવા તથા ઘમંડ કરવાથી બચાવે છે......................	૨૭૮
૧૪૮	અલ્લાહપાકની બેહતરીન (શ્રેષ્ઠ) સિફતો (ગુણો)	૨૭૯
૧૪૯	શું આટલા વિશાળ આકાશમાં કોઈ જગ્યાએ ફાટફૂટ દેખાઈ છે ? ..	૨૮૦
૧૫૦	ખુદાપાકની પકડથી કોઈએ પણ ગાફિલ ન રહેવુ જોઈએ	૨૮૦
૧૫૧	અલ્લાહપાક સિવાય કોણ પક્ષીઓને હવામાં રક્ષણ આપનાર છે ?..	૨૮૧
૧૫૨	ખુદા તઆલાની કુદરતથી માનવ હાડકા અને ટેરવા પણ	
	ભેગા કરવામાં આવશે	૨૮૨
૧૫૩	માનવીનું અસ્તિત્વ જ આખિરતની દલીલ છે	૨૮૩
૧૫૪	આકાશ-પૃથ્વી પેદા કરનાર ખુદાપાક માટે માનવીને ફરીવાર પેદા	
	કરવો શું મુશ્કેલ છે ?..	૨૮૫
૧૫૫	અપકારી માનવી ! પોતાના અસ્તિત્વ ઉપર તો જરા વિચાર કર	૨૮૬
૧૫૬	કઈ વસ્તુએ માનવીને ધોકામાં નાંખ્યો ?	૨૮૬
૧૫૭	અલ્લાહપાકની પવિત્ર પ્રશંસા..	૨૮૭
૧૫૮	ઉંટને જોઈ ખુદાપાકને યાદ કરો	૨૮૮
૧૫૯	માનવી મોટો અપકારી છે, માલનો લાલચી છે	૨૮૯
૧૬૦	અલ્લાહપાક કોઈના કોઈ પણ પ્રકારના મોહતાજ નથી	૨૯૨

بسم الله الرحمن الرحيم

સંપાદકીય

વિજ્ઞાન અને ખ્રિસ્તી ધર્મ દરમ્યાન વૈમનસ્ય અને લડાઈ ખાસ કરીને અઢારમી અને ઓગણીસમી સદીમાં છેલ્લે તબક્કે પહોંચી. આ તે યુગ છે, જેમાં મોર્ડન સાયન્સની નવી નવી શોધખોળાથી લોકો એમ સમજવા લાગ્યા કે, હવે ખુદાપાકને માનવાની કોઈ જરૂર નથી. પહેલાં ખુદાપાકને માનવાનું કારણ એ હતું કે, તેને માનવા સિવાય સૃષ્ટિનું કોઈ સ્પષ્ટીકરણ થતુ ન હતું. મોર્ડન સાયન્સે પ્રારંભમાં દાવો કર્યો કે, વિજ્ઞાને સૃષ્ટિનું સ્પષ્ટીકરણ શોધી લીધું છે. અને તેના માટે કોઈ ખુદાઈ શક્તિ માનવું જરૂરી નથી. જ્યારે આ દાવો કરવામાં આવ્યો ત્યારે પણ તે કમઝોર હતો. અને ત્યાર બાદ તો વૈજ્ઞાનિકોએ પ્રત્યક્ષ અને અપ્રત્યક્ષ રીતે આ વાતનો સ્વિકાર કર્યો કે, તેમની પાસે ઉપરોક્ત દાવા માટે સંતોષકારક દલીલો નથી.

મોર્ડન વિજ્ઞાને અમુક પ્રયોગો કરી વસ્તુઓની વાસ્તવિક્તા અને તેના વિશ્લેષણ પછી તેના કારણો જાણ્યા. ન્યુટનને અનુભવ થયો કે, તારાઓ અને ગ્રહો અમુક ચોક્કસ અટલ નિયમોથી જકડાઈને ભ્રમણ કરે છે. ડાર્વિને સર્વેક્ષણ કર્યું કે, માનવી કોઈ અલગ પ્રાણી નથી, બલ્કે કીડા-મકોડાથી પ્રગતિ કરીને ભૌતિક નિયમોનુસાર એક જમાનામાં તે આ મોડલ સુધી પહોંચ્યો. આ પ્રકારના પ્રયોગો અને રિસર્ચ પછી વૈજ્ઞાનિકોએ તારણ કાઢ્યું કે, ધરતીથી લઈ આકાશ સુધીની બધી જ વસ્તુઓ સામાન્ય નિયમ અનુસાર પોતાના કામમાં લાગેલી છે. જેને પ્રાકૃતિક નિયમો (Law of Nature)નું

નામ આપવામાં આવ્યું. વૈજ્ઞાનિકોએ દાવો કર્યો કે, હમો પણ સૃષ્ટિ બનાવી શકીએ છીએ. હૈકલે **(Haekel)** દાવો કર્યો કે, પાણી અને રસાયણના મિશ્રણથી તે ‘‘માનવી’’ની રચના કરી શકે છે.

દૂરબીનના અસ્તિત્વ અને ગણિત વિદ્યાની પ્રગતિ પહેલાં સૂર્યના ઉગવા અને આથમવા વિશે માણસ અજ્ઞાન હતો. માટે ખુદાઈ તાકત માની હતી, હવે ખગોળશાસ્ત્રના બહોળા પ્રયોગોથી સાબિત થઈ ગયું કે, આકર્ષણ શક્તિની અદ્‌ભૂત વ્યવસ્થા દ્વારા સૂર્ય, ચંદ્ર, તારા અને ગ્રહો ભ્રમણ કરી રહ્યા છે.

ઉપરોક્ત દાવાઓ એવા છે, જેમકે કોઈ રેલ્વે એન્જીનના પૈંડાનું ફરવું અને પાટા ઉપર દોડવાનું જોઈ એમ સમજે કે, બધી મશીનરીના હલનચલનને લઈ પૈંડા ફરી રહ્યા છે, તો શું આ વાત સાચી માની લઈશું કે, એન્જીન પોતાની બધી મશીનરી અને પાર્ટ સાથે ડ્રાયવર અને એન્જીનીયરની મદદ વિના જ હલનચલન કરી રહ્યું છે. આ જ પ્રમાણે વૈજ્ઞાનિકોએ અમુક કારણો અને નિયમો જાણવાથી વસ્તુઓની વાસ્ત-વિક્તાથી સંપૂર્ણ માહિતગાર થયા વિના પોકળ દાવાઓ કર્યા છે. એક યુરોપિયન વિદ્વાનના કથનુસાર પ્રકૃતિ એ સૃષ્ટિનું સ્પષ્ટીકરણ નથી, બલ્કે તેને પોતાને માટે એક સ્પષ્ટીકરણની જરૂર છે. **"Nature does not explain, She is herself in need of an explanation."** પ્રકૃતિના નિયમો તો સૃષ્ટિના બનાવો છે, તેનું સ્પષ્ટીકરણ અને સર્જક નથી. **"Nature is a fact, not an explanation."**

એક અમેરિકી જીવશાસ્ત્રી **"Cecil Boyce Humann"**ના શબ્દોમાં ખોરાકના હજમ-પચન તથા શરીરનું એક અંગ બનવાની હેરતભરી પ્રક્રિયાને પહેલાં અલ્લાહપાકનું કાર્ય ગણવામાં આવતું હતું. હવે આધુનિક વિજ્ઞાને તેને રસાયણિક પ્રતિક્રિયાનું પરિણામ કહ્યું છે. પરંતુ શું તેનાથી અલ્લાહપાકના અસ્તિત્વની બાદબાકી થઈ ગઈ છે ? અલ્લાહપાક છે કે નહીં, એનું માપદંડ ફક્ત શું જીવશાસ્ત્રમાં ઘટતી ઘટનાઓ ઉપર આધાર રાખે છે ? શું આ એક માત્ર દંડ છે ? આખરે એ કઈ શક્તિ છે, જેણે રસાયણિક તત્વોને મજબૂર

કર્યો કે તે આવી હિતકારી પ્રતિક્રિયા દર્શાવે ? ખોરાક માનવીના શરીરમાં દાખલ થયા પછી એક વિચિત્ર સ્વયંસંચાલિત વ્યવસ્થા હેઠળ જેમ વિવિધ તબક્કાઓમાંથી પસાર થાય છે, તેને જોયા પછી આ વાત ચર્ચાથી તદ્દન બહાર થઈ જાય છે કે, આ હેરતભરી વ્યવસ્થા માત્ર અકસ્માતે સર્જાઈ હોય. વાસ્તવિક્તા તો એ છે કે, આ નિરીક્ષણ પછી તો ઓર વધારે જરૂરી થઈ ગયું છે કે, આપણે એ માની લઈએ કે અલ્લાહપાક પોતાના તે મહાન નિયમો દ્વારા કાર્ય કરે છે, જેના હેઠળ તેણે આ જીવનને અસ્તિત્વ અર્પણ કર્યું છે. ***(The evidence of God in an expanding Universe, P.221)***

આ (દાખલા)થી આપણે આધુનિક શોધોની હકીકત સમજી શકીએ છીએ. એ ખરી વાત છે કે, વિજ્ઞાને સૃષ્ટિ વિશે માનવીના નિરીક્ષણને બેહદ વિસ્તારી નાંખ્યું છે. તેણે દર્શાવી આપ્યું છે કે, તે ક્યા પ્રાકૃતિક નિયમો છે, જેમાં આ સૃષ્ટિ બંધાયેલી છે. અને જેના મુજબ તે ગતિમાન છે. દા.ત. પહેલાં માણસને માત્ર એટલી જાણ હતી કે, વર્ષા વરસે છે, પરંતુ હવે સમુદ્રની વરાળ ચઢવાથી લઈ વર્ષાના ટીપાંઓ વરસવા સુધીની આખી પ્રક્રિયાની માણસને ખબર પડી ગઈ છે. જેના મુજબ વર્ષાની ઘટના આકાર પામે છે. પરંતુ આ બધી શોધો માત્ર ઘટનાના ચિત્રો છે. તે ઘટનાની સમજૂતી નથી. વિજ્ઞાન એ નથી દર્શાવતું કે પ્રકૃતિના નિયમો, નિયમો કેવી રીતે બની ગયા. તે કેવી રીતે આટલી ઉપયોગી સ્થિતિમાં નિરંતર આકાશ તથા ભૂમિમાં કાર્યરત્ છે. અને એટલી ચોકસાઈથી કાર્યરત્ છે કે, તેના આધારે વિજ્ઞાનમાં નિયમો ઘડવામાં આવે છે. વાસ્તવિક્તા એ છે કે, તે કુદરત જેને જાણવાના કારણે માણસ એવો દાવો કરવા લાગ્યો કે, તેણે સૃષ્ટિની સમજૂતી મેળવી લીધી છે. તે માત્ર એક ભ્રમ છે. આ વચલી કડીને અંતિમ કડી ઠરાવવા સમાન છે. અહીં આપણે ફરી ઉપરોક્ત વિદ્વાનના શબ્દો દોહરાવીશું : **"Nature does not explain, she herself is need of an explanation."** અર્થાત્ કુદરત સૃષ્ટિની સમજૂતી નથી આપતી. બલ્કે તે સ્વયં પોતાના માટે એક સમજૂતીની માંગણી કરી રહી છે.

દરિયા (સમુદ્ર)માં આવનાર ભરતીના કારણમાં વૈજ્ઞાનિકો ચાંદનું આકર્ષણ **(Gravity pull of the Moon)** અને દરીયા તથા કિનારાના સૂકા ભાગની ભૌગોલિક રચના **(Geographical Configuration)**ને માને છે. ઈસ્લામ તેને રદ નથી કરતો, પરંતુ સવાલ એ છે કે, આકર્ષણ, ગુરૂત્વાકર્ષણ, ભૌગોલિક કારણો વગેરે પણ શું છે ? અને તે આ પરિણામો કેવી રીતે સર્જી શકે છે ? તેના શું કારણો છે ? છેવટે તો તે પણ સૃષ્ટિ જ છે. અને સર્જકની જરૂરત નકારી નથી શકતા, બલ્કે તેનું આટલુ વ્યવસ્થિત રીતે પરિણામ સર્જવું જ મહાન સર્જક અલ્લાહપાકની દલીલ છે.

ખગોળશાસ્ત્રનો અભ્યાસ દર્શાવે છે કે, વિશ્વના તમામ સમુદ્રોના તટે રેતીના જેટલા કણો હશે, કદાચ એટલી જ માત્રામાં આકાશમાં તારાઓની સંખ્યા હશે. અમુક તારાઓ પૃથ્વીથી થોડાક મોટા છે, પરંતુ ઘણાખરા તારાઓ એટલા વિશાળ છે કે, તેની અંદર લાખો પૃથ્વીઓ સમાય શકે છે. અને કેટલાક તારાઓ તો એટલા મહાકાય છે કે, તેમાં કરોડો પૃથ્વીઓ મૂકી શકાય એમ છે. આ સૃષ્ટિ એટલી વિશાળ છે કે, એક અત્યંત આધુનિક અવકાશયાન જેની ઝડપ પ્રકાશની ઝડપ (એક લાખ છ્યાસી હજાર માઈલ પ્રતિ સેકંડ) જેવી હોય, તે સૃષ્ટિની આસપાસ એક ચક્કર મારે, તો આ અવકાશયાનને તેની પ્રદક્ષિણા પૂરી કરવામાં દસ બિલિયન વર્ષ લાગશે. પછી આટલી વિશાળતા હોવા છતાં આ સૃષ્ટિ સ્થિર નથી, બલ્કે તે પ્રત્યેક ક્ષણે ચારેકોર ફેલાઈ રહી છે. આ વિસ્તરણની રફતાર એટલી ઝડપી છે કે, એડિંગ્ટન [સર આર્થર એડિંગ્ટન (૧૮૮૨-૧૯૪૪) વિખ્યાત બ્રિટીશ ભૌતિક તથા ભૂગોળશાસ્ત્રી]ના અંદાજ મુજબ પ્રત્યેક ૧૩૦ કરોડ વર્ષ પછી સૃષ્ટિના તમામ અંતરો બમણા થઈ જાય છે. આવી રીતે આપણા તે કાલ્પનિક અવકાશયાન પણ સૃષ્ટિની પ્રદક્ષિણા ક્યારેય પૂરી નહીં કરી શકશે. ભલેને તે પ્રકાશની ઝડપથી ઉડે તે છતાં પણ તે વિસ્તરતી જતી સૃષ્ટિના રસ્તામાં જ રહેશે. સૃષ્ટિની આ વિશાળતાનો અંદાજો આઈન્સટાઈનના સાપેક્ષવાદના આધારે બાંધવામાં આવ્યો છે. આ તો માત્ર એક ગણિતજ્ઞનો કયાસ છે. સાચું પૂછો તો મનુષ્ય હજુ સુધી સૃષ્ટિની વાસ્તવિક વિશાળતાનો થોડો પણ

ભાગ મેળવી શક્યો નથી.

વિશાળ વિશ્વમાં જે આયોજન તથા સુવ્યવસ્થા જોવા મળે છે, તેવું જ આયોજન તથા સુવ્યવસ્થા સુક્ષ્મ વિશ્વમાં પણ જોવા મળે છે. આજ સુધીની માહિતી મુજબ અણુ સૌથી સુક્ષ્મતમ વિશ્વ ધરાવે છે. અણુ એટલો સુક્ષ્મ હોય છે કે, કોઈ પણ દર્શકયંત્રથી એ દેખાતો નથી. ભલેને આધુનિક સુક્ષ્મદર્શક યંત્રો કોઈ વસ્તુને હજારો-લાખો ગણો વધારીને દેખાડી શકતો હોય. જ્યાં સુધી માનવીની દૃષ્ટિ શક્તિનો સવાલ છે, ત્યાં સુધી અણુ તેના માટે અસ્તિત્વવિહિન છે. પરંતુ આટલા સુક્ષ્મ કણમાં પણ આશ્ચર્યજનક રીતે (**Bohr Theory** મુજબ) આપણા સૌર મંડળની જેમ એક જબ્બર પરિક્રમણ વ્યવસ્થા અસ્તિત્વ ધરાવે છે.

ડાલ્ટન નામના વૈજ્ઞાનિકે શોધી કાઢ્યું કે, દરેક પદાર્થ અત્યંત નાના-નાના અવિભાજિત કણોનો બનેલો છે. જેને પરમાણુ કહેવામાં આવે છે. અંગ્રેજીમાં તેને એટમ (તોડી ન શકાય એવો) કહે છે.

પરંતુ આશ્ચર્ય તો ત્યારે સર્જાયું, જ્યારે નીલ બોહર નામના વૈજ્ઞાનિકે સાબિત કર્યું કે, પરમાણુ એ કોઈ સૌથી નાનો કણ નથી, બલ્કે એ તો એનાથી પણ નાના કણોની બનેલી એક પ્રણાલી છે. જેના કેન્દ્ર (ન્યુક્લિયસ)માં ઘન વિજભારિત પ્રોટોન અને વિજભાર રહિત ન્યુટ્રોન હોય છે. અને કેન્દ્રની ફરતે અવકાશમાં અત્યંત ઝડપે પ્રદક્ષિણા ઋણ વિજભારિત ઈલેક્ટ્રોન હોય છે. (જેમ સૂર્યની આસપાસ ગ્રહો પ્રદક્ષિણા કરે છે.) આ ઈલેક્ટ્રોનની ફરવાની ઝડપ એટલી હોય છે કે, તે એક સેકંડમાં એક હજાર અબજ વખત પ્રદક્ષિણા કરે છે. પરમાણુના મોટા ભાગમાં અવકાશ હોય છે.

જુદા જુદા પદાર્થોના જુદા જુદા ગુણધર્મો હોવાનું કારણ તેના પરમાણુઓમાં રહેલ પ્રોટોન, ઈલેક્ટ્રોનની સંખ્યા છે. (યુરેનિયમના પરમાણુમાં ૯૨ પ્રોટોન, ૧૪૩ ન્યુટ્રોન અને ૯૨ ઈલેક્ટ્રોન છે.) અહીં પ્રોટોન અને ઈલેક્ટ્રોન વચ્ચે આકર્ષણબળ હોય છે. જ્યારે પ્રોટોન-પ્રોટોન

અને ઈલેક્ટ્રોન-ઈલેક્ટ્રોન વચ્ચે અપાકર્ષણ બળ હોય છે, છતાં કેન્દ્રમાં બધા પ્રોટોન જકડાઈને રહે છે. કારણ કે તેમની વચ્ચે વળી ત્રીજા પ્રકારનું આકર્ષણ બળ હોય છે ! વળી, આ ત્રણ મૂળભૂત કણો ઉપરાંત વૈજ્ઞાનિકોએ પોઝિટ્રોન, ન્યુટ્રીનો જેવા બીજા આઠ-દસ કણો શોધી કાઢ્યા છે. પરમાણુમાં આટલા બધા રહસ્યમય બળો ધરાવતી અત્યંત સુક્ષ્મ અને અત્યંત જટિલ પ્રણાલી હોવા છતાં એટલું સુંદર અને સુવ્યવસ્થિત આયોજન જોવા મળે છે, તો શું આ કોઈ પરમજ્ઞાની, પરમશક્તિમાન આયોજક અલ્લાહ તઆલા વિના શક્ય છે ?

ન્યુટનની વિચારાધારા જે બસો વર્ષ સુધી સફળ સમજવામાં આવી, તેને બીજા વૈજ્ઞાનિક આઈન સ્ટાઈને રદ કરી. એ પ્રમાણે મેકસ પ્લાન્ક **(Max Plank)** અને હૈઝનબર્ગે આવી લાપલાસ **(Laplace)**ની વિચારધારાને રદ કરી દીધી. ચાર્લ્સ ડાર્વિને માનવ પ્રગતિ વિકાસ વિચારધારા (ઉત્ક્રાંતવાદ)નો જન્મ આપ્યો. તેમાં વિકાસની ગતિને લઈ ઘણા વૈજ્ઞાનિક અવરોધો ઉપસ્થિત થયા. કારણ કે પૃથ્વીની ઉંમરનો અંદાજો અને વિકાસગતિ બન્નેવમાં વિરોધાભાસ પેદા થઈ ગયો. પૃથ્વીની જે ઉંમર વૈજ્ઞાનિકોએ માની તેના કરતાં વિકાસની ગતિ ઘણી જ ધીમી માનવામાં આવી. જેથી વિચારધારામાં ફેરફાર થઈ ગયો. છેવટે તેનો ઉકેલ લાવવા માટે નવી વિચારધારા અપનાવી, જેને **"Panspermia"** કહેવામાં આવે છે. તેનો ભાવાર્થ એ હતો કે, જીવનનો પ્રારંભ ધરતી સિવાય બીજા અંતરિક્ષમાં કોઈ અનિશ્ચિત જગ્યાએ થયો. અને ત્યાંથી સફર કરી તે ધરતી ઉપર આવી. પરંતુ આ વિચારધારા માનવામાં ઘણા જ મોટા બુન્યાદી સવાલો ઉપસ્થિત થયા, જેનો કોઈ હલ વિજ્ઞાન પાસે નથી. કારણ કે વૈજ્ઞાનિકોના મંતવ્ય અનુસાર પૃથ્વી સિવાય બીજા કોઈ પણ ગ્રહ કે ખંડમાં જીવનની બુન્યાદી જરૂરી વસ્તુઓ ઉપલબ્ધ નથી. જેમકે પાણી, જે જીવનની અત્યંત જરૂરી વસ્તુ છે. પરંતુ આજ સુધીની જાણકારી પ્રમાણે પૃથ્વી સિવાય અંતરીક્ષના કોઈ પણ ખંડમાં તેનું અસ્તિત્વ નથી.

ચાર્લ્સ ડાર્વિને વિવિધ પશુઓ અને જાનવરો વચ્ચે જાહેરી ફર્ક હોવા

છતાં જીવવિજ્ઞાનની બાબતમાં ઘણુ મળતાપણું જોયું. જેથી તેમણે આ દષ્ટિકોણ અપનાવ્યો કે, માનવી અને બીજા જાનવરો (પશુઓ) બન્નેવ એક જ સંયુક્ત નસલથી સબંધ રાખે છે. પશુઓ અને વાનર જીવન સફરની પ્રારંભિક કડીઓ છે. અને ઈન્સાન આ પ્રગતિ તથા ઉત્ક્રાંતિવાદની આગલી કડી છે. આ દષ્ટિકોણે ૧૦૦ વર્ષ સુધી માનવદિમાગ પર કબ્ઝો જમાવ્યો, પરંતુ ત્યાર બાદના વિજ્ઞાનના વધુ વિકાસે આ દષ્ટિકોણ ઉપર પ્રશ્નાર્થચિન્હો લગાડ્યા છે. દા.ત. વૈજ્ઞાનિકોએ આધુનિક શોધખોળને લઈ પૃથ્વીની ઉંમર માલૂમ કરી લીધી છે. અંદાજે લગભગ ૨૦૦૦ મિલિયન વર્ષ પહેલાં પૃથ્વી અસ્તિત્વમાં આવી છે. આ મુદત ડાર્વિનના દષ્ટિકોણને સહીહ સાબિત કરવા માટે કાફી નથી.

ફક્ત બે હજાર મિલિયન વર્ષોમાં પૃથ્વીના તટ ઉપર સંપૂર્ણ શરીર ધરાવતા જીવોના દસ લાખથી વધુ પ્રકારો કેવી રીતે અસ્તિત્વમાં આવ્યા અને વનસ્પતિના બે લાખથી વધુ પ્રગતિ પામેલ પ્રકારો કેવી રીતે બની ગયા. આટલી ટૂંકી મુદતમાં તો એક મામૂલી જાનવર પણ નથી બની શકતું.

વાસ્તવિક્તા એ છે કે, ઉત્ક્રાંતિનો દષ્ટિકોણ ૧૮૫૯માં પણ એક અવૈજ્ઞાનિક દષ્ટિકોણ હતો. જ્યારે ચાર્લ્સ ડાર્વિનની કૃતિ "જાતિઓનું મૂળ" પહેલી વખત છપાઈ અને ૨૦૦૯ માં પણ તે એટલો જ અવૈજ્ઞાનિક છે, જ્યારે કે અમેરિકી જર્નલ "નેચર"માં કેટલાક અમેરિકી પ્રોફેસર્સના "સંશોધનના પરિણામો" છપાયા છે.

એમ કહેવામાં આવે છે કે, ઉત્ક્રાંતિના દષ્ટિબિંદુને આધુનિક કાળના શિક્ષિત વર્ગમાં વ્યાપક સ્વીકૃતિ મળી ચૂકી છે. પરંતુ અનુભવો એમ કહે છે કે, આ દષ્ટિકોણને સ્વીકૃતિ એટલા માટે નથી મળી કે, વૈજ્ઞાનિક ધોરણે તે સિદ્ધ થઈ ચૂક્યો છે. બલ્કે એટલા માટે મળી છે કે, આધુનિક શિક્ષિત વર્ગ જીવનની વ્યાખ્યા ખુદાપાક વગર કરવા માંગે છે. આધુનિક વર્ગને એવું લાગે છે કે, ઉત્ક્રાંતિવાદ સ્વરૂપે તેમને એક વ્યવહારૂ દષ્ટિકોણ મળી ગયો છે. તેના સિવાય કોઈ પણ વાસ્તવિક વૈજ્ઞાનિક આધાર ઉત્ક્રાંતિવાદના પક્ષે મૌજૂદ નથી.

અમૂક લોકો જીવનને પ્રારંભે અસ્તિત્વમાં લાવવા માટે જ ફક્ત ખુદા તઆલાને પ્રથમ કારણ તરીકે સ્વીકારે છે. પરંતુ આ વ્યાખ્યા બરાબર નથી. ધાર્મિક દૃષ્ટિબિંદુ મુજબ ખુદાપાકની હેસિયત માત્ર ‘‘પ્રથમ કારણ’’ નથી, બલ્કે ખુદાપાક પ્રત્યેક ક્ષણે આપણી જીંદગીમાં શામેલ છે. ખુદા તથા બંદા વચ્ચેનો સબંધ લગાતાર અને સતત બાકી છે. જે વિચ્છેદ વગર પ્રત્યેક ક્ષણે જારી રહે છે. પછી વધુ માહિતી એ કે ખુદાપાક હિસાબ લેનાર તથા બદલો આપનાર છે. કિયામતના દિવસે ખુદા માલિકિ યવમિદીન (બદલાના દિવસના માલિક)ની હેસિયતથી તમામ માનવીઓના ભવિષ્ય વિશે ચૂકાદો આપનાર છે. ખુદાપાકની આ બધી હેસિયતોનો ઉત્ક્રાંતિવાદની થિયરીમાં ઈન્કાર થઈ જાય છે. આ સ્થિતિમાં જૈવિક ઉત્ક્રાંતિનો દૃષ્ટિબિંદુ ધાર્મિક હિસાબથી ક્યારેય સ્વીકાર્ય નહીં થઈ શકશે.

ખુદા તથા બંદા વચ્ચે જે સબંધ જરૂરી છે, તે એક જીવંત સબંધ છે. તે ઝિક્ર, દુઆ, ઈબાદત, તફક્કુર વ તદબ્બુર (ચિંતનમનન) વડે પ્રત્યેક ક્ષણે સ્થપાયેલો રહે છે. ઈન્સાન દરેક પળે ખુદાપાકથી માંગે છે. અને દરેક પળે ખુદાપાક તરફથી તેને મળે છે. માણસ જેવી રીતે અસ્તિત્વમાં આવવા માટે ખુદાપાકનો મોહતાજ છે, તેવી જ રીતે તે પોતાને ટકાવી રાખવા માટે પણ સંપૂર્ણપણે ખુદાપાકનો મોહતાજ છે. ખુદાપાક જો એક ક્ષણ માટે માનવીને નજરઅંદાજ કરી દે, તો માણસ તબાહ થઈને રહી જાય. ધાર્મિક માન્યતા મુજબ ખુદાપાક માત્ર સર્જક નથી, બલ્કે તે રોઝી આપનાર તથા પ્રત્યેક અમલનો હિસાબ લેનાર પણ છે. એ સ્થિતિમાં ઉત્ક્રાંતિવાદમાં ચોક્કસ રીતે ખુદા તઆલાની બાદબાકી છે, જે બિલ્કુલ ગલત માન્યતા છે.

એટલા જ માટે મહાન વૈજ્ઞાનિકો કબૂલ કરે છે કે, વિજ્ઞાન આપણને સત્યતા અને યથાર્થનું આંશિક જ્ઞાન અર્પે છે. **"Science gives us but a partial knowledge of reality."**

પ્રો. ઈડીંગ્ટન **(Eddington)**ના મંતવ્ય પ્રમાણે વિજ્ઞાન આપણને ફક્ત પ્રદાર્થ વિજ્ઞાનના બાહ્ય સ્વરૂપની જાણકારી આપી શકે છે. તેથી વધુ પ્રદાર્થ

વિજ્ઞાનના આંતરિક વિવરણ ઉપર વિજ્ઞાન પ્રકાશ પાડી શકતુ નથી.

મોર્ડન વિજ્ઞાનીક જગતમાં ધર્મ પણ એક વાસ્તવિકતા સ્વરૂપે રહી શકે છે. *(The Limitations of Science : P.138-42)*

વીસમી સદીમાં એવા વૈજ્ઞાનિકો પેદા થયા, જેમણે સૃષ્ટિના ભૌતિક વિવરણનો સ્પષ્ટ શબ્દોમાં ઈન્કાર કર્યો. મોર્ટન વાઈટ **(Morton White)** વાઈટ હેદ વિશે લખે છે કે, તે ઘણો હિંમતવાન વૈજ્ઞાનિક છે, જેણે ભૌતિકવાદના વાઘોને તેમના ઘર આંગણે લલકાર્યા છે. આ જ પ્રમાણે વાતો ઈડીંગ્ટન તથા જે.ડબ્લ્યુ વગેરેએ પોતાના પુસ્તકોમાં કરી છે.

(The Limitation of Science : P.38-50)

કુર્આને જે દાવો ૧૪૦૦ વર્ષ પહેલાં કર્યો કે, સૃષ્ટિનો એક સર્જક છે, જે પોતાના ઈરાદાથી તેને ચલાવે છે. ત્યાર બાદ વૈજ્ઞાનિકોએ તેને રદ કરી કહ્યું કે, સૃષ્ટિ ફક્ત એક ભૌતિક મશીનરી છે, જે પોતે જ હરકત કરે છે. બસો વર્ષ બાદ તે **Sir James Jeans**એ રદ કર્યો અને કહ્યું કે, સૃષ્ટિ ભૌતિક નથી, બલ્કે વૈચારિક છે. જે.ડબ્લ્યુના શબ્દોમાં સૃષ્ટિનું છેલ્લુ સ્વરૂપ હરકત કરનાર સર્જક છે.

લંડનથી એક પુસ્તક છપાયું છે, જેનું નામ ‘‘અભણતા-અજ્ઞાનતાની ડીક્ષનરી.’’ જેમાં સાઈઠ પ્રખ્યાત વૈજ્ઞાનિકોએ વિભિન્ન શૈક્ષણિક શાખાઓનું વિશ્લેષણ કરતાં બતાવ્યું કે, માનવી કેટલી વસ્તુઓ વિશે હજુ સુધી અભણ છે. સન્ડે ટાઈમ્સ લંડન, ૪ ડિસેમ્બર ૧૯૭૭ના પેજ-૧૩ ઉપર શિર્ષક લગાવ્યું છે : **"The Top Ten Secrets of Science."**

જીમ્સ જેનીસે કહ્યું કે, હવે અમે જાણી લીધું છે કે, સૃષ્ટિ એક એવા સર્જક **(Designing controlling Power)**ના અસ્તિત્વને સાબિત કરે છે, જે અમારી વ્યક્તિગત બુધ્ધિથી મળતાપણું દર્શાવે છે.

અર્વાચિન યુગમાં પાણીને ફક્ત પ્યાસ બુજાવવાના સ્વરૂપમાં જોવાતું હતું. પરંતુ ઓગણીસમી સદીમાં જ્યારે સુક્ષ્મદર્શક યંત્ર દ્વારા જોવામાં આવ્યું તો પાણીમાં અસંખ્ય બેક્ટેરીયા દેખાયા. એ જ પ્રમાણે આકાશમાં જે તારાઓ

દેખાતા હતા, તેટલાનું જ અસ્તિત્વ સમજવામાં આવતું હતું, પરંતુ દૂરબીનની શોધખોળ પછી તેની સંખ્યા ઘણી વધારે લાગી. આ જ પ્રમાણે ઘણી વસ્તુઓ છે, જે સમય વિતતા માનવીની સમજમાં આવી.

એટલા જ માટે વૈજ્ઞાનિકોએ સ્વીકાર કર્યો છે કે, જ્ઞાન બે પ્રકારના છે. એક તો વસ્તુઓનું જ્ઞાન અને બીજું સચ્ચાઈનું જ્ઞાન. વસ્તુઓને તો આપણે ડાયરેક જોઈ રહ્યા છે, પરંતુ અમુક વાસ્તવિક્તા અને સચ્ચાઈઓ છે, જેને આપણે જોઈ શકતા નથી, પરંતુ માનવી પડે છે. જેમકે અજવાળુ **(Light)**, આકર્ષણ **(Gravity)**, લોહચુંબકિય શક્તિ **(Magnatism)**, ન્યુક્લીયર **(Nuclear energy)** વગેરે સૃષ્ટિના સ્વિકાર્ય તથ્યો છે. પરંતુ આપણે તેને જોઈ શકતા નથી. આનાથી સાબિત થયું કે, **Direct Argument** જેટલુ વેલ્યુ ધરાવે છે, તેટલુ જ વેલ્યુ **Inferential Argument** ધરાવે છે.

ધર્મ તરફ પાછા ફરવુ (A Return to Religion) :

અઢારમી અને ઓગણીસમી સદીના વૈજ્ઞાનિકો એમ સમજતા હતા કે, વીસમી સદીમાં માનવી પોતાની બુધ્ધિ અને દિમાગથી એવા એવા ગુંચવડભર્યા પ્રશ્નો હલ કરી લેશે કે, તેને પછી ધર્મની કોઈ જરૂરત નહીં રહેશે. પરંતુ એમની આગાહી ખોટી પડી અને હવે ઉપર દર્શાવેલ શિર્ષકોની વિગતવાર રિપોર્ટો છપાઈ રહી છે, જેમાં દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે, માનવીના પોતાની ટેકનોલોજીથી બધા પ્રશ્નો હલ થવાની જગ્યાએ નવા નવા પ્રશ્નો ઉપસ્થિત થઈ રહ્યા છે, જેના હલનો કોઈ માર્ગ ન મળતાં તે કંટાળી ગયો છે.

મીનીસોટાની એક કોલેજ **(Gustarus Adolphus College)**માં ઓક્ટોબર ૧૯૮૯ના એક સેમીનાર થયો. તેનો વિષય હતો વિજ્ઞાનનો અંત **(The End of Science)**. આ સેમીનારના આયોજકોએ તેના પરિચયપત્રમાં લખ્યું હતું કે, જ્યારે આપણે આજની દુનિયાનું વાંચન કરીએ છીએ, તો ફલિત થાય છે કે, આપણે વિજ્ઞાનના અંતિમયુગમાં પ્રવેશી ચૂક્યા છે.

આ નવી વિચારધારાનો પ્રારંભ ૧૯૬૦માં અમેરીકાથી થયો, જ્યારે

Daniel Bellનું પુસ્તક દૃષ્ટિકોણ અને વિચારધારાનો અંત (End of Ideology) પ્રગટ થયું. ત્યાર બાદ ૧૯૮૯માં 'Francis Fukuyama'ના ઈતિહાસનો અંત 'The End of History' નામી પુસ્તકે આ વિષયને પુનઃ જીવંત કર્યો. આજકાલ અમેરીકામાં ઘણા પુસ્તકો પ્રગટ થઈ રહ્યા છે. જેનો વિષય અને શિર્ષકો વિજ્ઞાન, કોમ્યુનિઝમ, વેસ્ટનિઝમ, નેશનાલિઝમ અને આયડીયલોજીનો અંત વગેરે છે.

આધુનિક વિજ્ઞાનની પ્રગતિ પછી માનવીએ એમ સમજી લીધું લીધું કે તેણે જગતની રચના અને નિર્માણનો છેલ્લો જાદુઈ નુસ્ખો પામી લીધો છે. હવે વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીથી તે વૈભવશાળી, શાંતિમય, રળિયામણું, આનંદિત જીવન વિતાવશે, જેનું સ્વપ્ન માનવી હઝારો વર્ષથી જોઈ રહ્યો હતો. પરંતુ વિજ્ઞાનના અમલી અને કાર્યરિત વપરાશ પછી તેનું સ્વપ્ન છિન્નભિન્ન થઈ ગયું. વિજ્ઞાન ઘણી પ્રગતિ તો લાવ્યુ, પરંતુ સાથે તેણે ઘણા વિકટ પ્રશ્નો પણ ઉપસ્થિત કર્યા. તેણે યુદ્ધની ખુવારીનું પ્રમાણ વધારી દીધુ. પહેલુ અને બીજુ વિશ્વયુદ્ધ અને ત્યાર પછીના યુદ્ધો સંપૂર્ણપણે મોર્ડન ટેકનોલોજીનું જ પરિણામ હતું. ભૂતકાળના સઘળા નુકસાનોથી વધારે નુકસાન તેણે સર્જયું. તે સિવાય જીવનની પ્રત્યેક બાબતોમાં એવી ગુંચવડો અને વિકટ સમસ્યાઓ સર્જી, જેનું કોઈ સમાધાન જણાતુ નથી. આ કડવા અનુભવ પછી વિશ્વભરમાં ધર્મ તરફ પ્રયાણની નવી પ્રક્રિયાનો આરંભ થઈ ચૂક્યો છે. આ બાબતે માનવી સઘળા ધર્મોનું વૈજ્ઞાનિક અને ઐતિહાસિક વાંચન કરી ચૂક્યો છે. પરંતુ તેણે જોયું કે, બધા જ મોટા મોટા ધર્મો ઈતિહાસના માપદંડ ઉપર પૂરા ઉતરતા નથી. હવે ફક્ત ઈસ્લામ જ વૈજ્ઞાનિક અને ઐતિહાસિક રીતે મોર્ડન યુગથી તાલ મેળવી શકે છે.

વૈજ્ઞાનિક ભૌતિક સુખની અમુક તે બાબતો વિચારવી પડશે, જેને લઈ આ બધી જ સુખ અને આનંદમય સાધન સામગ્રીઓ છતાં આજે માનવસમાજ આત્માની દૃષ્ટિએ જેટલો દુઃખી અને પરેશાન છે, કદાચ પાછલી સદીઓમાં નહીં હોય. એનું કારણ વૈજ્ઞાનિક પ્રગતિ નથી, પરંતુ તેની લગામ જે લોકો

(યુરોપ અને અમેરીકા)ના હાથમાં છે, તેમણે તેમાં પોતાની સ્વચ્છંદતા અને મનેચ્છાવાદી સંસ્કૃતિની વિજ્ઞાન સાથે ભેળસેળ કરી નાંખી છે. જેમાં અલ્લાહ તઆલાની યાદ, સ્મરણ, ઉપાસના (બંદગી) અને તેની સાથે પોતાનો આત્મિય સબંધ કમજોર થઈ ગયો. મિ. ડ્રેપરે પોતાની કૃતિ ‘‘કોન્ફલિક્ટ બિટવીન રિલીજ્યન એન્ડ સાયન્સ’’માં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં લખ્યું છે કે, માનવીએ વિજ્ઞાનિક પ્રગતિ કરી, પરંતુ પોતાના સર્જક અને માલિક એક અલ્લાહપાકને તે ભૂલી ગયો. જેના કારણે તે આત્મિય રીતે અશાંતિમાં જીવી રહ્યો છે. કુર્આન શરીફની પહેલી વહીના એક જ શબ્દમાં આ હકીકત તરફ નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે કે, પઢો-ભણો, પોતાના પાલનહારના નામથી, જેણે જન્મ આપ્યો. એટલે કે પાલનહારના નામના સ્મરણ અને યાદી સાથે જો જ્ઞાન મેળવશો, તો તે ફળદાયક નિવડશે. અને જો તેને ભૂલીને જ્ઞાન મેળવશો, તો તેના માઠા પરિણામ ભોગવવા પડશે. જે આજે આપણે ભોગવી રહ્યા છીએ. માટે વિજ્ઞાનથી આપણે એ અભિલાષા રાખીએ કે, તે જો પોતાના સર્જક અને માલિકના સ્મરણ અને યાદ સાથે હશે, તો માનવસમાજમાં જે અશાંતિ સર્જાયેલી છે, તેનો અંત આવશે.

પુસ્તક વિશે અમૂક બાબતોની સ્પષ્ટતા :

‘‘કુર્આન શરીફ અને વિજ્ઞાન’’ વિષય ઉપર ઘણા બધા પુસ્તકો અરબી, ઉર્દૂ અને અંગ્રેજી ભાષાઓમાં લખાય ચૂક્યા છે. એમાંથી અમૂક પુસ્તકોમાં કુર્આન શરીફની આયતોને તેના અસલ ભાષાકીય અર્થથી ઘણા દૂરના અર્થ મેળવી વિજ્ઞાન સાથે જોડવાની કોશિશ કરવામાં આવી છે. તો અમૂકમાં થોડા ઘણા ફેરફાર સાથે વિજ્ઞાન સાથે મળતાપણું બતાવવામાં આવ્યું છે. આ પ્રકારના પુસ્તકોમાં સૌથી વધુ સારૂ અને કુર્આનના ભાષાકીય અર્થથી વધુ નજીક મારી નજરમાં ફ્રાન્સીસી ડૉ. મોરીસ બોકાઈનું પુસ્તક **‘‘ધ બાઈબલ, ધ કુર્આન એન્ડ સાયન્સ’’** લાગ્યું. ડૉ. મોરીસે પોતાના પુસ્તકમાં બાઈબલ વિશે ઘણી જ વિગતવાર માહિતી આપી છે. તેના વિવિધ પ્રકરણો, વિષયો અને વિરોધાભાસો વગેરેનું સવિસ્તર વર્ણન કરી તેમની

હાલની પોઝીશનની સત્યતા ઉપર પ્રશ્નાર્થ ચિન્હો લગાડ્યા છે. ખાસ કરીને મોર્ડન વૈજ્ઞાનિક બાબતોમાં બાઈબલ અને કુર્આનનો તુલનાત્મક અભ્યાસ કરીને એ સાબિત કર્યું છે કે, બાઈબલના વર્ણનો મોર્ડન વિજ્ઞાનથી કોઈ જ મેળ ખાતા નથી. જ્યારે કે કુર્આન શરીફના વર્ણનો આશ્ચર્યજનક રીતે વિજ્ઞાનથી સંપૂર્ણ મળતાપણું અને સમાનતા દર્શાવે છે.

ડો. મોરીસ બોકાઈ (Dr. Maurice Bucaille) ફ્રાન્સના એક ખ્રિસ્તી કુટુંબમાં પેદા થયા. તેમણે કુર્આન શરીફ અને વિજ્ઞાન વિશે પોતાના પુસ્તક "THE BIBLE, THE QUR'AN AND SCIENCE"માં સાબિત કર્યુ છે કે વિજ્ઞાન વિશે કુર્આન શરીફના બયાનો અને વિવરણો આશ્ચર્યજનક રીતે આધુનિક જાણકારીના અનુરૂપ છે. કુર્આન શરીફ જો કે વૈજ્ઞાનિક યુગથી ઘણા પહેલા ઉતર્યું, પરંતુ પાછલા યુગમાં જાહેર થનાર બધી જ વાસ્તવિક હકીકતો, તથ્યો, પ્રયોગો, જાણકારીઓ અને તેમના વૈજ્ઞાનિક વિશ્લેષણોનું તેમાં સચોટ વર્ણન હોવુ આ વાતની સ્પષ્ટ સાબિતી છે કે, કુર્આન શરીફ એક મહાન શકિતશાળી અને મહાન જાણકાર ખુદાતઆલા તરફથી છે. તે કોઈ માનવકૃતિ નથી.

અમુક પ્રયોગો અને અનુભવો દરમ્યાન ડો. મોરીસને ખબર પડી કે કુર્આન શરીફ અને બાઈબલના બયાનો તથા વિવેચનોમાં અમુક બાબતોમાં એકમત હોવા છતાં કુર્આન શ. ઘણી જ ચીવટ અને ચોકસાઈથી વર્ણન કરે છે, અને પોતાને તે પ્રકારની વૈજ્ઞાનિક ભૂલોથી દૂર રાખે છે, જે પ્રકારની ભૂલો બાઈબલમાં મૌજુદ છે. તો એમની જિજ્ઞાસામાં વધારો થયો. આ પ્રમાણે વાંચન અનુભવ પછી ડો.મોરીસે કુર્આન શરીફને અરબી ભાષામાં જ સમજવા માટે પચાસ વર્ષની ઉંમરે અરબી ભાષા શીખી, તો આ પ્રમાણેની ઘણી બાબતો જાણવા મળી. હવે તેમને આ વિચાર વારંવાર સતાવ્યા કર્યો કે, જો હઝરત મુહમ્મદ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)એ કુર્આન શરીફને બાઈબલની મદદથી સમયની માંગ પ્રમાણે તૈયાર કર્યુ હોય, તો પછી કયા કારણો અને પરિબળોથી કુર્આન શરીફ તે બધી જ વૈજ્ઞાનિક ભૂલોથી

પોતાને બચાવી લે છે, જેનું બાઈબલમાં વર્ણન છે? અને બાઈબલ પોતાને તે ભૂલોથી બચાવી ન શકયું ? બાઈબલમાં આ પ્રકારની ઘણી ભૂલો છે જેનો સ્વીકાર કરતા **Jean Guitton**એ લખ્યુ હતું કે બાઈબલની વૈજ્ઞાનિક ભૂલો એ માનવ ભૂલો છે, કારણ કે તે વખતે માનવી વૈજ્ઞાનિક દ્રષ્ટીએ એક બાળક સમાન હતો.

ડો. મોરીસ આગળ લખે છે, આવા સંજોગોમાં હઝરત મુહમ્મદ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ) માટે કેવી રીતે શકય હતું કે તે કુર્આન શરીફ સંપાદન કરતી વખતે બાઈબલ અને પોતાના યુગની વૈજ્ઞાનિક ભૂલોથી કુર્આન શરીફને બચાવે તથા તેમાંથી આ વૈજ્ઞાનિક ભૂલો કાઢી નાંખી એવી અપવાદરૂપ કિતાબ તૈયાર કરે જેમાં એક પણ ભૂલ ન હોય ?

ડો. મોરીસ લખે છે કે આ બધી સત્ય અને નક્કર હકીકતો સ્પષ્ટ શબ્દોમાં આ બાબત દર્શાવે છે કે કુર્આન શરીફ હઝરત મુહમ્મદ (સલ.)નું લખેલ પુસ્તક નથી. જ્ઞાન-વિજ્ઞાનનો ઈતિહાસ દર્શાવે છે કે કુર્આન શ.માં આ પ્રકારની અભણતા અને અંધકારમય વાતોનું ન હોવુ કોઈ માનવજ્ઞાનના પરિણામ અને ફળસ્વરૂપે નથી.

કુર્આન શરીફ અને નવા કરાર, જુના કરાર(બાઈબલ) વિષે ચર્ચા કરતા ડો. મોરીસ લખે છે કે બદકિસ્મતીથી બાઈબલોના લેખકોના તે બયાનોના જે તેમણે બાઈબલોમાં લખ્યા, તેઓ તેના પોતે સાક્ષી ન હતા. તે ફકત ભાષાંતરકર્તા હતા. તેમણે યહુદી, ખ્રિસ્તી સપ્રંદાયોના અલગ અલગ કબીલાઓ અને જ્ઞાતિઓથી સાંભળેલ જાણકારી લોકો સમક્ષ રજુ કરી, જેથી તે વિરોધાભાસ, અશકયતાઓ અને અતિશયોકિતઓથી ભરપુર છે. જયારે કુર્આન શરીફનો ઈતિહાસ સૈધ્ધાંતિકરૂપે આ બન્નેવ કરારોથી વિભિન્ન છે. તેનો ફેલાવો લગભગ વીસ વર્ષની મુદતમાં થયો. હઝરત જીબ્રઈલ (અલૈ.) દ્વારા હઝરત મુહમ્મદ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ) પાસે તે જયારે પણ પહોંચતુ કે તરત મુસલમાન તેને મોઢે કરી લેતા. આ પ્રમાણે હઝરત મુહમ્મદ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)ની હયાતીમાં જ

તે લખાય ચુકયુ હતુ. ત્યારબાદ લગાતાર પાબંદીથી સંર્પૂણ અમાનતદારી સાથે સુરક્ષિત કરવામાં આવ્યુ. તેની ભરોસાપાત્રતામાં લેશમાત્ર શંકા નથી, જેથી તે પોતાના બયાનોમાં વિરોધીભાસોથી સંર્પૂણ પાક છે. જયારે બાઈબલોમાં માનવિય સુધારા વધારાના નમુના મૌજુદ છે. જે લોકો વૈજ્ઞાનિક પધ્ધતિથી કુર્આન શરીફની સમીક્ષા કરે છે, તેમના માટે આ ઘણી ખુબીની વાત છે કે, કુર્આન શ. વૈજ્ઞાનિક જાણકારી અને શોધખોળોથી સર્પૂણ અને સર્વથા સમાનતા ધરાવે છે.આવા સંજોગોમાં આ વાત તદ્દન અશકય અને સત્યથી વેગળી છે કે કુર્આન શરીફને હઝ. મુહમ્મદ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)ના યુગની કોઈ વ્યકિત લખી શકે. કુર્આન શરીફની વિજ્ઞાનથી આટલી બધી સમાનતા એ વાતનુ સ્પષ્ટ પ્રમાણ છે કે, તે સંપૂર્ણપણે માનવ-રચિત પુસ્તક માનવાની જગ્યાએ ફકત ખુદાઈ સંદેશ (વહી) જ સમજવામાં આવે, સાથે જ સચ્ચાઈના પ્રમાણપત્ર અને વૈજ્ઞાનિક વકતવ્યોને લઈ કુર્આન શરીફનું વાંચન આજના યુગમાં પણ માનવ સમાજ માટે એક ચેલેંજ છે. આ વિશિષ્ટતા ફકત કુર્આન શરીફને જ પ્રાપ્ત છે.

ડો. મોરીસનું બીજુ પુસ્તક (**WHAT IS THE ORIGIIN OF MAN**) જેમાં ગર્ભાશયમાં શિશુના વિકાસવૃધ્દ્રિ વિશેની વિગતવાર માહિતી છે. જે ડો. મોરીસનો ખાસ વિષય છે. આ પુસ્તકમાં દર્શાવવામાં આવ્યુ છે કે, શિશુના ગર્ભાશયમાં વિકાસના તબક્કા વિશે કુર્આન શરીફના કથનો અને માહિતીઓ વૈજ્ઞાનિક જાણકારીના આધુનિક બિલકુલ અનુરૂપ છે. જ્યારે કે આ વિશેની માહિતી વૈજ્ઞાનિકોને વીસમી સદીમાં જ પ્રાપ્ત થઈ. પોતાના આ બીજા પુસ્તકમાં ડો. મોરીસ જણાવે છે કે મને ફ્રાન્સમાં બતાવવામાં આવ્યુ કે કુર્આન શરીફ હઝરત મુહમ્મદ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)નું લખેલ પુસ્તક છે. જે તેમણે બાઈબલમાં અમુક સુધારા-વધારા કરી તૈયાર કર્યુ છે. આ પ્રકારની માહિતી અનુસાર હું સમજતો હતો કે ''બાઈબલ''માં જે વૈજ્ઞાનિક ભૂલો (**Scientific Errors**) છે, તે કુર્આન શરીફમાં પણ ચોક્કસ હોવી જોઈએ. બીજી વાત એ કે હઝરત મુહમ્મદ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ) ઉપર ઉતરનાર વહીનો સમય ૬૧૦ ઈ.સ. થી ૬૩૨ ઈ.સ.

સુધીનો છે. આ તે યુગ છે, જ્યારે પૂર્વ પશ્ચિમ બધે જ અભણતાવાળી અંધકારિક ધારણાઓ, શ્રધ્ધાઓ અને ભાવનાઓ (**Scientific Obscurantism**) છવાયેલી હતી. આને લઈ કુર્આન શરીફમાં પણ તે અભણતાવાળી અંધકારિક ભાવનાઓની અસર હોવી જરૂરી છે.

ડૉ. મોરીસના કહેવા મુજબ એક સામાન્ય અંદાજ પ્રમાણે કુર્આન શરીફની ૪૦ આયતોનો સબંધ ખગોળશાસ્ત્રથી છે, જેમાં આકાશ, સૂર્ય, ચંદ્ર તેમના ભ્રમણ, ધ્રુવ, રાત-દિવસનું લગાતાર નિયમસર આવવુ-જવુ, પૂર્વ અને પશ્ચિમનો સૂર્યોદય તથા સૂર્યાસ્તથી સબંધ, આકાશોની રચના, સૃષ્ટીની વિશાળતા, અંતરિક્ષ વિશેની માહિતી, ધરતી, પાણી, મહાસાગરો, ધરતીનો આકાર, ઉંચાણ-નીંચાણ, પહાડો, ખડકો, વરસાદ, વિજળીની ચમક, ગાજવીજ, છાયો તથા વનસ્પતિ જગતની માહિતી, જીવન આરંભ, વનસ્પતિની વૃધ્ધિ અને ઉછેરમાં નર અને માદાનું હોવુ, પશુ જગતનું વર્ણન, મધમાખી, પક્ષીઓ, કરોડીયા, પશુઓના દૂધના વિવિધ અંશોના મિશ્રણનું વર્ણન (લોહી અને છાણથી શુધ્ધ રહી), સ્ત્રીના ગર્ભાશયમાં બાળકનો તબકકાવાર ઉછેર, પુરૂષના વિર્યની પ્રારંભિક માહિતી, માસિક અવસ્થાના નિયમો, તલાક પામેલ સ્ત્રીઓની ઈદ્દત વિશેના કાયદાઓ વગેરે આધુનિક વિજ્ઞાનથી વધુ નજીક છે.

ડો. મોરીસ બોકાઈની જેમ કેનેડાની ટોરેન્ટો યુનિવર્સિટીના અંગશાસ્ત્ર વિભાગના ચેરમેન તથા ત્યાંના યુનાઈટેડ ચર્ચના મેમ્બર ડૉ. કેથમોર જે સ્ત્રીના ગર્ભાશય અને શિશુ વિષે બહોળુ જ્ઞાન ધરાવે છે. જેમના અભ્યાસનું તારણ ડૉ. રોર્બટ એડવર્ડ (કેમ્બ્રિજ યુનિ.ના પ્રથમ ટેસ્ટ ટયુબ બેબીના સર્જન)થી પણ ઘણુ મળતુ આવે છે. બલ્કે ડૉ. એડવર્ડે પણ ડૉ. કેથમોરના આ તારણોને પોતાના આધુનિક સંશોધનને આધારે સાચા ઠરાવ્યા છે.

આ બન્નેવ ડોકટરો સાથે બીજા બે ડોકટરો ડૉ. ટી. વી. એન પ્રસાદ અને ડૉ. માર્શલ જોન્સન આ ચારેવ કુશળ અને પ્રખ્યાત ડોકટરોને જીદહની કીંગ અ.અઝીઝ યુનિવર્સિટી તરફથી કુર્આન શરીફની અમુક

આયતોની વૈજ્ઞાનિક પરિભાષામાં છણાવટ કરવા માટે આમંત્રણ આપવામાં આવ્યુ. તેમના સમક્ષ ઘણી આયતોના અંગ્રેજી ભાષાંતરો રજુ કરી રિસર્ચ કરવા જણાવવામાં આવ્યુ.

(૧) અમે ઈન્સાનને માટીના સત્વથી બનાવ્યો છે, પછી અમે તેને વિર્યબિંદુ બનાવીને એક સુરક્ષિત સ્થાન (ગર્ભાશય)માં રાખ્યો, પછી તે વિર્યબિંદુને જામેલુ લોહી બનાવ્યુ, ફરી તે જામેલા લોહીથી માંસનો લોચો બનાવ્યો, ફરી તે લોચા(ના અમુક ભાગ)થી હાડકાં બનાવ્યા, ફરી તે હાડકાં ઉપર માંસ ચઢાવી દીધુ, ફરી અમે (તેમાં પ્રાણ નાંખી) તેને એક નવા જ સ્વરૂપમાં બનાવી દીધો. તો અલ્લાહ તઆલાની કેવી મોટી શાન છે, જે બધાથી બેહતર બનાવનાર છે. પોતાના રિસર્ચ અને તેહકીક બાદ ડૉ. કેથમોરે જે રિપોર્ટ આપ્યો તે એ છે કે, મને કુર્આન શરીફના અભ્યાસે ઘણા જ અચંબામાં નાખી દીધો. કારણ કે ગર્ભાશયમાં વિર્યના પહોંચવાના ૨૮ દિવસ સુધીના વિર્ય વિકાસ બાદ તેની લંબાઈ એક મિલીલીટરના દસમા ભાગથી વધારે નથી હોતી. તે ફકત આધુનિક દૂરબીનથી જ જોઈ શકાય છે. અને આ વાત સ્વિકાર્ય છે કે ૧૭મી સદી ઈસ્વીથી પહેલા શુક્ષ્મદર્શક યંત્રની શોધ થઈ ન હતી, પરંતુ જ્યારે મેં આ વિષયને લગતી આયતોનો અભ્યાસ કર્યો તો હું ઘણો જ અચંબામાં પડી ગયો કે, કુર્આન શરીફ સાતમી સદીમાં જે વિશ્લેષણો કર્યા છે તે આધુનિક વૈજ્ઞાનિક સંશોધનથી એટલી હદે વધુ નજીક અને સચોટ તથા સચ્ચાઈવાળા છે કે મુસ્લિમો બૌધ્ધિક રીતે યકીન કરી શકે છે કે તે અલ્લાહપાક તરફથી ઉતરેલી કિતાબ છે.

ડૉ. કેથમેર લખે છે કે મેં બાઈબલના નવા કરાર અને જુના કરારનું પણ આ વિષયે વિશ્લેષણ અને તહકીક કરી છે પરંતુ કુર્આન શરીફની આયતોથી તેનો કોઈ જ સબંધ નથી.

આ ચારેય ડોકટરો સમક્ષ બીજી આયત અંગ્રેજી ભાષાંતર સાથે રજુ કરવામાં આવી, જેમાં સ્ત્રીના પેટના ત્રણ અંધારામાં બાળકના વિકાસનું વર્ણન કરવામાં આવ્યુ છે.

(૨) તે અલ્લાહપાક તમને તમારી માતાઓના પેટ (ઉદર)માં ત્રણ અંધકારો દરમ્યાન એક સ્થિતિ પછી બીજી સ્થિતિ પર (તબક્કાવાર) બનાવે છે. એ જ અલ્લાહપાક તમારો પરવરદિગાર છે, જેની બાદશાહી છે. તેના સિવાય કોઈની જ બંદગી નથી, છતાં તમે કયાં અવળા (માર્ગે) જાઓ છો?

ડૉ. કેથમર ત્રણ અંધારા વિશે છણાવટ કરતા જણાવે છે કે, દઢ વિશ્વાસ સાથે સ્પષ્ટપણે કહી શકાય છે કે તેનાથી પેટની દિવાળ, ગર્ભાશયનો પડદો અને બચ્ચાદાનીના અંદરનો પાતળો ચામડી જેવો ભાગ, જેમાં બાળક વીટાયેલુ હોય છે. આ ત્રણ અંધકારમાં બાળકો વિકાસ થાય છે.

પોતાના કુર્આન શરીફ વિષેના મહાનિબંધમાં ડૉ. કેથમોર લખે છે કે મહાન વૈજ્ઞાનિક ડૉ. સ્પીલનઝીનીએ અઢારમી સદીમાં પોતાના સતત પ્રયોગો દ્વારા સાબિત કર્યુ કે સ્ત્રી અને પુરુષના યૌની પ્રજનન તત્વોનું એકબીજામાં મિશ્રણ ન થાય ત્યાં સુધી બાળકનો જીવ વિકાસ અપ્રાપ્ત છે.

કુર્આન શરીફ સ્પીલનઝીનીથી અગ્યારસો (૧૧૦૦) વર્ષ પહેલા મિશ્રણ વિર્યનો ઉલ્લેખ કર્યો અને બતાવ્યું કે સ્ત્રી-પુરુષના વિર્યોના મિશ્રણથી સંતાન પ્રાપ્તિ થાય છે.

ડૉ. કેથમોરનું કહેવું છે કે કુર્આન શ.ની આયતો અને હઝરત મુહમ્મદ (સલ.)ના અમુક આદેશો ધર્મ અને વિજ્ઞાન દરમ્યાન વર્ષોથી ચાલતા સંઘર્ષ અને વૈમનસ્ય દૂર કરવામાં ઘણા જ સહાયરૂપ પૂરવાર થઈ શકે છે.

સાથે આ વાસ્તવિકતા પણ સ્વીકારવી રહી કે, કુર્આન શરીફ વિષયરૂપે વિજ્ઞાનનું પુસ્તક નથી. તે તો માનવસમાજની આધ્યાત્મિક (રૂહાની) સુધારણા માટે ઉતારવામાં આવ્યુ છે.

પરંતુ કુર્આન શરીફ જે માન્યતાઓ, અકીદાઓ અને શ્રધ્ધાઓ રાખવાની પ્રેરણા, આહવાન અને દઅવત પેશ કરે છે, તેના માટે જે પ્રકૃતિક (કુદરતી) અને વાસ્તવિક નિશાનીઓને દલીલરૂપે રજુ કરે છે, તે કુદરતી નિશાનીઓ પણ તેજ છે, જેનુ અધ્યયન અને તહકીક વિજ્ઞાનમાં પણ કરવામાં આવે છે. પ્રકૃતિ (કુદરત) એ કુર્આન શરીફ અને વિજ્ઞાન બન્નેવનો વિષય છે. અલબત્ત

વિજ્ઞાનમાં ફકત વિદ્યા અને જ્ઞાન સ્વરૂપે તેનું વર્ણન છે, જ્યારે કુર્આન શરીફમાં બોધ માટે વર્ણન છે.

કુર્આન શરીફની દલીલરૂપી નિશાનીઓનું આધુનિક વિજ્ઞાનથી આટલુ બધુ મળતાપણુ અને સમાનતા દર્શાવે છે, કે કુર્આન શરીફ તે મહાન અલ્લાહ તઆલાના તરફથી ઉતારેલ કિતાબ છે, જેમને બધી જ જાહેરી અને છૂપી વિદ્યાઓનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન છે. અને જેમનુ વિશાળ જ્ઞાન ભૂતકાળ, વર્તમાનકાળ અને ભવિષ્યકાળની સરહદોથી ઉપરવટ છે.

કુર્આન શરીફનો મુખ્ય હેતુ ફક્ત વૈજ્ઞાનિક તથ્યો દર્શાવવાનો નથી, બલ્કે અસલ હેતુ આનાથી માણસના દિલમાં કુર્આન શરીફની અઝમત, મહાનતા અને બુઝુર્ગી તથા ખુદાપાકની મહાન કુદરત, તાકાત અને તેના અપાર ઈનામો, ઉપકારો તથા એહસાનોની યાદ તાજી કરાવવાનો છે. અને આ મહાનતા, કુદરત વગેરે વર્ણન કરીને તેને અલ્લાહ તબારક વ તઆલાની ઈબાદત તેના અહકામ માનવા તથા મૃત્યુ બાદના હિસાબ-કિતાબની ફિકર કરાવવાનો છે.

માટે ડો. મોરીસના પુસ્તકના આ પ્રકરણો સાથે મેં કુર્આન શરીફની વિજ્ઞાનને લગતી વિવિધ આયતો તેના આગળ-પાછળના વિષયો સાથે વર્ણન કરી, જેથી આ નેઅમતો અને ઉપકારો વર્ણન કરવાનો અસલ હેતુ પણ માલુમ પડે. જેથી તે હેતુ પ્રાપ્ત કરવાની તલબ પેદા થાય અને ફક્ત દિમાગી અય્યાશી સુધી મર્યાદિત ન રહે, બલ્કે અમલી સ્વરૂપ પણ ધારણ કરે. દિલમાં અલ્લાહ તઆલાની મહાનતા અને સર્વશક્તિમાન હોવાની માન્યતા સંપૂર્ણ વિશ્વાસ સાથે મઝબૂતીથી જમી જાય. અને માણસ અલ્લાહપાકના અહકામ ઉપર અમલ કરવાવાળો બને. અલ્લાહપાકથી દુઆ છે કે, તે આપણા સૌના દિલોમાં પોતાની મહાનતા, કુદરત અને તાકતની અઝમત, મુહબ્બત પેદા કરી તેની મહાન અપાર નેઅમતોની કદર કરવાની તૌફીક આપે, આમીન. બિહુરમતિ સય્યિદિલ મુરસલીન સલ્લલ્લાહુ તઆલા અલયહિ વસલ્લમ.

بسم الله الرحمن الرحيم

પ્રસ્તાવના

❋ મુસ્લિમોની અમૂલ્ય વૈજ્ઞાનિક શોધખોળો ❋

સરે તસ્લીમ ખમ હૈ, હર નયે ફૈશન પે ક્યું તેરા ?
કહાં જાતી રહી મુસ્લિમ, વો તેરી વઝઓ ખુદ્દારી ?
જમાના નકલ કરતા થા તેરી વઝઓ હયઅતકી !
મુસલ્લમથી જહાંમેં તેરી દાનાઈ વ હુશિયારી !

કુર્આન શરીફની સંખ્યાબંધ આયતોમાં ધરતી, આકાશ અને કુદરતી નિશાનીઓમાં ચિંતન-મનનની ખાસ તાકીદ કરવામાં આવી છે. ઈસ્લામી દૃષ્ટિએ આ બધી વસ્તુઓમાં ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાનો પ્રાથમિક લાભ એક અલ્લાહ તઆલાની ઓળખ છે. એટલે કે સૃષ્ટિની રચનામાં અલ્લાહપાકનું પ્રત્યક્ષ દર્શન કરવું તે છે.

મુસ્લિમોએ પોતાના પ્રારંભિક યુગમાં ભવ્ય વૈજ્ઞાનિક પ્રગતિ કરી, તેમાં તૌહીદના અકીદાએ મહત્વનો ભાગ ભજવ્યો છે. જેનો ડૉ. આર્નોલ્ડ ટાઈનબીએ ખુલ્લા મનથી સ્વિકાર કર્યો છે.

યુરોપિય ઈતિહાસમાં ગ્રીક યુગથી લઈને યુરોપની વૈજ્ઞાનિક ક્રાંતિ દરમ્યાનના યુગને અજ્ઞાનતાનો યુગ *(Dark Age)* કહેવામાં આવે છે. તે યુરોપ માટે ચોક્કસ અજ્ઞાનતાનો યુગ હતો, મુસ્લિમો માટે નહીં.

વર્લ્ડ બુક એન્સાઈક્લોપિડિયાના નિબંધકાર "Dark Age"ના શિર્ષક હેઠળ લખે છે કે, અજ્ઞાનતાના યુગની પરિભાષા આરબની ભવ્ય ઈસ્લામિક સંસ્કૃતિ ઉપર લાગુ પાડી શકાતી નથી, જે તે યુગમાં ઉત્તર આફ્રિકા અને સ્પેનમાં ફેલાયેલી હતી.

Mr. Bertrand Russel પોતાના પુસ્તક હિસ્ટ્રી ઓફ વેસ્ટર્ન ફિલોસોફીમાં આ હકીકતનો સ્વિકાર કરે છે કે, ઈ.સ. ૬૦૦ થી ઈ.સ. ૧૦૦૦ સુધીના યુગને યુરોપ અજ્ઞાનતાનો યુગ કહે છે. તે હકીકતમાં અજ્ઞાનતાનો યુગ હતો, પરંતુ તે જ યુગમાં ભારતથી લઈ સ્પેન સુધી ભવ્ય ઈસ્લામિક સંસ્કૃતિ છવાયેલી હતી. જે વસ્તુ ખ્રિસ્તી સમાજ માટે ખોવાયેલી હતી, તે મુસ્લિમો માટે ખોવાયેલ ન હતી.

મધ્યકાળમાં મુસ્લિમોએ ડોક્ટરી અને ભૌતિક વિજ્ઞાનમાં જે હરણફાળ પ્રગતિ સાધી હતી, તે ઘણી આશ્ચર્યજનક હતી. રાઝી (ઈ.સ. ૮૬૫ થી ૯૩૨), ઈબ્ને સીના (૯૮૦ થી ૧૦૩૭) પોતાના યુગના સૌથી નિષ્ણાંત ડોક્ટરો હતા. તે યુગમાં તેમના સમકક્ષ કોઈ ન હતા. ઈબ્ને સીનાનું પુસ્તક "કાનૂન" ડોક્ટરી વિદ્યાનું એક મહત્વનું બુન્યાદી પુસ્તક છે. જે વિશ્વની ઘણી યુનિવર્સિટીઓના મેડીકલ કોર્ષમાં શામેલ હતું. ત્યાં સુધી કે ફ્રાંસમાં ૧૬૫૦ ઈ.સ. સુધી આ પુસ્તક મેડીકલ કોર્ષમાં શામેલ હતું. મુસ્લિમોની આ ભવ્ય સિધ્ધિઓ વિશે સંખ્યાબંધ પુસ્તકો દરેક ભાષામાં લખાઈ ચૂક્યાં છે. એન્સાઈક્લોપિડિયા ઓફ બ્રિટાનિકા (૧૯૮૪)ના વોલ્યુમ-૧૧, પેજ-૮૨૮ ઉપર વિગતવાર ચર્ચા કરતાં લખ્યું છે કે, તે સમયના ખગોળશાસ્ત્રીઓ ફક્ત જ્યોતિષ વિદ્યા જાણતા હતા. અને કેમેસ્ટ્રીના જાણકાર ફક્ત કિમિયા જાણતા હતા. તેથી વધુ પ્રગતિ તેઓ સાધી શક્યા નથી. છતાં તે યુગના મુસ્લિમ ડોક્ટરોએ મેડીકલમાં આટલી ભવ્ય પ્રગતિ કરી તે ઘણી જ અચંબાની વાત છે. વાત આટલેથી સમાપ્ત થતી નથી. હકીકત એ છે કે, આધુનિક વિજ્ઞાન ઈસ્લામની ઉપજ છે. કુર્આન શરીફ વિજ્ઞાન માટે નથી ઉતર્યું. પરંતુ નિઃસંદેહ વૈજ્ઞાનિક ક્રાંતિ કુર્આન શરીફની દેણ છે.

ઈસ્લામ અને વિજ્ઞાનના આ સબંધને પ્રો. બ્રિફાલ્ટે સ્વિકાર કરતા લખ્યું છે કે, અમારા વિજ્ઞાન ઉપર આરબોનો ફક્ત આટલો જ ઉપકાર નથી કે તેમણે આશ્ચર્યજનક પ્રગતિ સાધી, બલ્કે વિજ્ઞાન પોતાના અસ્તિત્વમાં પણ આરબોને આભારી છે. ***(Briffault Making of humanity : p.190)***

❋ ખાલિદ નામી એક આરબ ઈથોપિયાના કાફઃ નામી વિસ્તારમાં એક દિવસ બકરીઓ ચરાવતા હતા. તેમણે જોયું કે, તેમની બકરીઓ એક ખાસ પ્રકારની જડીબુટ્ટી ખાધા પછી ચુસ્તી-સ્ફૂર્તિમાં આવી ગઈ હતી. એટલે તેમણે પેલા ઝાડના ફળને પાણીમાં નાંખી ઉકાળીને દુનિયાની પહેલી કોફી તૈયાર કરી. આ કોફી ઈથોપિયાથી યમન પહોંચી. જ્યાં સુફીવાદથી સંલગ્ન લોકો આખી રાત અલ્લાહપાકની ઈબાદત કરવા માટે તેને પીતા હતા. પંદરમી સદીમાં કોફી મક્કા મુકર્રમહ પહોંચી, ત્યાંથી તુર્કી. જ્યાંથી તે ઈ.સ. ૧૬૪૫માં વેનિસ (ઈટાલી) પહોંચી. ઈ.સ. ૧૬૫૦માં તેને ઈંગ્લેન્ડ લાવવામાં આવી. લાવનાર એક તુર્ક પાસ્કવા રોઝી ***(Pasqua Rosee)*** હતો, જેણે લંડન સ્ટ્રીટ ખાતે સર્વપ્રથમ કોફી શોપ ખોલી. અરબી શબ્દ ''કહવહ્'' તુર્કીમાં ''કહવે'' બની ગયો. જે ઈટાલીમાં ''કાફે'' અને અંગ્રેજીમાં ''કોફી'' બની ગયો.

❋ શતરંજ ભારતની રમત છે. પરંતુ જેવી રીતે તે આજકાલ રમવામાં આવે છે, એવી રીતે તે ઈરાનમાં વર્ષો પહેલાં રમવામાં આવતી હતી. ઈરાનથી તે સ્પેન પહોંચી અને ત્યાંથી દસમી સદીમાં યુરોપ. ફારસી શબ્દ ''શાહમાત'' અંગ્રેજીમાં ''ચેકમેટ'' બની ગયો. અને ''રખ'' કે ''રથ'' શબ્દ ''રૂક્'' બની ગયો. અર્થાત્ પાયદળ.

❋ બગીચાઓ સૌથી પહેલા મુસ્લિમોએ બનાવવાના શરૂ કર્યા હતા. અર્થાત્ એવી સુંદર જગ્યા, જ્યાં બેસીને માણસ ચિંતન-મનન કરી શકે. સ્પેનમાં શાહી બગીચાઓ અગિયારમી સદીમાં બનવા શરૂ થઈ ગયા હતા. કોર્નિશન અને ટુલિપના ફૂલ મુસ્લિમોના બગીચાઓની જ પેદાશ છે.

❋ અમેરિકાના રાઈટ બ્રધર્સથી એક હજાર વર્ષ પહેલાં સ્પેનના એક એન્જીનીયર અબ્બાસ બિન ફરનાંસે સૌથી પહેલાં હવામાં ઉડવાની કોશિશ કરી હતી. એક ઈતિહાસકાર મુજબ ઈ.સ. ૮૫૨માં તેણે કાર્દોબા (કુર્તુબા)ની જુમ્મા મસ્જીદના મિનારા પરથી છલાંગ લગાવી. જેથી તે પોતાના અવકાશી પોશાકને ચકાસી શકે. તેનો વિચાર એ હતો

કે તે પોતાના ગલાઈડર વડે પક્ષીઓની જેમ ઉડી શકશે. ૮૫૭માં તેણે ગલાઈડરથી મળતુ આવતું એક યંત્ર બનાવ્યું. જેના વડે તેણે કાર્દોબાના એક પર્વત પરથી ઉડવાની કોશિશ કરી. આ આકાશી યંત્ર તેણે રેશમ તથા ગરૂડના પરોથી તૈયાર કર્યું હતું. તે દસ મિનિટ સુધી હવામાં ઉડતો રહ્યો. પરંતુ ઉતરતી વખતે ‘‘ક્રેશ લેંડીંગ’’નો ભોગ બની ગયો. મતલબ કે, ઉતરતી વખતે તેને ઈજાઓ પહોંચી. કારણકે તેણે ગલાઈડરમાં ઉતરવા માટે પક્ષીઓની જેમ પૂંછડી બનાવી ન હતી.

(Dictionary of Scientific Biography, Vol. 1, Page-5)

❋ વિશ્વનો સૌથી પહેલો પ્લેનેટોરિયમ મુસ્લિમ સ્પેનના વૈજ્ઞાનિક અબ્બાસ બિન ફરનાસે કાર્દોબા ખાતે નવમી સદીમાં બનાવ્યો હતો. એ કાચનો હતો. તેમાં આકાશનું પ્રોજેક્શન એવી રીતે કરવામાં આવેલું, કે તારાઓ, ગ્રહો, આકાશગંગાઓ સિવાય કડાકા-ભડાકા પણ સંભળાતા હતા.

❋ પ્રાચીન ગ્રીક વૈજ્ઞાનિકોનો દૃષ્ટિકોણ એ હતો કે, માણસની આંખોમાંથી કિરણો (લેઝરની જેમ) બહાર નીકળે છે. જેના વડે આપણે વસ્તુઓ જોઈએ છીએ. વિશ્વનો પહેલો માણસ, જેણે આ દૃષ્ટિકોણનો વિરોધ કર્યો. તે દસમી સદીના મહાન મિસ્રી ગણિતજ્ઞ અને ભૌતિકશાસ્ત્રી ઈબ્નુલ હષીમ હતા. તેમણે જ વિશ્વના પ્રથમ પિનહોલ કેમેરાની શોધ કરી. તેમણે કહ્યું હતું કે, પ્રકાશ જે કાણાંમાંથી અંધારા ઓરડામાં પ્રવેશે છે, તે જેટલુ નાનું હશે, ચિત્ર એટલું જ બેહતર (શાર્પ) બનશે. તેમણે જ વિશ્વનો પહેલો કેમેરો ઓબ્સક્યુરા કેમેરો ***(Obscura Camera)*** તૈયાર કર્યો. કેમેરાનો શબ્દ કમરો (ઓરડો)થી બન્યો છે. જેનો અર્થ છે, ખાલી અથવા અંધારી કોટડી.

❋ વિશ્વની સૌથી પહેલી પવનચક્કી ઈરાનમાં સાતમી સદીમાં બનાવવામાં આવી હતી. વિશ્વવિખ્યાત ઈતિહાસકાર મસ્ઉદીએ પોતાની કૃતિમાં ઈરાનના સીસ્તાન રાજ્યને પવનવાળો તથા રેતાળ વિસ્તાર લખ્યો છે. વધુમાં તેમણે ઉમેર્યું છે કે, ‘‘પવનની શક્તિથી બગીચાઓ, વાડીઓ સુધી પાણી પહોંચાડવા માટે પંપ પવનચક્કી વડે ચલાવવામાં આવે છે.’’

❋ ખલીફા હારૂન રશીદ એક ઉચ્ચ બુધ્ધિ પ્રતિભા ધરાવતા એન્જી-નીયર હતા. સુએઝ નહેર ખોદવાનો સર્વપ્રથમ વિચાર તેમને જ આવ્યો હતો. જેથી રોમન સમુદ્ર તથા રાતા સમુદ્રને એકબીજા સાથે જોડી દેવામાં આવે. તેમણે બરાબર તે જ જગ્યાએ નહેર ખોદવા માટે વિચાર્યું, જ્યાં આજે સુએઝ કેનાલ મૌજૂદ છે.

❋ યુરોપથી સાતસો વર્ષ પહેલાં મુસ્લિમ જગતમાં ઘડિયાળનો સામાન્ય રીતે ઉપયોગ થતો હતો. ખલીફા હારૂન રશીદે પોતાના સમકાલીન ફ્રાંસના રાજા શાર્લીમાનને વોટર ક્લોક (ઘડિયાળ) ભેટ તરીકે મોકલી હતી. મુહમ્મદ બિન અલી ખુરાસાની (અસ્સાઅતી ૧૧૮૫) દીવાલ ઘડિયાળ બનાવવામાં નિપૂણ હતો. તેમણે દમાસ્કસના હિબ્રુન દરવાજામાં એક ઘડિયાળ બનાવી હતી. મુસ્લિમ સ્પેનના એન્જીનીયર અલમુરાદીએ એક વોટર ક્લોક બનાવી, જેમાં ગીયર અને બેલેન્સીંગ માટે પારાનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. મિસ્રના ઈબ્ને યૂનુસે ઘડિયાળની બનાવટ પર પુસ્તક લખ્યું. જેમાં મલ્ટીપલ ગીયર ટ્રેનની સ્પષ્ટતા ડાયાગ્રામ વડે કરવામાં આવી હતી. જર્મનીમાં ઘડિયાળો ઈ.સ. ૧૫૨૫ અને બ્રિટનમાં ૧૫૮૦ ઈ.સ.માં બનવાની શરૂઆત થઈ હતી.

❋ બીજગણિત (અલજીબ્રા) પર વિશ્વની પહેલી કિતાબ (પુસ્તક) ઈરાકના વિખ્યાત વૈજ્ઞાનિક અલ ખ્વારઝમીએ (ઈ.સ.૮૫૦)માં લખી હતી. તેમણે ૧-૯ અને શૂન્યના આંકડાઓ ૮૨૫ ઈ.સ.માં પોતાની મૂલ્યવાન કિતાબ ‘‘અલ જબ્રુ વલ મુકાબિલહ્’’માં રજૂ કર્યા હતા. સંખ્યા દર્શાવવા માટે પહેલાં શબ્દોનો ઉપયોગ થતો હતો. તે કિતાબના નામથી જ આ શાસ્ત્રને અંગ્રેજીમાં અલજીબ્રા કહેવામાં આવે છે. તેના ત્રણસો વર્ષ પછી ઈટાલિયન ગણિતજ્ઞ ફીબોનાચી ***(Fiboacci)*** પહેલી વખત યુરોપમાં બીજગણિતનો પરિચય કરાવ્યો હતો. અલખ્વારઝમી નામથી જ અલ્ગોરથમના શબ્દ ઉતરી આવ્યો છે. અર્થાત્ એવું વિજ્ઞાન, જેમાં નવ આંકડાઓ તથા શૂન્યથી હિસાબ કરવામાં આવે.

❋ અલખ્વારઝમી વિશ્વના પહેલા શોધનિબંધ લેખક છે. થયું એ કે તેમણે ગણિતશાસ્ત્ર પર એક શોધનિબંધ લખ્યો. અને બગદાદની સાયન્સ એકેડમીને મોકલી દીધો. એકેડમીના વૈજ્ઞાનિકોનું એક બોર્ડ બેઠું. જેણે આ નિબંધ વિશે તેમનાથી પ્રશ્નો કર્યા. ત્યાર પછી તેમને એકેડમીના સભ્ય બનાવી દેવામાં આવ્યા. યુનિવર્સિટીઓમાં પેપર્સ લખવાની આ રીત આજ સુધી પ્રચલિત છે.

❋ મિસ્રના વૈજ્ઞાનિક ઈબ્ને યૂનુસે (૧૦૦૯) પેંડોલમ દસમી સદીમાં શોધાયો હતો. આ શોધ દ્વારા સમયની માપણી પેંડોલમના આંદોલન વડે શરૂ થઈ. તેમની આ જબરદસ્ત શોધના આધારે અનેક મિકેનીકલ શોધો થઈ.

❋ ઈરાનના સંશોધક ઝકરિય્યા રાઝી (ઈ.સ.૯૨૦) વિશ્વના પહેલા રસાયણશાસ્ત્રી હતા. જેમણે સલ્ફ્યુરિક એસિડ તૈયાર કર્યો. જેને મોર્ડન કેમિસ્ટ્રીની પાયાની ઈંટ સમજવામાં આવે છે. તેમણે ઈથોનોલની પણ શોધ કરી અને તેનો ઉપયોગ દવામાં કર્યો. તેમણે રસાયણિક પદાર્થોનું વર્ગીકરણ (વૃધ્ધિપાત્ર અને બિનવૃધ્ધિપાત્ર) પણ કર્યું.

❋ ઝકરિય્યા રાઝી પહેલા ઓપ્ટોમીટરિસ્ટ હતા. જે પોતાની દીર્ઘદષ્ટિ તથા ઉંડા સંશોધનથી એ પરિણામે પહોંચ્યો કે આંખની કીકી પર પ્રકાશ પડવાથી તે પ્રતિક્રિયા આપે છે. રાઝીએ પોતાની મહાન કિતાબ ''અલહાવી''માં ''ગલાવકોમા''ની વિગતો પણ દર્શાવી.

❋ તેમણે શીતળા પર વિશ્વની સર્વપ્રથમ કૃતિ ''અલજદરી વલ જુસ્સહ'' લખી. જેમાં તેમણે શીતળા તથા ઓરી વચ્ચે તફાવત દર્શાવ્યો હતો.

❋ તેમણે સર્વપ્રથમ તબીબી સહાય (ફર્સ્ટ એડ)ની પધ્ધતિ ચાલુ કરી હતી. તેમણે શસ્ત્રક્રિયા માટે એક સાધન (કાપકૂપ માટે) બનાવ્યું હતું.

❋ તેમણે દવાઓના ચોક્કસ વજન માટે એક વૈજ્ઞાનિક ત્રાજવું શોધ્યું. આ એક એવું ત્રાજવું છે, જેનાથી નાનામાં નાનુ વજન જાણી શકાય છે. વૈજ્ઞાનિકોમાં આજે પણ તેનો ઉપયોગ થાય છે. આલ્કોહોલ પણ

રાઝીએ શોધ્યો હતો.

❋ મહાન તબીબ ઝકરિય્યા રાઝી પહેલા માનવી છે, જેમણે જંતુઓ ***(Bacteria)*** અને ચેપ ***(Infection)*** વચ્ચે સબંધ હોવાની જાણકારી મેળવી. જે તબીબી ઈતિહાસમાં એક માઈલસ્ટોનની હેસિયત ધરાવે છે. જ્યારે તેમનાથી પૂછવામાં આવ્યું કે, બગદાદમાં કઈ ઠેકાણે હોસ્પિટલ બાંધવામાં આવે ? તો તેમણે સૂચન કર્યું કે, જ્યાં હવામાં લટકેલુ માંસ સૌથી છેલ્લે ખરાબ થાય, તે જ ઠેકાણે હોસ્પિટલ બાંધવામાં આવે.

❋ રાઝીએ જ તબીબીશાસ્ત્રમાં આલ્કોહોલનો ઉપયોગ શરૂ કર્યો. તેમણે એલર્જી તથા ઈમ્યુનોલોજી (પ્રતિરક્ષાશાસ્ત્ર) પર વિશ્વની સર્વપ્રથમ પુસ્તિકા લખી. તેમણે એલર્જીક અસ્થમાની શોધ કરી. તેમણે જ Hay Feverની શોધ કરી.

❋ અબૂલહસન તબરી વિશ્વના પહેલા તબીબ છે. જેમણે ખુજલીના કીડાઓ ***(Haymite)*** શોધ્યા. કોપરનિક્સથી સદીઓ પૂર્વે સિરિયાના વૈજ્ઞાનિક અલાઉદ્દીન બિન શાતિરે ૧૩મી સદીમાં તે વૈજ્ઞાનિક નિરીક્ષણનો ઘટસ્ફોટ કર્યો હતો કે, સૂર્ય ભલે આંખોથી અદશ્ય થઈ જાય છે, પરંતુ તે છતાં જમીન સૂર્યની આસપાસ ફરે છે. ખગોળશાસ્ત્રમાં ઈબ્ને શાતિરની અનેક શોધોનું શ્રેય પશ્ચિમી વૈજ્ઞાનિકોને આપવામાં આવે છે. દા.ત. ગ્રહોની પ્રદક્ષિણા વિશે પણ સૌથી પહેલાં દાવો ઈબ્ને શાતિરે કર્યો હતો. પરંતુ તેની ક્રેડિટ કેપ્લરને આપવામાં આવે છે.

❋ એસ્ટ્રોલેબ વેધયંત્ર (તારાઓ શોધવા)ની શોધ જો કે ગ્રીસમાં થઈ હતી, પરંતુ તેનો સૌથી વધારે ઉપયોગ તથા તેમાં મૂલ્યવાન વધારાઓ સૌથી વધારે મુસ્લિમોએ કર્યા. મુસ્લિમોએ અનેક જાતના વેધયંત્રો બનાવ્યા. જે હજાર વર્ષ પસાર થયા પછી પણ આજ સુધી બ્રિટન, અમેરિકા અને બીજા પશ્ચિમી દેશોના મ્યુઝિયમોમાં સુરક્ષિત છે. લાહોરમાં જે વેધયંત્ર બનાવવામાં આવ્યું, તે શિકાગોના એડલર મ્યુઝિયમમાં છે. વેધયંત્ર તારાઓને

શોધવા માટે તથા તેમનું સ્થાન નક્કી કરવા માટેનું સાધન છે. તેના વડે લોકો રણ અથવા સમુદ્રમાં માર્ગ શોધતા હતા. તેમજ તેના દ્વારા સૂર્યોદય તથા સૂર્યાસ્તના સમયની જાણકારી પણ મેળવવામાં આવતી હતી. વિશ્વવિખ્યાત એસ્ટ્રોનોમર અબ્દુર્રહમાન સૂફીએ દસમી સદીમાં વેધયંત્રના એક હજાર ફાયદાઓ ગણાવ્યા હતા.

❋ નેત્રવિદ્યા પર વિશ્વના સર્વ પ્રથમ તથા મહાન કૃતિ 'કિતાબુલ મનાઝિર' ઈબ્નુલ હયષમે લખી હતી. ***(Age of faith by will Durant)*** ગોળ તથા વલયાકાર ***(Spherical/Parabolic)*** અરીસાઓ વિશે તેનું સંશોધન પણ તેમનું શાનદાર કારનામુ છે. તેમણે લેન્સના મેગ્નિફાઈંગ પાવરની પણ છણાવટ કરી હતી. તેમણે પોતાના સંઘાડા પર વક્રાકારના અરીસાઓ બનાવ્યા. બહિર્ગોળ લેન્સ ***(Convex lense)*** પર તેમના સંશોધન તથા પ્રયોગોથી જ યુરોપમાં માઈક્રોસ્કોપ અને ટેલિસ્કોપની શોધ શક્ય બની હતી. ઈબ્નુલ હયષમે અંતર્ગોળ દર્પણ ***(Concave Mirror)*** પર એક બિંદુ જાણવાની રીત શોધી, જેનાથી ચશ્માના કાચ શોધાયા હતા.

❋ ઈબ્નુલ હયષમે આંખોના વિવિધ ભાગોની સમજૂતી માટે ડાયોગ્રામ બનાવ્યા. અને તેની ટેકનીકલ પરિભાષાઓ શોધી. જેવી રીતે રેટિના ***(Ratina)***, કેટારેક્ટ ***(Cataract)***, કોરનિયા ***(Cornea)*** જે આ જ સુધી વપરાય છે. આંખની વચ્ચે ઉપસેલા ભાગ (કીકી)ને તેમણે લેન્સ કહ્યો. જે મસૂરની દાળ જેવો હોય છે. લેટિનમાં મસૂરની દાળને લીન્ટીલ કહેવામાં આવે છે. જે ત્યાર પછી લેન્સ બની ગયો.

ઈબ્નુલ હયષમે જડત્વનો નિયમ ***(Law of Inertia)*** શોધ્યો. જે ત્યાર પછી ન્યુટનના ફર્સ્ટ લો ઓફ મોશનનો ભોગ બન્યો. તેણે કહ્યું કે, જો પ્રકાશ કોઈ માધ્યમમાંથી પસાર થઈ રહ્યો હોય તો તે એવો માર્ગ અપનાવે છે, જે સરળ હોવાની સાથોસાથ ઝડપી પણ હોય. આ જ નિયમ સદીઓ પછી ફ્રેંચ વૈજ્ઞાનિક ફર્મેટે શોધ્યો હતો. *(અરમાન ઔર હકીકત : અબ્દુસ્સલામ, પૃ.૨૮૩)* તે પહેલો માણસ છે, જેણે કહ્યું કે પ્રકાશમાં એક જાતની ગરમી

હોય છે. સૂર્યના કિરણોમાં પ્રકાશ તથા ઉષ્ણતાનું એક સાથે હોવું આ વાતની સાબિતી છે.

❋ તબીબોના રજીસ્ટ્રેશનનું કાર્ય સિનાન બિન ષાબિતે ૯૪૩ ઈ.સ.માં બગદાદ ખાતે શરૂ કર્યું હતું. તેણે આદેશ આપ્યો કે, દેશના તમામ તબીબોની ગણત્રી કરવામાં આવે અને પછી તેમની પરીક્ષા લેવામાં આવે. સફળ થવાવાળા ૮૦૦ તબીબોને સરકારે રજીસ્ટર્ડ કરી લીધા. અને પ્રેક્ટિસ માટે સરકારી પ્રમાણપત્ર આપ્યા. દવાખાનું ચલાવવા માટે લાયસન્સ આપવાની વ્યવસ્થા પણ તેણે જ સ્થાપી. જોત-જોતામાં આખી દુનિયામાં ડિપ્લોમા આપવાનો અને રજીસ્ટ્રેશનનો સિલસિલો શરૂ થઈ ગયો. જે આજ સુધી ચાલુ છે.

❋ આકાશ દર્શનમાં નિપૂણ મુહમ્મદ બિન જાબિર તબાનીએ ૯૨૯ ઈ.સ.માં એક વર્ષની અવધિ વિશે જાણકારી મેળવી. જે ૩૬૫ દિવસ, ૫ કલાક, ૨૪ સેકન્ડ હતી. તેણે સૂર્યની ધરિનું પણ જ્ઞાન મેળવ્યુ હતું.

❋ અબ્દુર્રહમાન સૂફી (૯૦૩-૯૮૬ ઈરાન) પહેલો વિશ્વસ્તરીય ખગોળ-વેત્તા હતો. જેણે ઈ.સ.૯૬૪ માં ઍંડ્રોમેડા ગેલેકસીઓ ***(Andromeda Galaxy M31)*** શોધી હતી. આપણી સૂર્યમાળાની બહાર બીજુ કોઈ તારામંડળ હોવાનો એ પહેલાં લેખિત પુરાવો હતો. જેનો ઉલ્લેખ તેણે પોતાની કૃતિ ‘‘અલ કવાકિબુસ્સાબિત’’ અર્થાત્ ‘‘સ્થિર તારાઓનું પુસ્તક’’માં કર્યો. આ જ આકાશગંગા ૭૦૦ વર્ષ પછી જર્મન ખગોળશાસ્ત્રી સાયમને ડિસેમ્બર ૧૬૧૨માં ટેલિસ્કોપ વડે શોધી હતી.

❋ તબીબશાસ્ત્રની સન્માનનીય હસ્તી બૂઅલી સીના (૧૦૩૭)એ સર્વપ્રથમ ક્ષયરોગ (ટી.બી.)નું ચેપી હોવુ શોધ્યુ હતું. તેમણે પાણીથી રોગો ફેલાવાનો પણ ઉલ્લેખ કર્યો. તેમણે વિશ્વવિખ્યાત કૃતિ ‘‘અલ કાનૂન’’માં ઘટસ્ફોટ કર્યો કે પાણીની અંદર અત્યંત સુક્ષ્મ જંતુ (માઈક્રોબ) હોય છે. જે માણસને બીમાર પાડી દે છે. તેમણે દર્દીને બેહોશ કરવા મટો અફીણ આપવાની વાત કરી. તેમણે તબીબશાસ્ત્રમાં શારીરિક બાબતો સહિત

મનોવૈજ્ઞાનિક બાબતોનો પણ સમાવેશ કર્યો. અને દવાઓ વગર દર્દીઓનો માનસિક ઈલાજ કર્યો. તેમણે દર્શાવ્યું કે, ડાયાબિટીસના દર્દીનો પેશાબ મીઠો હોય છે. તેમણે સર્વપ્રથમ એવો ઉલ્લેખ કર્યો કે, આલ્કોહોલ ''એન્ટી સ્પેટિક'' હોય છે. તેમણે હર્નિયાના ઓપરેશનની રીત બતાવી. તેમણે બ્રેઈન ટ્યુમર અને પેટના અલ્સરનો ઉપયોગ કર્યો. તેમણે ઘટસ્ફોટ કર્યો કે, પાચનતંત્રની શરૂઆત મોઢાની લાળથી થાય છે.

ભૌતિકશાસ્ત્રમાં ઈબ્નેસીના પહેલા માણસ હતા, જેમણે પ્રાયોગિક જ્ઞાન (અનુભવ)ને સૌથી વિશ્વાસપાત્ર સમજ્યું. તે પહેલા ભૌતિકશાસ્ત્રી હતા, જેમણે કહ્યું કે, પ્રકાશની ઝડપ અસીમ નથી, બલ્કે તેની એક નિર્ધારિત ઝડપ છે. તેમણે શુક્ર ગ્રહને કોઈપણ દૂરદર્શક યંત્રની મદદ વગર નરી આંખે જોયો હતો. તેમણે આંખની ફિઝિયોલોજી, એનાટોમી અને થિયરી ઓફ વિઝન વર્ણવી. તેમણે આંખના અંદરની બની નસો તથા સ્નાયુઓની વિગતો જણાવી. તેણે દર્શાવ્યું કે, દરિયા તથા પર્વતો કેવી રીતે આકાર પામે છે. સમુદ્રના મૃત જાનવરોના હાડકાઓ પથ્થર કેવી રીતે બની જતા હોય છે.

❋ મુસ્લિમો માટે સફાઈ અડધું ઈમાન છે. સાબુ મુસ્લિમોએ જ શોધ્યો હતો. જેના માટે તેઓએ વનસ્પતિના તેલને સોડિયમ હાઈડ્રો ઓક્સાઈડમાં ભેળવીને સાબુ તૈયાર કર્યો હતો. યુરોપના ખ્રિસ્તી સિપાહી જ્યારે જેરૂસ્લેમ આવ્યા ત્યારે સ્થાનિક આરબોને તેમના અંદરથી સખત દુર્ગંધ આવતી હતી. કારણકે આજના વિકસીત અંગ્રેજો તે વખતે સ્નાન કરતા ન હતા. બ્રિટનમાં શેમ્પુનો પરિચય એક તુર્કી મુસલમાને કરાવ્યો. જ્યારે તેણે ઈ.સ.૧૭૫૯માં બ્રાઈટનના કાંઠે *"Mahomeds Indian vapour bath"*ના નામથી દુકાન ખોલી. ત્યાર પછી આ મુસલમાન રાજા જ્યોર્જ પાંચમા અને વિલિયમ પાંચમાનો શેમ્પુ સર્જન નિયુક્ત થયો હતો. રાણી વિક્ટોરિયા સ્નાન કરવાથી અચકાતી હતી, એટલે તે સુગંધ બહુ વાપરતી હતી.

❋ અર્ક કાઢવાની પધ્ધતિ નવમી સદીના મહાન રસાયણશાસ્ત્રી જાબિર બિન હય્યાને કૂફા ખાતે શોધી હતી. જાબિરે રસાયણક્ષેત્રે વપરાતા ઘણા

સાધનો તથા પરિબળો પણ શોધ્યા હતા. દા.ત. ***Filtration-Liquefact-Crytallisation & Distillation, Oxidisation Evaporation.*** તેણે સલ્ફયુરિક એસિડ અને નાઈટ્રીટ એસિડની શોધ કરી. તેને આધુનિક રસાયણશાસ્ત્રનો ભિષ્મ પિતામહ માનવામાં આવે છે.

❋ પશ્ચિમી દેશોની હોસ્પીટલોમાં શસ્ત્રક્રિયાના સાધનો અદ્દલ તે જ છે, જે દસમી સદીના મહાન સ્પેનિશ સર્જન અબુલકાસિમ ઝહરાવી (૧૦૧૩ ઈ.સ.)એ શોધ્યા હતા. તેણે બસોથી વધારે શસ્ત્રક્રિયાના સાધનો બનાવ્યા હતા. જેમાંથી કેટલાકના નામો આ છે : ***Bone, Scalpels finescissors for eye surgery, foceps saws.*** તે પહેલો સર્જન હતો, જેણે કહ્યું કે ઘોડાના આંતરડા-ઓથી બનેલા ટાંકાઓ કુદરતી રીતે શરીરમાં ઓગળી જાય છે. આ શોધ તેણે ત્યારે કરી, જ્યારે તેના ઉદના તાર ***(String)*** વાંદરો હડપ કરી ગયો. તેણે દવાઓના કેપ્સુલ ઘોડાના આંતરડાઓથી જ બનાવ્યા હતા. *(મુસલમાનોકે સાયન્સી કારનામે, ઝકરિય્યા વર્ક, પૃ.૪૭)*

❋ મુસ્લિમ તબીબોએ અફીણ તથા આલ્કોહોલનો બેભાન કરવાની દવા તરીકે ઉપયોગ કર્યો હતો. મુસ્લિમોએ મોતિયાના ઓપરેશન માટે પોલી સોય ***Hollow needles*** શોધી, જે આજે પણ વપરાય છે.

❋ પવનચક્કી જે આજે યુરોપ તથા અમેરિકામાં આટલી લોકપ્રિય છે, અને જેના વડે પ્રાકૃતિક રીતે વીજળી પેદા કરવામાં આવે છે. એ સૌથી પહેલાં ૬૩૪ ઈ.સ.માં ઈરાન ખાતે બનાવવામાં આવી હતી. તેના વડે મક્કાઈ દળવામાં આવતી, સિંચાઈ માટે પાણી કાઢવામાં આવતુ હતું. અરબ પ્રદેશમાં જ્યારે નદી-નાળા સૂકાય જતા ત્યારે માત્ર પવન જ રહી જતો, જે એક દિશામાંથી મહિનાઓ સુધી ચાલતો રહેતો હતો. ઈરાની પવનચક્કીમાં ૬ અથવા ૧૨ કપડાંના બનેલા પંખાઓ લાગેલા રહેતા. યુરોપમાં પવનચક્કી પાંચસો વર્ષ પછી જોવામાં આવી.

❋ વિશ્વના પહેલા રસાયણશાસ્ત્રી કૂફા (ઈરાક)ના જાબિર બિન હય્યાન હતા. જેમણે નેટ્રીક એસિડ બનાવ્યો. તેમણે નવસાર (નોશાદર) અને ગંધકની

મદદથી નેટ્રીક સિવાય ગંધકનો એસિડ પણ તૈયાર કર્યો. અર્ક કાઢવાની તથા ફિલ્ટર કરવાની રીતો તેમની શોધ છે.

❋ ઈસ્હાક કન્દી (૮૬૬ ઈ.સ.) સર્વપ્રથમ ફ્રીક્યુન્સી એનાલિસીસ ***(Frequency Analysis)***ની શરૂઆત કરી. જેનાથી આધુનિક ક્રિપટોલોજી ***(Cryptology)***નો પાયો નંખાયો હતો. તેણે સર્વપ્રથમ પદ્ધતિસરની વેધ શાળાકીય વ્યવસ્થા સ્થાપી હતી.

❋ અલી બિન નાફિઅ (૮૫૭) નવમી સદીમાં ઈરાકથી હિજરત કરી મુસ્લિમ સ્પેન આવ્યા હતા. અહીં આવી તેમણે ઘણી બધી નવી ચીજો પ્રચલિત કરી. દા.ત. તેમણે ભોજનમાં ત્રણ વસ્તુઓ પ્રચલિત કરી. પહેલાં સૂપ, ત્યાર પછી માંસ-મચ્છી અને છેલ્લે ફ્રુટસ કે ડ્રાયફ્રુટસ. પીણાંઓ માટે તેમણે ક્રિસ્ટલ (સ્ફટિક) ગ્લાસનો ઉપયોગ શરૂ કર્યો. તેમણે ખાવાની મેજ પર કપડું પાથરવાની પ્રથા શરૂ કરી. તેમણે સ્પેનમાં શતરંજ તથા પોલોની રમત શરૂ કરી. તેમણે ચામડાનું ફર્નિચર બનાવ્યું. તેમણે ભોજનની આચારસંહિતાનો પ્રસાર કર્યો. તેમણે જ પર્ફયુમ, કોસ્મેટિકસ, ટૂથપેસ્ટ અને ટૂથબ્રશની શરૂઆત કરી. તેમણે કાર્દોબા ખાતે બ્યુટી સલૂન ખોલ્યો. તેમણે ઉનાળામાં સફેદ વસ્ત્રો અને શિયાળામાં રંગીન વસ્ત્રો પહેરવાનું કહ્યું. અને તેના માટે તારીખો પણ નક્કી કરી.

❋ જાજમ સર્વપ્રથમ મુસ્લિમોએ બનાવવાની શરૂઆત કરી હતી. મુસ્લિમોની જાજમ બનાવવાની રીત બહુ ઉચ્ચ પ્રકારની હતી. મુસ્લિમો આ જાજમ ફર્શ પર પાથરતા હતા. જ્યારે યુરોપમાં લોકોના ઘરોમાં ફર્શ છાણ-માટીના હતા.

વૈજ્ઞાનિક પ્રગતિમાં સૌથી મોટો અવરોધક શિર્ક :

વૈજ્ઞાનિક પ્રગતિ પૂર્વે ગ્રીકમાં પૃથ્વી અને સૂર્યના ભ્રમણ વિશે મતભેદ હતા. મહાન ફિલોસોફર અરસ્તારકસ (પ્લૂટો) માનતા હતા કે, પૃથ્વી સૂર્યની ચોતરફ ભ્રમણ કરે છે. બીજા ફિલોસોફર ટોલમી સૂર્યભ્રમણને માનતા હતા. પહેલી માન્યતા પ્રમાણે પૃથ્વી ગોળ અને બીજી માન્યતા પ્રમાણે

સપાટ હતી. કોન્સ્ટોન્ટીનોપલ રાજાના ઈસાઈ ધર્મ અંગિકાર કરવાથી ખ્રિસ્તીઓનું યૂરોપમાં સામ્રાજ્ય વધ્યું, તો એમણે સૂર્યના ભ્રમણ કરવાની માન્યતાને બળપૂર્વક ફેલાવી. તેનું કારણ એ હતું કે, ખ્રિસ્તીઓએ હઝરત ઈસા અલૈહિસ્સલામને (નઉઝુબિલ્લાહ) ખુદા માન્યા હતા. તેમની માન્યતા પ્રમાણે પૃથ્વીને ખુદાની જન્મભૂમિ હોવાને પવિત્રતા પ્રાપ્ત હતી. જેથી તે ગ્રહ બીજા ગ્રહના તાબે કેવી રીતે થઈ શકે ? પૃથ્વીને આ પ્રમાણે પવિત્ર માનવાને કારણે આ વિષય ઉપર રિસર્ચનું કામ પ્રગતિ કરી શક્યું નહિં.

મુશ્રિક ધર્મો અને સાયન્સ વચ્ચે વૈમનસ્ય અને ટકરાવની વધુ માહિતિ અને ચોંકાવનારી વિગતો અમેરિકી લેખક મિસ્ટર ડ્રેપરના પુસ્તક **"Conflcit Between Science and Religion"**માં જોઈ શકાય છે.

ત્યાર બાદ મુસ્લિમ શાસનના અબ્બાસીયુગમાં ખલીફા મામૂન રશીદના સમયમાં બયતુલ્હિકમત (વૈજ્ઞાનિક એકેડમી) સ્થપાઈ. જેમાં જગતના બધા જ દેશોના પ્રખ્યાત વૈજ્ઞાનિકો, ફિલોસોફરો વગેરેના પુસ્તકોનું અરબી ભાષામાં ભાષાંતર કરવામાં આવ્યું. મુસ્લિમોએ આ વિષયોમાં દિલચસ્પી લેવાની શરૂ કરી. તેમને (કુફ્ર-શિર્કની માન્યતાથી આઝાદ હોવાને લઈ) પૃથ્વીના ભ્રમણ કરવાની માન્યતા હકીકતથી વધુ નજીક લાગી, તો ખલીફા મામૂન રશીદે ભૂગોળ અને ખગોળવિદ્યાના પ્રખર વિદ્વાનોને આદેશ આપ્યો કે, તે પૃથ્વીને ગોળ સમજી તેનો ઘેરાવ નક્કી કરે. તેના માટે સંજાર ***(Palmyra)*** સ્થળે આવેલા એક ખુલ્લા મેદાનમાં તે સમયના વૈજ્ઞાનિક સાધનો દ્વારા પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો. ત્યાર બાદ આ જ પ્રયોગ કૂફા (ઈરાક)માં પણ કરવામાં આવ્યો અને તેનું ચોક્કસ પરિણામ આવ્યું.

વિજ્ઞાન સરળ શબ્દોમાં પ્રાકૃતિક અધ્યયનનું નામ છે. માનવીએ જ્યારનો ધરતી પર વસવાટનો પ્રારંભ કર્યો, ત્યારથી જ ધરતી આકાશ વગેરે તેની સમક્ષ કુદરતી રચના સ્વરૂપે પોતાના વાંચન માટે ખુલ્લા પુસ્તક સમાન છે. છતાં ક્યા કારણો છે, જે વિજ્ઞાનની પ્રગતિમાં અવરોધરૂપ બન્યા ? આનું મુખ્ય કારણ શિર્ક અને પ્રાચીનકાળનો એકેશ્વરવાદ છે.

શિર્ક રૂકાવટ હતો, કે માનવી નેચરનું વાંચન કરી તેની શક્તિને પામી પોતાના લાભ માટે તેને વાપરે.

ધરતીથી લઈ આકાશ સુધી જે વસ્તુ સાથે નફા-નુકસાનનો સબંધ લાગ્યો, માનવીએ તેની પૂજા કરવાનું શરૂ કર્યું. આ પૂજા ઈસ્લામથી પહેલાં દરેક યુગમાં પોતાના વર્ચસ્વ સાથે કાયમ રહી.

પ્રો. આર્નલ્ડ ટોઈનબી આ વાતનો સ્વિકાર કરે છે કે, સૃષ્ટિ-પૂજાના યુગનો સૌપ્રથમ અંત લાવી એકેશ્વરવાદની માન્યતાએ માનવીને આ બુધ્ધિ અર્પણ કરી કે, સૃષ્ટિ એ સર્જક નથી, બલ્કે ફક્ત એક મહાન સર્જકની રચના છે. તે પૂજવા માટે નહીં, બલ્કે માનવીના લાભ માટે સર્જવામાં આવી છે.

એકેશ્વરવાદની માન્યતા દરેક યુગમાં આવનાર અલ્લાહપાકના નબી-ઓએ માનવી સુધી પહોંચાડી, પરંતુ હઝરત મુહમ્મદ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમથી પહેલાં કોઈપણ યુગ એવો નથી આવ્યો, જેમાં આટલો મોટો જનસમૂદાય એકેશ્વરવાદને માની લે. અને તેના સિધ્ધાંતો ઉપર માનવ-સમાજમાં જબરદસ્ત ક્રાંતિ લાવે. આ જ કારણસર માનવી તૌહીદના વાસ્તવિક ફળનો ઈસ્લામ પહેલા સ્વાદ મેળવી શક્યો નહીં. આગલા પયગમ્બરોના અનુયાયીઓ તેમના લાવેલ એકેશ્વરવાદને સાચવી ન શક્યા. જેમકે હઝરત ઈસા (અલયહિસ્સલામ)એ નિર્મલ અને શુદ્ધ એકેશ્વરવાદનું શિક્ષણ આપ્યું, પરંતુ આપના અનુયાયીઓએ સમય જતાં આપને જ ખુદા (સર્જક) સમજવા માંડયા. આ શિર્ક અને અનેકેશ્વરવાદની માન્યતાઓ વિભિન્ન કારણોસર વિજ્ઞાનની પ્રગતિમાં આડરૂપ બની.

સરવરે કાએનાત, ફખ્રે મવજુદાત, ખાતિમુલ અંબિયા, સરદારે દો જહાં હઝ. મુહમ્મદ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)ને પોતાની પધરામણીનું એક કારણ એ પણ જણાવ્યું હતું કે, **"બુઈસ્તુ મુઅલ્લિમન"** હું તો શિક્ષક બનાવીને મોકલવામાં આવ્યો છું. આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમે જગતની હકીકત બયાન કરતાં ફરમાવ્યું હતું કે, **"અદ્ દુનિયા ખુલિક્ત-લકુમ વ અન્નકુમ ખુલિક્તુમ લિલ આખિરહ"** આખી દુનિયા તમારા

માટે જ બનાવવામાં આવી છે. (એનાથી જેટલો લાભ ઉઠાવવા ચાહો, તે શરઈ સીમામાં રહીને ઉઠાવી શકો છો.) અને તમને આખિરત માટે પેદા કરવામાં આવ્યા છે. ઈસ્લામમાં સંસાર ત્યાગને કોઈ ખૂબીની વાત ગણવામાં નથી આવી.

દુનિયાના બીજા ધર્મોમાં સન્યાસ લેવાની પ્રેરણા આપવામાં આવી છે. સૌથી પૌરાણિક ગણાતા હિન્દુ ધર્મમાં જીવનના અંતિમ કાળમાં પત્નિ, બાળકો, સગાં-સ્નેહીઓ અને દુનિયાની બધી જ મોહ-માયાને ત્યજીને-તરછોડીને વનવાસ અપનાવવાનો ધાર્મિક આદેશ છે. જેને ''વાનપ્રસ્થ આશ્રમ'' કહેવામાં આવે છે. તેથી હિન્દુ ઋષીમુનિઓ, સાધુ-સંતો આજના આધુનિક કાળમાં પણ સાંસારિક જીવનને ત્યજીને જંગલોમાં, પર્વતોની ગુફાઓમાં એકલવાયું જીવન વિતાવે છે. ઘોર તપશ્ચર્યા કરીને ''મોક્ષ'' મેળવવાની આકરી મહેનત કરે છે. જૈન અને બૌધ્ધ ધર્મમાં પણ જગતની બધી જ સુખ-સાહ્યબીનો ત્યાગ કરીને સન્યાસ લેવાની આગવી મહિમા છે. તેથી જ જૈન મુનીઓ એટલી હદ સુધી દુનિયાનો ત્યાગ કરે છે કે, પગમાં પગરખાં પહેરવાને પણ યોગ્ય નથી સમજતા !

ઈસ્લામ પહેલાંના આકાશી મઝહબ ખ્રિસ્તી ધર્મની તો બુનિયાદ જ દુનિયાથી અલિપ્ત રહેવા પર મૂકવામાં આવી હતી. જે વ્યક્તિ જેટલો દુનિયાથી દૂર રહેતો, એટલો જ ધાર્મિક માનવામાં આવતો હતો. તેથી જ એક સમયમાં પાદરીઓનું વર્ચસ્વ લોકો પર એટલું વધી ગયું હતું કે, એ સમયના બાદશાહોનું પણ ચર્ચના પાદરીઓ આગળ કંઈ જ ચાલતું ન હતું. ધાર્મિક વડાઓ જે કંઈ આદેશ આપતા, એનું પાલન દરેક માટે અનિવાર્ય હતું. એ સમયમાં વિજ્ઞાનની કાંઈ પણ વાત કરવી, એ ધર્મના વિરૂધ્ધ ગણાતું. તેથી જ એ સમયના મહાન વૈજ્ઞાનિકો ગેલેલિયો, ન્યુટન, આઈનસ્ટાઈન વગેરેને સાયન્સની નવી-નવી શોધના દાવા કરવા બદલ પાદરીઓના પ્રકોપનો ભોગ બનવુ પડતું હતું. કેટલાકે તો વૈજ્ઞાનિક શોધની જાહેરાત કરવાના ગુનાહિત કાર્યના લીધે મૃત્યુને ગળે લગાડવું પડયું હતું !

પરંતુ ઈસ્લામ જ એક એવો સાચો મઝહબ છે, કે જેણે દુનિયાની બધી જ જાઈઝ વસ્તુઓથી ભરપૂર લાભ ઉઠાવવા પ્રેરણા આપી છે. દુનિયાને ત્યાગવાની મનાઈ કરી છે. **“લા રહબાનિયત ફિલ ઇસ્લામ”** ઈસ્લામમાં રહબાનિયત (સન્યાસ) જાઈઝ નથી. દુનિયા તો મનુષ્યજાતના લાભ અને સેવા માટે જ પેદા કરવામાં આવી છે. બલ્કે દુનિયા અને આખિરત બન્નેની ભલાઈ અલ્લાહ તઆલાથી માંગવાનો આદેશ કુર્આને મજીદમાં મૌજૂદ છે. **(રબ્બના આતિના ફિદ્ દુન્યા હસનહ, વફિલ આખિરતિ હસનહ...)** ખ્રિસ્તીઓ અને બીજા ધર્મોની દુનિયા ત્યાગવાની નીતિનું ખંડન કરતાં રસૂલુલ્લાહ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)એ દુનિયામાં રહીને જ દુનિયાની વસ્તુઓનો ઉપયોગ કરતાં-કરતાં એ દુનિયાની વસ્તુઓના સર્જનહારનો આભાર અને ઈબાદત કરવાનો આદેશ આપ્યો છે.

હઝરત મૂફતી શફીઅ સા. (રહ.) ફરમાવે છે કે, ‘‘માનવીએ વિચારવું જોઈએ કે, અલ્લાહ તઆલાએ આટલુ મોટું-પહોળુ આકાશ (કોઈપણ ટેકા કે સ્તંભ-પિલર વગર) બનાવ્યું. એમાં સૂર્ય, ચંદ્ર, તારલાઓ અને બીજા ગ્રહો બનાવ્યા. જેમની ભ્રમણ ગતિ અને સમયમાં એક પળનો પણ વધારો-ઘટાડો નથી થતો, ન તો એમાં ભાંગફોડ થાય છે, ન તો એમને ક્યારેય વર્કશોપમાં મોકલવાની જરૂર પડે છે, ન તો ગ્રીસ કે ઓઈલ લગાડવું પડે છે ! તેઓ હજ્જારો વર્ષોથી પોતાની ધરી ઉપર એકધારી રીતે ભ્રમણ કરી રહ્યા છે ! એ જ પ્રમાણે પૃથ્વીનો ગોળો, એની અંદરની નદીઓ, સમુદ્રો, પર્વતો, વૃક્ષો-જંગલો, પશુ-પક્ષીઓ વગેરે, ધરતીના પેટાળમાં ઘરબાએલા ખનીજતત્વો, ધાતુઓ, ધરતી અને આકાશ વચ્ચે ચાલતી હવા, એમાં પેદા થતી વિજળી અને વર્ષા, એનું વ્યવસ્થિત આયોજન એ બધુ જ માનવીઓએ વિચારવા-અધ્યયન કરવાની બાબત છે.’’ *(મઆરિફુલ કુર્આન)*

અલ્લાહપાકે મનુષ્યને બુધ્ધિ જેવી મહાન નેઅમત એટલા માટે જ અર્પી છે કે, એના સદ્ઉપયોગથી એ પોતાનું જીવન સુખમય બનાવે અને બીજાઓને પણ લાભ પહોંચાડે.

❋ કુર્આન શરીફના મુખ્ય વિષયો ❋

કુર્આન શરીફના બુન્યાદી વિષયોને ઉલમાએ કિરામે વિવિધ અંદાજમાં રજૂ કર્યા છે. અમૂકના કથન પ્રમાણે તે મુખ્યત્વે ચાર વિષયોમાં વહેંચાયેલા છે. કુર્આન શરીફની દરેક આયત આ ચાર વિષયોમાંથી કોઈ એક વિષયના અનુસંધાનમાં આવે છે. (૧) અકાઈદ (માન્યતાઓ), (૨) અહકામ (જીવનના બધા જ ક્ષેત્રોને લગતા હુકમો-કરવાના કામો, ન કરવાના કામો), (૩) કિસ્સાઓ, (૪) ઉદાહરણો.

શાહ વલીયુલ્લાહ (રહ.)ના અંદાજ પ્રમાણે કુલ પાંચ વિષયો છે. જેમને ''તઝકીર'' યાદ અપાવવાના સુંદર નામથી આપે રજૂ કર્યા છે. તેમાં (૧) અકીદા, (૨) અહકામ, (૩) અલ્લાહપાકની નેઅમતોનું વર્ણન, (૪) નબીઓ અને તેમની કૌમોના કિસ્સાઓનું વર્ણન, (૫) મૃત્યુ બાદના જીવન વિશે યાદી અપાવવી, વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

(૧) અકાઈદ (માન્યતાઓ) હકારાત્મક દલીલો :

કુર્આને પાકનો ઝિણવટપૂર્વક અભ્યાસ કરવામાં આવે તો જણાય આવશે કે તેમાં વિચાર તથા આચાર બન્નેવ વિશે વાત કરવામાં આવી છે.

મુખ્યત્વે ત્રણ વિચાર કુર્આન શરીફ રજૂ કરે છે :

(૧) તૌહીદ
(૨) રિસાલત
(૩) પારલૌકિક જીવન (આખિરત)નો વિચાર.

તૌહીદ—એકેશ્વરવાદનો અર્થ છે : માનવી કણકણને એક અલ્લાહ તઆલાનું સર્જન સમજે અને એકમાત્ર અલ્લાહપાકની ઈબાદત કરે, તેને જ ચાહે, તેનો જ ડર રાખે, તેનાથી જ માંગે અને મનમાં એવો વિશ્વાસ રાખે કે બધું જ તેના હાથમાં છે. તેના સિવાય કોઈ કશું કરી શકવા સમર્થ નથી.

રિસાલતનો મતલબ એ છે કે હઝરત મુહમ્મદ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)ને અંતિમ નબી તથા આપથી પહેલાં આવેલા તમામ પયગમ્બરોને સાચા પયગમ્બર સમજે. જેને તેઓ સત્ય કહે છે, તેને સત્ય સમજે અને જેને તે પૈગમ્બરો અસત્ય ઠરાવે છે, તેને અસત્ય ઠરાવે.

આખિરત—પારલૌકિકની જીંદગીનો મતલબ એ છે કે માણસ મર્યા પછી એક એવા જીવનમાં શ્રધ્ધા ધરાવે જે અનંત (હંમેશનું) છે. અને ત્યાં પ્રત્યેક શખ્સને તેના કર્મોનો બદલો ચૂકવવામાં આવશે. તે કર્મો જે તેણે વર્તમાન જીવનમાં કર્યા છે. જો તેણે સદ્કાર્યો કર્યા હશે, તો તે જન્નતની કાયમી નેઅમતોમાં રહેશે, અને જો તેણે બૂરા કર્મો કર્યા હશે, તો તે નર્ક (જહન્નમ)ની આગમાં હંમેશ બળતો રહેશે.

અકાઈદ (ગલત અકીદાઓનો રદ કરવો) :

હકારાત્મક દલીલો સાથે કુર્આનમાં નકારાત્મક અકીદાઓનું ખંડન પણ કરવામાં આવ્યું છે. અને ગલત અકીદા ધરાવતા વર્ગોને ઘણા સારા અંદાજમાં સમજાવવામાં આવ્યુ છે. આ પ્રકારની આયતોમાં ચાર પ્રકારના લોકોની ખોટી માન્યતાઓનું ખંડન કરવામાં આવ્યું છે. (૧) અનેકેશ્વર-વાદીઓ (મુશ્રિકો), (૨) ખ્રિસ્તીઓ, (૩) યહૂદીઓ, (૪) મુનાફિકો (જાહેરમાં ઈસ્લામ સ્વિકાર કરનાર અને દિલથી તેઓ વિરોધ કરનાર).

(૨) અહકામ :

કુર્આન શરીફનો એક મહત્વનો વિષય જીવન જરૂરિયાતને લગતા બધા જ અહકામો, નિયમો અને કાયદાઓનું વર્ણન છે. આ નિયમોને ત્રણ પ્રકારમાં વહેંચી શકાય છે.

(૧) તે નિયમો અને અહકામ જે ફક્ત અલ્લાહપાકના હક્કોથી સબંધિત છે. જેને ટૂંકમાં ઈબાદતો (ઉપાસના) કહેવામાં આવે છે. તેમાં નમાઝ, રોઝા, ઝકાત, હજ્જ અને કુર્બાની વગેરે શામેલ છે.

(૨) તે કાયદાઓ જે ફક્ત બંદાઓના હક્કોથી સબંધિત છે. જેને વહેવાર (વ્યવહાર) કહી શકાય છે. જેમાં વેપાર વાણિજ્ય, ન્યાયાલય, સાક્ષીઓ, અમાનત, ગીરો, ખાવા-પીવાની વસ્તુઓનો વપરાશ, વસીય્યત (વિલ) અને વારસા વહેંચણી વગેરે શામેલ છે.

(૩) તે નિયમો અને કાયદાઓ જે એક દૃષ્ટિએ ઈબાદત છે અને બીજી દૃષ્ટિએ વ્યવહાર (વહેવાર) કહી શકાય છે. તેમાં નિકાહ (લગ્ન), તલાક (છૂટાછેડા), વિવિધ સઝાઓ (ક્રિમિનલ લો), સોગંદ અને ભાગીદારીના કાયદાઓ વગેરે છે.

(૩) કિસ્સાઓ :

કુર્આન શરીફનો ત્રીજો મહત્વનો વિષય કિસ્સાઓ અને બનાવોનું વર્ણન છે. કુર્આનમાં વર્ણન કરેલ કિસ્સાઓને બે પ્રકારે વહેંચી શકાય છે. (૧) જેનો સબંધ ભૂતકાળથી છે. (૨) જે ભવિષ્યથી સબંધિત છે.

ફર્ઝો અને અકીદાઓનું વારંવાર વર્ણન :

કુર્આન શરીફમાં વધુ પડતુ ફર્ઝ ઈબાદતો અને અકીદાઓનું વર્ણન વારંવાર આવ્યુ છે. કારણ કે આ બન્નેવ બાબતો ઘણી જ મહત્વની અને ઈસ્લામની સ્થંભ સમાન છે. ઈમાન, નમાઝ, ઝકાત, તૌહીદ, અલ્લાહપાકની સિફતો, અલ્લાહપાકનો ઝિક્ર, અલ્લાહપાકની અપાર શક્તિ અને કુદરત, શિર્કની બુરાઈ, કિયામત, હિસાબ-કિતાબ માટે હશ્રના મેદાનમાં જમા થવુ, સજાઓ, સારા બદલાઓ, મૌત, જન્નત, દોઝખ, દુન્યાની મુહબ્બત અને લાલસાની બુરાઈ, ઉચ્ચ અખ્લાક અને સારા અમલો વગેરેનું વર્ણન વારંવાર કરવામાં આવ્યુ છે.

તેમાં પણ ઈમાન, નમાઝ, તૌહીદ, શિર્ક (ભાગીદારી)ની બુરાઈ, જન્નત

અને દોઝખનું વર્ણન વધુ પ્રમાણમાં છે. જેમાં તૌહીદની પ્રસંશા અને શિર્ક તથા કુફ્રનું વર્ણન ૩૫૦ થી પણ વધારે જગ્યાએ છે, જ્યારે ઈમાનનું વર્ણન અને તેનો હુકમ ૩૦૦ જગ્યાએ છે. જન્નતનું વર્ણન ૧૯૫ જગ્યાએ છે, દોઝખનું વર્ણન ૨૦૦ જગ્યાએ અને નમાઝનું વર્ણન તથા હુકમ સૌથી વધુ છે.

હઝ. શાહ વલીઉલ્લાહ (રહ.) ફરમાવે છે કે, કુર્આન શરીફમાં બે પ્રકારની બાબતોનું વર્ણન છે :

(૧) તે બાબતો જે ફક્ત કાનૂની શરઈ હુકમો ધરાવે છે. જેમનો હેતુ ફક્ત લોકોને તેની જાણકારી બતાવવાનો છે. જેમકે તલાક તથા તેને લગતી બાબતો (ખુલઅ, ઝિહાર, ઈલા), વારસા વહેંચણી, ચોરીની સજા, ખૂનની સજા, ગવાહીઓ અને વ્યભિચારની સજા વગેરે બાબતો.

(૨) તે બાબતો જેનો સબંધ અકીદાઓ અને અમલોથી છે. જેમના વિશે અલ્લાહપાક બંદાઓથી એમ ચાહે છે કે, તે માણસની ઉપર છવાય જાય. માણસ બિલ્કુલ તેના રંગમાં રંગાઈ જાય, તેનો ચુસ્તીથી પાબંદી કરનાર બને એવી બાબતોને અલ્લાહ તઆલા વારંવાર દોહરાવે છે. જેથી માણસ તેનાથી પ્રભાવિત થઈ તેનો પાબંદ બની જાય. જેમકે ઈમાન, નમાઝ, તૌહીદ, ખુદાપાકની યાદી (ઝિક્ર), હિસાબ-કિતાબ, સજા, બદલો વગેરેનું વારંવાર વર્ણન ઉપરોક્ત હેતુસર જ છે.

(૪) ઉદાહરણો-દાખલાઓ :

કુર્આનમાં માનવજાતને સમજાવવા માટે ઘણા બધા પ્રકારના સરસ અને ઉમદા ઉદાહરણો આપવામાં આવ્યા છે. અલ્લાહ તઆલા ફરમાવે છે કે, "હમોએ લોકો માટે આ કુર્આન શરીફમાં દરેક પ્રકારના દાખલાઓ (ઉદાહરણો) દર્શાવ્યા છે. જેથી લોકો ધ્યાનથી નસીહત પકડી શકે."

આ ઉદાહરણોનો એ જ હેતુ છે કે, લોકો વાતને જલ્દીથી સારી રીતે સમજી શકે. વાત બુધ્ધિમાં જલ્દીથી આવી જાય. કોઈ મતલબ છૂપો હોય તો તે જાહેર થઈ જાય. કોઈ વસ્તુની મોટાઈ અને મહત્વતા દર્શાવવી હોય કે કોઈ વસ્તુની તુચ્છતા વર્ણન કરવી હોય તો તે પણ સારી રીતે થઈ જાય.

એટલા જ માટે તુચ્છ વસ્તુઓનો પણ ઉદાહરણમાં રજૂ કરી, જેથી જે વસ્તુની તુચ્છતા દર્શાવવી હોય, તેમની તુચ્છતા અને કમઝોરી સ્પષ્ટ થઈ જાય. મચ્છર, માંખ અને કરોડિયા જેવી નાની અને કમઝોર મખ્લૂકનું ઉદાહરણ શિર્ક (ભાગીદારી) જેવી અત્યંત ખરાબ વસ્તુ માટે આપવામાં આવ્યુ, જેથી શિર્કની તુચ્છતા લોકો સમક્ષ આવી જાય.

મતલબ કે બુધ્ધિમાન વ્યક્તિ જ્યારે આ ઉદાહરણોને વાંચે-સાંભળે છે, અને તેમાં ચિંતન-મનન કરે છે, તો તેની હિદાયત અને યકીનમાં વધારો થાય છે. અને વિરોધકર્તાને આ ઉદાહરણોથી કોઈ લાભ થતો નથી, બલ્કે તેની ગુમરાહીમાં વધારો થાય છે.

(૫) ઉપકારો - નેઅમતો :

આ વિષયોમાંથી મારો હેતુ આ કિતાબમાં શાહ વલીયુલ્લાહ (રહ.)નો વર્ણન કરેલ ત્રીજો હેતુ “તઝકીર બિઆલાઈલ્લાહ” અર્થાત્ અલ્લાહપાકની નેઅમતો-ઉપકારોનું વર્ણન કરવાનો છે. હકીકતમાં આ અકીદા અને તૌહીદની જ એક શાખા છે. કારણ કે અલ્લાહપાકની નેઅમતો-ઈનામો મારફતે તેની સંપૂર્ણ કુદરત, તાકાત અને બંદાઓ ઉપર કરેલ ઉપકારો યાદ કરાવી આખિરત તરફ તેમનું ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાનું છે. આ નેઅમતો-ઉપકારોનું વારંવાર વર્ણન કરી બંદાઓને એહસાસ કરાવ્યો કે, તે અલ્લાહપાકનો શુક્ર બજાવે. જ્યારે શુક્રનો જઝબો પેદા થશે, તો પછી ઈબાદતનો શૌખ પેદા થશે. કુર્આન શરીફ (સૂરએ બકરહ)માં યહુદીઓ ઉપર કરેલ એહસાનનું વારંવાર વર્ણન આવ્યું છે. એ જ પ્રમાણે સૂરએ અઅ્રાફમાં ફરમાવ્યું કે, તમે અલ્લાહપાકની નેઅમતોને યાદ કરો, જેથી તમો સફળતા પ્રાપ્ત કરો. બીજી જગ્યાએ ફરમાવ્યું કે, અલ્લાહપાકની નેઅમતો યાદ કરો અને પૃથ્વી ઉપર ફસાદ ન મચાવો. એક જગ્યાએ ફરમાવ્યું કે, તમો અલ્લાહપાકની નેઅમતોની ગણત્રી કરવા માંગો તો ગણત્રી નહીં કરી શકશો. એક આયતમાં ફરમાવ્યું કે, તમે નથી જોતા કે, આકાશ અને પૃથ્વીની બધી વસ્તુઓ તમારા તાબે કરી દીધી અને પોતાની જાહેરી તથા બાતિની નેઅમતો તમારી ઉપર

વહાવી દીધી. આ પ્રમાણેની ઘણી બધી આયતો છે, જેમાં અલ્લાહપાકના ઉપકારો, એહસાનો અને કુદરતનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે.

હઝરત દાવૂદ અલયહિસ્સલામ, હઝરત સુલયમાન અલયહિસ્સલામ અને સબાની કૌમના કિસ્સા એ આશયથી વર્ણવવામાં આવ્યા છે કે, તમારી સામે ઈતિહાસના આ બે દૃષ્ટાંતો મૌજૂદ છે. એક તરફ હઝ. દાવૂદ અલયહિ-સ્સલામ અને હઝરત સુલયમાન અલયહિસ્સલામ છે, જેમને અલ્લાહપાકે ખૂબ મહાન વિશાળ સલ્તનત સાથે શક્તિઓ અને તે શાન-શૌકત ઈનાયત કરી, જે અગાઉ ભાગ્યે જ કોઈને મળી છે. પરંતુ આ બધું મેળવીને પણ તેઓ ઘમંડ અને ગર્વમાં પડ્યા નહીં, બલ્કે પોતાના રબ સુબ્હાનહુ વ તઆલાના ખૂબ જ આભારી (શુક્રગુઝાર) બંદા બનીને જ રહ્યા, અને દુન્યા-આખિરતની સફળતા પામ્યા.

અને બીજી તરફ સબાની કૌમ છે, જેને અલ્લાહપાકે જ્યારે પોતાની નેઅમતોથી નવાજી, તો તે ફુલાઈ ગઈ, તેણે નાશુક્રી કરી. અને છેવટે એવી નાશ પામી કે, આજે તેની કહાણીઓ જ દુનિયામાં બાકી રહી ગઈ છે. આ બન્ને દૃષ્ટાંતોને નજર સમક્ષ રાખી જાતે જ વિચારો કે તૌહીદ અને આખિરત ઉપર વિશ્વાસ અને નેઅમતો બદલ આભારની ભાવનાથી જે જીવન બને છે, તે બેહતર છે કે તે જીવન જે કુફ્ર અને શિર્ક તથા આખિરતના ઈન્કાર અને દુનિયા પરસ્તીના આધાર ઉપર રચાય છે. બન્નેવ પ્રકારના કિસ્સાઓ વર્ણન કરી સર્વે જગતના લોકોને ગર્વ-ઘમંડ કરવાથી રોક્યા.

સૂરએ અલ-વાકિઅહમાં પણ તૌહીદ અને આખિરતની દલીલોમાં ધરતી અને આકાશની બીજી બધી વસ્તુઓ સાથે મનુષ્યને ખુદ પોતાના અસ્તિત્વ તરફ અને જે ખોરાક તે ખાય છે, તથા જે પાણી તે પીએ છે, અને આગ જેના વડે તે પોતાનો ખોરાક તૈયાર કરે છે, તે તરફ ધ્યાન દોરવામાં આવ્યુ છે. અને તેને આ બાબતે વિચાર કરવા માટે આમંત્રણ આપવામાં આવ્યુ છે કે, જે ખુદાપાકના બનાવ્યે તે બન્યો છે, અને જેની આપેલ જીવનનિર્વાહની સામગ્રી ઉપર જીવી રહ્યો છે, તેના મુકાબલામાં આપખુદ

થવાનો અથવા તેના સિવાય બીજાની બંદગી કરવાનો આખરે તેને શું હક્ક છે ? અને તેના વિશે તેં આવું અનુમાન કેવી રીતે કરી લીધું કે, તે એક વખત તને અસ્તિત્વમાં લાવ્યા પછી એવો લાચાર અને વિવશ થઈ જાય છે કે, બીજીવાર તને અસ્તિત્વમાં લાવવા માંગે તો પણ લાવી શકતો નથી ?

સૂરતના અંતમાં મનુષ્યને બતાવવામાં આવ્યુ છે કે, તું ગમે તેટલી જીભ ચલાવે અને પોતાની આપખુદીના ઘમંડમાં હકીકતો પ્રત્યે આંધળો બની જાય, પરંતુ મૃત્યુનો સમય તારી આંખો ખોલી દેવા માટે પૂરતો છે. તે વખતે તું બિલ્કુલ લાચાર હોય છે. પોતાના માતા-પિતાને બચાવી શકતો નથી. પોતાની અવલાદને બચાવી શકતો નથી. પોતાના અનુયાયીઓ અને આગેવાનો તથા માનીતા નેતાઓને બચાવી શકતો નથી. બધા જ તારી આંખો સામે મૃત્યુ પામે છે અને તું જોતો જ રહી જાય છે. જો કોઈ ઉચ્ચતર શક્તિ તારી ઉપર રાજ ચલાવતી નથી અને તારી આ માન્યતા સાચી છે કે, દુનિયામાં માત્ર તું જ તું છે, કોઈ ખુદા નથી, તો પછી કોઈ મરી રહેલાના નીકળી રહેલા જીવને પાછો કેમ લઈ આવતો નથી ? જેવી રીતે તું આ મામલામાં લાચાર છે, તેવી જ રીતે ખુદાપાકના હિસાબ અને તેની સજા અને બદલાને પણ રોકવા તારા અખત્યારમાં નથી. તું ચાહે માને કે ન માને, મૌત પછી દરેક મરનાર પોતાનો અંજામ જોઈને રહેશે.

સૂરએ અન્-નબામાં પણ ઈન્કાર કરનારાઓને પૂછવામાં આવ્યુ છે કે, શું તમને આ ધરતી દેખાતી નથી, જેને અમે તમારા માટે પાથરણું બનાવી રાખી છે ? શું તમને આ ઉંચા ઉંચા પર્વતો દેખાતા નથી, જેને અમે ધરતીમાં ખોસી દીધા છે ? શું તમે સ્વયં પોતાને નથી જોતા કે, કેવી રીતે અમે તમને સ્ત્રીઓ અને પુરૂષોના જોડકાઓના સ્વરૂપમાં પેદા કર્યા છે ? શું તમે પોતાની નિંદ્રાને નથી જોતા, જેના દ્વારા અમે તમને દુનિયામાં પ્રવૃત્તિ કરવા યોગ્ય બનાવી રાખવા માટે દર થોડા કલાકોના પરિશ્રમ પછી દર થોડા કલાકો માટે વિશ્રામ લેવા માટે મજબૂર બનાવી દીધા છે ? શું તમે રાત અને દિવસની આવ-જાને જોતા નથી, જેને બરાબર તમારી જરૂરિયાતને

અનુરૂપ અમે નિયમિતતાપૂર્વક સતત ચલાવી રહ્યા છીએ ? શું તમે તમારી ઉપર આકાશના સુદૃઢ તંત્રને નથી જોતા ? શું આ સૂર્ય તમને દેખાતો નથી, જેના કારણે તમને પ્રકાશ અને ગરમી મળી રહ્યા છે ? શું તમે એ વરસાદને નથી જોતા, જે વાદળોમાંથી વરસી રહ્યો છે, અને તેના વડે અનાજ અને વનસ્પતિઓ તથા ગીચ બગીચા ઉગી રહ્યા છે ?

આ સમગ્ર વસ્તુઓ તમને આ જ બતાવે છે કે, જે સર્વશક્તિમાને આ સૌને સર્જયા છે, તેની શક્તિ કિયામત લાવવા અને આખિરત સર્જવા માટે પણ સંપૂર્ણ રીતે સમર્થ છે. માટે તેની વાત માની લઈ પોતાને આજ્ઞાંકિત બંદા બનાવો, અને જન્નત પ્રાપ્ત કરો. નહીં તો અફસોસ વ્યક્ત કરવા સિવાય કાંઈ પ્રાપ્ત થશે નહીં.

વિશ્વની કોઈ પણ વસ્તુ અલ્લાહ તઆલાના આદેશ તથા તેની ઈચ્છા વગર ગતિ કરી શકતી નથી. માણસને પોતાના વ્યવહારિક જીવનમાં સાધનોનો ઉપયોગ કરવાનો હુકમ જરૂર આપવામાં આવ્યો છે, પરંતુ આ સાધનો આપમેળે અસ્તિત્વમાં આવ્યા નથી તેમજ આ સાધનોમાં આપમેળે કંઈક કરી દેખાડવાની શક્તિ પણ નથી. વાસ્તવમાં આ સાધનોનો સર્જક તથા તેમાં તાસીર ધરાવતી ઘટનાઓ ઘટાવવા પાછળ કોઈ બીજી હસ્તી છે.

પાણીની નેઅમત :

તેનો એક સાદો દાખલો એ છે કે, જ્યારે આપણે પાણી પીવા માંગીએ છીએ ત્યારે ઘણી વખત બેધ્યાનપણે પીને ઉભા થઈ જઈએ છીએ. સામાન્ય રીતે વિચારનાર વધારેમાં વધારે એટલું વિચારે છે કે, આ પાણી ક્યા કૂવા, કઈ નદી કે કઈ નહેરનું છે. પરંતુ પેલા કૂવા, નદી કે નહેર સુધી પાણી કેવી રીતે પહોંચ્યું ? અને માણસની તરસ છીપાવવા માટે અલ્લાહ તઆલાની પૂર્ણ શક્તિએ સૃષ્ટિની કેટલી તાકાતોને તેની સેવામાં લગાડી રાખી છે ! અને તેના માટે કેટલી ચિત્ર-વિચિત્ર વ્યવસ્થા ઉભી કરી છે, તેની તરફ ધ્યાન બહુ ઓછા લોકોનું જાય છે.

અલ્લાહ તઆલાએ પાણીનો પુષ્કળ ભંડાર સમુદ્રો રૂપે સુરક્ષિત કરી

દીધો છે અને તે સડી ન જાય એટલે તેમાં ખારાશ મેળવી દીધી અને સાથે તેને ગતિમાન રાખ્યો છે. તેમાં હજારો દરિયાઈ જીવો દરરોજ મરી જાય છે, પરંતુ તે પાણી ક્યારેય સડતું નથી. તે છતાં માનવી માટે પાણીના આ પુષ્કળ ભંડારથી પ્રત્યક્ષપણે ફાયદો પ્રાપ્ત કરવો શક્ય નથી. એટલા માટે કે તેની ખારાશના કારણે કોઈ માણસ તેને પી શકતો નથી. બીજું કે આ પાણી દરિયાની આસપાસ રહેતા લોકો માટે જ ઉપલબ્ધ હોત, દૂર રહેતા લોકો તેનાથી વંચિત રહેતા. તે માટે અલ્લાહ તઆલાએ બાષ્પિભવન વડે આ પાણીને વાદળરૂપે બનાવી સમગ્ર આકાશમાં ફેલાવી દીધું.

આ સમગ્ર પ્રક્રિયામાં કંઈક એવા પ્રકારનો ઓટોમેટિક પ્લાન્ટ અલ્લાહ તઆલાએ ફિટ કરી દીધો, જેના વડે કોઈ પણ માનવીય પુરૂષાર્થ કે પૈસા ખર્ચ કર્યા વગર ખારૂ પાણી સતત મીઠુ બની રહ્યું છે. વાદળો જાણે કે મફતની એક કાર્ગો સર્વિસ છે, જેના વડે આ પ્રવાહી પાણી પવનમાં તરતા તરતા હજારો બલ્કે લાખો માઈલ દૂરનું અંતર કાપે છે અને તેના આકાશી ઉડ્ડયનના કારણે વિશ્વના દરેક ખૂણામાં દરિયાનું પાણી મીઠુ કરી સપ્લાય કરવાની આ જીમ્મેદારી લઈ રાખી છે.

પરંતુ માણસ એ સહન કરી શકતો ન હતો કે, તેની ઉપર કાયમ વાદળાઓ ઘેરાયેલા રહે અને વરસાદ પડતો રહે તેમજ તેમાં એટલી શક્તિ પણ નથી કે તે વર્ષભરનું કે છ મહિનાનું પાણી એકી સાથે સંગ્રહ કરી રાખી શકે. એટલે અલ્લાહપાકની રહમતે વ્યવસ્થા કરી કે, વાદળાઓનું આ પાણી પર્વતો પર વરસાવી બરફરૂપે જમાવી સુરક્ષિત કરી દીધું. પાણીનો આ સ્ટોરેજ પર્વતોના શિખરો પર એક નયનરમ્ય દૃશ્ય તો ઉભું કરે જ છે, સાથે તેની મૂળ કામગીરી આપણી તરસ છીપાવવાની છે.

માણસને એ તકલીફ પણ આપવામાં આવી નથી કે, તે પેલા બરફીલા પ્રદેશમાં ખુદ જઈ પોતાની જરૂરિયાત પૂરી કરે, બલ્કે તેને સૂર્યના તાપ વડે પીગળાવી નદી અને નાળા સ્વરૂપે વહેતુ કરી દીધું અને તે સિવાય જમીનમાં પાણીના સ્ત્રોતો વડે ખૂણે ખૂણામાં એવી પાઈપલાઈન બિછાવી દેવામાં

આવી છે કે, માનવી જે જમીન ખોદે ત્યાં પાણી નીકળી જાય છે.

દરિયાથી પાણી ઉપાડી તેને પર્વતો ઉપર સુરક્ષિત કરવા તથા ભૂગર્ભ પાઈપલાઈન વડે દુનિયાના ખૂણે-ખાંચરે તેને પહોંચાડવાની આ મહાન વ્યવસ્થામાં ક્યાંય પણ માનવીય વિચારશક્તિ કે આયોજનની કોઈ દખલ-ગીરી નથી. ઈન્સાનનું કાર્ય એટલું જ છે કે, તે આ વહેતી નદીઓ અથવા જમીનમાં છૂપાયેલા આ સ્ત્રોતોમાંથી પોતાની જરૂરત અનુસાર પાણી મેળવી લે. જો કે આ કાર્ય પાણીની ઉપર્યુક્ત આકાશી તથા કુદરતી સપ્લાય વ્યવસ્થાના મુકાબલે બહુ નાનું તથા ટૂંકુ છે, પરંતુ આ નાના સરખા કાર્યને પાર પાડવા માટે પણ ઈન્સાન ઘણી જ મહેનત ઉઠાવે છે, ઘણા રૂપિયા ખર્ચે છે તથા સૃષ્ટિના અન્ય કુદરતી સાધનોનો પણ ઉપયોગ કરે છે.

પાણીનો દરેક ઘૂંટ જે આપણે એક ક્ષણમાં આપણા ગળામાંથી પેટમાં ઉતારી લઈએ છીએ, તે પાણી પહોંચાડવાનો પેલી આખી લાંબી પ્રક્રિયા-માંથી પસાર થઈને આપણી પાસે પહોંચે છે. જેમાં દરિયા, વાદળો, પર્વતો, સૂર્ય, પવન, નદી-નાળાઓ, ભૂમિ તથા તેમાં છૂપાયેલ ભંડારો અને અંતે ઈન્સાન તથા તેણે બનાવેલા યંત્રો, બધા પોતપોતાની ભૂમિકા નિભાવે છે ત્યારે પાણીનો એક ઘૂંટડો આપણા ગળાની નીચે ઉતરે છે.

જ્યારે આપ (સલ.)એ એવી તાલીમ આપી કે, પાણી પીતાં પહેલાં “બિસ્મિલ્લાહ” પઢો યાને અલ્લાહ તઆલાનું નામ લઈ પીવાનું શરૂ કરો. વાસ્તવમાં તેનો હેતુ એ છે કે, પાણીની આ નેઅમતના ઉપયોગ પહેલાં અલ્લાહ તઆલાના તે મહાન ઉપકારને યાદ કરો, જેણે તમારા હોઠો સુધી પાણીનો આ ઘૂંટડો પહોંચાડવા માટે સૃષ્ટિના કેટલા સ્ત્રોતોને તમારી સેવામાં લગાડી દીધા છે. આ પાણી મેળવવા માટે તમે થોડીક બાહ્ય વ્યવસ્થા આપબળે જરૂર ઉભી કરી છે, પરંતુ આ બાહ્ય સાધનોની પહોંચ એક વિશેષ હદથી આગળ નથી જઈ શકતી. તેની હદ પાછળ અલ્લાહ તઆલા તરફથી તે આશ્ચર્યજનક વ્યવસ્થા કામ કરી રહી છે, જે માનવીના પુરૂષાર્થ તો દૂર, તેની કલ્પનાથી પણ ઉપર છે. “બિસ્મિલ્લાહ”નું પઢવું મનમાં આ હકીકત

તાજી કરવાના હેતુસર જ રાખવામાં આવ્યું છે.

ત્યાર પછી એક સામાન્ય માણસને તેનાથી વધારે કોઈ વાતની પડી નથી હોતી કે, તેને તરસ લાગી હતી, જેને તેણે એક ગ્લાસ પાણી પીને શાંત કરી દીધી. પરંતુ આ પાણી ગળામાંથી ઉતરીને ક્યાં જઈ રહ્યું છે ? અને તે શરીરમાં જઈ કઈ કામગીરીઓ બજાવી રહ્યું છે ? એ તરફ કોઈનું ધ્યાન જતું નથી. જરા ઝિણવટથી જુઓ તો વાસ્તવમાં આપણી શારીરિક મશીનરીના એક-એક પાર્ટસને પાણીની જરૂર હતી. જેના વગર આ મશીનરી કામ કરી શકે એમ ન હતી. પરંતુ માનવીને એની પણ જાણ થઈ ન શકે કે તેના શરીરમાં ક્યારે પાણીની જોઈતી માત્રા ઓછી થઈ ગઈ છે, એટલે કુદરતે તેને તરસરૂપી એક સર્વસામાન્ય મીટર આપી દીધું છે, જે દરેક જ્ઞાની, અજ્ઞાની, વનવાસી, શહેરવાસી, અહીં સુધી કે અણસમજુ બાળકને પણ આપોઆપ એ બતાવી દે છે કે, તેને પાણીની જરૂર છે. પરંતુ વાસ્તવમાં પાણીનો ફાયદો તેનાથી પણ વધારે છે. માત્ર હોઠ તથા ગળાની નહીં, શરીરની માંગ હતી અને તે ગળાથી પસાર થઈ સમગ્ર શરીરના પ્રત્યેક તે અંગને તૃપ્ત કરે છે, જેને પોતાની કાર્યક્ષમતા યથાવત્ રાખવા માટે તેની જરૂર હતી. આમ, શરીરની આંતરિક પાઈપલાઈન વડે તે પાણી માથાથી પગ સુધી જરૂરતની બધી જ જગ્યાએ પહોંચાડવામાં આવે છે. જેટલા પાણીની શરીરને જરૂર હોય છે, તેટલું જ પાણી શરીરમાં બાકી રહે છે અને શેષ માત્રા શરીરની સાફસુફી પછી પોતાની સાથે હાનિકારક અંશોને વહાવીને ફરી શરીરમાંથી બહાર નીકળી જાય છે.

એ ઘટના તો બહુ મશહૂર છે કે, એક બાદશાહથી એક અલ્લાહ-વાળાએ તરસ વખતે પૂછ્યું કે, જો આપને આ વખતે પાણી ન મળે તો પાણી મેળવવા કેટલી દૌલત આપશો ? બાદશાહે જવાબ આપ્યો કે, અડધી સલ્તનત ! પછી બીજો પ્રશ્ન એ પૂછ્યો કે, પીધેલું પાણી શરીરમાં જ રહી જાય અને બહાર ન નીકળે તો તેને બહાર કાઢવા માટે તમે શું કરશો ? તો બાદશાહે જવાબ આપ્યો કે, “આખી સલ્તનત.” અલ્લાહવાળાએ કહ્યું કે,

તમારી સમગ્ર દૌલત એક ગ્લાસ પાણીને શરીરમાં દાખલ કરવાની તથા બહાર કાઢવાની કિંમત બની શકતી નથી.

રોટીની નેઅમત :

એ જ રીતે રોટીના તે ટુકડાને જોઈ લો, જે પળવારમાં આપણે ગળાથી નીચે ઉતારી લઈએ છીએ. ઉપરછલ્લી રીતે જોનારની નજર માત્ર એ હદે પહોંચે છે કે, આપણે પોતાના કમાયેલા રૂપિયાથી લોટ ખરીદી તેનાથી રોટલી બનાવી લીધી, પરંતુ બજાર સુધી આ લોટ પહોંચાડવા માટે જગતના કેટલા સ્ત્રોતો પ્રવૃત્ત થયા તે તરફ સામાન્યતઃ કોઈની નજર નથી જતી. માણસનું કાર્ય તો એટલું જ હતું કે, તે જમીન ખેડીને તેમાં વાવેતર કરી નાંખે, પરંતુ કોણ છે જેણે આ નાનકડા બીજમાં એવો પ્રોસેસીંગ પ્લાન્ટ ફિટ કર્યો કે, તેમાંથી અંકુરો ફૂટી નીકળ્યા ? કોણ છે જેણે માટીના દળદાર પડળોમાં તે અંકુરોને પોષ્યા ? અને તેને એવી શક્તિ આપી કે, તે પોતાના કમજોર શરીરની લચકદાર અણીથી જમીનનું પેટ ચીરીને દેખાય અને એક લહેરાતી ખેતીમાં પરિવર્તન થઈ જાય. પછી કોણ છે, જેણે તેની ઉપર ચંદ્ર તથા સૂર્યના કિરણો પાથર્યા ? તેને મસ્તીભર્યા પવનનો સંસર્ગ પૂરો પાડ્યો, તેની ઉપર વાદળોના શામિયાણા તાણી તેને બળી જવાથી બચાવી લીધું અને તેના પર કૃપાની વર્ષા વરસાવી, તેના ઉછેરની ગતિ ઝડપી બનાવી ? ત્યાં સુધી કે, એક ખેતરમાં હજ્જારો કણસલાઓ, ડુંડાઓ અને એક એક ડુંડામાં હજ્જારો દાણાઓ અસ્તિત્વમાં આવી ગયા ? કુર્આને કરીમમાં આ હકીકત પ્રતિ નિર્દેશ કરતાં કહે છે કે, **"બતાવો તો ખરા, કે જે કાંઈ તમે જમીનમાં વાવો છો, તેને તમે ઉગાડો છો કે અમે ઉગાડીએ છીએ ?"** *(સૂ. વાકિઅહ્ : ૬૩-૬૪)*

એટલે જ્યારે આપ (સલ.) એમ ફરમાવે છે કે, ખાતાં પહેલાં "બિસ્મિલ્લાહ" પઢો તો તેનો હેતુ આ જ હકીકત પ્રતિ નિર્દેશ કરવાનો છે કે, આ કોળિયો જે તમને મળે છે, એ ખુદાપાકની દેણ છે. જેણે તેને તમારા સુધી પહોંચાડવા માટે સૃષ્ટિના મહાકાય સ્ત્રોતોને તમારા અંકુશમાં લાવી

દીધા. એટલે આ કોળિયાનો સ્વાદ લેતી વેળા તે દાતાને ભૂલી ન જતા. એમ તો અલ્લાહપાકની આ દેણ (બખ્શિશ) તેની દરેક મખ્લૂકને મળી રહે છે, અર્થાત્ ખાવા-પીવાનું જાનવરોને પણ મળી રહે છે, પરંતુ જે માનવીને અલ્લાહપાકે સમજબૂઝ આપી છે, તેમાં અને અબુધ પ્રાણીઓમાં એટલો તો ફર્ક હોવો જ જોઈએ કે, આ સમજદાર મખ્લુક (યાને માનવી) આ નેઅમતોથી ફાયદો મેળવતી વખતે ગફલતમાં રાચવાને બદલે પોતાના વાસ્તવિક ઉપાસ્ય તથા ઉપકારક (મઅબૂદ વ મુહસિન)ને યાદ કર્યા કરે.

આ તો બે સાદા દાખલાઓ હતા, પરંતુ જીવનની કોઈ પણ પ્રવૃત્તિને લઈ લો. વિચાર કરતાં દરેક બાબતે આવી જ સ્થિતિ પ્રવર્તમાન હશે. યાને માનવીય પુરૂષાર્થ તથા બાહ્ય પરિબળોનું કાર્ય બહુ નાનું તથા મર્યાદિત અને તે મર્યાદિત કુંડાળાથી બહાર ઝાંખીને જુઓ તો વિશ્વની નાનામાં નાની ઘટના એક એવી પાલનવ્યવસ્થા સાથે જોડાયેલી હોય છે, જે અનેક શુભાશયો ધરાવતી હોય અને જેમાં માનવીની મહેનત, કોશિશ, સાધનો તથા આયોજનની કોઈ ભૂમિકા નથી. પરંતુ સામાન્યતઃ માનવીની ટૂંકી દષ્ટિ બાહ્ય સાધનોરૂપી સાંકડા માર્ગથી આગળ નથી જતી અને તે રાત-દિન આ જ સાંકડા માર્ગના વળાંકોમાં ફસાયેલો રહે છે. અંબિયાએ કિરામ અલયહિ-મુસ્સલામ એટલા જ માટે તશરીફ લાવે છે કે, તેઓ માણસને આ સંકિર્ણ દષ્ટિકોણથી બચાવી તેની દષ્ટિને વિશાળ તથા તેના વિચારને ઉંચો બનાવે.

ઈતિહાસ સાક્ષી પૂરે છે કે, આ વિશ્વમાં ઝુલ્મ તથા અત્યાચાર ત્યારે જ અસ્તિત્વમાં આવે છે, જ્યારે માનવી પોતાની હકીકત ભૂલી જઈ પોતાના માલિકથી સબંધ તોડી નાંખે છે અને અલ્લાહપાકે આપેલી નેઅમતોને માત્રને માત્ર પોતાના બાહુબળનો કરિશ્મો ઠરાવીને પોતાની જાતને જ સર્વેસર્વા સમજી બેસે છે. પરંતુ જે શખ્સ ડગલેને પગલે અલ્લાહપાકનું નામ લઈ એ સ્વીકારી રહ્યો હોય કે, મારૂં દરેક કાર્ય મારા માલિક તથા ખાલિકના પ્રતાપે થઈ રહ્યું છે, તો તેના મન પર ઘમંડનો દાઘ નથી લાગતો અને તે અન્ય મખ્લૂક (માનવી હોય કે પ્રાણી) સાથે પણ ક્યારેય અત્યાચાર કરવાને તે પસંદ નથી કરતો.

સર્વશક્તિમાન ફક્ત એક અલ્લાહપાક :

જમીન અને આસ્માન ઉપર ફકત અને ફકત પોતાની અપાર શકિત વડે હુકૂમત ચલાવનાર મહાન અલ્લાહપાકે પોતાના પાક પવિત્ર કુર્આનમાં વિવિધ જગ્યાએ અને વિભિન્ન પ્રકારે પોતાની મહાન શકિતનું વારંવાર વર્ણન કરી મનુષ્ય અને તેના સાધનોની કમજોરીનો પણ ઉલ્લેખ કર્યો છે.

એક જગ્યાએ ફરમાવ્યું, અને (હે સાંભળનાર માનવી !) જો અલ્લાહ તઆલા તને કોઈ તકલીફ પહોંચાડે, તો તે તકલીફને તેમના સિવાય કોઈ જ દૂર કરનાર નથી, અને જો તે તને કોઈ ભલાઈ પહોંચાડે તો (તેને પણ કોઈ રોકનાર નથી) કારણ કે તે દરેક વસ્તુ પર સંપૂર્ણ શકિત ધરાવનાર છે, અને તે જ પોતાના બંદાઓ પર (દરેક રીતે) સત્તાવાન છે. અને સંપૂર્ણ ખબર રાખનાર છે. *[સૂ.અન્આમ : ૧૭/૧૮]*

કુર્આન શરીફમાં અલ્લાહપાકે ફરમાવ્યું છે કે, તમને બહુ જ થોડું (લીમીટેડ) જ્ઞાન આપવામાં આવ્યું છે. *[સૂરએ બની ઈસ્રાઈલ]*

અલ્લાહ તઆલા જ દરેક વસ્તુનો પેદા કરનાર અને તે જ દરેક વસ્તુનો રક્ષક છે. આકાશો અને પૃથ્વીની ચાવીઓ તેની જ પાસે છે. અને જેમણે અલ્લાહ તઆલાની આયતોનો ઈન્કાર કર્યો છે, તે લોકો જ અતિ નુકસાનમાં રહેશે. *[સૂ. ઝુમર : ૬૨/૬૩]*

પોતાની શકિતનો ઉલ્લેખ કરતાં ફરમાવે છે કે, "અને ગૈબ (ના ખઝાના)ની સઘળી ચાવીઓ અલ્લાહ તઆલા પાસે જ છે. જેને તેમના સિવાય કોઈ જાણતું નથી, અને તે જમીન અને પૃથ્વીમાંની તમામ વસ્તુઓને જાણે છે. અને કોઈ પાંદડું ખરતું નથી, પરંતુ તેને પણ તે જાણે છે. અને જમીનના અંધારાઓમાં કોઈ દાણો (પડતો) નથી, તેમજ કોઈ લીલી કે સૂકી વસ્તુ એવી (પડતી) નથી, પરંતુ તે સ્પષ્ટ કિતાબ (લવહે મહફૂઝ)માં (લખાયેલી) છે. *[સૂ. અન્આમ : ૫૯]*

અને પોતાના પાલનહારથી એક રજકણ બરાબર પણ (કોઈ વસ્તુ) છુપી રહેતી નથી. ન પૃથ્વીમાં અને ન આકાશમાં. અને કોઈ વસ્તુ એથી

નાની કે મોટી (એવી) નથી, જે સ્પષ્ટ કિતાબ (લવહે મહ્ફૂઝ)માં (લખાયેલી) ન હોય. *[સૂ. યુનુસ : ૬૧]*

અને લોકોએ તે (અલ્લાહ)ના સિવાય બીજા એવા મઅબૂદ બનાવી લીધા, કે જે કંઈ વસ્તુ પેદા કરી શકતા નથી. અને (બલ્કે) તેઓ ખુદ પેદા કરવામાં આવ્યા છે. અને તેઓ પોતાની ઝાત માટે કોઈ નુકસાન (દૂર કરવાના)ના માલિક નથી, કે નથી કોઈ ભલાઈના (માલિક), અને કોઈના મરણના માલિક નથી, કે નથી જીવનના, કે નથી (કોઈને કિયામતમાં) ફરી સજીવન કરવાના. *[સૂ. ફુર્કાન : ૩]*

માનવ અવયવો (આંખ, કાન, જબાન, ચામડી, મગજ) :

માનવી પોતાના શરીરની રચના અને માથાથી પગ સુધીના બધા અવયવોની કાર્યપધ્ધતિ ઉપર વિચાર કરશે, તો એને અલ્લાહ તઆલાની કુદરતની આશ્ચર્યજનક નિશાનીઓ માલૂમ પડશે. સાથે પોતાની લાચારી અને મોહતાજીનો પણ એહસાસ થશે.

અત્રે હમો રીડર ડાયજેસ્ટના હવાલાથી માનવીના આંતરિક શરીર તથા પૃથ્વી અને સૂર્યમંડળની રચના વિશે થોડીક માહિતી આપીએ છીએ. જેથી અલ્લાહ તઆલાની રહમતો અને નેઅમતોનો ખ્યાલ કરી ઈન્સાન અલ્લાહ તઆલા તરફ લાગી જાય.

માણસના શરીરમાં અલ્લાહપાકે સંદેશાના આપ–લેની એક ઉત્તમ વ્યવસ્થા કરેલી છે, જેને (Nervous System) જ્ઞાનતંતુ કહેવામાં આવે છે. આ પ્રોગ્રામ હેઠળ દિવસ-રાતમાં કરોડો સંદેશાની આવન-જાવન થાય છે, જેમાં હૃદયના ધબકારાથી લઈ શરીરના દરેક નાના-મોટા અવયવને વિભિન્ન પ્રકારના આદેશો અપાય છે.

આ વ્યવસ્થાનું કેન્દ્ર માણસનું મગજ છે. જેમાં લગભગ એક હજાર મીલીયન (Nerve Cells) જ્ઞાનકોષો છે, દરેક કોષોમાંથી ઘણાં જ બારીક તાર નીકળી પૂરા શરીરમાં ફેલાયેલા છે. જેને (Nerve fibers) જ્ઞાનતંતુ કહે છે. આ બારીક તંતુ ઉપર ખબર લાવવા-લઈ જવાની એક વ્યવસ્થા છે. જે

લગભગ એક કલાકના ૭૦ માઈલની ઝડપે દોડતી રહે છે. આ મજ્જાતંતુ (સ્નાયુઓ) વડે આપણે ચાખીએ, સાંભળીએ તથા જોઈએ (નિહાળ્યે) છીએ. આપણી જીભમાં ત્રણ હજાર સ્વાદની કણિકાઓ (Teste Buds) છે. જેમાંથી દરેક અલગ બારીક તાર વડે દિગામથી સંકળાયેલો છે. એના વડે જ આપણે દરેક પ્રકારના સ્વાદની મજા માણીએ છીએ. કાનમાં એક લાખ શ્રવણખાના છે. તે ખાનાઓ દ્વારા એક અત્યંત સૂક્ષ્મ કાર્ય વડે આપણા દિમાગ સુધી અવાજ જાય છે, અને દિમાગ સાંભળે છે. દરેક આંખમાં ૧૩૦ મિલિયન (Light receptors) પ્રકાશગ્રહણ કક્ષાબિંદુઓ હોય છે, જે પહોંચાડે છે. આપણા શરીરની બધી જ ચામડીઓમાં ચેતનતંતુઓની એક જાળ પથરાયેલી છે. જ્યારે કોઈ ગરમ વસ્તુ ચામડી સમક્ષ લાવવામાં આવે છે, ત્યારે લગભગ ત્રીસ હજાર ગરમ ખાનાઓ તેને મેહસૂસ કરી તરત જ દિમાગને તેની ખબર આપે છે. એ જ પ્રમાણે ચામડીમાં બે લાખ પચાસ હજાર ખાનાઓ ઠંડી મેહસૂસ કરે છે, અને જ્યારે કોઈ ઠંડી વસ્તુ શરીર સાથે સ્પર્શ થાય છે, તો દિમાગ અઢી લાખ ખાનાઓની ખબરોથી ભરાઈ જાય છે. અને તરત જ દિમાગ તેને લઈ પૂરા શરીરને ધ્રુજારી આપે છે. શરીરની નસો ફેલાઈ જાય છે, તરત જ વધારાનું લોહી તે નસોમાં દોડીને આવી જાય છે. જેથી શરીરને વધારે ગરમી મળે. જો આપણે અસહ્ય ગરમીથી પિડાતા હોઈએ તો ગરમીનું જાસૂસી તંત્ર તરત જ દિમાગને તેની ખબર આપે છે. અને ત્રણ મિલિયન પસીનાની ગ્રંથિઓ (Glands) ઠંડો રસ પસીના મારફતે બહાર કાઢવાનું શરૂ કરી આપે છે.

પૃથ્વીના ચક્કરોથી રાત-દિવસની હેરફેર :

આપણી પૃથ્વી પોતાની ધરી ઉપર એક કલાકના હજાર માઈલની ઝડપથી ચોવીસ કલાકમાં એક ચક્કર પુરો કરે છે. થોડીવાર માટે કલ્પના કરો કે જો તેની ઝડપ કલાકના બસો (૨૦૦) માઈલ થઈ જાય, તો આપણા દિવસ-રાત (હાલના ૨૪ કલાકથી વધીને) ૨૪૦ કલાકના એટલે કે દસ ઘણા લાંબા થઈ જાય, અને તેને લઈ ઉનાળામાં દરેક પ્રકારની શાકભાજી અને વનસ્પતિ સુર્યની ૧૨૦ કલાકની લગાતાર ગરમીને લઈ બળીને ભસ્મ

થઈ જાય. અને જે બચી જાય તે શિયાળાની કડકડતી ઠંડીના ૧૨૦ કલાકમાં હિમવર્ષાથી બળી જાય.

સૂર્ય પૃથ્વીથી નવ કરોડ ત્રીસ માઈલ દૂર છે. આ અંતર ઘણુ જ મહત્વનું છે. કારણ કે આ અંતર અડધુ થઈ જાય અને સૂર્ય પૃથ્વીથી નજીક થઈ જાય, તો પૃથ્વી ઉપર એટલી ગરમી વધી જાય કે તેનાથી પેપરો, કાગળો વગેરે બારીક વસ્તુઓ સળગવા માંડે. અને જો આ અંતર ડબલ થઈ સૂર્ય ૧૮ કરોડ ૬૦ લાખ માઈલ દૂર થઈ જાય, તો આપણા વાતાવરણમાં એટલી ઠંડી પ્રસરી ઉઠે કે જીવન જીવવું અસહ્ય થઈ જાય.

સૂર્યનો ગોળો : ઈમાનમાં વધારો :

સૂર્ય પૃથ્વીથી નવ કરોડ ત્રીસ લાખ માઈલ દૂર છે. સૂર્ય પૃથ્વીથી એક લાખ ત્રીસ હજાર ગણો મોટો છે. સૂર્ય પૃથ્વીની જેમ નક્કર નથી, બલ્કે તે આખોને આખો એક વિરાટ ધગધગતો અગનગોળો છે. તેની ગરમી અગિયાર હજાર ડિગ્રી ફેરનહિટ છે. આ ગરમી એટલી વધારે છે કે અત્યંત સખત પદાર્થ પણ તેમાં ઓગળ્યા વગર નહીં રહી શકે. પૃથ્વી જો એની નજીક ચાલી જાય તો એક સેકંડથી પણ ઓછા સમયમાં ઓગળીને ગેસ બની જશે.

સૂર્ય કેવી રીતે ચમકે છે, અને કેવી રીતે તે આટલી વિપુલ માત્રામાં પ્રકાશ તથા ગરમી આપી રહયો છે ? પહેલાં એવી થિયરી હતી કે, સૂર્ય સતત બળી રહયો છે, જેમકે કોઈ લાકડું કે કોલસો બળે છે. પરંતુ હવે ખગોળશાસ્ત્રી સંશોધનથી જાણવા મળ્યું છે કે, સૂર્ય હજ્જારો મિલિયન વર્ષથી આવી જ રીતે રોશન છે. તો આ થિયરી ખોટી પૂરવાર થઈ. સૂર્યમાં કોઈ પદાર્થ બળતો હોતે તો હમણાં સુધી સૂર્ય બુઝાઈ ગયો હોતે. કારણ કે કોઈ વસ્તુ આટલી લાંબી મુદ્દત સુધી બળતી હાલતમાં ન રહી શકે.

હવે વૈજ્ઞાનિકોની થિયરી એ છે કે, સૂર્યની ગરમી એવી જ પ્રક્રિયાનું પરિણામ છે, જે એટમ બોમ્બમાં ચાલે છે. અર્થાત્ તે પદાર્થને ઊર્જામાં પરિવર્તિત કરે છે. આ ક્રિયા સળગવાથી જુદી છે. બળવા કે સળગવાના કારણે પદાર્થ એક સ્વરૂપથી બીજા સ્વરૂપમાં તબદીલ થાય છે. પરંતુ પદાર્થને

જ્યારે ઊર્જામાં ફેરવવામાં આવે તો ઘણી બધી ઊર્જા માત્ર થોડાક પદાર્થથી જ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. પદાર્થનો એક ઔંસ એટલી બધી ઊર્જા ઉત્પન્ન કરી શકે છે, જે એક મિલિયન ટનથી મોટા ખડકને પીગળાવી દે.

સૃષ્ટિમાં આ પ્રકારની અસંખ્ય નિશાનીઓ હોય છે. આ ચિહ્નો દર્શાવે છે કે, સૃષ્ટિ પાછળ એક મહાન સર્જકની હસ્તી કાર્ય કરી રહી છે. મહાન સર્જક વગર ક્યારેય આ પ્રકારનું મહાન સર્જન અસ્તિત્વમાં આવી જ ન શકે. કુર્આન શરીફમાં વારંવાર સૃષ્ટિની નિશાનીઓ પર ચિંતનમનન કરવા માટે કહેવામાં આવ્યું છે. આ ચિંતનમનન એક શુધ્ધ દીની અમલ છે. તે મુઅમિનના ઈમાનમાં અસામાન્ય વૃધ્ધિનું નિમિત્ત બને છે, તેમજ મુઅમિનના વિશ્વાસને અસીમ હદ સુધી વિસ્તારી નાંખે છે.

શિયાળો, ઉનાળો અને ચોમાસાની ઋતુઓ :

પૃથ્વી ૨૩ ડીગ્રીનો વ્યાસ બનાવી વાતાવરણમાં થોડી નમેલી-જુકેલી છે. આ નમાવ આપણને શિયાળો, ઉનાળો અને ચોમાસાની ઋતુઓ આપે છે. એના કારણે પૃથ્વીનો વધુ ભાગ આબાદ છે, અને ખેતીવાડી થાય છે. જો પૃથ્વી આ પ્રમાણે નમેલી ન હોત તો ઉત્તર અને દક્ષિણ ધ્રુવ ઉપર હંમેશા અંધારુ છવાયેલુ રહેત. મહાસાગરોની બાફ અને ધુમાડા ઉત્તર અને દક્ષિણ તરફ થઈ પૃથ્વી ઉપર ફકત બરફ બજાવત અથવા તો રેતીના રણ ઉત્પન્ન કરત. આ પ્રમાણે ઘણા વિકટ પ્રશ્નો ઉપસ્થિત થઈ પૃથ્વી ઉપર આપણુ જીવન અશકય બનાવી આપત.

પૃથ્વીનું ઉપરી પડ ફકત દસ (૧૦) ફૂટ મોટું હોય, તો વાતાવરણમાં ઓક્સીજનનું પ્રમાણ શૂન્ય થઈ સજીવ વસ્તુઓના જીવનને અશકય બનાવી આપત. આ જ પ્રમાણે મહાસાગરો અમુક ફૂટ ઉંડા હોત તો તે કાર્બન-ડાયોક્સાઈડ અને ઓકસીજનને વાતાવરણમાંથી ખેંચી પોતાના અંદર લઈ લેતે, જેથી પૃથ્વીની ઉપર કોઈ ઝાડ-ફૂલ અને વનસ્પતિ સજીવ ન રહેત.

પૃથ્વી ઉપરના વાતાવરણમાં છ પ્રકારની ગેસો છે. જેમાં નાઈટ્રોજન લગભગ ૭૮%, ઓકસીજન ૨૧% અને બાકીની ગેસ ઘણા ઓછા પ્રમાણમાં

છે. આ દરેકનું અલગ-અલગ અને વિભિન્ન પ્રકારે મળી રહેવુ આપણા અસ્તિત્વ માટે અત્યંત જરૂરી છે. કોઈ એક પણ ઓછી વત્તી થવાથી પૃથ્વીના બધા જ સજીવોના અસ્તિત્વ માટે ગંભીર ખતરા પેદા કરી શકે છે.

જે અલ્લાહ તઆલા આપણા શરીરથી લઈ બ્રહ્માંડની આટલી વિશાળ મંડળને આટલી ચોકસાઈ અને બારીકીથી વ્યવસ્થિત રીતે સંભાળી રહ્યા છે. જેમાં રજમાત્ર ફર્ક પડવાથી સજીવોનું જીવન અસ્વવ્યસ્ત થઈ શકે છે, તે કેટલા મહાન શકિતમાન હશે ! તેમનું દરેક કામ કેટલું હિકમત, ભેદ અને મર્મવાળુ હશે, તેને માનવી પોતાની મર્યાદિત બુધ્ધિથી સમજી શકતો નથી. છતાં અલ્લાહ તઆલાની આ વિશાળ વ્યવસ્થા ઉપર આંગળી ચીંધી પોતાની બુધ્ધિનું પ્રદર્શન કરી રહ્યો છે.

પૃથ્વી અને માનવીમાં કુદરતની વિવિધ નિશાનીઓ :

પૃથ્વીમાં કુદરતની જે નિશાનીઓ છે, તેનું કુર્આન શરીફમાં વારંવાર વર્ણન થયું છે અને તે અગણિત છે. પૃથ્વીમાં વનસ્પતિ અને લીલાછમ વૃક્ષો તથા બગીચાઓને જ જુઓ કે, અનેક પ્રકારની તેની રંગ, ગંધ, એક એક પાંદડાની બનાવટમાં કમાલની ખૂબસુરતી, પછી તેમાંથી દરેક ખાસિયતો અને લક્ષણોમાં વિવિધતાના હજારો પ્રકારો, એ જ પ્રમાણે જમીનમાં નહેરો, કૂવાઓ અને પાણીના બીજા સ્ત્રોતો અને તેનાથી તૈયાર થનાર લાખો પ્રકારની મખ્લૂકો, પૃથ્વીના પહાડ અને ગુફાઓ, જમીનમાં પેદા થનાર પ્રાણીઓ અને તેમના ગણી ન શકાય એટલા પ્રકારો, દરેકની પરિસ્થિતિ અને તેમના વિવિધ લાભો પૃથ્વી પટ ઉપર પેદા થનાર માનવોની વિવિધ પરિસ્થિતિઓ, વિવિધ કબીલાઓ અને વિવિધ પ્રદેશોમાં માનવોના રંગ અને ભાષાની આગવી વિશેષતા, ટેવો અને વર્તનમાં વિવિધતા વગેરે જેમાં માનવી વિચાર કરે તો એક એક વસ્તુમાં અલ્લાહ તઆલાની કુદરત અને હિકમતના એવા દર્શન જોવા મળશે કે જેને ગણવા પણ મુશ્કેલ છે !

"વફી અન્ફુસીકુમ અફલા તુબ્સિરૂન" આ સ્થળે કુદરતની નિશાની-ઓના વર્ણનમાં આસમાન અને અવકાશી સૃષ્ટિનું વર્ણન છોડીને માત્ર

પૃથ્વીનું વર્ણન કર્યું છે, જે માનવોની ઘણી નજીક છે. જેના ઉપર માનવો રહે-વસે છે, ચાલે-ફરે છે. આ આયતમાં એનાથી પણ વધારે નજીક એટલે કે પોતે માણસની પોતાની જાત ઉપર ધ્યાન અપાવવામાં આવ્યું કે, પૃથ્વી અને પૃથ્વીની સૃષ્ટિને પણ છોડો, પોતે પોતાના અસ્તિત્વ બલ્કે પોતાના શરીર અને અવયવો તથા શારીરિક પ્રક્રિયાઓમાં જ વિચાર કરી લો તો એક-એક અવયવની હિકમત અલ્લાહ તઆલાનું એક આગવું ખાતું જોવા પામશો અને સમજી જશો કે, સમગ્ર દુનિયામાં જે અલ્લાહ તઆલાની કુદરતની નિશાનીઓ છે, માનવના પોતાના નાના સરખા અસ્તિત્વમાં તે બધું જ જાણે સમેટાઈને આવી ગયું છે. તેથી માનવના અસ્તિત્વને નાની દુનિયા પણ કહેવામાં આવે છે કે, સમગ્ર દુનિયાની નિશાનીઓના ઉદાહરણો માનવીના પોતાના અસ્તિત્વમાં ઉપસ્થિત છે. મનુષ્ય જો પોતાના જન્મથી એટલે કે શરૂઆતથી લઈ મૌત સુધી સામે આવનાર પરિસ્થિતિઓમાં જ વિચાર અને ચિંતન કરવા માંડે તો તેને જાણે કે અલ્લાહ તઆલા સાક્ષાત પોતાની સામે નજરે પડવા લાગે કે કઈ રીતે એક માનવીનું વીર્યનું ટીપું દુનિયાના વિવિધ પ્રદેશોનો ખોરાક અને દુનિયામાં વિખરાયેલા સુંદર વસ્તુઓનો ખુલાસો બનીને ગર્ભ સ્વરૂપે માંના ગર્ભમાં સ્થિર થયું. પછી કઈ રીતે આ નુત્ફહથી અલકહ બન્યો ! પછી અલકહથી મુદગહ એટલે કે માંસનો લોચો બન્યો ! પછી કઈ રીતે તેમાં હાડકાં બનાવવામાં આવ્યા ! પછી તેના ઉપર માંસ ચઢાવવામાં આવ્યો, પછી કઈ રીતે એ નિર્જીવ પૂતળામાં જીવ ફૂંકવામાં આવ્યો ! અને તેના સર્જનને પૂર્ણ કરીને આ દુનિયામાં લાવવામાં આવ્યો ! પછી કઈ રીતે ક્રમે ક્રમે પ્રગતિ કરીને એક અજ્ઞાન, નાસમજ બાળકમાંથી એક બુદ્ધિશાળી અને સમજદાર મનુષ્ય બનાવવામાં આવ્યો અને કઈ રીતે તેના વિવિધ ચહેરાઓ અને સ્વરૂપો બનાવવામાં આવ્યા કે અરબો ખરબો માનવોમાં એકનો ચહેરો બીજાથી બિલ્કુલ અલગ નજરે પડે છે. પછી તેમના સ્વભાવ, તેમના લક્ષણો અનેક પ્રકારના અને આ વિવિધતા છતાં એકતા, એ બધું આ સંપૂર્ણ કુદરતનો કરિશ્મો છે, જે અદ્વિતિય (યક્તા) અને અજોડ છે. **ફતબારકલ્લાહુ અહ્‌સનુલ ખાલિકીન.**

આ તે જ બંને વસ્તુઓ છે, જેનાથી દરેક માનવી ક્યાંક બહાર કે દૂર નથી, પોતે પોતાના જ અસ્તિત્વમાં દિવસ-રાત તેનું અવલોકન કરે છે તે છતાં પણ જો તે અલ્લાહ જલ્લ શાનુહૂ અને તેની સંપૂર્ણ કુદરતનો સ્વીકાર ન કરે તો કોઈ આંધળો જ હોઈ શકે છે, જેને કશું જ સૂઝતું નથી. એટલા જ માટે અંતે કહ્યું : **અફલા તુબ્સિરૂન.** એટલે કે શું તમે જોતા નથી !? ઈશારો એ તરફ છે કે, એમાં કંઈ વધારે અક્કલ કે સમજદારીની જરૂર પણ નથી, ફક્ત જોવાની દૃષ્ટિ ઠીક હોય તો તે પરિણામ ઉપર પહોંચી શકે છે.

સૂરએ રૂમમાં કુદરતની છ નિશાનીઓ વર્ણન કરતાં ફરમાવ્યું કે, પ્રથમ પોતે પોતાની જાતમાં ચિંતન અને મનન કરો. પછી આજુબાજુના પ્રદેશમાં ગુઝરી ચૂકેલ કૌમોની હાલતો અને તેમના પરિણામ ઉપર દૃષ્ટિ નાંખવાનું આમંત્રણ આપવામાં આવ્યું. ત્યાર પછી અલ્લાહપાકની સંપૂર્ણ કુદરતનું વર્ણન કર્યું, જેમાં તેનો કોઈ સમકક્ષ કે ભાગીદાર નથી. આ બધી સ્પષ્ટ દલીલોનું આવશ્યક પરિણામ એ નીકળે છે કે, ઈબાદતની હકદાર માત્ર તે એક જાતને જ ઠરાવવામાં આવે. અને તેણે જે પોતાના અંબિયા (અલૈ.) દ્વારા કિયામત કાયમ થવાની અને તમામ આગલા અને પાછલા લોકોને પુનઃસજીવન કરીને હિસાબ-કિતાબ કરીને જન્નત અને દોઝખમાં જવાની ખબર આપી છે, તેના ઉપર ઈમાન લાવવામાં આવે. પ્રસ્તુત આયતમાં આ જ સંપૂર્ણ કુદરત અને તેની સાથે ઉચ્ચ હિકમતને છ જાહેરી કુદરતની નિશાનીઓના વિષય સાથે વર્ણન કરવામાં આવી છે, જે અલ્લાહ તઆલાની અજોડ કુદરત અને હિકમતની નિશાનીઓ છે.

(૧) કુદરતની પ્રથમ નિશાની - માટીથી સર્જન :

મનુષ્ય જેવી અશરફુલ મખ્લૂકાત (સર્વ સર્જનમાં શ્રેષ્ઠ) અને સૃષ્ટિના સત્તાધિકારીને માટીથી પેદા કર્યો છે, જે આ દુનિયાના બધા તત્વોમાં સૌથી નીચલી કક્ષાનું તત્વ છે. જેમાં હલનચલન કે સૂઝબૂઝની કોઈ નિશાની સુદ્ધાં નજરે પડતી નથી. કારણ કે પ્રખ્યાત ચાર તત્વો આગ, પાણી, હવા અને માટી સિવાય અન્ય બધા તત્વોમાં કંઈને કંઈ હલનચલન હોય છે. પરંતુ

માટી તેનાથી પણ વંચિત છે. કુદરતે મનુષ્યના સર્જન માટે તેને ચૂંટી કાઢી. ઈબ્લીસની ગુમરાહીનું કારણ એ જ બન્યું કે, તેણે આગના તત્વને માટીથી ઉચ્ચ અને શ્રેષ્ઠ સમજીને અભિમાન અપનાવ્યું અને એવું ન સમજ્યું કે શરાફત અને મોટાઈ સર્જનહાર અને માલિકના હાથમાં છે. તે જેને ઈચ્છે મોટો બનાવી શકે છે.

મનુષ્યના સર્જનનું મૂળ તત્વ માટી હોવું હઝરત આદમ (અલૈ.)ના આધારે પણ જાહેર છે. અને તેઓ બધા જ મનુષ્યોના અસ્તિત્વનો અસલી પાયો છે. એટલા માટે અન્ય મનુષ્યોના સર્જનને પરોક્ષ રીતે તેમની સાથે જોડવું પણ કંઈ ખોટું નથી. અને એ પણ શક્ય છે કે, સામાન્ય મનુષ્યો જે પેદા થયા અથવા પેઢી દર પેઢીના ક્રમથી નુત્ફા દ્વારા પેદા થાય છે, તેમાં પણ નુત્ફામાં મૂળ તત્વમાં માટીનો ભાગ જ સૌથી વધારે છે.

(૨) કુદરતની બીજી નિશાની-પુરૂષની શાંતિ માટે સ્ત્રીનું સર્જન :

તે એ છે કે, મનુષ્યની જ પ્રજાતિમાં અલ્લાહ તઆલાએ સ્ત્રીને પેદા કરી, જે પુરૂષોની પત્નીઓ બની. એક જ તત્વથી, એક જ સ્થળે, એક જ ખોરાકથી પેદા થનાર બાળકોમાં બે વિવિધ પ્રકારો પૈદા કર્યા. જેમના અવયવો અને કદ-કાઠી તથા તેમનું ચારિત્ર્ય, ટેવો અને નૈતિકતામાં ઉઘાડો ફરક અને વિશિષ્ટતા જોવા મળે છે. અલ્લાહ તઆલાની કુદરતની કમાલ અને હિકમત માટે આ સર્જન જ પૂરતી નિશાની છે. ત્યાર પછી સ્ત્રીઓના.... તે ખાસ પ્રકારના સર્જનની અને હિકમતની મસ્લિહત આ વર્ણન કરી : **“લિતસ્કુનુ ઈલય્હા”** એટલે કે, તેમને એટલા માટે પેદા કરવામાં આવ્યા છે કે, તમને તેની પાસે પહોંચીને રાહત મળે. પુરૂષની જેટલી પણ આવશ્યક્તાઓ સ્ત્રી સાથે સબંધિત છે, જો તેમાં વિચાર કરવામાં આવે તો એ સૌનો હેતુ મનની શાંતિ, રાહત તથા સંતોષ જ છે. કુર્આને કરીમે એક જ શબ્દમાં આ બધાને એકઠું કરી દીધું.

આથી જાણ થઈ કે, લગ્નજીવનની બધી જ કાર્યવાહીનો ખુલાસો સંતોષ અને મનની શાંતિ છે. જે ઘરમાં તે ઉપસ્થિત છે તે પોતાના સર્જનના હેતુમાં

સફળ છે. જ્યાં મનની શાંતિ ન હોય, ભલે બધું જ કંઈ હોય, તે લગ્ન-જીવનની રૂએ નિષ્ફળ અને નામુરાદ છે. એ પણ દેખીતું છે કે, પરસ્પર મનની શાંતિ માત્ર એવા જ સ્વરૂપમાં શક્ય છે કે, પુરૂષ અને સ્ત્રીના સબંધોનો આધાર શરઈ નિકાહ અને લગ્ન ઉપર આધારિત હોય. જે પ્રદેશો અને કૌમોમાં તેના વિરૂદ્ધ હરામ સ્વરૂપોનો રિવાજ છે, જો સંશોધન કરવામાં આવે તો તેમની જિંદગીમાં ક્યાંય પણ સુકૂન નથી. પશુઓની જેમ કામચલાઉ ધોરણે વાસના સંતોષી લેવાનું નામ સુકૂન નથી હોઈ શકતું.

(૩) કુદરતની ત્રીજી નિશાની- ભાષા અને રંગનો ફર્ક :

આસમાન અને જમીનની પેદાઈશ અને મનુષ્યના વિવિધ વર્ગોની ભાષાઓ અને તેમના બોલચાલની વિવિધ પદ્ધતિ હોવું અને વિવિધ વર્ગોના વિવિધ પ્રકારના રંગોની વિશેષતા છે કે, અમુક સફેદ છે, અમુક કાળા, અમુક લાલ, અમુક પીળા. તેમાં આસમાન અને પૃથ્વીનું સર્જન તો કુદરતના મહાનતમ્ આશ્ચર્યોમાંથી છે જ, મનુષ્યોની વિવિધ પ્રકારની ભાષાઓ હોવી પણ એક વિસ્મયકારી (તાજ્જુબ) કુદરતનો કરિશ્મો છે. ભાષાઓની વિવિધતામાં શબ્દાર્થનું ભિન્ન ભિન્ન હોવું પણ શામેલ છે. અરબી, ફારસી, હિન્દી, તૂર્કી, અંગ્રેજી વગેરે વિવિધ પ્રકારની કેટલીય ભાષાઓ છે, જે વિવિધ પ્રદેશોમાં પ્રચલિત છે. અને એકબીજાથી અમુક તો એવી અલગ છે કે, તેમની વચ્ચે કોઈ પરસ્પર સબંધ કે મેળ પણ નથી જણાતો. અને આ ભાષાની વિવિધતામાં ઉચ્ચારની વિવિધતા પણ શામેલ છે કે, અલ્લાહ તબારક વ તઆલાની કુદરતે દરેક મનુષ્યના અવાજને એવો વિવિધતા-સભર બનાવ્યો કે, પુરૂષજ હોય કે સ્ત્રી, બાળક હોય કે વૃદ્ધ, એકનો અવાજ કોઈ બીજી વ્યક્તિના અવાજથી બિલ્કુલ હુબહુ સંપૂર્ણ રીતે ક્યારેય મળતો આવતો નથી. કંઈને કંઈ તફાવત જરૂર રહે છે. જ્યારે કે આ અવાજના યંત્રો જીભ, હોઠ, સ્વરપેટી, તાળવું દરેક વ્યક્તિમાં સમાન છે. **તબારકલ્લાહુ અહ્સનુલ ખાલિકીન.**

એ જ પ્રમાણે રંગનો પણ ફરક છે કે, એક જ માં-બાપથી, એક જ

પ્રકારની પરિસ્થિતિઓમાં બે બાળકો વિવિધ રંગના પેદા થાય છે. આ તો સર્જનની કામગીરીનો કમાલ હતો. આગળ ભાષાઓ અને બોલચાલની લઢણની ભિન્નતા, એ જ પ્રમાણે મનુષ્યના રંગ વિવિધ હોવામાં કેવી કેવી હિકમતો છૂપાયેલી છે, તેનું વર્ણન ખૂબ લાંબું છે. અને ઘણી બધી હિકમતોમાં જો મામૂલી ચિંતન અને મનન કરવામાં આવે તો સમજી લેવું મુશ્કેલ નથી. કુદરતની આ નિશાનીઓમાં વિવિધ વસ્તુઓ આસમાન, જમીન, વિવિધ ભાષાઓ, વિવિધ રંગો અને તેના સંદર્ભમાં અન્ય ઘણી બધી કુદરત અને હિકમતની નિશાનીઓ ઉપસ્થિત છે. અને તે કેવી સ્પષ્ટ અને ખુલ્લી છે કે, કોઈ લાંબો કે ઉંડો વિચાર કે ચિંતન કરવાની આવશ્યક્તા પણ નથી. દરેક દષ્ટિવાળો તેને જોઈ શકે છે. એટલા માટે તેના અંતે ઈરશાદ ફરમાવ્યો : **“ઈન્ન ફી ઝાલિક લઆયાતિલ લિલ્આલિમીન”** એટલે કે, તેમાં ઘણી બધી નિશાનીઓ છે સમજણ રાખનારાઓ માટે.

(૪) કુદરતની ચોથી નિશાની-રાત્રિ ઉંઘ માટે અને દિવસ રોજી માટેઃ

માનવીનું રાત્રે સૂવું અને દિવસે સૂવું એ જ પ્રમાણે તેમની રોજીનું રાત્રે તલાશ કરવું અને દિવસે. આ આયતમાં તો ઉંઘને પણ બંનેમાં વર્ણન કર્યું છે, અને રોજીની શોધખોળને પણ. અને અમુક બીજી આયતોમાં ઉંઘને માત્ર રાત્રિમાં અને રોજીની શોધખોળને દિવસમાં હોવાનું બતાવ્યું છે. કારણ એ છે કે, રાતમાં મૂળ કામ ઉંઘવાનું છે, અને અમુક રોજીની શોધખોળ પણ ચાલતી રહે છે. અને દિવસમાં તેનાથી વિપરીત મૂળ કામ રોજીની શોધ-ખોળનું છે. અને અમુક આરામ કરવાનો પણ સમય મળી જાય છે. એટલા માટે બંને વાતો પોતપોતાની જગ્યાએ સાચી છે.

(૫) કુદરતની પાંચમી નિશાની - વિજળીના ચમકારા :

કુદરતની પાંચમી નિશાની એ છે કે, અલ્લાહપાક મનુષ્યને વીજળીના ચમકારાઓ બતાવે છે. જેમાં તેના પડવાનો અને નુકસાન પહોંચવાનો ભય પણ હોય છે, અને તેના પછી વરસાદની આશા પણ. અને પછી વરસાદ ઉતારે છે અને તે સૂકી નિર્જીવ જમીનને સજીવન અને હરિયાળી કરીને તેમાં

વિવિધ પ્રકારના વૃક્ષો અને ફળફૂલ ઉગાડે છે. તેના અંતે ફરમાવ્યું : **"ઈન્ન ફી ઝાલિક લઆયાતીલ્લિકવ્મિં-યઅ્કિલૂન"** એટલે કે, તેમાં બુદ્ધિશાળીઓ માટે ઘણી બધી નિશાનીઓ છે. કારણ કે વીજળી અને વરસાદ તથા તેના દ્વારા પ્રાપ્ત થનાર વનસ્પતિ અને ફળફૂલનું સર્જન અલ્લાહપાક તરફથી હોવું બુદ્ધિ અને હિકમત દ્વારા જ સમજી શકાય છે.

(૬) કુદરતની છઠ્ઠી નિશાની - આકાશ અને પૃથ્વીનું ટકી રહેવું :

કુદરતની છઠ્ઠી નિશાની એ છે કે, આસમાનો અને જમીનનું ટકી રહેવું અલ્લાહપાકના જ હુકમથી છે. અને જ્યારે તેનો હુકમ એ હશે કે, આ વ્યવસ્થાને તોડીફોડી નાંખવામાં આવે તો આ બધી મજબૂત સ્થાયી વસ્તુઓ જેમાં હજારો વર્ષો ચાલ્યા પછી પણ કોઈ નુકસાન અથવા ખલેલ નથી આવતો. એક ક્ષણવારમાં તૂટી-ફૂટીને નષ્ટ થઈ જશે. અને પછી અલ્લાહ તઆલાના જ હુકમથી ફરીવાર બધા મુરદાઓ સજીવન થઈને મેદાને હશ્રમાં એકઠા થઈ જશે.

આ કુદરતની છઠ્ઠી નિશાની વાસ્તવમાં પ્રથમ બધી નિશાનીઓનો ખુલાસો અને હેતુ છે. તેને જ સમજાવવા માટે તેની પ્રથમ પાંચ આયતો વર્ણન કરવામાં આવી છે. અને ત્યાર બાદ કેટલીય આયતો સુધી આ વિષય વર્ણન કર્યો છે.

દરેક વસ્તુની યોજના વાસ્તવમાં અલ્લાહ તઆલાનું જ કાર્ય છે, મનુષ્યની યોજના તો નામ પૂરતી હોય છે :

અલ્લાહ તઆલા જ દરેક કામની યોજના કરે છે, મનુષ્ય જે પોતાની યોજનાઓ ઉપર ગર્વ કરે છે, થોડી દૃષ્ટિ ઘુમાવીને જુએ તો જાણ થશે કે, તેની યોજના ન તો કોઈ વસ્તુને ઉત્પન્ન કરી શકે છે, અને ન જ તેને બનાવી શકે છે. તેની સમગ્ર યોજનાઓનો ખુલાસો એનાથી વિશેષ કાંઈ નથી કે, અલ્લાહ સુબ્હાનહુ વ તઆલાની પેદા કરેલી વસ્તુઓને લાભકારી ઉપયોગના સ્વરૂપમાં પરિવર્તિત કરી લે અને સમજી લે, વિશ્વના બધા જ પદાર્થોના ઉપયોગની વ્યવસ્થા એ તેની શક્તિ બહારની વસ્તુ છે. કારણ કે મનુષ્ય

પોતાના દરેક કાર્યમાં અન્ય હજારો માનવો, પ્રાણીઓ અને અન્ય સૃષ્ટિના અંશો (મખ્લૂક)નો મોહતાજ છે, જેને પોતાની યોજના પ્રમાણે તે કામમાં લગાડી શકતો નથી. અલ્લાહપાકની કુદરતે જ દરેક વસ્તુની કડી બીજી વસ્તુ સાથે એવી રીતે જોડી છે કે, દરેક વસ્તુનું એક સમવાયીતંત્ર સ્થાપિત થાય છે અને એકબીજા તરફ આપોઆપ આકર્ષાય છે. આપણે મકાન બનાવવાની આવશ્યક્તા ઉભી થાય છે તો નકશો બનાવનાર આર્કિટેક્ટથી લઈને રંગરોગન કરનાર સુધી સેંકડો માણસો પોતાની શક્તિ અને પોતાની કળા લઈને સેવા માટે તૈયાર નજરે પડે છે. બાંધકામનો સામાન જે અનેક દુકાનોમાં વિખરાયેલો પડ્યો છે, બધો જ આપને તૈયાર મળી જાય છે. શું આપની શક્તિમાં એ હતું કે, પોતાના માલ અથવા યોજનાના બળ વડે આ બધી વસ્તુઓ આપમેળે બનાવી લો ? અને બધા માણસોને પોતાની સેવા માટે હાજર કરી લો ? તમે તો શું મોટામાં મોટી સરકાર પણ કાયદાના બળે આવી વ્યવસ્થા સ્થાપિત નથી કરી શકતી. નિઃશંક ! આ યોજના અને વિશ્વના વ્યવસ્થાતંત્રની સ્થાપના માત્ર અને માત્ર હય્યુલ કય્યુમ અલ્લાહ રબ્બુલ ઈજ્જતનું જ કામ છે. મનુષ્ય જો તેને પોતાની યોજના ઠરાવે તો તે જહાલત સિવાય બીજું શું હોઈ શકે છે !?

આ બધી સૃષ્ટિ અને તેના વિસ્મયકારી વ્યવસ્થાપનતંત્ર અને યોજનાઓ અલ્લાહ તઆલાએ એટલા માટે સ્થાપિત કરી છે કે, તમે તેમાં ચિંતન કરો ત્યારે તમને આખિરત અને કયામતનો વિશ્વાસ થઈ જશે. કારણ કે આ આશ્ચર્યજનક વ્યવસ્થાપનતંત્રમાં અને વિશ્વની ઉત્પત્તિ ઉપર દૃષ્ટિ કર્યા પછી એ શંકા મૂળેથી નહીં રહે કે આખિરતમાં મનુષ્યને કઈ રીતે પુનઃ સજીવન કરવામાં આવશે. અને અવશ્ય તેને અલ્લાહપાકની કુદરતથી બાકાત નહીં સમજે. અને જ્યારે એવું અલ્લાહપાકની કુદરતમાં શક્ય હોવાની જાણ થઈ જાય અને જ્યારે એક એવી હસ્તીએ તેની ખબર આપી કે જેના મુખેથી સમગ્ર જિંદગી કોઈ જૂઠ નથી નીકળ્યું તો તે (આખિરત) ઘટવામાં અને સાબિત થવામાં શું શંકા બાકી હોઈ શકે છે ?

“અને તે જ એ જાત છે, જેણે જમીનને ફેલાવી અને તેમાં વજનદાર પહાડો અને નહેરો (નદીઓ) બનાવી.”

જમીનને ફેલાવવાના શબ્દથી તેની ગોળ સપાટીનો નકાર થતો નથી. કારણ કે ગોળ વસ્તુ જ્યારે ખૂબ મોટા વિસ્તારમાં હોય તો તેનો દરેક ભાગ અલગ-અલગ એક ફેલાયેલી સપાટી જ દેખાય છે અને કુર્આને કરીમનું સંબોધન સામાન્ય લોકોની પોતાની એવી જ દૃષ્ટિ પ્રમાણે હોય છે. જેમકે એક જાહેર રીતે જોનાર તેની ફેલાયેલી સપાટીને જ જુએ છે. એટલા માટે તેને ફેલાવવાથી ઓળખાવવામાં આવ્યું છે. પછી તેનું સમતોલપણું જાળવી રાખવા માટે અને વળી અન્ય ઘણા બધા ફાયદાઓ માટે તેના ઉપર ઉંચા-ઉંચા વજનદાર પહાડો સ્થાપી દીધા, જે એક બાજુ તો પૃથ્વીના સમતોલપણાને સ્થાપિત રાખે છે અને બીજી બાજુ સમગ્ર મખ્લૂકને પાણી પહોંચાડવાની વ્યવસ્થા કરે છે. પાણીનો ઘણો મોટો જથ્થો તેના શિખરો ઉપર બરફ સ્વરૂપે મૂકી દેવામાં આવે છે. જેના માટે ન તો કોઈ હોજ કે ટાંકી બનાવવાની આવશ્યક્તા છે અને ન જ નાપાક થવાની સંભાવના કે સડી જવાની શક્યતા છે ! પછી તેને પૃથ્વી નીચેની એક કુદરતી પાઈપલાઈન દ્વારા સમગ્ર દુનિયામાં ફેલાવવામાં આવે છે. તેનાથી જ ક્યાંક તો ખુલ્લી નદીઓ અને નહેરો નીકળે છે અને અમુક સ્થળે પૃથ્વીના ભૂગર્ભમાં સંગ્રહ થઈ કૂવાઓ દ્વારા અથવા પાણીના ભૂગર્ભ સ્રોતોના વહેણમાંથી પાણી પ્રાપ્ત કરવામાં આવે છે.

“પછી તે જમીનમાંથી અનેક પ્રકારના ફળો કાઢ્યા અને દરેક ફળ બે-બે પ્રકારના પેદા કર્યા.” નાના-મોટા, લાલ-સફેદ, ખાટા-મીઠા અને એ પણ શક્ય છે કે, તેનાથી નર-માદા ફળો ભાવાર્થ તરીકે હોય અને ફક્ત બે ન હોય બલ્કે અનેક પ્રકારના અને ભાત-ભાતના ફળો ભાવાર્થ તરીકે હોય જેની સંખ્યા ઓછામાં ઓછી બે તો હોય જ. એટલા માટે નર-માદા (ઈસ્નૈન)થી ઓળખવામાં આવ્યા. અને તે પણ નર-માદાના ભાવાર્થમાં હોય શકે છે. જેમકે ઘણા બધા વૃક્ષો વિશે અનુભવસિદ્ધ સાબિત થયેલ બાબત છે કે, તેમનામાં નર-માદા હોય છે. જેમકે ખજૂર, પપૈયા વગેરે.

અન્ય વૃક્ષોમાં પણ આ જ સંભાવના છે. ભલે હજુ સુધી સંશોધનો અન્ય વૃક્ષો સુધી ન પહોંચ્યા હોય.

નિઃશંક ! આ સમગ્ર સૃષ્ટિ (મખ્લૂક)ની પૈદાઈશ અને તેના આયોજન તથા વ્યવસ્થાપનતંત્રમાં ચિંતન કરનારાઓ માટે અલ્લાહ જલ્લ શાનુહૂની સંપૂર્ણ કુદરતની ઘણી બધી નિશાનીઓ ઉપલબ્ધ છે.

ત્યાર બાદ જમીનમાં ઘણા બધા ટુકડા પરસ્પર જોડાયેલા હોવા છતાં પ્રકૃતિ અને વિશેષતામાં વિવિધ પ્રકારના છે. કોઈ ક્ષારવાળી જમીન છે, તો કોઈ પોચી, કોઈ કઠણ છે તો કોઈ ખેતી લાયક, કોઈ બગીચા લાયક. અને આ ટુકડાઓમાં દ્રાક્ષના બગીચા છે. ખેતી છે. અને ખજૂરના ઝાડો છે. જેમાં અમુક એવા છે કે, એક થડ ઉપર જઈને બે થડો થઈ જાય છે. જેમકે સામાન્ય ઝાડો અને અમુકમાં એક જ થડ રહે છે, જેમકે ખજૂરી વગેરે.

અને આ બધા ફળો જો કે એક જ જમીનમાં પેદા થાય છે, એક જ પાણીથી સીંચવામાં આવે છે, એક જ સૂર્યના કિરણો અને વિવિધ પ્રકારની હવાઓ અને પર્યાવરણો બધા માટે સરખું જ હોય છે, પરંતુ તે છતાં પણ તેના રંગ અને સ્વાદ વિવિધ પ્રકારના અને નાના-મોટાનો ઉઘાડો તફાવત હોય છે.

તેમનામાં એક પ્રકારની સમાનતા હોવા છતાં ભાત-ભાતની વિવિધતા એ વાતની મજબૂત અને સ્પષ્ટ દલીલ છે કે, આ બધો કારોબાર કોઈ હકીમ અને આયોજનકર્તાના ફરમાનના આધીન કાર્યરત્ છે. અને આ ફક્ત ઉત્પત્તિ વિશેની ઉત્ક્રાંતિવાદ (ચાલ્સ ડાર્વિન)ની થિયરી નથી, જેમકે અમુક જાહિલો સમજે છે. કારણ કે જો આ માત્ર ભૌતિક પદાર્થોની ઉત્પત્તિની તબક્કાવાર ઉત્ક્રાંતિ હોત તો પછી આ તત્વો સરખા હોવા છતાં તેમનામાં વિવિધતા કેમ હોય છે ? એક જ જમીનમાંથી, એક જ ઋતુમાં, એક જ પ્રકારનું ફળ નીકળે છે. બીજી ઋતુમાં એ જ પ્રમાણે એક જ વૃક્ષની એક જ ડાળ ઉપર નાના-મોટા અથવા જુદા-જુદા સ્વાદ ધરાવતા ફળો કેમ પેદા થાય છે ?

એમાં કોઈ શંકા નથી કે, અલ્લાહ તઆલાની કુદરત અને શ્રેષ્ઠતા અને તેની વહદાનિયત (એકમાત્ર હોવાની) દલીલ કરનારી ઘણી બધી નિશાનીઓ ઉપસ્થિત છે બુદ્ધિશાળીઓ માટે. તેમાં એક ઈશારો એ છે કે, જે લોકો આ વસ્તુઓમાં ચિંતન નથી કરતા, તે બુદ્ધિશાળી નથી. ભલે દુનિયામાં તેમને કેટલાય બુદ્ધિશાળી સમજવામાં આવતા હોય !

અલ્લાહપાકના સર્જનમાં કાર્ય અને કારણનો જાહેરી સબંધ હોવો અને તે બધું જ અલ્લાહપાકની કુદરતના તાબે હોવું :

અમૂક આયતોમાં અલ્લાહ તઆલાની સંપૂર્ણ કુદરત અને બંદાઓ ઉપર તેના ઈનામો અને ઉપકારોનું વર્ણન છે. જેનાથી અલ્લાહ તઆલાની તવહીદ અને તેના ઈબાદતપાત્ર હોવામાં કોઈ ભાગીદાર ન હોવાનું પણ સાબિત થાય છે.

તડકો અને છાંયડો બંને એવી નેઅમતો છે કે, તેના વિના માનવીની જિંદગી અને તેનો કારોબાર ચાલી નથી શકતો. દરેક સમયે, દરેક સ્થળે તડકો જ તડકો થઈ જાય તો માનવી અને દરેક સજીવ માટે કેવી મુસીબત ઉભી થઈ જાય તે તો દેખીતું છે. અને પડછાયાની પણ એ જ પરિસ્થિતિ છે કે, જો દરેક સ્થળે દરેક સમયે છાંયડો જ રહે, ક્યાંય તડકો જ ન નીકળે તો મનુષ્યની તંદુરસ્તી અને સ્વાસ્થ્ય ઠીક રહી શકતું નથી. અને બીજા પણ હજારો કાર્યોમાં દખલગીરી ઉભી થાય. અલ્લાહપાકે આ બંને નેઅમતો પોતાની સંપૂર્ણ શક્તિથી પેદા કરી. અને મનુષ્યો માટે તેમને રાહતનું અને સંતોષનું કારણ બનાવી. પરંતુ અલ્લાહ તઆલાએ પોતાની સંપૂર્ણ હિકમતથી આ દુનિયામાં પેદા થનાર દરેક વસ્તુઓને ખાસ ખાસ કારણો સાથે જોડી દીધી છે કે, જ્યારે તે કારણો ઉપસ્થિત થઈ જાય છે, તો આ વસ્તુઓ હાજર થઈ જાય છે. જ્યારે નથી હોતું તો આ વસ્તુઓ પણ નથી રહેતી. કારણો મજબૂત અથવા વધારે હોય છે, તો તેના કાર્યોનું અસ્તિત્વ પણ મજબૂત અને વધારે થાય છે. તે અશક્ત અથવા ઓછા હોય તો કાર્યો પણ અશક્ત અને ઓછા થઈ જાય છે. ખોરાક અને ઘાસ ઉગવાનું કારણ જમીન અને

પાણી તથા હવાને બનાવી રાખ્યું છે. પ્રકાશનું કારણ સૂર્ય અને ચંદ્રને બનાવી રાખ્યું છે. વરસાદનું કારણ હવાઓને બનાવી રાખ્યું છે અને તેના દ્વારા ઉપસ્થિત થનાર અસરોમાં એવો મજબૂત અને સ્થાયી વ્યવસ્થાપનતંત્રનો સબંધ સ્થાપિત કર્યો છે કે, હજારો વર્ષોથી કોઈ પણ પ્રકારના નાના સરખા ફરક વિના ચાલી રહ્યું છે. સૂર્ય અને તેની ગતિઓ તથા તેનાથી પેદા થનાર દિવસ-રાત અને તડકા-છાંયડા ઉપર દૃષ્ટિ નાંખો તો એવી મજબૂત વ્યવસ્થા છે કે, સદીઓ બલ્કે હજારો વર્ષોમાં એક મિનિટ બલ્કે એક સેકંડનો ફરક નથી પડતો. ન તો ક્યારેય સૂર્ય અને ચંદ્ર વગેરેની મશીનરીમાં કોઈ કમજોરી આવે છે. અને ન જ ક્યારેય તેને સુધારવાની કે રિપેરીંગની આવશ્યક્તા ઉભી થાય છે. જ્યારથી વિશ્વ અસ્તિત્વમાં આવ્યું છે, એક જ શૈલી, એક જ ગતિથી ચાલી રહ્યું છે. હિસાબ લગાવીને હજારો વર્ષો પછીના સમયને પણ નિશ્ચિત રીતે બતાવી શકાય છે.

કાર્ય અને કારણની આ મજબૂત વ્યવસ્થા જે અલ્લાહપાકની સંપૂર્ણ શક્તિનો આશ્ચર્યજનક નમૂનો અને તેની સંપૂર્ણ શક્તિ તથા ઉચ્ચ કક્ષાની હિકમતની ઠોસ ખુલ્લમ ખુલ્લી દલીલ છે. તેના લગાતાર હોવાને લઈને જ લોકોને ગફલતમાં નાંખી દીધા કે તેમની દૃષ્ટિમાં એ માત્ર જાહેરી કારણો બનીને રહી ગયા. અને આ કારણોને જ બધી વસ્તુઓ અને પ્રભાવોના સર્જક તથા માલિક સમજી બેઠા. પરંતુ આ સમગ્ર કાર્ય અને કારણની અસલી શક્તિ જે આ કારણોથી પેદા થનારી છે, તે કારણોના પડદાઓમાં અદૃષ્ય થઈ ગઈ. એટલા માટે અંબિયા (અલૈ.) અને આસમાની કિતાબો મનુષ્યને વારંવાર એ બાબત ઉપર સૂચિત કરે છે કે, જરા દૃષ્ટિને વધારે ઉંચી અને ધારદાર બનાવો. કારણના પડદાઓની પાછળ જુઓ, કોણ આ વ્યવસ્થાને ચલાવી રહ્યું છે ? જેથી હકીકત સુધી માર્ગ પામો. આયત **"અલમ તર ઈલા રબ્બિક કય્ફ મદ્દલઝ્ઝિલ્લ"**માં ગાફેલ માનવીને એ બાબતે સૂચિત કરવામાં આવ્યો છે કે, તું દરરોજ જુએ છે કે, સવારે દરેક વસ્તુનો પડછાયો પશ્ચિમ દિશાએ લાંબો હોય છે, પછી તે ઘટવાનું શરૂ થાય છે.

એટલે સુધી કે મધ્યાહ્નના સમયે ઘટીને બિલ્કુલ માથા નીચે આવી જાય છે. ત્યાર બાદ બપોર પછી આ જ પડછાયો તે ક્રમબદ્ધ ગતિ સાથે પૂર્વ દિશાએ ફેલાવાનું શરૂ થાય છે. દરેક મનુષ્ય આ તડકા અને છાંયડાના લાભો દરરોજ પ્રાપ્ત કરે છે અને તેની આંખો જુએ છે કે, આ સઘળું સૂર્યના ઉગવાના, પછી તેના ઉંચા થવાના, પછી તેના પશ્ચિમ તરફ ઢળવાના આવશ્યક પરિણામે અને કારણે છે. પરંતુ સૂર્યના ગોળાનું સર્જન અને ત્યાર બાદ તેને એક ખાસ વ્યવસ્થા હેઠળ સ્થાપિત રાખવાનું કાર્ય કોણે કર્યું તે આંખોથી દેખાતું નથી. તેને જોવા માટે દિલની આંખો અને સમજદારીની દીર્ઘદૃષ્ટિ જરૂરી છે. પ્રસ્તુત આયતમાં આ જ સમજદારી મનુષ્યને આપવાનો હેતુ છે કે, આ પડછાયાઓનું વધવું-ઘટવું જો કે તમારી નજરોમાં સૂર્ય સાથે સબંધ ધરાવે છે, પરંતુ એના ઉપર ચિંતન કરો કે, સૂર્યને આવી શાન સાથે કોણે પેદા કર્યો. અને તેની ગતિઓને એક ખાસ વ્યવસ્થાતંત્ર હેઠળ કોણે ચલાવી ? જેની સંપૂર્ણ શક્તિએ આ બધું કંઈ કર્યું છે તે જ વાસ્તવમાં આ તડકા-છાંયડાની નેઅમતોને અર્પણ કરનારો છે. જો તેણે ઈચ્છ્યું હોત તો આ તડકા-છાંયડાને એવી સ્થિતિ ઉપર કાયમ કર્યો હોત, જેનાથી જ્યાં તડકો છે ત્યાં હંમેશા તડકો જ રહ્યો હોત, જ્યાં છાંયડો છે ત્યાં હંમેશા છાંયડો જ રહ્યો હોત. પરંતુ તેની હિકમતે મનુષ્યની જરૂરતો અને લાભો ઉપર દૃષ્ટિ કરીને એવું કર્યું નથી. **“વલવ શાઅ લજઅલહુ સાકિના”**નો આ જ ભાવાર્થ છે.

માનવીને આ જ હકીકતથી માહિતગાર કરવા માટે પડછાયાના પાછા ફરવાને અને ઘટવાને આયતમાં આ વિષયથી ઓળખાવ્યો છે. **“કબદ્નાહુ ઈલય્ના કબ્દય યસિરા”** એટલે કે પછી પડછાયાને અમે પોતાના તરફ સમેટી લીધો. એ સ્પષ્ટ બાબત છે કે, અલ્લાહ તઆલા શરીર, શારિરીક સબંધો અને દિશા તથા સ્થળથી ઉચ્ચ છે. તેના તરફ છાંયડાનું સમેટાવાનો ભાવાર્થ એ જ છે કે, આ બધું કાર્ય તેની સંપૂર્ણ શક્તિથી જ થયું.

કાયનાત (યુનીવર્સ) બાબતે વૈજ્ઞાનિક માહિતી અને કુર્આની દૃષ્ટિકોણ :

હઝરત મૂફતી મુહમ્મદ શફીઅ (રહ.)એ ''મઆરીફુલ કુર્આન''માં વિજ્ઞાની માહિતીઓ અને કુર્આન શરીફ તથા માનવબુધ્ધિ અને બુદ્ધિ-શાળીઓ વિશે વિગતવાર લખ્યું છે. તે ગુજરાતી ભાષાંતરથી નકલ કરવું મુનાસિબ સમજું છું. એક વાત સૈદ્ધાંતિક સ્વરૂપે સમજી લેવી જરૂરી છે કે, કુર્આને કરીમ કોઈ ફિલોસોફી અથવા ખગોળશાસ્ત્રનું પુસ્તક નથી જેનો વિષય સંશોધનોની ચર્ચા અથવા આસમાનો અને સૃષ્ટિ તથા તારાઓની ખગોળીય ગણતરીઓ વગેરેનું વર્ણન કરવાનો હેતુ હોય, પરંતુ તેની સાથે જ તે આસમાન અને પૃથ્વી તથા તેમની વચ્ચેની સમગ્ર સૃષ્ટિનું વર્ણન વારંવાર કરે છે, તેમાં ચિંતન અને મનન કરવાનું આમંત્રણ પણ આપે છે. કુર્આને કરીમની આ બધી આયતોમાં વિચાર કરવાથી સ્પષ્ટ રીતે આ સાબિત થઈ જાય છે કે, કુર્આને કરીમ આ બ્રહ્માંડ (Universe)ની વાસ્તવિક્તા વિશે મનુષ્યને માત્ર તે વસ્તુઓ બતાવવા ઈચ્છે છે, જેનો સબંધ તેની માન્યતા અને દૃષ્ટિકોણની દુરૂસ્તી સાથે હોય અથવા તેનાથી દીન અને દુનિયાનો લાભ હોય. દાખલા તરીકે કુર્આને કરીમે આસમાન અને પૃથ્વી તથા તારાઓ અને ગ્રહોનો અને તેમની ગતિઓ અને ગતિઓથી પેદા થનાર અસરોનું વર્ણન વારંવાર એક તો એ હેતુથી કર્યું છે કે, મનુષ્ય તેની આશ્ચર્યજનક કારીગરી અને મહાન અસ્વાભાવિક નિશાનીઓ જોઈને એ વિશ્વાસ કરે કે આ વસ્તુઓની ઉત્પત્તિ (પેદાઈશ) આપમેળે નથી થઈ ગઈ, તેને પેદા કરનાર કોઈ સૌથી મોટો હકીમ, સૌથી મોટો જાણકાર અને સૌથી મોટો શક્તિ અને તાકતવાળો છે. અને આ વિશ્વાસ માટે કદાપિ એ આવશ્યક્તા નથી કે, આસમાનો અને સૃષ્ટિ તથા વાતાવરણ અને તારાઓ અને ગ્રહોના દળ (Mass)ની વાસ્તવિક્તા અને તેનું વાસ્તવિક ખગોળીય સ્વરૂપ અને તેની સંપૂર્ણ વ્યવસ્થાની પૂરેપૂરી જાણકારી તેને મળી જાય, બલ્કે માનવી માટે માત્ર એટલું જ પૂરતું છે જેને દરેક વ્યક્તિ સાબિતીઓથી જુએ અને સમજે છે કે, સૂર્ય અને ચંદ્ર તથા અન્ય તારાઓ ક્યારેક સામે આવે

છે અને ક્યારેક ગાયબ થઈ જાય છે. વળી ચંદ્રના વધવા અને ઘટવાથી, રાત-દિવસના પરિવર્તનોથી, વિવિધ પ્રકારની ઋતુઓ અને વિવિધ પ્રદેશોમાં દિવસ-રાતના વધવા-ઘટવાની આશ્ચર્યજનક કુદરતી વ્યવસ્થા છે, જે હજારો વર્ષોથી ક્યારેય એક મિનિટ કે સેકંડના ફરક વિના ચાલે છે. આ બધી બાબતોથી એક સામાન્ય બુદ્ધિ અને સમજદારી ધરાવનાર મનુષ્ય એ વિશ્વાસ કરવા ઉપર મજબૂર થઈ જાય છે કે, આ બધું વ્યવસ્થિત ચાલતું વ્યવસ્થાપન-તંત્ર આમ આપમેળે જ ઉભું નથી થઈ ગયું અથવા ચાલી નથી રહ્યું, બલ્કે કોઈ તેને બનાવનારો અને ચલાવનારો અને બાકી રાખનારો પણ છે. અને આટલું સમજવા માટે મનુષ્યને ન તો કોઈ ફિલસૂફીયુક્ત રીસર્ચ કે ખગોળીય વેધશાળાઓ કે યંત્રોની જરૂર પડે છે અને ન જ કુર્આને તે બાબત તરફ આમંત્રણ આપ્યું છે. કુર્આન શરીફનું આમંત્રણ માત્ર એટલી હદ સુધી તે વસ્તુઓમાં ચિંતન અને મનન કરવાનું છે, જે સામાન્ય સાબિતીઓ અને અનુભવોથી પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. આ જ કારણ છે કે, રસૂલે કરીમ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ) અને સહાબએ કિરામ (રદી.)એ ખગોળીય યંત્રો બનાવવા અથવા ઉપલબ્ધ કરવા અને હિસાબી ખગોળીય ગણતરીઓ જાણવાની સદંતર કોઈ પ્રથા ન અપનાવી. જો આ બ્રહ્માંડને લગતી આયતોમાં ચિંતન અને મનન કરવાનો એ અર્થ હોત કે તેની વાસ્તવિક્તાઓ અને ગણતરીઓ તથા તેની ગતિઓની ફિલસૂફી જાણવામાં આવે તો એ અશક્ય હતું કે, રસૂલે કરીમ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમે તેની કાળજી ન લીધી હોત, ખાસ કરીને જ્યારે કે આ કળાઓનો રિવાજ અને તેના શીખવા-શિખવાડવાનો ક્રમ દુનિયામાં તે સમયે ઉપસ્થિત પણ હતો. ઈજિપ્ત, સિરીયા, ભારત, ચીન વગેરેમાં આ કળાઓના જાણકારો અને તેના ઉપર કામ કરનામા મૌજૂદ હતા. હઝરત મસીહ (અલૈ.)થી પાંચસો વર્ષ પહેલાં પાયથાગોરસનો અને તેનાથી અમુક સમય પછી ટોલેમી (ઈ.સ.૧૩૯)નો સિદ્ધાંત દુનિયામાં પ્રચલિત અને પ્રસારિત થઈ ચૂક્યો હતો. અને તે સમયકાળમાં પરિસ્થિતિ અનુસાર વેધશાળાને લગતા યંત્રો વગેરેનું સંશોધન પણ થઈ ચૂક્યું હતું. પરંતુ જે પવિત્ર હસ્તી ઉપર આ આયતો નાઝિલ થઈ અને જે સહાબએ

કિરામ (રદી.)એ પ્રત્યક્ષ (પોતે-જાતે) આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ પાસેથી તઅલીમ મેળવી, તેમણે ક્યારેય તે બાજુ વિચાર સુદ્ધાં નથી કર્યો. એનાથી નિશ્ચિત રીતે જાણ થાય છે કે, આ ખગોળશાસ્ત્રને લગતી આયતમાં ચિંતન-મનન અને વિચાર કરવાનો તે હેતુ બિલ્કુલ નથી કે જે આજકાલ અમુક આધુનિકતાવાદી ઉલમા યુરોપ અને તેના સંશોધનોથી પ્રભાવિત થઈને અપનાવી રહ્યા છે કે, અવકાશી મુસાફરી ચંદ્ર અને ગ્રહો ઉપર વિહરવું કુર્આન શરીફના તકાદાઓને પૂરા કરવું છે.

બસ સાચી વાત એ છે કે, કુર્આને કરીમ ન તો તે ફિલસૂફીઓ અને પ્રાચીન અથવા અર્વાચીન વૈજ્ઞાનિક સંશોધનો તરફ લોકોને આમંત્રણ આપે છે અને ન જ તેની ચર્ચા કરે છે અને ન તો તેનો વિરોધ કરે છે. કુર્આને કરીમનો હિકમતપૂર્ણ સિદ્ધાંત અને શૈલી સૃષ્ટિ અને સર્જન વિશે બધી જ વિદ્યાકળાઓ બાબતે આ જ છે કે, દરેક હુનર અને કળાની વસ્તુઓનું માત્ર એટલે સુધી જ વર્ણન અને ઉલ્લેખ કરે છે, જેટલું પ્રમાણ મનુષ્યની દીની અથવા દુન્યવી જરૂરતોથી જોડવાયેલી છે. અને જેને મનુષ્ય સરળતાથી પ્રાપ્ત પણ કરી શકે છે. અને જેની પ્રાપ્તિ થવાથી લગભગ તેને સંતોષ પણ થઈ શકે છે. ફિલસૂફીઓ ડહોળવાથી અથવા આવી ચર્ચાઓ અને સંશોધનોમાં પડવાથી જે સામાન્ય મનુષ્યના કાબૂ બહારની વાતો છે. અને જેને કંઈક પ્રાપ્ત કરી લેવા પછી પણ નિશ્ચિત રીતે એવું ન કહી શકાય કે તે ચોક્કસ સાચું અને સ્થાપિત સત્ય છે, બલ્કે તેનાથી આશ્ચર્ય અને શંકાઓ વધે છે. આવી બહસોમાં કુર્આન માનવીને ગુંચવતું નથી. કારણ કે કુર્આન શરીફની દષ્ટિમાં માનવીની ઈચ્છિત મંઝિલ તે સમગ્ર જમીની અને આસમાની સૃષ્ટિ અને મખ્લૂકથી આગળ પોતાના સર્જનહારની મરજી ઉપર ચાલીને જન્નતની કાયમી નેઅમતો અને રાહતો પ્રાપ્ત કરવાની છે. સૃષ્ટિની વાસ્તવિક્તાઓની બહસ ન તો તેના માટે જરૂરી છે અને ન જ તેના ઉપર મનુષ્યનો સંપૂર્ણ કાબૂ છે. દરેક યુગમાં ફિલોસોફરો અને ખગોળશાસ્ત્રના નિષ્ણાંતોના દષ્ટિકોણોમાં સતત વિરોધાભાસો અને દરરોજ નવા નવા સંશોધનો અને થિયરીઓ એ બાબતની સપષ્ટ દલીલ છે કે, કોઈ પણ

દૃષ્ટિકોણ અને સંશોધનને નિશ્ચિત અને અંતિમ કહી શકાય નહીં. મનુષ્યની આવશ્યકતાઓથી સબંધિત બધી જ કળાઓ અને હુનરો જેમકે અવકાશ-શાસ્ત્ર, ખગોળશાસ્ત્ર, સૃષ્ટિ અને વાતાવરણ, વાદળ અને વરસાદ, પૃથ્વીના ભૂ-ભાગો, પછી જમીનમાંથી ઉત્પન્ન થનાર મખ્લૂકો, ભૂચર, જળચર, ખેચર, વનસ્પતિ વગેરેથી અને માનવજગત તથા માનવસર્જિત વિદ્યાકળાઓ અને હુનર, વેપાર, ઉદ્યોગ, કળા-કારીગરી વગેરે આ બધામાંથી કુર્આને કરીમ માત્ર તેમની રૂહ (આત્મા) અને સ્થાપિત સત્ય હોય એવો ભાગ એટલા પ્રમાણમાં લે છે, જેનાથી માનવીની દીની અથવા દુન્યવી જરૂરિયાત જોડાયેલી છે. મોટા મોટા કાબૂ બહારના સંશોધનોના દલદલમાં કુર્આન મનુષ્યને ફસાવતું નથી. અલબત્ત, ક્યાંક ક્યાંક કોઈ ખાસ બાબત તરફ ઈશારો અથવા ખુલાસો પણ જોવા મળે છે.

કુર્આનના વિવરણ (તફસીર)માં ફિલસૂફીયુક્ત દૃષ્ટિકોણોની મદદ અથવા વિરોધનું સાચું માપદંડ :

પ્રાચીન અને અર્વાચીન ઉલમાએ હક્ક (સત્યવાદી વિદ્વાનો) એ બાબત ઉપર સહમત છે કે, આ બાબતો વિશે જે વાતો કુર્આને કરીમમાં નિશ્ચિત સ્વરૂપે સાબિત છે, જો કોઈ પ્રાચીન અથવા અર્વાચીન દૃષ્ટિકોણ તેનાથી વિરૂદ્ધ હોય તો તેના કારણે કુર્આનની આયતોમાં ખેંચતાણ અથવા તા'વીલ કરવી જાઈઝ નથી. આ દૃષ્ટિકોણને જ ખોટો ઠરાવવામાં આવશે. અલબત્ત જે મસ્અલાઓમાં કુર્આને કરીમનો કોઈ ખુલાસો ઉપસ્થિત નથી. કુર્આન શરીફના શબ્દોમાં બંને અર્થોની સંભાવના હોય છે, ત્યાં જો સાબિતીઓ અને અનુભવથી કોઈ એક દૃષ્ટિકોણને બળ પ્રાપ્ત થાય તો કુર્આન શરીફની આયતનો પણ તે જ અર્થ ઉપર સ્થાપિત કરવામાં કોઈ વાંધો નથી. જેમકે આયત **"જઅલ્ના ફીસ્સમાઈ બુરૂઝન"**માં કુર્આને કરીમે આ વિષયમાં કોઈ સ્પષ્ટ ફેંસલો નથી આપ્યો કે, તારાઓ આસમાનના દળ (**The Mass of Sky**)નો ભાગ છે અથવા તેની બહાર આસમાનના વાતાવરણમાં છે ? આજકાલ જ્યારે કે અવકાશી સંશોધનોએ એ સાબિત કરી દીધું છે કે, તે ગ્રહો સુધી પહોંચી શકાય છે, તો તેનાથી પાયથાગોરસના દૃષ્ટિકોણનું

સમર્થન થઈ ગયું કે, તારાઓ આસમાનોના દળમાં સામેલ નથી. કારણ કે કુર્‌આને કરીમ અને સ્પષ્ટ હદીષોના ખુલાસાઓની રૂએ આસમાન એક એવો ભાગ છે, જેમાં દરવાજા છે. અને દરવાજાઓ ઉપર ફરિશ્તાઓનો પહેરો છે. તેમાં દરેક વ્યક્તિ પ્રવેશ નથી કરી શકતો. આ સાક્ષાત્કાર અને અનુભવની બીનાએ પ્રસ્તુત આયતનો એ ભાવાર્થ ઠરાવવામાં આવશે કે, તારાઓને આસમાનના વાતાવરણ (અવકાશ)માં પેદા કરવામાં આવ્યા છે. અને આ કોઈ તા'વીલ નથી. બલ્કે બે ભાવાર્થમાંથી એકને લીધો છે. પરંતુ જો કોઈ મૂળેથી આસમાનોના અસ્તિત્વનો જ ઈન્કાર કરે, જેમકે અમુક આધુનિક ખગોળશાસ્ત્રીઓ કરે છે અથવા કોઈ એવો દા'વો કરે કે રોકેટો અને હવાઈજહાઝો દ્વારા આસમાનોની અંદર પ્રવેશ કરી શકાય છે, તો કુર્‌આનની રૂએ તેનો દા'વો જૂઠો ઠરાવવામાં આવશે. કારણ કે કુર્‌આને કરીમની અનેક આયતોમાં આ વાત સ્પષ્ટ રીતે બતાવવામાં આવી છે કે, આસમાનોમાં દરવાજા છે. અને તે દરવાજા ખાસ ખાસ પરિસ્થિતિઓમાં ખોલવામાં આવે છે. તે દરવાજાઓ ઉપર ફરિશ્તાઓના પહેરાઓ લાગેલા છે. આસમાનોમાં દરેક વ્યક્તિનો પ્રવેશ જ્યારે ઈચ્છે નથી થઈ શકતો. આ દા'વાના કારણે તે આયતોમાં કોઈ તા'વીલ (યુક્તિપૂર્વકની બાંધછોડ) કરવામાં નહીં આવે. અને તે દા'વાને જૂઠો ઠરાવવામાં આવશે.

એ જ પ્રમાણે જ્યારે કે કુર્‌આને કરીમની આયત **"કુલ્લુન ફી ફલકીં યસ્બહુન"**થી (તારાઓ)નું ગતિ કરવું સાબિત છે, તો આ મા'મલામાં ટોલેમીના દ્દષ્ટિકોણને ખોટો ઠરાવવામાં આવશે. જેની રૂએ તારાઓ આસમાનના દળ (Mass)માં સમાયેલા છે, તે પોતે ગતિ નથી કરતા, બલ્કે આસમાનની ગતિના તાબે તેની ગતિ હોય છે.

એનાથી જાણ થઈ કે, પ્રાચીન વિવરણકારોમાં તે અમુક લોકો જે ખગોળશાસ્ત્ર વિશે ટોલેમીના દ્દષ્ટિકોણને સાચો માનનારા હતા, તેમણે તે કુર્‌આનની આયતોમાં તા'વીલોથી કામ લીધું. જેનાથી ટોલેમીના દ્દષ્ટિકોણ વિરૂદ્ધ કોઈ વસ્તુ સમજવામાં આવતી હતી. એ જ પ્રમાણે આજના અમુક લેખકો જે આયતોને આધુનિક ખગોળશાસ્ત્રની થિયરીઓથી વિરૂદ્ધ સમજે

છે, તેમાં તા'વીલો કરીને તે દષ્ટિકોણ અને થિયરીઓ પ્રમાણે બનાવવાની ચિંતા કરે છે. આ બંને સ્વરૂપો યોગ્ય નથી, બલ્કે પુરોગામી બુઝુર્ગોના તરીકા વિરૂદ્ધ છે. અલબત્ત વાત એમ જ છે કે, અત્યાર સુધી આધુનિક ખગોળશાસ્ત્રના જે નવા સંશોધનો રજુ થયા છે, તેમાં આસમાનોના ઈન્કાર સિવાય કોઈ પણ બાબત કુર્આન અને સુન્નતથી વિરૂદ્ધ નથી. અમુક લોકો પોતાના અધૂરા જ્ઞાનથી તેને કુર્આન અને સુન્નતની વિરૂદ્ધ સમજીને તા'વીલો કરવા મંડી પડે છે.

અલ્લામહ સય્યિદ મહમૂદ શકરી આલૂસીએ આ બાબતો ઉપર એક આગવું પુસ્તક લખ્યું છે. જેમાં આધુનિક ખગોળશાસ્ત્રના દષ્ટિકોણોનું સમર્થન કુર્આને કરીમની રોશનીમાં કરવામાં આવ્યું છે. પરંતુ બીજા આધુનિકતાવાદી ઉલમાની જેમ કુર્આનની આયતોમાં કોઈ પણ પ્રકારની તા'વીલ કરવાને યોગ્ય સમજ્યું નથી. તેમના અમુક વાક્યો આ સ્થળે નકલ કરવું પૂરતું છે, જે આધુનિક ખગોળશાસ્ત્રના સમર્થનમાં લખ્યા છે. તેઓ કહે છે :

"મેં આધુનિક ખગોળશાસ્ત્રના ઘણા બધા નિયમોને જોયા છે, જે કુર્આન શરીફ અને સુન્નતની નુસૂસ વિરૂદ્ધ નથી. અને તે છતાં જો તે કુર્આન અને સુન્નતની કોઈ નસ વિરૂદ્ધ હોય તો અમે તેના તરફ વલણ દાખવીશું નહીં. અને કુર્આન તથા સુન્નતની નુસૂસમાં તેના કારણે તા'વીલ કરીશું નહીં. કારણ કે આવી તા'વીલ સલફે સાલિહીનના સ્વિકૃત મઝહબમાં નથી. બલ્કે અમે તે સમયે એવું કહીશું કે, જે દષ્ટિકોણ કુર્આન શરીફ અને સુન્નત વિરૂદ્ધ છે, તેમાં જ કોઈ ક્ષતિ છે. કારણ કે અકલે સલીમ (સાચી બુધ્ધિ) અને સાચા વર્ણનો (કુર્આન શરીફ, હદીષ શરીફ)માં ક્યારેય વિરોધાભાસ નથી હોતો, બલ્કે તેઓ એકબીજાનું સમર્થન કરે છે."

ખુલાસો એ છે કે, ખગોળશાસ્ત્ર તથા તારાઓ અને ગ્રહોની ગતિઓ તથા તેની કળાઓ વિશે સંશોધન અને ચર્ચા કોઈ નવો હુનર નથી. હજારો વર્ષો પહેલાંથી આ બાબતો ઉપર સંશોધનોનો ક્રમ ચાલુ છે. ઈજિપ્ત, સિરીયા, હિન્દુસ્તાન, ચીન વગેરેમાં આ કળાઓની ચર્ચા પ્રાચીન સમયથી ચાલી

આવી રહી છે. હઝરત મસીહ (અલૈ.)ના પાંચસો વર્ષ પહેલાંથી આ વિદ્યાનો નિષ્ણાંત પાયથાગોરસ થઈ ચૂક્યો છે, જે ઈટાલીના વિદ્યાલય ક્રોટોનામાં કાયદેસર તેનું શિક્ષણ આપતો હતો. ત્યાર બાદ હઝરત મસીહ (અલૈ.)ના જન્મથી લગભગ ૧૪૦ વર્ષ પહેલાં આ કળાનો બીજો નિષ્ણાંત ટોલેમી રોમથી આવ્યો અને તે સમયમાં એક બીજો ફિલોસોફર હીરખુશ પ્રખ્યાત થયો, જેણે ખૂણા-ભૂમિતિ માપવાના યંત્રો બનાવ્યા.

એક અમેરિકન અવકાશયાત્રી જ્હોન ગ્લેમ જે સફળતાપૂર્વક અવકાશની યાત્રાએથી પાછો આવ્યો. અને તેની સફળતા ઉપર તેના સમર્થકો અને વિરોધીઓએ બધાએ ભરોસો કર્યો. તેનું એક નિવેદન અમેરિકાના પ્રખ્યાત માસિક ‘‘રીડર ડાયજેસ્ટ’’માં અને તેનો ઉર્દૂ તરજુમો અમેરિકાના ઉર્દૂ માસિક ‘‘સેરબીન’’માં ખુલાસાવાર વિગતે પ્રકાશિત થયો છે. અત્રે તેના અમુક મહત્વના અવતરણો ‘‘સેરબીન’’ માસિકમાંથી નકલ કરવામાં આવે છે. જેનાથી આપણી ચર્ચાના મુદ્દા ઉપર પૂરતો પ્રકાશ પડે છે. જ્હોન ગ્લૅમે પોતાના લાંબા લેખમાં અવકાશની અજાયબીઓનું વર્ણન કરતાં લખ્યું છે કે, ‘‘આ જ તે એકમાત્ર વસ્તુ છે, જે અવકાશમાં ખુદાના અસ્તિત્વ ઉપર દલીલ કરે છે. અને એ કે કોઈ શક્તિ અવશ્ય છે, જે આ બધાનું કેન્દ્ર છે. જે તેને કાબૂમાં રાખે છે.’’

આગળ લખે છે કે, ‘‘તદુપરાંત અવકાશમાં જે વ્યવસ્થા પ્રથમથી ઉપસ્થિત છે, તેને જોઈને આપણા પ્રયત્નો અતિ તુચ્છ છે. વૈજ્ઞાનિક પરિ-ભાષાઓ અને માપદંડોમાં અવકાશની વ્યાખ્યા અશક્ય છે.’’

આગળ વિમાનો અને રૉકેટોની શક્તિનું વર્ણન કરીને લખે છે :

‘‘પરંતુ એક ચોક્કસ અને અનુભવી ન શકાય એવી શક્તિ વિના તેનો ઉપયોગ પણ મર્યાદિત અને નિરર્થક થઈને રહી જાય છે. એટલા માટે કે હવાઈજહાઝને પોતાના હેતુની પૂર્ણતા માટે નિશ્ચિત દિશાની આવશ્યક્તા હોય છે અને આ કામ હોકાયંત્રથી લેવામાં આવે છે. તે શક્તિ જે હોકાયંત્રને ગતિમાં રાખે છે તે આપણી બધી ઈન્દ્રિયો (**Senses**) માટે એક ઉઘાડો

પડકાર છે. તેને ન તો આપણે જોઈ શકીએ છીએ, ન સાંભળી શકીએ છીએ. ન સ્પર્શ કરી શકીએ છીએ, ન ચાખી શકીએ છીએ, ન સુંઘી શકીએ છીએ. જ્યારે કે પરિણામનું જાહેર થવું તેના ઉપર સ્પષ્ટ દલીલ કરી રહ્યું છે કે, અત્રે કોઈ શક્તિ અવશ્ય ઉપસ્થિત છે.''

આ છે અવકાશયાત્રીઓ અને ગ્રહો ઉપર અવકાશયાનો મોકલનારાઓની કમાણી અને તેનો અંતિમ ખુલાસો, જે આપણે અમેરિકી અવકાશયાત્રીના નિવેદનમાં વાંચી લીધો કે આ બધી જ દોડધામ અને પ્રયત્નોના પરિણામે સૃષ્ટિના રહસ્ય અને તેની વાસ્તવિક્તા સુધી પહોંચવું તો દૂરની વાત, બલ્કે અનહદ અને બેહિસાબ ગ્રહો, તારાઓ અને તેમના પોતાની કક્ષાના ભ્રમણોની જાણકારી જોઈને તેનું આશ્ચર્ય ઓર વધી ગયું. વૈજ્ઞાનિક ઉપકરણોથી તેની સાચી ઓળખ કરવી અશક્ય હોવાની અને પોતાના બધા પ્રયત્નોની તેના મુકાબલામાં તુચ્છ હોવાની જાહેરાત કરવી પડી. બસ, ખુલાસો એટલો પ્રાપ્ત થયો કે, આ સમગ્ર બ્રહ્માંડનું વ્યવસ્થાપનતંત્ર તથા તારાઓ અને ગ્રહોની ગતિઓ તે આપોઆપ સર્જાયેલું નથી, બલ્કે કોઈ મહાન અને જેને પ્રત્યક્ષ અનુભવી ન શકાય એવી શક્તિના હુકમ હેઠળ ચાલી રહ્યું છે. આ જ તે વાત છે, જેને અંબિયા (અલૈ.)એ પ્રથમ ડગલે સામાન્ય મનુષ્યોને બતાવી દીધું હતું અને કુર્આને કરીમની અનેક આયતોમાં આ જ વસ્તુનો વિશ્વાસ અપાવવા માટે આસમાન અને જમીન, તારાઓ અને ગ્રહો વગેરેની પરિસ્થિતિ પર વિચાર અને ચિંતન કરવાનું પ્રોત્સાહન આપવામાં આવ્યું છે.

આપણે જોઈ લીધું કે, જે પ્રમાણે પૃથ્વી ઉપર બેસીને આસમાનના વાતાવરણ તથા ગ્રહો, તારાઓનું સંશોધન અને તેની કક્ષાઓ, ગતિઓ ઉપર ફિલસુફીયુક્ત ચર્ચાઓ કરનાર તે વસ્તુઓની મૂળ વાસ્તવિક્તા સુધી પહોંચી નથી શક્યા અને અંતે પોતાની લાચારી અને અસહાયતાનો સ્વીકાર કર્યો. એ જ પ્રમાણે આ પૃથ્વીથી લાખો માઈલ ઉપરની મુસાફરી કરનારા અને ચંદ્ર ઉપરથી પથ્થર અને માટી તથા ત્યાંના ફોટા લાવનારા પણ વાસ્તવિક્તાને ઓળખવાના મેદાનમાં તેનાથી કંઈક આગળ ન વધી શક્યા.

આવા સંશોધનોએ માનવી અને માનવતાને શું આપ્યું ? :

જ્યાં સુધી મનુષ્યનો સંઘર્ષ તથા તેની વૈચારિક ક્રાંતિ તથા તેના આશ્ચર્યજનક અને વિસ્મયકારી સંશોધનોનો મામલો છે, તે પોતાની જગ્યાએ યોગ્ય અને ઠીક છે. સામાન્ય દૃષ્ટિના આધારે વખાણવા લાયક પણ છે. પરંતુ જો તેના ઉપર વિચાર કરવામાં આવે તો તેમાંથી ઘણું બધું માત્ર નિરર્થક તમાશો અને વ્યર્થ ચર્ચાઓ છે. જેનાથી માનવ કે માનવતાનો કોઈ મોટો ફાયદો કે લાભ ન હોવાથી તે બુધ્ધિશાળીઓ અને વિદ્વાનોનું કાર્ય નથી. જોવું એ જોઈએ કે આ પચાસ વર્ષોની મહેનતો અને અરબો ખરબો રૂપિયા જે ઘણા બધા માનવીઓની મુસીબતો અને તકલીફોને દૂર કરવા માટે પૂરતા હોત તેને આગને હવાલે કરી દેવા અને ચંદ્ર સુધી પહોંચીને ત્યાંની માટી પથ્થર સમેટી લાવવાથી માનવોનું કે માનવતાનું શું ભલું થયું ? માનવોની ઘણી મોટી સંખ્યા એવા લોકોની છે, જેઓ ભૂખે મરે છે. તેમને કપડાં અને માથું છુપાવવા માટે જગ્યા ઉપલબ્ધ નથી. શું આ મહેનતોથી તેમની ગરીબી અને મુસીબતનો કોઈ હલ કાઢ્યો ? અથવા તેમની બીમારીઓ અને આફતો માટે તંદુરસ્તી અથવા રાહતની કોઈ વ્યવસ્થા કરી ? અથવા તેમના માટે મનના સંતોષ અને શાંતિનો કોઈ સામાન ઉપલબ્ધ કરાવ્યો ? સાચે જ કોઈ પણ વ્યક્તિ પાસે તેનો જવાબ નકાર સિવાય હશે નહીં.

એ જ કારણ છે કે, કુર્આન અને સુન્નત મનુષ્યને એવી નિરર્થક પ્રવૃત્તિઓમાં પ્રવૃત્ત થવાથી દૂર રાખે છે અને વિશ્વની સૃષ્ટિમાં વિચાર, ચિંતન અને મનન કરવાનું આમંત્રણ માત્ર બે સ્વરૂપોમાં આપે છે. પ્રથમ સ્વરૂપ જે મૂળ હેતુ છે તે એ છે કે, આ આશ્ચર્યજનક નિશાનીઓને જોઈને અદ્વિતિય અને સાચા સૃષ્ટા અને જેને પામી ન શકાય એવી શક્તિનો વિશ્વાસ કરી લે, જે આ સમગ્ર વ્યવસ્થાપનતંત્ર ચલાવી રહ્યો છે. તેનું જ નામ અલ્લાહ છે. બીજું આ પૃથ્વી અને આસમાની મખ્લૂકોમાં અલ્લાહપાકે મનુષ્યના લાભ માટે દરેક જરૂરતની વસ્તુઓ ઉપલબ્ધ કરાવી દીધી છે. મનુષ્યનું કામ એ છે કે, પોતાની બુદ્ધિ અને સમજદારીથી તથા સંઘર્ષ કરીને તેનાથી કામ લે અને તે વસ્તુઓને જમીનના ખજાનાઓમાંથી કાઢે અને

ઉપયોગ કરવાની પદ્ધતિઓ શીખી લે. પ્રથમ સ્વરૂપ મૂળ હેતુ છે અને બીજું સ્વરૂપ બીજો હેતુ પૂર્ણ કરવા માટે એટલે કે પોતાની જરૂરતો સંતોષવા માટે છે. એટલા માટે આવશ્યક્તાથી વધારે તેમાં ઓતપ્રોત થવું પસંદ કરવામાં આવ્યું નથી અને વૈશ્વિક સૃષ્ટિમાં ચિંતન, મનન અને વિચાર કરવાના બંને સ્વરૂપો મનુષ્ય માટે સરળ પણ છે અને પરિણામલક્ષી પણ છે. અને બંને સ્વરૂપોના પરિણામોમાં પ્રાચીન અને અર્વાચીન ફિલોસોફીઓનો કોઈ મતભેદ પણ નથી. તે બધા મતભેદો અને વિરાધાભાસો ખગોળશાસ્ત્ર, અવકાશી પદાર્થો, ગ્રહો, નક્ષત્રોની ગતિઓ તથા તેની વાસ્તવિક્તાના સંદર્ભમાં છે, જેને કુર્આને વ્યર્થ અને પામી ન શકાય એવું ઠરાવીને ઉપેક્ષિત કર્યું છે.

આ બધી જ વિગતોનો ખુલાસો એ છે કે, અવકાશી પદાર્થોની સૃષ્ટિ તથા પૃથ્વીની સૃષ્ટિમાં ચિંતન-મનનના સ્વરૂપે તેમના પેદા કરનારના અસ્તિત્વ તથા તવહીદ અને તેના અજોડ જ્ઞાન અને શક્તિ ઉપર દલીલ કરવામાં આવે એ જ કુર્આનનો મુખ્ય હેતુ છે. અને કુર્આને કરીમ ઠેકાણે ઠેકાણે એનું આમંત્રણ આપી રહ્યું છે અને એ સ્વરૂપે કે જે વસ્તુઓમાં મનુષ્યની સામાજિક સમસ્યાઓનો સબંધ છે, તે પણ જરૂરતની મર્યાદા સુધી કુર્આને કરીમનો હેતુ છે અને કુર્આને કરીમ તે તરફ આમંત્રણ પણ આપે છે. પરંતુ એ તફાવતની સાથે કે આર્થિક અને સામાજિક આવશ્યક્તાઓને મૂળ મકસદ ઠરાવીને એ બાબતોમાં ઓતપ્રોત થઈ જવામાં ન આવે, બલ્કે આ હાલના જીવનને અસલી જીવન તરફ એક મુસાફરીનો દરજ્જો ઠરાવે કે એ પ્રમાણે પોતે પ્રવૃત્ત થાય અને ત્રીજું સ્વરૂપ કારણ કે મનુષ્યની આવશ્યક્તાથી વધારે પણ છે અને તેને પ્રાપ્ત કરવું મુશ્કેલ પણ છે, તેમાં જિંદગી પસાર કરવાથી દૂર રહેવાનો ઈશારો કરે છે. અત્રે એ પણ સ્પષ્ટ થઈ ગયું કે, આધુનિક વિજ્ઞાનની નવી નવી પ્રગતિ અને સંશોધનોનો મૂળ હેતુ કુર્આનનો મૂળ હેતુ સમજવું પણ ખોટું છે. જેમકે અમુક આધુનિકતાવાદી વિદ્વાનો લખે છે અને કુર્આને કરીમને તેનું વિરોધી કહેવું પણ ખોટું છે. જેમકે અમુક જુનવાણી વિચારધારા ધરાવતા લોકો કહે છે, બલ્કે હકીકત એ છે કે, કુર્આને કરીમ ન તો આ વસ્તુઓના વર્ણન માટે આવ્યું છે અને ન જ એ ચર્ચાનો કોઈ

મુદ્દો છે. અને ન જ મનુષ્ય માટે તેનું પ્રાપ્ત કરવું સરળ છે. તથા મનુષ્યની આવશ્યક્તા સાથે તેનો કોઈ સબંધ પણ નથી. કુર્આન તે જાણકારીઓમાં મૌન છે. પ્રયોગો સાક્ષાત્કારોથી કોઈ વસ્તુ સાબિત થઈ જાય તો તેને કુર્આનના વિરૂદ્ધ કહેવું પણ સાચું નથી. ચંદ્ર ઉપર પહોંચવું, રહેવું, વસવું અને ત્યાંના ભૌતિક પદાર્થોથી લાભ ઉઠાવવો વગેરે બધું તેમાં સામેલ છે. તેમાંથી કોઈ વસ્તુ અનુભવથી અથવા પ્રયોગોથી સાબિત થઈ જાય તો તેના ઈન્કારનું કોઈ કારણ નથી અને જ્યાં સુધી સાબિત ન થાય ફોગટમાં આવી કલ્પનાઓ અને અનુમાનો કરવા અને તેમાં કિંમતી જિંદગી ખર્ચ કરવી પણ કોઈ બુધ્ધિનું કામ નથી. વલ્લાહુ અઅ્લમુ.

બુદ્ધિશાળી ફક્ત તે જ લોકો છે, જેઓ અલ્લાહ તઆલા ઉપર ઈમાન લાવે અને દરેક પરિસ્થિતિમાં તેના વખાણ કરતા રહે :

બેશક, આકાશો અને પૃથ્વીના બનાવવામાં તેમજ રાત્રિ અને દિવસના ફેરફારમાં બુદ્ધિશાળીઓ માટે (તવહીદની) નિશાનીઓ છે (૧૯૦) કે જેઓ ઉભા રહી અને બેસી તેમજ પડખાં પર સૂઈ, અલ્લાહપાકને યાદ કરે છે અને આકાશો તેમજ પૃથ્વીની બનાવટ વિશે વિચાર કરે છે, (અને કહે છે કે, હે અમારા પરવરદિગાર !) આપે આ બેકાર બનાવ્યું નથી, આપ સર્વ ઐબોથી પાક છો, આપ અમને દોઝખના અઝાબથી બચાવો. (૧૯૧)

હવે, અહીંયાં એ બાબતની ચોખવટ જરૂરી છે કે, બુદ્ધિશાળી કોણ લોકો છે ? કારણ કે, સમગ્ર જગતનો પ્રત્યેક મનુષ્ય બુદ્ધિશાળી હોવાનો દાવેદાર છે. કોઈ બેવકૂફ પણ પોતાને મૂર્ખ કે બેવકૂફ સ્વીકાર કરવા તૈયાર નથી. એટલા માટે કુર્આને કરીમે બુદ્ધિશાળી લોકોની અમુક નિશાનીઓ બતાવી છે, જે વાસ્તવમાં બુદ્ધિનું અસલી અને એકમાત્ર પ્રમાણપત્ર અને માપદંડ છે. પ્રથમ નિશાની એ કે, અલ્લાહ તઆલા ઉપર ઈમાન લાવવું. વિચાર કરો ! મનુષ્યની ઈન્દ્રિયો આંખ, કાન, નાક, જીભ, ચામડી વગેરે દ્વારા વ્યક્તિને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે અને આ ઈન્દ્રિયગમ્ય જ્ઞાન તો પ્રાણી-ઓને પણ પ્રાપ્ત થતું હોય છે. અને બુદ્ધિનું કાર્ય તો એ છે કે, તે નિશાનીઓ

અને ઘટનાક્રમ તથા આસપાસના પર્યાવરણમાંથી સ્પષ્ટ દલીલો દ્વારા કોઈ પરિણામ સુધી પહોંચી જાય. ઈન્દ્રિયજ્ઞાન જેની અનુભૂતિ પણ ન કરી શકે. કાર્ય અને કારણના સબંધોની અંતિમ કડી એટલે કે પરમ સત્યને પામી લેવું અને તેનું નામ જ ''ઈમાન'' (એકમાત્ર અલ્લાહ તઆલા ઉપર આસ્થા ધરાવવી) છે.

આ સિદ્ધાંતને નજર સમક્ષ રાખી સમગ્ર સૃષ્ટિ ઉપર વિચાર કરો. આસમાન અને પૃથ્વી તથા તેમાં સમાવિષ્ટ પ્રત્યેક સર્જન અને નાની-મોટી પ્રત્યેક અસ્તિત્વ ધરાવતી મખ્લૂકમાં ઉપસ્થિત સર્વાંગ સંપૂર્ણ અને આશ્ચર્ય-જનક વ્યવસ્થાપન કાર્ય ઉપર દૃષ્ટિપાત કરશો તો દરેક બુદ્ધિશાળી વ્યક્તિને તેની પાછળ એક એવી પવિત્ર, મહાન અને સર્વશક્તિશાળી જાતની ઓળખ થશે, જેણે આ સમગ્ર પદાર્થોને એક ખાસ હેતુ અને હિકમત દ્વારા બનાવ્યા છે. અને જેની ઈચ્છા તથા ઈરાદાથી જ આ સમગ્ર વ્યવસ્થા કાર્યરત્ છે. અને તે પવિત્ર જાત દેખીતું જ છે કે, અલ્લાહ જલ્લ શાનુહુ જ છે.

મનુષ્યની ઈચ્છાઓ અને તેની યુક્તિ-પ્રયુક્તિઓ નિષ્ફળ જવાની પ્રત્યેક ઠેકાણે અનેક સાબિતીઓ મળતી રહે છે. એટલા માટે તેને આ વ્યવસ્થાતંત્ર ચલાવનાર કદાપિ ન કહી શકાય. આસમાનો અને પૃથ્વીની ઉત્પત્તિ તથા તેમાં સમાવિષ્ટ પ્રત્યેક મખ્લૂક (સૃષ્ટિ)ના સર્જનમાં ચિંતન અને મનન કરવાનું પરિણામ બુદ્ધિ માટે અલ્લાહ તઆલાનો પરિચય, તેનું આજ્ઞાપાલન તથા તેના વખાણ છે, જે તેનાથી બેદરકાર અથવા ગાફેલ રહે છે તેને બુદ્ધિશાળી કહેડાવવાનો કોઈ અધિકાર નથી. એટલા માટે કુર્આને કરીમે બુદ્ધિશાળીઓની આ નિશાની બતાવી કે, ''જે લોકો અલ્લાહપાકને ઉભા(-ઉભા) અને બેઠા(-બેઠા) અને પોતાના પડખાંઓ ઉપર (સૂઈને) યાદ કરે છે અને આસમાનો અને જમીનની ઉત્પત્તિમાં ચિંતન કરે છે, હે અમારા પરવરદિગાર ! તેં આ બધું બેકાર નથી બનાવ્યું. તું પવિત્ર છે, તું અમને દોઝખના (આગના) અઝાબથી બચાવી લે.'' અને તેઓ પ્રત્યેક સમયે અલ્લાહપાકની યાદમાં મશગુલ રહે છે.

આ બાબતથી જાણ થઈ કે, પ્રવર્તમાન જગતમાં દુનિયાની જે વસ્તુને બુદ્ધિનું માપદંડ સમજવામાં આવે છે, તે ફક્ત એક છેતરપિંડી છે. કોઈ વ્યક્તિના માલ-દૌલત સમેટી લેવાને બુદ્ધિ ઠરાવી દેવું, કોઈ મશીનોને અને તેની યંત્રસામગ્રી બનાવી લેવાને બુદ્ધિ સમજી લેવું, એ જ રીતે વીજળી-વરાળ કે પરમાણુ શક્તિને બુદ્ધિનું કાર્ય માની લેવું કે પછી વિજાણુ યંત્રોને બુદ્ધિનું માપદંડ ગણી લેવું, એ જ માત્ર બુદ્ધિ નથી, પરંતુ અકલે સલીમ જેને ઉચ્ચ કક્ષાની બુદ્ધિ કહેવામાં આવે છે, તે અલ્લાહ તઆલા તરફથી તેના અંબિયા (અલૈ.) લઈને આવ્યા, જેમાં ઈલ્મ અને હિકમત દ્વારા મનુષ્યની નૈતિકતાનું ઘડતર કરવામાં આવ્યું. જીવનનો વાસ્તવિક હેતુ સમજાવવામાં આવ્યો. ભૌતિક પદાર્થો જેમકે નાનામાં નાના અણુથી લઈ શ્રેષ્ઠ કક્ષાની વૈજ્ઞાનિક પ્રગતિ માટે પ્રયત્ન કરતી માનવજાતે તથા યંત્રો અને મશીનોને જીવનધ્યેય સમજતી, વીજળી-વરાળ, પરમાણુ અને વીજાણુ શક્તિને સર્વસ્વ માનતી, વિજ્ઞાનને જ બધું કંઈ સમજી બેસેલી માનવજાતે સમજવું જોઈએ કે આ બધી ભૌતિકતા ફક્ત આ જગત માટે પ્રગતિ અને વિકાસના કાર્યો છે. આ ભૌતિકતાથી આગળ વિચારો અને બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરો. જેથી તમને તે જાણ થઈ જાય કે મનુષ્યનું વાસ્તવિક કામ ન તો પાણી, માટી, લોઢું, તાંબુ, મશીન કે પરમાણુ-વીજાણુ શક્તિ છે, બલ્કે અસલ આ બધું કામ તો ખાલીકે કાઈનાત (સમગ્ર સૃષ્ટિના સર્જનહાર)નું છે, જેણે આગ અને હવા-પાણી પેદા કર્યા. તમે તો ફક્ત તેની પેદા કરેલી સૃષ્ટિનું વિવિધ સ્વરૂપોમાં રૂપાંતરિત કરી પોતાના લાભ માટે ઉપયોગ કર્યો છે.

આ બાબતને એક ઉદાહરણ દ્વારા સમજી લઈએ કે એક જંગલમાં રહેનારો નિરક્ષર વ્યક્તિ જ્યારે કોઈ રેલ્વે સ્ટેશન ઉપર પહોંચે અને એવું જુએ કે, રેલગાડી (ટ્રેઈન) જેવી મોટી સવારી એક લાલ ઝંડી બતાવવાથી રોકાઈ જાય છે અને લીલી ઝંડી બતાવવાથી ચાલવા લાગે છે. આવું જોઈને તે એવું સમજવા લાગ્યો કે આ લાલ અને લીલી ઝંડી મોટી શક્તિ અને તાકાત છે કે તે પોતાની શક્તિ વડે એન્જિનને રોકે છે અને ચલાવે છે. તો જે વ્યક્તિ બુદ્ધિશાળી છે, તે તેને મૂર્ખ ગણશે અને તેને બતાવશે કે, અસલ

શક્તિ આ ઝંડીઓમાં નથી, બલ્કે તે વ્યક્તિ પાસે છે, જે એન્જિનમાં બેસેલો છે અને ઝંડીઓ જોઈને ટ્રેઈનને રોકે છે અને ચલાવે છે. પરંતુ જેમાં થોડી વધારે બુદ્ધિ હશે તો તે એવું કહેશે કે, ટ્રેઈનને ચલાવવાની સંપૂર્ણ શક્તિનો એકમાત્ર માલિક એન્જિન ડ્રાઈવરને સમજવું પણ ખોટું છે. કારણ કે વાસ્તવમાં તેના કાબૂમાં કશું નથી. જે કંઈ છે તે એન્જિનની અંદર રહેલી મશીનરી ટ્રેઈનને ચલાવે છે. વળી ત્યાં એક વૈજ્ઞાનિક ફિલોસોફર તેને પણ બેવકૂફ કહેશે કે, નિર્જીવ મશીનરીમાં શું છે ? અસલ શક્તિ તો આ વરાળ (ડીઝલ, વીજળી)ની શક્તિ છે, જે એન્જિનની અંદર આગ અને પાણી દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવે છે. પરંતુ બધી જ હિકમતો અને ફિલોસોફીઓ આ સ્થળે આવીને અટકી જાય છે. અંબિયા (અલૈ.) કહે છે કે, ‘‘હે જાલિમો ! જેવી રીતે ઝંડીઓ, ડ્રાઈવર, એન્જિનની મશીનરી વગેરેને ટ્રેઈન ચલાવવાની શક્તિના માલિક સમજવું એક અજ્ઞાનતાપૂર્ણ ભૂલ હતી. એવી જ રીતે વરાળ, ડીઝલ કે વીજળીને શક્તિના માલિક સમજી લેવું પણ તમારી ખોટી ફિલોસોફી છે. તેનાથી એક ડગલું આગળ વધો, જેથી તમે તે માલિકે હકીકીને ઓળખો અને કાર્યકારણની છેલ્લી કડી સુધી પહોંચી શકો કે, તે જ વાસ્તવમાં સમગ્ર શક્તિઓનું પાવરહાઉસ અને માલિક છે, જેણે આગ અને પાણીનું સર્જન કર્યું, જેણે આ વરાળ બનાવી.’’

આ સ્પષ્ટતાથી તમે જાણી લીધું કે, બુદ્ધિશાળી કહેડાવવાના હકદાર ફક્ત તે જ લોકો છે, જેઓ અલ્લાહ તઆલાને ઓળખે અને દરેક સમયે, દરેક પરિસ્થિતિમાં તેને યાદ કરે. એટલા માટે ‘‘ઉલૂલ અલ્બાબ’’નું લક્ષણ કુર્આન શરીફમાં આ બતાવવામાં આવ્યું : ‘‘જેઓ અલ્લાહપાકને યાદ કરે છે, ઉભા-ઉભા, બેઠા-બેઠા અને પડખાં પર સૂતા-સૂતા.’’

પ્રસ્તુત આયતમાં બુદ્ધિશાળી લોકોની બીજી નિશાની એ બતાવવામાં આવી છે કે, તેઓ આસમાન અને પૃથ્વીની ઉત્પત્તિમાં ચિંતન અને મનન કરે છે. ‘‘અને આસમાનો અને જમીનની ઉત્પત્તિમાં ચિંતન કરો.’’

અત્રે વિચાર માંગી લેતો મુદ્દો એ છે કે, આ ચિંતન અને મનનનો શું

અર્થ છે ? અને તેનો શું દરજ્જો છે ? ચિંતન અને મનનનો શાબ્દિક અર્થ "ઉંડો વિચાર કરવો" અને "કોઈ વસ્તુના પ્રત્યેક પાસાનું વિશ્લેષણ કરી વાસ્તવિક્તા સુધી પહોંચવાનો પ્રયત્ન કરવો" છે. આ આયતથી જાણ થાય છે કે, જે પ્રમાણે અલ્લાહ તઆલાનો ઝિક્ર કરવો એક ઈબાદત છે, એ જ પ્રમાણે આ પ્રમાણેનું ચિંતન કરવું પણ એક ઈબાદત જ છે. તફાવત માત્ર એ છે કે, ઝિક્ર તો અલ્લાહ જલ્લ શાનુહુની પવિત્ર જાત અને તેની સિફાતનો કરવામાં આવે છે. જ્યારે કે ચિંતનમાં તેની બનાવેલી સૃષ્ટિમાં વિચાર કરવામાં આવે છે અને તેના ખાલિક (સર્જનહાર)નો આભાર માનવામાં આવે છે. અલ્લાહપાકની જાત, તેની સિફતો અને ગુણ-લક્ષણોની મૂળ વાસ્તવિક્તા સુધી મનુષ્યની બુદ્ધિ ક્યારેય નથી પહોંચી શકતી. આ બધી બાબતો મનુષ્યની કલ્પનાથી પણ ઉપરવટ છે. તેમાં ચિંતન અને મનન કરવાથી તથા ઉંડો વિચાર કરવાથી આશ્ચર્ય પામવા સિવાય કોઈ પરિણામ મળતું નથી. એટલા માટે અલ્લાહની પવિત્ર જાતમાં વિચાર કરવા કરતાં તેની મખ્લૂકમાં તેની નિશાનીઓ વિશે વિચાર કરવો જોઈએ.

અમુક સમયે અલ્લાહ જલ્લ શાનુહુની જાત અને સિફતોમાં વધારે ચિંતન માણસની અધૂરી બુદ્ધિના કારણે ગુમરાહી અને માર્ગ ભટકવાનું કારણ બની શકે છે. એટલા માટે અલ્લાહપાકની મઅ્‌રિફતમાં પહોંચેલા લોકોએ વસિય્યત કરી છે કે, "અલ્લાહ તઆલાની પૈદા કરેલી નિશાનીઓ-માંથી ચિંતન અને મનન કરો, પરંતુ પોતે અલ્લાહપાકની જાત અને તેની સિફાતોમાં ચિંતન અને મનન ન કરો" કે તે તમારી પહોંચથી બહાર છે. સૂર્યના પ્રકાશમાં દરેક પદાર્થ જોઈ શકાય છે, પરંતુ પોતે કોઈ વ્યક્તિ નરી આંખે તે સૂર્યને જોવા ઈચ્છે તો આંખો અંજાઈ જાય છે. જાત અને સિફાતના મસ્‌અલામાં મોટા-મોટા નિષ્ણાંત ફિલોસોફરો અને દુનિયાઓની સહેલગાહ કરનારા પહોંચેલા લોકો પણ છેવટે આવી જ શિખામણ આપે છે.

અલબત્ત, ચિંતન અને મનન તથા બુદ્ધિનો સારો ઉપયોગ કરવાનું મેદાન અલ્લાહ તઆલાની નિશાનીઓની જાણકારી પ્રાપ્ત કરવાનું છે. જેમાં

સાચું ચિંતન-મનન કરવાનું ચોક્કસ એ પરિણામ હોય છે કે, તેના દ્વારા અલ્લાહ તબારક વ તઆલાની મઅ્‌રિફત (પરિચય) પ્રાપ્ત થાય છે. આટલું વિશાળ અને મહાન આસમાન તથા તેમાં સૂર્ય, ચંદ્ર, તારાઓ જે જોનારને પોતાની જગ્યાએ સ્થિર દેખાય છે. જો તેમાં કોઈ ગતિ છે તો તે ગતિના જાણકાર ખગોળશાસ્ત્રીઓને જ તેની ખબર પડે છે. આ જ તારાઓમાં અમુક ગ્રહો પણ છે. આ બધા અવકાશી પદાર્થો સૉલાર સિસ્ટમના એક એવા વ્યવસ્થાપન અને અચૂક ગતિઓના મજબૂત કાયદાઓ હેઠળ કાર્યરત્ છે કે, તેમાં એક સેકંડના કરોડમાં ભાગની પણ ચૂક થતી નથી. ન તો તેની મશીનરીનો કોઈ સ્પેરપાર્ટ ઘસાય છે, ન તો તે તૂટે છે અને ન જ ક્યારેય તેને કોઈ વર્કશોપમાં રીપેરીંગ માટે મોકલવાની જરૂર પડે છે. ન તો આ મશીનરીને ક્યારેય રંગ-રોગનની આવશ્યક્તા હોય છે. હજારો-લાખો વર્ષોથી સતત આ અવકાશી વ્યવસ્થાપન તંત્ર એક નિશ્ચિત સમય સાથે કાર્યરત્ છે. જે પ્રમાણે પૃથ્વી ગ્રહ, તેના ઉપરની નદીઓ, પહાડો, મેદાનો, જંગલો ઉપરાંત જાતજાતનું સજીવ-નિર્જીવ પ્રાણી જગત, વનસ્પતિ જગત ઉપરાંત પૃથ્વીના પેટાળમાં ધરબાયેલા ખનીજો તથા જમીન અને આસમાન વચ્ચે ચાલનારી હવા, તેમાં પૈદા થનારી વીજળી-વાદળો અને વરસાદ તથા આ બધી સૃષ્ટિ માટેનું એક સમવાયી તંત્ર પોતાની ચોક્કસ વ્યવસ્થા સાથે કાર્યરત્ છે. આ બધી જ નિશાનીઓ બુદ્ધિશાળી વ્યક્તિ માટે તથા સમજનાર વિચારક માટે કોઈ એવી સંપૂર્ણ જાતનો પરિચય આપે છે, જે જ્ઞાન અને હિકમત તથા શક્તિ અને તાકાતમાં સૌથી ઉપરવટ છે. અને તેનું જ નામ મઅ્‌રિફતે ઈલાહી છે. આમ, આ ચિંતન અને મનન ''મઅ્‌રિફતે ઈલાહિય્યહ'' (અલ્લાહના પરિચય) સુધી પહોંચવાનું કારણ હોવાના લીધે એક ઈબાદત પણ છે. એટલા માટે હઝરત હસન બસરી (રહ.)એ ફરમાવ્યું : ''એક ક્ષણ માટે કુદરતની નિશાનીઓમાં ચિંતન કરવું સમગ્ર રાતની ઈબાદત કરતાં ઉત્તમ અને વધારે લાભદાયક છે.'' *(ઈબ્ને કષીર)*

હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝ (રહ.)એ આ ચિંતન અને મનનને શ્રેષ્ઠ ઈબાદત હોવાનું કહ્યું છે. *(ઈબ્ને કષીર)*

હઝરત હસન બિન આમિર (રદી.)એ ફરમાવ્યું : "મેં ઘણા સહાબએ કિરામ (રદી.)ને સાંભળ્યા છે, બધા જ એવું ફરમાવતા હતા કે, ઈમાનનો પ્રકાશ અને રોશની 'ચિંતન' છે."

હઝરત અબૂ સુલૈમાન દારાની (રહ.)એ ફરમાવ્યું : "હું ઘરમાંથી નીકળું છું તો જે વસ્તુ પર મારી દૃષ્ટિ પડે છે, હું ખુલ્લી નજરોએ જોઉં છું કે, તેમાં મારા માટે અલ્લાહની એક નેઅ્મત છે અને તેના અસ્તિત્વમાં મારા માટે ઈબ્રત (બોધપાઠ) પ્રાપ્ત કરવાનો સામાન મૌજુદ છે. *(ઈબ્ને કષીર)*

હઝરત સુફિયાન બિન અઈનિયહ (રહ.)નો ઈરશાદ છે કે, "ચિંતન અને મનન એક પ્રકાશ છે, જે દિલમાં પ્રવેશ થઈ રહ્યો છે."

હઝરત વહબ બિન મુમ્બહ (રહ.)એ ફરમાવ્યું : "જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ વધારે પ્રમાણમાં ચિંતન અને મનન કરશે, તો વાસ્તવિક્તા સમજી જશે અને જે સમજી લેશે તેને સાચું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થશે. અને જેને સાચું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ ગયું, તે ચોક્કસ અમલ પણ કરશે." *(ઈબ્ને કષીર)*

હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને ઉમર (રદી.)એ પોતાના દિલની સુધારણા અને નિગરાની (દેખરેખ) માટે શહેરથી બહાર કોઈ વેરાન ઉજ્જડ સ્થળ તરફ નીકળી જતા હતા અને ત્યાં પહોંચીને કહેતા હતા : **અય્ન અહ્લુક.** એટલે કે "તારા નિવાસીઓ ક્યાં ગયા ?" પછી પોતે જ જવાબ આપતા કે, **કુલ્લુ શયઈન હાલિકુન ઈલ્લા વજ્હહુ.** એટલે કે, "અલ્લાહપાકની જાત સિવાય દરેક વસ્તુ નષ્ટ થનારી છે." *(ઈબ્ને કષીર)*

અલ્લાહવાળાઓ આ રીતે ચિંતન કરીને આખિરતની યાદને પોતાના દિલમાં કંડારી લેતા હતા.

હઝરત બિશર હાફી (રહ.) ફરમાવે છે કે, "જો લોકો અલ્લાહપાકની અઝમત (શ્રેષ્ઠતા)માં ચિંતન કરે તો તેની નાફરમાની અને ગુનાહો કદાપિ ન કરી શકે."

હઝરત ઈસા (અલૈ.)એ ફરમાવ્યું : "હે અતિ નિર્બળ માનવી ! તું

જ્યાં પણ હોય અલ્લાહથી ડર અને દુનિયામાં એક મહેમાનની જેમ સમય પસાર કર તથા મસ્જિદોને પોતાનું ઘર બનાવી લે અને પોતાની આંખોને અલ્લાહપાકના ડરથી રડવાની તથા શરીરને સબ્ર (ધૈર્ય)ની તથા દિલને ચિંતનની ટેવ પાડ અને આવતી કાલની રોઝીની ચિંતા ન કર.''

પ્રસ્તુત આયતમાં આ જ ચિંતન અને મનનને બુદ્ધિશાળી વ્યક્તિઓનો ઉચ્ચ કક્ષાનો ગુણ બતાવીને વર્ણન કર્યું છે. અને જેવી રીતે અલ્લાહપાકની મખ્લૂક (સૃષ્ટિ)માં ચિંતન અને મનન કરીને અલ્લાહપાકની મઅ્રિફત તથા દુનિયાની અસ્થિરતાનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી લેવું શ્રેષ્ઠ ઈબાદત અને ઈમાનનું નૂર છે, એ જ રીતે અલ્લાહ તઆલાની નિશાનીઓને જોઈને અને તેનો અનુભવ કરવા છતાં પોતે તે મખ્લૂકના બાહ્ય દેખાવ અને તેની જાહેરમાં દેખાતી ટીપ-ટાપમાં ઉલઝેલા રહેવું અને તેના કારણે વાસ્તવિક માલિકની મઅ્રિફત (પરિચય) પ્રાપ્ત ન કરવી સખત મૂર્ખામી અને નાદાન બાળકો જેવી હરકત છે.

આજના વૈજ્ઞાનિક સંશોધનો અને આશ્ચર્યજનક યંત્રોઅને તેમાં અટવાઈ પડેલા આધુનિકતાવાદીઓની અલ્લાહ તઆલાથી તથા પોતાના પરિણામથી ગફલત ડાહ્યા લોકોના આ નિવેદનની ખુલ્લી ગવાહી છે કે, આજે વૈજ્ઞાનિક પ્રગતિ જેમ જેમ અલ્લાહ તઆલાએ સર્જેલી પ્રકૃતિના રહસ્યને ખોલે છે, એટલા જ પ્રમાણમાં તેઓ અલ્લાહને ઓળખવાથી અને વાસ્તવિક્તાથી આંધળા થતા જાય છે. અકબર ઈલાહાબાદીએ સાચું જ કહ્યું છે :

ભૂલ કર બેઠા હે યૂરપ ખાલિકે કુલ કાઈનાતકો,
બસ ખુદા સમજા હે ઉસને બર્કકો ઔર ભાંપકો !

કુર્આને કરીમમાં આ જ ભણેલા-ગણેલા બેવકૂફ જાહિલો વિશે ઈર્શાદ છે : ''આસમાન અને જમીનમાં કેટલીય નિશાનીઓ છે, જેનાથી આ લોકો મોઢું ફેરવીને પસાર થઈ જાય છે. તેની વાસ્તવિક્તા અને સર્જનમાં તથા તેના પૈદા કરનાર સર્જક તરફ ધ્યાન આપતા નથી.'' *(સૂરહ-૧૨, આયત-૧૦૯)*

આ બાબતનો ખુલાસો એ છે કે, અલ્લાહ તઆલાની મખ્લૂક અને

તેની બનાવટમાં ચિંતન-મનન કરવું, તેની શ્રેષ્ઠતા અને શક્તિ પ્રત્યે અહોભાવ પૈદા થવો ઉચ્ચ કક્ષાની ઈબાદત છે. તેનાથી કોઈ બોધપાઠ ગ્રહણ ન કરવો સખત નાદાની છે. પ્રસ્તુત આયતમાં છેલ્લા વાક્યએ અલ્લાહ તઆલાની નિશાનીઓમાં ચિંતન-મનન કરવાનું પરિણામ બતાવ્યું છે. **"રબ્બના ખલક્તા હાઝા બાતિલન"** (હે અમારા પરવરદિગાર ! તેં આ બધું બેકાર-વ્યર્થ પૈદા કર્યું નથી.) અલ્લાહ તઆલાના શ્રેષ્ઠ અને આ મહાન સર્જનમાં ચિંતન-મનન કરનાર વ્યક્તિ એ પરિણામ ઉપર પહોંચ્યા વિના રહી નથી શકતો કે આ બધી જ વસ્તુઓને અલ્લાહ તઆલાએ વ્યર્થ અને બેકાર પૈદા કરી નથી, બલ્કે તેના સર્જનમાં હજારો હિકમતો છૂપાયેલી છે. આ બધાને મનુષ્યના સેવક અને માનવજાતના ચાકર બનાવીને મનુષ્યને તેમાં ચિંતન અને મનન કરવાનું આમંત્રણ આપ્યું છે કે, સમગ્ર સૃષ્ટિ તો મનુષ્યના લાભ માટે પૈદા કરવામાં આવી છે અને મનુષ્યને અલ્લાહ તઆલાની ફરમાં-બરદારી અને ઈબાદત માટે પૈદા કર્યો છે. આ જ તેના જીવનનો મૂળ હેતુ છે. ત્યાર પછી ચિંતન અને મનન કરવાથી જે પરિણામ નીકળે છે, તે એ વાસ્તવિક્તા સુધી પહોંચે છે કે, સૃષ્ટિને અલ્લાહ તબારક વ તઆલાએ બેકાર અને વ્યર્થ પૈદા નથી કરી, બલ્કે આ બધું સૃષ્ટિના સર્જનહારની મહાન કુદરત અને હિકમતની રોશન (પ્રકાશિત) દલીલ છે.

❀ બાઈબલ, કુરઆન અને સાયન્સ ❀

ડો. મોરીસ બોકાઈએ પોતાના પુસ્તકના શરૂમાં કુરઆન શરીફ અને વિજ્ઞાન બાબતે અમૂક ચોખવટો કરી છે. જે જાણવી જરૂરી છે. તથા યુરોપમાં કુરઆન શરીફ અને ઈસ્લામ ઉપર ખોટા આક્ષેપો કરી લોકોને ઈસ્લામથી દૂર કરવાની કોશિશો કરવામાં આવે છે. તેની વિગતવાર માહિતી આપવાની સાથે વૈજ્ઞાનિક સંશોધનો બાબતે મુસ્લિમોના સિંહફાળાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. સાથે પુસ્તકમાં બાઈબલ અને કુરઆન શરીફના વિવરણોમાં જે ફર્ક છે, તેનું વિસ્તૃત વર્ણન કર્યું છે. પરંતુ બાઈબલોના પ્રકારો, તેમના વિરોધાભાસો વગેરે બાબતો મારા પુસ્તકના વિષયથી અલગ હતી. માટે મેં આ પુસ્તકમાં બાઈબલો બાબતની બધી જ માહિતીઓનો ઉલ્લેખ કર્યો નથી. અને ફક્ત કુરઆન શરીફ તથા વિજ્ઞાનના વિષયને લગતી માહિતીઓનું જ આ પુસ્તકમાં વર્ણન કર્યું છે. જેની નોંધ લેવી જરૂરી છે.

ડો. મોરીસ બોકાઈ તરફથી વૈજ્ઞાનિક બાબતો વિશે અમૂક ચોખવટો :

કોઈ પણ પવિત્ર લખાણ કે આસમાની કિતાબ વિજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ સ્વીકૃત છે કે અસ્વીકૃત એને લગતા ઉપરોક્ત વિચારો અંગે કેટલીક ચોખવટ જરૂરી છે. અહીં આ વસ્તુ ભારપૂર્વક દર્શાવવી જરૂરી છે કે, આ પુસ્તકમાં જે કોઈ વૈજ્ઞાનિક સત્યો અને વિગતોની ચર્ચા કરવામાં આવી છે, એ બધાય સત્યો અને વિગતો ચોક્કસપણે સ્થાપિત થઈ ચૂકેલા છે. આ હેતુથી આમાં એ સત્યોની સમજૂતિ આપતી કોઈ થિયરીઓ શામેલ કરી નથી. જે એક સમયે આવી વિગતો સમજાવવામાં ઉપયોગી થઈ પડતી હતી. આવી થિયરીઓને મેં જવા દીધી છે અને એના બદલે વિજ્ઞાની પ્રગતિ સાથે સુસંગત રહીને કેટલાક વધુ ખુલાસાઓ અને સ્પષ્ટતાઓ આપી છે. મારા કહેવાનો હેતુ એ છે કે, આ પુસ્તકમાં માત્ર અફર વૈજ્ઞાનિક સત્યોનો જ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. એમાંના કેટલાક સત્યો અંગે વિજ્ઞાન હજી સુધી માત્ર અધૂરી વિગતો પૂરી પાડી શક્યું છે. એ છતાં એ સત્યો એવા સુસ્થાપિત છે કે, તેમનો ભૂલના કોઈ ભય વગર ઉપયોગ કરી શકાય છે.

આ બાબતને વધુ સ્પષ્ટ કરતાં બીજી જગ્યાએ લખે છે કે, વૈજ્ઞાનિક સિધ્ધાંત (**Scientific Theory**) અને સંપૂર્ણપણે નિરીક્ષણ કરાયેલું નિયમબધ્ધ સત્ય એ બંને વચ્ચે તફાવત છે. અને એ તફાવતની રેખા દોરવી જરૂરી છે. થિયરી કે સિધ્ધાંતનો હેતુ કોઈ એવા બનાવ કે બનાવોની પરંપરાને સમજાવવાનો હેતુ ધરાવે છે. જે તાકીદે સમજી શકાતો નથી. ઘણી બાબતો અંગે થિયરીમાં ફેરફારો થતા રહે છે. થિયરીને એ સમયે સુધારી શકાય છે અથવા એનું સ્થાન બીજી થિયરીને આપી શકાય છે. જ્યારે વિજ્ઞાનની પ્રગતિ સબંધિત સત્યોની ચકાસણીને વધુ આસાન બનાવી દે અને વધુ સમજમાં આવતો ખુલાસો પૂરો પાડી શકે. બીજી તરફ નિરીક્ષણો અને અખતરાઓ મારફત અભ્યાસ અને ચકાસણી કરાયેલું સત્ય કોઈ પણ ફેરફારને પાત્ર હોતું નથી. વિજ્ઞાનની પ્રગતિ સાથે એ સત્યની સમજૂતિ આપવાનું વધુ સરળ બની શકે છે. પરંતુ એ સત્ય પોતે તો જેમનું તેમ અફર જ રહે છે. દા.ત. આ સત્યો સ્થાપિત થઈ ચૂક્યા છે કે, પૃથ્વી સૂર્યની પ્રદક્ષિણા કરે છે અને ચંદ્ર પૃથ્વીની આજુબાજુ ફરે છે. આ સત્યો ભવિષ્યમાં કોઈ પણ સુધારાને પાત્ર નથી. ભવિષ્યમાં બહુ બહુ તો એટલું થઈ શકે છે કે, તેમના પ્રદક્ષિણા માર્ગો અંગે વધુ સ્પષ્ટતા કરી શકાય.

થિયરીઓમાં ફેરફાર થઈ શકે છે અને તે સંપૂર્ણપણે બદલાય પણ શકે છે. એ સત્ય પ્રત્યે હું સજાગ રહ્યો છું.

નિરીક્ષણ અને પ્રયોગો મારફત સ્થાપિત થઈ ચૂકેલા સત્યોનો એક દાખલો લઈએ. એ સત્ય માનવગર્ભના વિકાસ (**Evolution of Human Embryo**)ને લગતું છે. કુર્આનમાં માનવગર્ભના વિકાસના જુદા જુદા તબક્કા વર્ણવવામાં આવ્યા છે. વર્તમાન ગર્ભશાસ્ત્રે આપણને જે કંઈ માહિતી આપી જાય છે, એની સાથે કુર્આનના વર્ણનની સરખામણી કરી શકાય છે. આપણે એ સરખામણી મારફત જોઈ શકીએ છીએ કે, આ વિષયને લગતી કુર્આની આયત અને વર્તમાન વિજ્ઞાન વચ્ચે સંપૂર્ણ સુસંગતતા છે.

વિજ્ઞાન રૂહાની-ધાર્મિક બાબતોનો કોઈ ખુલાસો કરી શકતુ નથી :

પવિત્ર પુસ્તકોની વિજ્ઞાન સાથેની આ સરખામણી કે મુકાબલો સાચા અર્થમાં મઝહબી પ્રશ્નો ગણાતી બધી બાબતોને બાકાત રાખે છે. દા.ત. અલ્લાહ તઆલાએ હઝરત મૂસા (અલૈ.) સમક્ષ પોતાને જે રીતે પ્રદર્શિત કર્યો હતો, એટલે કે તજલ્લી બતાવી હતી, એનો વિજ્ઞાન પાસે કોઈ ખુલાસો નથી. કોઈ પણ મખ્લૂકી પિતાની (Biological Father) ગેરહાજરીમાં હઝરત ઈસા (અલૈ.)નો જે રીતે જન્મ થયો હતો, તેની આજુબાજુના રહસ્ય સબંધે પણ એમ જ કહી શકાય છે. આસમાની કિતાબો પોતે પણ આવી બાબતો સબંધે આપણને કોઈ ભૌતિક સ્પષ્ટતાઓ આપતી નથી. આ પુસ્તકમાં તો અત્યંત ચોક્કસ અને દૃશ્યમાન (જોઈ શકાતી) કુદરતી બાબતો સાથે સબંધ ધરાવતી વસ્તુઓનો ઉલ્લેખ છે. જેનો આસમાની કિતાબો વત્તે-ઓછે અંશે વિવેચનો અને ખુલાસાઓ સાથે ઉલ્લેખ કરી જાય છે. આ બાબતને ધ્યાનમાં રાખીને આપણે એ વિરોધાભાસની નોંધ લેવી જરૂરી છે, જે કુર્આની વહીમાં વિજ્ઞાનના કોઈ પણ ચોક્કસ વિષય અંગે માહિતીની સમૃદ્ધ પુષ્કળતા અને બીજા બે ખુદાઈ સંદેશાઓ જૂના તથા નવા કરાર (તૌરાત-ઈન્જીલ)માં એ જ વિષય પર માહિતીના નજીવાપણા (બલ્કે અભાવ) વચ્ચે રહેલો છે.

ઈસ્લામ વિશે યુરોપમાં ખોટી માન્યતાઓ :

શરૂઆતમાં મને ઈસ્લામમાં કોઈ પણ અકીદો ન હતો. મેં કુર્આનના લખાણનો અભ્યાસ સંપૂર્ણપણે ખુલ્લા માનસ સાથે અને નિષ્પક્ષ તથા ટીકાત્મક દૃષ્ટિએ શરૂ કર્યો. મારા યૌવનકાળમાં મને જે શિખવવામાં આવ્યું હતું, એની અસર કદાચ મારા માનસ પર એ સમયે રહેલી હશે. પશ્ચિમ-વાસીઓ ઈસ્લામના અનુયાયીઓને ''મુસ્લિમ'' તરીકે નહીં, પણ ''મોહ-મેડન'' તરીકે ઓળખતા હતા. એમ કહીને તેઓ એમ બતાવવા માંગતા હતા કે, એ મઝહબ એક માનવીએ સ્થાપેલો હતો. જ્યારે ઈસાઈયત ખુદાનો સ્થાપેલો મઝહબ હતો. અને એથી ઈસ્લામ મઝહબ કોઈ મૂલ્ય ધરાવી શકતો ન હતો. પશ્ચિમના ઘણા માણસોની જેમ મારા માનસમાં પણ ઈસ્લામ

અંગે આવી ખોટી માન્યતાઓ હતી. આ ખોટી માન્યતાઓ અત્યારે એટલી બધી વ્યાપક રીતે ફેલાયેલી છે કે, ઈસ્લામ અંગે સાચી જાણકારી ધરાવતા કોઈ માણસની મુલાકાત થાય છે ત્યારે મને ખરેખર આશ્ચર્ય થાય છે. આ કારણથી હું ઈકરાર કરૂં છું કે, પશ્ચિમમાં ઈસ્લામને જે રીતે સમજવામાં આવે છે, એથી જુદી રીતે મને ઈસ્લામને જાણવાનો મોકો મળ્યો ત્યાં સુધી હું પોતે આ વિષય અંગે સંપૂર્ણપણે અજ્ઞાન હતો.

પશ્ચિમમાં ઈસ્લામ અંગે જે માન્યતાઓ પ્રચલિત છે, એ કેટલી ખોટી છે. એની પ્રતીતી મને અત્યંત અપવાદરૂપ સંજોગોમાં થઈ હતી. મને ખુદ સઉદી અરબિયામાં જ આ હકીકતોની પહેલી વાર ખબર પડી હતી.

મર્હુમ શાહ ફયસલ, જેમની સ્મૃતિને હું અંતરઉંડા સન્માન સાથે સલામ કરૂં છું. તેમનો હું અત્યંત આભારી છું. મને તેમની સાથે મુલાકાત ઉપરાંત ઈસ્લામ અંગે તેમના વિચારો સાંભળવાનું તેમજ વર્તમાન વિજ્ઞાનના પ્રકાશમાં કુર્આનની અર્થતારવણી અંગે તેમની સમક્ષ કેટલાક પ્રશ્નો ઉઠાવવાનું વીરલ માન મળ્યું હતું. એ પ્રસંગો મારા જીવનની અતિ કીંમતી સ્મૃતિઓ છે. તેમની પોતાની પાસેથી અને તેમની આજુબાજુના માણસો પાસેથી વ્યક્તિગત રીતે જે ઘણી બધી કીંમતી માહિતી ભેગી કરવાની મને અપાયેલી તકોને હું બહુ મોટું સન્માન સમજું છું.

ડો. મોરીસનું ઈસ્લામ વિશે તટસ્થ વાંચન :

આ વાતની સ્પષ્ટતા કરતા લખે છે કે, મેં સંપૂર્ણપણે વાસ્તવદર્શી-હકીકી જુસ્સા સાથે તેમજ અગાઉથી નક્કી કરી રાખેલા કોઈ પણ મંતવ્યો વગર જ કુરઆની વહીનો પહેલીવાર અભ્યાસ કર્યો હતો. હું કુર્આની લખાણ અને વર્તમાન વિજ્ઞાનની વિગતો વચ્ચે કેટલી હદ સુધી સરખાપણું છે, એની શોધ કરી રહ્યો હતો. મને કુર્આનના તરજમાઓ પરથી એટલી ખબર હતી કે, કુર્આન બધા પ્રકારની કુદરતી દશ્યમાન બાબતો અંગે વારંવાર ઉલ્લેખો અને નિર્દેશો કરતું હતું. પણ મારી પાસે એ સબંધે બહુ ઓછું જ્ઞાન હતું. એ પછી મેં અસલ અરબીમાં કુર્આની લખાણનો અત્યંત

નિકટથી અભ્યાસ કર્યો અને વિજ્ઞાનને લગતા લખાણોની નોંધ રાખતો ગયો. એ અભ્યાસના અંતે મારે મારી સામેના પુરાવાઓનો સ્વીકાર કરવો જ પડ્યો. કુર્આન એવું એક પણ કથન ધરાવતું નથી, જેને વર્તમાન વિજ્ઞાનની દષ્ટિએ પડકારી શકાય.

જુના કરાર-નવા કરારમાં વિરોધાભાસોની ભરમાર :

મેં જુના કરાર અને ઈન્જીલોની પણ એ જ રીતે કસોટી કરી. અંતે કુર્આનના અભ્યાસ વખતે રાખ્યું હતું એ જ દષ્ટિબિંદુ અપનાવ્યું. જુના કરારમાં તો વર્તમાન વિજ્ઞાનના લોખંડી સત્યોથી સંપૂર્ણપણે અસંગત એવા કથનો શોધવા માટે મારે પહેલી કિતાબ "ઉત્પત્તિ" સુધ્ધાંથી આગળ વધવાની જરૂરત ન પડી.

ઈન્જીલો (નવા કરાર) ઉઘાડવાની સાથે વાંચક સામે તરત જ એક ગંભીર કોયડો આવી પડે છે. પહેલા પાનાં ઉપર આપણને હઝરત ઈસા (અલૈ.)ની વંશાવળી જોવા મળે છે. પણ મેથ્યુનું લખાણ આ બાબતમાં લુકના લખાણથી દેખીતી રીતે જ વિરોધાભાસી છે. એ ઉપરાંત લુકની ઈન્જીલમાં પૃથ્વી પર માનવીની પ્રાચિનતાની વિગતો વર્તમાન જ્ઞાન સાથે સુસંગત નથી. (નવા કરારમાં હઝરત ઈસા (અલૈ.)ના જીવન અંગે ચાર ઈન્જીલો **Gospels** સામેલ છે. આ ઈન્જીલો અનુક્રમે મેથ્યુ **(Methew)**, માર્ક **(Mark)**, લુક **(Luke)** અને યોહન્ના **(Joan)**ની લખેલી છે.)

આકાશી પુસ્તકોમાં માનવીય હસ્તક્ષેપને લઈ વિરોધાભાસ :

આ બધા વિરોધાભાસો, અશક્યતાઓ અને અસંગતતાઓ મને અલ્લાહ તઆલામાં ઈમાન તરફથી હટાવી ગઈ હોય એમ લાગતું નથી. એ બધી વાતો માત્ર માનવીની પોતાની જવાબદારીઓને સંડોવી જાય છે. પવિત્ર પુસ્તકોનું અસલ લખાણ શું હતું એ કોઈ કહી શકતું નથી. એવી જ રીતે એમાં માનવીઓ તરફથી ચાલાકીપૂર્ણ હેરફેર અને સુધારા-વધારા અથવા ઈરાદા વગર કરી દેવાયેલા ફેરફારોને પણ કોઈ પારખી શકતું નથી. અત્યારે તો આપણને જ્યારે સુસ્થાપિત વૈજ્ઞાનિક સત્યો સાથે બાઈબલના વિરોધા-

ભાસો અને અસંગતતાઓની ખાત્રી થાય છે, ત્યારે આપણે જોઈએ છીએ કે એ લખાણોનો અભ્યાસ કરતા નિષ્ણાંતો કેવી રીતે તેમનાથી અજાણ હોવાનો ડોળ કરે છે અથવા એ ખામીઓ તરફ ધ્યાન દોર્યા પછી શાબ્દિક ગુલાંટબાજીઓ મારફત તેમના પર કેવી રીતે ઢાંકપિછોડો કરવા પ્રયાસો કરે છે. આપણે મેથ્યુ અને યોહન્નાની ઈન્જીલો પર આવીશું ત્યારે હું બાઈબલની તફસીરના અગ્રગણ્ય નિષ્ણાંતો આવા લખાણોના બચાવમાં વાક્યોને કેવા ઉમદા વળાંકો આપે છે એના ઉદાહરણો આપીશ. આ નિષ્ણાંતો આવી અસંગતતાઓ અને વિરોધાભાસોને, જેને તેઓ ઠાવકાઈથી 'અડચણ' કહે છે, તેમના ઉપર ઢાંકપિછોડો કરવામાં ઘણી વાર સફળ રહે છે. જુના કરાર અને ઈન્જીલોમાં રહેલી ગંભીર ખામીઓથી મોટાભાગના ઈસાઈઓ શા માટે અજાણ છે, એનો જવાબ ઉપરોક્ત વાતથી મળી જાય છે. વાંચકને આ પુસ્તકના પહેલા અને બીજા વિભાગમાં આ સબંધે ચોક્કસ ઉદાહરણો મળી આવશે.

પુસ્તકના ત્રીજા ભાગમાં એક આસમાની કિતાબ સાથે વિજ્ઞાન કેટલી બધી અસાધારણ હદ સુધી સુસંગત છે, તેના દાખલા છે. એ વિભાગમાં કુર્આનની કેટલીક એવી આયતો, જે અત્યાર સુધી અસ્પષ્ટ નહીં તો ઉખાણા કે કોયડા જેવી લાગતી હતી, તેમને વધારે સારી રીતે સમજવામાં વર્તમાન વિજ્ઞાને જે ફાળો આપ્યો છે, એના ઉદાહરણો અપાયા છે. આપણને આ વાતથી આશ્ચર્ય શા માટે થવું જોઈએ, જ્યારે કે આપણે જાણીએ છીએ કે ઈસ્લામ હંમેશા મઝહબ અને વિજ્ઞાનને જોડકા ભાઈઓ સમજતો આવ્યો છે ? ઈસ્લામે બિલ્કુલ શરૂઆતથી જ લોકોને વિજ્ઞાનના વિકાસ માટે આદેશ આપ્યો છે. આ ભાવનાના અમલના પરિણામે ઈસ્લામી સંસ્કૃતિના મહાન યુગ દરમ્યાન વિજ્ઞાને હરણફાળો ભરી હતી. અને રેનેસા (પંદરમી-સોળમી સદીની યુરોપી જાગૃતિ) પહેલાં ખુદ પશ્ચિમે તેનો લાભ લીધો હતો. વર્તમાન વિજ્ઞાનની જાણકારીએ કુર્આની આયતો પર જે પ્રકાશ નાખ્યો છે, તેના પરિણામે આસમાની કિતાબો અને વિજ્ઞાન વચ્ચેના મુકાબલામાં સમજુતિના એક શિખર પર પહોંચી જવાયું છે. કુર્આનની મજકુર આયતો અત્યાર

સુધી તેમની અર્થ તારવણીમાં મદદ કરી શકે એવા જ્ઞાનની ગેરહાજરીમાં એટલું બધું ધ્યાન આકર્ષતી ન હતી.

પશ્ચિમમાં ઈસ્લામના પ્રચલિત પ્રતિબિંબ અને સાચા ઈસ્લામ વચ્ચેનું વિશાળ અંતર મેં હવે જોઈ લીધું છે. પશ્ચિમમાં ખોટી રીતે સમજવામાં આવેલા આ મઝહબના અભ્યાસમાં પ્રગતિ કરવા માટે મને અરબી ભાષાનું શિક્ષણ બહુ જ જરૂરી લાગ્યું. મારૂં પહેલું ધ્યેય કુર્‌આનનું વાંચન કરવાનું અને એક વિવેચનાત્મક અભ્યાસ માટે જરૂરી એવી જુદી જુદી તફસીરોની મદદથી કુર્‌આનની દરેકે દરેક આયતનું એટલે વાક્યનું પૃથક્કરણ કરવાનું હતું. એ અભ્યાસ દરમ્યાન હું કુર્‌આનમાં અપાયેલી સંખ્યાબંધ કુદરતી અને વિજ્ઞાની બાબતોના વર્ણન તરફ ખાસ ધ્યાન આપવાનો હતો. એ બધા વર્ણનો એવી ચોકસાઈભરી વિગતોથી ભરપૂર હતા, જેમનો ખરો અર્થ માત્ર અસલ અરબીમાં જ જાણી શકાતો હતો. હું અહીં એ હકીકત જોઈને અત્યંત પ્રભાવિત થયો કે, એ બાબતો અને વિગતો વર્તમાન સમયના જ્ઞાન સાથે તો બરાબર સુસંગત હતી, પરંતુ હઝરત મુહમ્મદ (સલ.)ના સમયમાં રહેતા કોઈ માનવીને આ બધી વાતોની કોઈ કલ્પના સુદ્ધાં આવી શકતી ન હતી. એ પછી મેં કુર્‌આની લખાણની વૈજ્ઞાનિક બાજુ પર મુસ્લિમ લેખકોએ લખેલા કેટલાક પુસ્તકો વાંચી ગયો. એ પુસ્તકો મને કુર્‌આની લખાણ સમજવામાં અત્યંત મદદરૂપ પુરવાર થયા. પરંતુ પશ્ચિમમાં આ વિષય પર છણાવટ કરતું કોઈ પુસ્તક મને અત્યાર સુધી મળી શક્યું નથી.

કુર્‌આન શરીફ અને વિજ્ઞાન વચ્ચે સુસંગતતા અને મળતાપણું :

કુર્‌આનના લખાણ અને તેની વર્તમાન વૈજ્ઞાનિક સત્યો સાથેની સંપૂર્ણ સુસંગતતા જ્યારે વાંચક સમક્ષ પહેલીવાર આવે છે, ત્યારે તે એમાં આવરી લેવાયેલા વિષયોના વિશાળ વૈવિધ્યથી પણ આશ્ચર્યચકિત થઈ જાય છે. એ વિષયોમાં સૃષ્ટિનું સર્જન, ખગોળશાસ્ત્ર (પૃથ્વીને લગતી કેટલીક બાબતોની સમજુતિ), પ્રાણી અને વનસ્પતિ સૃષ્ટિ, માનવ પ્રજોત્પતિ વગેરે વિષયો શામેલ છે. બાઈબલમાં આવા વિષયો અંગે પહાડ જેવી ભૂલો મળી શકે છે,

જ્યારે મને કુર્આનમાં આવી એક પણ ભૂલ જોવા મળી નથી.

આ બધું જોઈને મને મારી જાતને આ પ્રશ્ન પૂછવો પડ્યો હતો. જો કોઈ માનવી કુર્આનનો લેખક હોય, તો તેણે ઈસ્વીની સાતમી સદીમાં એવા સત્યો કેવી રીતે લખ્યા હશે, જે અત્યારે વર્તમાન વૈજ્ઞાનિક જ્ઞાન સાથે સંપૂર્ણપણે સુસંગત દેખાઈ રહ્યા છે ? આ વાતમાં હરગીજ કોઈ પણ પ્રકારની શંકા નથી કે, કુર્આનનું જે લખાણ અત્યારે આપણી પાસે છે, એ તેનું અસલ લખાણ જ છે. આ પુસ્તકના હવે પછીના પ્રકરણમાં હું આ બાબતની વિગતવાર છણાવટ કરીશે. કુર્આની લખાણમાં વૈજ્ઞાનિક બાબતોને લગતા અપાયેલા નિરીક્ષણોનો આખરે શું ઈન્સાની ખુલાસો હોઈ શકે છે ? મારા મંતવ્ય મુજબ આ વાતનો કોઈ પણ ઈન્સાની ખુલાસો નથી. આ વાત માટેનું કોઈ ચોક્કસ કારણ દેખાતું નથી કે ઈસ્વીની સાતમી સદીમાં અરબસ્તાનના દ્વિપકલ્પનો કોઈ પણ રહેવાસી એવા કેટલાક વિષયો અંગે વૈજ્ઞાનિક જ્ઞાન ધરાવતો હોય, જે આપણા પોતાના સમયથી પણ દસ સદી આગળ હોય.

કુર્આન ઈ.સ. ૬૨૨માં શરૂ થયેલા હિજરી સનની પહેલાના અને પછીના દસ-દસ વર્ષ એટલે અંદાજે વીસ વર્ષ દરમ્યાન નાઝિલ થયું હતું. આ એક સ્થાપિત સત્ય છે કે, એ એવો સમય હતો, જ્યારે સદીઓથી વિજ્ઞાને કોઈ પણ પ્રગતિ કરી ન હતી. ઈસ્લામી સંસ્કૃતિના વિકાસનો અને એના પરિણામરૂપ વૈજ્ઞાનિક પ્રગતિનો સમય કુર્આનનું નુઝુલ (કુર્આનનું વહી મારફત ઉતરવું) સંપૂર્ણ થઈ ગયા પછી જ શરૂ થયો હતો. આવી મઝહબી અને દુન્યવી માહિતીનું અજ્ઞાન જ મેં ઘણીવાર સાંભળેલા ચિત્ર-વિચિત્ર અભિપ્રાયો તરફ દોરી જાય છે. આવો એક અભિપ્રાય આ મુજબ છે કે, કુર્આનમાં જો વૈજ્ઞાનિક પ્રકારના આશ્ચર્યકારક કથનો મૌજૂદ છે, તો એનું કારણ એ હોઈ શકે છે કે, અરબ વિજ્ઞાનીઓ તેમના પોતાના સમયથી ઘણા આગળ હોય અને તેમની કામગીરીની હઝરત મુહમ્મદ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ) પર અસર પડી હોય. ઈસ્લામી ઈતિહાસ અંગે કંઈ પણ જાણનાર બધા માણસોને ખબર છે કે, અરબ જગતમાં સાંસ્કૃતિક

(તહઝીબી) અને વૈજ્ઞાનિક પ્રગતિનો જુવાળ જે સમયમાં આવ્યો હતો, એ મધ્યયુગનો હઝરત મુહમ્મદ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ) પછી આરંભ થયો હતો. ઈસ્લામી ઈતિહાસથી જાણકાર માણસો આ કારણથી ઉપરોક્ત પ્રકારના અભિપ્રાયો પર ધ્યાન સુધ્ધાં દેતા નથી. આવા પ્રકારની ટીકાઓ ઘણી વાર નિશાનથી બહુ વેગળી હોય છે. એનું કારણ એ છે કે, કુર્આનમાં જે વૈજ્ઞાનિક સત્યોનો નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે અથવા અત્યંત સ્પષ્ટ રીતે નોંધવામાં આવ્યા છે, એમાંથી મોટાભાગના સત્યોને માત્ર વર્તમાન સમયમાં જ સમર્થન મળ્યું છે.

કુર્આન શ.નો મુખ્ય હેતુ અલ્લાહપાકની સર્વોચ્ચતા-સર્વોપરિતા :

કુર્આન બ્રહ્માંડ (કાઈનાત-Universe)નું નિયમન કરતા કેટલાક કાનૂનોની સમજુતી આપવાનો હેતુ ધરાવતું નથી. એ સંપૂર્ણપણે મઝહબી હેતુ ધરાવે છે. એમાં અલ્લાહપાકની સર્વોપરિતા અને સર્વોચ્ચ શક્તિના વર્ણનો છે. મુખ્યત્વે એ વર્ણનો માનવીને સૃષ્ટિના સર્જન અને કુદરતના કારનામાઓ અંગે વિચાર કરવા પ્રેરે છે. વર્ણનોની સાથે એવા સત્યોના ઉલ્લેખો છે, જેમનું માનવી નિરીક્ષણ કરી શકે છે. એમાં એ ખુદાપાક તરફથી અપાયેલા કાનૂનોની વ્યાખ્યાઓ છે. જે માનવ તેમજ કુદરતને લગતા બન્ને પ્રકારના વિજ્ઞાનોમાં બ્રહ્માંડના સર્વસત્તાધિક છે. આ વર્ણનોનો કેટલોક ભાગ તો આસાનીથી સમજમાં આવી જાય છે, પણ બાકીનો કેટલોક ભાગ સમજવા માટે સબંધિત વિષયનું જરૂરી વૈજ્ઞાનિક સ્થાન હોવું જરૂરી છે.

ખ્રિસ્તી પાદરીઓ તરફથી વૈજ્ઞાનિકોની સતામણી-જોરજુલમ :

મઝહબ અને વિજ્ઞાન વચ્ચેનો સબંધ કોઈ પણ એક સમયે કે સ્થળે હંમેશા એકસરખો રહ્યો નથી. આ એક હકીકત છે કે, કોઈ પણ એકેશ્વરવાદી એટલે તૌહીદપરસ્ત મઝહબમાં વિજ્ઞાનને વખોડી કાઢતું કોઈ લખાણ મૌજુદ નથી. એ છતાં અમારી રીતે આ હકીકતનો સ્વીકાર કરવો જોઈએ કે, વિજ્ઞાનીઓને અમુક ધર્મોના મઝહબી સત્તાવાળાઓ સામે મોટી મુશ્કેલીઓ ઉઠાવવી પડી છે. ઈસાઈ જગતમાં ઘણી સદીઓ સુધી ધાર્મિક સત્તાવાળાઓ

વૈજ્ઞાનિક વિકાસનો વિરોધ કરતા રહ્યા હતા. તેઓ આ વિરોધ મુકદસ લખાણોના કોઈ આધાર પર નહીં, પરંતુ ખુદ પોતાની મુખત્યારીથી જ કરતા હતા. વિજ્ઞાનના વિકાસ માટે જે માણસો કામ કરતા હતા તેમની સામે ગિરજાઓએ કેવા કેવા પગલાં લીધા હતા એની આપણને બધાને ખબર છે. એ વિજ્ઞાનીઓ જો તેમના મંતવ્યો ન બદલે અને માફી ન માંગે તો જાહેરમાં આગમાં બાળી મૂકવામાં આવતા હતા.

આ સબંધે ગેલીલીઓનો દાખલો જાણીતો છે. તેણે કોપરનિક્સની એ શોધનું સમર્થન કર્યું હતું કે, સૂર્ય પૃથ્વીની આસપાસ નથી ફરતો, પણ પૃથ્વી સૂર્યની આસપાસ ફરે છે. ગેલીલીઓ પર બાઈબલની ખોટી અર્થ તારવણીના પરિણામે કામ ચલાવવામાં આવ્યું હતું.

વિજ્ઞાન વિશે ઈસ્લામી દૃષ્ટિકોણ :

ઈસ્લામ વિજ્ઞાન અંગે તદ્દન અલગ વલણ ધરાવતો હતો. ઈસ્લામનું આ વલણ રસૂલુલ્લાહ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)ની આ વિખ્યાત હદીસ સૌથી વધુ સ્પષ્ટ કરી જાય છે કે, ‘‘જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું દરેક મુસ્લિમ પુરૂષ અને સ્ત્રીની ફરજ છે.’’

આપણે આ વિભાગમાં આગળ ઉપર એક વધુ મહત્વપૂર્ણ સત્ય પણ જોઈશું. એ સત્ય એ છે કે, કુર્આન એક તરફ તો આપણને જ્ઞાન-વિજ્ઞાન મેળવવાનો આદેશ આપે છે, જ્યારે બીજી તરફ સાથે સાથે જ તેના પોતાનામાં કુદરતના ક્રમને લગતા સંખ્યાબંધ નિરીક્ષણો ધરાવે છે અને એવી વિગતો આપે છે, જે વર્તમાન વૈજ્ઞાનિક માહિતી સાથે સંપૂર્ણપણે સુસંગત છે. યહૂદી-ઈસાઈ મુકદસ લખાણોમાં આનો કોઈ નમૂનો મળતો નથી.

ઈસ્વીની આઠમી અને બારમી સદી દરમ્યાન ઈસ્લામ જ્યારે સિધ્ધિના સોપાનો સર કરી રહ્યો હતો, ત્યારે ઈસ્લામી વિદ્યાપીઠોમાં વિજ્ઞાનને લગતી સંખ્યાબંધ નવી શોધખોળો થઈ હતી તેમજ વિજ્ઞાની અભ્યાસો તથા નિરીક્ષણો થતા રહેતા હતા. એથી ઉલ્ટું એ સમયે ઈસાઈ જગતમાં વૈજ્ઞાનિક શોધખોળો પર સખત પ્રતિબંધો હતા.

વિજ્ઞાનની પ્રગતિમાં મુસ્લિમોનો સિંહફાળો :

ઈસ્લામી આલમની યુનિવર્સિટીઓમાં એ સમયની બધી સાંસ્કૃતિક સાધન સામગ્રીનો સંગ્રહ મળીજતો હતો. સ્પેનમાં કોર્ડોવા મુકામે આવેલી ખલીફાની લાયબ્રેરીમાં ચાર લાખ પુસ્તકો હતા. ઈબ્ને રૂશ્દ (Averroes) જેવા વિખ્યાત માણસો ત્યાં તાલીમ આપતા હતા. અને ત્યાં ગ્રીક, હિન્દી અને ઈરાની જ્ઞાન-વિજ્ઞાનનું શિક્ષણ અપાતું હતું. અત્યારે વિદ્યાર્થીઓ તેમની તાલીમને પરિપૂર્ણ કરવા અમેરિકા જાય છે, એવી રીતે એ સમયે પૂરા યુરોપના વિદ્વાનો અભ્યાસ માટે કોર્ડોવા જતા હતા.

પ્રાચીન સમયના મોટી સંખ્યાના હસ્તલિખિત પુસ્તકો અને દસ્તાવેજો સુશિક્ષિત અરબોને પ્રતાપે આપણાં સુધી પહોંચ્યા છે. અરબો જે દેશોમાં જીવતા હતા, તેની સંસ્કૃતિને જાળવી રાખી તેને આગળ વધારનારા વાહક બની જતા હતા. આપણે અરબી સંસ્કૃતિના મેથેમેટીક્સ (અલ્જેબ્રો અરબોની શોધ હતી) ખગોળ, ભૌતિક વિજ્ઞાન (Physics), ચક્ષુશાસ્ત્ર (Optics), ભૂસ્તરવિદ્યા (Geology), વનસ્પતિશાસ્ત્ર (Botany), તબીબવિદ્યા (Medicine) વગેરે માટે અરબી તહઝીબ (સંસ્કૃતિ)ના આભારી છીએ.

મધ્યયુગની ઈસ્લામી વિદ્યાપીઠોમાં વિજ્ઞાને પહેલી જ વાર આંતર-રાષ્ટ્રીય સ્વરૂપ અપનાવ્યું હતું. એ સમયે મુસલમાનોનાં અત્યારની સરખામણીમાં ઘણો વધારે મઝહબી જુસ્સો હતો. પરંતુ ઈસ્લામી આલમમાં આ વાતે તેઓને એકી સાથે મઝહબી અકીદતમંદ અને વિજ્ઞાની બનતા રોક્યા ન હતા. વિજ્ઞાન મઝહબનો જ જોડકો ભાઈ હતો અને તેનો આ સબંધ ક્યારેય ખતમ થવો ન જોઈએ.

પાદરીઓના અત્યાચારની ઉલ્ટી અસર (રીએક્શન) : ખુદાપાકનો સંપૂર્ણ ઈન્કાર :

બીજી તરફ ઈસાઈ જગત માટે મધ્યયુગ સંપૂર્ણપણે અંધશ્રધ્ધાનો અને ગુંગળામણનો સમય હતો. આ વાત ધ્યાનમાં રાખવી જરૂરી છે કે, યહૂદી ઈસાઈ મુકદ્દસ કિતાબોએ પોતે કોઈ વિજ્ઞાની વિકાસને સુસ્ત કરી દીધો ન

હતો, બલ્કે એ કામ પોતાને મઝહબના સેવકો તરીકે ગણાવતા ધર્મગુરૂઓએ કર્યું હતું. યુરોપમાં પંદરમી-સોળમી સદીમાં વિજ્ઞાનીઓની સૌથી પહેલી ઈચ્છા સ્વાભાવિક રીતે જ તેમના જુના દુશ્મનો પર વેર લેવાની હતી. આ વેર લેવાની કામગીરી અત્યારે પણ ચાલુ છે. પશ્ચિમમાં આજે પણ વિજ્ઞાની વર્તુળોમાં જે કોઈ માણસ ખુદાપાકનું નામ લે છે, તેને તરત જ એ વર્તુળમાંથી બાકાત કરી દેવામાં આવે છે. પશ્ચિમી યુનિવર્સિટીઓમાં તાલીમ લેતા બધા યુવાનોના માનસ પર આ વલણ અસર કરી જાય છે અને એ યુવાન વિદ્યાર્થી-ઓમાં મુસ્લિમો પણ શામેલ હોય છે.

કેટલાક અત્યંત નામાંકિત વિજ્ઞાનીઓએ જે અંતિમ પ્રકારની મનોદશા અપનાવી રાખી છે, એને જોતાં યુવાન વિદ્યાર્થીઓની વિચારસરણી ભાગ્યે જ અલગ પ્રકારની રહી શકે છે. મેડીસીન માટે નોબલ પ્રાઈઝ મેળવી ચૂકેલા વિજ્ઞાનીએ પોતાના વ્યાપક ફેલાવો ધરાવતા એક પુસ્તકમાં લોકોને આગ્રહપૂર્વક એમ સમજાવવા કોશિશ કરી છે કે, અમુક તત્વોમાંથી આકસ્મિક રીતે અને આપમેળે અતિ સુક્ષ્મ જીવસૃષ્ટિનું સર્જન થયું. એ પછી કેટલાક બાહ્ય સંજોગોને લીધે એ સુક્ષ્મ જીવસૃષ્ટિનો વિકાસ થતો ગયો અને છેવટમાં એનું પરિણામ માનવીના સર્જનમાં આવ્યું.

જીવસૃષ્ટિના વિકાસનો અભ્યાસ ડાર્વિનના ઉત્ક્રાંતિવાદને સંપૂર્ણ રદ કરે છે :

ખરૂં કહો તો જીવન અને તેના સર્જન તથા વિકાસના ચમત્કારો અંગે વર્તમાન વિજ્ઞાને જે કંઈ માહિતી આપી છે, તે સમજદાર માણસને ઉપરોક્ત વિજ્ઞાનીએ બતાવી છે એથી ઉલ્ટી દિશા તરફ દોરી જઈ શકે છે. જીવસૃષ્ટિના વિકાસના એક પછી એક તબક્કાનો અભ્યાસ કરવામાં આવે તો ઉત્તરોત્તર વધુ અટપટી અને આંટીઘુંટીભરી કામગીરી જોવા મળશે. માણસ એની જેટલી વધારે વિગતો જાણતો જશે એટલો તે વધારે આશ્ચર્યમુગ્ધ થતો રહેશે. જીવનના સર્જન અને વિકાસની આ અદ્‌ભૂત ક્રિયા માત્ર ચાન્સથી એટલે આકસ્મિક રીતે અને આપમેળે અમલમાં આવી ગઈ હશે. એવી તેની

માન્યતા ઉત્તરોત્તર ઘટતી જઈને સંપૂર્ણપણે નાબૂદ થઈ જશે. માણસ જ્ઞાનના પથ પર જેમ જેમ આગળ વધતો જશે અને ખાસ કરીને અતિ સુક્ષ્મ અણુ-પરમાણુઓ તરફ આવતો જશે, તેમ તેમ તેના માનસમાં એવી માન્યતા મક્કમપણે સ્થાપિત થતી જશે કે, આ બધી સૃષ્ટિનો જરૂર કોઈ સર્જનહાર હોવો જોઈએ. આવા પ્રસંગે માણસમાં અત્યંત વિનમ્રતા આવી જવી જોઈએ. એના બદલે કેટલાક માણસોમાં અભિમાન પેદા થાય છે. એવા માણસો ખુદાને લગતી કોઈ પણ માન્યતાની એવી જ રીતે ઠેકડી ઉડાવે છે, જેવી રીતે તેઓ તેમની મોજમજા અને આનંદ વિલાસની આડે આવતી કોઈ પણ ચીજને કચડી નાખવા તૈયાર હોય છે. પશ્ચિમમાં અત્યારે જે ભૌતિકવાદી એટલે દુન્યાદારી સમાજનો વિકાસ થઈ રહ્યો છે, તેનું આ પ્રતિબિંબ છે.

વર્તમાન સમયના ઘણા બધા વિજ્ઞાનીઓના માનસમાં વિચારોની આવી ભેળસેળ થઈ ગઈ છે, તેને રોકવા માટે આખરે કઈ રૂહાની તાકતો એટલે કે આધ્યાત્મિક શક્તિઓ કામમાં લાવી શકાય છે ?

વર્તમાન ભૌતિકવાદને પહોંચી વળવા યહુદી-ખ્રિસ્ત ધર્મના અસમર્થ હોવાની કબૂલાત :

યહૂદીયત અને ઈસાઈયત આ વાતનો ખુલ્લો ઈકરાર કરે છે કે, પશ્ચિમ પર અત્યારે જે ભૌતિકવાદની ભરતી અને નાસ્તિકવાદનું આક્રમણ ફેલાઈ રહેલ છે, એને પહોંચી વળવા માટે તેઓ અશક્ત છે. આ બંને મઝહબો સંપૂર્ણપણે વંચિત હતા એવા સમયે અચાનક તેમના પર આ ધસારો થવા પામ્યો હતો. સમય વિતવાની સાથે તેઓની આ બળોનો સામનો કરવાની શક્તિમાં ગંભીર ઘટાડો થતો જાય છે અને થોડા સમયમાં જ બધું ઘસડાઈ જવાનો ભય તેઓને સતાવી રહ્યો છે. સામાન્ય ભૌતિકવાદી નાસ્તિકની નજરે ઈસાઈયત બે હજાર વર્ષમાં માનવી મારફત ઘડાયેલી એક એવી પ્રથા છે, જે એક લઘુમતિ (પાદરીઓ)નું શાસન બીજા લોકો પર થોપી જાય છે. તેઓની નજરે ઈસાઈયત આથી વિશેષ કંઈ જ નથી. એ માણસને યહૂદી-ઈસાઈયતના લખાણોમાં એવી કોઈ વાત નજરે પડતી નથી, જે તેની પોતાની

કોઈ વાત સાથે દૂરનો પણ સબંધ ધરાવતી હોય. એ લખાણોમાં વર્તમાન વૈજ્ઞાનિક માહિતી સાથે એટલી બધી અશક્યતાઓ, અસંગતતાઓ અને વિરોધાભાસો ભરેલા છે કે, તે એ લખાણો પર વિચાર કરવાનો સુધ્ધાં ઈન્કાર કરી દે છે. બીજી તરફ ધર્મશાસ્ત્રીઓ એ જ લખાણોને એક અખંડ સંપૂર્ણ સત્ય તરીકે સ્વીકારવા માટે તેને આગ્રહ કરી રહ્યા છે.

આવા ભૌતિકવાદી નાસ્તિક પાસે જ્યારે ઈસ્લામનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવે છે, ત્યારે તે જાણે પોતે ઈસ્લામ અંગે બધું જાણતો હોય એવા આત્મસંતોષ સાથે સ્મિત કરે છે. ખરૂં કહો તો તેનો એ આત્મસંતોષ તેની અજ્ઞાનતાની બરાબર છે. પશ્ચિમના બુધ્ધિવાદીઓની બહુમતિની જેમ તે પણ ઈસ્લામ અંગે તેના માનસમાં ખોટી માન્યતાઓનો સારા જેવો ભંડાર ધરાવે છે.

આ ભૌતિકવાદી નાસ્તિકને આવા સંજોગોમાં એક-બે બહાના કાઢવાની છૂટ જરૂર આપવી જોઈએ. અત્યારે કેથોલિક સત્તાવાળાઓની સર્વોચ્ચ સપાટી ઈસ્લામ અંગે અલબત્ત નવું વલણ અપનાવી રહી છે. પરંતુ એ અપવાદને બાદ કરતાં પૂરા પશ્ચિમમાં ઈસ્લામ હંમેશા મઝહબી, બદનક્ષી અને નાલેશીનો ભોગ બનતો આવ્યો છે. ઈસ્લામ અંગે ઉંડું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી ચૂકેલા કોઈ પણ પશ્ચિમવાસીને ખાતરી થઈ જાય છે કે, ઈસ્લામ અંગે તેના અકીદાઓ, ધ્યેયો અને ઈતિહાસને કેટલી બધી હદ સુધી વિકૃત કરી દેવામાં આવ્યા છે. આ હકીકત પણ ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ કે, ઈસ્લામના વિષય અંગે યુરોપી ભાષાઓમાં જે કંઈ સાહિત્ય પ્રગટ થયું છે, એમાં થોડાક અપવાદોને બાદ કરતાં અતિ મોટાભાગનું સાહિત્ય એવું છે, જે ઈસ્લામ અંગે સાચું જ્ઞાન મેળવવા ઈચ્છતા માણસનું કામ ભાગ્યે જ આસાન બનાવે છે. આ દૃષ્ટિથી જોતાં ઈસ્લામના મુકદસ લખાણનું એટલે કુર્આને કરીમનું જ્ઞાન મૂળભૂત મહત્વ ધરાવે છે.

આ વૈજ્ઞાનિક બાબતોએ, જે માત્ર કુર્આનમાં જોવામાં આવે છે, તેમણે મને શરૂઆતમાં બહુ આશ્ચર્યમાં નાંખી દીધો હતો. એ પહેલાં મને એવું

ક્યારેય બનવાજોગ લાગ્યું ન હતું કે, તેર સદીથી વધુ સમય પહેલાં સંપાદન કરાયેલી કિતાબમાં આટલા બધા વૈજ્ઞાનિક કથનો હશે. એ કથનો બેહદ જુદા જુદા પ્રકારના વિષયોને આવરી લેતા હશે અને એ બધાય કથનો વર્તમાન વૈજ્ઞાનિક માહિતી સાથે સંપૂર્ણપણે સુસંગત હશે.

કુર્આન શ. બાઈબલની નકલ કરી તૈયાર કર્યું છે, તેનો જવાબ :

આ પુસ્તકના કુર્આનને લગતા આ ત્રીજા વિભાગના અંતમાં એક જ પ્રસંગને લગતા બાઈબલ અને કુર્આનના વર્ણનો વચ્ચેની સરખામણીના વિગતવાર પરિણામો આવ્યા છે. એ સાથે એ દરેક વર્ણન વૈજ્ઞાનિક વિવેચનની નજરે કેવું રહે છે એ પણ આપવામાં આવ્યું છે. દા.ત. સૃષ્ટિના સર્જન અને (હઝરત નૂહના) જળ પ્રલયની સમીક્ષા કરવામાં આવી છે. દરેક દાખલામાં બાઈબલના વર્ણનની વિજ્ઞાન સાથેની અસંગતતાઓ સ્પષ્ટ જોઈ શકાય છે. એ સાથે જ એ ઘટનાઓને લગતા કુર્આનના વર્ણનો અને વિજ્ઞાન વચ્ચે સમાનતા અને સુસંગતતા પણ જોઈ શકાય છે. આપણે એ બંને વર્ણનો વચ્ચેના તફાવતોને પણ જોઈશું, જે એક વર્ણનને વર્તમાન સમયમાં વૈજ્ઞાનિક દષ્ટિએ સ્વીકૃત અને બીજા વર્ણનને અસ્વીકૃત બતાવી જાય છે.

આ બધું વિવરણ બેહદ જરૂરી છે. કારણ કે પશ્ચિમ જગતમાં યહૂદીઓ, ઈસાઈઓ અને નાસ્તિકો કોઈ પણ પ્રકારના પુરાવા વગર જ એકી અવાજે એમ કહી રહ્યા છે કે, હઝરત મુહમ્મદ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ) બાઈબલની નકલ કરીને પોતે કુર્આન શરીફ લખ્યું હતું અથવા લખાવ્યું હતું. એવો દાવો પણ કરવામાં આવે છે કે, કુર્આનમાં મઝહબી ઈતિહાસને લગતા જે કિસ્સા છે એ બાઈબલના કિસ્સાઓને જ ચાલુ રાખી જાય છે. આ વલણ તદ્દન અવિચારી છે અને એવા પ્રકારનું છે, જાણે કોઈ માણસ એમ કહે કે જિસસે તેમની તબ્લીગ દરમ્યાન જુના કરારમાંથી પ્રેરણા મેળવીને પોતના સમકાલિનોને મૂર્ખ બનાવ્યા હતા. આપણે અગાઉ જોઈ ગયા છીએ તે મુજબ મેથ્યુની પૂરી ઈન્જીલ જુના કરારના આ અનુસંધાન પર આધારિત છે. શું આ કારણથી તેઓ જિસસ (હઝ. ઈસા અલૈ.)ને ખુદાપાકના દૂત

તરીકેના તેમના દરજ્જાથી મહેરૂમ કરવાનો ખ્યાલ સુધ્ધાં કરી શકશે ? પરંતુ પશ્ચિમમાં હઝરત મુહમ્મદ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)ની તુલના મોટા ભાગે આવી રીતે જ કરવામાં આવે છે કે, તેમણે માત્ર બાઈબલની નકલ કરી છે. આ એક ઉતાવળીયો ચૂકાદો છે, અને એમાં એ સત્યને ધ્યાનમાં લેવામાં આવેલ નથી કે, કુર્આન અને બાઈબલ એક જ પ્રસંગના જુદા જુદા પ્રકારના વર્ણનો આપી જાય છે. પરંતુ પશ્ચિમવાસીઓ એ વર્ણનોને એક સરખો માને છે અને એથી એમાં વૈજ્ઞાનિક જ્ઞાનને વચ્ચે લાવવાની કોઈ જરૂરત જોતા નથી.

હઝરત મુહમ્મદ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)ને કુર્આન શરીફના લેખક ગણાવી જતી માન્યતા ઉપરોક્ત વાતો તદન ખોટી પુરવાર કરી જાય છે. એક નિરક્ષર (ઉમ્મી) માનવી કેવી રીતે પૂરા અરબ સાહિત્યમાં, સાહિત્યીક ખૂબીઓની દૃષ્ટિએ સૌથી મહત્વપૂર્ણ લેખક બની શકે છે ? એવો માનવી કેવી રીતે વૈજ્ઞાનિક પ્રકારના એવા સત્યો જાહેર કરી શકે છે, જે સત્યોની એ સમયે બીજા કોઈ માણસને કલ્પના સુધ્ધાં હોઈ શકતી ન હતી ? અને એવો માણસ કેવી રીતે આટલા બધા વૈજ્ઞાનિક વિષયો પરની જાહેરાતો સ્હેજે ભૂલ વગર કરી શકે છે ?

આ પુસ્તકમાં વિચારોની ખીલવણી માત્ર વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિબિંદુથી કરવામાં આવી છે. એ વિચારો આખરે એક તારવણી તરફ દોરી જાય છે. આ કલ્પનાની બહારની વાત છે કે, ઈસ્વીની સાતમી સદીમાં કોઈ માનવી વિવિધ વિષયો પર એવા નિવેદનો કરે, જે એ સમયને લાગુ પડતા ન હતા અને એ નિવેદનો ભવિષ્યમાં સદીઓ પછી જ જ્ઞાન-વિજ્ઞાનનો જે વિકાસ થનારો હતો, એની સાથે સંપૂર્ણપણે સુસંગત હતા. મારી નજરે કુર્આનનો કોઈ ઈન્સાની ખુલાસો નથી. (લેખક આ વાક્ય મારફત એમ કહેવા માંગે છે કે, કુર્આન શરીફ કોઈ માનવીનું લખેલું હોય એમ માની શકાતું નથી. અને એ માત્ર અલ્લાહપાકનું જ કલામ હોઈ શકે છે.)

પૃથ્વી અને આકાશોનું સર્જન : બાઈબલના વર્ણન સાથે સમાનતા અને તફાવત :

જુના કરારમાં પૃથ્વી અને આકાશોના સર્જનનું એક સામટું વર્ણન છે. કુર્‌આન શરીફમાં આ બાબતને લગતું આવું સામટું અને ક્રમબધ્ધ વર્ણન નથી. એને બદલે પૂરા કુર્‌આનમાં સર્જનની કેટલીક વાતોને લગતી આયતો ઠેકઠેકાણે પથરાયેલી છે. એ આયતો સર્જનના એક પછી એક પ્રસંગો અંગે માહિતી આપી જાય છે. કુર્‌આન શરીફમાં જુદા જુદા સ્થળોએ આ પ્રસંગો અંગે વત્તી-ઓછી વિગતો આપવામાં આવી છે. કુર્‌આન શરીફમાં આ પ્રસંગોની કેવી રીતે રજૂઆત કરવામાં આવી છે એ સ્પષ્ટ રીતે જાણવા માટે આ વિષય અંગે કુર્‌આનની સંખ્યાબંધ સૂરતોમાં છૂટીછવાઈ પથરાયેલી વિગતોને એકી સાથે કરવી જરૂરી છે.

કુર્‌આન શરીફમાં સર્જનના વિષય અંગે સંખ્યાબંધ સ્થળોએ છૂટુંછવાયું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. કુર્‌આન શરીફની આ પધ્ધતિ માત્ર સર્જનના વિષય પૂરતી મર્યાદિત નથી. કુર્‌આન શરીફમાં ઘણા મહત્વના વિષયોની પણ આવી રીતે જ રજૂઆત કરવામાં આવી છે. આ વિષયોમાં પૃથ્વી કે નભોમંડળ (Celestial)ને લગતી દશ્યમાન એટલે નિરખી શકાતી બાબતો તેમજ માનવવિજ્ઞાનના પ્રશ્નોનો સમાવેશ થઈ જાય છે. એ બધા વિષયોને લગતી બધી આયતોની છણાવટ કરવાનો અત્રે પ્રયાસ કરવામાં આવશે.

સર્જનની છ અવધિઓ (Periods) :

પૃથ્વી અને આકાશોના છ દિવસમાં થયેલા સર્જનને લગતા બાઈબલના વર્ણનમાં કોઈ પણ પ્રકારની અસ્પષ્ટતા નથી. એ છ દિવસ પછી ખુદાપાકે એક દિવસ આરામ લીધો હતો. યહૂદીઓ શનિવારે રજા પાળે છે. હિબ્રુ ભાષામાં શનિવારને સાબાથ (Sabbath) કહેવાય છે, જેનો શબ્દાર્થ "આરામ કરવો" થાય છે. સર્જનના છ દિવસો અને એ પછીનો આરામનો એક દિવસ અઠવાડિયાના સાત દિવસની બરાબર છે. આ પુસ્તકના અગાઉના પ્રકરણોમાં બતાવવામાં આવ્યું છે કે, આ પ્રકારનું વર્ણન ઈસ્વીસન પૂર્વેની

છઠ્ઠી સદીના ધર્મગુરૂઓનો હેતુ સિધ્ધ કરવા માટે ઉપયોગી હતું. એ હેતુ લોકોમાં શનિવારે આરામ પળાવવાનો તેમજ એ દિવસે ખાસ બંદગીઓ મારફત પોતાનું મહત્વ વધારવાનો હતો. બધા યહૂદીઓએ શનિવારે આરામ કરવાનો હતો. કારણ કે ખુદ ખુદાપાકે અઠવાડિયાના છ દિવસ મહેનત કરીને સાતમા દિવસે આરામ કર્યો હતો.

કુર્આન શ.ના મોટાભાગના તરજમાઓ બતાવી જાય છે કે, સર્જનની પ્રક્રિયા બાઈબલના વર્ણનની જેમ જ કુર્આની વહીમાં પણ છ દિવસની બતાવવામાં આવી છે. આપણે આમાં ભાષાંતરકારોનો ખાસ વાંક કાઢી શકતા નથી. કારણ કે તેઓએ આ માટે વપરાયેલા અરબી શબ્દ ''યૌમ''નો સૌથી વધુ પ્રચલિત અર્થ કર્યો છે. કુર્આનમાં આ મુજબની એક આયત છે.

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ

કુર્આન શરીફના મોટાભાગના તરજમાઓમાં આ આયતનો આ મુજબનો તરજમો જોવા મળે છે : ''(તમારો પરવરદિગાર) તે જ છે, જેણે આકાશો અને પૃથ્વીને છ દિવસમાં બનાવ્યા.'' *(સૂ.૫૪, આયત-૬)*

કુર્આન શરીફના એવા બહુ જ ઓછા તરજમાકારો અને તફસીરકારો છે, જેઓ એમ બતાવી જાય છે કે, 'દિવસો' (અય્યામ) શબ્દને અહીં 'અવધિ' (પિરીયડસ)ના અર્થમાં લેવાનો છે.

એક દિવસનો અર્થ સમયની લાંબી અવધિ છે :

''યૌમ'' શબ્દનો સૌથી પ્રચલિત અર્થ ''દિવસ'' થાય છે. પરંતુ આ વાત ભારપૂર્વક કહેવી જરૂરી છે કે, તેનો અર્થ બે સૂર્યાસ્ત વચ્ચેના સમયથી વિશેષ પણ થાય છે. બહુવચન ''અય્યામ''નો અર્થ માત્ર ''દિવસો'' થતો નથી, પણ ''સમયની લાંબી લંબાઈ'' એટલે સમયની અચોક્કસ (પણ હંમેશા લાંબી) અવધિ પણ થાય છે. ''યૌમ'' શબ્દમાં ''દિવસ'' ઉપરાંત ''સમયની અવધિ''નો અર્થ રહેલો છે. અને એ અર્થ કુર્આનમાં કેટલાક ઠેકાણે બતાવવામાં આવ્યો છે :

فِيْ يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهٗۤ اَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّوْنَ ۝

"એ સમયની અવધિમાં (યૌમમાં), જેનું માપ તમારી ગણતરી મુજબ એક હજાર વર્ષનું છે." *(સૂ.૩૨, આયત-૫)*

આ આયતની અગાઉની આયતમાં સર્જન છ અવધિમાં થયાનો પણ ઉલ્લેખ છે :

"યૌમ"નો "દિવસ"ને બદલે "સમયની અવધિ" બતાવતી એક વધુ આયત આ મુજબ છે :

فِيْ يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهٗ خَمْسِيْنَ اَلْفَ سَنَةٍ ۝

"સમયની એક એવી અવધિ (યૌમ)માં, જેનું માપ પચાસ હજાર વર્ષનું છે." *(૭૦-૫)*

ઉપલી આયતો બતાવી જાય છે કે, "યૌમ" શબ્દનો અર્થ આપણે "દિવસ" શબ્દ મારફત જેટલો સમય માનીએ છીએ એનાથી તદ્દન અલગ જ સમય મર્યાદા કે લંબાઈ થાય છે. કુર્આન શરીફના બિલ્કુલ શરૂઆતના તફસીરકારોના ધ્યાનમાં અલબત્ત આ હકીકત આવી હતી. પરંતુ તેમની પાસે એ સમયે એ જ્ઞાન ન હતું, જે જ્ઞાન અત્યારે આપણી પાસે બ્રહ્માંડની રચનાના (Formation of the Universe) તબક્કાઓ અંગે છે. દા.ત. ઈસ્વીની સોળમી સદીમાં અબૂસ્સુઉદે એવો અભિપ્રાય દર્શાવ્યો હતો કે, કુર્આનમાં સર્જન અંગે સમયના જે વિભાગો બતાવવામાં આવ્યા છે, તેમનો અર્થ આપણા "દિવસો" જેવો થતો નથી, પરંતુ પ્રસંગો કે ઘટનાઓ (અરબી શબ્દ નવબહ) થવો જોઈએ.

આ ઉપરથી એમ કહી શકાય છે કે, પૃથ્વીના સર્જન અંગે કુર્આન "સમયની લાંબી અવધિ"ઓનો ઉલ્લેખ કરે છે. જેમની સંખ્યા છ જેટલી છે. બ્રહ્માંડની રચના તરફ દોરી જતી પ્રક્રિયાના તબક્કાઓની સંખ્યા છ હતી. એ હકીકત આધુનિક વિજ્ઞાન હજી સુધી સ્થાપિત કરી શક્યું નથી. પરંતુ વિજ્ઞાન એટલું જરૂર પુરવાર કરી ગયું છે કે, એ બધા તબક્કાઓ

સમયની અતિ લાંબી અવધિ પર પથરાયેલા હતા અને એ અતિ લાંબી અવધિની આપણા દિવસ સાથે સરખામણી તદન અસંગત છે.

બ્રહ્માંડ (કાયનાત) અને વિશ્વોની રચના :

કુર્આન શરીફ એ આયતોમાં બ્રહ્માંડની રચના પાછળ રહેલી મૂળભૂત પ્રક્રિયાનો ટૂંકસાર આપી જાય છે.

اَوَلَمْ يَرَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اَنَّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنٰهُمَا ؕ
وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَآءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ ؕ اَفَلَا يُؤْمِنُوْنَ ○

“શું આ કાફિરો જોતા નથી કે, આસમાનો અને પૃથ્વી (શરૂઆતમાં) એકબીજા સાથે જોડાયેલા હતા. એ પછી તેમને ખોલી દીધા. અને અમે દરેક જીવંત વસ્તુને પાણીમાંથી બહાર કાઢી (પેદા કરી), શું તેઓ એ પછી (પણ) માનશે નહીં ?” *(૨૧-૩૦)*

આવી બીજી આયત સૂરએ હા-મિમ-સિજદહની છે. જેનો અગાઉ ઉલ્લેખ આવી ગયો છે. હઝ. મુહમ્મદ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)ને અલ્લાહ તઆલા પૃથ્વીના સર્જનના વિષય તરફ ધ્યાન આપતા કહે છે અને પછી ફરમાવે છે :

ثُمَّ اسْتَوٰٓى اِلَى السَّمَآءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْاَرْضِ

“એ ઉપરાંત આસમાન તરફ વળ્યો, જ્યારે એ ધુમાડો હતો અને એને તથા પૃથ્વીને કહ્યું કે...” *(૪૧-૧૧)*

જળમાંથી જીવનના થયેલા ઉદ્‌ભવના વિષયની આપણે આગળ ઉપર ચર્ચા કરીશું અને એ સમયે આપણે કુર્આન શરીફમાં જીવશાસ્ત્રને લગતા ઉઠાવાયેલા બીજા પ્રશ્નોનું પણ નિરીક્ષણ કરીશું. અત્યારે અહીં આ બે મુખ્ય મુદ્દાઓ યાદ કરવા જરૂરી છે :

(૧) ઉપરોક્ત આયતમાં બતાવવામાં આવ્યું છે કે, બ્રહ્માંડ સૌથી પહેલા વાયુ સ્વરૂપમાં હતું. જેમાં કેટલાક સુક્ષ્મ કણો શામેલ હતા. આ

આયતોમાં અરબી શબ્દ ‘‘દુખાન’’ શબ્દ આવે છે. જેનો અર્થ ‘‘ધુમાડો’’ થાય છે. હવે ધુમાડો મુખ્યત્વે વાયુનો બનેલો હોય છે. પણ એમાં વત્તા-ઓછા પ્રમાણમાં પદાર્થના કેટલાક કણો સ્થિર વિલંબિત સ્થિતિમાં શામેલ હોય છે. અને એ કણો ઉષ્ણતામાનમાં વધારો કે ઘટાડો થતાં ઘન અથવા પ્રવાહી સ્વરૂપ ગ્રહણ કરી શકે છે.

(૨) આ આયતો એમ પણ બતાવી જાય છે કે, આસમાનો અને પૃથ્વી જેમાંથી બન્યા એ બધા પદાર્થનો જથ્થો શરૂઆતમાં એક જ હતો અને મજબૂતિથી જોડાયેલો હતો. અને પછી આકાશો અને પૃથ્વીને અલગ (ફત્ક) પાડવામાં આવ્યા હતા. આ વાત જાણવી જરૂરી છે કે, અરબીમાં ‘‘ફત્ક’’ કોઈ પણ ચીજને તોડવાની, અલગ પાડવાની અને વિભાજન કરવાની ક્રિયાને કહેવામાં આવે છે. જ્યારે ‘‘રત્ક’’ જુદી જુદી ચીજો કે તત્વોને ભેગા કરવાની, જોડવાની, સમિશ્રણ કરવાની અને સંયોજન કરવાની ક્રિયાને કહેવામાં આવે છે.

સંખ્યાબંધ (સાત) વિશ્વોનું અસ્તિત્વ :

પદાર્થના એક જ સમૂહની (એટલે વાયુના એક જ વિરાટ ગોળાની) જુદા જુદા ભાગોમાં વહેંચણીનો ઉલ્લેખ કુર્આનમાં સંખ્યાબંધ વિશ્વોના અસ્તિત્વનો નિર્દેશ કરી જતી બીજી કેટલીક આયતોમાં પણ જોવા મળે છે. દા.ત. કુર્આન શરીફની પહેલી સૂરહની શરૂઆતમાં અલ્લાહ તઆલાના વખાણ પછીની પહેલી જ આયતમાં છે :

‘‘બેહદ કૃપાળુ, દયાળુ અલ્લાહપાકના નામથી (શરૂ કરૂં છું). બધા વખાણ અલ્લાહપાકના માટે જ છે, જે બધા વિશ્વોનો પરવરદિગાર છે.’’

કુર્આને કરીમમાં ‘‘આલમીન’’ શબ્દ ડઝનબંધ જગ્યાએ વપરાયો છે. એનો અર્થ ‘વિશ્વો’, ‘જગતો’, ‘સૃષ્ટિઓ’ વગેરે થાય છે. (આપણી પૃથ્વી પણ એક જગત કે વિશ્વ છે.) એવી જ રીતે ‘‘સમાવાત’’ એટલે કે ‘‘આસમાનો’’ કે ‘‘આકાશો’’ શબ્દ પણ બહુવચનમાં જ વપરાયો છે. આ શબ્દ બહુવચનમાં જ વપરાવાનું કારણ આસમાનોની વધુ સંખ્યા છે તેમજ

સાત (૭) તરીકેની તેમની પ્રતીક કે રૂપક તરીકેની સંખ્યા પણ છે.

કુર્આન શરીફમાં આ ૭ની સંખ્યા (સબ્અ) ૨૪ ઠેકાણે વાપરવામાં આવી છે અને જુદા જુદા સ્થળોએ તે જુદી જુદી સંખ્યાનો નિર્દેશ કરી જાય છે. કેટલીક જગ્યાએ તેનો અર્થ ''ઘણો બધો'' કે ''સંખ્યાબંધ'' થાય છે. અલબત્ત, આવી જગ્યાએ ''સાત''ના શબ્દને આ અર્થમાં ક્યા ચોક્કસ કારણસર વાપરવામાં આવ્યો છે એની આપણને ખબર નથી. ગ્રીકો અને રોમનો પણ જ્યાં કોઈ ચોક્કસ સંખ્યા બતાવવાની ન હોય એવી અચોક્કસ સંખ્યા બતાવવા માટે સાતના આંકડાનો ઉપયોગ કરતા હતા. કુર્આનમાં સાતનો આંકડો ખુદ આસમાનોના ઉલ્લેખ માટે વપરાયો છે. સાતનો એક જ આંકડો એવો છે, જેનો અર્થ ''આસમાનો'' કરી શકાય છે. કુર્આનમાં ''આસમાનોના સાત માર્ગો''નો પણ એકવાર ઉલ્લેખ આવે છે.

હવે આપણે આને લગતી થોડી આયતો જોઈ લઈએ...

هُوَ الَّذِىۡ خَلَقَ لَـكُمۡ مَّا فِى الۡاَرۡضِ جَمِيۡعًا ۚ ثُمَّ اسۡتَوٰۤى اِلَى السَّمَآءِ
فَسَوّٰٮهُنَّ سَبۡعَ سَمٰوٰتٍ ‌ؕ وَهُوَ بِكُلِّ شَىۡءٍ عَلِيۡمٌ

''એ એ જ (ખુદાપાક) છે, જેણે તમારા માટે ધરતી પર જે કંઈ છે એ બધી ચીજો પેદા કરી. એ ઉપરાંત તે આકાશ તરફ વળ્યો અને તેમને સાત આકાશ બનાવ્યા. અને તે દરેક વસ્તુથી સંપૂર્ણ માહિતગાર છે.'' *(૨-૨૯)*

وَلَقَدۡ خَلَقۡنَا فَوۡقَكُمۡ سَبۡعَ طَرَآٮِٕقَ ‌ۖ وَمَا كُنَّا عَنِ الۡخَـلۡقِ غٰفِلِيۡنَ

''અને અમે તમારા ઉપર સાત માર્ગો બનાવ્યા છે, અમે (અમારા) સર્જન પ્રત્યે કદી પણ ગાફિલ રહ્યા નથી.'' *(૨૩-૧૭)*

الَّذِىۡ خَلَقَ سَبۡعَ سَمٰوٰتٍ طِبَاقًا ‌ؕ مَا تَرٰى فِىۡ خَلۡقِ الرَّحۡمٰنِ مِنۡ تَفٰوُتٍ‌ ؕ
فَارۡجِعِ الۡبَصَرَ ۙ هَلۡ تَرٰى مِنۡ فُطُوۡرٍ ○

''એ એ જ (અલ્લાહપાક) છે, જેણે એકબીજા ઉપર સાત આસમાન બનાવ્યા. તું કૃપાળુ (અલ્લાહપાક)ના સર્જનમાં કોઈ ખામી જોઈશ નહીં.

ફરીથી નજર કર, શું તને કોઈ ખામી દેખાય છે ?'' *(૬૭-૩)*

اَلَمۡ تَرَوۡا كَيۡفَ خَلَقَ اللّٰهُ سَبۡعَ سَمٰوٰتٍ طِبَاقًا ۙ وَّجَعَلَ الۡقَمَرَ فِيۡهِنَّ نُوۡرًا وَّجَعَلَ الشَّمۡسَ سِرَاجًا

''શું તમે જોયું કે, અલ્લાહ તઆલાએ કેવી રીતે સાત આસમાનોને એકબીજાની ઉપર બનાવ્યા ? અને એમાં ચંદ્રને પ્રકાશ અને સૂર્યને દીપક બનાવ્યા ?'' *(૭૧-૧૫/૧૬)*

સૂર્ય અને ચંદ્ર દરમ્યાન શાબ્દિક ફર્ક તેમનો વાસ્તવિક ફર્ક બતાવે છે :

અહીં આ હકીકત ધ્યાનમાં રાખવી જરૂરી છે કે, બાઈબલમાં ચંદ્ર અને સૂર્ય બંનેને ''પ્રકાશ'' કહેવામાં આવ્યા છે. જ્યારે કુર્આનમાં તેમના માટે અલગ અલગ વર્ણનકર્તા નામો અપાયા છે. કુર્આનમાં ચંદ્ર માટે ''નૂર'' એટલે ''પ્રકાશ કે પ્રકાશિત વસ્તુ''નો શબ્દ વપરાયો છે. જ્યારે સૂર્ય માટે ''સિરાજ'' એટલે દીવો, દીપક, દીપ કે ચિરાગ શબ્દ વપરાયો છે. અને એનો અર્થ ''પ્રકાશ ઉત્પન્ન કરતો દીપક'' થાય છે. સૂર્ય માટે વપરાયેલા બીજા શબ્દોનું વિવરણ હવે પછી આવશે.

وَّبَنَيۡنَا فَوۡقَكُمۡ سَبۡعًا شِدَادًا ۙ وَّجَعَلۡنَا سِرَاجًا وَّهَّاجًا ۙ

''અમે તમારા ઉપર સાત મજબૂત (આસમાન) બનાવ્યા અને એમાં ભડકા કાઢતો એક દીપક મૂક્યો.'' *(૭૮-૧૨/૧૩)*

આ ''ભડકા કાઢતો દીપક'' અલબત્ત સૂર્ય છે.

કુર્આનના બધા તફસીરકારો ઉપરોક્ત બધી આયતો અંગે સંમત છે. આ આયતો બતાવી જાય છે કે, સાત શબ્દનો અર્થ સાત થતો નથી, બલ્કે તે એક પ્રકારના બહુવચનના અર્થમાં વાપરવામાં આવ્યો છે.

આ આયતો એમ પણ બતાવી જાય છે કે, બ્રહ્માંડમાં ઘણા બધા આસમાનો અને પૃથ્વીઓ છે. આ કારણથી કુર્આનના વાંચકને એ જોઈને જરૂર આશ્ચર્ય થશે કે, બ્રહ્માંડમાં આપણી પૃથ્વી જેવી બીજી પૃથ્વીઓનું

અસ્તિત્વ પણ હોઈ શકે છે. ખગોળશાસ્ત્ર આ સત્યનો સ્વીકાર કરી ચૂક્યું છે. જો કે તેની ચકાસણી આપણા સમય દરમ્યાન હજી સુધી થઈ શકી નથી.

પૃથ્વીથી લઈ આકાશ સુધીમાં સર્જનના ત્રણ જૂથ :

વીસમી સદીના વાચકને કુર્આન શરીફમાં એક બીજી વસ્તુ જોઈને પણ આશ્ચર્ય થશે. કુર્આન શરીફમાં કેટલીક આયતો એવી છે, જેમાં અલ્લાહ તઆલાએ સર્જેલી વસ્તુઓના આ મુજબના ત્રણ જુથ બતાવવામાં આવ્યા છે : (૧) આસમાનોની અંદરની વસ્તુઓ (૨) પૃથ્વી ઉપરની વસ્તુઓ (૩) આસમાનો અને પૃથ્વી વચ્ચેની વસ્તુઓ.

અહીં એમાંથી કેટલીક આયતો રજૂ કરવામાં આવે છે :

لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرٰى ○

"જે કંઈ આસમાનોમાં છે. અને જે કંઈ પૃથ્વીમાં છે. અને જે કંઈ તેમની વચ્ચે છે. અને જે કંઈ (પૃથ્વીના) પેટાળમાં છે, સૌ તેની જ મિલ્કત છે." *(૨૦-૬)*

الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ۚ اَلرَّحْمٰنُ فَسْئَلْ بِهٖ خَبِيْرًا ○

"જેણે આસમાનોને અને પૃથ્વીને અને જે કંઈ તેમની વચ્ચે છે તેમને છ અવધિમાં બનાવ્યા." *(૨૫-૫૯)*

اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ؕ مَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ مِنْ وَّلِيٍّ وَّلَا شَفِيْعٍ ؕ اَفَلَا تَتَذَكَّرُوْنَ ○

"એ અલ્લાહપાક જ છે, જેણે આસમાનોને અને પૃથ્વીને અને જે કંઈ તેમની વચ્ચે છે, તેમને છ અવધિમાં બનાવ્યા." *(૩૨-૩૮)*

وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ۖ وَّمَا مَسَّنَا مِنْ لُّغُوْبٍ ○

"અમે આસમાનોને અને પૃથ્વીને અને તેમની વચ્ચે જે કંઈ છે, તેમને છ અવધિમાં બનાવ્યા અને અમને કોઈ થાક લાગ્યો નહીં." *(૫૦-૩૮)*

આ આયતમાં એમ પણ કહેવામાં આવ્યું છે કે, અલ્લાહપાકને આ બધું સર્જન કરવાની કામગીરીનો જરા પણ થાક લાગ્યો ન હતો. આપણે આ પુસ્તકના પહેલા ભાગમાં જોઈ ગયા એ મુજબ બાઈબલમાં એનું વર્ણન છે કે, ખુદાપાકે છ દિવસમાં સર્જન કર્યું અને પછી સાતમા દિવસે આરામ કર્યો. કુર્આનની ઉપરોક્ત આયત એમ કહી જાય છે કે, અલ્લાહપાકને આરામની કોઈ જરૂરત નથી. કારણ કે તેને સર્જનની કામગીરીનો સ્હેજે થાક લાગ્યો ન હતો. આ આયત દેખીતી રીતે જ બાઈબલના વર્ણનને રદીયો અને પ્રત્યુત્તર આપી જાય છે.

હવે આપણે ફરી અસલ વિષય પર આવીએ. ''આસમાનો અને પૃથ્વી વચ્ચે જે કંઈ છે'' એમનો ઉલ્લેખ ઉપરોક્ત ચાર આયતો ઉપરાંત કુર્આને કરીમની આ મુજબની આયતોમાં પણ જોવા મળે છે.

અંબિયા : ૨૧-૧૬, દુખાન : ૪૪-૭ અને ૩૮, નબા : ૭૮-૩૭, હિજર : ૧૫-૮૫, અહકાફ : ૪૬-૩ અને ઝખરૂફ : ૪૩-૮૫.

કુર્આનમાં આવી રીતે આસમાનોની બહારની અને પૃથ્વીની બહારની વસ્તુઓના સર્જનનો કેટલીક જગ્યા ઉપર ઉલ્લેખ કરાયો છે. આ ઉલ્લેખ એવો છે, જેનો ખ્યાલ આવવો પણ મુશ્કેલ છે. આ આયતોનો અર્થ સમજવા માટે આપણે તદન અદ્યતન વૈજ્ઞાનિક શોધખોળો તરફ ધ્યાન આપવું જોઈએ, જે અવકાશમાં દૂર દૂર સુધી ફેલાયેલી નિહારિકાઓ (તારામંડળો) વચ્ચે આવેલા અવકાશી પદાર્થોના અસ્તિત્વને પુરવાર કરી જાય છે. આનો અર્થ એ થાય છે કે, બ્રહ્માંડ (કાએનાત)ના સર્જન અંગે આધુનિક વિજ્ઞાને સ્થાપિત કરેલા સત્યોનું આપણે નિરીક્ષણ કરી જવું જરૂરી છે. આ સત્યોનો આરંભ તદન સાદી વાતોથી થાય છે. અને પછી આગળ વધતાં એ વાતો અત્યંત અટપટી બની જાય છે. હવે પછીના લખાણમાં એ બધી વાતો અંગે વિવરણ કરવામાં આવશે.

આ સંપૂર્ણપણે વૈજ્ઞાનિક બાબતોને હાથ ધરતાં પહેલાં કુર્આને આપણને સર્જન અંગે જે માહિતી આપી છે એના પર ફરીથી એક નજર ફેરવવી

જરૂરી છે. અત્યાર સુધી હવાલો અપાયેલી આયતો અનુસાર સર્જનના એ મુખ્ય મુદાઓ નીચે મુજબ છે :

- સર્જન માટે એકંદરે છ અવધિનું અસ્તિત્વ.
- આસમાનો અને પૃથ્વીના સર્જનના તબક્કાઓનું પરસ્પર સંકળાયેલા રહેવું.
- બ્રહ્માંડનું સર્જન પદાર્થના એક એવા વિરાટ સમૂહમાંથી થવું, જેની આગળ જતાં વહેંચણી કે ટુકડા થઈ જાય છે.
- આસમાનો અને પૃથ્વીઓની સંખ્યા ઘણી બધી હોવી.
- આસમાનો અને પૃથ્વી વચ્ચે વચગાળાના સર્જનનું અસ્તિત્વ.

સર્જનને લગતા કુર્આનના વર્ણનો જે પ્રશ્નો ઉભા કરી જાય એ બધાનો વર્તમાન વિજ્ઞાન અલબત્ત હજી સુધી સંપૂર્ણપણે જવાબ આપી શક્યું નથી. એ છતાં કુર્આનના વર્ણનો અને બ્રહ્માંડની રચનાને લગતા વર્તમાન જ્ઞાન વચ્ચે કોઈ પણ પ્રકારનો વિરોધાભાસ જોવા મળ્યો નથી. અહીં આ વાત પણ ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે, આ જ પ્રસંગો અંગે જુના કરારમાં જે વર્ણનો અપાયા છે, તેમનો વૈજ્ઞાનિક દષ્ટિએ સ્વીકાર કરી શકાતો નથી.

સર્જન અંગે બાઈબલના વર્ણનો અને કુર્આને આપેલી માહિતી વચ્ચે જે જબરો તફાવત રહેલો છે, એ તરફ વધુ એક વાર ધ્યાન દોરવું જરૂરી લાગે છે. કારણ કે છેક ઈસ્લામના આરંભકાળથી જ હઝરત મુહમ્મદ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ) પર એવા આક્ષેપો કરાતા રહ્યા છે કે, આપે બાઈબલના વર્ણનોની નકલ કરી છે. સર્જનના વિષયને લાગેવળગે છે ત્યાં સુધી આ આક્ષેપો તદ્દન બિનપાયાદાર છે. ચૌદ સદી પહેલાના એક ઈન્સાને બાઈબલના એ સમયના વર્ણનમાં વિશાળ પાયા પરના આવા બધા સુધારા કેવી રીતે કર્યા હશે કે, જેથી વૈજ્ઞાનિક દષ્ટિએ ખોટા વર્ણનો ખતમ થઈ જાય ? અને એવા વૈજ્ઞાનિક કથનો કરવામાં આવે, જેમની ચકાસણી વિજ્ઞાનીઓ હજી વર્તમાન સમયમાં કરી શક્યા છે ? હઝરત મુહમ્મદ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)એ બાઈબલની નકલ કરી હોવાની ધારણા

તદ્દન ખોટી છે. કુર્આને કરીમમાં સર્જનને લગતા અપાયેલા વર્ણનો બાઈબલના વર્ણનોથી બિલ્કુલ અલગ પડી જાય છે.

❋ કુર્આન શરીફમાં ખગોળ ❋

કુર્આન શરીફ આસમાનને લગતા ઉલ્લેખોથી ભરપૂર છે. સર્જનને લગતા આ પહેલાના પ્રકરણમાં આપણે જોઈ ગયા છીએ કે, કુર્આનમાં આસમાનો અને પૃથ્વીઓની પુષ્કળતાનો તેમજ તેમની વચ્ચે આપણે જેને વચગાળાનું સર્જન કહીએ છીએ તેનો કેવી રીતે ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. વર્તમાન વિજ્ઞાને આસમાનો અને પૃથ્વી વચ્ચે આંતરનિહારિકા પદાર્થોનું અસ્તિત્વ હોવાના કુર્આની ઉલ્લેખને સમર્થન આપ્યું છે. સર્જનને લગતી આયતો આપણને આસમાનોમાં એટલે કે પૃથ્વીની બહાર કઈ ચીજો રહેલી છે એની વિશાળ રૂપરેખા આપી જાય છે.

કુર્આન શરીફમાં ખાસ કરીને સર્જન સાથે સબંધ ધરાવતી આયતો ઉપરાંત ખગોળની વિવિધ બાબતો અંગે માહિતી આપતી ચાલીસ જેટલી આયતો છે. સર્જનને લગતી આયતોમાં જે વિગતો અપાઈછે, એમાં આ બીજી આયતો ઉમેરો કરી જાય છે. એમાંથી કેટલીક આયતોમાં એ મહાન સર્જનહારની, જે બધી નિહારિકાઓના અને ગ્રહમાળાઓના તંત્રોનો રચનાર છે, તેની માત્ર પ્રશસ્તિ એટલે પ્રશંસા કરી જાય છે. આપણે જાણીએ છીએ એ મુજબ આ બધા તંત્રોને પરસ્પર અત્યંત સમતુલા સાથે ગોઠવવામાં આવ્યા છે. ન્યુટને પદાર્થોના પરસ્પર આકર્ષણના તેના વિખ્યાત કાનૂનમાં સમજાવેલ છે એ કાનૂન અનુસાર આ બધા તંત્રો તેમની નિશ્ચિત જગાઓ પર રહે છે.

આ પ્રકરણમાં શરૂઆતમાં જે કેટલીક કુર્આની આયતો ટાંકવામાં આવી છે, એમાં વૈજ્ઞાનિક પૃથક્કરણ માટે ભાગ્યે જ કોઈ સામગ્રી છે. આ આયતો ખુદાપાકની સર્વોપરિતા તરફ માત્ર ધ્યાન દોરવા માટે ટાંકવામાં આવીછે. એ છતાં એ આયતો કુર્આન ચૌદ સદી પહેલાં બ્રહ્માંડના તંત્રનું વાસ્તવદર્શી વર્ણન આપી જાય છે. અને એ દૃષ્ટિએ પણ તેમનો ઉલ્લેખ જરૂરી છે.

આ ઉલ્લેખો ખુદાઈ વહીની એક નવી હકીકત પણ રજૂ કરી જાય છે. જગતમાં તંત્રના વિષયને જુના કરારમાં કે ઈન્જીલોમાં ભાગ્યે જ હાથ ધરવામાં આવ્યો છે. અને એમાં જે થોડાક ખ્યાલો દર્શાવાયા છે, એ કેટલી બધી હદ સુધી ખોટા છે. એની છણાવટ આ પુસ્તકમાં અગાઉ થઈ ચૂકી છે. પરંતુ કુર્આન આ વિષયનો ઉંડાણ સાથે ઉલ્લેખ કરે છે. કુર્આન આ સબંધે જે કંઈ કહે છે, એ તો મહત્વનું છે જ, પરંતુ સાથે સાથે જ તે જે કંઈ નથી કહેતું એ પણ એટલું જ મહત્વનું છે. કુર્આન શરીફ નાઝિલ થયું એ સમયે એટલે કે ચૌદ સદી પહેલાં આસમાની આલમની રચના અંગે જે થિયરીઓ પ્રચલિત અને વ્યાપક હતી અને જે થિયરીઓને પાછળથી વિજ્ઞાને ખોટી ઠેરવી હતી, એમનો કોઈ પણ ઉલ્લેખ કુર્આન શરીફમાં જોવા નહીં મળે. આ બાબતને લગતા દાખલા આ પુસ્તકમાં આગળ ઉપર આપવામાં આવશે. કુર્આન શરીફમાં જે બાબતોનો ઉલ્લેખ નથી, તેમને પણ ધ્યાનમાં રાખવી જરૂરી છે.

કેટલાક માણસો કુર્આન માનવસર્જિત છે એમ પુરવાર કરવા માટે ભારે જહેમત કરીને દૂર દૂરથી દલીલો ખેંચી લાવે છે. તેઓ કહે છે કે, "કુર્આનમાં જો ખગોળને લગતા કેટલાક આશ્ચર્યકારક પ્રશ્નો મૌજૂદ છે, તો એનું કારણ એ છે કે, અરબો આ વિષયમાં બહુ જ પારંગત હતા." તેઓ આવી દલીલ કરતી વખતે આ સત્યને ભૂલી જાય છે કે, કુર્આન શરીફ નાઝિલ થયાના કેટલાક સમય પછી જ મુસ્લિમ દેશોમાં વિજ્ઞાનનો વિકાસ થયો હતો. એ ઉપરાંત ઈસ્લામના સુવર્ણકાળમાં જે કંઈ વૈજ્ઞાનિક શોધખોળો થઈ હતી, તે કોઈ પણ માણસને એટલી બધી જાણકારી આપી જતી ન હતી કે તે કુર્આનની વૈજ્ઞાનિક વિગતો ધરાવતી કેટલીક આયાતોનું લેખન કરી શકે. આ બાબતની વધુ છણાવટ હવે પછીના લખાણમાં આવશે.

❋ આકાશને લગતા સામાન્ય વિચારો ❋

أَفَلَمْ يَنظُرُوٓا۟ إِلَى ٱلسَّمَآءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَٰهَا وَزَيَّنَّٰهَا وَمَا لَهَا مِن فُرُوجٍ ○

"શું તેઓ પોતાના પરનું આકાશ જોતા નથી કે, અમે તેને કેવી રીતે

બનાવ્યું અને શણગાર્યું અને એમાં કોઈ ચીરા નથી.'' *(૫૦-૬)*

خَلَقَ السَّمٰوٰتِ بِغَيۡرِ عَمَدٍ تَرَوۡنَهَا

''(ખુદાપાકે) આસમાનોને કોઈ પણ થાંભલા વગર બનાવ્યા, જેને તમે જોઈ શકો.'' *(૩૧-૧૦)*

اَللّٰهُ الَّذِىۡ رَفَعَ السَّمٰوٰتِ بِغَيۡرِ عَمَدٍ تَرَوۡنَهَا ثُمَّ اسۡتَوٰى
عَلَى الۡعَرۡشِ وَسَخَّرَ الشَّمۡسَ وَالۡقَمَرَ ؕ

''એ અલ્લાહપાક જ છે, જેણે આસમાનોને એવા કોઈ થાંભલાઓ વગર ઉઠાવ્યા જેને તમે જોઈ શકો. એ પછી તેણે પોતાને અર્શ (તખ્ત) પર મજબૂતીથી સ્થાપિત કર્યો અને તેણે સૂર્ય અને ચંદ્રને કામે લગાડી દીધા.'' *(૧૩-૨)*

હવે પછીની બે આયતો એવી માન્યતાને રદીયો આપી જાય છે કે, આસમાનોનો ગુંબદ થાંભલાઓના ટેકા પર રહેલો છે. અને એ થાંભલાઓ આસમાનોને પૃથ્વી પર પડી જતાં રોકી દે છે.

وَالسَّمَآءَ رَفَعَهَا

''અને તેણે જ આકાશને ઉંચું કર્યું.'' *(૫૫-૭)*

وَيُمۡسِكُ السَّمَآءَ اَنۡ تَقَعَ عَلَى الۡاَرۡضِ اِلَّا بِاِذۡنِهٖ ؕ

''ખુદાપાકે આકાશને પૃથ્વી પર પડતાં રોકી દીધું. સિવાય કે તેનો હુકમ હોય.'' *(૨૨-૬૫)*

ખગોળના બધા અભ્યાસીઓ આ સત્યથી જાણકાર છે કે, આસમાની પદાર્થો એકબીજાથી અત્યંત દૂરના અંતરો પર આવેલા હોવાથી તેમજ તેમના દરેક પદાર્થના પ્રમાણસર રહેલા જથ્થાથી પૂરા બ્રહ્માંડની સમતુલા જળવાઈ રહી છે. આ પદાર્થો એકબીજાથી જેટલા વધુ દૂરના અંતરે હશે, એટલા જ ઓછા પ્રમાણમાં તેઓ એકબીજા તરફ આકર્ષાશે. એટલે કે એકબીજાને પોતાની તરફ ખેચશે. આ પદાર્થો એકબીજાથી જેટલા વધુ નજીક હશે એટલું જ તેઓનું પરસ્પર આકર્ષણ અને ખેંચાણ વધારે હશે. (આ આકર્ષણ

કે ખેંચાણને ગુરૂત્વાકર્ષણ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. દરેક નાના-મોટા પદાર્થમાં વત્તુ-ઓછુ ગુરૂત્વાકર્ષણ રહેલું છે.)

આ ખેંચાણ કે આકર્ષણનો સૌથી મોટો દાર્શનિક પુરાવો ચંદ્ર છે. જે પૃથ્વીથી (ખગોળની દૃષ્ટિએ જોતાં) બહુ નજીક (સવા બે લાખ માઈલ) આવેલો છે. તેના ખેંચાણની અસર ખાસ કરીને સમુદ્રના પાણી પર દેખાય છે. કારણ કે એને લીધે સમુદ્રમાં ભરતી આવે છે. જો એ આસમાની પદાર્થો આવી અસર હેઠળ એકબીજાથી નજીક આવી જાય, તો બંને વચ્ચે અથડામણ થવી અનિવાર્ય છે. પરંતુ આવી અથડામણો થતી નથી એનો અર્થ એવો થાય છે કે, તેઓ બધા કોઈ સુવ્યવસ્થિત તંત્રને આધિન છે.

ખુદાઈ તંત્ર સમક્ષ આસમાનોની આધિનતાનો એટલે તાબેદારીનો કુર્આનમાં વારંવાર ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. દાખલા તરીકે :

قُلْ مَنْ رَّبُّ السَّمٰوٰتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ ○

“અય નબી ! કહો કે સાત આસમાનોનો માલિક કોણ છે. અને વિરાટ અર્શનો માલિક કોણ છે ?” *(૨૩-૮૬)*

وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ جَمِيْعًا مِّنْهُ ؕ
اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُوْنَ ○

“અને જે કંઈ આસમાનોમાં છે અને પૃથ્વી ઉપર છે એ બધું (અલ્લાહ પાકે) તમારા આધિન (તાબે) બનાવ્યું. ચોક્કસ એમાં વિચારશીલ માણસો માટે નિશાનીઓ છે.” *(૪૫-૧૩)*

اَلشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ۝

“સૂર્ય અને ચંદ્ર હિસાબથી (આધિન) છે.” *(૫૫-૫)*

وَجَعَلَ الَّيْلَ سَكَنًا وَّالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ؕ

“....(ખુદાપાકે) રાત્રિને આરામ માટે બનાવી અને સૂર્ય તથા ચંદ્રને ગણતરી માટે બનાવ્યા.” *(૬-૯૬)*

وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَآئِبَيْنِ ۚ وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ۝

"(અલ્લાહપાકે) તમારા માટે સૂર્ય અને ચંદ્રને આધિન બનાવ્યા (અને) તેઓ બંને ચોકસાઈ સાથે તેમના માર્ગો પર ફરતા રહે છે. અને તેણે તમારા માટે રાત અને દિવસને આધિન બનાવ્યા." *(૧૪-૩૩)*

અહીં એક આયત બીજી આયતને પૂરી કરે છે. એટલે કે એક આયતમાં જે વિગતો અપાઈ છે, એમાં બીજી આયત ઉમેરો કરી જાય છે. એક આયતમાં હિસાબનો ઉલ્લેખ છે. આ હિસાબને પરિણામે આસમાની પદાર્થો તેમના માર્ગો પર નિયમિતપણે ફરતા હોવાનો અને ગણતરીમાં કામ આવતા હોવાનો ઉલ્લેખ બીજી આયતમાં છે. ત્રીજી આયતમાં આ ક્રિયા સાથે "દાઈબ" શબ્દ વપરાયો છે. જે એક ક્રિયાપદનું વર્તમાન કુદંત (**Past Participle**) છે. એ તે ક્રિયાપદનો અર્થ "કોઈ પણ કામ આતુરતા અને કાળજી સાથે કરવું" થાય છે. અહીં એને "નિશ્ચિત નિયમો મુજબ ખંત અને કાળજી સાથે પોતાને કામે લગાડવાના" અર્થમાં વાપરવામાં આવેલ છે.

وَالْقَمَرَ قَدَّرْنٰهُ مَنَازِلَ حَتّٰى عَادَ كَالْعُرْجُوْنِ الْقَدِيْمِ ۝

"અને અમે ચંદ્ર માટે એટલે સુધી મંઝિલો નક્કી કરી આપી છે કે તે ખજુરીની પુરાણી ચિમળાયેલી ડાળ જેવો (પાતળો) થઈને ફરી નીકળી આવે છે." *(૩૬-૩૯)*

ખજુરીની ડાળખી જ્યારે સૂકાઈ જાય છે, ત્યારે તેમાં વળાંક આવી જાય છે. અને તે બીજના ચંદ્રના (હિલાલ) આકારની થઈ જાય છે. એનો ઉપરોક્ત આયતમાં ઉલ્લેખ છે. આ વિષય પર આગળ ઉપર વધુ વિવરણ કરવામાં આવશે.

وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ۙ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ؕ وَالنُّجُوْمُ مُسَخَّرٰتٌۢ بِاَمْرِهٖ ؕ
اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ۝

"(ખુદાપાકે) તમારા માટે રાત અને દિવસને તથા સૂર્ય અને ચંદ્રને

આધિન બનાવ્યા. તારાઓ તેના હુકમને આધિન છે. બેશક, આમાં સમજદાર માણસો માટે નિશાનીઓ રહેલી છે.'' *(૧૬-૧૨)*

આસમાનોના આ સર્વાંગસપૂર્ણ તંત્ર અર્થ વ્યવસ્થાને કુર્આનમાં વ્યવહારૂ દષ્ટિબિંદુ સાથે રજૂ કરવામાં આવેલ છે. માનવીને જમીન પર અને સમુદ્રમાં મુસાફરી દરમ્યાન તેમજ સમયના હિસાબ માટે આ આસમાની તંત્રની ઉપયોગીતા નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે. આનું મુખ્ય કારણ એ હકીકત છે કે, કુર્આન અસલમાં એવા માણસોને સંબોધન કરાયેલો ઉપદેશ (નસીહત) છે, જેઓ માત્ર તેમના રોજીંદા જીવનની સાદી ભાષા સમજતા હતા. કુર્આનમાં નીચે મુજબના વિચારો જોવામાં આવે છે. એનું કારણ પણ આથી સમજમાં આવી જાય છે.

وَهُوَ الَّذِىْ جَعَلَ لَكُمُ النُّجُوْمَ لِتَهْتَدُوْا بِهَا فِىْ ظُلُمٰتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ؕ
قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ○

''(અલ્લાહપાક) એ જ છે, જેણે તમારા માટે તારાઓ ગોઠવ્યા. જેથી તમે સમુદ્રના અને જમીનના અંધકારમાંથી તેઓની મારફત તમારૂં પોતાનું માર્ગદર્શન કરી શકો. અમે જ્ઞાની માણસો માટે આ નિશાનીઓ વિગતવાર વર્ણન કરી છે.'' *(૬-૯૭)*

وَعَلٰمٰتٍ ؕ وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُوْنَ ○

''(અલ્લાહ તઆલાએ પૃથ્વી પર) નિશાનીઓ ગોઠવી અને (માણસો) તારાઓ મારફત તેઓ પોતાનું માર્ગદર્શન મેળવે છે.'' *(૧૬-૧૬)*

هُوَ الَّذِىْ جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَآءً وَّالْقَمَرَ نُوْرًا وَّقَدَّرَهٗ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوْا عَدَدَ
السِّنِيْنَ وَالْحِسَابَ ؕ مَا خَلَقَ اللّٰهُ ذٰلِكَ اِلَّا بِالْحَقِّ ۚ يُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ○

''એ અલ્લાહપાક જ છે, જેણે સૂર્યને જવલંત બનાવ્યો અને ચંદ્રને પ્રકાશિત બનાવ્યો. અને તેના (ચંદ્રના) માટે મંઝિલો નક્કી કરી આપી, જેથી તમે (સમયની) ગણતરી અને વરસોની સંખ્યા જાણી શકો. અલ્લાહપાકે આ બધું સત્ય સર્જન જ કર્યું છે. તે આ નિશાનીઓ વિગતવાર રીતે એ

માણસોને સમજાવે છે, જેઓ જ્ઞાની છે.'' *(૧૦-૫)*

આ સબંધે કેટલુંક વિવરણ જરૂરી છે. બાઈબલમાં સૂર્ય અને ચંદ્ર બંનેને ''પ્રકાશ'' કહેવામાં આવ્યા છે. અને સૂર્ય સાથે ''વધુ મોટો'' અને ચંદ્ર સાથે ''વધુ નાનો''ના માત્ર વિશેષણો લગાડવામાં આવ્યા છે. કુર્આન સૂર્ય અને ચંદ્ર બંને માટે તેમના કદ સિવાયના બીજા તફાવતો બતાવી જાય છે. કેટલાક માણસો આ વાતને માત્ર શાબ્દિક વિશિષ્ટતા કહેશે, પરંતુ સૂર્ય અને ચંદ્ર એકસરખા ''પ્રકાશો'' નથી એ વાતને ચૌદ સદી પહેલાંના માણસો ગુંચવણમાં પડી ન જાય એવી બીજી કઈ રીતે સમજાવી શકાતી હતી ?

❋ આસમાની પદાર્થોનું સ્વરૂપ ❋

સૂર્ય અને ચંદ્ર :

સૂર્ય એક જવલંત તેજ (ઝિયા) છે અને ચંદ્ર એક પ્રકાશ (નૂર) છે. 'ઝિયા' અને 'નૂર'ના બીજા માણસોએ આપેલા તરજમાઓની સરખામણીમાં આ તરજમા વધુ યોગ્ય દેખાઈ રહ્યા છે. કેટલાક તરજમાકારોએ આ બંને શબ્દોના અર્થો ઉલ્ટાવી નાંખ્યા છે. ખરૂં કહો તો અર્થોમાં બહુ થોડો તફાવત છે. 'ઝિયા' શબ્દનું મૂળ 'ઝૂઈ' છે. અને કાઝીમીર્સ્કીની સત્તાવાર અરબી-ફ્રેંચ ડીક્ષનરી મુજબ તેનો અર્થ ''જવલંત હોવા જેટલો તેજસ્વી'' થાય છે. જેને બીજા શબ્દોમાં આગ જેવો કહી શકાય છે. એ જ લેખક ''નૂર''નો અર્થ ''ઝિયા''થી અલગ પાડીને ''પ્રકાશ'' બતાવી જાય છે.

સૂર્ય અને ચંદ્ર વચ્ચેનો તફાવત કુર્આનની આ મુજબની આયતો પરથી વધુ સ્પષ્ટ રીતે જણાઈ આવશે.

تَبٰرَكَ الَّذِىۡ جَعَلَ فِى السَّمَآءِ بُرُوۡجًا وَّجَعَلَ فِيۡهَا سِرٰجًا وَّقَمَرًا مُّنِيۡرًا ○

''એ (ખુદાપાક) બહુ જ બરકતવાળો છે. આસમાનમાં નક્ષત્રો બનાવ્યા અને એમાં એક દીપક મૂક્યો અને પ્રકાશ આપતો ચંદ્ર મૂકયો.'' *(૨૫-૬૧)*

اَلَمۡ تَرَوۡا كَيۡفَ خَلَقَ اللّٰهُ سَبۡعَ سَمٰوٰتٍ طِبَاقًا ۙ وَّجَعَلَ الۡقَمَرَ
فِيۡهِنَّ نُوۡرًا وَّجَعَلَ الشَّمۡسَ سِرَاجًا

"શું તમે જોઈ રહ્યો છો કે, અલ્લાહપાકે કેવી રીતે સાત આસમાનોને એકબીજા ઉપર બનાવ્યા ? અને એમાં ચંદ્રને પ્રકાશ અને સૂર્યને દીપક બનાવ્યો ?" *(૭૧-૧૫/૧૬)*

وَّبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا ۙ وَّجَعَلْنَا سِرَاجًا وَّهَّاجًا ۙ

"અને અમે એકબીજા પર સાત મજબૂત (આસમાન) બનાવ્યા અને એમાં જ્વાળાઓ કાઢતો એક દીપક મૂક્યો." *(૭૮-૧૨/૧૩)*

આ "જ્વાળાઓ કાઢતો દીપક" દેખીતી રીતે જ સૂર્ય છે.

અહીં ચંદ્રને એક એવો આસમાની પદાર્થ બતાવવામાં આવ્યો છે, જે પ્રકાશ આપે છે. (મુનીર) આ "મુનીર" શબ્દનું મૂળ "નૂર" છે, જેનો અર્થ "પ્રકાશ" થાય છે. એની સરખામણીમાં સૂર્યને "સિરાજ" એટલે કે જ્વાળા કાઢતા દીપક તરીકે અથવા "વહાજ" એટલે બળતી મશાલ તરીકે વર્ણવ-વામાં આવ્યો છે.

હઝરત મુહમ્મદ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)ના સમયમાં માણસો અને ખાસ કરીને રણના રહેવાસીઓ જ્વાળાઓ કાઢતા આસમાની પદાર્થ તરીકે સૂર્ય અને રાતની ઠંડકના આસમાની પદાર્થ તરીકે ચંદ્ર વચ્ચેનો તફાવત આસાનીથી પારખી શકતા હશે. કુર્આનમાં આથી આ વિષય પર અપાયેલી સરખામણીઓ તદન સ્વાભાવિક અને સામાન્ય છે. પરંતુ અહીં એ રસપ્રદ હકીકતની નોંધ લેવી જરૂરી છે કે, આ સરખામણી સંપૂર્ણ ગંભીરતા સાથે કરવામાં આવી છે અને આને લગતા કુર્આની લખાણમાં એ સમયે પ્રચલિત હોય એવી કોઈ માન્યતાઓ કે દંતકથાઓના તત્વો બિલ્કુલ દેખાતા નથી. જે માન્યતાઓ અને દંતકથાઓ આજના જમાનામાં કપોળ કલ્પિત અને અસંગત પુરવાર થાય.

આ વાત જાણીતી છે કે, સૂર્ય એક એવો તારો છે, જે તેમાં રહેલા તત્વોના આંતરિક દહન (બળવાની ક્રિયા) મારફત અતિ મોટા પ્રમાણમાં ગરમી અને પ્રકાશ આપે છે. બીજી તરફ ચંદ્ર પોતે કોઈ પ્રકાશનું ઉત્પાદન કરતો નથી અને તે કંઈ નહીં તો પણ તેના ઉપલા પડો પર સંપૂર્ણપણે

નિષ્ક્રીય પદાર્થ છે. અને તે માત્ર સૂર્યના પ્રકાશને ઝીલીને પાછો ફેંકે છે.

સૂર્ય અને ચંદ્ર વિશે આપણે અત્યારે જે કંઈ જાણીએ છીએ એની વિરૂદ્ધ જતા કોઈ પણ વાતે કુર્આનના લખાણમાં મૌજુદ નથી.

તારાઓ :

કુર્આન શરીફમાં તારાઓનો ઉલ્લેખ તેર વાર આવ્યો છે. અરબીમાં તારા માટે "નજમ" શબ્દ છે. અને એનું બહુવચન "નુજુમ" થાય છે. એ શબ્દના મૂળનો અર્થ દેખાવું કે પ્રકાશમાં આવવું એવો થાય છે. આ શબ્દનો અર્થ નજરે જોઈ શકાતા આસમાની પદાર્થનો થાય છે. આ નજમ શબ્દ આસમાની પદાર્થ પોતે પ્રકાશનું ઉત્પાદન કરે છે કે બીજાનો પ્રકાશ ઝીલીને પાછો ફેંકે છે એનો કોઈ તફાવત પાડી જતો નથી. ઉલ્લેખ કરવામાં આવેલો પદાર્થ તારો છે. એમ બતાવવા માટે એની આગળ ચોખવટ કરતા કોઈ શબ્દપ્રયોગ લગાડવામાં આવે છે. દા.ત.

وَالسَّمَآءِ وَالطَّارِقِ ۝ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا الطَّارِقُ ۝ النَّجْمُ الثَّاقِبُ ۝

"આકાશના અને રાતના મુલાકાતીના સોગંદ, અને તને ખબર છે કે રાતનો મુલાકાતી શું છે ? વીંધી નાખતા તેજનો એક તારો છે." *(૮૬-૧/૩)*

કુર્આન શરીફમાં સાંજના સિતારાની આગળ "સાકિબ" શબ્દ વાપરવામાં આવ્યો છે. એનો અર્થ કોઈ ચીજને વીંધી જનારો થાય છે. અહીં તેને રાતના ઘેરા પડછાયાઓને વીંધી જનારના અર્થમાં વાપરવામાં આવ્યો છે. કુર્આનમાં ખરતા તારા માટે પણ આ જ શબ્દપ્રયોગ વપરાયો છે. દા.ત. સૂરએ સાફ્ફાતમાં ૩૭:૧૦ "શિહાબુન સાકિબ"નો ઉલ્લેખ છે. અત્રે એ યાદ રહે કે, ખરતા તારાનો પ્રકાશ પણ દહનનું જ પરિણામ છે.

સૌથી નીચેનું આસમાન :

કુર્આન શરીફમાં 'સૌથી નીચેના આસમાન'નો (સમાઅદ દુન્યા) ઘણી જગ્યાએ ઉલ્લેખ છે. એમાં કેટલીક જગ્યાએ સાથે સાથે જ એ આસમાનમાંના આસમાની પદાર્થોનો પણ ઉલ્લેખ છે. આમાંથી એક પ્રકારના

આસમાની પદાર્થો આપણે હમણાં જોઈ ગયા છીએ એ મુજબ ગ્રહો છે. આપણે અત્યારે વર્તમાન વિજ્ઞાનથી પરિચીત છીએ અને કુર્આન આ પદાર્થો અંગે જે ભૌતિક વર્ણનો આપે છે, તે આપણી સમજમાં આવી શકે છે. પરંતુ એમાં જ્યારે શુધ્ધ આધ્યાત્મિક એટલે રૂહાની પ્રકારની વાતો સામેલ હોય છે, ત્યારે આપણા માટે એનો અર્થ અસ્પષ્ટ થઈ જાય છે.

દા.ત. સૂરએ સાફ્ફાતની છઠ્ઠી આયતનો આ અર્થ આપણે સમજી શકીએ છીએ કે, إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِ ۝٦ "ખરેખર અમે જ સૌથી નીચેના આસમાનને ગ્રહોના શણગારથી સજાવ્યું છે." પરંતુ એની તરત જ પછીની આયત આપણા માટે એ અર્થને અસ્પષ્ટ કરી નાંખે છે.

وَحِفْظًا مِّنْ كُلِّ شَيْطٰنٍ مَّارِدٍ ۝٧

"અમે દરેક બંડખોર શયતાન સામે તેનું રક્ષણ કર્યું છે." *(૩૭-૬)*

આ હિફાઝતને સૂરએ અંબિયામાં ૨૧:૩૨ અને સૂરએ હા-મિમ-સિજદહમાં ૪૧:૧૨ પણ ઉલ્લેખ છે. આથી આપણે આ તદ્દન અલગ પ્રકારના કથનોથી ગૂંચવણમાં પડી જઈએ છીએ.

આ સબંધે સૂરએ મુલ્કની નીચે મુજબની આયતનો દાખલો પૂરતો રહેશે :

"અને અમે સૌથી નજીકના આસમાનને પ્રકાશિત પદાર્થોથી (મસાબીહ) શણગાર્યું અને તેમને અમે શયતાનોને મારવાનું સાધન બનાવ્યું છે. અને તેઓના (શયતાનોના) માટે અમે ધગધગતી આગનો અઝાબ તૈયાર રાખ્યો છે.

આ આયતમાં શયતાનોને મારવા માટે જે પદાર્થોના ઉપયોગનો ઉલ્લેખ છે, તે એવા ક્યા આસમાની પદાર્થો છે, જે સૌથી નીચેના આકાશમાં આવેલા છે ? શું એમાં જે પ્રકાશિત પદાર્થોનો (મસાબીહ)નો ઉલ્લેખ આવે છે, તે ખરતા તારાઓ હોઈ શકે છે ?

આ વાતની બધાને ખબર છે કે, જ્યારે કોઈ આસમાની પદાર્થનો

ટુકડો પૃથ્વીના વાતાવરણના ઉપલા પડમાં પ્રવેશે છે, ત્યારે તે વાતાવરણ સાથે ઘર્ષણમાં આવીને સળગી જાય છે અને એથી તે જાણે કોઈ તારો ખરી રહ્યો હોય એવો દેખાય છે.

આ બધી બાબતો આ પુસ્તકની વિષય મર્યાદા બહારની છે. તેમનો અત્રે માત્ર સંપૂર્ણતાના હેતુથી ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. અત્યારના તબક્કે તેમના અંગે માત્ર એટલું કહી શકાય છે કે, આ વાતો માનવીની બુધ્ધિ મર્યાદા બહારની છે અને અત્યાર સુધીની વૈજ્ઞાનિક માહિતી તેમના ઉપર કોઈ પણ પ્રકાશ પાડવામાં અશક્ત રહી છે.

આસમાની તંત્ર :

કુર્આન આસમાની તંત્ર અંગે જે માહિતી આપી જાય છે, તે મુખ્યત્વે સૂર્યમાળાને લગતી છે. સૂર્યમાળાની બહારની બાબતો અંગે પણ કુર્આન શરીફમાં કેટલાક ઉલ્લેખો કરવામાં આવ્યા છે. એ ઉલ્લેખોના દાર્શનિક પુરાવાઓ તાજેતરના સમયમાં શોધી કાઢવામાં આવ્યા છે.

સૂર્ય અને ચંદ્રની પ્રદક્ષિણા માર્ગો (Orbits) અંગે કુર્આનમાં બે બહુ જ મહત્વની આયતો છે :

وَهُوَ الَّذِىْ خَلَقَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ؕ كُلٌّ فِىْ فَلَكٍ يَّسْبَحُوْنَ ○

"એ એજ (અલ્લાહપાક) છે, જેણે રાતનું અને દિવસનું અને સૂર્યનું અને ચંદ્રનું સર્જન કર્યું. એ દરેક તેમની પોતાની ગતિ સાથે તેમની પ્રદક્ષિણા માર્ગની મુસાફરી કરે છે." *(૨૧-૩૩)*

لَا الشَّمْسُ يَنْۢبَغِىْ لَهَآ اَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا الَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ ؕ
وَكُلٌّ فِىْ فَلَكٍ يَّسْبَحُوْنَ ○

"સૂર્યની તાકત નથી કે તે ચંદ્રની સાથે થઈ શકે અને રાત્રિની તાકત નથી કે દિવસ કરતાં આગળ નીકળી જાય. એ દરેક તેમની પોતાની ગતિ સાથે તેમની પ્રદક્ષિણા માર્ગમાં મુસાફરી કરે છે." *(૩૬-૪૦)*

અહીં એક અત્યંત મહત્વના સત્યનું સ્પષ્ટ રીતે વર્ણન કરવામાં આવ્યું

છે. એ મહત્વપૂર્ણ સત્ય સૂર્ય અને ચંદ્રના પ્રદક્ષિણા માર્ગોના એટલે કે ચક્કર લગાવવાના માર્ગોના અસ્તિત્વને લગતું છે. એમાં સાથે સાથે જ આ આસમાની પદાર્થો અવકાશમાં તેમની પોતાની ગતિ સાથે મુસાફરી કરતા હોવાનો પણ સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે.

આ આયતોના વાંચન પરથી એક નકારાત્મક સત્ય પણ દેખાઈ આવે છે. કુર્આનની આ આયતોમાં સત્ય એમ તો બતાવવામાં આવ્યું છે કે, સૂર્ય તેના પોતાના પ્રદક્ષિણા માૃગમાં ફરે છે, પરંતુ એ પ્રદક્ષિણા માર્ગ કેવો છે અને ખાસ કરીને એનો પૃથ્વી સાથે કોઈ સબંધ છે કે કેમ એ બિલ્કુલ બતાવવામાં આવ્યું નથી. અહીં આ વાત ખાસ નોંધપાત્ર છે કે, કુર્આન શરીફ નાઝિલ થયું ત્યારે એટલે કે ચૌદ સદી પહેલાં એમ માનવામાં આવતું હતું કે, પૃથ્વી પોતે સ્થિર ઉભી છે, જ્યારે સૂર્ય તેની આજુબાજુ ફરે છે. ગ્રીક ખગોળવેત્તા ટોલેમીએ ઈસ્વીસન પૂર્વે બીજી સદીમાં એની થિયરી પ્રચલિત કરી હતી કે, આપણી પૃથ્વી પૂરા બ્રહ્માંડનું કેન્દ્ર છે. અને સૂર્ય, ચંદ્ર તથા તારાઓ તેની આજુબાજુ ફરતા રહે છે. ઈસ્વીની સોળમી સદીમાં કોપરનીક્સે પૃથ્વી સૂર્યની આસપાસ ફરતી હોવાની અને તે બ્રહ્માંડનું કેન્દ્ર ન હોવાની થિયરી રજૂ કરી. ત્યાં સુધી ટોલેમીની થિયરી પૂરા જગતમાં પ્રચલિત અને સ્વીકૃત રહી હતી. પૃથ્વી બ્રહ્માંડનું કેન્દ્ર હોવાની અને સૂર્ય તેની આજુબાજુ ફરતો હોવાની માન્યતા આ રીતે હઝરત મુહમ્મદ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)ના સમયના લોકોમાં પણ પ્રચલિત હતી. પરંતુ કુર્આનની ઉપરોક્ત આયતોમાં કે બીજા કોઈ પણ ઠેકાણે એ થિયરી જોવામાં આવતી નથી.

ચંદ્ર અને સૂર્યના પ્રદક્ષિણા માર્ગોનું અસ્તિત્વ :

અરબી શબ્દ 'ફલક'નો તરજમો "પ્રદક્ષિણા માર્ગ" કરવામાં આવ્યો છે. કુર્આનના ઘણા ફ્રેન્ચ ભાષાંતરકારોએ તેનો અર્થ "ગોળો" કર્યો છે. 'ફલક' શબ્દનો પ્રાથમિક અર્થ અલબત્ત એવો થાય છે. હમીદુલ્લાહે આ શબ્દનો અર્થ "પ્રદક્ષિણા માર્ગ" કર્યો છે.

પરંતુ અહીં હમઝા બુબકર સાથે સાથે જ દસમી સદીના વિખ્યાત

તફસીરકાર તબરીનું આ કથન પણ ઉમેરે છે કે, ‘‘આપણને જેની ખબર ન હોય એવી વાતો અંગે ખામોશ રહેવું આપણી ફરજ છે.’’ (૧૭-૧૫)

આ બધું બતાવી જાય છે કે, ભૂતકાળના માણસો સૂર્ય અને ચંદ્રના પ્રદક્ષિણા માર્ગોના ખ્યાલ સુધ્ધાંને સમજવા માટે કેટલા બધા અશક્ત હતા. દેખીતી રીતે જ જો આ શબ્દ ખગોળનો કોઈ એવો ખ્યાલ કે ભાવના રજૂ કરી ગયો હોત, જે હઝરત મુહમ્મદ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)ના સમયમાં પ્રચલિત હોત, તો ભૂતકાળના ભાષાંતરકારો માટે આ શબ્દની અર્થ તારવણી એટલી બધી મુશ્કેલ થઈ પડી ન હોત. પરંતુ કુર્આનમાં સૂર્ય અને ચંદ્રના પ્રદક્ષિણા માર્ગા અંગે એક એવો નવો જ ખ્યાલ રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો. જેની સમજૂતી વિજ્ઞાન કેટલીક સદીઓ પછી આપવા શક્તિમાન બનનારૂં હતું.

રાત્રિ અને દિવસનો ક્રમ :

ચૌદ સદી પહેલાં એવી માન્યતા વ્યાપક રીતે પ્રચલિત હતી કે, પૃથ્વી બ્રહ્માંડનું કેન્દ્ર છે અને સૂર્ય તેની આજુબાજુ પ્રદક્ષિણા કરે છે. એ સમયે રાત્રિ-દિવસના ક્રમના કોઈ પણ ઉલ્લેખમાં સૂર્યના પૃથ્વીની આજુબાજુ ફરવાનો ઉલ્લેખ આવવો અનિવાર્ય હતો. પરંતુ કુર્આનમાં એ પ્રકારનો કોઈ ઉલ્લેખ કરાયો નથી. કુર્આનમાં એને બદલે રાત્રિ-દિવસના ક્રમને આવી રીતે રજૂ કરવામાં આવ્યો છે.

يُغْشِى الَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهٗ حَثِيْثًا ۙ

‘‘(અલ્લાહપાક) દિવસને રાત્રિ વડે ઢાંકી દે છે, જે તેની પાછળ આવવાની ઉતાવળમાં છે.’’ *(૭-૫૪)*

وَاٰيَةٌ لَّهُمُ الَّيْلُ ۖ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَاِذَا هُمْ مُّظْلِمُوْنَ ۝

‘‘અને તેઓને (માણસોને) માટે એક નિશાની રાત્રિ છે. અમે તેના પરથી દિવસને ખેંચી લઈએ છીએ તો તે અંધકારમાં રહી જાય છે.’’ *(૩૬-૩૭)*

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُوْلِجُ الَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَيُوْلِجُ النَّهَارَ فِى الَّيْلِ

"શું તેં નથી જોયું કે, અલ્લાહપાક કેવી રીતે રાત્રિને દિવસમાં મેળવી દે છે અને દિવસને રાત્રિમાં મેળવી દે છે ?" *(૩૧-૨૯)*

يُكَوِّرُ الَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى الَّيْلِ

"તે રાત્રિને દિવસ પર વીંટે છે અને દિવસને રાત્રિ પર વીંટે છે." *(૩૯-૫)*

ઉપર ટાંકેલી આયતોમાંથી પહેલી આયત અંગે કોઈ ટિપ્પણની જરૂરત નથી. બીજી આયત એક સાદી તસ્વીર રજૂ કરી જાય છે. પરંતુ ત્રીજી અને ચોથી આયતો અને ખાસ કરીને રાત્રિને દિવસ પર લપેટવાની અને દિવસને રાત્રિ પર લપેટવાની ચોથી આયત અર્થ તારવણીની નજરે રસપ્રદ વિગતો પૂરી પાડી જાય છે.

એ આયતમાં અરબી ક્રિયાપદ "કવ્વર" વપરાયો છે. કુર્આન શરીફમાં ફ્રેંચ ભાષાંતરકાર બ્લાશેર (Blachere)ના મંતવ્ય મુજબ એનું ભાષાંતર કરવાનો સર્વોત્તમ માર્ગ "લપેટવું" અથવા "વીંટવું" ક્રિયાપદનો ઉપયોગ છે. "કવ્વર" ક્રિયાપદનો અસલ અર્થ "માથાની આજુબાજુ પાઘડી વીંટવી" થાય છે. એ શબ્દના બીજા બધા અર્થોમાં વીંટવાની ક્રિયા જળવાઈ રહી છે.

પરંતુ અવકાશમાં ખરેખર શું બને છે ? અમેરિકાના અવકાશ પ્રવાસીઓ થોડા વરસ પહેલાં ચંદ્ર પર ગયા હતાય ત્યારે તેઓએ તેમના અવકાશ-યાનોમાંથી આ ક્રિયાની સંખ્યાબંધ તસ્વીરો લીધી હતી. તેઓ એટલા દૂરના અંતરેથી જોઈ શક્યા હતા કે, સૂર્ય તેની સામે પૃથ્વીના ગોળાનો જે અર્ધો ભાગ છે, તેને કેવી રીતે પ્રકાશિત રાખે છે. જ્યારે પૃથ્વીનો બાકીનો અર્ધો અંધકારમાં રહે છે. ચંદ્ર જેટલા દૂરના અંતરેથી સ્પષ્ટપણે જોઈ શકાય છે કે, સૂર્ય પોતે તો તેની જગ્યા પર જ રહે છે, જ્યારે પૃથ્વીનો ગોળો તેની ધરી પર ફરતો રહે છે. પૃથ્વીનું તેની ધરી પરનું એક ચક્કર ચોવીસ કલાકમાં પુરૂ થાય છે એ દરમ્યાન સૂર્ય સામેનો તેનો એક ગોળાર્ધ હટી જઈને બીજો ગોળાર્ધ જે અત્યાર સુધી અંધકારમાં હતો, સૂર્યની સામે આવી જાય છે. અને પછી એ બીજો ગોળાર્ધ હટીને ફરીથી પહેલો ગોળાર્ધ સૂર્યની સામે આવી જાય છે. રાત્રિ અને દિવસના આ કાયમી ચક્કરને કુર્આન શરીફમાં

સ્પષ્ટ રીતે વર્ણવવામાં આવેલ છે. માનવબુધ્ધિ અત્યારે આ વાતને આસાનીથી સમજી શકે છે. કારણ કે આપણે (સૂર્યમાળાની નજરે) સૂર્યની સ્થિરતાથી અને પૃથ્વીની હિલચાલથી જાણકાર છીએ. રાત્રિ અને દિવસના આ પરસ્પર વીંટાવાની ક્રિયાનો તેમજ રાત્રિ અને દિવસને એકબીજામાં મેળવી દેવાની કે દાખલ કરી દેવાનો કુર્આન શરીફમાં આવી રીતે સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ જોવામાં આવે છે.

અજવાળા-અંધારાનું દોડવુ :

પ્રથમ અંતરિક્ષયાત્રી યુરી ગગારીન (**Yori Gagarin**) રશીયન બનાવટના અંતરિક્ષ (**Vostok-1**)માં ૧૨મી એપ્રિલ ૧૯૬૧નાં પૃથ્વીથી ૧૮૭ માઈલની ઉંચાઈએ પહોંચ્યા. અંતરિક્ષમાં તેની ૧ કલાકમાં ૧૮ હજાર માઈલની ઝડપ હતી. દોઢ કલાકમાં તે પૃથ્વીનો એક ચક્કર લગાવતો હતો. તેણે આ અંતરિક્ષના સફરની માહિતી આપતા જણાવ્યુ કે મેં અંતરિક્ષમાંથી પૃથ્વીને જોઈ તો એમ માલુમ પડયુ કે, પૃથ્વીની ઉપર અંધારા અને અજવાળાનો એક ઝડપી સિલસિલો (**Ropid Succession**) જારી છે. એટલે કે પૃથ્વીના સ્તર ઉપર અંધાળુ અને અજવાળુ એવી રીતે આગળ પાછળ ચાલી રહ્યા છે જેમકે એકબીજાની પાછળ દોડી રહ્યા હોય, આશ્ચર્યની વાત છે કે રાત દિવસ વિષે કુર્આન શરીફમાં પણ આ જ પ્રમાણે માહિતી દર્શાવવામાં આવી છે. જે અંતરિક્ષ યાત્રાથી ૧૪૦૦ વર્ષ પહેલા ઉતર્યુ હતું. કુર્આન શરીફના શબ્દો આ પ્રમાણે છે. અર્થાત્ : ‘‘તે જ રાતથી દિવસને એવી રીતે ઢાંકે છે, કે તે ઘણી ઝડપથી તેની પાછળ આવી લાગે છે અને તેણે જ સૂર્ય, ચંદ્ર તથા બીજા તારાઓને પોતાની આજ્ઞાને આધિન પયદા કર્યા.’’ *(સૂરએ અઅ્રાફ–૫૪)*

પૃથ્વી ગોળકાર છે. તે પોતાની ધરી (**Axis**) પર કલાકના એક હજાર માઈલની ઝડપે સુર્યની આસપાસ ભ્રમણ કરે છે. આ કારણસર પૃથ્વીની સ્તર ઉપર તે વાતાવરણ સર્જાય છે. જેને ગગારીને આકાશમાં જઈને જોયું. ગગારીન પહેલાં કોઈ પણ વૈજ્ઞાનિકે અંતરિક્ષની યાત્રા નથી કરી. જેથી તે આ પ્રકારની વિગત દર્શાવી શકે. આના માટે પૃથ્વીથી હજારો માઈલ ઉપર

આકાશમાં જઈ દુરબીનથી પૃથ્વીનું પ્રત્યક્ષ દર્શન કરવુ જરૂરી છે. આ વાત બધા જ જાણે છે કે, પયગમ્બરે ઈસ્લામ (સલ.)ના યુગમાં અંતરિક્ષ વિજ્ઞાને આ પ્રકારની પ્રગતિ ન સાધી હતી. છતાં જે સ્પષ્ટ હકીકતનું આપે વર્ણન કર્યું, તેને ૧૪૦૦ વર્ષ પછીનો વૈજ્ઞાનિક અંતરિક્ષમાં જઈને તે જ પ્રમાણે દર્શાવે. એ આ કુર્આન શરીફ દ્વારા સ્પષ્ટ અને નિર્ણય પુરાવો છે કે, કુર્આન શ. આકાશી પુસ્તક છે. જેને ઉતારનાર મહાન ખુદાતઆલા પૃથ્વીને ગગારીન પહેલા પણ તેજ પ્રમાણે જોઈ રહ્યા હતા, જેમ ગગારીને જઈને નિહાળ્યુ.

અહીં એક બીજી હકીકત તરફ ધ્યાન દોરવું પણ જરૂરી છે. ઉપરોક્ત ક્રિયાઓ માત્ર એ સમયે જ વર્ણવી શકાય છે, જ્યારે પૃથ્વી ગોળ હોવાનો સ્પષ્ટ ખ્યાલ હોય. ચૌદ સદી પહેલાં પૃથ્વી ગોળ હોવાનો કોઈને પણ ખ્યાલ ન હતો. પરંતુ કુર્આનમાં આ વૈજ્ઞાનિક સત્યને બરાબર ધ્યાનમાં રાખીને જ રાત્રિ અને દિવસના ક્રમનું વર્ણન આપવામાં આવ્યું છે.

પૂર્વ અને પશ્ચિમ એક નથી અનેક છે :

રાત્રિ અને દિવસના ક્રમને લગતી ઉપરોક્ત વિગતો સાથે અહીં વધુ એક નિકટના વિષયને લગતી કેટલીક કુર્આની આયતો ટાંકવી જરૂરી લાગે છે. એ આયતો એવો ખ્યાલ રજૂ કરી જાય છે કે, પૂર્વ એક નથી અને પશ્ચિમ પણ એક નથી. બલ્કે પૂર્વ અને પશ્ચિમ એકેકથી વધારે સંખ્યામાં છે. આ બાબત સંપૂર્ણપણે વર્ણનાત્મક મહત્વની છે. કારણ કે એનો આધાર અતિ સામાન્ય નિરીક્ષણો પર રહેલો છે. અહીં એ બાબતનો ઉલ્લેખ માત્ર એ હેતુથી કરવામાં આવ્યો છે કે, આ વિષય પર કુર્આન જે કંઈ કહે છે એ બધાની વફાદારીપૂર્વક સંપૂર્ણ રજૂઆત કરી દેવી.

પૂર્વ અને પશ્ચિમ એકેકથી વધારે હોવાનો ઉલ્લેખ કરતી થોડીક આયતો નીચે આપવામાં આવી છે :

بِرَبِّ الْمَشَٰرِقِ وَالْمَغَٰرِبِ

“પૂર્વો અને પશ્ચિમોના માલિક....” *(૭૦-૪૦)*

رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ ﴿١٧﴾

"બે પૂર્વોના માલિક અને બે પશ્ચિમોના માલિક." *(૫૫-૧૭)*

حَتّٰىٓ اِذَا جَآءَنَا قَالَ يٰلَيْتَ بَيْنِىْ وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرِيْنُ

"એટલે સુધી કે તેઓ (ગુનેહગારો) અમારી પાસે આવશે તો તેઓ (શયતાનને) કહેશે કે, કોઈ પણ રીતે મારી અને તારી વચ્ચે બે પૂર્વો જેટલું અંતર હોત (તો ઠીક થાત) કારણ કે (તુ) બૂરો સોહબતી હતો." *(૪૩-૩૮)*

આ આયતમાં "બે પૂર્વો વચ્ચેનું અંતર"ના શબ્દો બે સ્થળોએ અલગ કરતા વિરાટ અંતરના અર્થમાં વાપરવામાં આવ્યા છે.

સૂર્યોદય અને સૂર્યાસ્તનું કાળજીપૂર્વક નિરીક્ષણ કરનાર બધા માણસોને ખબર છે કે, પૃથ્વી પરની મોસમોના ફેરફાર સાથે સૂર્ય પૂર્વમાં અલગ-અલગ સ્થળોએથી ઉગે છે અને પશ્ચિમમાં અલગ-અલગ સ્થળોએ આથમે છે. સૂર્યના ઉદય સ્થળો અને અસ્ત સ્થળોને લગતા ક્ષિતિજના (ઉફક) લેવાયેલા માપો બન્ને પૂર્વો અને બંને પશ્ચિમોની અંતિમ મર્યાદાઓ નક્કી કરી જાય છે. આ એક તદન સામાન્ય બાબત છે. પરંતુ વધુ મહત્વની બાબતો આ પ્રકરણમાં દર્શાવેલા એ બીજી બાબતો છે, જે એમ બતાવી જાય છે કે, કુર્આનમાં ખગોળને લગતા કરાયેલા ઉલ્લેખો વર્તમાન વિજ્ઞાન સાથે સંપૂર્ણપણે સુસંગત છે.

આસમાનોની ઉત્ક્રાંતિ :

આ પહેલાંના પ્રકરણોમાં બ્રહ્માંડના કેવી રીતે તબક્કાવાર ઉત્ક્રાંતિ અને વિકાસ થયો એને લગતી વર્તમાન વૈજ્ઞાનિક માન્યતાઓનો ઉલ્લેખ થઈ ચૂક્યો છે. એ ઉલ્લેખ અનુસાર બ્રહ્માંડ શરૂઆતમાં એક પ્રાથમિક વિરાટ વાદળ સ્વરૂપમાં હતું. એ પછી તેમાંથી કોઈક સમયે નિહારિકાઓનું અને આપણા સૂર્ય સહિતના તારાઓનું સર્જન થયું અને ગ્રહો અસ્તિત્વમાં આવ્યા. વર્તમાન વૈજ્ઞાનિક માહિતી આપણને એવી માન્યતા તરફ દોરી જાય છે કે, સૂર્યમાળામાં અને એકંદરે પૂરા બ્રહ્માંડમાં આ ઉત્ક્રાંતિની પ્રક્રિયા

હજી સુધી ચાલુ જ રહી છે.

આ બધી વૈજ્ઞાનિક માહિતીથી જાણકાર માણસ સ્વાભાવિક રીતે જ એ માહિતીની કુર્આનના કેટલાક કથનો સાથે સરખામણી કરવા ઈચ્છતો હોય છે. કુર્આન આપણને કેટલાક સ્થળે આ વાતની યાદી અપાવે છે કે :

وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۚ كُلٌّ يَّجْرِىْٓ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى

"(અલ્લાહપાકે) સૂર્ય અને ચંદ્રને કામે લગાડ્યા, જે દરેક એક નિશ્ચિત સમયમાં પોતાના માર્ગ પર દોડતો રહે છે."

આ વર્ણન કુર્આનમાં આ મુજબના સ્થળોએ અપાયું છે : રઅદ : ૧૩-૨, લુકમાન : ૩૧-૨૯, ફાતિર : ૩૫-૧૩ અને ઝુમર : ૩૯-૫.

કુર્આન શરીફમાં નિશ્ચિત સમયમાં માર્ગ પસાર કરવાની સાથે નિશ્ચિત સ્થળનો એટલે પહેલેથી નક્કી કરાયેલી મંઝિલનો પણ ઉલ્લેખ છે.

وَالشَّمْسُ تَجْرِىْ لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا ؕ ذٰلِكَ تَقْدِيْرُ الْعَزِيْزِ الْعَلِيْمِ ؕ

"અને સૂર્ય તેના નિશ્ચિત સ્થળ તરફ તેના માર્ગ પર દોડતો રહે છે. સર્વ શક્તિમાન, સર્વજ્ઞ (અલ્લાહપાક)નો એ આદેશ છે." *(૩૬-૩૮)*

અહીં "નિશ્ચિત સ્થળ" અરબી શબ્દ "મુસ્તકર્ર"નો તરજમો છે. અને આ શબ્દ સાથે ચોક્કસ મંઝીલ કે જગ્યાનો અર્થ જોડાયેલો હોવા અંગે કોઈ શંકા નથી.

આ આયતોના અર્થને બરાબર સમજવા માટે આપણે એ જાણી લેવું જરૂરી છે કે, વર્તમાન જ્ઞાન-વિજ્ઞાન તારાઓની અને ખાસ કરીને સૂર્યની ઉત્ક્રાંતિ અંગે કેવી માહિતી આપી જાય છે, એ માહિતીમાં એ આસમાની પદાર્થોનો અને ખાસ કરીને ચંદ્રનો ઉલ્લેખ કરવો પણ જરૂરી છે, જે બધા સૂર્યની આસપાસ પ્રદક્ષિણા કરી રહ્યા છે.

બ્રહ્માંડની વિસ્તૃતિ (ફેલાવુ) :

બ્રહ્માંડની વિસ્તૃતિ વર્તમાન વિજ્ઞાનની એક સૌથી મોટી શોધ છે. અત્યારે

આ શોધ ખગોળનું એક મજબૂત સ્થાપિત સત્ય છે. એ અંગે જે કંઈ વિવાદ છે, એ આ વિસ્તૃતિ અંગે નથી. પરંતુ તે કેવી રીતે થઈ રહી છે એ અંગે છે. દૂર દૂરની નિહારીકાઓના અવારનવાર જે ફોટાઓ લેવામાં આવે છે અને એમાંથી અત્રે ઝીલાતા પ્રકાશનું જે પૃથક્કરણ કરવામાં આવે છે એ ઉપરથી પાકા પાયે એમ પુરવાર થઈ ચૂક્યું છે કે, આ બધી નિહારીકાઓ (તારા-મંડળો) એકબીજાથી દૂર અને વધુ દૂર જઈ રહી છે. આનો અર્થ એ થાય છે કે, બ્રહ્માંડનું કદ વધતું જઈ રહ્યું છે અને આ નિહારીકાઓ જેમ જેમ વધુ દૂર નીકળતી જશે, તેમ તેમ બ્રહ્માંડના કદમાં પણ વધારો થતો રહેશે. આ નિહારીકાઓની એકબીજાથી દૂર નીકળી જવાની અતિ પ્રકાશની ગતિના નાનકડા ભાગથી લઈને ખુદ પ્રકાશની ગતિથી પણ વધારે છે. (ખગોળશાસ્ત્રીઓની થિયરી મુજબ પુરૂ બ્રહ્માંડ શરૂઆતમાં એક વિરાટ વાદળ કે ધુમાડા સ્વરૂપે હતું. એ પછી તે ફાટ્યું અને તેના નાના-મોટા કદના અનેકાનેક ટુકડા અવકાશમાં દૂર દૂર સુધી ફેંકાઈ ગયા. આ દૂર ફેંકાઈ જવાની ક્રિયા અત્યારે કેટલાક અબજ વરસ પછી પણ ખતમ થઈ નથી. અને એ ટુકડાઓમાંથી સર્જાયેલી નિહારીકાઓ આજે પણ દૂર ને દૂર ધસમસતી જઈ રહી છે. કુર્આનની ચૌદ સદી પહેલાં નાઝિલ થયેલી આયતો વર્તમાન વિજ્ઞાનની આ બધી શોધખોળોનો સંપૂર્ણપણે સુસંગત રીતે ઉલ્લેખ કરી જાય છે.)

બ્રહ્માંડની વિસ્તૃતિની આ આધુનિક શોધ સાથે કુર્આન શરીફની આ આયાતની સરખામણી કરી શકાય છે.

وَالسَّمَآءَ بَنَيۡنٰهَا بِاَيۡىدٍ وَّاِنَّا لَمُوۡسِعُوۡنَ ○

“અમે આસમાનને શક્તિથી બનાવ્યું. અને ખરેખર અમે તેને વિસ્તારી રહ્યા છીએ.” *(૫૧-૪૭)*

“આસમાન” અરબી શબ્દ “સમા”નો તરજમો છે. અને અહીં ચોક્કસપણે તેનો અર્થ પૃથ્વી બહારના જગત તરીકે કરવામાં આવ્યો છે.

“અમે તેને વિસ્તારી રહ્યા છીએ” એ શબ્દો અરબીના બહુવચનમાં

વપરાયેલા વર્તમાન કૃદંત "મુસિઉન"નો તરજમો છે. જેનો અર્થ વધુ પહોળુ કરવું, વધુ વિશાળ કરવું, વિસ્તારવું, વિસ્તૃત કરવું થાય છે.

અવકાશ વિજય :

માનવી મારફત અવકાશ વિજયને લાગેવળગે છે ત્યાં સુધી કુર્આનની આ આયતો આપણું ધ્યાન આકર્ષી લે છે. એમાંની એક આયતમાં કોઈ પણ અસ્પષ્ટતા વગર સાફ-સાફ બતાવી દેવામાં આવ્યું છે કે, માનવી કેવી સિધ્ધીઓ મેળવી શકે છે અને મેળવશે. બીજી બે આયતોમાં અલ્લાહપાક મક્કાના મુશરિકો સબંધે કહે છે કે, તેઓ જો તેમને પોતાને આસમાનમાં નિહાળી શકે છે. અલ્લાહપાક એ સાથે એક એવી શક્યતા વર્ણવે છે, જેને મક્કાના મુશરિકો સિધ્ધ કરી શકશે નહીં. આમાંની પહેલી આયત સૂરએ રહમાનમાં આ મુજબ છે :

يٰمَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اِنِ اسْتَطَعْتُمْ اَنْ تَنْفُذُوْا مِنْ اَقْطَارِ السَّمٰوٰتِ
وَالْاَرْضِ فَانْفُذُوْا ؕ لَا تَنْفُذُوْنَ اِلَّا بِسُلْطٰنٍ ۚ

"અય જિન્નાતો અને ઈન્સાનોના સમૂહો ! જો તમે આસમાનો અને પૃથ્વીના વિસ્તારોને વીંધી શકતા હો, તો વીંધી નાખો ! તમે તેઓને શક્તિ વગર વીંધી શકવાના નથી." *(૫૫-૩૩)*

ઉપર અપાયેલો તરજમો કેટલીક સમજૂતિ માંગી લે છે :

(૧) અહીં વપરાયેલો 'જો' શબ્દ એક એવી હાલત બતાવી જાય છે, જેનો આધાર એક શક્યતા પર રહેલો છે. અને એ હાલત સિધ્ધ થઈ શકે છે અથવા સિધ્ધ થઈ શકતી નથી. અરબી એવી ભાષા છે, જે કોઈ ચોક્કસ હાલત સિધ્ધ થઈ શકે છે કે કેમ એવો સૂર માત્ર એક ટુંકા શબ્દ મારફત કાઢી શકે છે. અરબીમાં એક શબ્દ "ઈઝા" શક્યતા બતાવવા માટે વપરાય છે. બીજો શબ્દ "ઈન" એવી શક્યતા માટે વપરાય છે, જે સિધ્ધ થઈ શકે છે. ત્રીજો શબ્દ "લૌ" એવી શક્યતા માટે વપરાય છે, જે સિધ્ધ થઈ શકતી નથી. ઉપરોક્ત આયતમાં

"ઈન" શબ્દ વપરાયો છે, જે સિધ્ધ થઈ શકતી શક્યતા બતાવી જાય છે. કુર્આન શરીફ આવી રીતે એક નક્કર સિધ્ધિની શક્યતા બતાવી જાય છે. કેટલાક માણસો આ આયાતમાંથી તસવ્વુફના અર્થો કાઢે છે, પરંતુ તેમને ઉપર વર્ણવ્યા મુજબની ભાષાની નજાકત રદબાતલ કરી જાય છે.

(૨) અલ્લાહ તઆલા આ આયતમાં ખરેખર ઈન્સાનો અને જિન્નાતોને સંબોધન કરે છે.

(૩) "વીંધવું" મૂળ અરબી ક્રિયાપદ "નફઝ"નો તરજમો (અર્થ) છે. જેની પછી વિભક્તિ (ઈઝાફત) "મિન" આવે છે. કાઝી મીરસ્કી (**Kazi Mirski**)ની ડીક્ષનરી મુજબ આ શબ્દ પ્રયોગનો અર્થ "આરપાર થવું અને કોઈ ચીજની બીજી બાજુ નીકળી જવું" એટલે કે તીરની જેમ આરપાર થઈ જવું એવો થાય છે. આથી આયત મજકુર વિસ્તારોમાં દૂર દૂર સુધી પહોંચી જવાનો અને બીજા છેડે નીકળવાનો થાય છે.

(૪) આ સિધ્ધિ મેળવવા માટે માનવીને જે શક્તિ (સુલતાન) જોઈશે, તે સર્વશક્તિમાન અલ્લાહપાક તરફથી મળવાની લાગે છે.

આ આયાતની તરત જ પછી فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ એટલે કે તું અલ્લાહપાકની કઈ કઈ નેઅમતોને નકારી કાઢશે, એવો અર્થ ધરાવતી આયત આવે છે. ખરૂં કહો તો આ પૂરી સૂરહમાં અલ્લાહ તઆલાની જુદી જુદી નેઅમતોનો ઉલ્લેખ આવે છે અને દરેક નેઅમતના ઉલ્લેખ પછી فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ આવે છે. આ પૂરી સૂરહનું નામ પણ 'રહમાન' છે.

આ બંને વિવરણ પછી આ વાત અંગે કોઈ શંકા રહેતી નથી કે, સૂરએ રહમાનની મજકુર આયતમાં એવી શક્યતા દર્શાવવામાં આવી છે કે, માનવી એક દિવસ આપણે જેને કંઈક ખોટી રીતે અવકાશ વિજય કહીએ છીએ એ સિધ્ધિ મેળવી લેશે. અહીં આ વાત પણ ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે, કુર્આનમાં માત્ર આસમાનોના વિસ્તારોને વીંધવાનો ઉલ્લેખ નથી, બલ્કે

સાથે સાથે જ પૃથ્વીના વિસ્તારોને વીંધવાનો એટલે કે પાતાળના સંશોધનનો પણ ઉલ્લેખ છે.

કુર્‌આન શરીફની અવકાશ વિજયને લગતી બીજી બે આયતો સૂરએ હિજરમાં છે. આ આયતોમાં અલ્લાહ તઆલા મક્કાના મુશરિકોને આ મુજબ સંબોધન કરે છે :

وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا مِّنَ السَّمَآءِ فَظَلُّوْا فِيْهِ يَعْرُجُوْنَ ۝ لَقَالُوْٓا اِنَّمَا سُكِّرَتْ اَبْصَارُنَا بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَّسْحُوْرُوْنَ ۝

"જો અમે તેમના માટે આસમાનમાં એક દરવાજો પણ ખોલી દઈએ અને તેઓ આસમાનમાં ચઢવાનું ચાલુ રાખે, તો પણ તેઓ એમ જ કહેશે કે અમારી આંખો જાણે નશામાં હોય એમ ચકરાઈ રહી છે. અને અમે જાદુની અસર હેઠળ આવી ગયા છીએ."

ઉપલી આયતો મુશરિકોનું એ આશ્ચર્ય દર્શાવી જાય છે. જે તેઓ તેમની કલ્પના સુધ્ધામાં ન હોય એવા તદ્દન અલગ પ્રકારના અદ્‌ભૂત દશ્યો જોઈને અનુભવી શકતા હતા.

આ આયતોમાં પણ એક શક્યતા દર્શાવવામાં આવી છે. એની આગળ "જો"ના અર્થમાં અરબી શબ્દ "લૌ" વાપરવામાં આવ્યો છે. એ શબ્દ એવી શક્યતા દર્શાવી જાય છે, જે આયતોમાં જેમનો ઉલ્લેખ છે એ માણસોને લાગેવળગે છે ત્યાં સુધી કદી પણ સિધ્ધ થવાની નહોતી.

અવકાશ વિજયના વિષય પર આવી રીતે આપણી પાસે કુર્‌આનના બે ટાંકણો છે. એમાંથી એક ટાંકણ બતાવી જાય છે કે, અલ્લાહ તઆલા માનવીને જે બુધ્ધિ આપશે એની શક્તિથી તે એક દિવસ કેવી સિધ્ધિ પ્રાપ્ત કરી શકશે. બીજું ટાંકણ એક એવી શક્યતા દર્શાવી જાય છે, જે મક્કાના મુશરિકો કદી પણ સિધ્ધ કરી શકવાના ન હતા. એ અદ્‌ભૂત દશ્ય મક્કાના મુશરિકો તો જોઈ શકવાના ન હતા, પરંતુ સૂરએ રહમાનવાળા પહેલા ટાંકણમાં નિર્દેશ છે એ મુજબ એ દશ્યને બીજા માણસો જરૂર જોઈ શકવાના

હતા. સૂરએ હિજ્રવાળુ બીજુ ટાંકણ અવકાશના પ્રવાસીઓ એ અદ્‌ભૂત દ્રશ્ય જોશે ત્યારે કેવો અચંબો અનુભવશે એનું વર્ણન કરી જાય છે. એ વર્ણન મુજબ તેઓ જાણે નશામાં હોય એમ તેમની દૃષ્ટિ ચકરાતી હશે અને તેઓને જાણે એમ લાગશે કે તેમના પર જાદુ કરવામાં આવ્યો છે.

માનવીએ પૃથ્વીની આજુબાજુ અવકાશમાં પ્રથમ ઉડ્ડયન ૧૯૬૧માં કર્યું હતું. એ સમયથી અત્યાર સુધીના બધા અવકાશ પ્રવાસીઓને ઉપરોક્ત આયતોમાં વર્ણવ્યા મુજબનો જ અનુભવ થયો છે. આપણને આપણી પૃથ્વીની આજુબાજુનું આકાશ વાદળી કે આસમાની રંગનું દેખાય છે. એનું કારણ એ છે કે, સૂર્યનો પ્રકાશ પૃથ્વી પાસે આવતાંની સાથે તેના વાતાવરણના પડોમાં વીખરાઈ જાય છે. અને એથી આપણને આપણી આજુબાજુનું આકાશ વાદળી રંગનું દેખાય છે. પરંતુ પૃથ્વીના વાતાવરણની પેલે પાર આવું કંઈ જ નથી. આથી અવકાશ પ્રવાસીઓ જ્યારે પૃથ્વીના વાતાવરણના પડોને વીંધીને ઉપર અવકાશમાં જાય છે ત્યારે તેઓ એક અદ્‌ભૂત દ્રશ્ય જુએ છે. તેઓને પુરૂ આકાશ કાળા રંગનું દેખાય છે. એમાં પૃથ્વીના ગોળાની આજુબાજુ તેઓ વાદળી રંગનું આવરણ જુએ છે. સૂર્યનો પ્રકાશ વાતાવરણમાં વીખેરાઈ જવાથી પૃથ્વી વાદળી રંગના આવરણ વચ્ચે ઘેરાયેલી દેખાય છે. ચંદ્ર કોઈ વાતાવરણ ધરાવતો નથી અને તે કાળા અવકાશની પશ્ચાદ ભૂમિકામાં તેના ખરા રંગ સાથે દેખાય છે. માનવી અવકાશમાં જાય છે ત્યારે તે આવી રીતે એક તદ્દન નવીન દ્રશ્ય જુએ છે. આ દ્રશ્ય કેવું લાગે છે એથી વર્તમાન સમયનો માનવી પરિચીત છે. કારણ કે એની તસ્વીરો પ્રગટ થતી રહે છે.

અહીં આપણે ફરીથી આ સત્યથી પ્રભાવિત થયા વગર રહેતા નથી કે, કુર્‌આનનું લખાણ વર્તમાન વૈજ્ઞાનિક માહિતી સાથે સંપૂર્ણપણે સુસંગત છે અને કુર્‌આનમાં એવા કથનો સામેલ છે, જે ચૌદ સદી પહેલાંના કોઈ માનવીના હરગીજ હોઈ શકતા નથી.

❋ પૃથ્વી ❋

આ પુસ્તકમાં અત્યાર સુધી છણાવટ કરાઈ ચૂકેલા ઘણા વિષયોની

જેમ પૃથ્વીને લગતી આયતો પણ પૂરા કુર્આનમાં પથરાયેલી મળી આવે છે. એ આયતોનું વર્ગીકરણ કરવું મુશ્કેલ છે. આથી અહીં એ આયતોની જુદા જુદા પેટા વિષયોમાં વહેંચણીમાટે મેં મારી પોતાની વ્યક્તિગત પધ્ધતિ અપનાવી છે.

આ આયતોની વધુ સ્પષ્ટ રીતે સમજૂતિ આપવા માટે એવી આયતોને અલગ પાડી શકાય છે, જેઓ એકી સાથે એક કરતાં વધારે બાબતોનો ઉલ્લેખ કરે છે. આવી આયતો મોટા ભાગે સામાન્ય પ્રકારનું વર્ણન કરી જાય છે. અને એમાં જેમનો ઉલ્લેખ કરાયો છે, એ બાબતો પર માનવીને વિચાર કરવાનું અને એ રીતે અલ્લાહપાકની રહમતો પર ચિંતન કરવાનું આમંત્રણ આપી જાય છે.

બીજા પ્રકારના જુથમાં એવી આયતો શામેલ કરી શકાય છે, જે નીચે મુજબના વધુ ચોક્કસ પ્રકારના વિષયોનો ઉલ્લેખ કરી જાય છે :

- પાણીનું વર્તુળ અને સમુદ્રો.
- પૃથ્વીની સપાટી.
- પૃથ્વીનું વાતાવરણ.

❋ સામાન્ય વર્ણન આપી જતી આયતો ❋

આવી આયતો મુખ્યત્વે એની દલીલો ધરાવતી હોય છે, જેમનો હેતુ માનવીને અલ્લાહપાકની તેના બંદાઓ તરફની રહમતો પર વિચાર કરવા તરફ દોરી જવાનો હોય છે. એ છતાં એમાં કેટલાક સ્થળે એવા નિવેદનો મળી આવે છે, જે વર્તમાન વિજ્ઞાનની દષ્ટિએ રસપ્રદ હોય છે. આ આયતોની કદાચ એક ખાસ વિશિષ્ટતા એ છે કે, એમાં કુદરતી બાબતો અંગે કુર્આન શરીફ નાઝિલ થયું એ સમયની વિવિધ પ્રચલિત માન્યતાઓનો કોઈ ઉલ્લેખ જોવા મળતો નથી. એ માન્યતાઓ પાછળથી વિજ્ઞાનનો વિકાસ થતાં ખોટી પુરવાર થઈ હતી.

આ આયતો એક તરફ તો એવા સાદા વિચારો રજૂ કરી જાય છે, જેમને કુર્આને સૌથી પહેલાં માર્ગદર્શન પુરૂં પાડ્યું હતું. ભૌગોલિક નજરે

જોતાં એ લોકો મક્કા અને મદીનાના રહેવાસીઓ અને અરબસ્તાનના રણપ્રદેશના બદ્દુઓ હતા. બીજી તરફ એમાં સામાન્ય પ્રકારના એવા વિચારો પણ સામેલ હતા, જે મારફત કોઈ પણ સ્થળના અને કોઈ પણ સમયના વધુ શિક્ષિત લોકો તેમના પર એક વાર વિચાર કરવો શરૂ કરે એ પછી કંઈક નવું શીખી શકતા હતા. કુર્આન શરીફની વિશ્વવ્યાપકતાની આ એક નિશાની છે.

કુર્આનમાં આવી આયતોનું કોઈ વર્ગીકરણ જોવામાં આવતું નથી. આથી અહીં તેમને તેમની સૂરતોના ક્રમમાં રજૂ કરવામાં આવે છે :

الَّذِیۡ جَعَلَ لَکُمُ الۡاَرۡضَ فِرَاشًا وَّالسَّمَآءَ بِنَآءً ۪ وَّاَنۡزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً
فَاَخۡرَجَ بِهٖ مِنَ الثَّمَرٰتِ رِزۡقًا لَّکُمۡ ۚ فَلَا تَجۡعَلُوۡا لِلّٰهِ اَنۡدَادًا وَّاَنۡتُمۡ تَعۡلَمُوۡنَ ○

"એ અલ્લાહપાક જ છે, જેણે તમારા માટે પૃથ્વીને બીછાનું અને આસમાનને છત બનાવી. અને આકાશથી પાણી વરસાવ્યું. તેણે એ પાણી વડે તમારા ખોરાક માટે ફળો પેદા કર્યા. તમે જ્યારે જાણો છો ત્યારે અલ્લાહપાક સાથે કોઈ બરોબરી (સમકક્ષ)ને શામેલ ન કરો." *(૨-૨૨)*

اِنَّ فِیۡ خَلۡقِ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ وَاخۡتِلَافِ الَّیۡلِ وَالنَّهَارِ وَالۡفُلۡكِ الَّتِیۡ
تَجۡرِیۡ فِی الۡبَحۡرِ بِمَا یَنۡفَعُ النَّاسَ وَمَاۤ اَنۡزَلَ اللّٰهُ مِنَ السَّمَآءِ مِنۡ مَّآءٍ فَاَحۡیَا بِهِ
الۡاَرۡضَ بَعۡدَ مَوۡتِهَا وَبَثَّ فِیۡهَا مِنۡ کُلِّ دَآبَّةٍ ۪ وَّتَصۡرِیۡفِ الرِّیٰحِ وَالسَّحَابِ
الۡمُسَخَّرِ بَیۡنَ السَّمَآءِ وَالۡاَرۡضِ لَاٰیٰتٍ لِّقَوۡمٍ یَّعۡقِلُوۡنَ ﴿۱۶۴﴾

"આકાશો અને પૃથ્વીના સર્જનમાં અને રાત્રિ તથા દિવસના તફાવતમાં અને માનવજાતના લાભ માટે સમુદ્રમાં દોડતા જહાઝમાં અને અલ્લાહપાકે આકાશમાંથી વરસાવેલા પાણીમાં જેના વડે તે પૃથ્વીને મૌત (સૂકી થઈ ગયા) પછી ફરી જીવંત (લીલી) કરે છે અને તેણે પૃથ્વી પર ફેલાવા દીધેલા બધા પ્રકારના પ્રાણીઓમાં અને પવનોના ફેરફારમાં અને આકાશ તથા પૃથ્વી વચ્ચે અલ્લાહપાકના હુકમને આધીન વાદળાઓમાં બુધ્ધિશાળીઓ

લોકો માટે (અલ્લાહપાકની કુદરતની) નિશાનીઓ છે.'' *(૨-૧૬૪)*

وَهُوَ الَّذِىْ مَدَّ الْاَرْضَ وَجَعَلَ فِيْهَا رَوَاسِىَ وَاَنْهٰرًا ؕ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِ جَعَلَ فِيْهَا

زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ يُغْشِى الَّيْلَ النَّهَارَ ؕ اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُوْنَ ○

''એ અલ્લાહપાક જ છે, જેણે પૃથ્વીને ફેલાવી અને તેના પર મજબૂત ઉભા રહેતા પર્વતોને અને નદીઓને બનાવી. તેણે દરેક ફળ માટે બબ્બેની જોડ બનાવી. તે દિવસને રાત્રિ વડે ઢાંકી દે છે. બેશક વિચારશીલ લોકો માટે આ બધામાં નિશાનીઓ છે.'' *(૧૩-૩)*

وَالْاَرْضَ مَدَدْنٰهَا وَاَلْقَيْنَا فِيْهَا رَوَاسِىَ وَاَنْۢبَتْنَا فِيْهَا مِنْ كُلِّ شَىْءٍ

مَّوْزُوْنٍ ○ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيْهَا مَعَايِشَ وَمَنْ لَّسْتُمْ لَهٗ بِرٰزِقِيْنَ ○ وَاِنْ مِّنْ شَىْءٍ

اِلَّا عِنْدَنَا خَزَآئِنُهٗ ۚ وَمَا نُنَزِّلُهٗۤ اِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُوْمٍ ○

''અને અમે પૃથ્વીને ફેલાવી અને તેના પર મજબૂત ઉભા રહેતા પર્વતો સ્થાપ્યા. અમે દરેક પ્રકારની ચીજોને એમાં સમતુલા સાથે ઉગાડી. અમે તેમાંથી તમોને નિર્વાહ (રોજી) પૂરો પાડ્યો અને તમો જેમને નિર્વાહ આપતા નથી એમને પણ નિર્વાહ આપ્યો. અને એવી કોઈ પણ વસ્તુ નથી, જેના અમારી પાસે ખઝાના ન હોય. અમે દરેક વસ્તુને ચોક્કસ ગણતરી મુજબ મોકલતા રહીએ છીએ.'' *(૫૫-૧૯/૨૧)*

الَّذِىْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ مَهْدًا وَّسَلَكَ لَكُمْ فِيْهَا سُبُلًا وَّاَنْزَلَ

مِنَ السَّمَآءِ مَآءً ؕ فَاَخْرَجْنَا بِهٖۤ اَزْوَاجًا مِّنْ نَّبَاتٍ شَتّٰى ○ كُلُوْا وَارْعَوْا اَنْعَامَكُمْ ؕ

اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّاُولِى النُّهٰى

''એ અલ્લાહપાક જ છે, જેણે પૃથ્વીને તમારા માટે પારણા જેવી બનાવી. અને એમાં તમારા માટે રસ્તા મૂક્યા. તેણે આકાશમાંથી પાણી વરસાવ્યું અને એ વડે અમે દરેક છોડના જોડાઓ બનાવ્યા, જે એકબીજાથી અલગ (વિવિધ) હતા. ખાઓ ! તમારા ઢોરોને ચરાવો ! બેશક, બુધ્ધિ ધરાવતા માણસો માટે આમાં નિશાનીઓ છે.'' *(૨૦-૫૩)*

اَمَّنْ جَعَلَ الْاَرْضَ قَرَارًا وَّجَعَلَ خِلٰلَهَآ اَنْهٰرًا وَّجَعَلَ لَهَا رَوَاسِىَ وَجَعَلَ
بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا ؕ ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ؕ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ؕ

"તેણે પૃથ્વીને (તમારા માટે) રહેઠાણ બનાવ્યું અને તેની ચોરાડો વચ્ચે નદીઓ મૂકી અને મજબૂત પર્વતો મૂકયા. તેણે બે સમુદ્રો વચ્ચે રૂકાવટ ઉભી કરી. શું અલ્લાહપાક સિવાય બીજો કોઈ બંદગીને લાયક છે ? નહીં. પરંતુ મોટાભાગના લોકો જાણતા નથી." *(૨૭-૬૧)*

અહીં પૃથ્વીના પડની એકંદરે સ્થિરતા અંગે ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. વિજ્ઞાનના અભ્યાસીઓને આ વાતની ખબર છે કે, પૃથ્વીના અસ્તિત્વના તબક્કામાં તેનું પડ ગરમ હતું અને એ પછી ઠંડુ થયું હતું. એ તબક્કા દરમ્યાન પૃથ્વીનું પડ અસ્થિર હતું. અત્યારે પણ પૃથ્વીના પડની સ્થિરતા બધે સ્થળે એકસરખી નથી. કેટલાક એવા વિસ્તારો પણ છે, જ્યાં પ્રસંગોપાત ધરતીકંપો થતા રહે છે. બે સમુદ્રો વચ્ચેની રૂકાવટનો ઉલ્લેખ દાખલારૂપે કરાયો છે. કેટલીક મોટી નદીઓ સમુદ્રને મળે ત્યારે સમુદ્રમાં કેટલાક માઈલ સુધી નદીનુ મીઠુ પાણી જ ફેલાયેલું રહે છે અને સમુદ્રના ખારા પાણીનું એમાં મિશ્રણ થતું નથી. આ બંને પાણી એકબીજા સાથે આવી રીતે મળી જતા નથી, એનો આમાં ઉલ્લેખ કરાયો છે.

હવે આ પ્રકારની બીજી બે આયતો જોઈ લઈએ :

هُوَ الَّذِىْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ ذَلُوْلًا فَامْشُوْا فِىْ مَنَاكِبِهَا
وَكُلُوْا مِنْ رِّزْقِهٖ ؕ وَاِلَيْهِ النُّشُوْرُ ۝

"એ અલ્લાહપાક જ છે, જેણે પૃથ્વીને તમારે તાબે કરી છે. આથી તેની કિનારીઓ પર ચાલો, તેમાંની રોજીમાંથી ખાઓ. (આખરે) તેની જ પાસે ફરીથી સજીવન થઈને જવાનું છે." *(૬૭-૧૫)*

وَالْاَرْضَ بَعْدَ ذٰلِكَ دَحٰىهَا ؕ اَخْرَجَ مِنْهَا مَآءَهَا وَمَرْعٰىهَا ۝
وَالْجِبَالَ اَرْسٰىهَا ۙ مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِاَنْعَامِكُمْ ؕ

"એ પછી (અલ્લાહપાકે) પૃથ્વીને પાથરી દીધી. તેમાંથી તેણે પાણી અને ચારો કાઢ્યો. અને તેણે પર્વતોને મજબૂતીથી થોક્યા. (આ બધું) તમારા માટે અને તમારા ઢોરો માટે સારૂં છે." *(૭૯-૩૦/૩૩)*

આવી ઘણી આયતોમાં પાણીના મહત્વ પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે. સાથે સાથે જ પૃથ્વીની માટીમાં પાણીની હાજરીના પરિણામ એટલે માટીની ફળદ્રુપતા ઉપર પણ ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે. આ વાતમાં કોઈ શંકા હોઈ શકતી નથી કે રણપ્રદેશોમાં માનવીના જીવનનું સંચાલન કરતું સૌથી મહત્વનું તત્વ પાણી છે. એ છતાં કુર્આનમાં પાણીનો ઉલ્લેખ આ ભૌગોલિક વિગતથી ક્યાંય દૂર સુધી પહોંચે છે. વિજ્ઞાન અનુસાર પૃથ્વી એક એવો ગ્રહ છે, જેમાં પુષ્કળ પાણી છે. આ હકીકત પૃથ્વીને પૂરી સૂર્યમાળામાં અનોખું મહત્વ આપી જાય છે. અને કુર્આનમાં પણ આ ચોક્કસ વાત પર જ ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે. પાણી વગર પૃથ્વી ચંદ્ર જેવો જ મૃત ગ્રહ બની જાત. કુર્આન પૃથ્વીને લગતી જે કુદરતી બાબતોનો ઉલ્લેખ કરે છે, એમાં પાણીને સૌથી પહેલું સ્થાન આપે છે. પાણીના વર્તુળનું કુર્આનમાં નોંધપાત્ર સત્યતા સાથે વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે.

❋ પાણીનું વર્તુળ અને સમુદ્રો ❋

માનવજીવનમાં પાણીની ભૂમિકા સબંધે કુર્આનની આયતોને અત્યારે વાંચવામાં આવે તો એ આયતો અત્યારે સર્વસામાન્ય બની ગયેલા વિચારો દર્શાવતી દેખાય છે. આ માટેનું કારણ તદ્દન સાદું છે. અત્યારે આપણે બધા કુદરતમાં પાણીના વર્તુળ અંગે વત્તું-ઓછું જ્ઞાન ધરાવીએ છીએ.

એ છતાં આ એક હકીકત છે કે, કુર્આન શરીફ નાઝિલ થયું એ સમયે લોકો આ વિષય અંગે તદ્દન અલગ પ્રકારની માન્યતાઓ ધરાવતા હતા. એ માન્યતાઓ કોઈ દાર્શનિક ગણતરી કે નિરીક્ષણને બદલે મોટા ભાગે ફિલોસોફીકલ વિચારો પર રચાયેલી અને પ્રાચીન દંતકથાઓ પર આધાર રાખતી હતી. પાણીને લગતી કુર્આનની આયતોમાં એ માન્યતાઓ ક્યાંય પણ જોવા મળતી નથી. અલબત્ત, નહેર પધ્ધતિના અમલ માટે એ સમયના

નિષ્ણાંતો પાણીના વર્તુળ અંગે થોડુંક વ્યવહારૂ જ્ઞાન ધરાવતા હતા. પરંતુ પાણીના સંપૂર્ણ વર્તુળ અંગે તેઓની જે માન્યતાઓ હતી, તેમનો અત્યારના સમયે ભાગ્યે જ સ્વીકાર કરી શકાય છે.

કુર્આન શરીફમાં પાણીને લગતી જે આયતો છે, એમાં કુર્આન શ. નાઝિલ થયું એ સમયે લોકોમાં પ્રચલિત ભૂલભરેલી માન્યતાઓનો કોઈ અંશ જોવા મળતો નથી. આ બાબતને લગતી આયતો નીચે મુજબ છે :

وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً مُّبٰرَكًا فَاَنْۢبَتْنَا بِهٖ جَنّٰتٍ وَّحَبَّ الْحَصِيْدِ ۙ وَالنَّخْلَ بٰسِقٰتٍ لَّهَا طَلْعٌ نَّضِيْدٌ ۙ رِّزْقًا لِّلْعِبَادِ ۙ وَاَحْيَيْنَا بِهٖ بَلْدَةً مَّيْتًا ؕ كَذٰلِكَ الْخُرُوْجُ ○

“અને અમે આકાશથી બરકતવાળુ પાણી વરસાવ્યું. જે વડે અમે બાગ, અનાજ અને પાક ઉગાડ્યા અને એક બીજા પર ઝુમખાઓથી લચી પડતા ખજુરીના ઉંચા ઝાડો બનાવ્યા, જે અમારા બંદાઓ માટે જીવન નિર્વાહ છે. આવી રીતે અમે મરેલી ધરતીને (નવી) ઝિંદગી આપીએ છીએ. એવી જ રીતે (મૌત પછી) ફરી જીવતા થઈને માણસો નીકળશે.” *(૫૦-૯/૧૧)*

وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءًۢ بِقَدَرٍ فَاَسْكَنّٰهُ فِى الْاَرْضِ ۖ وَاِنَّا عَلٰى ذَهَابٍۢ بِهٖ لَقٰدِرُوْنَ ۚ فَاَنْشَاْنَا لَكُمْ بِهٖ جَنّٰتٍ مِّنْ نَّخِيْلٍ وَّاَعْنَابٍ ۘ لَكُمْ فِيْهَا فَوَاكِهُ كَثِيْرَةٌ وَّمِنْهَا تَاْكُلُوْنَ ۙ

“અને અમે આકાશથી માપસર પાણી વરસાવ્યું. અને તેને જમીનમાં રાખ્યું અને અમે બેશક તેને પાછુ ખેંચવા શક્તિમાન છીએ. અમે તમારા માટે ખજુરીના અને દ્રાક્ષના બગીચાઓ ઉગાડ્યા, જેમાં તમારા માટે પુષ્કળ ફળો છે અને તમે તેમને ખાવ છો.” *(૨૩-૧૮/૧૯)*

وَاَرْسَلْنَا الرِّيٰحَ لَوَاقِحَ فَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَسْقَيْنٰكُمُوْهُ ۚ وَمَآ اَنْتُمْ لَهٗ بِخٰزِنِيْنَ ○

“અને અમે પવનને મોકલીએ છીએ, જે ભરી દે છે. અમે આકાશ-માંથી પાણીને વરસાવીએ છીએ અને તમને પાણી પુરૂ પાડીએ છીએ. તમે તેના ભંડારોના ચોકીયાતો થઈ શકતા નથી.” *(૧૫-૨૨)*

આ છેલ્લી આયતની બે અર્થતારવણી હોઈ શકે છે. ભરી દેતા પવનો છોડવાઓને ફળદ્રુપ કરતા પવનો હોઈ શકે છે. કારણ કે તેઓ પુંકેસર એટલે પુષ્પરજ (**Pollen**)ને પહોંચાડતા હોય છે. આનો બીજો અર્થ અલંકારીક પ્રકારનો હોઈ શકે છે. જેમાં પાણી વગરના વાદળને પાણીથી ભરેલા વાદળમાં પલ્ટાવી દેવામાં પવને ભજવેલી ભૂમિકાનો નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે. પવનની આ ભૂમિકાનો બીજી કેટલીક આયતોમાં પણ ઉલ્લેખ કરાયેલો છે. દાખલા તરીકે :

وَاللّٰهُ الَّذِیْۤ اَرْسَلَ الرِّیٰحَ فَتُثِیْرُ سَحَابًا فَسُقْنٰهُ اِلٰی بَلَدٍ مَّیِّتٍ فَاَحْیَیْنَا
بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ؕ كَذٰلِكَ النُّشُوْرُ ○

"એ અલ્લાહ તઆલા જ છે, જેણે પવનો મોકલ્યા, જેમણે વાદળોને ઉઠાવ્યા. અમે તેઓને મૃત ધરતી તરફ હાંકી જઈએ છીએ. અમે તેમના વડે ધરતીને મરી ગયા પછી ફરી જીવતી કરીએ છીએ. એવી જ રીતે અમે (તમોને) ફરી ઉઠાવશું." *(૩૬-૯)*

આ આયતમાં જોઈ શકાશે કે, તેનો શરૂઆતનો ભાગ વર્ણનાત્મક છે અને એ પછી વચગાળાના કોઈ શબ્દો વગર તરત જ અલ્લાહ તઆલા તરફની જાહેરાત આવી જાય છે. કુર્આની શૈલીમાં આવા ઓચિંતા પલ્ટા વારંવાર જોવા મળે છે.

اَللّٰهُ الَّذِیْ یُرْسِلُ الرِّیٰحَ فَتُثِیْرُ سَحَابًا فَیَبْسُطُهٗ فِی السَّمَآءِ كَیْفَ
یَشَآءُ وَیَجْعَلُهٗ كِسَفًا فَتَرَی الْوَدْقَ یَخْرُجُ مِنْ خِلٰلِهٖ ۚ فَاِذَاۤ اَصَابَ بِهٖ مَنْ یَّشَآءُ
مِنْ عِبَادِهٖۤ اِذَا هُمْ یَسْتَبْشِرُوْنَ ۝

"એ અલ્લાહપાક જ છે, જે પવનો મોકલે છે, જે વાદળાઓને ઉઠાવે છે. તે ચાહે છે એ મુજબ તેઓને આકાશમાં ફેલાવી દે છે અને તેના ટુકડા કરી નાંખે છે. એ પછી તું તેઓમાંથી વરસાદના ટીપાં નીકળતા જુએ છે. તે તેઓને પોતાના બંદાઓમાંથી ચાહે તેને પહોંચાડે છે અને એ બંદાઓ ખુશ થાય છે." *(૩૦-૪૮)*

وَهُوَ الَّذِيْ يُرْسِلُ الرِّيٰحَ بُشْرًاۢ بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهٖ ؕ حَتّٰۤى اِذَاۤ اَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقْنٰهُ لِبَلَدٍ مَّيِّتٍ فَاَنْزَلْنَا بِهِ الْمَآءَ فَاَخْرَجْنَا بِهٖ مِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِ ؕ كَذٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتٰى لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ ○

"અલ્લાહપાક એ જ છે, જે પવનને પોતાની ખુશખબરીના કાસિદો તરીકે મોકલાવે છે. તેઓ જ્યારે ભારે ભરેલા વાદળોને ઉઠાવી લે છે, ત્યારે અમે તેઓને મૃત ધરતી તરફ હાંકીને લઈ જઈએ છીએ. એ પછી અમે તેમાંથી પાણી વરસાવીએ છીએ. અને એ રીતે અમે દરેક પ્રકારના ફળો કાઢીએ છીએ. એવી જ રીતે અમે મરેલાઓને પાછા કાઢીશું. કદાચ તમોને (આ બધું) યાદ રહેશે." *(૭-૫૭)*

وَهُوَ الَّذِيْۤ اَرْسَلَ الرِّيٰحَ بُشْرًاۢ بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهٖ ۚ وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً طَهُوْرًا ۙ لِّنُحْيِۦَ بِهٖ بَلْدَةً مَّيْتًا وَّنُسْقِيَهٗ مِمَّا خَلَقْنَاۤ اَنْعَامًا وَّاَنَاسِيَّ كَثِيْرًا ○

"એ એજ અલ્લાહપાક છે, જેણે પોતાની રહમત (વરસાદ)ની ખુશ-ખબરી આપવા હવાઓ મોકલી અને અમે આકાશથી પાક સાફ પાણી વરસાવ્યું. જેથી તેના વડે (મૃત) સૂકા પ્રદેશોને સજીવન કરીએ અને અમે પેદા કરેલા ઘણા બધા પશુઓ અને માનવીઓને પાણી પિવડાવીએ છીએ." *(૨૫-૪૮/૪૯)*

وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَاۤ اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ السَّمَآءِ مِنْ رِّزْقٍ فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيْفِ الرِّيٰحِ اٰيٰتٌ لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ○

"રાત અને દિવસના ફેરફારમાં તેમજ અલ્લાહપાકે આસમાનમાંથી મોકલેલા નિર્વાહ (રિઝક)માં જેના વડે તે જમીનને મૃત થયા પછી સજીવન કરે છે, એમાં અને હવાઓના ફેરફારમાં એ લોકો માટે નિશાનીઓ છે, જેઓ બુધ્ધિશાળી છે." *(૪૫-૫)*

આ આયતમાં જે રિઝકનો ઉલ્લેખ છે, તે આ પૂરી આયતને સમગ્ર રીતે જોતાં સ્પષ્ટપણે દેખાઈ આવે છે કે, એ રિઝક આકાશમાંથી ઉતારવામાં

આવેલું પાણી છે. આ આયતમાં હવાઓના ફેરફાર ઉપર પણ ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે, જે વરસાદની ઘટમાળનો નિર્દેશ કરી જાય છે.

اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَسَالَتْ اَوْدِيَةٌۢ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَّابِيًا ؕ

"અલ્લાહપાકે આકાશમાંથી પાણી ઉતાર્યું, જેથી નદીઓ તેમના પ્રમાણ મુજબ વહેતી રહે, ઝરણાંઓ વધારે ફીણને વહાવી લઈ જાય છે." *(૧૩-૧૭)*

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ اَصْبَحَ مَآؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَّاْتِيْكُمْ بِمَآءٍ مَّعِيْنٍ ۝

"(અય નબી !) કહો શું તમે એ જોઈ શકો છો કે, જો તમારૂં પાણી જમીનમાં ગુમ થઈ (અંદર ચાલ્યુ) જાય, તો પછી (જમીનમાંથી) છૂટી નીકળતુ ઝરણાંનું પાણી કોણ પુરૂ પાડશે ?" *(૬૭-૩૦)*

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَسَلَكَهٗ يَنَابِيْعَ فِى الْاَرْضِ
ثُمَّ يُخْرِجُ بِهٖ زَرْعًا مُّخْتَلِفًا اَلْوَانُهٗ

"શું તેં જોયું નથી કે, અલ્લાહપાકે આકાશમાંથી પાણી વરસાવ્યું અને પછી તેને જમીનમાંના સાધનો (ઝરણાંઓ)માં વહાવ્યું ? એ પછી તેણે જાતજાતના રંગોની ખેતી ઉગાડી." *(૩૯-૨૧)*

وَجَعَلْنَا فِيْهَا جَنّٰتٍ مِّنْ نَّخِيْلٍ وَّاَعْنَابٍ وَّفَجَّرْنَا فِيْهَا مِنَ الْعُيُوْنِ ۝

"અને અમે ત્યાં ખજુરીઓ અને દ્રાક્ષના બગીચાઓ બનાવ્યા. વધુમાં અમે પાણીના ઝરણાં વહેતા કર્યા." *(૩૬-૩૪)*

બર્નાર્ડ પાલીસ્સીનું આ છેલ્લુ કથન કુર્આન શરીફની સૂરએ ઝુમરની (૩૯ : ૨૧) આયતમાં અપાયેલા વર્ણનને બરાબર મળતું આવે છે. જેમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે, વરસાદના પાણીને જમીનમાંના સાધનોમાં વહાવ્યું."

કુર્આન શરીફની સૂરએ નૂરની એક આયતમાં વરસાદ સાથે બરફના તોફાનનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُزْجِىْ سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهٗ ثُمَّ يَجْعَلُهٗ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ

يَخْرُجُ مِنْ خِلٰلِهٖ ۚ وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَآءِ مِنْ جِبَالٍ فِيْهَا مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيْبُ بِهٖ مَنْ يَّشَآءُ وَيَصْرِفُهٗ عَنْ مَّنْ يَّشَآءُ ؕ يَكَادُ سَنَا بَرْقِهٖ يَذْهَبُ بِالْاَبْصَارِ ؕ

“શું તેં નથી જોયું કે, અલ્લાહપાક વાદળાઓને ધીમે ધીમે ચલાવે છે. એ પછી તેઓને સાથે મેળવી દે છે. એ પછી તેમને હુમલો કરી નાંખે છે. અને તું તેઓમાંથી વરસાદનાં ટીપાં વરસતા જુએ છે. તે આકાશમાંથી કરાઓના પહાડ મોકલે છે. તે એમનાથી જેને ચાહે તેને મારે છે. અને જેને ચાહે એનાથી એમને દૂર રાખે છે. એમ લાગે છે કે, વીજળીનો ઝબકારો દૃષ્ટિને લગભગ ઝૂંટવી લેશે.” *(૨૪-૪૩)*

અહીં સૂરએ વાકિઅહની ત્રણ આયતો ટાંકવી પણ જરૂરી છે.

اَفَرَءَيْتُمُ الْمَآءَ الَّذِىْ تَشْرَبُوْنَ ؕ ءَاَنْتُمْ اَنْزَلْتُمُوْهُ مِنَ الْمُزْنِ اَمْ نَحْنُ الْمُنْزِلُوْنَ ○ لَوْ نَشَآءُ جَعَلْنٰهُ اُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُوْنَ ○

“તમે શું એ પાણીને જુઓ છો, જેને તમે પી રહ્યા છો ? શું તમે તેને વાદળોમાંથી વરસાવ્યું છે કે અમે ? જો અમે ઈચ્છીએ તો અમે તેને ખારૂં કરી દઈએ તો પછી શા માટે તમે આભાર માનતા નથી ?” *(૫૬-૬૮/૭૦)*

આ આયતો કેટલીક છણાવટ માંગી લે છે. અલ્લાહ તઆલા મીઠા પાણીને ખારૂ બનાવી દેશે એ હકીકતનો ઉલ્લેખ અલ્લાહપાક સર્વશક્તિમાન હોવાનું બતાવી જાય છે.

કૃત્રિમ વરસાદની કેટલી શક્યતા છે ? :

તેની એ જ સર્વોપરીતાની એક બીજી રીતે પણ આપણને યાદ અપાવવામાં આવી છે અને માનવીને વાદળોમાંથી વરસાદ વરસાવી દેવાનો પડકાર કરવામાં આવ્યો છે. વર્તમાન સમયમાં ટેકનોલોજીએ કૃત્રિમ રીતે વરસાદ વરસાવવાનું અલબત્ત શક્ય બનાવી દીધું છે. આ વાતને ધ્યાનમાં લેતાં શું કુર્આન શરીફના ઉપરોક્ત કથન સામે વિરોધ કરી શકાય છે, જેમાં માનવીની આ બાબતની શક્તિઓને પડકાર ફેંકવામાં આવ્યો છે ?

એનો જવાબ નકારમાં છે. કારણ કે આ ક્ષેત્રમાં માનવીની કેટલીક મર્યાદાઓ છે. એને પણ ધ્યાનમાં રાખવી જરૂરી છે. ફ્રેંચ મીટીરોલોજિકલ યુનિયનના એક નિષ્ણાંત એમ. એ. ફેસીએ ''યુનીવર્સિલીઝ એન્સાઈકલો પીડીયા''માં આ મુજબ લખ્યું છે :

''વરસાદના વાદળ માટેની યોગ્ય લાયકાતો ન ધરાવતા વાદળમાંથી અથવા વરસાદ માટેના યોગ્ય તબક્કા સુધી ન પહોંચેલા વાદળમાંથી વરસાદ વરસાવવાનું ક્યારેય પણ શક્ય બનવાનું નથી.''

આ કારણથી વરસાદ માટેની કુદરતી શરતો હાજર ન હોય ત્યારે માનવી ટેકનિકલ સાધનો મારફત વરસાદ હરગીજ લાવી શકતો નથી. જો માનવીમાં વરસાદ લાવવાની શક્તિ હોત તો દુકાળો પડવાનું ખતમ થઈ ગયું હોત. સારા વાયુમાન અને વરસાદ પર અંકુશ મેળવવો એ વાતો માનવીના હજી સ્વપ્નમાં જ રહી છે.

❁ સમુદ્રો ❁

કુર્આન શરીફમાં કેટલીક આયતો સમુદ્રો અને વહાણવટાને લગતી છે. આ આયતોમાં માનવીને તેની આજુબાજુ નિરીક્ષણ કરવાનું કહેવામાં આવ્યું છે. અને તે જે કંઈ જુએ છે એમાં અલ્લાહપાકની સર્વોપરિતા રહેલી હોવાનું બતાવવામાં આવ્યું છે. નીચે મુજબની કેટલીક આયતો આવા ઉદાહરણો રજૂ કરી જાય છે.

وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ

''અને (અલ્લાહપાકે) વહાણને તમારા કામે લગાડ્યા, જેથી તે તેના હુકમથી સમુદ્ર પર દોડતું રહે.'' *(૧૪-૩૨)*

وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاخِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ○

''એ અલ્લાહપાક જ છે, જેણે સમુદ્રોને કામે લગાડ્યા, જેથી તમે તેમાંથી તાજો ગોશ્ત (માછલી) ખાઓ અને એમાંથી એ ઘરેણાં (મોતી)

કાઢો, જે તમે પહેરો છો. અને તું વહાણોને મોજા કાપતાં (અને આગળ વધતાં) જુએ છે, જેથી તું તેનો ફઝલ (રોઝી) મેળવી શકે. કદાચ તમે એહસાન માનશો.'' *(૧૬-૧૪)*

اَلَمْ تَرَ اَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِیْ فِی الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللّٰهِ لِیُرِیَكُمْ مِّنْ اٰیٰتِهٖ ؕ
اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُوْرٍ ○

''શું તેં જોયું કે, વહાણ સમુદ્રમાં અલ્લાહપાકની કૃપાથી ચાલે છે. જેથી તે તને (કુદરતની) નિશાનીઓ દેખાડે. સબ્ર કરનારાઓ અને એહસાન માનનારાઓ માટે આમાં ખરેખર નિશાનીઓ છે.'' *(૩૧-૩૧)*

وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنْشَئٰتُ فِی الْبَحْرِ كَالْاَعْلَامِ ۚ

''અને તેના જ વહાણો છે, જે સમુદ્ર પર (પહાડો જેવી) નિશાનીઓની જેમ ઉભા કરવામાં આવ્યા છે.'' *(૫૫-૨૪)*

وَاٰیَةٌ لَّهُمْ اَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّیَّتَهُمْ فِی الْفُلْكِ الْمَشْحُوْنِ ۙ وَخَلَقْنَا لَهُمْ مِّنْ
مِّثْلِهٖ مَا یَرْكَبُوْنَ ○ وَاِنْ نَّشَاْ نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَرِیْخَ لَهُمْ وَلَا هُمْ یُنْقَذُوْنَ ۙ
اِلَّا رَحْمَةً مِّنَّا وَمَتَاعًا اِلٰى حِیْنٍ ○

''તેઓના માટે એક નિશાની એ છે કે, અમે તેઓ (હઝ. નૂહ અલૈ.)ની અવલાદને ભરેલા વહાણમાં સવાર કરી. અમે તેઓના માટે એના જેવા જ (વહાણો) પેદા કર્યા. જેમના પર તેઓ સવાર થાય છે. જો અમે ઈચ્છીએ તો અમે તેઓને ડુબાડી દઈએ અને તેઓને કોઈ મદદ નહીં મળે અને તેઓ બચી નહીં શકે. પરંતુ એ તો અમારી જ કૃપા (બચાવે) છે, અને તેઓ અમુક મુદત (દુન્યવી જીવન) સુધી લાભ લઈ શકે છે.'' *(૩૬-૪૧/૪૪)*

અહીં સ્પષ્ટ રીતે માણસોને સમુદ્રની સફરે લઈ જતા વહાણોનો ઉલ્લેખ છે. અને એમની સરખામણી હઝરત નૂહ (અલૈ.)ના લાંબા સમય પહેલાંના એ વહાણ સાથે કરવામાં આવી છે, જેણે હઝરત નૂહ (અલૈ.)ને અને એ વહાણના બીજા મુસાફરોને જમીન પર પહોંચાડ્યા હતા.

ખારા અને મીઠા પાણીની વચ્ચે આડ :

કુર્આન શરીફની ત્રણ આયતોમાં સમુદ્રને લગતું નિરીક્ષણ દ્વારા જાણી શકાતું એક વિશિષ્ટ સત્ય પણ વર્ણવવામાં આવ્યું છે. એ વિશિષ્ટ સત્ય મોટી નદીઓ જ્યારે સમુદ્રને મળે છે, એની કેટલીક લાક્ષણિકતાઓ વર્ણવી જાય છે.

આ વિશિષ્ટતાઓ એ છે કે, મોટી નદીઓ જ્યારે સમુદ્રને મળે છે ત્યારે નદીઓનું મીઠું પાણી તરત જ સમુદ્રના ખારા પાણી સાથે મળી જતું નથી. કુર્આન શરીફ આ વિશિષ્ટતાનો ઉલ્લેખ કરે છે. એ ખાસ કરીને ટાઈગ્રીસ અને યુક્રેટીસ (દજલા અને ફુરાત) નદીઓના સંગમથી બનેલી એ સંયુક્ત નદી ''શત-અલ-અરબ'' છે, જે એકસો માઈલ લાંબી છે અને ઈરાની અખાતને મળે છે. અખાતના અંદરના જળવિસ્તારમાં જ્યારે ભરતી આવે છે, ત્યારે હજી સુધી સમુદ્રના ખારા પાણી સાથે ન ભળેલાં શત-અલ-અરબના મીઠા પાણી કિનારાના વિસ્તારોને છલકાવી દે છે અને એથી ખેતીવાડીને મોટી મદદ મળે છે.

કુર્આની આયતોને સમજવા માટે એક વાત ધ્યાનમાં રાખવી જરૂરી છે. અરબીમાં વપરાતો ''બહર'' શબ્દ પાણીના મોટા સમૂહનો અર્થ ધરાવે છે. અને તેનો ઉપયોગ સમુદ્ર ઉપરાંત મોટી નદીઓ, જેવી કે નાઈલ, યુક્રેટીઅ, ટાઈગ્રીસ વગેરેના અર્થમાં પણ કરી શકાય છે.

મોટી નદીઓના મીઠા પાણી સમુદ્રના ખારા પાણી સાથે તરત જ ભળી જતા ન હોવાની હકીકતનો ઉલ્લેખ કરતી ત્રણ આયતો નીચે મુજબ છે :

وَهُوَ الَّذِىْ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَّهٰذَا مِلْحٌ اُجَاجٌ ۚ
وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَّحِجْرًا مَّحْجُوْرًا ○

''એ અલ્લાહ તઆલા જ છે, જેણે બે દરિયા (બહરૈન) વહેતા કર્યા. એમાંથી એક તૃપ્ત કરનાર (પ્યાસ બુજાવનાર) અને મીઠો છે, અને બીજો ખારો અને કડવો છે. તેણે એ બન્ને વચ્ચે એક આડ (બર્ઝખ) ઉભી કરી

દીધી છે, અને એ આડનું ઉલ્લંઘન કરવાની બન્નેવને મનાઈ છે.'' *(૨૫-૫૩)*

وَمَا يَسْتَوِى الْبَحْرٰنِ ۖ هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَآئِغٌ شَرَابُهٗ وَهٰذَا مِلْحٌ اُجَاجٌ ؕ
وَمِنْ كُلٍّ تَاْكُلُوْنَ لَحْمًا طَرِيًّا وَّتَسْتَخْرِجُوْنَ حِلْيَةً تَلْبَسُوْنَهَا ۚ

''બે દરિયા સરખા નથી. એમાંથી એકનું પાણી મીઠુ, ખુશદાયી અને તૃપ્ત કરનારૂં છે. બીજાનું પાણી ખારૂ અને કડવું છે. તમે તે બન્નેવમાંથી તાજુ માંસ (માછલી) ખાવ છો અને એ ઘરેણા (મોતી) કાઢો છો, જે તમે પહેરો છો.'' *(૩૫-૧૨)*

مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيٰنِ ۙ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَّا يَبْغِيٰنِ ۚ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا
تُكَذِّبٰنِ ○ يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ ۚ

''તેણે બે દરિયાઓને વહેતા કર્યા. તેઓ એકબીજાને મળે છે. તેઓની વચ્ચે એક આડ છે, જેનું ઉલ્લંઘન કરતા નથી. તો તમે તમારા પરવર-દિગારની કઈ કઈ નેઅમતોનો ઈન્કાર કરશો ? એમાંથી મોતી અને પરવાળા નીકળે છે.'' *(૫૫-૧૯/૨૦/૨૨)*

❋ પૃથ્વીની સપાટી ❋

પૃથ્વીની રચના અત્યંત આંટીઘુંટીપૂર્ણ છે. પૃથ્વીના ગોળા અંગે વિજ્ઞાન અત્યારે એક ચોક્કસ પ્રકારની ધારણા બાંધી શક્યું છે. એ ધારણા અનુસાર પૃથ્વીની સપાટી કે ઉપલું પડ નક્કર અને ઠંડુ છે. તેની નીચેનું પડ અત્યંત ઉંચું ઉષ્ણતામાન ધરાવે છે. અને કેન્દ્રના વિસ્તારમાં ખડકો હજી સંમિક્ષણની પ્રક્રિયામાં છે. જમીનનું ઉપલું પડ અત્યંત પાતળુ છે. તેની જાડાઈને માઈલોના કે બહુ બહુ તો દસ માઈલોના એકમમાં માપી શકાય છે. પૃથ્વીની ત્રિજ્યા (Radius : કેન્દ્રથી સપાટી સુધીનું અંતર) ૩૭૫૦ માઈલથી થોડુંક વધારે છે. આવી રીતે તેનું ઉપલું પડ પૃથ્વીની કુલ ત્રિજ્યાના એકસોમાં ભાગનું કે એથી પણ ઓછું છે. પૃથ્વી પરના બધા ભુસ્તરીક ફેરફારો આ પાતળી ત્વચા (ચામડી) પર જ થયા છે. આ ફેરફારોનું મૂળ એ પોપડાઓ કે થરો (Folds) છે, જેમના વડે ગિરિમાળાઓ બનવા પામી હતી. ભૂસ્તરશાસ્ત્રમાં

આ પ્રક્રિયાને ‘‘ઓરોજીનીસીસ’’ કહેવામાં આવે છે. પૃથ્વીની સપાટી પર પર્વતનું સર્જન થતાંની સાથે તેની સપાટી એટલે કે પૃથ્વીનું ઉપલું પડ એટલા પ્રમાણમાં નીચે દબાઈ જાય છે. આવી રીતે તે પર્વત નીચે એક પાયો બની જાય છે.

પર્વતોનું મહત્વ :

વિજ્ઞાનીઓની વર્તમાન ધારણા મુજબ ભૂમિની રચનામાં સૌથી મહત્વની ભૂમિકા પર્વતમાળાઓના વિકાસે ભજવી છે. ભૂમિની રચનાના આ બધા તબક્કાઓનું ઓરોજીનીસીસ તબક્કાઓ અનુસાર વર્ગીકરણ કરવામાં આવ્યું છે. અને પછી તેઓના જુદા જુદા ઘટમાળના (Cycics) સમુદ્ર બનાવવામાં આવ્યા છે. એનું કારણ એ છે કે, પર્વતોની રચના સમુદ્ર અને ખંડો વચ્ચેની સમતુલા ઉપર અસર કરી જાય છે. એને પરિણામે જમીનનો કેટલોક વિસ્તાર પાણી હેઠળ આવી જાય છે અને કેટલોક ભાગ પાણીમાંથી બહાર નીકળી આવે છે. પૃથ્વીની સપાટી પર કરોડો વરસથી આ પ્રક્રિયા ખંડો અને સમુદ્રોના આકારો બદલતી રહી છે. અત્યારે પૃથ્વીના માત્ર ત્રીસ ટકા વિસ્તાર પર જમીન આવેલી છે.

પૃથ્વીની સપાટી પર કરોડો વરસ દરમ્યાન જે કંઈ ફેરફારો થયા છે, એનો માત્ર તદ્દન ઓછો ખ્યાલ બાંધી શકાય છે.

પૃથ્વીની સપાટીનો ઉલ્લેખ કરતી વખતે કુર્આન માત્ર પર્વતોની રચનાનું વર્ણન કરે છે. વર્તમાન દૃષ્ટિબિંદુથી જોતાં કુર્આનની એ આયતો અંગે ભાગ્યે જ કંઈ કહી શકાય છે. જેમાં પૃથ્વીની રચના અંગે અલ્લાહપાકની માનવી પ્રત્યેની રહેમત વર્ણવવામાં આવી છે. દાખલા તરીકે :

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ بِسَاطًا ۝ لِّتَسْلُكُوْا مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا ۝

‘‘અને અલ્લાહપાકે તમારા માટે પૃથ્વીને પાથરણું બનાવી. જેથી તમે તેના માર્ગો અને પગદંડીઓ પર ચાલો.’’ *(૭૧-૧૯/૨૦)*

وَالْاَرْضَ فَرَشْنٰهَا فَنِعْمَ الْمٰهِدُوْنَ ۝

"અને અમે પૃથ્વીને પાથરી દીધી. અમે એ કામ કેટલી ઉમદા રીતે કર્યું."
(૫૧-૪૮)

જે પાથરણું પાથરવામાં આવ્યું છે, તે પૃથ્વીનું ઠરી ગયેલું ઉપલું પડ છે. જેના ઉપર આપણે રહીએ છીએ. પૃથ્વીના ગોળાનો અંદરનો ભાગ તો બહુ જ ગરમ અને પ્રવાહી પ્રકારનો છે. અને એમાં કોઈ પણ પ્રકારનું જીવન ટકી શકતું નથી.

કુર્આન શરીફમાં પર્વતોને લગતા તેમજ તેમની મજબૂતીને લગતા કથનો અત્યંત મહત્વના છે.

وَاِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ۝ وَاِلَى الْاَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ۝

"અને પર્વતોને કેવા ઠોકી બેસાડવામાં આવ્યા છે ? પૃથ્વીને કેવી રીતે બિછાવવામાં આવી છે ?" *(૮૮-૧૯/૨૦)*

આ આયત પર્વતોને જમીનમાં કેવી રીતે મજબૂત કરી દેવામાં આવ્યા એની વિગતો આવી જાય છે.

اَلَمْ نَجْعَلِ الْاَرْضَ مِهٰدًا ۝ وَّالْجِبَالَ اَوْتَادًا ۝

"શું અમે પૃથ્વીને પાથરણું બનાવ્યું નથી ? અને પર્વતોને (તેના) ખૂંટા (ખીલા) બનાવ્યા નથી ?" *(૭૮-૬/૭)*

અહીં જે "અવતાદ" શબ્દ વાપરવામાં આવ્યો છે, તે "વતદ" શબ્દનું બહુવચન છે. આ શબ્દનો અર્થ તંબુને ઉભો કરીને તેને મજબૂત અને સ્થિર બનાવવા માટે ઠોકવામાં આવતા ખૂંટા કે ખીલાનો થાય છે.

પર્વતોના સર્જનથી જમીનની સપાટીનું જે ઉપલું પડ નીચે ધકેલાઈ જાય છે, એને વર્તમાન ભૂસ્તરશાસ્ત્રીઓ પર્વતોને પાયો પૂરો પાડતું ગણે છે. એવા પડની જાડાઈ એકથી દસ માઈલ જેટલી હોય છે. આવા પડોને લીધે પૃથ્વીની ઉપલી સપાટી સ્થિર રહે છે.

આ કારણથી કુર્આનમાં પર્વતો અંગે આવા ઉલ્લેખો જોઈને કોઈ આશ્ચર્ય થવાનું નથી.

وَالْجِبَالَ اَرْسٰىهَا ۝

"અને પહાડોને મજબૂતીથી સ્થાપિત કર્યા." *(૭૯-૩૨)*

وَاَلْقٰى فِى الْاَرْضِ رَوَاسِىَ اَنْ تَمِيْدَ بِكُمْ

"અલ્લાહપાકે જમીનની અંદર મજબૂતીથી ઉભા રહેતા (પર્વતો) ખોડી દીધા, જેથી જમીન તમારી સાથે ડોલે નહીં." *(૩૧-૧૦)*

આ પૂરો વાક્યપ્રયોગ સૂરએ નહલની ૧૫મી આયતમાં પણ જોવા મળે છે. એ જ વિચાર નજીવા ફેરફાર સાથે સૂરએ અંબિયામાં પણ દર્શાવવામાં આવ્યો છે.

وَجَعَلْنَا فِى الْاَرْضِ رَوَاسِىَ اَنْ تَمِيْدَ بِهِمْ

"અમે જમીનમાં મજબૂત ઉભા રહેનારા (પર્વત) રાખી દીધા, જેથી તે તેઓની સાથે ડોલે નહીં."

આ આયતો એવો વિચાર દર્શાવી જાય છે કે, પર્વતોને જેવી રીતે મૂકવામાં આવ્યા છે, એનાથી પૃથ્વીની સ્થિરતા જળવાઈ રહે છે. અને કુર્આન શરીફમાં દર્શાવાયેલો આ વિચાર ભૂસ્તરશાસ્ત્રની વર્તમાન માહિતી સાથે સંપૂર્ણપણે સુસંગત છે.

પૃથ્વીનું વાતાવરણ :

કુર્આન શરીફમાં આકાશને લગતા કેટલાક કથનો હોવા ઉપરાંત વાતાવરણમાં જોવાતા દૃશ્યો અંગે પણ કેટલીક આયતો છે. કુર્આનના એ કથનો અને વર્તમાન વિજ્ઞાનની માહિતી વચ્ચે બીજા વિષયોની જેમ આ વિષયમાં પણ જરાયે વિરોધાભાસ જોવામાં આવતો નથી.

સમુદ્રની સપાટીથી ઉંચાઈ :

સમુદ્રની સપાટીથી જેટલી વધુ ઉંચાઈએ માણસ જાય છે, એટલા પ્રમાણમાં તેને વધુ અકળામણ થાય છે. આ વાતનું વર્ણન સૂરએ અન્આમમાં આ મુજબ અપાયેલું છે :

فَمَنۡ يُّرِدِ اللّٰهُ اَنۡ يَّهۡدِيَهٗ يَشۡرَحۡ صَدۡرَهٗ لِلۡاِسۡلَامِ‌ۚ وَمَنۡ يُّرِدۡ اَنۡ يُّضِلَّهٗ يَجۡعَلۡ صَدۡرَهٗ ضَيِّقًا حَرَجًا كَاَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِى السَّمَآءِ‌ؕ

"અલ્લાહપાક જેને હિદાયત આપવા ચાહે છે, તેના દિલને ઈસ્લામ માટે ખોલી દે છે. અલ્લાહ તઆલા જેને ગુમરાહ કરવા ચાહે છે, તેના દિલને એવી રીતે સંકુચિત અને તંગ કરી દે છે, જાણે તેઓ આકાશમાં ચઢી રહ્યા હોય." *(૬-૧૨૫)*

વાતાવરણમાં વિદ્યુત શક્તિ :

વાતાવરણમાં વિદ્યુત શક્તિ અને તેના વીજળી અને તોફાન જેવા પરિણામો કુર્આન શરીફની નીચે મુજબની આયતોમાં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

هُوَ الَّذِىۡ يُرِيۡكُمُ الۡبَرۡقَ خَوۡفًا وَّطَمَعًا وَّيُنۡشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ‌ۚ
وَيُسَبِّحُ الرَّعۡدُ بِحَمۡدِهٖ وَالۡمَلٰۤـئِكَةُ مِنۡ خِيۡفَتِهٖ‌ۚ وَيُرۡسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيۡبُ بِهَا
مَنۡ يَّشَآءُ وَهُمۡ يُجَادِلُوۡنَ فِى اللّٰهِ‌ۚ وَهُوَ شَدِيۡدُ الۡمِحَالِؕ

"એ અલ્લાહપાક જ છે, જે તમોને ભય અને આશા સાથેની વિજળી બતાવે છે. તે (પાણીના) ભારે વાદળોને ઉંચે ઉઠાવે છે. ગર્જના (રઅદ) તેની તારીફ કરે છે અને ફરિશ્તાઓ પણ ડરીને એમ જ કરે છે. તે વિજળીને (જમીન પર) મોકલે છે અને તે ઈચ્છે તેના પર ફેંકે છે. જ્યારે કે તેઓ અલ્લાહપાક (અને તેની તવહીદ) અંગે ઝઘડા કરતા હોય છે, તે પોતાની તાકાતમાં સર્વશક્તિમાન છે." *(૧૩-૧૨/૧૩)*

اَلَمۡ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُزۡجِىۡ سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيۡنَهٗ ثُمَّ يَجۡعَلُهٗ رُكَامًا فَتَرَى الۡوَدۡقَ
يَخۡرُجُ مِنۡ خِلٰلِهٖ‌ۚ وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَآءِ مِنۡ جِبَالٍ فِيۡهَا مِنۡۢ بَرَدٍ فَيُصِيۡبُ بِهٖ مَنۡ يَّشَآءُ
وَيَصۡرِفُهٗ عَنۡ مَّنۡ يَّشَآءُ‌ؕ يَكَادُ سَنَا بَرۡقِهٖ يَذۡهَبُ بِالۡاَبۡصَارِؕ

"શું તેં નથી જોયું કે, અલ્લાહપાક વાદળાઓને ધીમે ધીમે ચલાવે છે. એ પછી તેઓને સાથે મેળવી દે છે. એ પછી તેમનો હુમલો કરી નાંખે છે.

અને તું તેઓમાંથી વરસાદનાં ટીપાં વરસતા જુએ છે. તે આકાશમાંથી કરાઓના પહાડ મોકલે છે. તે એમનાથી જેને ચાહે એને મારે છે અને જેને ચાહે એનાથી એમને દૂર રાખે છે. વીજળીનો ઝબકારો દૃષ્ટિને લગભગ ઝૂંટવી લે છે.'' *(૨૪-૪૩)*

આ બંને આયતોમાં પાણી અને કરાંથી ભરેલા વજનદાર વાદળાઓની રચના અને વિજળી વચ્ચેના દેખીતા સબંધનો ઉલ્લેખ છે. વાદળાઓ તેમની સુખદાયી અસરોને લીધે આશાનો વિષય છે. જ્યારે વિજળી ભયનો વિષય છે. કુર્‌આન શરીફમાં આ બંને વચ્ચે જે સબંધ બતાવવામાં આવ્યો છે, તેને વાતાવરણમાં રહેલી વદ્યુત શક્તિને લગતા વર્તમાન જ્ઞાને સમર્થન આપ્યું છે.

પડછાયા :

પડછાયાઓ અને તેઓ ચાલતા રહે છે, એ હકીકતને આજે બહુ આસાનીથી સમજાવી શકાય છે. કુર્‌આન શરીફમાં આ અંગે નીચે મુજબની આયતો છે :

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِّمَّا خَلَقَ ظِلٰلًا

''અલ્લાહે જે ચીજો પેદા કરી છે, એમને પડછાયા આપ્યા.'' *(૧૬-૮૧)*

اَوَلَمْ يَرَوْا اِلٰى مَا خَلَقَ اللّٰهُ مِنْ شَىْءٍ يَّتَفَيَّؤُا ظِلٰلُهٗ عَنِ الْيَمِيْنِ
وَالشَّمَآئِلِ سُجَّدًا لِّلّٰهِ وَهُمْ دٰخِرُوْنَ ○

''શું તેઓ જોતા નથી કે, અલ્લાહપાકે જે બધી ચીજો પેદા કરી છે, તેમના પડછાયાઓ કેવી રીતે ડાબે અને જમણે ખસતા રહીને આજીજી સાથે સિજદા કરતા રહે છે ?'' *(૧૬-૪૮)*

اَلَمْ تَرَ اِلٰى رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ ۚ وَلَوْ شَآءَ لَجَعَلَهٗ سَاكِنًا ۚ ثُمَّ جَعَلْنَا
الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيْلًا ۙ ثُمَّ قَبَضْنٰهُ اِلَيْنَا قَبْضًا يَّسِيْرًا ○

''શું તેં નથી જોયું કે, અલ્લાહ તઆલાએ પડછાયાઓને કેવી રીતે પાથરી દીધા છે ? જો તે ચાહત તો તેને સ્થિર બનાવી દેત. વધુમાં અમે

સૂર્યને તેનો ભોમિયો (માર્ગદર્શક) બનાવ્યો. અને અમે તેને અમારા તરફ આસાનીથી ખેંચી લીધો.'' *(૨૫-૪૫/૪૬)*

આ આયતોમાં અલ્લાહપાકે પેદા કરેલી બધી ચીજોની, જેમાં તેમના પડછાયાઓ પણ શામેલ છે. અલ્લાહપાક સમક્ષ નમ્રતા બતાવવામાં આવી છે. સાથે સાથે જ એ આયતો સૂર્ય અને પડછાયાઓ વચ્ચેનો સબંધ પણ બતાવી જાય છે. અહીં એ હકીકત ધ્યાનમાં રાખવી જરૂરી છે કે, હઝરત મુહમ્મદ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)ના સમયમાં એવી માન્યતા હતી કે, પડછાયાની હિલચાલ સૂર્યની પૂર્વથી પશ્ચિમની હિલચાલ પર આધાર રાખે છે. આ સિધ્ધાંતનો ઉપયોગ સૂર્યોદયથી સૂર્યાસ્ત સુધીના સમયને માપવા માટેના સૂર્ય ઘડિયાળમાં થયો હતો. ઉપરોક્ત આયતોમાં કુર્આન શરીફ મજકુર બાબતોનો ઉલ્લેખ કરે છે. પરંતુ એ સમયે એ સબંધે જે પ્રચલિત માન્યતાઓ હતી, એનો કોઈ ઉલ્લેખ એમાં જોવામાં આવતો નથી. હઝરત મુહમ્મદ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)ના સમય પછી સદીઓ સુધી એ માન્યતાઓ પ્રચલિત રહી હતી, જે છેવટમાં ખોટી પુરવાર થઈ હતી. કુર્આન શરીફ સૂર્યનો ઉલ્લેખ માત્ર પડછાયાના નિર્દેશક તરીકે કરે છે. કુર્આન શરીફ પડછાયાઓનું જે રીતે વર્ણન કરે છે, એમાં અને એ અંગે વર્તમાન સમયની આપણી માહિતીમાં કોઈ પણ વિરોધાભાસ નથી.

❋ પ્રાણી અને વનસ્પતિ સૃષ્ટિ ❋

આ પ્રકરણમાં જીવનની ઉત્પત્તિને લગતી સંખ્યાબંધ કુર્આની આયતો રજૂ કરવામાં આવી છે. એમાં એ આયતો પણ શામેલ છે, જે પ્રાણી અને વનસ્પતિ સૃષ્ટિને લગતી કેટલીક સામાન્ય કે ચોક્કસ વિગતો પણ વર્ણવી જાય છે. કુર્આન શરીફમાં આ વિષયો પરની આયતો છૂટીછવાઈ પથરાયેલી છે. તેમને એક સ્થળે ભેગી કવાથી કુર્આન આ વિષયો અંગે શું કહે છે, એનો સારો એવો ખ્યાલ આવી શકે છે.

આ પ્રકરણના અમે એ પછીના માનવ પ્રજનનને લગતા પ્રકરણના વિષયની છણાવટ શબ્દ ભંડોળની મુશ્કેલીઓને લીધે કેટલીક હદ સુધી

નાજુક રહી છે. આ મુશ્કેલીઓને મજકુર વિષયોને લગતી વૈજ્ઞાનિક માહિતીને ધ્યાનમાં રાખીને જ પહોંચી વળાઈ છે. ખાસ કરીને જીવસૃષ્ટિ એટલે માનવ, પ્રાણી અને વનસ્પતિ સૃષ્ટિઓના મામલામાં આ વાત વધુ પ્રમાણમાં લાગુ પડે છે. આ વિષયોને લગતી કેટલીક કુર્આની આયતોના લખાણના અર્થો શોધવા માટે એ વિષયોને લગતી વૈજ્ઞાનિક માહિતી અનિવાર્ય થઈ પડી છે.

આ વાત સ્પષ્ટ થઈ જશે કે, આ કુર્આની આયતોના અત્યાર સુધી જુદા જુદા વિદ્વાનોએ કરેલા સંખ્યાબંધ તરજમાઓ વિજ્ઞાનીની દૃષ્ટિએ અસંગત જણાશે. આ આયતોનો અર્થ સમજવા માટે આવશ્યક વૈજ્ઞાનિક જ્ઞાન ન ધરાવતા વિદ્વાનોએ કરેલી તફસીરોને પણ આ વાત લાગુ પડે છે.

જીવનનો આરંભ :

પૃથ્વી પર માનવીના જીવનનો અને તેની આજુબાજુની જીવંત ચીજોના જીવનનો આરંભ કેવી રીતે થયો હશે, એ પ્રશ્ન માનવી હંમેશા વિચારતો આવ્યો છે. અહીં સામાન્ય દૃષ્ટિબિંદુથી એ પ્રશ્નની છણાવટ કરવામાં આવશે. આમાં માનવી, પૃથ્વી પર તેનું દેખાવું અને તેની પ્રજનન પ્રક્રિયાના વિષયો હવે પછીના પ્રકરણમાં હાથ ધરવામાં આવશે.

કુર્આન શરીફ જ્યારે અત્યંત વિશાળ પાયા પર જીવનની ઉત્પત્તિનું વર્ણન કરે છે, ત્યારે તે અત્યંત ચોકસાઈ પણ વાપરે છે. આ વાત કુર્આન શરીફની સૂરએ અંબિયાની એક આયતમાં જોવા મળે છે. જેમાં બ્રહ્માંડની રચનાનો પણ ઉલ્લેખ છે. આ આયત આ પુસ્તકમાં અગાઉ પૃથ્વી અને આકાશોના સર્જનના પ્રકરણમાં પણ રજૂ થઈ ચૂકી છે.

اَوَلَمْ يَرَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اَنَّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنٰهُمَا ط
وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَآءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ ط اَفَلَا يُؤْمِنُوْنَ ○

"શું આ કાફિરો જોતા નથી કે, આસમાનો અને પૃથ્વી (શરૂઆતમાં) એકબીજા સાથે જોડાયેલા હતા. એ પછી તેમને ખોલી દીધા. અને અમે દરેક જીવંત વસ્તુને પાણીમાંથી બહાર કાઢી (પેદા કરી). શું તેઓ એ પછી

(પણ) માનશે નહીં ?'' *(૨૧-૩૦)*

અહીં જે **''વજઅલ્ના મિનલ માઈ''** શબ્દપ્રયોગ વપરાયો છે. તેનો અર્થ ''પાણીમાંથી બહાર કાઢી'' એવો થઈ શકે છે. એક ચીજમાંથી બીજી ચીજ મેળવવાનો આ અર્થ કોઈ શંકા ઉભી કરી જતો નથી. આ શબ્દપ્રયોગનો એવી જ રીતે એ અર્થ પણ કરી શકાય છે કે, દરેક જીવંત ચીજ પાણીની બનેલી છે. (એટલે કે એમાં મુખ્ય ભાગ પાણીનો છે અથવા દરેક જીવંત ચીજ પાણીમાંથી પેદા થઈ છે.)

આ શબ્દપ્રયોગના ઉપરોક્ત બન્ને અર્થો વર્તમાન વૈજ્ઞાનિક માહિતી સાથે સંપૂર્ણપણે સુસંગત છે. જીવનનો ઉદ્ભવ જળમાંથી જ થયો છે અને દરેક જીવંત કોષમાં મોટો ભાગ જળનો રહેલો છે. જળ વિના જીવન શક્ય નથી. બીજા ગ્રહો પર જ્યારે જીવનની શક્યતા અંગે ચર્ચા કરવામાં આવે છે ત્યારે સૌથી પહેલો પ્રશ્ન એ પૂછવામાં આવે છે કે, શું એ ગ્રહમાં જીવનને ટકાવી શકાય એટલા પુરતા પ્રમાણમાં પાણી છે ખરૂં ?

વર્તમાન વૈજ્ઞાનિક માહિતી આપણને એવી માન્યતા તરફ દોરી જાય છે કે, સૌથી પ્રાચીન જીવંત વસ્તુ વનસ્પતિ સૃષ્ટિ સાથે સબંધ ધરાવતી હશે. ભૂસ્તરશાસ્ત્રમાં જે સૌથી પ્રાચીન યુગને પ્રીકેન્ડ્રીયન (Precandrian) તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. અને જેનો આરંભ સાડા ત્રણ અબજ વરસ પહેલાંથી થયો હતો, એથી પણ અગાઉના સમયની શેવાળ (Algae) મળી આવી છે. પ્રાણી સૃષ્ટિ સાથે સબંધ ધરાવતા જીવંત તંત્રો ઘણું કરીને એ પછી થોડા મોડેથી આવ્યા હતા તેમનો ઉદ્ભવ પણ સમુદ્રમાંથી થયો હતો.

કુર્આની આયતોના જે શબ્દનો અહીં ''પાણી'' તરીકે તરજમો કરવામાં આવ્યો છે, એ અસલ અરબી શબ્દ ''માઅ'' છે, એનો અર્થ આકાશમાંનું પાણી થાય છે. સમુદ્રમાંનું પાણી થાય છે અને કોઈ પણ પ્રકારનું પ્રવાહી પણ થાય છે. આમાં ''માઅ'' શબ્દ જ્યાં આકાશમાંના પાણીના અર્થમાં વપરાયો છે, ત્યાં તે બધી વનસ્પતિ સૃષ્ટિ માટે એક જરૂરી તત્વ છે.

وَّ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً ۭ فَاَخْرَجْنَا بِهٖٓ اَزْوَاجًا مِّنْ نَّبَاتٍ شَتّٰى ○

“....(અલ્લાહપાકે) આકાશમાંથી પાણી વરસાવ્યું અને એ મારફત અમે છોડવાઓનાં જોડાં લાવ્યા, જે એકબીજાથી અલગ હતા.” *(૨૦-૫૩)*

કુર્આન શરીફમાં વનસ્પતિ સૃષ્ટિમાં જોડાંનો આ પહેલો જ ઉલ્લેખ છે. આપણે બાદમાં આ વિષય તરફ પાછા વળશું.

કુર્આન શરીફમાં “માઅ” શબ્દ તેના પ્રકારના કોઈ પણ ઉલ્લેખ વગરના પ્રવાહીના અર્થમાં પણ વપરાયો છે. આવા સ્થળે એ શબ્દ બધા પ્રાણી જગતના રચનાના પાયા તરીકે વપરાયો છે.

وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَآبَّةٍ مِّنْ مَّآءٍ ۚ

“અને અલ્લાહપાકે દરેક પ્રાણીને પાણીમાંથી બનાવ્યું.” *(૨૪-૪૫)*

આપણે આગળ ઉપર જોઈશું કે, આ શબ્દ પ્રજનનના જંતુઓ ધરાવતા વીર્યના પ્રવાહીને પણ કેવી રીતે લાગુ પડે છે.

કુર્આન શરીફમાં આવી રીતે પાણીનો જીવનની ઉત્પત્તિ અંગે ઉલ્લેખ કરાયો હોય અથવા જમીનમાં છોડવાઓને જન્મ આપનાર તત્વ તરીકે ઉલ્લેખ કરાયો હોય અથવા પ્રાણીઓના બીજ તરીકે ઉલ્લેખ કરાયો હોય, પરંતુ કુર્આનમાં જીવનની ઉત્પત્તિને લગતા બધા જ કથનો વર્તમાન વૈજ્ઞાનિક માહિતી સાથે સંપૂર્ણપણે સુસંગત છે. કુર્આન શરીફ નાઝિલ થયું એ સમયે પૃથ્વી પર જીવનના આરંભ અંગે જુદી જુદી દંતકથાઓ અને પૌરાણિક કિસ્સાઓ પ્રચલિત હતા. એ બધા કિસ્સા-કહાણીઓનો કુર્આન શરીફમાં ક્યાંય પણ ઉલ્લેખ જોવા મળતો નથી.

વનસ્પતિ સૃષ્ટિ :

કુર્આન શરીફમાં એવી સંખ્યાબંધ આયતો છે, જેમાં વનસ્પતિને ઉગાડવામાં વરસાદની ફાયદાકારક અસરનો અને એ વરસાદ અલ્લાહની એક રહમત હોવાનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. અહીં એ બધી આયતો આપવાનું શક્ય નથી. આથી અહીં આ વિષય પરની માત્ર ત્રણ આયતો ટાંકવામાં આવે છે.

هُوَ الَّذِيٓ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً لَّكُمْ مِّنْهُ شَرَابٌ وَّمِنْهُ شَجَرٌ فِيْهِ تُسِيْمُوْنَ ○ يُنْۢبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُوْنَ وَالنَّخِيْلَ وَالْاَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِ

"એ (અલ્લાહપાક) એવો છે, જેણે આકાશમાંથી પાણી વરસાવ્યું, જે તમારા માટે પીણું છે. અને એમાંથી ઝાડપાન પેદા કરે છે. જેમાં તમે (તમારા ઢોરો) ચરાવો છો. તેના વડે જ તમારા માટે ખેતી અને અંજીર તથા ખજુરીઓ તથા દ્રાક્ષ અને દરેક પ્રકારના મેવા (જમીનોથી) ઉગાડે છે. ખરેખર, જે માણસો વિચાર કરે છે, તેમના માટે આમાં નિશાની છે." *(૧૬-૧૦/૧૧)*

وَهُوَ الَّذِيٓ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَاَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُّخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُّتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَّجَنّٰتٍ مِّنْ اَعْنَابٍ وَّالزَّيْتُوْنَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَّغَيْرَ مُتَشَابِهٍ اُنْظُرُوْٓا اِلٰى ثَمَرِهٖٓ اِذَآ اَثْمَرَ وَيَنْعِهٖ اِنَّ فِيْ ذٰلِكُمْ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ○

"એ (અલ્લાહપાક) એવો છે, જેણે આકાશમાંથી પાણી વરસાવ્યું. અમે એના વડે બધા પ્રકારની વનસ્પતિ ઉગાડી અને એમાંથી લીલા ફણગાં કાઢ્યા અને અમે એમાંથી એકબીજા સાથે જોડાયેલા દાણાં (અનાજની કંટીઓ-ડુંડીઓ) કાઢ્યા, અને ખજુરીના ગાભામાં ખજુરીથી નમેલા લુમખાં અને દ્રાક્ષ, અંજીર અને દાડમના બગીચા (પેદા કર્યા). (આ ફળો) એક-બીજાથી સમાન તેમજ અસમાન હોય છે. તેમના ફળો (એ સમયે) જુઓ, જ્યારે તેમના અંદર ફુટે છે અને જ્યારે તેઓ પાકી જાય છે. ખરેખર, આ ચીજોમાં એ માણસો માટે નિશાનીઓ છે, જેઓ ઈમાન ધરાવે છે." *(૬-૯૯)*

وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً مُّبٰرَكًا فَاَنْۢبَتْنَا بِهٖ جَنّٰتٍ وَّحَبَّ الْحَصِيْدِ ۙ وَالنَّخْلَ بٰسِقٰتٍ لَّهَا طَلْعٌ نَّضِيْدٌ ۙ رِّزْقًا لِّلْعِبَادِ ۙ وَاَحْيَيْنَا بِهٖ بَلْدَةً مَّيْتًا كَذٰلِكَ الْخُرُوْجُ ○

"અમે આકાશમાંથી બરકતવાળું પાણી વરસાવ્યું. જેના વડે અમે ઘણા બગીચા અને કાપવામાં આવતી ખેતીનું અનાજ ઉગાડ્યું. અને ખજુરીના

લાંબા લાંબા ઝાડો, જેના લુમખાઓ ગીચ હોય છે. એ બધું અમારા બંદાઓની રોજી માટે છે. એના વડે અમે મૃત ધરતીને નવું જીવન આપીએ છીએ. એવી જ રીતે મુરદાઓને નીકળવાનું છે.'' *(૫૦-૯/૧૧)*

કુર્આન શરીફ આ સામાન્ય માહિતી સાથે બીજી આયતો મારફત કેટલીક ખાસ બાબતોનો પણ ઉલ્લેખ કરે છે.

વનસ્પતિ સૃષ્ટિમાં સમતુલા :

وَالْاَرْضَ مَدَدْنٰهَا وَاَلْقَيْنَا فِيْهَا رَوَاسِيَ وَاَنْۢبَتْنَا فِيْهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَّوْزُوْنٍ ○

''અને અમે પૃથ્વીને ફેલાવી દીધી. અને અમે એમાં દરેક ચીજને સમતુલાથી ઉગાડી.'' *(૧૫-૧૯)*

ફળોના જુદા જુદા સ્વાદ :

وَفِي الْاَرْضِ قِطَعٌ مُّتَجٰوِرٰتٌ وَّجَنّٰتٌ مِّنْ اَعْنَابٍ وَّزَرْعٌ وَّنَخِيْلٌ صِنْوَانٌ
وَّغَيْرُ صِنْوَانٍ يُّسْقٰى بِمَآءٍ وَّاحِدٍ ۣ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا عَلٰى بَعْضٍ فِي الْاُكُلِ ؕ
اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ○

''અને પૃથ્વી પર એકબીજાની પાસે આવેલા જમીનના ટુકડા છે. એમાં એકબીજાથી સમાન અને અસમાન ખેતી. દ્રાક્ષના બગીચાઓ અને ખજુરીઓ છે. એમને એક જ જાતનું પાણી મળે છે. અમે એમાંથી કેટલીક ચીજોને બીજી ચીજો કરતાં ખાવામાં વધુ ઉમદા બનાવીએ છીએ. અને ખરેખર આમાં બુધ્ધિશાળી માણસો માટે નિશાનીઓ છે.'' *(૧૩-૪)*

કુર્આન શરીફમાં આવી આયતોનું વજુદ હોવું એક રસપ્રદ વાત છે. આ આયતોમાં માત્ર ગંભીર પ્રકારના શબ્દપ્રયોગો ઉપયોગમાં લેવામાં આવ્યા છે. અને એવા કોઈ પણ વર્ણનથી દૂર રહેવામાં આવ્યું છે, જે મૂળભૂત સત્યોને બદલે એ સમયની પ્રચલિત માન્યતાઓ દર્શાવી જાય. એ છતાં આપણું ખાસ ધ્યાન કુર્આની એ આયતો ખેંચી લે છે, જેમાં વનસ્પતિ સૃષ્ટિના પ્રજનનનો ઉલ્લેખ છે.

વનસ્પતિ સૃષ્ટિમાં પ્રજનન :

આપણે આ હકીકત ધ્યાનમાં રાખવી જરૂરી છે કે, વનસ્પતિ સૃષ્ટિમાં પ્રજનનની બે પધ્ધતિ છે : જાતિય (Sexual) અને બિનજાતિય (Asexual) ખરૂં કહો તો આમાંથી માત્ર પહેલી પધ્ધતિ જ પ્રજનન શબ્દપ્રયોગની હકદાર છે. કારણ કે એ પધ્ધતિ એક એવી શારીરિક પ્રક્રિયાને નિર્દેશ કરી જાય છે, જેનો હેતુ એક એવા નવા જીવને જન્મ આપવાનો છે, જે તેને પેદા કરનાર જીવ જેવો જ હોય.

બિનજાતિય પ્રજનન માત્ર વૃધ્ધિ કે સંખ્યામાં વધારો છે. એ પધ્ધતિમાં કોઈ સજીવ વસ્તુ એકથી વધુ ભાગમાં વહેંચાઈ જાય છે. એ ક્રિયામાં જે ભાગ એના મૂળ છોડથી અલગ પડ્યો હોય છે, તેનો એવી રીતે વિકાસ થાય છે કે, તે સમય જતાં તે જેમાંથી અલગ પડ્યો હતો, એ છોડ જેવો બની જાય છે. ગુલીરમોન્દ (Gullermond) અને મેન્ગેનોટ (Mangenot) આને ''વિકાસની વિશિષ્ટ ક્રિયા'' ગણે છે. આનો એક તદ્દન સાદો દાખલો કોઈ ઝાડ કે છોડની કાપેલી ડાળખીનો કે કલમનો આપી શકાય છે. ઝાડમાંથી આવી રીતે કાપેલા ભાગને યોગ્ય પાણી અને ખાતરવાળી જમીનમાં વાવવાથી સમય જતાં તેને નવા મૂળિયાં ફુટશે અને તે આગળ જતાં અસલ ઝાડ જેવું જ બની જશે. કેટલાક વૃક્ષોમાં આવા વાવેતર માટે ખાસ ભાગો હોય છે. જ્યારે બીજા કેટલાક છોડવા એક વિશિષ્ટ પ્રકારના કોષ પેદા કરે છે. જે બીજની જેમ વર્તન કરે છે. (એ હકીકત યાદ રાખવી જરૂરી છે કે, બીજ જાતિય પ્રજનનની પ્રક્રિયાનું પરિણામ હોય છે.

વનસ્પતિ સૃષ્ટિમાં જાતિય પ્રજનન સબંધિત ઝાડ કે છોડના નર અને માદા ભાગોના મિલાપથી થાય છે. આ બંને જાતિના ભાગો કેટલાક પ્રકારમાં એક જ છોડ પર આવેલા હોય છે અને કેટલાક પ્રકારમાં જુદા જુદા છોડ પર આવેલા હોય છે. કુર્આને કરીમમાં એક પ્રકારનો ઉલ્લેખ આ રીતે કરવામાં આવ્યો છે :

وَّاَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً ؕ فَاَخْرَجْنَا بِهٖۤ اَزْوَاجًا مِّنْ نَّبَاتٍ شَتّٰى ۝

"અલ્લાહપાકે આકાશથી પાણી વરસાવ્યું અને એ મારફત અમે છોડવાઓનાં જોડાં લાવ્યા, જે એકબીજાથી અલગ હતા." *(૨૦-૫૩)*

અહીં જોડ કે જોડાં માટે અરબી શબ્દ "અઝવાજ" વપરાયો છે. એનું એકવચન "ઝૌજીુન" થાય છે. 'ઝૌજીુન'નો શબ્દાર્થ "એ જે બીજાની સાથે મળીને જોડ બનાવે છે" થાય છે. 'અઝવાજ' શબ્દ પરિણીત જોડા માટે તેમજ પગના જોડા માટે પણ છૂટથી વપરાય છે.

وَتَرَى الْاَرْضَ هَامِدَةً فَاِذَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَآءَ اهْتَزَّتْ
وَرَبَتْ وَاَنْۢبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍۢ بَهِيْجٍ ○

"તું જમીનને જીવનવિહોણી (સૂકાયેલી) જુએ છે. પછી અમે તેના પર જ્યારે પાણી વરસાવીએ છીએ ત્યારે તે ચેતનમય થાય છે અને (પાકથી) ઉપર આવે છે. અને (છોડોના) દરેક પ્રકારના સુશોભિત જોડાં ઉગાવે છે." *(૨૨-૫)*

فَاَنْۢبَتْنَا فِيْهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيْمٍ ○

"અમે (જમીનમાં) દરેક પ્રકારના (છોડોના) ઉમદા જોડા ઉગાડ્યા." *(૩૧-૧૦)*

وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِ جَعَلَ فِيْهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ

"(અલ્લાહપાકે પૃથ્વી પર) જેટલા ફળો મૂક્યા એ બધાની બબ્બેની જોડ મૂકી." *(૩૧-૩)*

આપણે આ વાત જાણીએ છીએ કે, ઉચ્ચ પ્રકારના ઝાડો અને છોડો અત્યંત સુવિકસીત અને આંટીઘુંટીપૂર્ણ તંત્ર ધરાવતા હોય છે. અને તેમની પ્રજનન પ્રક્રિયાનું અંતિમ પરિણામ ફળ હોય છે. ફળ પહેલાનો તબક્કો ફુલનો હોય છે. જેમાં નર અને માદાના અવયવો હોય છે. આમાં માદાના અવયવ સુધી રજ કે પુંકેસર પહોંચતા તે ફળદ્રુપ થઈને પાકે છે અને પોતાના બીજોને મુક્ત કરે છે. આવી રીતે બધા ફળો નર અને માદાના અવયવોના અસ્તિત્વ તરફ નિર્દેશ કરી જાય છે. કુર્આન શરીફની આયતનો પણ એ જ અર્થ છે.

આ વાત પણ ધ્યાનમાં રાખવી જરૂરી છે કે, કેટલાક પ્રકારની વનસ્પતિમાં ફળો અને ફુલોમાંથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે. જે રજ કે પુંકેસર મારફત ફળદ્રુપ થયેલા હોતા નથી. આવા ફળોમાં કેળાં અને અંજીર, નારંગી, દ્રાક્ષ અને અનાનસના કેટલાક પ્રકારો શામેલ છે. એ છતાં તેઓ બધા એવા ઝાડો-છોડવાઓમાંથી પેદા થાય છે, જે ચોક્કસપણે જાતિય ખાસીયતો ધરાવતા હોય છે.

પ્રજનન પ્રક્રિયાની પરાકાષ્ટા બીજનું બહારનું પડ ખૂલી જાય છે. કેટલીક વાર આ બીજી ફળના ઠળિયામાં રહેલું હોય છે. આ પ્રક્રિયા શરૂ થયા પછી મૂળિયાં ફેલાય છે અને જમીનમાંથી જરૂરી પોષણ મેળવે છે. સમય જતાં તેનો વિકાસ થાય છે અને એમાંથી નવો છોડ ઉગે છે.

કુર્આને કરીમની એ આયતમાં બીજનું પડ ખૂલવાની ક્રિયાનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

إِنَّ اللّٰهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوٰى

"બેશક, અલ્લાહપાક જ દાણા અને ઠળિયાને ફાડનાર છે." *(૬-૯૫)*

કુર્આન શરીફ વારંવાર વનસ્પતિ સૃષ્ટિમાં જોડાઓના આ ભાગોનો ઉલ્લેખ કરે છે અને કોઈ પણ નિશ્ચિત મર્યાદા વગર વધુ સમગ્રપણે જોડાની ભાવના રજૂ કરી જાય છે. સૂરએ યાસીનમાં ઉલ્લેખ છે :

سُبْحٰنَ الَّذِىْ خَلَقَ الْاَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْۢبِتُ الْاَرْضُ
وَمِنْ اَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُوْنَ ○

"તે કિર્તીમય જાત (અલ્લાહપાક) છે, જેણે દરેક પ્રકારના જોડાના ભાગો ઉત્પન્ન કર્યા. જમીનમાંથી જે પેદા થાય છે એમનાં, તેમનાં પોતાના (આણ-સોનાં) અને તમે જેમને નથી જાણતા એમનાં." *(૩૬-૩૬)*

"માણસો જેમને જાણતા નથી એવી ચીજો"ના અર્થ અંગે હઝરત મુહમ્મદ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)ના સમયમાં ઘણી બધી ધારણાઓ બાંધી શકાતી હતી. અત્યારે આપણે જીવંત વિશ્વમાં તેમજ અચેતન વિશ્વમાં

અત્યંત સુક્ષ્મથી માંડીને અત્યંત વિરાટ વસ્તુઓમાં સામુદાયિક માળખા કે સંયોજિત જોડકાં પ્રકારની કામગીરી જોતાં અને પારખતાં થઈ ગયા છીએ. અહીં ફરીથી એ મુદો યાદ રાખવો જરૂરી છે કે, ચૌદ સદી પહેલાં કુર્આન શરીફમાં દર્શાવાયેલા આ વિચારો અને વિગતો વર્તમાન વિજ્ઞાન સાથે સંપૂર્ણપણે સુસંગત છે.

પ્રાણી સૃષ્ટિ :

કુર્આન શરીફમાં પ્રાણી સૃષ્ટિ કે પ્રાણી જગતને લગતા કેટલાક પ્રશ્નો જોવા મળે છે. આ પ્રશ્નો તેમના પરની સમજુતી કે તફસીરનો એક એવો વિષય પૂરો પાડે છે, જે તેમની વર્તમાન વૈજ્ઞાનિક માહિતી સાથે સરખામણીની જરૂરત ઉભી કરી જાય છે. અહીં પણ જો કુર્આનનું એક ચોક્કસ કથન ધ્યાનમાં ન લેવાય, તો કુર્આન શરીફમાં આ વિષય પર કહેવાયેલી બધી વાતો અધુરૂં ચિત્ર જ રજૂ કરી જશે. સૂરએ નહલની એ ચાર આયતોમાં માનવીને અલ્લાહપાકની રહમત પર વિચાર અને મનન કરતો કરવાના હેતુથી પ્રાણી જગતના કેટલાક તત્વોનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. એ આયતો મૂળભૂત રીતે સૃષ્ટિનું સર્જન માનવીની જરૂરતો સાથે કેવી રીતે સુસંગત રહેતું આવ્યું છે, એનું વર્ણન કરી જાય છે. એ આયતો ખાસ કરીને ગ્રામ્ય વાતાવરણમાં રહેતા માણસોનો નિર્દેશ કરી જાય છે. આ આયતોમાં એવી એક પણ વાત નથી, જેમને ગ્રામ્ય લોકો સિવાયના બીજા કોઈ પણ દૃષ્ટિબિંદુથી જોઈ અને ચકાસી શકાય. એ ચાર આયતો નીચે મુજબ છે :

وَالْاَنْعَامَ خَلَقَهَا ۚ لَكُمْ فِيْهَا دِفْءٌ وَّمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَاْكُلُوْنَ ۝ وَلَكُمْ فِيْهَا
جَمَالٌ حِيْنَ تُرِيْحُوْنَ وَحِيْنَ تَسْرَحُوْنَ ۝ وَتَحْمِلُ اَثْقَالَكُمْ اِلٰى بَلَدٍ لَّمْ تَكُوْنُوْا
بٰلِغِيْهِ اِلَّا بِشِقِّ الْاَنْفُسِ ۭ اِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ۝ وَّالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيْرَ
لِتَرْكَبُوْهَا وَزِيْنَةً ۭ وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ۝

"(અલ્લાહપાકે) તમારા માટે જાનવરો ઉત્પન્ન કર્યા અને તમારા માટે એમાં ગરમાવો (હુંફ), ઉપયોગી નફાકારક કામગીરી અને ખોરાક બનાવ્યો.

તેમને (ચરાવીને) ઘેર પાછો લાવશો ત્યારે અને તેમને ચરાવવા લઈ જશો ત્યારે (તમોને) શોભા લાગશે. તેઓ તમારા માટે ભારે બોજ એવા પ્રદેશોમાં લઈ જાય છે. જ્યાં તમે ભારે સખ્ત મહેનત વગર પહોંચી શકતા નથી. ખરેખર, તમારો પરવરદિગાર અત્યંત દયાળુ અને માયાળુ છે. (તેણે) તમારી સવારી કરવા માટે અને શોભા માટે ઘોડાઓ, ખચ્ચરો અને ગધેડાઓ પેદા કર્યા. અને તમે જે જાણતા નથી એવા (પણ) ઉત્પન્ન કરશે.'' *(૧૬-૫/૮)*

કુર્‌આન શરીફ આ સામાન્ય વર્ણન સાથે પ્રાણીશાસ્ત્રના નીચે મુજબના કેટલાક અત્યંત વૈવિધ્યપૂર્ણ વિષયો ઉપર પણ કેટલીક માહિતી પૂરી પાડી જાય છે :

- પ્રાણી જગતમાં પ્રજનન પ્રક્રિયા.
- પ્રાણીઓની કૌમો (Communities).
- મધમાખી, કરોળિયાઓ અને પક્ષીઓ.
- જાનવરોના દૂધના તત્વોનું મૂળ.

પ્રાણી જગતમાં પ્રજનન :

પ્રાણી જગતમાં પ્રજનનનો ઉલ્લેખ કુર્‌આન શરીફમાં નીચે મુજબની બે આયતોમાં અત્યંત સંક્ષિપ્તમાં કરી દેવામાં આવ્યો છે.

وَاَنَّهٗ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰى ۝ مِنْ نُّطْفَةٍ اِذَا تُمْنٰى ۝

''(અલ્લાહપાકે) પ્રવાહીનો નાનકડો જથ્થો, જ્યારે તેને ટપકાવવામાં આવે છે, એમાંથી દરેક જોડાના નર અને માદા એમ બંને બનાવ્યા.''

(૫૩-૪૫/૪૬)

અહીં જે ''ઝૌજેન'' શબ્દ છે, તે એ જ શબ્દ છે, જેને વનસ્પતિ સૃષ્ટિના પ્રજનન સબંધે ઉપયોગમાં લેવામાં આવ્યો છે. અહીં બંને નીતિઓના એટલે કે નર અને માદાના ''ઝકર'' અને ''ઉન્સા'' નામો પણ આપવામાં આવ્યા છે. આ આયતમાં સૌથી વધુ નોંધપાત્ર વિગત એ ચોકસાઈ ભરેલું વર્ણન છે, જેમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે, પ્રજનન માટે પ્રવાહીનો નાનકડો જથ્થો પૂરતો છે. અહીં પ્રવાહીના નાનકડા જથ્થા માટે ''નુત્ફા'' શબ્દ વપરાયો

છે, જે શબ્દ વીર્યનો અર્થ આપી જાય છે. આ વિષય પર હવે પછીના પ્રકરણમાં વધુ છણાવટ કરવામાં આવશે.

પ્રાણીઓની કૌમોનું અસ્તિત્વ :

પ્રાણીઓ અને સાથે સાથે પક્ષીઓની કૌમો હોવાને લગતી કુર્આનની આયત આ મુજબ છે :

وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِي الْاَرْضِ وَلَا طٰٓئِرٍ يَّطِيْرُ بِجَنَاحَيْهِ اِلَّآ اُمَمٌ اَمْثَالُكُمْ ط
مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتٰبِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ اِلٰى رَبِّهِمْ يُحْشَرُوْنَ ○

"પૃથ્વી પર એવું કોઈ પ્રાણી નથી અને આકાશમાં પાંખો વડે ઉડતું એવું કોઈ પક્ષી નથી, જેમની તમારા જેવી કૌમો (સમૂહો) ન હોય. અમે કિતાબમાં કોઈ પણ વસ્તુને નજર-અંદાજ કરી નથી. પછી તેમણે બધાએ તેમના પરવરદિગાર પાસે ભેગા થવાનું છે." *(૬-૩૮)*

તાજેતરના દશકાઓમાં પ્રાણીઓની વર્તણૂંકનો બહુ ઝીણવટથી અભ્યાસ થયો છે. એના પરિણામે એમ જાણવા મળ્યું છે કે, પ્રાણીઓની કૌમો ખરેખર અસ્તિત્વ ધરાવે છે. આવી કેટલીક કૌમોની કામગીરીનો લાંબા સમય સુધી અભ્યાસ કરવામાં આવ્યો છે. અને કૌમો તેમની પોતાની રચના ધરાવતી હોવાની હકીકતનો સ્વીકાર કરાયો છે. એ છતાં હજી તાજેતરમાં જ આ પ્રકારના તંત્રો પર વર્ચસ્વ ધરાવતી એવી કેટલીક જાતોમાં શોધી કાઢવામાં આવ્યા છે. આને લગતો સૌથી વધુ અભ્યાસ પામેલો અને સૌથી વધુ જાણીતો દાખલો અલબત્ત મધમાખીનો છે. મધમાખીની વર્તણૂંક અંગે મહત્વપૂર્ણ સંશોધન કરવા માટે વોન ફ્રીશ (Von Frisch), લોરેન્ઝ (Lorenz) અને ટીન્બરજન (Tin Bergen)ને ૧૯૭૩માં નોબલ પ્રાઈઝ આપવામાં આવ્યું હતું.

મધમાખી, કરોળીયા અને પક્ષીઓ :

જ્ઞાનતંતુઓના તંત્ર પરના નિષ્ણાંતો જ્યારે પ્રાણીઓની વર્તણૂંકનું સંચાલન કરતા કોઈ અદ્‌ભૂત અને અસાધારણ તંત્રનો દાખલો આપવા

ચાહે છે, ત્યારે તેઓ જે જીવોનો વારંવાર ઉલ્લેખ કરે છે, એ મધમાખીઓ, કરોળીયા અને પક્ષીઓ (ખાસ કરીને મોસમ પલ્ટા સાથે હિજરત કરી જતા પક્ષીઓ) મુખ્ય હોય છે. આ વાતમાં કોઈ શંકા નથી કે, આ ત્રણેય જુથો સૌથી વધુ ઉત્ક્રાંતિ પામેલા તંત્રો છે.

જીવસૃષ્ટિની આ દાખલારૂપ ત્રિપુટીનો કુર્આન ઉલ્લેખ કરે છે. એ હકીકત આ ત્રણેય જીવસૃષ્ટિ વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિબિંદુથી જે અત્યંત અપવાદરૂપ અને રસપ્રદ સ્થાન ધરાવે છે, એની સાથે સંપૂર્ણપણે સુસંગત છે.

મધમાખીઓ :

કુર્આન શરીફમાં મધમાખીઓ સૌથી લાંબી તફસીરનો એક વિષય બનેલી છે.

وَاَوْحٰى رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ اَنِ اتَّخِذِىْ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوْتًا وَّمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُوْنَ ۝ ثُمَّ كُلِىْ مِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِ فَاسْلُكِىْ سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا ؕ يَخْرُجُ مِنْۢ بُطُوْنِهَا شَرَابٌ مُّخْتَلِفٌ اَلْوَانُهٗ فِيْهِ شِفَآءٌ لِّلنَّاسِ ؕ

"અને તારા પરવરદિગારે મધમાખીઓને પ્રેરણા આપી કે પહાડોમાં, ઝાડોમાં અને (માણસોએ) જે બાંધ્યું છે એમાં તમારા રહેઠાણો પસંદ કરો. બધા ફળોમાંથી (રસ) પીઓ અને તમારા પરવરદિગારે નક્કી કરી આપેલા માર્ગો પર નમ્રતાથી ચાલો. તેઓના (મધમાખીના) શરીરમાંથી એક પ્રવાહી (મધ) નીકળે છે, જે જુદા જુદા રંગનું હોય છે. અને જે માણસો માટે શિફા છે. બેશક, એમાં વિચાર કરતા લોકો માટે નિશાનીઓ છે." *(૧૬-૬૮/૬૯)*

આ આયતમાં "તમારા પરવરદિગારે નક્કી કરી આપેલા માર્ગો પર નમ્રતાથી ચાલો"નો જે હુકમ છે, એનો ચોક્કસ અર્થ શું થાય છે એ જાણવું મુશ્કેલ છે. સિવાય કે તેને સામાન્ય અર્થમાં જ લેવામાં આવે. અહીં આ વાત નોંધપાત્ર છે કે, પ્રાણીજગત અંગે કુર્આનમાં જે ત્રણ વિશિષ્ટ ઉદાહરણો આપવામાં આવ્યા છે, એ મધમાખીઓ, કરોળીયા અને પક્ષીઓ જ્ઞાન-તંતુઓનું નોંધપાત્ર પ્રકારનું તંત્ર ધરાવે છે. જે તેમની વર્તણૂંકનું સંચાલન કરે

છે. આ એક જાણીતી વાત છે કે, મધમાખીનું નૃત્ય બીજી મધમાખી સાથે સંદેશા વ્યવહારનું સાધન છે. આ નૃત્ય દ્વારા મધમાખી બીજી મધમાખીઓને એ ફુલોની દીશા અને અંતરની જાણ કરે છે. જેમાંથી રસ મેળવી શકાય છે. વોન ફ્રીશે કરેલો વિખ્યાત અખતરો એક મધમાખી બીજી મધમાખીઓને માહિતી પહોંચાડવા જે વિવિધ પ્રકારની હિલચાલો કરે છે, તેમના અર્થો બતાવી ગયો છે.

અહીં સાથે સાથે આ વાતની પણ નોંધ લેવી યોગ્ય રહેશે કે, મધ માણસો માટે શિફા હોવાનો ઉલ્લેખ કરતી ઉપરોક્ત આયતા કુર્આનની એવી એકમાત્ર આયત છે, જેમાં કોઈ ઈલાજ પધ્ધતિનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

કરોળીયા :

કુર્આનમાં કરોળીયાઓનો ઉલ્લેખ તેમના રહેઠાણો (જાળાઓ)ની નાજુકતા પર ભાર મૂકવા માટે કરવામાં આવ્યો છે. કુર્આન શરીફના જણાવ્યા મુજબ આ જાળાઓ એટલા બધા તકલાદી હોય છે, જેટલા અલ્લાહ સિવાય બીજાઓને મઅબૂદ માનનારાઓના રહેઠાણો તકલાદી હોય છે.

مَثَلُ الَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَوْلِيَآءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوْتِ ۚ اِتَّخَذَتْ بَيْتًا ؕ
وَاِنَّ اَوْهَنَ الْبُيُوْتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوْتِ ۘ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ○

"જે માણસો અલ્લાહપાક સિવાય બીજો માલિક શોધે છે, તેઓ એ કરોળીયા જેવા છે, જે પોતાનું રહેઠાણ બનાવે છે. ખરેખર, સૌથી વધુ તકલાદી રહેઠાણ કરોળીયાનું છે. કદાચ તેઓ આ વાત જાણતા હોત !"
(૨૯-૪૧)

કરોળીયાનું જાળું તેની ગ્રાથિમાંથી બહાર નીકળતા અત્યંત સુંવાળા અને પાતળા તાંતણાંઓનું બનેલું હોય છે. આ તાંતણાંઓની નાજુકતાની માનવી નકલ કરી શકતો નથી. કરોળીયાનું જાળુ ભૂમિતિની નજરે એવું સંપૂર્ણ હોય છે કે, તેના જ્ઞાનતંતુઓના તંત્ર સબંધે નિષ્ણાંતો રહસ્ય અને આશ્ચર્ય જ અનુભવતા રહ્યા છે.

પક્ષીઓ :

કુર્આન શરીફમાં પક્ષીઓનો ઘણી જગ્યાએ ઉલ્લેખ આવે છે. હઝરત ઈબ્રાહીમ (અલૈ.), હઝરત યૂસુફ (અલૈ.), હઝરત દાઉદ (અલૈ.), હઝરત સુલયમાન (અલૈ.) અને હઝરત ઈસા (અલૈ.)ના જીવનના પ્રસંગોમાં પક્ષીઓ દેખાય છે. આ પ્રકારના ઉલ્લેખોનો આ પુસ્તકના વિષય સાથે કોઈ સબંધ નથી.

પૃથ્વી પર પ્રાણીઓની કૌમો અને આકાશ પર પક્ષીઓની કૌમોનો ઉલ્લેખ કરતી નીચે મુજબની આયત આ પ્રકરણમાં અગાઉ પણ આવી ગઈ છે.

وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِي الْاَرْضِ وَلَا طٰٓئِرٍ يَّطِيْرُ بِجَنَاحَيْهِ اِلَّآ اُمَمٌ اَمْثَالُكُمْ ؕ
مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتٰبِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ اِلٰى رَبِّهِمْ يُحْشَرُوْنَ ○

“પૃથ્વી પર એવું કોઈ પ્રાણી નથી અને આકાશમાં પાંખો વડે ઉડતું એવું કોઈ પક્ષી નથી. જેમની તમારા જેવી કૌમો (સમૂહો) ન હોય. અમે કિતાબમાં કોઈ પણ વસ્તુ નજરઅંદાઝ કરી નથી. પછી તેમણે બધાએ તેમના પરવરદિગાર પાસે ભેગા થવાનું છે.” *(૬-૩૮)*

કુર્આનની બીજી બે આયતો અલ્લાહપાકના હુકમો સામે પક્ષીઓની સંપૂર્ણ તાબેદારી બતાવી જાય છે.

اَلَمْ يَرَوْا اِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرٰتٍ فِيْ جَوِّ السَّمَآءِ ؕ مَا يُمْسِكُهُنَّ اِلَّا اللّٰهُ ؕ

“શું તેઓ પક્ષીઓને આકાશના વાતાવરણમાં (તેના હુકમના) તાબેદાર જોતા નથી ? તેઓને અલ્લાહ તઆલા સિવાય બીજું કોઈ પણ ઉંચે ટકાવી શકતું નથી.” *(૧૬-૭૯)*

اَوَلَمْ يَرَوْا اِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صٰٓفّٰتٍ وَّيَقْبِضْنَ ؕۘ مَا يُمْسِكُهُنَّ اِلَّا الرَّحْمٰنُ ؕ

“શું તેઓએ તેમની ઉપર પોતાની પાંખો ફેલાવવા અને સંકેલતા પક્ષીઓ જોયા નથી ? તેઓને કૃપાળુ (રહેમાન) સિવાય બીજું કોઈ ઉપર ટકાવી શકતું નથી. બેશક, તે દરેક વસ્તુને નિહાળી રહ્યો છે.” *(૬૭-૧૯)*

આ બંને આયતોમાં એક ચોક્કસ શબ્દનો તરજમો બહુ નાજુક બાબત રહ્યો છે. અહીં અપાયેલો તરજમો એવો અર્થ આપી જાય છે કે, અલ્લાહ તઆલા પોતાની શક્તિથી પક્ષીઓને આકાશમાં ઉંચે ટકાવી રાખે છે. આમાં અસલ અરબી ક્રિયાપદ "અમ્સક" છે. અને તેનો અસલ અર્થ "કોઈની પર હાથ મૂકવો, પકડવું, થોભાવવું" વગેરે થાય છે. આ આયતોમાં "અમ્સક" ક્રિયાપદ પરથી બનેલો "યમ્સિકુહુન્ન" શબ્દ છે. અને તેની આગળ નકારાત્મક "મા" લગાવીને તેનો અર્થ કાઢવામાં આવ્યો છે.

અલ્લાહપાકના આદેશ પર પક્ષીઓની વર્તણૂંકની અત્યંત નિકટની આધિનતા પર ભાર મૂકી જતી આ આયતો અને કેટલીક જાતના પક્ષીઓએ તેમની હિલચાલના કાર્યક્રમો અંગે મેળવેલી પરીપૂર્ણતાના પ્રમાણને લગતા વર્તમાન વિગતો વચ્ચે અત્રે રસપ્રદ સરખામણી કરી શકાય છે. હિજરતી પક્ષીઓના હિલચાલના મોસમી કાર્યક્રમો આશ્ચર્યકારક હોય છે. અને એ કાર્યક્રમો તેમની ઉત્પત્તિના તંત્રમાં અસ્તિત્વ ધરાવતા હોય છે. એના પરિણામે જ નાની વયના બિનઅનુભવી પક્ષીઓ અત્યંત લાંબી અને અટપટી મુસાફરી કોઈ પણ ભોમિયા વગર ખેડી શકે છે. અને એ પછી વળતી મુસાફરી પૂરી કરીને ચોક્કસ તારીખે તેમના અસલ સ્થળ ઉપર પાછા પણ પહોંચી જાય છે. પ્રોફેસર હેમ્બરજર (**Hamburger**) ૧૨૭૨માં પેરીસથી પ્રગટ થયેલા તેમના ફ્રેંચ પુસ્તક "પાવર એન્ડ ફ્રેગીલીટી" (તાકાત અને નજાકત)માં મટનબર્ડ (**Mutton Bird**) નામથી ઓળખાતા પક્ષીઓનો જાણીતો દાખલો આપે છે. પેસીફીક મહાસાગરમાં રહેતા આ પક્ષીઓ ૧૫૫૦૦ માઈલની મુસાફરી અંગ્રેજી આંકડાના આકારના 8 રૂટમાં કરે છે. તેઓ આ માટે ૭ માસનો સમય લે છે. અને પોતાના અસલ સ્થાને વધુમાં વધુ એક અઠવાડિયાના વિલંબ સાથે પાછા પહોંચી જાય છે. આવા પ્રકારની મુસાફરી માટેની અટપટી સુચનાઓ તેમના જ્ઞાનતંતુઓના તંત્રની અંદર જ શામેલ હશે, એવો ઈકરાર કરવો જ પડશે. તેઓના જ્ઞાનતંતુઓના તંત્રોમાં આવી મુસાફરી માટેના કાર્યક્રમો ગોઠવાયેલા છે, પરંતુ એ કાર્યક્રમો ગોઠવનાર કોણ છે ?

જાનવરોના દૂધના તત્વોનું મૂળ :

જાનવરોનું દૂધ જે તત્વોનું બનેલું છે, તેમનું મૂળ કયા સાધનોમાં રહેલું છે, એટલે કે તે ક્યાંથી ઉત્પન્ન થાય છે એની કુર્આનમાં સૂરએ નહલની ૬૬મી આયતમાં જે વિગત આપવામાં આવી છે, તે આપણા અત્યારના જ્ઞાન સાથે સંપૂર્ણપણે સુસંગત છે. મજકુર આયત આ મુજબ છે :

وَاِنَّ لَكُمْ فِي الْاَنْعَامِ لَعِبْرَةً ۭ نُسْقِيْكُمْ مِّمَّا فِيْ بُطُوْنِهٖ مِنْۢ بَيْنِ
فَرْثٍ وَّدَمٍ لَّبَنًا خَالِصًا سَاۗىِٕغًا لِّلشّٰرِبِيْنَ ○

આ આયતની અત્રે જે અર્થતારવણી આપવામાં આવી છે. એ સંપૂર્ણપણે મારી પોતાની છે. એનું કારણ એ છે કે, વર્તમાન સમયના તરજમાકારો પણ આ આયતનો એવો અર્થ કરે છે, જે મારી દૃષ્ટિએ ભાગ્યે જ સ્વીકૃત છે.

મારી પોતાની દૃષ્ટિએ ઉપરોક્ત આયતનો સૌથી વધુ વ્યાજબી તરજમો નીચે મુજબ લાગે છે :

"બેશક, જાનવરોમાં તમારા માટે સબક રહેલો છે. અમે તમોને એ (ચીજ) પીવા માટે આપીએ છીએ, જે તેમના શરીરોની અંદર આંતરડાંમાંની ચીજો અને લોહીના સંયોગ (મિશ્રણ)થી થાય છે. જે પીનારાઓ માટે શુધ્ધ અને ખુશદાયી દૂધ છે." *(૧૬-૬૬)*

કેરોની ઈસ્લામી બાબતોની સુપ્રિમ કાઉન્સીલે ૧૯૭૩માં પ્રગટ કરેલા "મુન્તકબ"માં આ આયતના તરજમા માટે વર્તમાન શરીરશાસ્ત્રનો આધાર લીધો હતો. મારો ઉપર અપાયેલો તરજમો "મુન્તકબ"ના તરજમાથી ઘણો નિકટ છે.

આ આયતનો અર્થ વધુ સારી રીતે સમજવા માટે આ વિષયને લગતી વૈજ્ઞાનિક માહિતી જોઈ જવી પણ જરૂરી છે.

શરીરને સામાન્ય પોષણ આપતા પદાર્થો કે તત્વો પાચનમાર્ગમાં (Digestite Tract) રસાયણિક ફેરફારો થતા રહે છે, તેમાંથી મળી આવે છે. આ પદાર્થો આંતરડામાંની સામગ્રીમાંથી આવે છે. રસાયણિક ફેરફારોના

યોગ્ય તબક્કે આ પદાર્થો આંતરડાની દીવાલમાંથી પસાર થાય છે. એ પછી તેઓ કલેજામાં પહોંચે છે. જ્યાં કેટલાક વધુ ફેરફારો થાય છે. ત્યાંથી બહાર નીકળ્યા પછી આ પદાર્થો કે તત્વો લોહીના પ્રવાહમાં શામેલ થઈ જાય છે. આવી રીતે બધી ચીજો લોહીના પ્રવાહમાંથી પસાર થાય છે.

દૂર જે પદાર્થો કે તત્વોનું બનેલું છે, તેને સ્તનની ગ્રંથિઓ તૈયાર કરે છે. આ ગ્રંથિઓને પાચન કરાયેલા ખોરાક મારફત પોષણ મળે છે. જે તેમના સુધી લોહીના પ્રવાહ મારફત પહોંચે છે. લોહી આવી રીતે ખોરાકમાંથી મેળવાયેલા પોષણનો પોતાનામાં સંગ્રહ કરે છે અને સાથે સાથે જ શરીરના બધા ભાગોને એ પોષણ પણ પહોંચાડે છે. શરીરના એ ભાગોમાં સ્તન ગ્રંથિઓ પણ શામેલ છે. જેઓ લોહી મારફત એ પોષણ મેળવીને દૂધનું ઉત્પાદન કરે છે.

દૂધના ઉત્પાદન તરફ લઈ જતી સૌથી પહેલી પ્રક્રિયા આંતરડામાંની સામગ્રી અને લોહીને આંતરડાના દીવાલની સપાટી સુધી લાવવાની છે. જે આ પૂરી કામગીરીનો આરંભ કરાવે છે. ચોક્કસ પ્રકારની આ પ્રક્રિયાની જાણ શરીરશાસ્ત્ર અને રસાયણશાસ્ત્રની વર્તમાન શોધખોળો મારફત થવા પામી છે. હઝરત મુહમ્મદ (સલ્લલ્લાહુ તઆલા અલયહિ વસલ્લમ)ના સમયમાં લોકો આ વાતોથી સંપૂર્ણપણે અજાણ હતા અને આ વાતોને માત્ર તાજેતરના સમયમાં સમજવામાં આવી છે. શરીરમાં લોહીના પરિભ્રમણની શોધ, કુર્આન શરીફ નાઝિલ થયું એની દસ સદી પછી હાર્વેએ (Harvey) કરી હતી.

હું માનું છું કે, કુર્આન શરીફમાં જાનવરોના દૂધના મૂળને લગતી આ આયતનું અસ્તિત્વ, એને લગતી શોધખોળો જે સમયમાં થઈ એને જોતાં કોઈ પણ પ્રકારના ઈન્સાની ખુલાસાથી પર છે.

❋ માનવ પ્રજનન ❋

માનવી હજારો વરસથી લખતાં શીખ્યો છે. પ્રાચીન સમયમાં તેણે બીજા વિષયો સાથે પ્રજનનના વિષય ઉપર પણ કલમ ચલાવી હતી. એ

બધા લખાણોમાં તેણે પ્રજનન અંગે જે થોડી-ઘણી વિગતો આપી હતી, એ બધી જ અનિવાર્યપણે ખોટી હતી. મધ્યયુગમાં અને છેક વર્તમાન સમયમાં પણ પ્રજનનનો વિષય અનેક પ્રકારની દંતકથાઓ અને વહેમોથી ઘેરાયેલો હતો. આ વાત તદ્દન સ્વાભાવિક હતી. પ્રજનનની પ્રક્રિયા અત્યંય અટપટી છે. તેને યોગ્ય રીતે જાણવા અને સમજવા માટે સૌથી પહેલાં તો શરીર રચનાનું યોગ્ય જ્ઞાન હોવું જરૂરી છે. એ ઉપરાંત આ વિષયની યોગ્ય સમજણ મેળવવા માટે સુક્ષ્મદર્શક યંત્ર એટલે કે માઈક્રોસ્કોપની શોધ પણ બેહદ જરૂરી હતી. એ ઉપરાંત શરીર વિજ્ઞાન (Phisology), પિંડ શાસ્ત્ર (Embryology) અને ગર્ભશાસ્ત્ર (Obsterics) વગેરે વિદ્યાઓના વર્તમાન વિકાસ તરફ દોરી જતી કેટલીક મૂળભૂત શોધખોળો પણ આવશ્યક હતી. આ બધી વસ્તુઓની ગેરહાજરીમાં પ્રાચીન સમયમાં પ્રજનન વિશે જે કંઈ લખાયું હોય તે ખોટી વિગતોથી ભરપૂર હોવું સ્વાભાવિક હતું.

પરંતુ કુર્આન શરીફ અંગે પરિસ્થિતી તદ્દન અલગ છે. કુર્આનમાં કેટલીક જગ્યાએ પ્રજનનની પ્રક્રિયાની ચોકસાઈભરી વિગતો છે અને કેટલીક જગ્યાએ પ્રજનનના વિવિધ તબક્કાઓનું સ્પષ્ટ વર્ણન છે. એ વિગતો અને વર્ણનોની આયતોમાં એક પણ અસત્ય કે અસંગત કથન નથી. કુર્આન શરીફમાં આ વિષયને લગતી દરેક વાત સાદા શબ્દોમાં રજૂ કરવામાં આવી છે. જેને માણસો સારી રીતે સમજી શકે છે. આ બધી જ વિગતો કુર્આન નાઝિલ થયાની સદીઓ પછી થયેલી વૈજ્ઞાનિક શોધખોળો સાથે સંપૂર્ણપણે સુસંગત પુરવાર થઈ છે.

કુર્આન શરીફમાં માનવ પ્રજનનનો ઉલ્લેખ ડઝનબંધ આયતોમાં જુદા જુદા પુર્વાપર સબંધો સાથે કરવામાં આવ્યો છે. આ પૂરા વિષય અંગે કુર્આન શરીફમાં સમગ્રપણે શું કહેવામાં આવ્યું છે, એ સમજવા માટે કુર્આન શરીફની આ બધી આયતોને ભેગી કરવી અને તેમનો મુદાવાર અભ્યાસ કરવો જરૂરી છે.

કેટલીક મૂળભૂત વાતો :

માનવ પ્રજનનને લગતી કુર્આની આયતોના અભ્યાસ પહેલાં આ વિષયના કેટલાક મૂળભૂત મુદ્દાઓ સમજી લેવા જરૂરી છે. આ વાત પણ યાદ રાખવાની છે કે, કુર્આન નાઝિલ થવાના સમયે અને પછીની કેટલીક સદીઓ સુધી આ મુદ્દાઓથી જગત અજાણ હતું.

પ્રાણીજગતમાં માનવી સ્તન ધરાવતા પ્રાણીઓના વર્ગમાં આવે છે. અને તેના પ્રજનનની પ્રક્રિયાનો ક્રમ પણ તેના વર્ગના બીજા પ્રાણીઓ સાથે મળતો આવે છે. બીજાશયમાંથી બહાર આવેલા બીજ કે અંડ ફળદ્રુપ થવાની સાથે આ પ્રક્રિયાનો આરંભ થાય છે. માસિક ઋતુશ્રાવના ચક્રની મધ્યમાં ફેલોપીઅન નળીઓની અધવચમાં બીજને ફળદ્રુપતા પ્રાપ્ત થાય છે. બીજને ફળદ્રુપ કરનારી વસ્તુ માનવ વીર્ય છે. એક જ સુક્ષ્મ જંતુ બીજને ફળદ્રુપ બનાવવા માટે પુરતું હોય છે. આવી રીતે બીજને ફળદ્રુપતા આપવા માટે વીર્યના પ્રવાહીના અત્યંત નજીવા પ્રમાણની જરૂરત રહે છે. એ નજીવા જથ્થામાં પણ અલબત્ત કરોડો વીર્યજંતુઓ હોય છે. આ પ્રવાહીનું ઉત્પાદન વૃષણો (Testicies) મારફત થાય છે. અને તેને હંગામી રીતે એવી જગાઓ અને નળીઓમાં સંઘરી રાખવામાં આવે છે, જે છેવટમાં મૂત્રમાર્ગમાં દોરી જાય છે. મૂત્રમાર્ગ પર આવેલી બીજી ગ્રંથિઓ તેમના પોતાના રસોનો કે સ્ત્રાવોનો આ વીર્યમાં ઉમેરો કરે છે.

આ પ્રક્રિયા મારફત ફળદ્રુપ થયેલું બીજ સ્ત્રીના પ્રજનનતંત્રમાં એક ચોક્કસ સ્થળે પોતાને સ્થાપિત કરે છે. ફળદ્રુપ બીજ ફેલોપીઅન નળી મારફત ગર્ભાશયમાં ઉતરે છે. ત્યાં તેનો વિકાસ થાય છે અને ગર્ભનળી (ઓર, Placenta) તૈયાર થાય છે. ફળદ્રુપ બીજ એ ગર્ભનળીની સહાયથી પોતાને ગર્ભશયના ઘટ્ટ પ્રવાહી અને સ્નાયુમાં મજબૂતીથી સ્થાપિત કરી દે છે. એટલે કે ગર્ભાશયની દીવાલની અંદર જગા કરીને મજબૂતીથી ચોંટી જાય છે. ફળદ્રુપ બીજ ગર્ભાશય સિવાય બીજે ક્યાંય, દા.ત. ફેલોપીઅન નળીમાં પોતાને સ્થાપિત કરે તો ગર્ભના વિકાસમાં ખલલ પડશે એટલે કે

ગર્ભપાત થઈ જશે.

ફળદ્રુપ બીજને શરૂઆતના તબક્કામાં પિંડ કહેવામાં આવે છે. આ ફળદ્રુપ બીજનો થોડા સમય પછી એટલો વિકાસ થાય છે કે, તેને નરી આંખે જોઈ શકાય છે. એ સમયે તેનો આકાર માંસના એક નાનકડા લોચા જેવો હોય છે. અને એમાં કોઈ માનવ સ્વરૂપ જોઈ શકાતું નથી. એ પછી તેનો જે તબક્કાવાર વિકાસ થાય છે, એની વિગતો અત્યારે બહુ જાણીતી છે. એ તબક્કાઓમાં તેના હાડપીંજર, તેના સ્નાયુઓ, તેના જ્ઞાનતંતુઓ, તેના લોહીનું પરિભ્રમણ અને તેના આંતરડા વગેરેની રચના થાય છે.

માનવ પ્રજનનને લગતા મૂળભૂત મુદ્દાઓનો આટલો સાર વિષયને લગતી કુર્આની આયતોમાં જે વર્ણનો અપાયા છે અને જે શબ્દો વપરાયા છે, તેને સમજવામાં સહાય આપશે.

કુર્આન શરીફમાં માનવ પ્રજનન :

માનવ પિંડ માતાના ગર્ભાશયમાં પોતાના સ્થાન પર પહોંચે છે એ પહેલાં તેનામાં એક પછી એક કેવા ફેરફારો થાય છે, એનું કુર્આન શરીફ આ મુજબ નિર્દેશ કરે છે :

يَاَيُّهَا الْاِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيْمِ ۝ الَّذِىْ خَلَقَكَ
فَسَوّٰىكَ فَعَدَلَكَ ۝ فِىْٓ اَىِّ صُوْرَةٍ مَّا شَآءَ رَكَّبَكَ ۝

"અય ઈન્સાન ! તને કઈ વસ્તુએ તારા મહાન પરવરદિગારથી ભમાવી દીધો ? જેણે તારૂં સર્જન કર્યું અને તારૂં પ્રમાણસર ઘડતર કર્યું ? અને તેની ઈચ્છા મુજબનો તને આકાર આપ્યો ?" (૮૨-૬/૮)

وَقَدْ خَلَقَكُمْ اَطْوَارًا ۝

"(અલ્લાહપાકે) તમારૂં (જુદા જુદા) તબક્કાઓમાં ઘડતર કર્યું."
(૭૧-૧૪)

કુર્આન શરીફની આ આયતો પ્રજનન અંગે સર્વાંગીય પ્રકારનો નિર્દેશ કરી જાય છે. એ સાથે કુર્આનની બીજી આયતોમાં પ્રજનન અંગે નીચે મુજબના મહત્વના મુદ્દાઓ તરફ ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું છે :

- પ્રવાહીના અત્યંત નજીવા જથ્થા મારફત બીજને ફળદ્રુપ બનાવી શકાય છે.
- ફળદ્રુપતા આપતા પ્રવાહીના તત્વો.
- ફળદ્રુપ બીજનું ગર્ભાશયમાં સ્થાપિત કરવું.
- પિંડનો વિકાસ.
- ફળદ્રુપતા માટે જોઈતું જુજ પ્રવાહી.

બીજને ફળદ્રુપ બનાવવા માટે પ્રવાહીનો અત્યંત નજીવો જથ્થો જરૂરી હોવાનો ઉલ્લેખ કુર્આન શરીફમાં અગિયાર સ્થળે આવે છે. એ દરેક સ્થળે આ મુજબનો વાક્યપ્રયોગ જોવા મળે છે :

خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ نُّطْفَةٍ

“(અલ્લાહપાકે) માનવીને (વીર્યના) નજીવા જથ્થામાંથી પેદા કર્યો.” (૧૬-૪)

અહીં અરબી શબ્દ “નુત્ફતિન”નો અર્થ “(વીર્યનો) નજીવો જથ્થો” કરવામાં આવ્યો છે. (આ શબ્દનું એકવચન “નુત્ફહ” છે. જેનો અર્થ બિંદુ કે ટીપું થાય છે. આ શબ્દ જે ક્રિયાપદ પરથી આવ્યો છે, તેનો અર્થ “ટપકાવવું” થાય છે. આ શબ્દ કોઈ ડોલ કે બાલદી ખાલી કર્યા પછી તેના તળીયે જે કંઈ રહી જાય છે, એનો ઉલ્લેખ કરવા માટે વપરાય છે. આથી આ શબ્દ પ્રવાહીના તદન નજીવા જથ્થાનો અર્થ આપી જાય છે. અહીં એ પ્રવાહી વીર્ય છે. કારણ કે આ શબ્દને એક બીજી આયતમાં વીર્ય શબ્દ સાથે આ રીતે જોડવામાં આવ્યો છે :

اَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِّنْ مَّنِيٍّ يُّمْنٰى ۝

“શું (માનવી) વીર્યનો એક નજીવો જથ્થો ન હતો, જેને રેડવામાં આવ્યું હતું ?”

અહીં અરબી શબ્દ “મની” વપરાયો છે. જેનો અર્થ વીર્ય થાય છે.

એક બીજી આયત એમ બતાવી જાય છે કે, પ્રવાહીના મજકુર નાના જથ્થાને એક મજબૂત સ્થાપિત રહેઠાણમાં (અરબી શબ્દ ‘કરાર’) નાંખવામાં આવ્યો છે. આ શબ્દપ્રયોગનો અર્થ દેખીતી રીતે જ જાતિય

અવયવો થાય છે.

ثُمَّ جَعَلْنٰهُ نُطْفَةً فِیْ قَرَارٍ مَّكِیْنٍ۝

"પછી અમે તેને (માનવીને) (વીર્યના) એક નજીવા જથ્થા તરીકે એક સલામત અને મજબૂત સ્થાપિત રહેઠાણમાં રાખ્યું." (૨૩-૧૩)

અહીં આ આયતમાં "મજબૂત સ્થાપિત રહેઠાણ" સાથે વપરાયેલા વિશેષણ "મકીન" તરફ ધ્યાન દોરવું જરૂરી લાગે છે. આ શબ્દનો અર્થ કરવો મુશ્કેલ છે. એ છતાં તેમાં એક મોભાદાર, ઉચ્ચતર અને સલામત જગાનો અર્થ રહેલો છે. વાત ગમે તેમ હોય, પણ અહીં એ શબ્દ એ જગાનો ઉલ્લેખ કરી જાય છે, જ્યાં માનવી માતાના શરીરતંત્રમાં વિકાસ પામે છે.

અહીં ફળદ્રુપતા માટે પ્રવાહીના તદ્દન નજીવા જથ્થાની જરૂરતના મહત્વ પર ભાર મૂકવો જરૂરી છે. કારણ કે આ વાત આપણે આ વિષય અંગે અત્યારે જે કંઈ જાણીએ છીએ એની સાથે સંપૂર્ણપણે સુસંગત છે.

ફળદ્રુપતા આપતા પ્રવાહીના તત્વો :

બીજને ફળદ્રુપતા આપતા પ્રવાહીનું કુર્આન જે વિવિધ રીતે વર્ણન કરે છે, તેનો અભ્યાસ રસપ્રદ છે :

- આ પ્રવાહી માટે "વીર્ય" (મની) શબ્દ વપરાયો છે.
- એ માટે "ઉછળતા પાણી"ના શબ્દો વપરાયા છે.

خُلِقَ مِنْ مَّآءٍ دَافِقٍ۝

"માનવીને ઉછળતા પાણીમાંથી (વીર્યમાંથી) બનાવવામાં આવ્યો." (૭૫-૩૭)

- 'તિરસ્કૃત' કે 'તુચ્છ પ્રવાહી'ના શબ્દ પણ વાપરવામાં આવ્યા છે.

ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهٗ مِنْ مَّآءٍ مَّهِیْنٍ۝

"ફરી તેના (માનવીના) વંશને સત્વો સાથેના તુચ્છ પાણીથી બનાવ્યો." (૮૬-૬)

اَلَمْ نَخْلُقْكُّمْ مِّنْ مَّآءٍ مَّهِیْنٍ۝

"શું અમે તમને તુચ્છ પાણીથી નથી બનાવ્યા ?" *(૭૭-૨૦)*

અહીં વીર્ય માટે જે અરબી વિશેષણ "મહીન"નો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે, તેનો અર્થ તુચ્છ કે તિરસ્કૃત થાય છે. આ વિશેષણ ખુદ પ્રવાહીના પ્રકારને કારણે વપરાયું નથી, બલ્કે મુખ્યત્વે એ કારણથી વપરાયું છે કે, વીર્ય પણ મૂત્રનળીના એ જ મુખમાંથી બહાર નીકળે છે, જ્યાંથી મુત્ર બહાર નીકળતું હોય છે.

- "મિશ્રણ" અથવા "મિશ્ર પ્રવાહી"ના શબ્દો પણ ઉપયોગમાં લેવાયા છે. એ માટેનો અરબી શબ્દ "અમ્શાજ" છે.

اِنَّا خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ نُّطْفَةٍ اَمْشَاجٍ

"અમે માનવીને મિશ્ર પ્રવાહીમાંથી પેદા કર્યો...." *(૭૬-૨)*

પ્રોફેસર હમીદુલ્લાહ સહિતના ઘણા તફસીરકારો આ પ્રવાહીઓને નર અને માદાના વીર્ય અને રજ ગણે છે. જુના તફસીરકારોએ પણ એવી જ અર્થતારવણી કરી હતી. પરંતુ વર્તમાન તફસીરકારોએ, જેમાં કેરોની ઈસ્લામિક બાબતોની સુપ્રિમ કાઉન્સિલે સંપાદિત કરેલ "મુન્તકબ" પણ શામેલ છે. આ માન્યતાને સુધારી દીધી છે. અને આ આયત અંગે નોંધ કરે છે કે, વીર્યના પ્રવાહીનો નાનકડો જથ્થો જુદા જુદા ભાગોનો બનેલો છે.

વીર્યના મુખ્ય ભાગો ક્યા છે ? એટલે કે વીર્ય કઈ કઈ ચીજોનું બનેલું છે ?

વીર્યનું પ્રવાહી જુદા જુદા સ્ત્રાવોનું કે રસોનું બનેલું છે. જે શરીરની નીચે મુજબની ગ્રંથિઓમાંથી આવે છે :

- **વૃષણો** : પુરૂષની આ જાતિય ગ્રંથિ વીર્યના જંતુઓ પેદા કરે છે. આ જંતુઓ લાંબી પુંછડી ધરાવતો કોષ હોય છે. આ જંતુઓ એક પ્રકારના પ્રવાહીની અંદર હોય છે.

- **સેમિનલ વેસીકલ્સ** : વીર્યના જંતુઓનો આમાં સંઘરો થાય છે. સંઘરા માટેના આ અવયવો પ્રોસ્ટેટ ગ્રંથિ પાસે આવેલા હોય છે. તેમાંથી બે

પ્રકારનો રસ પેદા થાય છે. પરંતુ એમાં ફળદ્રુપતા માટે ઉપયોગી કોઈ તત્વ હોતું નથી.

- **પ્રોસ્ટેટ ગ્રંથિ :** આ ગ્રંથિમાંથી પેદા થતો રસ વીર્યને તેની ચીકાસ અને તેની વિશિષ્ટ ગંધ આપે છે.
- **કુપર ગ્રંથિ :** આ ગ્રંથિ મેરી ગ્રંથિઓ તરીકે પણ ઓળખાય છે. મૂત્ર માર્ગની નજીક આવેલી આ ગ્રંથિઓ એક પ્રકારનું ચીકણું પ્રવાહી પેદા કરે છે. એ ઉપરાંત લીટરે ગ્રોથિઓ પ્રવાહીને ઘટતા આપે છે.

કુર્આન શરીફ જે મિશ્ર પ્રવાહીનો ઉલ્લેખ કરે છે, તે ઉપર મુજબની ચીજોનું બનેલું છે.

એ છતાં આ વિષય અંગે હજી કેટલુંક વધુ કહેવું બાકી છે. કુર્આન શરીફ જ્યારે જુદા જુદા ભાગોના બનેલા ફળદ્રુપતા આપતા પ્રવાહોની વાત કરે છે, ત્યારે સાથે સાથે તે એમ પણ કહે છે કે, માનવીના વંશને એ ચીજમાંથી બનાવ્યો, જે સત્વો સાથેનું તુચ્છ પાણી હતું.

ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهٗ مِنْ سُلٰلَةٍ مِّنْ مَّآءٍ مَّهِيْنٍ ۚ

“ફરી તેના (માનવીના) વંશને સત્વો સાથેના તુચ્છ પાણીથી બનાવ્યો.”

(૩૨-૮)

“સત્વ” માટેનો અરબી શબ્દ “સુલાલા” છે. એ શબ્દ એવી ચીજનો અર્થ આપી જાય છે, જેને કોઈ બીજી ચીજમાંથી બહાર કાઢવામાં આવી હોય. જે કોઈ ચીજનો સર્વોત્તમ ભાગ હોય. જે કોઈ ચીજનું સત્વ હોય. “સુલાલા” શબ્દનો ગમે એ રીતે અર્થ કાઢવામાં આવે પણ એનો અર્થ કોઈ એક ચીજના એક ભાગ જેવો જ થશે.

બીજની ફળદ્રુપતા અને પ્રજનન વીર્યના જંતુ મારફત થાય છે. આ જંતુ લાંબી પુંછડી અને ટુંકુ માથુ ધરાવતા કોષ હોય છે. તેમની લંબાઈ એક મીલીમીટરના દસ હજારમાં ભાગથી પણ ઓછી હોય છે. સામાન્ય સંજોગોમાં પુરૂષ એકી સાથે કરોડો વીર્ય જંતુઓનું ઉત્પાદન કરે છે. વિજ્ઞાનીઓના

નિરીક્ષણ મારફત પુરવાર થયું છે કે, પુરૂષ એક જ સમાગમમાં કેટલાક ઘન સેન્ટીમીટર જેટલું વીર્ય બહાર પાડે છે. અને દરેક ઘન સેન્ટીમીટર વીર્યમાં અઢી કરોડ વીર્ય જંતુઓ હોય છે. એમાંથી માત્ર એક વીર્ય જંતુ સ્ત્રીના બીજને ભેદીને તેને ફળદ્રુપ બનાવે છે. બાકીના બધા વીર્ય જંતુઓ પાછળ રહી જાય છે. અને યોનિથી લઈને ફેલોપીઅન નળીઓ અને ગર્ભાશયના માર્ગે બીજ સુધીની લાંબી મુસાફરી પુરી કરી શકતા નથી. આ કારણથી બીજને ફળદ્રુપ બનાવવા માટે એ પ્રવાહીનો અત્યંત સુક્ષ્મ જથ્થો પુરતો છે. જેની રચના અત્યંત અટપટી છે.

આ બધી સમીક્ષા પછી આપણે આ વિષય પરના કુર્આન લખાણો અને વર્તમાન સમયની વૈજ્ઞાનિક માહિતી વચ્ચેની સંપૂર્ણ સુસંગતતાથી પ્રભાવિત થયા વગર રહેતા નથી.

ગર્ભાશયમાં બીજનું સ્થાપિત થવું :

ફેલોપીઅન નળીમાં બીજ ફળદ્રુપ થઈ ગયા પછી તે ગર્ભાશયની અંદર ઉતરી આવે છે. આ ક્રિયાને બીજ સ્થાપિત થવાની ક્રિયા કહેવામાં આવે છે. ફળદ્રુપ થયેલા બીજનું ગર્ભાશયમાં સ્થાપિત થવાનો ઉલ્લેખ કુર્આનમાં આ મુજબ કરવામાં આવ્યો છે :

وَنُقِرُّ فِي الْاَرْحَامِ مَا نَشَآءُ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى

“....અમે જેમને ઈચ્છીએ તેને ગર્ભમાં એક નિશ્ચિત મુદત સુધી ઠેરવી (રોકી) દઈએ છીએ.” *(૨૨-૫)*

વીર્યજંતુ મારફત બીજ ફળદ્રુપ થયા પછી તેનો વિકાસ થાય છે. અને કોઈ છોડ જેવી રીતે જમીનમાં મૂળિયાફેલાવી એમાંથી પોષણ મેળવે છે એવી જ રીતે ફળદ્રુપ બીજ પણ ગર્ભાશયની જાડી દીવાલમાંથી પોષણ મેળવવા લાગે છે. આ પ્રક્રિયાનું પરિણામ એ આવે છે કે, ફળદ્રુપ બીજનો વિકાસ થવા ઉપરાંત તે ગર્ભાશયની જાડી દીવાલને વળગી પડે છે. અથવા તેની સાથે ચોંટી જાય છે. ફળદ્રુપ બીજના વિકાસની આ બધી વિગતો અંગે તાજેતરની શોધખોળો મારફત જાણવા મળ્યું છે.

ફળદ્રુપ બીજનું ગર્ભાશયની દીવાલને વળગી પડવાનો ઉલ્લેખ કુર્આન શરીફમાં પાંચ અલગ-અલગ જગ્યાએ કરવામાં આવ્યો છે. આમાંથી એક ઉલ્લેખ સૂરએ અલકની શરૂઆતમાં આ મુજબ કરવામાં આવ્યો છે :

اِقۡرَاۡ بِاسۡمِ رَبِّكَ الَّذِىۡ خَلَقَ ۚ خَلَقَ الۡاِنۡسَانَ مِنۡ عَلَقٍ ۚ

"તારા પરવરદિગાર, જેણે તારૂં સર્જન કર્યું તેના નામથી વાંચ (પઢ). જેણે માનવને એ ચીજમાંથી બનાવ્યો, જે (મજબુતીથી) વળગી પડે છે." *(૯૬-૧/૨)*

"એ ચીજ જે વળગી પડે છે" આ શબ્દો અરબી શબ્દ "અલક"નો તરજમો છે. "અલક" શબ્દનો અસલ અર્થ એ જ છે. કુર્આન શરીફના કેટલાક તરજમાઓમાં આનો અર્થ "જામેલું લોહી" કરવામાં આવ્યો છે. આ એક એવી ભૂલ છે, જેની સામે તકેદારી રાખવી જોઈએ. માનવી તેના સર્જન દરમ્યાન ક્યારેય પણ "જામેલા લોહી"ના તબક્કામાંથી પસાર થતો નથી. "અલક" શબ્દનો આવો જ એક વધુ ખોટો અર્થ "ચીકણો પદાર્થ" પણ કરવામાં આવે છે. "અલક" શબ્દનો "એ ચીજ જે વળગી પડે છે"નો અસલ અર્થ ગર્ભશાસ્ત્રના આધુનિક જ્ઞાન સાથે સંપૂર્ણપણે સુસંગત છે.

ગર્ભશાસ્ત્રની એ જ આધુનિક ભાવનાનો કુર્આન શરીફમાં વધુ ચાર જગ્યા પર ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. એમાં વીર્યના નજીવા જથ્થાથી લઈને અંતિમ પરિણામ સુધીના તબક્કાવાર ફેરફારોનું પણ વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે.

فَاِنَّا خَلَقۡنٰكُمۡ مِّنۡ تُرَابٍ ثُمَّ مِنۡ نُّطۡفَةٍ ثُمَّ مِنۡ عَلَقَةٍ

"અમે તમારૂં સર્જન કર્યું એ ચીજમાંથી જે વળગી પડે છે." *(૨૨-૫)*

خَلَقَكُمۡ مِّنۡ تُرَابٍ ثُمَّ مِنۡ نُّطۡفَةٍ ثُمَّ مِنۡ عَلَقَةٍ

"અલ્લાહપાકે તમને (વીર્યના) નજીવા જથ્થામાંથી, પછી એ ચીજ જે વળગી પડે છે એમાંથી પેદા કર્યા...." *(૪૦-૬૭)*

اَلَمۡ يَكُ نُطۡفَةً مِّنۡ مَّنِيٍّ يُّمۡنٰى ۙ ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوّٰى ۙ

"શું માનવી વીર્યનો એ નજીવો જથ્થો ન હતો, જેને રેડવામાં આવ્યો? એ પછી તે એવી ચીજ બની ગયો જે વળગી પડતી હતી. પછી અલ્લાહ તઆલાએ એનું પ્રમાણસર ઘડતર કર્યું (અવયવો બનાવ્યા)." *(૭૫-૩૭/૩૮)*

સ્ત્રીના શરીરમાં ગર્ભને સાચવતાં અવયવ ગર્ભાશય માટે કુર્આનમાં એ શબ્દ ઉપયોગમાં લેવાયો છે, જે અરબીમાં અત્યારે પણ અરબી શબ્દ "અરહામ" આવ્યો છે. જેનો અર્થ ગર્ભાશયો થાય છે. કેટલીક જગ્યાએ એ માટે 'મજબૂત સ્થાપિત રહેઠાણ' એટલે 'કરાર' શબ્દ વાપરવામાં આવ્યો છે.

ગર્ભાશયની અંદર ગર્ભનો વિકાસ :

ગર્ભાશયમાં પિંડીના વિકાસના કેટલાક તબક્કાઓનું કુર્આન શરીફમાં જે વર્ણન આપવામાં આવ્યું છે, તે અત્યારે આપણે જે કંઈ જાણીએ છીએ તેની સાથે સંપૂર્ણપણે મળતું આવે છે અને કુર્આનમાં આ વિષય અંગે એવું એક પણ કથન નથી, જે વર્તમાન વિજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ ટીકાપાત્ર હોય.

કુર્આન શરીફ માનવપિંડ માટે "એવી ચીજ જે વળગી પડે છે" એનું વર્ણન કર્યા પછી આગળ વધે છે અને પિંડના વિકાસના એ પછીના તબક્કા ચવાઈ ગયેલા માંસનો લોચો છે. જે પછી હાડકાંની શિરાઓ દેખાવા લાગે છે, અને એને અખંડ માંસના આવરણમાં ઢાંકવામાં આવે છે.

ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ
عِظٰمًا فَكَسَوْنَا الْعِظٰمَ لَحْمًا

"અમે એ ચીજ જે વળગી પડે છે (અલક) એમાંથી ચવાઈ ગયેલા માંસ જેવો લોચો "મઝગતન" બનાવ્યો. એ પછી એમાંથી હાડકા "એઝામિન" બનાવ્યા. પછી અમે એ હાડકા પર અખંડ માંસ "લહમ" ચઢાવી દીધું." *(૨૩-૧૪)*

અહીં શરૂઆતના તબક્કામાં "ચવાઈ ગયેલા માંસના લોચા" માટે "મઝગતન" શબ્દ વપરાયો છે, જ્યારે એ પછી હાડકાઓને ઢાંકી દેતા અખંડ માંસ માટે તદ્દન અલગ શબ્દ "લહમ" વપરાયો છે. આ બંને

પ્રકારના માંસ વચ્ચેનો તફાવત થોડી વધુ સમજુતી માંગી લે છે. પિંડ શરૂઆતમાં એક નાનકડો સુક્ષ્મ કદનો પદાર્થ હોય છે. તેના વિકાસનો એક ચોક્કસ તબક્કા પર તેનો દેખાવ માંસની એ બોટી જેવો લાગે છે, જેને મ્હોં વડે ચાવીને પાછી બહાર ફેંકી દીધી હોય. આની અંદર હાડપીંજરનો વિકાસ થાય છે. આવી રીતે વિકાસ પામતા હાડકાઓ સ્નાયુઓની અંદર ઢંકાયેલા હોય છે. ''લહમ'' શબ્દ આ સ્નાયુઓ માટે ઉપયોગમાં લેવામાં આવ્યો છે.

અત્યારે આ હકીકત જાણીતી છે કે, પિંડના વિકાસ દરમ્યાન એમાં આકાર પામતા માનવશરીરના કેટલાક ભાગો પૂરા શરીર સાથે પહેલાંથી જ સપ્રમાણ હોય છે. જ્યારે બીજા કેટલાક ભાગો પ્રમાણસર હોવાને બદલે વધુ પડતા મોટા હોય છે અને મોડેથી સપ્રમાણ થઈ જાય છે.

કુર્આન શરીફમાં ''પ્રમાણસર ઘડતર'' માટે જે શબ્દ ''મુખતલક'' વપરાયો છે, તેનો અર્થ ચોક્કસપણે ઉપર બતાવ્યા મુજબ જ થાય છે. કુર્આનમાં સૂરએ હજ્જમાં આ શબ્દ આવે છે.

فَإِنَّا خَلَقْنٰكُمْ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ
مِنْ مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَّغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ

''અમે તમને (વીર્યના) જુજ પ્રવાહીથી, પછી એ ચીજ જે વળગી પડે છે એનાથી, પછી પ્રમાણસરના અને પ્રમાણ વગરના માંસમાંથી બનાવ્યા.'' *(૨૨-૫)*

કુર્આન જ્ઞાનેન્દ્રીયો અને આંતરડાના ઘડતરનો પણ ઉલ્લેખ કરે છે :

وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ ط

''અલ્લાહપાકે તમારા માટે જોવાની અને સાંભળવાની ઈન્દ્રીયોનું અને આંતરડાનું ઘડતર કર્યું....'' *(૩૨-૯)*

કુર્આન શરીફ જાતિય અવયવોના ઘડતરનો પણ નીચે મુજબની આયતોમાં ઉલ્લેખ કરી જાય છે :

وَأَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَىٰ ۝ مِنْ نُّطْفَةٍ إِذَا تُمْنَىٰ ۝

"અલ્લાહપાકે (વીર્યનો) નાનકડો જથ્થો, તેને જ્યારે રેડવામાં આવે છે, એમાંથી નર અને માદાનું જોડું બનાવ્યું." *(૫૩-૪૫/૪૬)*

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُّطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ اَزْوَاجًا ؕ
وَمَا تَحْمِلُ مِنْ اُنْثٰى وَلَا تَضَعُ اِلَّا بِعِلْمِهٖ ؕ وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُّعَمَّرٍ وَّلَا يُنْقَصُ
مِنْ عُمُرِهٖۤ اِلَّا فِىْ كِتٰبٍ ؕ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرٌ ○

"અલ્લાહપાકે તમને માટીમાંથી, પછી (વીર્યના) નાનકડા જથ્થામાંથી બનાવ્યા. પછી તેણે તમોને (નર અને માદાના) જોડાં બનાવ્યા." *(૩૫-૧૧)*

فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰى ؕ

"પછી અલ્લાહપાકે તેનું જોડું બનાવ્યું નર અને માદા." *(૭૫-૩૯)*

અગાઉ કહેવામાં આવ્યું છે એ મુજબ કુર્આન શરીફના બધા કથનોને અત્યારની મક્કમપણે સ્થાપિત વૈજ્ઞાનિક હકીકતો સાથે સરખાવી જોવા જોઈએ. તેમની બંને વચ્ચેની સમાનતા અને સુસંગતતા અત્યંત સ્પષ્ટ છે. એ છતાં સાથે સાથે જ કુર્આન શરીફના આ કથનોને કુર્આન નાઝિલ થયું એ સમયે લોકોમાં જે પ્રચલિત માન્યતાઓ હતી એની સાથે પણ સરખાવવા અત્યંત જરૂરી છે. એ ઉપરથી તરત જ જણાઈ આવશે કે, કુર્આન શરીફમાં આ બધા વિષયો અંગે જે મંતવ્યો દર્શાવવામાં આવ્યા છે, એનાથી એ સમયના લોકો કેટલા બધા દૂર હતા. કુર્આની વહીની અત્યારે આપણે જે અર્થ તારવણી કરી શકીએ છીએ એ પ્રકારની અર્થતારવણી તેઓ સ્વાભાવિક રીતે જ કરી શકતા ન હતા. કારણ કે આપણી પાસે વર્તમાન વિજ્ઞાનની જે માહિતી છે, એ તેમની પાસે ન હતી. લોકો છેક ૧૯મી સદીમાં આ પ્રશ્ન અંગે કંઈક સ્પષ્ટ દૃષ્ટિબિંદુ ધરાવતા શરૂ થયા હતા.

પુરા મધ્યયુગ દરમ્યાન બિનઆધારભૂત દંતકથાઓ અને ધારણાંઓના આધારે આ વિષય પર જાતજાતના ખ્યાલો ઘડવામાં આવતા હતા. મધ્યયુગના અંત પછી પણ થોડી સદીઓ સુધી આ ખ્યાલો પ્રચલિત રહ્યા હતા. પિંડ-શાસ્ત્રના ઈતિહાસમાં વિજ્ઞાનક્ષેત્રે સૌથી મૂળભૂત તબક્કો હાર્વે (Harvey)નું

ઈ.સ. ૧૬૫૧માં પ્રગટ થયેલું એક નિવેદન હતું. એ નિવેદનમાં કહેવામાં આવ્યું હતું કે, "બધું જીવન શરૂઆતમાં ઈંડા (બીજ)માંથી ઉદ્‌ભવે છે." એ સમયે જ્ઞાનને જુદી જુદી શાખાઓના અને ખાસ કરીને આ વિષયના પ્રારંભિક જ્ઞાનને માઈક્રોસ્કોપ એટલે સુક્ષ્મદર્શક યંત્રની શોધથી ઘણો વેગ મળ્યો હતો. એ છતાં એ સમયે પણ લોકો હજી બીજ અને વીર્યની ભૂમિકાઓ અંગે ચર્ચા કરતા રહેતા હતા. મહાન કુદરતવાદી બફુન (**Buffon**) ઈંડાની થિયરીની હિમાયત કરનારાઓમાં મુખ્ય હતો. પરંતુ બોનેટ (**Bonnet**) એવી થિયરીનો જોરદાર ટેકેદાર હતો કે, બધા ઈંડાઓ કે બીજો એકી સાથે પેક કરેલા હોય છે. તેનું કહેવું હતું કે, માનવજાતની માતા ઈવ (**Eve** : દાદી હવ્વા)ના બીજાશયમાં સમસ્ત માનવજાતના બીજ રહેલાં હતા. જે બધા એકબીજાની અંદર પેક કરાયેલાં હતા. આ માન્યતા ખાસ કરીને અઢારમી સદીમાં બહુ જ પ્રચલિત થવા પામી હતી.

આજથી ચૌદ સદી પહેલાં, જ્યારે આ વિષય અંગે અનેક ચિત્ર-વિચિત્ર માન્યતાઓ ચોમેર ફેલાયેલી હતી, એવા સમયે માનવી પાસે કુર્આનનું જ્ઞાન અને શિક્ષણ આવ્યું હતું. એ કુર્આનમાં પ્રાથમિક મહત્વના કેટલાક એવા સત્યો અત્યંત સાદી ભાષામાં વર્ણવવામાં આવ્યા હતા, જે સત્યોની શોધ કરતા માનવીને સદીઓ લાગી ગઈ હતી.

❋ કુર્આન અને જાતિય શિક્ષણ ❋

વર્તમાન યુગમાં એવી માન્યતા પ્રચલિત છે કે, માનવીએ દરેક શક્ય ક્ષેત્રમાં અનેકવિધ શોધખોળો કરી છે. ખાસ કરીને જાતિય શિક્ષણના ક્ષેત્રમાં અને જીવનના સત્યોની જાણકારી, જેને જુવાનિયાઓ માટે ખોલી દેવામાં આવેલ છે. વર્તમાન જગતની એક મોટી સિધ્ધિ માનવામાં આવે છે. ભૂતકાળની સદીઓ આ વિષયની અસ્પષ્ટતા માટે જાણીતી હતી. અને ઘણા માણસો કહેતા રહે છે કે, આ માટે મઝહબ જવાબદાર હતો. જો કે તેઓ એ જવાબદાર મઝહબનું નામ આપતા નથી.

એ છતાં આ પ્રકરણમાં અગાઉ અપાઈ ગયેલી માહિતી આ વાતનો

પુરાવો છે કે, કુર્આને માનવ પ્રજનનને લગતી બાબતો તરફ ચૌદ સદી પહેલાં માનવીનું ધ્યાન દોર્યું હતું. આ વિષયની વધુ ચોખવટ માટે જરૂરી એવી શારીરિક માહિતીનો એ સમયે અભાવ હોવા છતાં આ વિષયની છણાવટ કરવામાં આવી હતી. અહીં એ હકીકત પણ ધ્યાનમાં રાખવી જરૂરી છે કે, આ વિષયની સમજુતી આપવા માટે એ સમય અને સ્થળના લોકોની સમજશક્તિની સપાટીને અનુરૂપ સાદી ભાષા વાપરવાની હતી.

કુર્આન શરીફમાં વ્યવહારૂ કે અમલી બાબતોની ચૂપચાપ અવગણના કરી દેવામાં આવી નથી. કુર્આન શરીફમાં જીવનની વ્યવહારૂ બાજુની લગતી અને માનવીએ તેના અસ્તિત્વ દરમ્યાન જુદી જુદી પરિસ્થિતિમાં કેવી વર્તણૂંક રાખવી એને લગતી ઘણી વિગતો છે. માનવીનું જાતિય જીવન એમાં અપવાદ નથી.

કુર્આન શરીફની બે આયતો ખુદ જાતિય સબંધ સાથે સબંધ ધરાવે છે. એ આયતોમાં જાતિય સબંધો એવા શબ્દોમાં વર્ણવવામાં આવ્યા છે, જે એક તરફ વર્ણનની ચોકસાઈની સાથે સાથે શિષ્ટતાપૂર્ણ પણ છે. એ છતાં જ્યારે આ આયતોના તરજમાઓ અને તફસીરો જોઈએ છીએ ત્યારે એમની વચ્ચે જબરા તફાવતો જોવામાં આવે છે. મેં આવી આયતોના તરજમાઓ પર લંબાણપૂર્વક વિચારણા કરી છે. અને અત્રે એ આયતોના આપેલા તરજમા માટે હું બયરૂતની ફેકલ્ટી ઓફ મેડીસીનના માજી પ્રોફેસર ડોક્ટર એ. કે. જીરોડ (**A.K.Giraud**)નો આભારી છું.

خُلِقَ مِنۡ مَّآءٍ دَافِقٍ ۙ﴿۶﴾ يَّخۡرُجُ مِنۡۢ بَيۡنِ الصُّلۡبِ وَالتَّرَآئِبِ ؕ﴿۷﴾

“માનવીનું એ પ્રવાહીમાંથી ઘડતર કરવામાં આવ્યું છે, જેને રેડવામાં આવે છે. એ પ્રવાહી પુરૂષની જાતિય જગા અને સ્ત્રીની જાતિય જગા વચ્ચેના સંયોજનથી (એના પરિણામરૂપે) બહાર આવે છે.” *(૮૬-૬૧૭)*

કુર્આન શરીફના લખાણમાં પુરૂષની જાતિય જગા માટે “સુલ્બ” શબ્દ વાપરવામાં આવ્યો છે. સ્ત્રીની જાતિય જગા માટે “તરાઈબ” શબ્દ ઉપયોગમાં લેવાયો છે. આ શબ્દ બહુવચન બતાવી જાય છે. અને તેનું

એકવચન "તર્યબતુન" થાય છે.

આ તરજમો સૌથી વધુ સંતોષકારક લાગે છે. આ તરજમો અંગ્રેજ અને ફ્રેંચ તરજમાકારો તરફથી અવારનવાર અપાતા એ તરજમા કરતાં અલગ છે કે, એ પ્રવાહી (પુરૂષની) પીઠ કે કરોડરજ્જુમાંથી અને (સ્ત્રીની) છાતીના હાડકામાંથી બહાર આવ્યું હતું. આ તરજમો તરજમાને બદલે અર્થતારવણી વિશેષ છે. અને આ અર્થતારવણી ભાગ્યે જ સમજમાં આવી શકે છે.

માનવીની તેની પત્ની સાથેના નિકટના સબંધોને લગતી વર્તણૂંકને પણ કુર્આને કરીમે સ્પષ્ટ રીતે વર્ણવી છે.

સૂરએ બકરહની આયત ૨૨૨ અને ૨૨૩ માં સ્ત્રીના માસિકના સમય અંગે આ મુજબનો હુકમ છે :

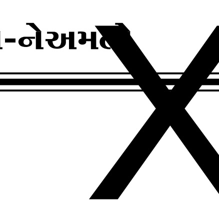
وَيَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الْمَحِيْضِ ؕ قُلْ هُوَ اَذًى ۙ فَاعْتَزِلُوا النِّسَآءَ فِى الْمَحِيْضِ ۙ وَلَا تَقْرَبُوْهُنَّ حَتّٰى يَطْهُرْنَ ۚ فَاِذَا تَطَهَّرْنَ فَاْتُوْهُنَّ مِنْ حَيْثُ اَمَرَكُمُ اللّٰهُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّابِيْنَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِيْنَ ﴿٢٢٢﴾ نِسَآؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ ۪ فَاْتُوْا حَرْثَكُمْ اَنّٰى شِئْتُمْ ۫ وَقَدِّمُوْا لِاَنْفُسِكُمْ ؕ

"તેઓ (મુસલમાનો) તને (પયગમ્બરને) હેઝ (માસિક અવસ્થા) અંગે પૂછી રહ્યા છે. તેઓને કહે કે, તે ગંદકી છે. હેઝ દરમ્યાન સ્ત્રીઓથી દૂર રહો. અને તેઓ પાક ન થઈ જાય ત્યાં સુધી તેમની પાસે ન જાવ. તેઓ જ્યારે પાક થઈ જાય ત્યારે તેમની પાસે જાવ. જેવો કે અલ્લાહપાકે તમોને હુકમ આપ્યો છે. બેશક, અલ્લાહપાક તૌબા કરનારાઓને ચાહે છે. અને પોતાને પાક-સાફ રાખનારાઓને ચાહે છે. તમારી સ્ત્રીઓ તમારા માટે ખેતી છે. તમે તમારી ખેતીમાં મરજી મુજબ જાવ. તમારા માટે એ પહેલાં કંઈક કરો અને અલ્લાહપાકથી ડરતા રહો. અને ખાત્રી રાખો કે, તમારે અલ્લાહ તઆલા સમક્ષ હાજર થવાનું છે. અને (અય નબી !) ઈમાનવાળા-ઓને ખુશખબર આપો." *(૨-૨૨૨/૨૨૩)*

આમાં પહેલી આયતનો અર્થ તદ્દન સ્પષ્ટ છે. એમાં માણસને હૈઝવાળી સ્ત્રી સાથે જાતિય સંપર્કમાં આવવાની વિધિસર મનાઈ કરવામાં આવી છે. એ પછીની આયત ખેડાણની ક્રિયાનો ઉલ્લેખ કરે છે. વાવણી કરનાર સૌથી પહેલાં જમીન ખેડે છે અને એ પછી એમાં બીજ વાવે છે. જેમાં સમય જતાં અંકુર ફુટે છે અને નવો છોડ પેદા થાય છે. આ ઉદાહરણ મારફત જાતિય સમાગમના અંતિમ હેતુ એટલે કે પ્રજનનના મહત્વ પર આડકતરો ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે. આ આયતમાં આવતા **“વ કદ્દમુ લિ અન્ફુસકુમ”**નો તરજમો ‘‘તમારા માટે એ પહેલાં કંઈક કરો’’ આર બ્લાશરના તરજમા-માંથી આવ્યો છે. એમાં એવો હુકમ રહેલો દેખાય છે. જેનો સબંધ જાતિય સમાગમ પહેલાંની પ્રેમક્રિડા સાથે છે. (એની સાથે મૃત્યુ પછીના જીવન માટેની તૈયારી કરવાનો આશય પણ સમજમાં આવે છે.)

અત્રે અપાયેલા આ બધા હુકમો અત્યંત સામાન્ય પ્રકારના છે. આ આયતો સબંધે ગર્ભઅવરોધનો પ્રશ્ન ઉઠાવવામાં આવે છે. પરંતુ કુર્‌આન શરીફની આ આયતોમાં કે બીજા કોઈ પણ સ્થળે આ વિષયનો કશો ઉલ્લેખ કરાયો નથી. એવી જ રીતે ગર્ભપાતનો પણ કોઈ ઉલ્લેખ નથી. માનવપિંડના તબક્કાવાર વિકાસને લગતી આ અગાઉ જે આયતો ટાંકવામાં આવી છે, તે આ વાત સ્પષ્ટ કરી જાય છે કે, માનવીને ‘‘એ ચીજ જે વળગી પડે છે’’ના અસ્તિત્વ મારફત વર્ણવાયેલા તબક્કાઓનો બનેલો બતાવવામાં આવ્યો છે. આવી રીતે વ્યક્તિગત માનવી માટે સંપૂર્ણ માન-સન્માન દર્શાવવામાં આવ્યું છે અને કુર્‌આન શરીફમાં માનવના મોભાનો ઘણી જગ્યાએ ઉલ્લેખ છે. આનો અર્થ ઈરાદાપૂર્વકના ગર્ભપાતના વિરોધનો થાય છે. અત્યારે જગતના બધાય એકેશ્વરવાદી મઝહબો સમાનપણે આ દષ્ટિબિંદુ ધરાવે છે.

કુર્‌આન શરીફમાં આવી રીતે પ્રજનનને લગતા જે કંઈ સિધ્ધાંતિક કથનો છે, અને યુગલોના જાતિય જીવન અંગે જે કંઈ વ્યવહારૂ સુચનાઓ છે, અને એમાંથી તાર્કિક રીતે જે કંઈ તારવણી કરી શકાય છે, તે બધુ અત્યારના સમયના આપણાં જ્ઞાન સાથે કોઈ પણ વિરોધાભાસ કે અસંગતતા ધરાવતી નથી.

કુર્આન શરીફમાં વર્ણન કરેલ નેઅમતો-ઉપકારો મુખ્ય હેતુ (આખિરતની તૈયારી)ના વર્ણન સાથે

❋ સૂરએ બકરહ ❋

અલ્લાહ તઆલા તરફથી યહૂદીઓ ઉપર કરેલ વિવિધ ઉપકારોનું વર્ણન : મહાન અત્યાચારી ફિરઔનથી છૂટકારો :

અને (તે વખતને) પણ યાદ કરો, જ્યારે અમે તમને (તમારા વડીલોને) ફિરઔનના માણસોથી છૂટકારો આપ્યો, જેઓ તમને સખત શિક્ષા કરતા હતા, તમારા પુત્રોના ગળા કાપતા અને તમારી સ્ત્રીઓ (પુત્રીઓ)ને જીવતી રાખતા હતા; અને એ (બનાવ)માં તમારા પરવરદિગાર તરફથી એક મહાન અજમાયશ હતી. (૪૯) અને (તે ઉપકાર યાદ કરો) જ્યારે અમે તમારા કારણે સમુદ્રને ચીરી નાંખ્યો, ફરી અમે તમને (ડૂબી જવાથી) બચાવ્યા અને ફિરઔનના માણસોને ડૂબાડી દીધા, જે તમે જોઈ રહ્યા હતા. (૫૦)

વાછરડાની પૂજા કરવાનો મહાન ગુનોહ :

અને (તે વખતને પણ યાદ કરો) જ્યારે અમે હઝરત મૂસા (અલૈ.)થી ચાલીસ રાતોનો વાયદો કર્યો, પછી તમે (તમારા બાપદાદાએ) તેમની (હઝરત મૂસા (અલૈ.)ની) પાછળ વાછરડાને (મઅબૂદ) બનાવ્યો અને તમે ઝુલ્મ પર કેડ બાંધી રાખી હતી. (૫૧) ફરી આ છતાં પણ અમે તમને માફ કર્યા, કે કદાચ તમે આભાર માનશો. (૫૨)

અલ્લાહપાકને સગી આંખે જોવાનો આગ્રહ અને ખુદાઈ પકડ :

અને (તે વખતને યાદ કરો;) જ્યારે તમે (એમ) કહ્યું કે, હે મૂસા (અલૈ.) ! અમે તમારા ઉપર હરગિઝ ઈમાન લાવીશું નહિ, જ્યાં સુધી

અલ્લાહપાકને અમે સામે જોઈએ નહિ, ત્યારે તમને વીજળીએ પકડી લીધા અને તમે (તેનું આવવું) નજરે જોઈ રહ્યા હતા. (૫૫) ફરી તમારા મરણ પછી અમે તમને સજીવન કરી ઉઠાવ્યા કે કદાચ તમે ઉપકાર માનો. (૫૬)

વાદળોનો છાંયો અને ખાવા માટે મન્નો સલ્વા :

અને (એ પણ ઉપકાર કર્યો કે) તમારા ઉપર અમે વાદળોનો છાંયડો કર્યો તેમજ તમારા ઉપર મન્ન અને સલ્વા ઉતાર્યા, (અને કહ્યું) કે તે સરસ વસ્તુઓ ખાઓ, જે અમે તમને આપી છે, અને તેમણે (નાફરમાની કરી) અમારું કંઈ બગાડ્યું નહિ, બલ્કે પોતાનું જ નુકસાન કરતા રહ્યા. (૫૭)

પાણી માટે ઝરણા ફૂટી નિકળવા-હઝ. મૂસા (અલૈ.)નો મોઅજિઝહ:

અને (તે વખતને યાદ કરો) જ્યારે મૂસા (અલૈ.)એ પોતાની કૌમ માટે (અલ્લાહપાકથી) પાણી માંગ્યું ત્યારે અમે કહ્યું કે, પોતાની લાકડી પથ્થર ઉપર મારો, ફરી (તેમ કરતાં) તેમાંથી બાર ઝરણાં ફૂટી નીકળ્યાં, (પછી) દરેક ટોળાએ પોતપોતાનો ઘાટ જાણી લીધો, (અને તેમને કહેવામાં આવ્યુ કે) અલ્લાહપાકની રોજી ખાઓ તથા (પાણી) પીઓ અને પૃથ્વી પર ફસાદ મચાવનાર બની ફરશો નહિ. (૬૦)

આકાશ-પાતાળની નિશાનીઓ અલ્લાહપાકની યાદ માટે છે :

બેશક, આકાશો અને પૃથ્વીના બનાવવામાં અને રાત્રિ-દિવસના ફેરફારમાં તેમજ તે વહાણોમાં, જે સમુદ્રમાં લોકોની ઉપયોગી વસ્તુઓ લઈ ચાલે છે અને (વરસાદના) પાણીમાં, જેને અલ્લાહપાક આકાશથી વરસાવે છે, પછી તે વડે જમીનને તેના સૂકાઈ જવા પછી તરબોળ કરી (તેમાં લીલોતરી ઉત્પન્ન કરી) દે છે. વળી, તેમાં દરેક પ્રકારના પ્રાણી ફેલાવી દેવામાં તેમજ પવનો(ની દિશાઓ, સ્થિતિઓ)ના ફેરફારમાં અને તે વાદળમાં જે આકાશ અને પૃથ્વી વચ્ચે (અલ્લાહ તઆલાના હુકમને) આધિન છે (તે સર્વેમાં) બુદ્ધિશાળીઓ માટે (અલ્લાહ તઆલાની કુદરતની ઘણી) નિશાનીઓ છે. (૧૬૪)

સૂર્યને પૂર્વની જગ્યાએ પશ્ચિમથી ઉગાડવો અલ્લાહપાકની કુદરત છે

(હે નબી સલ. !) શું આપે તે માણસને ન જોયો (એટલે તેનો હાલ જાણ્યો નથી) કે જેણે ઈબ્રાહીમ (અલૈ.)ની સાથે તેના પરવરદિગાર(ની હસ્તી) વિશે વાદવિવાદ કર્યો હતો એ કારણે કે અલ્લાહ તઆલાએ તેને સત્તા આપી હતી, (જ્યારે કે તેણે પૂછ્યું કે, અલ્લાહપાક કેવો છે ?) તેના જવાબમાં ઈબ્રાહીમ (અલૈ.)એ કહ્યું, મારો પરવરદિગાર એવો છે, જે જિવાડે છે અને મારે છે; (તો) તેણે કહ્યું, હું પણ જિવાડું છું અને મારું છું. ઈબ્રાહીમ (અલૈ.)એ કહ્યું, (વારું) અલ્લાહપાક તો સૂર્યને (દરરોજ) પૂર્વથી કાઢે છે, તો તું (માત્ર એક જ દિવસ) પશ્ચિમથી કાઢી(ને દેખાડી) આપ. ત્યારે તે કાફિર સ્તબ્ધ થઈ ગયો; અને અલ્લાહપાક એવા અન્યાયી લોકોને સીધો માર્ગ દેખાડતો નથી. (૨૫૮)

❋ સૂરએ આલિ ઈમ્રાન ❋

અલ્લાહપાક વિશે ખ્રિસ્તીઓની ગલત માન્યતાઓનો રદિયો : માના પેટમાં ચાહે તેવી શકલ કોણ બનાવે છે ? :

અલ્લાહપાક એવા છે કે, તેમના સિવાય (અન્ય) કોઈ પૂજ્ય બનાવવા (ઈબાદત કરવા)ને પાત્ર નથી. તે સજીવ (અને) સર્વ (જગત)નો રક્ષક છે. (૨) (હે મુહમ્મદ સલ. !) તેણે જ આપના ઉપર સત્ય કિતાબ ઉતારી, જે પોતાનાથી આગલી (આકાશી) કિતાબોને સત્ય બતાવે છે અને (એવી જ રીતે) તવરાત તેમજ ઈન્જીલને (પણ યહુદીઓ-ખ્રિસ્તીઓના) લોકોની હિદાયત માટે પ્રથમ ઉતારી ચૂક્યો છે. (૩) વળી, તેણે ખરા અને ખોટામાં ફેસલો કરનાર વસ્તુ (કુર્આન શરીફ) પણ મોકલી. બેશક, જે લોકોએ અલ્લાહ તઆલાની (તવહીદની) આયતોનો ઈન્કાર કર્યો તેઓના માટે (ઘણી) સખત સજા છે. અને અલ્લાહપાક જબરદસ્ત બદલો લેનાર છે. (૪) ખરેખર, કોઈ પણ વસ્તુ પૃથ્વી તેમજ આકાશમાં અલ્લાહ તઆલાથી છૂપી નથી. (૫) તે જ માના પેટમાં જેવી ચાહે છે તેવી તમારી શકલ (મુખાકૃતિ) બનાવે છે. (તેથી) તેના સિવાય કોઈ પણ બંદગીને પાત્ર નથી.

તે જોરાવર (અને) હિકમતવાળો છે. (૬)

સર્વ શક્તિમાન ફક્ત એક અલ્લાહપાક જ છે :

હે નબી (સલ.) ! આપ (અલ્લાહપાકથી) એમ ફરમાવ્યા કરો કે, હે સલ્તનતના માલિક ! આપ ચાહો તેને બાદશાહી આપો છો અને ચાહો તેની પાસેથી બાદશાહી ખૂંચવી લો છો. અને આપ ચાહો તેને માન સન્માન આપો છો અને ચાહો તેને હલકો પાડો છો, આપના હાથમાં જ સર્વ ભલાઈ છે. બેશક, આપ દરેક વસ્તુ પર સંપૂર્ણ શક્તિમાન છો. આપ જ રાત(ના અમુક ભાગ)ને દિવસમાં દાખલ કરો છો અને દિવસ(ના અમુક ભાગ)ને રાતમાં દાખલ કરો છો. અને આપ જ સજીવ વસ્તુને નિર્જીવમાંથી કાઢો છો તેમજ નિર્જીવ વસ્તુને સજીવમાંથી કાઢો છો. અને જેને ચાહો છો અપાર રોઝી આપો છો. (૨૭)

આકાશો પૃથ્વીમાં ચિંતન-મનન કરવું :

બેશક, આકાશો અને પૃથ્વીના બનાવવામાં તેમજ રાત્રિ અને દિવસના ફેરફારમાં બુદ્ધિશાળીઓ માટે (તવહીદની) નિશાનીઓ છે (૧૯૦) કે જેઓ ઉભા રહી અને બેસી તેમજ પડખાં પર સૂઈ, અલ્લાહ તઆલાને યાદ કરે છે અને આકાશો તેમજ પૃથ્વીની બનાવટ વિશે વિચાર કરે છે, (અને કહે છે કે, હે અમારા પરવરદિગાર !) આપે આ બેકાર બનાવ્યું નથી, આપ સર્વ ઐબોથી પાક છો, આપ અમને દોઝખના અઝાબથી બચાવો. (૧૯૧) હે અમારા પરવરદિગાર ! બેશક, જેને આપ દોઝખમાં દાખલ કરો તો તેને આપે ખરેખર ફજેત કર્યો અને એવા અન્યાયીઓનો કોઈ પણ સાથ આપનાર નથી. (૧૯૨) હે અમારા પરવરદિગાર ! અમે એક મુનાદીને સાંભળ્યો; જે ઈમાન લાવવા માટે જાહેરાત કરતો હતો કે (હે લોકો !) તમે પોતાના પાલનહાર પર ઈમાન લાવો, જેથી અમે ઈમાન લાવ્યા. હે અમારા રબ ! હવે અમારા ગુનાહ માફ કરો અને અમારી બુરાઈઓને પણ અમારાથી દૂર કરો અને નેક લોકો સાથે અમને મૌત આપો. (૧૯૩) હે અમારા રબ ! અને આપના રસૂલો મારફતે જે (જન્નત)નો આપે અમારાથી વાયદો

કર્યો છે, તે અમને આપો અને કિયામતના દિવસે અમને બેઆબરૂ કરશો નહિ. બેશક, આપ વાયદાથી વિરૂદ્ધ કરતા નથી. (૧૯૪)

❋ સૂરએ નિસાઅ ❋

હઝરત આદમ (અલૈ.) અને હઝરત હવ્વા (અલૈ.)ની પૈદાઈશનું વર્ણન :

હે લોકો ! પોતાના પરવરદિગારથી ડરતા રહો કે જેણે તમને એક વ્યક્તિથી પૈદા કર્યા અને તેનાથી જ તેનું જોડું પૈદા કર્યું અને (પછી) તે બંનેથી ઘણા પુરૂષો અને સ્ત્રીઓને (દુનિયામાં) ફેલાવ્યા અને તે અલ્લાહ તઆલાથી ડરો, જેનો વાસ્તો આપી એકબીજાથી (પોતાના હકોની) માંગણી કરો છો અને સગાંઓ(ના હકોનો નાશ કરવા)થી પણ ડરો. બેશક, અલ્લાહ તઆલા તમારી સૌની ખબર રાખનાર છે. (૧) અને યતીમ બચ્ચાઓને તેમનો માલ (જુવાન થયા પછી) આપી દો અને તમે ખરાબ વસ્તુને સારી વસ્તુ સાથે અદલ બદલ કરો નહિ અને તેમનો માલ પોતાના માલ સાથે મેળવી ખાઓ નહિ; કારણ કે એ મહા પાપ છે. (૨)

શિર્ક મહાન ગુનોહ :

બેશક, અલ્લાહપાક આ વાત કદી પણ માફ કરશે નહિ કે તેની સાથે કોઈને શરીક કરવામાં આવે અને તેના સિવાય ચાહે તેને બખ્શી દેશે. અને જેણે અલ્લાહપાકનો શરીક બનાવ્યો, તો બેશક તે (સત્ય) માર્ગ ભૂલીને બહુ દૂરની ગુમરાહી (પથભ્રષ્ટતા)માં જઈ પડ્યો. (૧૧૬) એ (મુશ્રિક) લોકો તો અલ્લાહપાકને છોડી માત્ર નારી જાતિ(ની મૂર્તિઓ)ને જ પૂજે છે, તેમજ તે બદમાશ શયતાનને પૂજે છે, જેને અલ્લાહપાકે પોતાની રહમતથી દૂર કર્યો છે. (૧૧૭)

❋ સૂરએ માઈદહ ❋

ગંદી વસ્તુઓ હરામ ઠેરવવી પણ મહાન ઉપકાર છે :

તમારા ઉપર હરામ કરવામાં આવ્યું મુરદાર જાનવર અને (વહેતું

અથવા વહી શકે તેવું) લોહી અને ડુક્કરનું માંસ (તથા તેની સઘળી જ વસ્તુઓ) અને જે જાનવર પર અલ્લાહ તઆલાના સિવાય બીજાનું નામ પુકારવામાં આવે, અને જે જાનવર ગળુ દાબવાના કારણે કે મારના કારણે અથવા ઉંચેથી પડી જવાના કારણે કે શીંગડું વાગવાના કારણે મરણ પામે અને તે જાનવર જેને હિંસક પ્રાણી ફાડી ખાય; પરંતુ જેને તમે (પ્રાણ નીકળવા પહેલાં) ઝબહ કરી શક્યા (તે હલાલ છે.) તેમજ તે જાનવર જે કોઈ (મૂર્તિ વગેરેની) થાનક પર વધ થયું હોય, અને ફાલના તીરોથી (ગોશ્તની) વહેંચણી કરવી પણ; એ બધુ ગુનાહનું કામ છે. (૩)

ડુક્કરનું માંસ :

ઈસ્લામમાં સુવ્વરને હરામ ઠેરવવામાં આવ્યુ છે. મોર્ડન ડોકટરી રિસર્ચે તેના ઘણા નુકસાનો જણાવ્યા. જેમ કે ઉપરોકત યુરિક એસીડ દરેક સજીવના લોહીમાં હોય છે. અને બીજા પ્રાણીઓના શરીરમાંથી તે નીકળી જાય છે, પરંતુ સુવ્વરમાંથી નથી નીકળતુ. તેનુ કારણ એ કે, ગુર્દા (મુત્રપિંડ) આ ઝેહરીલા પદાર્થને મુત્ર મારફતે કાઢી નાંખે છે. માનવશરીર આ પદાર્થને ૯૦ ટકા કાઢી નાંખે છે, પરંતુ સુવ્વરના શરીરના અવયવોની બનાવટ કંઈક એ પ્રકારની છે કે, તેના યુરિક એસીડ ફકત બે ટકા જ નીકળી શકે છે. અને બાકી ભાગ શરીરમાં જ રહે છે. જેથી આ પ્રાણીના માંસનું સેવન કરનાર સાંધાના દુખાવાથી પીડાતા રહે છે. અત્રે એક સ્પષ્ટતા કરી લઈએ કે, આ ફકત સુવ્વરની ખાસિયત છે, તેની સાથે કોઈ એવો પદાર્થ લેવાય જે તેને દર્દથી મુકિત આપતો હોય, તો તે પદાર્થની ખાસિયત થઈ. સુવ્વર તો પોતાના બાહ્ય અસર દેખાડવાનું જ છે. આ પ્રમાણના વૈજ્ઞાનિક રિસર્ચો ઘણા જ થઈ ચૂકયા છે. જેણે ઈસ્લામના સાચા હોવાને સૂર્યના પ્રકાશની જેમ ચોખ્ખુ કરી આપ્યુ છે. અને કુર્આની દાવાને વિજ્ઞાનથી દલીલપૂર્વક સાબિત કરી આપ્યુ છે.

દારૂ, જુગાર અને સટ્ટાબાજીનું હરામ હોવુ સામાજિક અને આર્થિક દૃષ્ટિએ મહાન ઉપકાર :

હે ઈમાનવાળાઓ ! આ શરાબ અને જુગાર તથા મૂર્તિઓ અને તીરનાં

પાસાં એ સૌ ગંદા શયતાની કામ છે; માટે તેનાથી તદ્દન દૂર રહો કે જેથી તમે મુક્તિ મેળવો. (૯૦) મુદ્દો એ જ છે કે, શયતાન તો એમ ચાહે છે કે, શરાબ અને જુગાર વડે તમારા વચ્ચે શત્રુતા અને દ્વેષભાવ નાંખે અને તમને અલ્લાહ તઆલાની યાદ તથા નમાઝથી રોકે, તો શું હજુ પણ તમે (આ વસ્તુઓથી) અટકી જશો ? (કે નહિ ?) (૯૧)

❋ સૂરએ અન્આમ ❋

અલ્લાહપાકની વિશાળ કુદરત :

સર્વ વખાણ તે અલ્લાહપાકને જ લાયક છે, જેણે આકાશો અને પૃથ્વી ઉત્પન્ન કર્યા તથા અંધકાર તેમજ પ્રકાશ બનાવ્યા. છતાં આ કાફિરો પોતાના પરવરદિગારની સાથે (બંદગીમાં) અન્યો (મૂર્તિઓ)ને સરખા ઠેરવે છે. (૧) તે (અલ્લાહપાક) તે જ છે, જેણે તમને માટીથી પેદા કર્યા. તે પછી (પ્રત્યેક માટે મૌતનો) એક વખત નક્કી કર્યો અને અલ્લાહપાકની પાસે (કિયામતની પણ) મુદ્દત નીમાયેલી છે, છતાં તમે (તેમાં) શંકા જ રાખો છો ? (૨) અને તે જ (અલ્લાહપાક) આકાશોમાં અને જમીનમાં પણ સાચો મઅબૂદ છે. તે તમારા ગુપ્ત (હાલ)ને જાણે છે. અને તમારા જાહેર (હાલ)ને પણ અને જે કંઈ તમે કરો છો, તેને પણ જાણે છે. (૩)

અલ્લાહપાકની કુદરતની નિશાનીઓ દ્વારા શિર્કથી રોકવુ તથા તકલીફ-રાહત તેના જ કબ્ઝામાં હોવુ :

અને જે કંઈ રાત અને દિવસમાં આરામ લે છે, તે અલ્લાહ તઆલાનું જ છે અને તે જ સઘળુ સાંભળનાર, જાણનાર છે. (૧૩) પછી આપ ફરમાવી દો કે, શું હું તે અલ્લાહ તઆલાના સિવાય અન્ય કોઈને પોતાનો મદદગાર બનાવી લઉં કે જે આકાશો અને પૃથ્વીનો સર્જનહાર છે. વળી, તે સૌને ખવડાવે છે, પણ તેને કોઈ ખવડાવતું નથી. (હે નબી સલ. !) આપ ફરમાવી દો કે બેશક, મને એ હુકમ થયો છે કે, ઈસ્લામ સ્વીકારનારાઓમાં સૌથી પહેલો હું જ રહું અને (એ હુકમ થયો છે કે) હું શિર્ક કરનારાઓ માંહેનો થઈશ નહિ. (૧૪) (હે નબી સલ. !) આપ ફરમાવી દો કે, જો

હું પોતાના પરવરદિગારની નાફરમાની કરૂં તો હું એક મહાન દિવસ (કિયામત)ના અઝાબથી ડરૂં છું. (૧૫) તે દિવસે જેના ઉપરથી તે અઝાબ હટાવી દેવામાં આવશે, તો તેના ઉપર ખરેખર તેણે ઘણી કૃપા કરી અને એ જ સ્પષ્ટ સફળતા છે. (૧૬) અને (હે માનવી!) જો અલ્લાહ તઆલા તને કંઈ તકલીફ પહોંચાડે તો (તેને પણ કોઈ રોકનાર નથી, કારણ કે) તે દરેક વસ્તુ પર કાબૂ ધરાવનાર છે. (૧૭) અને તે જ પોતાના બંદાઓ પર સત્તાવાન છે, અને તે જ મહાન હિકમતવાળો અને સંપૂર્ણ ખબર આપનાર છે. (૧૮) (હે નબી સલ. ! તેઓને) આપ પૂછો કે સાક્ષીની રૂએ સૌથી મહાન કઈ વસ્તુ છે ? આપ ફરમાવી દો કે મારી અને તમારી વચ્ચે અલ્લાહ તઆલા સાક્ષી છે, અને મારા ઉપર આ કુર્આન શરીફ એટલા માટે ઉતારવામાં આવ્યું છે કે, તેના વડે હું તમને તથા જે કોઈને તે પહોંચે, તે સૌને ડરાવું. (છતાં) શું તમે આ વાતની સાક્ષી આપો છો કે, અલ્લાહ તઆલાની સાથે બીજા પણ મઅ્બૂદો છે ? આપ ફરમાવી દો કે, હું તો એવી સાક્ષી નહિ જ આપું (બલ્કે) આપ ફરમાવી દો કે, માત્ર તે અલ્લાહ તઆલા એકલો જ મઅ્બૂદ છે અને બેશક, હું તમારા શિર્કને ધિક્કારૂં છું. (૧૯) જે લોકો (યહૂદીઓ-ખ્રિસ્તીઓ)ને અમે કિતાબ આપી છે, તેઓ રસૂલને એવી જ રીતે ઓળખે છે, જેવી રીતે કે પોતાના પુત્રોને ઓળખે છે; જે લોકો પોતાનું નુકસાન કરી ચૂક્યા છે, તેઓ તો ઈમાન લાવશે જ નહિ. (૨૦)

મુસીબતમાં કોને પુકારો છો ? :

અને જેઓ અમારી આયતોને જૂઠાડે છે, તેઓ (સત્ય સાંભળ-વાથી) બહેરા અને મૂંગા (સમાન) હોઈ (કુફ્રના) અંધકારોમાં સપડાયેલા છે; (એ ઉપરાંત) અલ્લાહપાક જેને ચાહે તેને ગુમરાહ રાખે છે અને જેને ચાહે તેને સીધા માર્ગ પર લગાડી દે છે. (૩૯) આપ ફરમાવી દો કે (હે કાફિરો !) બતાવો તો ખરા કે અગર તમારા ઉપર અલ્લાહપાકનો કોઈ અઝાબ આવી પડે અથવા તમારા પર કિયામત જ આવી પહોંચે ત્યારે શું (એવી હાલતમાં) તમે અલ્લાહપાકના સિવાય અન્ય કોઈને પુકારશો ? અગર તમે સાચા છો

(તો બતાવો). (૪૦) (પણ તેવું નથી) બલ્કે સાધારણ મુસીબતમાં (પણ) તમે તેને જ પુકારો છો. પછી જો તે ચાહે છે તો જે મુસીબત (ટાળવા) માટે પુકારો છો, તેને દૂર કરે છે, તે વખતે તમે જેઓને (અલ્લાહપાકના) શરીક બનાવતા હતા તેઓને તો ભૂલી જ જાઓ છો. (૪૧)

શરીરના અવયવો ઉપર જરા વિચાર કરો ! :

(હે નબી સલ. !) આપ (તેઓને એ પણ) ફરમાવી દો કે બતાવો, અગર અલ્લાહપાક તમારા કાન અને આંખો ખૂંચવી લે અને તમારા દિલો પર સીલ મારી દે તો અલ્લાહપાકના સિવાય (બીજો) એવો ક્યો મઅ્બૂદ છે, જે તમને એ વસ્તુઓ પાછી આપે ? આપ જુઓ કે અમે કેવી રીતે પોતાની (તવહીદની) દલીલો વર્ણવીએ છીએ, છતાં તેઓ (તેથી) મુખ ફેરવે છે. (૪૬) આપ ફરમાવી દો કે સારૂં, એ બતાવો, અગર તમારા ઉપર અલ્લાહપાકનો અઝાબ ઓચિંતો અથવા ખુલ્લી રીતે આવી પડે તો શું ઝાલિમ લોકો સિવાય કોઈ બીજો પણ હલાક કરવામાં આવશે ? (નહીં, બલ્કે ઝાલિમોને જ હલાક કરવામાં આવશે.) (૪૭)

આકાશ-પૃથ્વીની કોઈ વસ્તુ અલ્લાહપાકથી છૂપી નથી :

અને અલ્લાહપાકની જ પાસે તમામ ગૈબની વસ્તુઓના ખઝાના છે, જેને તેના સિવાય કોઈ જાણતું નથી. અને જે કંઈ ખુશકી (પૃથ્વીની ઉપર)માં છે અને જે કંઈ સમુદ્રમાં છે, તે સર્વને તે જાણે છે. અને કોઈ પાંદડું ખરતું નથી, પરંતુ તેને પણ તે જાણે છે. અને પૃથ્વીના અંધકારોમાં કોઈ દાણો પડતો નથી તેમજ કોઈ લીલી-સૂકી વસ્તુ નથી; પરંતુ તે સ્પષ્ટ કિતાબ (લવ્હે મહફૂઝ)માં (લખાયેલી) છે. (૫૯) અને તે જ (અલ્લાહપાક) છે, જે રાત્રે (ઉંઘમાં) તમારી રૂહને કબ્ઝે કરી લે છે. અને જે કંઈ તમે દિવસમાં કરો છો, તેને પણ જાણે છે, ફરી તમને (નિંદ્રાવશથી) દિવસે ઉઠાડી દે છે કે જેથી નક્કી થયેલી મુદત પૂરી કરી દેવામાં આવે, પછી તેની જ તરફ તમે લઈ જવામાં આવશો. ફરી તે બાબતોની અલ્લાહપાક તમને ખબર આપશે, જે કંઈ તમે કર્યા કરતા હતા (૬૦) અને તે જ (અલ્લાહ તઆલા) પોતાના

બંદાઓ ઉપર ગાલિબ છે. અને તે તમારા ઉપર રક્ષકો (ફરિશ્તા) મોકલે છે. એટલે સુધી કે જ્યારે તમારામાંથી કોઈને મૌત આવી પહોંચે છે, તો અમારા મોકલેલા (રક્ષકો સિવાયના ફરિશ્તા) તેની રૂહ કબ્જે કરી લે છે અને તેઓ (આજ્ઞાપાલનમાં) કંઈ કમી કરતા નથી. (૬૧) પછી (કિયામતના દિવસે) સૌને પોતાના ખરા માલિક અલ્લાહપાકની તરફ પહોંચાડવામાં આવશે; સાંભળી લો ! (તે વખતે) તેનો જ હુકમ હશે અને તે બહુ જ જલ્દી હિસાબ લેનાર છે. (૬૨) (હે નબી સલ. ! તેઓને) આપ પૂછો કે તમને જંગલ અને સમુદ્રના અંધકારો (આફતો)થી તે વખતે કોણ બચાવે છે ? (જ્યારે) કે તમે તેને (કદી) ગદ્‌ગદ્ કંઠે અને (કદી) છાની રીતે પુકારો છો (અને કહો છો) કે અગર તું અમને આ (વિપત્તિ)થી ઉગારીશ તો જરૂર અમે આભાર માનનારા થઈ જઈશું. (૬૩) આપ ફરમાવી દો કે, અલ્લાહ તઆલા જ તમને તે (સંકટમાં)થી તેમજ દરેક સખ્તીમાંથી છૂટકારો આપે છે. તે છતાં પણ તમે શિર્ક કરવા લાગો છો. (૬૪) (હે નબી સલ. !) આપ (એ પણ) ફરમાવી દો કે તે જ આ વાત ઉપર પણ શક્તિમાન છે કે, તમારા પર તમારા ઉપરથી અથવા તમારા પગો તળે (જમીનમાં)થી અઝાબ મોકલે અથવા તમને જુદા જુદા પક્ષો પાડી સૌને લડાવી દે અને તમારા એકને બીજાની લડાઈની મજા ચખાડે; આપ જુઓ કે અમે કેવી કેવી ઢબથી (તવહીદની) દલીલો બયાન કરીએ છીએ કે કદાચ તેઓ સમજી શકે. (૬૫) અને આપની કૌમે આ (કુર્‌આન શરીફ)ને જૂઠાડ્યું, જ્યારે કે તે તો સત્ય જ છે. આપ ફરમાવી દો કે હું તમારા ઉપર રક્ષક નથી. (૬૬) દરેક થનાર વાતનો એક વખત મુકર્રર છે. અને તમે (પરિણામને) બહુ જલ્દી જાણી લેશો. (૬૭)

મહાન શક્તિશાળી ઝાતને છોડી નિર્જીવને પૂજવા કેટલી મોટી બેવકૂફી :

(હે નબી સલ. !) આપ ફરમાવી દો કે, શું અલ્લાહપાકના સિવાય જે વસ્તુ અમને ફાયદો કે નુકસાન કંઈ ન પહોંચાડી શકે તેની અમે બંદગી

કરીએ ? અને જ્યારે અલ્લાહપાક અમને સીધો માર્ગ બતાવી ચૂક્યો છે, તો પછી શું અમે (ઈસ્લામથી) ઉલટા પગે પાછા ફરી જઈએ ? (ત્યારે તો એવું જ થાય) જેમકે કોઈ માણસને શયતાનોએ જંગલમાં રસ્તો ભૂલવી દીધો, જેથી ભટકતો ફરતો હોય. (અને) તેના સાથીઓ તેને સીધા રસ્તા તરફ બોલાવતા હોય કે અમારી પાસે ચાલ્યો આવ (છતાં તે આવતો નથી). આપ ફરમાવી દો કે, ચોક્કસ અલ્લાહપાકે જે માર્ગ બતાવ્યો તે જ (ઈસ્લામ) સીધો માર્ગ છે. વળી, અમને એ હુકમ થયો છે કે સમગ્ર જહાન (બ્રહ્માંડ)ના પરવરદિગારના પૂરા તાબેદાર બની જઈએ. (૭૧)

હઝરત ઈબ્રાહીમ અલયહિસ્સલામના કિસ્સામાં બોધપાઠ :

જ્યારે માણસ અલ્લાહપાકની કુદરત ઉપર સંપૂર્ણ યકીન કરી તેના આજ્ઞાંકિત (ફરમાંબરદાર) બંદો બની જાય છે, તો પછી તેના માટે સઘળી મુસીબતો અને તકલીફો વેઠવી આસાન થઈ જાય છે. તે મુહબ્બત અને ઈશ્કની બધી જ પરીક્ષાઓમાં સફળ થાય છે. પછી તે આગની સઝા પણ ખતરા વગર વેઠી લે છે. સમુદ્રમાં છલાંગ લગાડવી પણ તેના માટે આસાન થઈ જાય છે. અને ફાંસીના માંચડે પણ તે ડર વગર ચઢી જાય છે. હઝરત ઈબ્રાહીમ અલયહિસ્સલામ, હઝરત મૂસા અલયહિસ્સલામ અને બીજા નબીઓ (અલ.) તથા નેક બંદાઓનું જીવન આપણા સમક્ષ તેનું જીવંત ઉદાહરણ છે.

હક્કના હિમાયતીએ હક્કને સાબિત કરવા માટે વિરોધીઓ સમક્ષ એવી તર્કબદ્ધ દલીલો રજુ કરવી જોઈએ કે તે તેમના હૃદયમાં ઉતરી જાય. અને ચાહે તે હક્કનો જબાનથી સ્વીકાર ન કરે, પરંતુ તેનું દિલ હક્કને કબૂલ કરી ચૂકયુ હોય. તે હક્કની વિરૂદ્ધ નરમ પડી જાય, બલ્કે અમૂક સંજોગોમાં જબાનથી તેનો સ્વીકાર પણ કરી લે.

અંબિયાએ કિરામ (અલ.)નો આ જ તરીકો (પદ્ધતિ) હતો. તે વાદ-વિવાદ અને સંવાદની લોજિક દલીલો અપનાવતા ન હતા, બલકે સાદી, સરળ અને રાત-દિવસના અનુભવ આધારિત દલીલો, ઉદાહરણો અને

કિસ્સાઓ ટાંકીને સમજાવતા હતા. કારણકે તેમનો હેતુ લોકોને હિદાયતની રાહનું માર્ગદર્શન આપવાનો હતો. લોકોને તર્કબદ્ધ દલીલથી ખામોશ કરી પોતાના જ્ઞાનનું પ્રદર્શન કરવાનો ન હતો. હઝરત ઈબ્રાહીમ અલયહિસ્સલામનો પોતાની કવમથી સંવાદ અને તારાઓ, ચંદ્ર, સૂર્ય જોઈને તેમના અસ્ત થવા પર ખુદા હોવાનો ઈન્કાર તથા નમરૂદ બાદશાહ સાથે સૂર્યને પશ્ચિમથી ઉગાડવાનું ચેલેન્જ તેના ખુલ્લા ઉદાહરણો છે. તેમની દલીલને ચલાવી લઈ તે જ પ્રમાણે પ્રથમ તારાઓ પછી ચંદ્ર અને છેલ્લે સૂર્યના ખુદા હોવાનો ઈન્કાર એ પણ એક પ્રકારે તેમને વાત સમજાવવાનો જ પ્રયાસ હતો. એટલે જ કવમ તથા નમરૂદ બન્નેવ તેનાથી લાજવાબ થઈ ગયા.

એ જ પ્રમાણે માં-બાપ મુશ્રિક હોવા છતાં તેમની સાથે પ્યાર મુહબ્બત અને સ્નેહનો વર્તાવ કરી તેમને સમજાવવાના છેલ્લે સુધીના પ્રયાસો જારી રાખ્યા. પરંતુ તેમનો ધર્મ ગલત હોવાને લઈ તેને સ્વીકારી મહાન ઉપકારી ખુદાપાકને નારાજ કર્યા નહીં. જે પાક પરવરદિગાર અને મખ્લૂક (સૃષ્ટિ) વચ્ચેનો ફર્ક પણ દર્શાવે છે.

સજીવ-નિર્જીવ, સૂર્ય-ચંદ્ર અને ખેતીવાડીમાં અલ્લાહ તઆલાની નિશાનીઓ :

બેશક, અલ્લાહપાક જ દાણા અને ઠળિયાને ફાડે છે. તે જ નિર્જીવ (વસ્તુમાં)થી જીવંત (વસ્તુ)ને અને જીવંત (વસ્તુમાં)થી નિર્જીવ (વસ્તુ)ને કાઢનાર છે. એ જ તો અલ્લાહ તઆલા છે, પછી તમે ક્યાં અવળા જઈ રહ્યા છો. (૯૫) તે જ (રાતના અંધકારમાંથી) સવારનો પ્રકાશ ફાડી કાઢે છે અને તેણે જ રાતને આરામની વસ્તુ બનાવી છે અને સૂર્ય તથા ચંદ્ર(ની ચાલ)ને હિસાબથી રાખી છે. આ અંદાજો તે (અલ્લાહ તઆલા)નો રાખેલો છે, જે કુદરતવાળો (અને) ઈલ્મવાળો છે. (૯૬) અને તે (અલ્લાહ તઆલા) છે કે જેણે તમારા માટે તારાઓ બનાવ્યા કે જેના આધારે જંગલો અને સમુદ્રના અંધકારોમાં તમે રસ્તો મેળવી શકો. અલબત્ત, જ્ઞાનીઓ માટે અમે (પોતાની) દલીલો સ્પષ્ટ કરીને વર્ણવી છે. (૯૭) અને તે જ (અલ્લાહ તઆલા) છે કે જેણે તમને એક વ્યક્તિથી પેદા કર્યા. ફરી (તમારા માટે)

એક થોભવાની જગ્યા (દુન્યા) છે અને એક સોંપવાની જગ્યા (આખિરત) છે. અલબત્ત, સમજુ લોકો માટે અમે (પોતાની) દલીલો સ્પષ્ટ કરીને વર્ણવી છે. (૯૮) અને તે જ (અલ્લાહપાક) છે કે જે આકાશથી વરસાદ વરસાવે છે. ફરી અમે જ તે વડે દરેક પ્રકારની વનસ્પતિ ઉગાડીએ છીએ. ફરી તેમાંથી લીલા ફણગાં કાઢીએ છીએ. જે(ની કંટીઓ)થી અમે એકબીજા સાથે જોડાયેલા દાણાં કાઢીએ છીએ, અને ખજૂરીના ગાભામાંથી ફળોના (ભારથી) નમેલા ઝુમખાં તેમજ દ્રાક્ષના બગીચા તથા ઝયતૂન અને દાડમ(નાં ઝાડ પેદા કર્યા) જે એકબીજાથી (રંગમાં) મળતાં હોય છે, પણ (લિજ્જતમાં) મળતાં નથી, એ ચીજો જ્યારે ફળે છે, તો એના ફળોને અને (પાકે છે ત્યારે) એના પાકવાને જુઓ. એ ચીજોમાં (પણ) ઈમાનવાળા લોકો માટે (કુદરત)ની ઘણી નિશાનીઓ છે. (૯૯) અને તે (મુશ્રિક) લોકોએ જિન્નાતને અલ્લાહ તઆલાના શરીક ઠેરવ્યા છે. અને (ખરી રીતે) જુઓ તો અલ્લાહપાકે જ તેઓને પેદા કર્યા છે, તેમજ અલ્લાહપાકને માટે એ લોકોએ નાદાનીથી પુત્રો અને પુત્રીઓ ઘડી રાખ્યા છે, તે પવિત્ર છે, અને જે વાત (પુત્રો-પુત્રીઓ હોવી) એ લોકો વર્ણન કરે છે, તેનાથી (તેની શાન) ઘણી ઉચ્ચ છે. (૧૦૦) તે જ આકાશો અને પૃથ્વીનો સર્જનહાર છે, તેને પુત્ર ક્યાંથી હોય? જ્યારે કે તેને કોઈ પત્ની જ નથી; અને તેણે જ દરેક ચીજને ઉત્પન્ન કરી છે. અને તે દરેક ચીજથી માહિતગાર છે. (૧૦૧) એ જ અલ્લાહપાક તમારો પાલનહાર છે, તેના સિવાય કોઈ મઅ્બૂદ નથી, દરેક ચીજનો સર્જનહાર છે, માટે તેની જ બંદગી કરો, અને તે દરેક ચીજનો રક્ષક છે. (૧૦૨)

ઈમાન અલ્લાહપાકની મહાન નેઅમત-ઈનામ છે, તે ગર્વ-ઘમંડની વસ્તુ નથી :

જે માણસને અલ્લાહપાક સીધો માર્ગ બતાવવા ચાહે છે, તેનું હ્રદય ઈસ્લામ (સ્વીકારવા) માટે ખોલી દે છે અને જેને ગુમરાહ રાખવા ચાહે છે, તેનું હ્રદય તંગ (અને) વધુ સંકુચિત કરી દે છે (અને ઈસ્લામ સ્વીકારવું તેને એવું અસહ્ય લાગે છે) કે જાણે તેને આકાશ પર ચઢવું પડે છે. એવી જ રીતે જે લોકો ઈમાન લાવતા નથી, તેઓના ઉપર અલ્લાહ તઆલા

ફિટકાર નાખે છે. (૧૨૫)

શાકભાજી, ફળો અને પશુઓ અલ્લાહપાકની અપાર નેઅમતો :

અને તે જ (અલ્લાહપાક) છે, જેણે માંડવાઓ પર ચઢેલા (વેલા) તેમજ નહિ ચઢેલા (વેલા, છોડવા વગેરેના) બગીચા પેદા કર્યા અને ખજૂરીઓ તેમજ ખેતરો જેમાં જાતજાતની ખાવાની ચીજો થાય છે. અને ઝયતૂનને તેમજ દાડમને, કે જે એકબીજાથી મળતાં પણ હોય છે; તેમજ જુદા જુદા પણ હોય છે; જ્યારે તે પાકે ત્યારે તે ફળોને ખાઓ, પણ કાપવાના દિવસે તેનો (શરઈ) હક અદા કરો અને નકામો ખર્ચ ન કરો; કારણ કે અલ્લાહપાક ઉડાઉ લોકોને પસંદ કરતો નથી. (૧૪૧) અને ઢોરોમાં બોજો ઉઠાવનાર (ઉંચા કદના) તથા જમીનથી લાગેલા (નીચા કદના) પેદા કર્યા, તો અલ્લાહ તઆલાની આપેલી રોજીમાંથી ખાઓ અને શયતાનના પગલે ન ચાલો. ખરેખર, તે તમારો ખુલ્લો શત્રુ છે. (૧૪૨) આઠ જાતના નર-માદા પેદા કર્યા છે. એટલે ઘેટામાંથી બે અને બકરામાંથી બે; (હે નબી સલ. !) આપ પૂછો કે શું અલ્લાહપાકે આ બન્ને નરને હરામ કર્યા છે કે, બન્ને માદાને ! અથવા તે બચ્ચું જે બન્ને માદાઓના ગર્ભાશયમાં સમાયેલું રહેલું છે તે (હરામ કર્યું છે ?) જો તમે (પોતાના દાવામાં) સાચા છો તો મને સનદ બતાવો. (૧૪૩) અને ઉંટમાંથી બે તેમજ ગાયમાંથી બે; આપ પૂછો કે શું તેણે આ બંને નર હરામ કર્યા છે કે, બંને માદાને અથવા તે બચ્ચું જે બંને માદાઓના ગર્ભાશયમાં સમાયેલું છે તે ? અલ્લાહપાકે જે વેળા આ (હલાલ-હરામ)નો હુકમ આપ્યો હતો ત્યારે શું તમે હાજર હતા ? તો જે માણસ કંઈ પણ જાણ્યા વિના લોકોને ગુમરાહ કરવા માટે અલ્લાહ તઆલા પર જૂઠું બોહતાન મૂકે તેનાથી વધુ ઝુલ્મી કોણ હશે ? બેશક, અલ્લાહપાક ઝુલ્મી લોકોને સીધો માર્ગ બતાવતો નથી. (૧૪૪)

❃ સૂરએ અઅરાફ ❃

બાહ્ય તથા આંતરિક પોશાકના ફાયદાઓ :

હે આદમની અવલાદ ! અમે તમારા માટે પોશાક ઉત્પન્ન કર્યો કે, જે

તમારી નગ્નતાને ઢાંકે છે અને (તે તમારા શરીરનો) શણગાર પણ છે; પરંતુ (જે) પરહેઝગારીનો પોશાક (છે) તે સૌથી સારો છે. આ (પોશાકની ઉત્પત્તિ પણ) અલ્લાહપાકની (કુદરતની) નિશાનીઓમાંથી છે કે જેથી લોકો વિચાર કરે. (૨૬)

એટલે આ જાહેરી પોશાકથી માત્ર શરીર ઢંકાય છે કિંવા શણગાર થાય છે. તેના સિવાય એક બીજો આત્મિક અને નૈતિક પોશાક પણ છે, જેનાથી માણસની ગુપ્ત કમજોરી જેને જાહેર કરવાની પોતાનામાં લાયકાત ધરાવે છે, તે છૂપી રહે છે, જાહેરમાં આવવા પામતી નથી. અને એ જ પોશાકને કુર્આન મજીદે તકવાનો લિબાસ ફરમાવ્યો. જે બાતિનની ઝીનત તથા શણગારનું કારણ બને છે, બલ્કે સહેજ વિચાર કરવાથી જણાય આવે છે કે, જાહેરી શરીરના પોશાકના હુકમમાં પણ બાતિની લિબાસના શણગારનો હેતુ સમાયેલો છે. હઝરત શાહ અબ્દુલ કાદિર (રહ.) ફરમાવે છે કે, શત્રુએ તમારાથી જન્નતના કપડાં ઉતરાવ્યાં તે પછી અમે તેમને દુનિયામાં પોશાકની તદબીર શીખવી તેથી હવે તેમાં પરહેઝગારી હોય તે જ પોશાક પહેરો. એટલે પુરૂષો રેશમી કપડાં ન પહેરે અને ઘૂંટીથી નીચા ન રાખે અને જેની મનાઈ છે તેને ત્યજી દે અને સ્ત્રી એવા ઝીણાં કપડાં ન પહેરે કે જેથી શરીર દેખાય અને પોતાનો શણગાર પારકાઓને દેખાડે નહીં.

એટલે તે નિશાનીઓમાં સારી રીતે વિચાર કરી લોકો અલ્લાહપાકની અપાર કુદરત દર્શાવતી નેઅમતોને માને અને તેના શુક્રગુઝાર બને.

આકાશો અને પૃથ્વીને પોતાની આજ્ઞાને તાબે કરવા બનાવી :

બેશક, તમારો પરવરદિગાર તે જ અલ્લાહપાક છે કે, જેણે આકાશો અને પૃથ્વીને છ દિવસમાં બનાવ્યા. પછી તે અર્શ પર કાયમ થયો. તે જ રાતથી દિવસને એવી રીતે ઢાંકે છે કે, તે ઘણી ઝડપથી તેની પાછળ આવી લાગે છે. અને તેણે જ સૂર્ય, ચંદ્ર તથા બીજા તારાઓને પોતાની આજ્ઞાને આધિન પેદા કર્યા. યાદ રાખો કે ઉત્પન્ન કરવું તેમજ હુકમ કરવો ખાસ તેનું જ કામ છે. અલ્લાહ તઆલા બહુ ખૂબીવાળો છે, જે આખા જગતનો માલિક છે. (૫૪)

જરૂરતો માટે ફક્ત એક અલ્લાહપાકને જ પુકારો :

(તેથી) તમે પોતાના પરવરદિગારની પાસે આજિઝીપૂર્વક તેમજ છાનામાના દુઆ માંગ્યા કરો. બેશક, (દુઆમાં) હદથી વધનાર તેને ગમતા નથી. (૫૫) અને પૃથ્વી પર તેનો સુધારો કર્યા પછી ખરાબી ન ફેલાવો અને તેને ડર તથા આશા સહિત પુકારો. બેશક, અલ્લાહપાકની રહમત નેકી કરનારાઓથી નજીક છે. (૫૬)

વરસાદની નેઅમતથી મૃત્યુ બાદ સજીવનનો દાખલો :

અને તે જ (અલ્લાહ તઆલા એવો) છે, જે પોતાની રહમત (વરસાદ) પહેલાં ખુશખબર લાવનાર પવન ચલાવે છે; એટલે સુધી કે જ્યારે તે પવન ભારે વાદળોને ઉઠાવી લાવે છે, તો અમે તેને અમુક સૂકા પ્રદેશ તરફ હાંકીએ છીએ. ફરી તેમાંથી પાણી વરસાવીએ છીએ. પછી અમે તે પાણી વડે દરેક જાતના ફળ કાઢીએ છીએ, એવી જ રીતે અમે મુરદાઓને (જમીનથી) પાછા કાઢીશું કે જેથી તમે બોધ ગ્રહણ કરો. (૫૭) અને જે જમીન સારી હોય છે તેની પેદાશ અલ્લાહપાકના હુકમથી ખૂબ નીકળે છે, પણ જે જમીન ખરાબ છે તેમાં અધૂરી પેદાશ સિવાય કંઈ નીકળતું નથી. એવી જ રીતે કદર કરનારા લોકો માટે અમે દલીલોને હેરફેર કરી બયાન કરીએ છીએ. (૫૮)

આપ (સલ.)નું વર્ણન બાઈબલના જૂના કરાર (તવરાત) અને નવા કરાર (ઈન્જીલ)માં : આપ (સલ.)નું આગમન લોકોના બોજ-બંધનો દૂર કરવા માટે છે :

મારી રહમત (દુનિયામાં) દરેક વસ્તુને શામિલ છે. તો જે લોકો ગુનાહોથી બચે છે અને ઝકાત આપે છે અને જેઓ અમારી આયતો પર યકીન રાખે રાખે છે, ખાસ તેમના જ માટે (આખિરતમાં) એ રહમત લખીશ. (૧૫૬) જેઓ એવા રસૂલ (સલ.)ની તાબેદારી કરે છે, જે નબી ઉમ્મી છે, જે(ના નામ અને ગુણ)ને તેઓ પોતાની પાસે તવરાત અને ઈન્જીલમાં લખેલાં જુએ છે. તે તેઓને નેકીનો હુકમ કરે છે અને બુરાઈથી

રોકે છે તથા તેઓને માટે સૌ પવિત્ર વસ્તુઓને હલાલ બતાવે છે અને તેઓ પર નાપાક વસ્તુઓને હરામ કરે છે. તેમજ તેઓના ઉપર (આગલી શરીઅતોના) જે બોજ તથા બંધનો હતા તેને તેઓથી દૂર કરે છે; તો જે લોકો આ (મજકૂર) નબી પર ઈમાન લાવ્યા અને તેમની સાથે (સહાયક તરીકે) થયા તથા તેમની મદદ કરી તેમજ જે નૂર (કુર્આન) તેમની સાથે મોકલવામાં આવ્યું છે, તેની તાબેદારી કરી, તો તે જ લોકો (સંપૂર્ણ રીતે) સફળ થનાર છે. (૧૫૭) (હે નબી સલ. !) આપ ફરમાવી દો કે, હે (જગતના) લોકો ! હું તમારા સૌની તરફ તે અલ્લાહપાકનો રસૂલ છું, જેની આકાશો અને પૃથ્વીમાં સત્તા છે, તેના સિવાય કોઈ બંદગીના લાયક નથી. તે જ જીવન અર્પણ કરે છે અને તે જ મૌત આપે છે, માટે અલ્લાહપાકના ઉપર તથા તેના મોકલેલા નબી ઉમ્મી પર જે (પોતે પણ) અલ્લાહ તઆલા પર અને તેના સૌ હુકમો પર યકીન રાખે છે, તેના ઉપર ઈમાન લાવો અને તેની તાબેદારી કરો કે જેથી તમે (સીધા) માર્ગ પર આવી જાઓ. (૧૫૮)

મૂર્તિઓની કમઝોરી-લાચારી :

ખરેખર, અલ્લાહપાકને છોડી તમે જેઓની બંદગી કરો છો; તે પણ તમારા જેવા જ બંદા છે, છતાં જો તમે (તમારા દાવામાં) સાચા છો, તો તમે તેઓને પુકારો (અને) તે પછી તેઓને જોઈએ કે તમારૂં કહેલું કરી આપે. (૧૯૪) શું તેઓના પગ છે કે જે વડે (તમારી માફક) ચાલતા હોય અથવા તેઓના હાથ છે કે જે વડે (કોઈ વસ્તુ) પકડી શકે યા તેઓની આંખો છે કે જે વડે (તમારી માફક) જોતા હોય અથવા તેઓના કાન છે કે જે વડે સાંભળતા હોય ? આપ (એ પણ) ફરમાવી દો કે તમે તમારા સઘળા શરીકોને બોલાવી લો, પછી (સઘળા મળી) મારી સામે કાવતરૂં રચો અને મને (સહેજ પણ) મોહલત ન આપો. (પછી જુઓ કે તેઓ મારૂં શું બગાડે છે ?) (૧૯૫) બેશક, મારો મદદગાર તો અલ્લાહપાક જ છે કે જેણે આ (સત્ય) કિતાબ ઉતારી છે અને તે તો નેક બંદાઓની મદદ કર્યા જ કરે છે, (૧૯૬) પણ અલ્લાહપાકને છોડી તમે જેઓની બંદગી કરો છો, તેઓ ન તમારી કંઈ મદદ કરી શકે છે, અને ન પોતાની જ મદદ કરી શકે છે.

(૧૯૭) અને જો તમે તેઓને સીધા રસ્તા તરફ બોલાવો તો કંઈ સાંભળશે નહિ અને તેઓને આપ જુઓ છો કે (જાહેરમાં) આપના તરફ તાકી રહ્યા છે, પણ તેઓ કંઈ જ જોતા નથી. (૧૯૮)

❋ સૂરએ અન્ફાલ ❋

અલ્લાહપાકે સહાબાએ કિરામ પર કરેલ એહસાનનું વર્ણન : શાંતિ-ચૈનથી રાખવું પણ તેનું મહાન એહસાન છે :

હે ઈમાનવાળાઓ ! જ્યારે રસૂલ તમને એવા (દીનના) કામ તરફ બોલાવે, જે તમારા દિલોને જિંદગી બક્ષનાર છે, તો તમે અલ્લાહપાક અને તેના રસૂલ (સલ.)નો હુકમ બજાવી લાવો અને યકીન રાખો કે અલ્લાહપાક માણસથી તેના દિલને રોકી લે છે. અને એ (પણ યકીન રાખો) કે તેની જ પાસે તમે (બદલા માટે) એકઠા કરવામાં આવશો. (૨૪) અને તે વબાલથી બચતા રહો; જે ખાસ કરી ફક્ત તે લોકોના ઉપર જ નહિ પડે કે જેઓએ તમારામાંથી પાપ કર્યા છે (બલ્કે તેનાથી ન રોકનારને પણ લપેટી લેશે) અને જાણી લો કે અલ્લાહપાક સખત શિક્ષા આપનાર છે. (૨૫) અને (તે હાલતને) યાદ કરો કે જ્યારે તમે થોડાક હોઈ (મક્કાની) ભૂમિમાં દબાયેલા હતા (અને આ વાતથી) ડરતા હતા કે (શત્રુ) લોકો તમને ઝડપી લેશે ત્યારે અલ્લાહપાકે તમને (મદીનામાં) આશ્રય આપ્યો અને પોતાની મદદ વડે તમને બળ આપ્યું અને તમને (ગનીમતના માલ વડે) સારી સારી વસ્તુઓની રોજી આપી કે જેથી તમે (તેનો) આભાર માનો. (૨૬)

સુલહની તાકીદ, મુસ્લિમોનો સંપ એ અલ્લાહ તઆલાની મહાન નેઅમત છે :

અને જો તે (કાફિરો) સુલેહ તરફ વળે તો આપ પણ તે તરફ ઢળી જાવ અને અલ્લાહ તઆલા પર ભરોસો રાખો. બેશક, તે સાંભળનાર (અને) જાણનાર છે. (૬૧) અને જો તેઓ (સુલેહ કરી) આપને ધોકો આપવા ચાહે તો અલ્લાહપાક આપના માટે (સહાયક) કાફી છે; તેણે જ પોતાની મદદ (ફરિશ્તાઓ) વડે તથા મુસલમાનો(ના સંગઠન) વડે આપને બળ આપ્યું.

(૬૨) અને (એ હેતુથી) તેઓના દિલોમાં પ્રેમ ઉતાર્યો, અગર આપ સર્વ જગતનું સઘળુ ધન ખર્ચી નાખત, તો પણ તેમના દિલોમાં ઐક્યતા નાખી શકત નહિ, પરંતુ અલ્લાહપાકે જ તેઓમાં પ્રેમ ઉતાર્યો. બેશક, તે જબરદસ્ત (અને) હિકમતવાળો છે. (૬૩) હે નબી (સલ.) ! અલ્લાહપાક તથા જેટલા મુઅમિનો આપની સાથે છે; તેઓ જ આપના માટે પૂરતા છે. (૬૪)

ઝકાત મારફતે ગરીબો-નિરાધારો ઉપર મહાન ઉપકાર : ઝકાત ન આપનારની સજા :

જે દિવસે તે માલ પર જહન્નમની આગ તપાવવામાં આવશે. ફરી તે વડે તેઓની પેશાનીઓ તથા પડખાંઓ અને પીઠોને ડામવામાં આવશે, (અને કહેવામાં આવશે કે) આ તે જ (ધન) છે, જેને તમે તમારા માટે સંગ્રહ કર્યું હતું, માટે હવે પોતાના સંગ્રહ કરવાની મજા ચાખો. (૩૫)

ઝકાતના હેતુઓ અને સામૂહિક સામાજિક જીવન ઉપર તેની અસરો

ઝકાતના સામૂહિક હેતુઓ ઝકાતના હકદારો બાબતની આયત ઉપર વિચાર કરવાથી જ માલૂમ પડે છે. જેમાં ગરીબો, મોહતાજો, ગુલામો, કર્જદારો અને મુસાફિરોની મદદ થાય છે. જેના મારફતે સમાજમાંથી ગરીબી દૂર થાય છે.

ઝકાત ઈસ્લામી આર્થિક નિતીનો મહત્વનો અંગ છે. જે બાહ્ય તથા આંતરિક જીવનના બધા જ પાસાઓ (સંરક્ષણ, રાજકારણ, નૈતિકતા, ઈબાદતો (ઉપાસના), સંસ્કૃતિ અને અર્થતંત્ર) માટે મદદરૂપ થઈ બધી જ બાબતોએ પગભર થવા તથા સ્વાવલંબી બનવા માટે સહયોગ આપે છે.

ઝકાતનો બીજો ફાયદો આધ્યાત્મિક (રૂહાની) બાબતે પણ છે. ઈસ્લામે રૂહાની વ્યવસ્થાને પરિપૂર્ણ કરવા માટે ત્રણ બાબતોને બુન્યાદી મહત્વની ગણી છે.

(૧) સમાજના બધા જ માણસોને સ્વતંત્રતા હોવી જોઈએ. અને કુર્આન શરીફમાં ઝકાતના હકદારોમાંથી એક 'ગુલામોની મુક્તિ'ના શબ્દોથી

સંબોધી તેને ઉચ્ચ દરજ્જો આપ્યો.

(૨) સમાજની દરેક વ્યક્તિમાં એવી ભાવના અને જઝબો પેદા કરવામાં આવે કે તે પોતાનો કિંમતી માલ સમાજના અખ્લાકી અને ભૌતિક (માદ્દી) ફાયદાઓ માટે ખર્ચ કરવા તત્પર રહે. આ હુકમ ઝકાતવાળી આયતમાં ''કર્ઝદારો''ના શબ્દથી વર્ણન કરવામાં આવ્યો છે.

(૩) તે અકીદાઓ (માન્યતા) અને શિક્ષણની રક્ષા કરવામાં આવે, જે માનવીની આધ્યાત્મિક (રૂહાની) સફાઈ માટે ઉતારવામાં આવ્યા છે. ખાસ કરીને અલ્લાહ તઆલાથી સબંધ મજબૂત કરનારા અહકામોથી એનો સીધો સબંધ છે. માટે તેને ઝકાતના હકદારો દર્શાવતી આયતમાં ''અલ્લાહપાકના રસ્તામાં''ના પવિત્ર શબ્દોથી સંબોધવામાં આવ્યુ છે.

ઝકાત જાહેરી દૃષ્ટિએ એક માલી વ્યવસ્થા છે. પરંતુ તેનો સબંધ માન્યતાઓ (અકાઈદ), ઈબાદતો (ઉપાસના), અખ્લાક (નૈતિકતા), રાજકારણ વગેરે બધાથી જ છે.

આપ (સલ.)ના શ્રેષ્ઠ ગુણોનું વર્ણન :

(હે લોકો !) તમારી પાસે તમારામાંથી જ એક એવા રસૂલ આવ્યા છે કે તમને ઈજા પહોંચવું તેમને બહુ ભારે લાગે છે (અને) તમારી ભલાઈના ઘણા જ ચાહક છે (તેમજ) ઈમાનવાળાઓ પર તે બેહદ માયાળુ અને દયાળુ છે. (૧૨૮) છતાં પણ જો તે મુનાફિકો મોઢું ફેરવી લે તો (હે નબી સલ. !) આપ ફરમાવી દો કે મારા માટે અલ્લાહપાક બસ છે, જેના સિવાય કોઈ મઅ્બૂદ નથી. તેના જ ઉપર મારો વિશ્વાસ છે, ને તે જ અર્શે અઝીમનો માલિક છે. (૧૨૯)

❋ સૂરએ યૂનુસ ❋

અલ્લાહપાકની વિશાળ કુદરત અને શક્તિ :

બેશક, તમારો પરવરદિગાર અલ્લાહપાક જ છે, કે જેણે આકાશો અને પૃથ્વીને છ દિવસ (જેટલા સમય)માં બનાવી પછી અર્શ પર ગાલિબ થયો. તે જ દરેક કામની (યોગ્ય) વ્યવસ્થા કરે છે. (તેની સામે) તેની

પરવાનગી વિના કોઈ ભલામણ કરી શકતો નથી. એ જ અલ્લાહપાક તમારો (ખરો) માલિક છે. માટે તેની જ બંદગી કરો; (તે છતાં) શું તમે ધ્યાન નથી આપતા ? (૩) તે જ અલ્લાહપાક છે, જેણે સૂર્યને તેજસ્વી અને ચંદ્રને પ્રકાશિત બનાવ્યો તથા તેની મંઝિલો મુકર્રર કરી કે જેથી તમે વર્ષોની ગણતરી અને (કામોનો) હિસાબ જાણી લો. અલ્લાહપાકે આ બધું નકામું બનાવ્યું નથી. તે (અલ્લાહ તઆલા) આ દલીલોને તે લોકો માટે સ્પષ્ટ જાહેર કરે છે, જેઓ સમજે છે. (૫) બેશક, રાત અને દિવસના એક પછી એક આવવામાં તેમજ આકાશો અને પૃથ્વીમાં જે કંઈ અલ્લાહપાકે પેદા કર્યું છે, તે સૌમાં તે લોકો માટે (તવહીદની) ઘણી દલીલો છે, જેઓ (અલ્લાહપાકથી) ડરે છે. (૬) અલબત્ત, જેઓ અમારી પાસે આવવાની આશા રાખતા નથી અને દુનિયાની જિંદગી પર જ રાજી થઈ ગયા છે અને તેના પર જ સંતોષ માની બેઠા છે તથા જેઓ અમારી (તવહીદની) નિશાનીઓથી તદ્દન ગાફિલ છે (૭) એવાઓનું જ ઠેકાણું તેમની કરણીના બદલે દોઝખ છે. (૮) બેશક, જે લોકો ઈમાન લાવ્યા અને નેક કામ કરતા રહ્યા તેઓને તેમનો પરવરદિગાર તેમના ઈમાનના કારણે (આખિરતમાં જન્નતનો) માર્ગ દેખાડશે. (તે) આરામના બગીચાઓમાં તેમ(ના મહેલો)ની નીચે નહેરો વહેતી હશે. (૯) તેમની દુઆ ત્યાં આ હશે કે, **સુબ્હાનકલ્લાહુમ્મ** (હે અલ્લાહ તઆલા ! તારી ઝાત પાક છે) અને તેમની મુલાકાતની દુઆ (એકબીજાને) સલામ હશે અને (તે મોકા પર) તેમની દુઆનો અંત એ વાત પર થશે કે સઘળી ખૂબી અલ્લાહ તઆલાને જ લાયક છે, જે કુલ જહાનનો માલિક છે. (૧૦)

માનવ સ્વભાવની કમઝોરી-સ્વાર્થવૃત્તિ :

અને જ્યારે મનુષ્યને કંઈક ઈજા પહોંચે છે તો પડ્યા પડ્યા અથવા બેઠા બેઠા અથવા ઉભા ઉભા અમને પુકારે છે. ફરી જ્યારે અમે તેનાથી તે ઈજા ટાળી દઈએ છીએ ત્યારે (મૂળ સ્થિતિ પર) ચાલ્યા જાય છે. જાણે કે તેને જે ઈજા પહોંચી હતી તેના (ટાળવા) માટે તેણે અમને કદી યાચના કરી જ ન હતી. એવી જ રીતે એવા બેપરવા લોકોને જે કંઈ તેઓ કરી રહ્યા છે,

તે ભલાં દેખાય છે (૧૨) અને અલબત્ત, તમારા પહેલાં કેટલીક ઉમ્મતોને અમે હલાક કરી ચૂક્યા છીએ. જ્યારે કે તેઓએ ઝુલ્મ (શિર્ક) કર્યું, એવી હાલતમાં પણ કે તેઓની પાસે તેઓના રસૂલો સ્પષ્ટ નિશાનીઓ લઈને આવ્યા હતા અને તેઓ કદી ઈમાન લાવનારા જ ન હતા. ગુનેહગાર લોકોને અમે એવી જ રીતે શિક્ષા આપીએ છીએ. (૧૩) ફરી તેઓના પછી આ પૃથ્વી પર અમે તમને (તેઓના) નાયબ બનાવ્યા કે જેથી અમે (સ્પષ્ટ રીતે) જોઈ લઈએ કે તમે કેવી કરણી કરો છો ? (૧૪)

ખુદાઈ મહેરબાની અને માનવીનું નગુણાપણું :

તે જ અલ્લાહપાક તમને પૃથ્વીની સપાટી અને સમુદ્રમાં ફેરવે છે. એટલે સુધી કે જ્યારે (કોઈ વખત) તમે વહાણોમાં બેસો છો અને તે લોકોને લઈ અનુકૂળ પવન વડે ચાલતા હોય છે અને તેથી લોકો ઘણા ખુશ થાય છે કે (ઓચિંતો) જોશભેર પવન તેઓને આવી લાગે છે અને બધી જ બાજુથી તેઓના ઉપર (સમુદ્રના) મોજા ઉછળતાં આવવા લાગે છે અને તેઓ સમજે છે કે (હવે તો) મોજાઓમાં ઘેરાઈ ગયા ત્યારે સૌ ખાલિસ અકીદહ રાખીને અલ્લાહપાકને જ પુકારવા લાગે છે કે (હે અલ્લાહપાક !) જો તેં અમને આ (આફત)થી બચાવ્યા તો જરૂર અમે (તારા) શુક્રગુઝાર (તૌહીદવાળા) રહીશું. (૨૨) પછી જ્યારે અલ્લાહપાક તેમને બચાવી લે છે કે તરત જ તેઓ પૃથ્વી પર નાહકની શરારત (શિર્ક અને ગુનાહ) કરવા લાગે છે. હે લોકો ! આ તમારી શરારત તમારા જ ઉપર વબાલ છે. એથી માત્ર દુનિયાની જિંદગીનો (થોડોક) લાભ ઉઠાવી લ્યો. ફરી અમારી પાસે જ તમારે પાછા આવવાનું છે. પછી જે કંઈ તમે કર્યા કરતા હતા, તે બધું અમે તમને જણાવી દઈશું.

મહાન સર્વશક્તિમાનની અપાર કુદરત :

(હે નબી સલ. !) આપ પૂછો કે આકાશ અને પૃથ્વીમાંથી તમને કોણ રોજી આપે છે ? અથવા તે કોણ છે, જે (તમારા) કાન અને આંખો પર સંપૂર્ણ અધિકાર રાખે છે ? અને તે કોણ છે, જે સજીવ વસ્તુને નિર્જીવ (વસ્તુથી) કાઢે છે ? અને તે કોણ છે જે નિર્જીવ વસ્તુને સજીવ (વસ્તુ)થી

કાઢે છે ? અને તે કોણ છે, જે (તમારા) સઘળા કામોની વ્યવસ્થા કરે છે ? તો જરૂર તેઓ (જવાબમાં) એ જ કહેશે કે, અલ્લાહપાક (સઘળુ કરનાર છે.) તો આપ ફરમાવી દો કે ફરી તમે કેમ ડરતા નથી ? (૩૧) તો (યાદ રાખો) એ જ અલ્લાહપાક તમારો સાચો પરવરદિગાર છે. ફરી સત્યના (સાબિત થવા) પછી ગુમરાહી સિવાય બીજું શું રહ્યું ? તો ક્યાં પાછા (અસત્ય તરફ) જાઓ છો ? (૩૨)

મૂર્તિઓની સંપૂર્ણ અસમર્થતા :

વળી, (હે નબી સલ. !) આપ પૂછો કે તમારા શરીકોમાં કોઈ એવો છે કે મખ્લૂકને ઉત્પન્ન કરે (અને) ફરી બીજા વખત (કિયામતમાં) જીવતા કરે ? આપ ફરમાવી દો કે, અલ્લાહપાક જ પહેલી વખત પેદા કરે છે. ફરી બીજી વખત પણ તે જ પેદા કરશે, તો તમે ક્યાં (સત્યથી) પાછા ફરો છો ? (૩૪) (હે નબી સલ. !) આપ પૂછો કે તમારા શરીકોમાં કોઈ એવો પણ છે, જે સત્યનો માર્ગ દેખાડે ! આપ ફરમાવી દો કે અલ્લાહપાક જ સત્યનો માર્ગ દેખાડે છે. તો હવે જે કોઈ સત્યનો માર્ગ બતાવે તે તાબેદારી માટે વધુ લાયક છે અથવા તે (મૂર્તિઓ) કે જેને ખુદ બીજાના દેખાડ્યા વિના માર્ગની સૂજ ન પડે તો (હે મુશ્રિકો !) તમને શું થઈ ગયું ! કેવો ઈન્સાફ કરો છો ? (૩૫)

કુર્આન શરીફ દિલોના રોગોની શિફા અને મહાન નેઅમત :

હે લોકો ! તમારી પાસે તમારા પરવરદિગાર તરફથી નસીહત અને દિલોના રોગ માટે શિફા આવી છે અને ઈમાનવાળાઓ માટે હિદાયત અને રહમત છે. (૫૭) આપ ફરમાવી દો કે અલ્લાહપાકના ફઝલ અને તેની રહમતથી (કુર્આન આવ્યું છે) માટે એના જ ઉપર તેઓએ ખુશ થવું જોઈએ. (દુનિયાની) જે વસ્તુઓને તેઓ સંગ્રહ કરે છે તેનાથી એ બહુ જ બહેતર છે. (૫૮)

અલ્લાહપાકની અપાર કુદરત-તાકત અને બંદાઓની લાચારી :

અને આપ કોઈ પણ હાલતમાં હોવ અને તે પૈકી આપ કુર્આનની કોઈ પણ આયત પઢતા હોવ અને (હે લોકો !) તમે કોઈ પણ કામ કરતા

હોય અમને તે સૌની ખબર રહે છે. જ્યારે કે તમે તે કામને કરવાનું શરૂ કરો છો અને આપના પરવરદિગારથી એક રજકણ બરાબર પણ પૃથ્વીમાં કે આકાશમાં છૂપું રહેતું નથી અને કોઈ વસ્તુ તે કરતાં પણ નાની કે મોટી એવી નથી જે સ્પષ્ટ કિતાબ (લવ્હે મહફૂઝ)માં (લખાયેલી) ન હોય. (૬૧) જાણી લો કે જેઓ અલ્લાહપાકના દોસ્ત છે તેમને (આખિરતમાં) ન કંઈ ડર હશે અને ન તેઓ દિલગીર થશે. (૬૨)

❋ સૂરએ હૂદ ❋

દરેક વસ્તુની અલ્લાહપાકને જાણકારી અને દરેકની રોજીની પણ તેણે જવાબદારી લીધી છે :

અલ્લાહપાકની જ પાસે તમો સર્વેને પાછા જવાનું છે અને તે દરેક વસ્તુ પર સંપૂર્ણ શક્તિમાન છે. (૪) ખબરદાર થાઓ ! તેઓ અલ્લાહ તઆલાથી (પોતાની વાતો) છુપાવવા માટે પોતાની છાતી બેવડી કરી દે છે. ખબરદાર થાઓ ! જ્યારે તેઓ પોતાના કપડાં ઓઢે છે, તો (તે હાલતમાં) તેઓ જે કંઈ છૂપી વાતો કરે છે અને જે જાહેર કરે છે, તેને પણ અલ્લાહ તઆલા જાણે છે. બેશક, તે તો દિલોના ભેદ જાણનાર છે. (૫) અને કોઈ પણ પૃથ્વી પર ચાલનાર પ્રાણી એવું નથી કે જેની રોજી અલ્લાહપાકના જિમ્મે ન હોય અને તે દરેકના રહેઠાણને તેમજ જ્યાં સોંપવામાં આવે છે તે (સ્થાન)ને પણ જાણે છે; સઘળું સ્પષ્ટ કિતાબમાં (લખાયેલું) છે. (૬)

માનવ સ્વભાવની કમઝોરી :

અને જો અમે માણસને અમારા તરફથી રહમતની મજા ચખાડ્યા પછી તેનાથી તે ખૂંચવી લઈએ છીએ તો તે નિરાશ (અને) નાશુક્રો બની જાય છે. (૯) અને જો તેને કોઈ તકલીફ પહોંચ્યા પછી અમે તેને સુખનો સ્વાદ ચખાડીએ છીએ તો (હર્ષથી) બોલી ઉઠે છે કે, મારૂં સૌ દુઃખ-દર્દ દૂર થયું (તેથી) ખરેખર, તે ઈતરાજીવાળો અને ઘમંડી બને છે; (૧૦) પરંતુ જેઓ ધીરજવાન છે અને સત્કાર્યો કરે છે (તેઓ એવા હોતા નથી.) તેમના જ માટે બખ્શિશ અને મહાન સવાબ છે. (૧૧)

❋ સૂરએ રઅદ ❋

થાંભલા વગરનું વિશાળ આકાશ અને સૂર્ય-ચંદ્રની નિયમિતતા :

અલ્લાહપાક તે જ છે, જેણે આકાશોને ટેકા વિના જ ઉંચે થોભાવ્યા જેમને તમે જુઓ છો, ફરી પોતે અર્શ પર કાયમ થયો અને સૂર્ય તથા ચંદ્રને કામે લગાડી દીધા, (જે) દરેક નિયમિત વખત પર ચાલે છે; તે જ (અલ્લાહ તઆલા) દરેક કામની વ્યવસ્થા કરે છે કે, જેથી તમે પોતાના પરવરદિગારની સામે જવાનું યકીન કરો. (૨) અને તે જ (અલ્લાહપાક) છે, જેણે પૃથ્વીને ફેલાવી અને તેમાં પર્વતો અને નદીઓ બનાવી અને તેમાં દરેક પ્રકારના ફળો બે-બે જાતના પેદા કર્યા. તે રાત(ના અંધકાર)થી દિવસને ઢાંકી દે છે. બેશક, એમાં તે લોકો માટે (તવહીદની) નિશાનીઓ છે જેઓ લક્ષ આપે છે. (૩) અને (એ ઉપરાંત) જમીનમાં પાસે પાસે એકબીજાથી વિરૂદ્ધ ટુકડાઓ છે અને દ્રાક્ષની વાડીઓ અને (જુદી જુદી) ખેતીઓ તથા એવી ખજૂરીઓ છે કે (થોડીકમાં) એકબીજાના મૂળ જોડાયેલા અને (બીજા) જોડાયા વગરના પણ છે. તે સૌને એક જ પ્રકારનું પાણી આપવામાં આવે છે, પણ અમે જ એકને બીજાથી ફળોમાં વધારી દઈએ છીએ. બેશક, આ વસ્તુઓમાં પણ તે લોકો માટે (તવહીદની) નિશાનીઓ છે, જેઓ વિચાર કરે છે. (૪)

દરેક જાહેર અને ગુપ્તની જાણકારી, વીજળી અને કડાકા, રક્ષક ફરિશ્તા, સત્યનું ઉદાહરણ અને તેનાથી ઉમદા બોધપાઠ :

પ્રત્યેક માદાને જે કંઈ ગર્ભ રહે છે અને ગર્ભાશયમાં જે કંઈ વધઘટ થાય છે તેને (પણ) અલ્લાહપાક જાણે છે અને તેની પાસે દરેક વસ્તુનો એક અંદાજો છે. (૮) તે ગુપ્ત અને જાહેરનો જાણકાર, સૌથી મોટો (અને) સર્વોપરી છે. (૯) તમારામાંથી જે કોઈ ધીમે વાત કરે અને જે કોઈ જોરથી બોલે તે તથા જે માણસ રાત્રે સંતાઈ રહે અને જે કોઈ દિવસે ગલીઓમાં હરેફરે તે સૌ (અલ્લાહપાકના ઈલ્મમાં) સરખા જ છે. (૧૦) (વળી) માનવજાતિ માટે તેની આગળ અને પાછળ રહેતા વારાફરતી આવનાર

ચોકીદારો (ફરિશ્તાઓ) છે, જે અલ્લાહપાકના હુકમ અનુસાર તેની રક્ષા કરે છે. બેશક, અલ્લાહપાક કોઈ કૌમની (સારી) હાલત બદલતો નથી, જ્યાં સુધી કે તેઓ પોતાના મનમાં જે (ભલી વાતો) છે તેને બદલે નહિ, અને જ્યારે અલ્લાહ તઆલા કોઈ કૌમ પર આફત નાખવા ચાહે છે, તો ફરી તે ટળતી નથી. અને અલ્લાહપાક સિવાય તેઓનો કોઈ બેલી રહેતો નથી. (૧૧) તે જ (અલ્લાહપાક) છે, જે તમને વીજળી દેખાડે છે. જેમાં બીક અને આશા સમાયેલી છે. અને તે જ પાણીથી ભરેલા વાદળોને ચઢાવી લાવે છે. (૧૨) અને રઅદ (ફરિશ્તો) તેની ખૂબીઓ વર્ણવે છે તેમજ સઘળા ફરિશ્તા પણ અલ્લાહપાકથી ડરતા (તસ્બીહ પઢે છે) અને તે જ વીજળીઓને (પૃથ્વી તરફ) મોકલે છે. ફરી ચાહે તેના ઉપર નાખે છે. છતાં એ લોકો અલ્લાહ તઆલા(ની તવહીદના) વિષયમાં ઝઘડો કરે છે, જ્યારે કે તેની પકડ બહુ સખત છે. (૧૩) (વળી તે એવો છે કે) તેને જ પુકારવું સત્ય છે. અને અલ્લાહ તઆલાના સિવાય જેઓને તેઓ પુકારે છે, તે તેઓના જરાય કામ આવતા નથી; પરંતુ જેમ કે કોઈ પોતાના બન્ને હાથ પાણી તરફ ફેલાવે કે પાણી તેના મોં સુધી આવી પહોંચે, પણ તેના મોં સુધી તે પહોંચનાર જ નથી અને કાફિરોની જેટલી દરખાસ્ત છે, તે નરી ગુમરાહી જ છે. (૧૪) અને જે કાંઈ આકાશો તથા પૃથ્વીમાં છે, તે ખુશીથી કે લાચારીથી અલ્લાહપાકની સામે શિર નમાવે છે તેમજ તેઓના પડછાયા પણ સવારે અને સાંજે (સિજદો કરે છે.) (૧૫) (હે નબી સલ. !) આપ પૂછો કે આકાશો તથા પૃથ્વીનો માલિક કોણ છે ? આપ ફરમાવી દો કે, અલ્લાહપાક જ છે. (પછી) કહો કે શું ફરી પણ તમે અલ્લાહપાકના સિવાય એવા મદદગારો બનાવ્યા છે કે જે પોતે પોતાના લાભ કે નુકસાનનો અધિકાર રાખતા નથી ? આપ ફરમાવી દો કે શું આંધળો અને દેખતો બરાબર થઈ શકે છે ? અથવા અંધકાર અને પ્રકાશ સરખા થઈ શકે છે ? શું તેઓએ અલ્લાહપાકના માટે એવા ભાગીદાર ઠેરવ્યા છે, જેઓએ અલ્લાહપાકના પેદા કરવા મુજબ કંઈક પેદા કર્યું હોય. ફરી તેઓની નજરમાં તે (બન્નેનું) ઉત્પન્ન કરવું ભેળસેળ થઈ ગયું ? આપ ફરમાવી દો કે એકલો અલ્લાહપાક

જ દરેક વસ્તુનો ઉત્પન્નકર્તા છે. અને તે જ એકલો (અજોડ હોય સૌથી) જબરદસ્ત છે. (૧૬) તેણે જ આકાશથી પાણી વરસાવ્યું. પછી નદી-નાળાં પોતપોતાના પ્રમાણમાં વહેવા લાગ્યા. પછી તે વહેણ ફુલેલું ફીણ ઉપર લાવ્યું તેમ જે વસ્તુને ઘરેણાં કે બીજો સામાન બનાવવા માટે આગમાં તપાવે છે, તેમાં પણ એવો જ મેલ ઉપર આવે છે. એવી જ રીતે અલ્લાહપાક સત્ય (ઈમાન) અને અસત્ય (કુફ્ર)ને મિસાલ આપી બયાન કરે છે. તો તે ફીણ સૂકાઈને જતું રહે છે અને જે વસ્તુ લોકોને કામ આવે છે, તે જમીનમાં રહી જાય છે. એવી જ રીતે અલ્લાહ તઆલા (ખરા અને ખોટાના) ઉદાહરણો વર્ણન કરે છે. (૧૭) જે લોકોએ પોતાના પરવરદિગારનો હુકમ માન્યો તેમના માટે ભલાઈ (જન્નત) છે, અને જે લોકોએ તેનો હુકમ માન્યો નહિ, તેઓની પાસે (કિયામતના દિવસે) કદાચ પૃથ્વીમાં જે કાંઈ છે, તે સઘળુ હોય અને તેની સાથે તેટલું બીજું પણ હોય તો તે સઘળું પોતાના છૂટકારા માટે આપી દે (પણ કંઈ વળે નહિ) તે લોકો માટે જ સખ્ત હિસાબ છે. અને તેઓનું ઠેકાણું જહન્નમ છે અને તે બહુ ખરાબ રહેઠાણ છે. (૧૮)

દાખલો : આકાશ તરફથી વરસાદ પડતાં નદી-નાળા પોતપોતાના પ્રમાણમાં ભરાઈને ઉભરાઈ જતા, વહેણમાં પૃથ્વી પરની માટી તથા કચરો ભળી જવાથી પાણી ડહોળુ થઈ કચરો તથા ફીણ ફુલીને ઉપર આવી જાય છે. તેવી જ રીતે સોનું, ચાંદી, તાંબુ, લોખંડ વગેરે ધાતુઓને ઘરેણાં કે વાસણ, હથિયાર વગેરે બનાવવા ખાતર આગમાં પીગળાવે છે, ત્યારે તેમાં પણ તેવી જ રીતે ફીણનો જોશ આવે છે, પરંતુ થોડીવારમાં તે ફીણ સુકાઈને કે વિખેરાઈને નાશ પામે છે. અને મૂળ ઉપયોગી વસ્તુ પાણી તેમજ ઢાળેલી ધાતુઓ રહી જાય છે. અને તેના વડે લોકો અનેક પ્રકારે લાભ ઉઠાવે છે. એ જ પ્રમાણે સત્ય-અસત્યને સમજો કે જ્યારે આકાશી વહી સત્ય દીનને લઈ ઉતરે છે, તો પ્રત્યેક માનવીનું દિલ પોતે પોતાની લાયકાતના પ્રમાણમાં લાભ મેળવે છે. પછી સત્ય અને અસત્ય ભેળસેળ થઈ જતાં અસત્ય રૂપી મેલ થોડા માટે ઉભરાઈ આવે છે અને જાહેરમાં ફીણની માફક સત્યને ઢાંકી દે છે. પણ અંતે તેનો જોશ નાબૂદ થઈ તેમાં ઢંકાયેલી સત્ય બાબત

તરી આવે છે. જુઓ, અલ્લાહપાકની બયાન કરેલી મિસાલો કેવી હોય છે ! કેવી અસરકારક ઢબથી સમજાવ્યું કે, દુનિયામાં જ્યારે મુકાબલો થાય છે, ત્યારે ભલેને થોડા દિવસ માટે અસત્ય તરતું દેખાય, પરંતુ આખરે અસત્યને વિખેરી નાખી સત્ય જ જાહેર થઈને રહે છે. તેથી કોઈ મુસ્લિમે અસત્યના ભપકાથી ધોકામાં ન પડવું જોઈએ. એવી જ રીતે કોઈના દિલમાં સત્ય પ્રવેશ થતાં થોડી વાર માટે વસવસાઓનું જોર વધે તો ગભરાવું પણ ન જોઈએ. અંતે તે જોશ ઠંડો પડી સત્ય જ કાયમ રહી જશે. પ્રથમ તવહીદ અને શિર્કનું ઉદાહરણ આપી અત્રે સત્ય અને અસત્યના મુકાબલાની બાબત સમજાવી.

અલ્લાહપાકની યાદથી જ દિલોને શાંતિ મળે છે :

તે લોકો છે કે જેઓ ઈમાન લાવ્યા અને તેમના દિલોને અલ્લાહપાકની યાદ (કુર્આન શ.) વડે શાંતિ મળે છે. યાદ રાખો કે, અલ્લાહપાકની યાદથી જ દિલોને શાંતિ મળે છે. (૨૮) જેઓ ઈમાન લાવ્યા અને સદ્કર્મો કર્યા તેઓ માટે (દુનિયામાં) ખુશહાલી અને (આખિરતમાં) સરસ ઠેકાણું છે. (૨૯)

❀ સૂરએ ઈબ્રાહીમ ❀

અલ્લાહપાકનું મહાન ઈનામ : સમગ્ર કાયનાત (સૃષ્ટિ) માનવીની સેવામાં :

અલ્લાહપાક એવો છે કે જેણે આકાશો અને પૃથ્વીને પેદા કરી અને આકાશ (તરફ)થી પાણી ઉતાર્યું. ફરી તે (વરસાદ) વડે તમારા માટે રોજી તરીકે કેટલાક પ્રકારના ફળો પેદા કર્યા અને વહાણોને તમારા કામે લગાડ્યાં કે જેથી તેના હુકમસર સમુદ્રમાં ચાલે અને તમારા માટે નદીઓને કામે લગાડી (૩૨) અને સૂર્ય તથા ચંદ્રને તમારા માટે કામે લગાડ્યાં, જે બન્ને સદા ચાલ્યા જ કરે છે અને રાત તથા દિવસને પણ તમારા માટે કામમાં લગાડ્યાં. (૩૩) અને તમે જે કંઈ માંગ્યું તે દરેકમાંથી તમને આપ્યું અને જો તમે અલ્લાહપાકની નેઅમતોને ગણવા લાગો તો પૂરી ગણી શકતા નથી; સત્ય એ છે કે, માણસ ઘણો જ અન્યાયી (અને) નાશુક્રો છે. (૩૪)

❁ સૂરએ હિજ ❁

ખુદાપાકના અપાર ઉપકારો :

અને અમે પૃથ્વીને ફેલાવી અને તેમાં ભારે ભારે પર્વતો નાંખી દીધા અને તેમાં દરેક (જરૂરી) વસ્તુ એક અંદાજથી ઉગાડી (૧૯) અને અમે તમારા માટે તેમાં જીવનનિર્વાહના સાધનો બનાવ્યા તથા તેના માટે પણ બનાવ્યા જેમને તમે રોજી આપતા નથી (૨૦) અને દરેક વસ્તુના અમારી પાસે (ભરપૂર) ખજાના છે અને અમે (હિકમત અનુસાર) તેને મુકર્રર કરેલા અંદાજા મુજબ ઉતારતા રહીએ છીએ. (૨૧) અને અમે જ હવાઓ ચલાવીએ છીએ, જે વાદળને પાણીથી ભરી દે છે. પછી અમે જ આકાશથી પાણી વરસાવીએ છીએ. પછી તે તમને પિવડાવીએ છીએ અને તમારી પાસે તેના ખજાના નથી. (૨૨) અને અમે જ જિવાડીએ છીએ તથા મારીએ છીએ અને અમે જ છેલ્લે (બાકી) રહેનાર છીએ. (૨૩) અને બેશક, અમે તમારા આગલાઓને જાણીએ છીએ તેમજ તમારા પાછલાઓને પણ જાણીએ છીએ. (૨૪) અને બેશક, આપનો પરવરદિગાર જ તે સૌને (કિયામતમાં) એકઠા કરી લાવશે. બેશક, તે જ હિકમતવાળો સઘળુ જાણનાર છે. (૨૫)

હક વાતના ઈન્કારનું કારણ : માનવી તથા શયતાનનો ઘમંડ :

અને અમે ઈન્સાન (હઝ. આદમ અલૈ.)ને સડેલા કાદવથી બનેલી ખણખણાટવાળી માટીથી પેદા કર્યા. (૨૬) અને અમે તેના પહેલાં ગરમ હવામાંની આગથી જાન્ન (જિન્નાતના બાપ)ને બનાવ્યો હતો. (૨૭) અને (તે વખતને યાદ કરો) જ્યારે કે આપના પરવરદિગારે ફરિશ્તાઓને કહ્યું કે, બેશક, હું એક બશરને સડેલા કાદવથી બનેલી ખણખણાટવાળી માટીથી પેદા કરનાર છું. (૨૮) પછી જ્યારે હું તેને પૂરેપૂરો બનાવી લઉં અને તેમાં પોતાની (ખાસ) રૂહ નાખી દઉં તો તમે સૌ તેની આગળ સિજદામાં પડી જજો. (૨૯) તો (બનાવ્યા પછી) ફરિશ્તાઓએ સૌએ મળી સિજદો કર્યો; (૩૦) પરંતુ શયતાને માન્યું નહિ કે તે સિજદો કરનારાઓની સાથે થાય. (૩૧) (અલ્લાહપાકે) ફરમાવ્યું : હે ઈબ્લીસ ! તને શું થયું કે તું સિજદો

કરનારાઓમાં શામિલ ન થયો ? (૩૨) તે બોલ્યો કે હું એવો નથી કે માનવીને સિજદો કરૂં કે જેને તેં સડેલા કાદવથી બનેલી ખણખણાટવાળી માટીથી પેદા કર્યા છે. (૩૩) ફરમાવ્યું : ત્યારે તું અહીં (આકાશ)થી નીકળી જા, કારણકે તું મરદૂદ થઈ ગયો છે (૩૪) અને બેશક, તારા ઉપર ઈન્સાફના દિવસ (કિયામત) સુધી લા'નત રહેશે. (૩૫)

❋ સૂરએ નહલ ❋

આ સૂરતનો બુન્યાદી વિષય અલ્લાહ તઆલાની તે બધી નેઅમતોનું વિગતવાર વર્ણન છે, જે અલ્લાહપાકે આ કાયનાત (બ્રહ્માંડ)માં માનવીઓના ફાયદા માટે પેદા કરી છે. એટલા જ માટે આ સૂરતને નેઅમતોની સૂરત પણ કહેવામાં આવે છે.

અરબના મુશ્રિકો સામાન્ય રીતે એમ સમજતા હતા કે, આ બધી નેઅમતો અલ્લાહ તઆલાએ પેદા કરી છે. તે છતાં આ માન્યતા પણ રાખતા હતા કે, અલ્લાહ તઆલાની ખુદાઈમાં તે મૂર્તિઓ પણ ભાગીદાર છે, જેની તે લોકો પૂજા કરે છે.

અલ્લાહપાકની આ અલગ-અલગ નેઅમતોનો વારંવાર ઉલ્લેખ કરી મુશ્રિકોને તૌહીદ સ્વીકારવા માટે સમજાવવામાં આવી રહ્યા છે. તેમના તરફથી થતા આક્ષેપોના જવાબો પણ આપવામાં આવ્યા છે. અને ઈસ્લામ ન સ્વીકારવાને લઈ તેમને અલ્લાહપાકના અઝાબથી ડરાવવામાં આવી રહ્યા છે. અને સમજાવવામાં આવે છે કે, અલ્લાહપાકની રહમત-કૃપાથી લોકોની શરારતો-બદમાશીઓ કરવા છતાં તેમના ઉપર અઝાબ આવતો નથી.

અઝાબ માંગનાર મુશ્રિકોને ચેતવણી :

અલ્લાહ તઆલાનો (શિક્ષા માટે) હુકમ આવી પહોંચ્યો છે માટે (હે મુન્કિરો !) તેમાં તમે ઉતાવળ ન કરો. લોકો જે શિર્ક કરે છે, તેનાથી અલ્લાહ તઆલા પાક અને ઉચ્ચ છે. (૧) તે પોતાના બંદાઓમાંથી ચાહે તેના ઉપર પોતાના હુકમથી ફરિશ્તાઓને વહી આપીને ઉતારે છે કે (લોકોને) ખબરદાર કરી દે કે મારા સિવાય અન્ય કોઈ મઅ્બૂદ નથી. માટે મારાથી

જ ડરતા રહો. (૨) તેણે જ આકાશો અને પૃથ્વીને હિકમતપૂર્વક બનાવ્યા (અને) આ લોકો જે શિર્ક કરે છે તેનાથી તે પાક છે. (૩) તેણે જ મનુષ્યને નુત્ફહ (વીર્યબિંદુ)થી બનાવ્યો. ફરી તે (બાહોશ થવા પછી) એકાએક ખુલ્લી રીતે ઝઘડો કરવા લાગ્યો. (૪) અને તેણે જ પશુઓને ઉત્પન્ન કર્યા કે જેમાં તમારા માટે શરદીનો સામાન અને બીજા ઘણા ફાયદાઓ છે. અને તમે કેટલાકને ખાઓ પણ છો. (૫) અને તે વડે તમારી શોભા પણ છે, જ્યારે (તેને) સાંજે ચારીને લાવો છો અને જ્યારે સવારે ચારવા લઈ જાઓ છો. (૬) અને તે (પશુઓ) તમારા બોજાઓ એવા શહેરો સુધી લાદીને લઈ જાય છે કે, ત્યાં તમે (પોતાની) જાતને મહેનતમાં નાખ્યા વિના પહોંચી શકતા ન હતા. બેશક, તમારો પરવરદિગાર અતિ માયાળુ (અને) દયાળુ છે. (૭) અને (તેણે જ) ઘોડા તથા ખચ્ચર તેમજ ગધેડાં પણ પેદા કર્યા કે જેથી તમે તેઓના ઉપર સવાર થાઓ અને શોભા માટે પણ. વળી, તે (તમારા લાભાર્થે) એવી એવી વસ્તુ ઉત્પન્ન કરે છે કે, તેને તમે જાણતા પણ નથી. (૮) અને સીધો રસ્તો (ઈસ્લામ) અલ્લાહપાક સુધી પહોંચે છે. અને કેટલાક રસ્તા વાંકા પણ છે. અને જો તે ચાહત તો તમો સર્વને સીધા માર્ગે પહોંચાડી દેત. (૯) (તે અલ્લાહપાક) એવો છે કે જેણે તમારા (લાભ) અર્થે આકાશથી પાણી વરસાવ્યું કે તેમાંથી તમે પીઓ છો અને તેનાથી જ ઘાસ વગેરે ઝાડ થાય છે, જેમાં તમે (પોતાના ઢોરોને) ચરાવો છો. (૧૦) (અને) તે (પાણી) વડે જ તમારા માટે ખેતી અને ઝયતૂન તથા ખજૂરીઓ અને દ્રાક્ષ તેમજ દરેક પ્રકારના મેવા (જમીનથી) ઉગાડે છે. ખરેખર, જે લોકો ઉંડો વિચાર કરે છે તેમના માટે એમાં મહાન નિશાની છે. (૧૧) અને તેણે રાત તથા દિવસને અને સૂર્ય તથા ચંદ્રને તમારા માટે કામે વળગાડી દીધા. અને તારાઓ (પણ) તેના જ હુકમથી કામે લાગેલા છે. બેશક, એમાં પણ તે લોકો માટે (તવહીદની) કેટલીક દલીલો છે જેઓ સમજે છે. (૧૨) અને તે વસ્તુઓને (કામે લગાડી) જેને તમારા માટે જમીનમાં રંગબેરંગી પેદા કરી છે. બેશક, એમાં પણ તે લોકો માટે (તવહીદની) દલીલ છે, જેઓ નસીહત પકડે છે. (૧૩) અને તે (અલ્લાહપાક) એવો છે કે જેણે

સમુદ્રને પણ કામે લગાડી દીધો છે કે, તેમાંથી તાજું ગોશ્ત (માછલી) કાઢીને તમે ખાઓ અને તેમાંથી ઘરેણાં (મોતી) વગેરે કાઢો, જેને તમે પહેરો છો. અને આપ વહાણો (સ્ટીમરો)ને જુઓ છો કે તે (સમુદ્ર)માં પાણી કાપતાં ચાલ્યા જાય છે. અને એટલા માટે (તમારા કામે લગાડ્યા) કે તમે અલ્લાહપાકના ફઝલ (રોજી)ની શોધ કરો અને (આ ફાયદા જોઈ) કદાચ તમે ઉપકાર માનો. (૧૪) અને તેણે જ પૃથ્વી પર પર્વતો મૂકી દીધા કે કદી તે (જમીન) તમને લઈ ડગમગ થાય નહીં. અને નદીઓ તથા રસ્તાઓ બનાવ્યા કે જેથી તમે (પોતાના) ઠેકાણે પહોંચી શકો. (૧૫) અને બીજી પણ નિશાનીઓ (બનાવી). વળી, તારાઓ વડે પણ લોકો રસ્તા જાણી લે છે. (૧૬) વારૂ, જે (અલ્લાહપાક આ બધું) ઉત્પન્ન કરે તે એવી વ્યક્તિના બરાબર છે, જે કંઈ પણ ઉત્પન્ન કરી શકતી નથી ? શું તમે (એટલું પણ) સમજતા નથી ? (૧૭) અને જો તમે અલ્લાહ તઆલાની નેઅમતોને ગણવા લાગો તો તેને પૂરી ગણી જ નહીં શકો. બેશક, અલ્લાહ તઆલા ઘણો બખ્શનાર, મહા દયાળુ છે. (૧૮) અને જે કંઈ તમે છૂપાવો છો તથા જે કંઈ જાહેર કરો છો તેને અલ્લાહપાક જાણે છે. (૧૯) અને અલ્લાહ તઆલાના સિવાય જેઓને એ લોકો પૂજે છે, તે કંઈ પણ ઉત્પન્ન કરી શકતા નથી, બલ્કે તેઓ પોતે જ પેદા થયેલા છે. (૨૦) તે નિર્જીવ છે, જીવતા નથી અને તેઓ (એટલું પણ) જાણતા નથી કે, આ મુરદા ક્યારે ઉઠાવવામાં આવશે ? (૨૧)

આકાશ-પૃથ્વીની બધી જ વસ્તુઓ (પડછાયા) અલ્લાહ તઆલા આગળ જ ઝૂકે છે

જે લોકો (નબી માટે) બુરા પ્રપંચો કરે છે તેઓ શું આ વાતથી નીડર થઈ ગયા છે કે, અલ્લાહપાક તેઓને જમીનમાં ધસાવી દે અથવા તેમના ઉપર એવા સ્થળેથી અઝાબ આવી પડે કે જેની તેઓને ધારણા પણ ન હોય. (૪૫) અથવા તેઓને ચાલતાં-ફરતાં (કોઈ આફતમાં) પકડી લે તો એ લોકો અલ્લાહપાકને કદી થકવી શકનાર નથી (૪૬) અથવા તેઓને ડરાવવા પછી પકડી લે; છતાં (ઢીલ આપે છે.) બેશક, તમારો પરવરદિગાર બેહદ

માયાળુ (અને) દયાળુ છે. (૪૭) શું તેઓ અલ્લાહપાકની પેદા કરેલી તે વસ્તુઓને જોતા નથી કે જેઓના પડછાયા કદી જમણી બાજુ તો કદી ડાબી બાજુ નમીને અલ્લાહપાકને સિજદો કરતા રહે છે અને તે વસ્તુઓ (પોતે પણ) આજિઝી કરે છે (૪૮) અને જે કંઈ આકાશોમાં અને જે કંઈ પૃથ્વીમાં પ્રાણીઓમાંથી છે તે સૌ તથા ફરિશ્તાઓ પર અલ્લાહપાકને જ સિજદો કરે છે અને તેઓ અભિમાન કરતા નથી. (૪૯) (અને) પોતાનો પરવરદિગાર કે જે તેમનો ઉપરી છે તેનાથી ડરતા રહે છે અને તેમને જે હુકમ કરવામાં આવે છે, તેને બજાવી લાવે છે. (૫૦) અને અલ્લાહપાકે (રસૂલો મારફતે) ફરમાવ્યું છે કે, બે (અથવા વધુ) મઅ્બૂદ બનાવો નહિ. બસ, તે એક જ મઅ્બૂદ છે. માટે મારાથી જ ડરો. (૫૧) અને જે કંઈ આકાશો તથા પૃથ્વીમાં છે, તે સૌ તેનું જ છે અને સદાની બંદગી તેના જ માટે છે; છતાં શું તમે અલ્લાહપાકના સિવાય બીજાથી ડરો છો ? (૫૨) અને તમારી પાસે જે કંઈ નેઅમત છે, તે સૌ અલ્લાહપાકના જ તરફથી છે, પછી જ્યારે તમને કાંઈ સખ્તી પહોંચે છે, ત્યારે તેની જ તરફ ફરિયાદ કરો છો. (૫૩) પછી જ્યારે તે સખ્તીને તમારાથી હટાવી દે છે, તો તરત જ તમારામાંથી એક જૂથ પોતાના પરવરદિગારની સાથે (પ્રથમ મુજબ) શિર્ક કરવા લાગે છે. (૫૪) કે જેથી તે વસ્તુનો ઈન્કાર કરી નાખે જે અમે તેઓને આપી છે; તો થોડા દિવસ લહેર કરી લો. આખરે (મરતાં જ) તમે જાણી લેશો. (૫૫)

મધમાખીઓ મારફતે ફળો-ફૂલોમાંથી મધ અને પશુઓના છાણ તથા લોહીની વચ્ચેથી સ્વચ્છ દૂધ, અલ્લાહપાકની મહાન નેઅમતો

અને અલ્લાહપાકે આકાશથી પાણી વરસાવ્યું. ફરી તે વડે જમીનને તેના મરી (સૂકાઈ) જવા પછી જીવતી કરી, એમાં તે લોકો માટે મહાન નિશાની છે, જેઓ સાંભળે છે. (૬૫) અને તમારા માટે પશુઓમાં પણ વિચારવા જેવું છે. તેઓના પેટમાં જે છાણ ને લોહી (બનવાનું સાધન) છે તેની વચ્ચેથી સ્વચ્છ દૂધ તમને પિવડાવીએ છીએ, જે પીનારાઓ માટે સહેલાઈથી ગળામાં ઉતરનાર છે. (૬૬) અને ખજૂરી તથા દ્રાક્ષના ફળોથી

પણ તમે કેફી વસ્તુ તેમજ ઉમદા રોજી બનાવો છો. બેશક, એમાં તે લોકો માટે મહાન નિશાની છે, જેઓ સદ્‌બુદ્ધિ રાખે છે. (૬૭) અને આપના પરવરદિગારે મધમાખીને હુકમ આપ્યો કે, તું પહાડોમાં કે ઝાડોમાં તેમજ જ્યાં (દ્રાક્ષના વેલા ચઢાવવા) માંડવા બાંધે છે, તેમાં ઘર (મધપૂડા) બનાવી લે. (૬૮) ફરી દરેક પ્રકારના ફળમાંથી (મનગમતો રસ) ચૂસતી ફર. પછી (પૂડાઓમાં આવવા) તારા પરવરદિગારના સહેલા બનાવેલા રસ્તાઓમાં ચાલ; (પછી) તેના પેટમાંથી એક પીવાની વસ્તુ (મધ) નીકળે છે, જેના રંગ જુદા જુદા હોય છે, તેમાં લોકો માટે શિફા છે. બેશક, એમાં પણ તે લોકો માટે નિશાનીછે, જેઓ ઉંડો વિચાર કરે છે. (૬૯) અને અલ્લાહપાકે તમને પેદા કર્યા. ફરી તે જ તમને મૌત આપે છે અને તમારામાં કેટલાક તે છે, જે નકામી (વૃદ્ધાવસ્થા) ઉંમર સુધી પહોંચાડવામાં આવે છે. જેની અસર એ થાય છે કે એક વસ્તુને જાણી લેવા પછી અજાણ્યા થઈ જાય છે. બેશક, અલ્લાહપાક સઘળુ જાણનાર (અને) મહાન કુદરતવાળો છે. (૭૦) અને અલ્લાહપાકે તમારામાંથી અમુકને અમુક પર રોજી (દૌલત)માં વધારી દીધા, તો જેઓને વધારવામાં આવ્યા છે તેઓ પોતાની રોજી પોતાના ગુલામોને એવી રીતે કદી આપનાર નથી કે તેઓ સૌ તેમાં સરખા થઈ જાય, છતાં શું તેઓ અલ્લાહપાકની નેઅમતનો ઈન્કાર કરે છે ? (૭૧)

તૌહીદ અને શિર્કનો આસાન દાખલો પણ નેઅમત :

અલ્લાહપાક એક મિસાલ વર્ણવે છે કે, એક ગુલામ છે, જે બીજાની મિલ્કત છે, તે કોઈ વસ્તુનો અધિકાર રાખતો નથી અને એક એવો માણસ છે, જેને અમે પોતાના તરફથી ભલી રોજી આપી છે, જેથી તે તેમાંથી છૂપી તેમજ જાહેર રીતે ખર્ચ કરે છે; શું તેઓ (બન્ને) સરખા થઈ શકે છે ? (કદી નહિ.) સઘળા વખાણ અલ્લાહપાકને જ લાયક છે, પણ ઘણાખરા લોકો જાણતા નથી. (૭૫) અને અલ્લાહપાક એક બીજી મિસાલ વર્ણવે છે કે, બે માણસો છે, એક તેમાંથી (ગુલામ હોવા ઉપરાંત) ગૂંગો (પણ છે કે, કાંઈ કામ કરી શકતો નથી) અને (તેથી) તે પોતાના માલિકના ઉપર બોજા (સમાન) છે. તેને જ્યાં મોકલે છે, કોઈ કામ સીધુ કરી લાવતો નથી; શું

તે માણસ અને એવો માણસ સરખા થઈ શકે છે, જે ભલી વાતોનું શિક્ષણ આપે છે અને પોતે પણ સીધા માર્ગ પર છે ? (૭૬)

ઉદાહરણ : એક ગુલામ જેને કંઈ અધિકાર નથી, વાતવાતમાં માલિકની પરવાનગીનો મોહતાજ હોય છે. તે બીજા એવા આઝાદ માણસની બરાબર થઈ શકતો નથી, જેને પોતાનું ધન ખર્ચ કરવામાં કોઈ અટકાવનાર નથી. તો એવી જ રીતે સમજો કે અલ્લાહ તઆલા દરેક વસ્તુનો મૂળ માલિક છે. સઘળા વખાણ અને ખૂબીઓ તેના ખજાનામાં છે. જેને કંઈ આપવા ચાહે તેને ફાવે ત્યારે ચાહે તેટલા પ્રમાણમાં આપી શકે છે. તેને કોઈ અટકાવનાર નથી. છતાં જે મૂર્તિઓ કોઈ વસ્તુની માલિક નથી, બલ્કે બીજાની મિલ્કત હોઈ કોઈ પ્રકારનો કંઈ જ અધિકાર રાખતી નથી. તેને ખુદાઈમાં શરીક ઠેરવવી કેટલો બધો અન્યાય અને જુલ્મ છે ! તેવી જ રીતે અલ્લાહ તઆલાએ જેને ઈમાન અને ઈલ્મ આપ્યું હોય અને તે આ નેઅમત લોકોમાં વહેંચતો હોય તે એવા મુશ્રિકની બરાબર થઈ શકતો નથી, જેની કોઈ નેકી કબૂલ થતી નથી.

એટલે અલ્લાહ તઆલાના બે બંદા છે. એક તો મૂર્તિ જે હાલી કે ચાલી શકતી નથી. જાણે ગૂંગો-બહેરો ગુલામ અને બીજો બંદો રસૂલ છે. જે હજારો-લાખોને અલ્લાહ તઆલાની રાહ બતાવે છે. અને પોતે પણ અલ્લાહ તઆલાની બંદગી પર કાયમ છે. તો એ બન્ને સરખા થઈ શકતા નથી. ફરી રસૂલને તાબે થવું બહેતર છે અથવા મૂર્તિને ? તેમજ એ પણ જણાયું કે જ્યારે મૂર્તિઓ અલ્લાહ તઆલાના મકબૂલ બંદાની જ બરાબરી કરી શકતી નથી, તો અલ્લાહ તઆલાની બરાબરીની વાત જ ક્યાં રહી ?

માના પેટમાંથી અભણ પેદા કરી કોણે જ્ઞાન આપ્યું ? પક્ષીઓને આકાશમાં અધ્ધર કોણ થોભાવે છે ? પ્રાણીઓના ચામડા, ઉન તથા વાળથી ફાયદાની વસ્તુઓ કોણે આપી ?

આકાશો તથા પૃથ્વીના છૂપા ભેદ અલ્લાહપાકની જ પાસે છે. અને કિયામતનો મામલો તો એવો છે, જાણે આંખનો ઝબકારો, બલ્કે તેથી પણ

જલ્દી. બેશક, અલ્લાહપાક દરેક વસ્તુ પર શક્તિમાન છે. (૭૭) અને અલ્લાહપાકે તમને તમારી માંઓના પેટમાંથી એવી સ્થિતિમાં કાઢ્યા કે તમે કંઈ પણ જાણતા ન હતા. વળી, તેણે જ તમને કાન તથા આંખો અને દિલ (તથા બીજા અવયવો) આપ્યા કે જેથી તમે ઉપકાર માનો. (૭૮) શું તેઓએ ઉડતા પક્ષીઓને આકાશની (નીચે) હવામાં (તેના) હુકમથી બાંધેલા નથી જોયા ? અલ્લાહપાકના સિવાય તેમને કોઈ થોભાવતું નથી. બેશક, એમાં તે લોકો માટે (કુદરતની) નિશાનીઓ છે, જેઓ યકીન લાવે છે. (૭૯) અને અલ્લાહપાકે તમારા ઘરોને તમારા માટે રહેવાની જગ્યા બનાવી અને ચોપગાં (પ્રાણી)ના ચામડાંથી તમારા માટે ઘર (એટલે તંબુ) બનાવ્યા કે જેને તમે પોતાના કૂચ કરવાના દિવસે તથા મુકામ કરવાના દિવસે હલકા જુઓ છો (એક પડાવથી બીજા ઠેકાણે લઈ જઈ શકો છો) અને તેમના ઉનથી તથા રૂંવાટાથી અને વાળથી ઘરની સામગ્રી તથા એક મુદ્દત સુધીના ફાયદાની વસ્તુઓ બનાવી. (૮૦) અને અલ્લાહ તઆલાએ તમારા માટે પોતાની પેદા કરેલી વસ્તુઓ(માંથી અમુક)નો પડછાયો બનાવ્યો અને પહાડોમાં તમારા માટે પનાહ લેવાની ગુફાઓ બનાવી અને તમારા માટે એવા કપડાં બનાવ્યા, જે તમને ગરમીથી બચાવે છે અને એવા પહેરણ (બખ્તર બનાવ્યા) કે જે તમારા માટે લડાઈમાં બચાવ છે; એવી જ રીતે (અલ્લાહપાક) તમારા ઉપર પોતાનો ઉપકાર પૂર્ણ કરે છે કે, જેથી તમે હુકમ બજાવી લાવો. (૮૧) છતાં જો તેઓ (ઈમાનથી) મોં ફેરવે તો (હે નબી સલ. !) તમારૂં કામ તો માત્ર સાફ-સાફ સંભળાવી દેવું છે. (૮૨) તે લોકો અલ્લાહપાકની નેઅમતોને ઓળખે છે, પણ (વર્તનમાં) તેનો ઈન્કાર કરે છે અને તેઓમાં ઘણાખરા નાશુક્રા છે. (૮૩)

દીનનો પ્રચાર-પ્રસાર સમજદારીપૂર્વક તકલીફ વેઠી ધીરજથી કરવો જોઈએ :

(હે નબી સલ. !) તમે તમારા પરવરદિગારના માર્ગ તરફ સચોટ વાતો (દલીલો) સમજાવીને અને ભલી નસીહત સંભળાવીને બોલાવો તેમજ એવી રીતે તેઓની સાથે વાદવિવાદ કરો, જે બેહતર હોય. જે કોઈ

અલ્લાહપાકના માર્ગ (ઈસ્લામ)થી રખડી ગયો તેને આપનો પરવરદિગાર ખૂબ જ જાણે છે. અને જે હિદાયત પર છે, તેમને પણ તે ખૂબ જ જાણે છે. (૧૨૫) અને જો તમે બદલો લો તો જેટલી તકલીફ તમને પહોંચાડવામાં આવે તેટલો જ બદલો લઈ લો અને જો સબર કરો તો સબર કરનારાઓ માટે એ જ બેહતર છે. (૧૨૬) અને (હે નબી સલ. !) તમે સબર કરો અને તમારૂં સબર કરવું માત્ર અલ્લાહપાકની મદદથી થઈ શકે છે અને તેઓ(ની વિરૂદ્ધતા) પર દિલગીર ન થાઓ અને તેઓ જે પ્રપંચ કરે છે, તેથી મૂંઝવણમાં ન પડો. (૧૨૭) બેશક, અલ્લાહપાક(ની મદદ) તે લોકોની સાથે હોય છે, જે પરહેઝગાર છે અને જેઓ નેકી કરે છે. (૧૨૮)

❋ સૂરએ બની ઈસ્રાઈલ ❋

શિર્કની નહુસત : કુર્આન શરીફ સમજવાથી મહરૂમી અને જુઠી દલીલો :

અને અલબત્ત, અમે આ કુર્આનમાં (તવહીદ વિશે) અનેક પ્રકારે સમજાવ્યા કે જેથી તેઓ વિચાર કરે, પણ તેઓને તો (તવહીદથી) અણગમો જ વધતો જાય છે. (૪૧) (હે નબી સલ. !) આપ ફરમાવી દો કે, અગર એ લોકોના કહેવા મુજબ તેની (અલ્લાહપાક) સાથે બીજા પણ મઅ્બૂદો હોત ત્યારે તો એ લોકો અર્શવાળા (અલ્લાહપાક)ની તરફ (મુકાબલાનો) માર્ગ શોધી લેત. (૪૨) તે અલ્લાહ તઆલા પાક છે અને એ લોકો જે કંઈ (શિર્ક બાબતે) કહે છે, તેનાથી તે બહુ જ ચઢિયાતો છે. (૪૩) સાતેવ આકાશો અને પૃથ્વી તથા જે કંઈ એ સૌમાં છે, તે અલ્લાહપાકની પવિત્રતા બયાન કરે છે અને કોઈ પણ વસ્તુ એવી નથી કે જે ખૂબીઓ સાથે તેની પવિત્રતા બયાન કરતી ન હોય. પણ તમે તેની પવિત્રતા બયાન કરવાને સમજતા નથી. બેશક, તે અલ્લાહપાક ઘણો સહનશીલ (અને) બખ્શનાર છે. (૪૪) અને જ્યારે આપ કુર્આન પઢો છો, તો જે લોકો આખિરતને માનતા નથી, તેઓની અને આપની વચ્ચે અમે એક અદૃશ્ય પડદો કરી દઈએ છીએ. (૪૫) અને અમે તેઓના દિલો પર તેના સમજવાથી પડદા

અને તેઓના કાનોમાં બોજો નાખી દઈએ છીએ અને જ્યારે કુર્આનમાં આપ આપના પરવરદિગારને એકલા વર્ણન કરો છો ત્યારે તેઓ તિરસ્કાર દર્શાવી પૂઠ ફેરવી ચાલતી પકડે છે. (૪૬) જ્યારે એ લોકો આપના તરફ કાન ધરે છે, તો જે હેતુથી તેઓ (કુર્આન) સાંભળે છે, તેને અમે ખૂબ જાણીએ છીએ તેમજ (તેની પણ અમને ખબર છે) જ્યારે તેઓ ખાનગી મસલત કરે છે ત્યારે એ જુલ્મીઓ એમ કહે છે કે, તમે એક એવા માણસની તાબેદારી કરો છો કે, જેના પર જાદૂ કરવામાં આવ્યુ છે. (૪૭) (હે નબી સલ. !) જોઈ લો, આપના ઉપર કેવા કેવા દાખલાઓ બંધ બેસાડે છે ! તો (એમ કરી) તેઓ ભટકતા ફરે છે, જેથી (હવે ખરો) માર્ગ મેળવી શકતા નથી. (૪૮) અને એ લોકો કહે છે કે, જ્યારે અમે હાડકાં અને ચૂરેચૂરો થઈ જઈશું તો શું અમે નવેસરથી પેદા થઈને ફરીથી ઉઠીશું ? (૪૯) આપ ફરમાવી દો કે તમે પથ્થર અથવા લોખંડ બની જાઓ (૫૦) અથવા કોઈ એવી મખ્લૂક જેને તમે પોતાના દિલમાં બહુ જ મુશ્કેલ સમજો તે થઈ જાઓ (તો પણ સજીવન થશો) તો ફરી હવે તેઓ પૂછશે કે (તે હાલતમાં) અમને કોણ પાછા સજીવન કરશે ? આપ ફરમાવી દો કે, તે જ જેણે તમને પહેલી વાર પેદા કર્યા. તો પછી તેઓ (અચંબાથી) આપની આગળ પોતાના માથાં હલાવશે અને પૂછશે કે, એ ક્યારે થશે ? આપ ફરમાવી દો કે, તેનું નજીક જ હોવું સંભવિત છે. (૫૧) એવું તે દિવસે થશે કે અલ્લાહપાક (ફરિશ્તા મારફતે) તમને પુકારશે તો તમે તેના વખાણ કરતા ચાલ્યા આવશો અને એમ ધારશો કે તમે બહુ જ થોડી વાર થોભ્યા હતા. (૫૨)

ખુદાઈ ઢીલ માનવીને અઝાબપાત્ર ન બનાવી દે ! :

તમારો પરવરદિગાર એવો (ઉપકારકર્તા) છે, જે તમારા માટે સમુદ્રમાં વહાણ ચલાવે છે, કે જેથી તમે તેના ફઝલ (રોજી)ની તલાશ કરો. બેશક, તે તમારા ઉપર બહુ દયાળુ છે. (૬૬) અને જ્યારે સમુદ્રમાં તમારા ઉપર કોઈ આફત આવે છે (એટલે ડૂબવાનો ભય હોય છે) ત્યારે અલ્લાહપાકના સિવાય જેટલાઓને તમે પુકારો છો, તે સૌ ગુમ થઈ જાય છે. પછી જ્યારે તે અલ્લાહપાક તમને બચાવી ખુશકી (જમીન) તરફ લાવે છે, ત્યારે તમે

મોઢું ફેરવી લો છો અને ઈન્સાન બહુ જ નાશુક્રો છે. (૬૭) તો શું તમે આ વાતથી નિર્ભય થઈ ગયા કે તમને ધરતી પર કિનારે લાવી જમીનમાં ધસાવી દે અથવા તમારા ઉપર પથ્થર વરસાવનાર વાવાઝોડું મોકલી આપે. ફરી તમે પોતાનો કોઈ બચાવ કરનાર મેળવો નહિ (૬૮) અથવા તમે આ વાતથી નિર્ભય થઈ ગયા કે તમને બીજી વખત સમુદ્રમાં જ લઈ જાય; પછી તે તમારા પર પવનનું સખ્ત તોફાન મોકલી આપે. પછી તમારી નાશુક્રીના બદલે તમને ડૂબાડી દે. તો પછી એ વિશે તમારા તરફથી અમારો પીછો કરનાર તમને કોઈ નહિ મળે. (૬૯) અને અમે આદમ (અલૈ.)ની અવલાદને ઈઝઝત આપી અને અમે તેમને જમીન તથા સમુદ્રમાં સવારી આપી અને અમે તેમને સ્વચ્છ વસ્તુઓથી રોજી આપી અને અમે તેમને અમારી મખ્લૂકમાંથી ઘણાઓ કરતાં શ્રેષ્ઠતા આપી વધારી દીધા. (૭૦) (તે વખત યાદ કરો) જે દિવસે અમે તમામ માણસોને તેઓના સરદારો સહિત (હશ્રના મેદાનમાં) બોલાવીશું, પછી જે માણસને તેનું અઅમાલનામું તેના જમણા હાથમાં આપવામાં આવશે, તો તે લોકો પોતાનું અઅમાલનામું (હરખભેર) વાંચશે અને તેમનું જરા બરાબર પણ નુકસાન નહિ થાય. (૭૧) અને જે કોઈ આ જગતમાં (નજાતનો માર્ગ જોવાથી) આંધળો રહ્યો, તો તે આખિરતમાં પણ આંધળો જ અને (મુક્તિના માર્ગથી) બહુ દૂર પડેલો રહેશે. (૭૨)

અલ્લાહપાકની કોઈ અવલાદ અને ભાગીદાર નથી :

અને ફરમાવી દો કે સઘળી ખૂબીઓ (ખાસ) અલ્લાહપાકના જ માટે છે, જે અવલાદ રાખતો નથી અને જેનો બાદશાહીમાં કોઈ ભાગીદાર નથી અને તે એવો નથી કે નબળાઈના કારણે તેનો કોઈ મદદગાર હોય અને આપ અલ્લાહપાકને મોટો ગણી તેની ખૂબ વડાઈ બયાન કર્યા કરો. (૧૧૧)

❋ સૂરએ કહ્ફ ❋

દુન્યવી જિંદગીની હકીકત ઉદાહરણ સાથે :

અને (હે નબી સલ. !) તે લોકોને દુનિયાની જિંદગીની હાલત વર્ણવી દો કે તે એવી છે, જાણે અમે આકાશથી પાણી વરસાવ્યું. ફરી તેના વડે

જમીનની લીલોતરી ખૂબ નીકળી. પછી તે (સૂકાઈને) ચૂરેચૂરા થઈ ગઈ કે જેને હવા ઉડાવતી ફરે અને અલ્લાહપાક દરેક વસ્તુ પર સંપૂર્ણ કાબૂ ધરાવે છે. (૪૫) માલ તથા અવલાદ દુન્યવી જીવનની શોભા છે અને બાકી રહેનાર નેકીઓ આપના પરવરદિગારની નજીક બદલાની રૂએ બહુ બેહતર તેમજ આશાની રૂએ પણ ઘણી જ બેહતર છે. (૪૬) (તે વખત યાદ કરો) જે દિવસે અમે પર્વતોને (તેની જગ્યાએથી) હઠાવી (ઉડાવી) દઈશું અને આપ પૃથ્વીને સપાટ મેદાન જોશો અને અમે તેઓ સૌને (કબરોથી ઉઠાવી) એકઠા કરીશું. ફરી તેઓમાંથી એકને પણ છોડીશું નહિ. (૪૭) અને તે સઘળા આપના પરવરદિગારની રૂબરૂ હારબંધ હાજર કરવામાં આવશે. (પછી કહેવામાં આવશે કે) જુઓ, આખરે તમો અમારી પાસે આવી પહોંચ્યા, જેવી રીતે કે અમે તમને પહેલી વાર (દુનિયામાં) પેદા કર્યા હતા, પણ તમે તો એવું સમજતા હતા કે, તમારા માટે અમે કોઈ વાયદો કરેલો વખત લાવીશું નહિ. (૪૮) અને હિસાબની બુક (ખુલ્લી) મૂકવામાં આવશે ત્યારે આપ ગુનેહગારોને જોશો કે તેમાં જે કંઈ (લખાયેલું) હશે, તેનાથી તેઓ ડરતા હશે અને તેઓ કહેતા હશે કે, હાય અમારી કમબખ્તી ! આ કર્મપોથીની અજબ હાલત છે કે, એણે ન કોઈ નાની વાત છોડી, ન મોટી વાત (છોડી); પરંતુ સૌને લખી રાખી છે અને તેઓએ જે કંઈ (દુનિયામાં) કર્યું હશે, તે સઘળું (નોંધ થયેલું) સામે જોશે અને આપનો પરવરદિગાર કોઈના ઉપર જુલ્મ કરશે નહિં. (૪૯)

અલ્લાહપાકના ઈલ્મ-જ્ઞાનની કોઈ હદ નથી :

(હે નબી સલ. !) આપ ફરમાવી દો કે, અગર મારા પરવરદિગારની વાતો (લખવા) માટે સમુદ્ર(ના પાણી)ની રોશનાઈ હોય (અને તેનાથી લખવું શરૂ કરો) તો મારા પરવરદિગારની વાતો પૂરી થવા પહેલાં સમુદ્ર ખૂંટી જાય. (પછી) ભલેને તેની મદદ માટે તેના જેવો બીજો (સમુદ્ર) પણ લઈ આવીએ. (૧૦૯) આપ ફરમાવી દો કે, હું પણ તમારા જેવો જ એક માણસ છું, (પણ) મારી પાસે આ વહી આવે છે કે તમારો ખરો મઅ્બૂદ એક જ મઅ્બૂદ છે. માટે જે કોઈ પોતાના પરવરદિગારની મુલાકાતની

આશા (માન્યતા) રાખતા હોય તો તેને સત્કાર્યો કરતાં રહેવું જોઈએ અને તે પોતાના પરવરદિગારની બંદગીમાં બીજા કોઈને શરીક કરે નહિં. (૧૧૦)

❋ સૂરએ મરયમ ❋

ઘડપણ તથા પત્નીના વાંઝ હોવા છતાં અવલાદ આપવી અલ્લાહ તઆલાની કુદરત :

હે ઝકરિય્યા (અલૈ.) ! ચોક્કસ અમે આપને એક એવા પુત્રની ખુશખબરી આપીએ છીએ, જેનું નામ ‘યહ્યા’ હશે. એ પહેલાં કોઈને અમે એ નામનો બનાવ્યો નથી. (૭) ઝકરિય્યા (અલૈ.)એ અરજ કરી : હે પરવરદિગાર ! મારે ત્યાં પુત્ર કેવી રીતે થશે ? જ્યારે કે મારી પત્ની વાંઝણી છે અને હું વૃદ્ધાવસ્થાના છેલ્લે દરજ્જે પહોંચી ગયો છું. (૮) (ફરિશ્તાએ) કહ્યું કે, એવી જ સ્થિતિમાં થશે. આપના પરવરદિગારે કહ્યું છે કે, આ મારા માટે તદ્દન સહેલું છે અને પ્રથમ આપને પણ હું પેદા કરી ચૂક્યો છું જ્યારે આપ કંઈ જ વસ્તુ ન હતા. (૯)

❋ સૂરએ તાહા ❋

અલ્લાહપાકની યાદથી જ શાંતિ મળશે :

અને જે મારી યાદથી મોઢું ફેરવશે, તો તેને (દુનિયામાં) તંગીનું જીવન મળશે અને કિયામતના દિવસે અમે તેને આંધળો કરી ઉઠાવીશું. (૧૨૪) ત્યારે તે અરજ કરશે કે, હે મારા પરવરદિગાર ! તેં મને આંધળો કરી કેમ ઉઠાવ્યો ? અને હું તો (દુનિયામાં) દેખતો હતો ? (૧૨૫) (અલ્લાહપાક) ફરમાવશે : એવી જ રીતે તારી પાસે અમારી આયતો આવી હતી, તો તું તેને ભૂલી ગયો અને એવી જ રીતે આજે તું વિસરાઈ જશે. (૧૨૬) અને એવી જ રીતે અમે તે માણસને પણ શિક્ષા આપીશું, જે હદ વટાવી ગયો અને પોતાના પરવરદિગારની વાતો પર યકીન લાવ્યો નહિ અને ચોક્કસ આખિરતનો અઝાબ બહુ સખ્ત અને વધુ ટકી રહેનાર છે. (૧૨૭) તો શું તેઓને આ વાતથી પણ સૂજ ન પડી કે અમે એમના પહેલાં (એ જ

ઈન્કારના કારણે) એવી ઘણી કૌમોનો નાશ કરી નાખ્યો, જેઓની જગ્યા-ઓમાં હવે એ લોકો હરેફરે છે ! બેશક, એમાં અક્કલમંદો માટે ઘણી નિશાનીઓ છે. (૧૨૮)

❋ સૂરએ અંબિયા ❋

ખુદાપાક એક જ હસ્તી છે, તેની સાફ દલીલ :

જો તે બન્ને (આકાશ-પૃથ્વી)માં અલ્લાહપાકના સિવાય બીજા મઅ્બૂદ હોત, તો તે બન્ને ક્યારનાય બરબાદ થઈ ગયા હોત. માટે અર્શનો માલિક અલ્લાહપાક તે વાતોથી પાક છે, જેને એ લોકો બતાવે છે. (૨૨)

આકાશ અને પૃથ્વીને અલગ પાડવા માનવીઓ ઉપર અપાર એહસાન છે :

અલ્લાહ તઆલાએ પોતાની કુદરતથી આકાશ-પૃથ્વીને જુદા પાડી દરેકના તબક્કા જુદા બનાવ્યા, તો પણ બન્નેના મોં બંધ હતા કે આકાશથી વરસાદ થતો ન હતો. જમીનમાંથી લીલોતરી ઉગતી ન હતી. આખરે અલ્લાહપાકે માનવીઓના લાભાર્થે બન્નેના મોં ખોલી દીધા. ઉપરથી વરસાદ પડ્યો, નીચેથી જમીનના છિદ્રો ખુલી ગયા. વળી, એ જ પૃથ્વીમાંથી નહેરો, નદીઓ, અનેક ધાતુઓની ખાણો, પદાર્થો તથા અનેક પ્રકારની લીલોતરી કાઢી. આકાશને અગણિત તારાઓ વડે શણગાર્યું અને દરેકની જગ્યા જુદી જુદી કરી ચાલમાં તફાવત રાખ્યો. પ્રાણીઓને પાણીથી એટલે વીર્યથી બનાવ્યા. આવી નિશાનીઓ જોવા છતાં તવહીદનું યકીન કરતા નથી.

અને શું એ મુન્કિરોએ નથી જાણ્યું કે આકાશ અને પૃથ્વી બન્ને (પ્રથમ) બંધ મ્હોંના હતા. પછી અમે તેમને ખોલી દીધા અને અમે પાણીથી દરેક પ્રાણવાળી વસ્તુ બનાવી. છતાં પણ શું તેઓ યકીન કરતા નથી ? (૩૦) અને અમે પૃથ્વીમાં ભારે બોજા (પર્વતો) એટલા માટે મૂકી દીધા કે કદી તે લોકોને લઈ ડોલવા ન લાગે અને તે (જમીનમાં) અમે પહોળા પહોળા રસ્તા બનાવ્યા કે જેથી તેઓ માર્ગ મેળવી શકે. (૩૧) અને અમે (તેના ઉપર) આકાશને એક સુરક્ષિત છત (જેવું) બનાવ્યું, પણ એ લોકો તે (આકાશ)માંની

નિશાનીઓ પ્રત્યે લક્ષ આપતા નથી. (૩૨) અને તે જ (શક્તિમાન) અલ્લાહ તઆલા છે, જેણે રાત્રિ અને દિવસ તથા સૂર્ય અને ચંદ્ર બનાવ્યા. દરેક પોતપોતાના વર્તુળમાં ફર્યા કરે છે. (૩૩) અને અમે તમારા પહેલાં પણ કોઈ માનવીને અમર બનાવ્યો નથી ત્યારે આપ મરણ પામો તો શું તે લોકો (દુનિયામાં) સદા રહેશે ? (૩૪) પ્રત્યેક પ્રાણી મૌતનો સ્વાદ ચાખશે અને અમે તમને પરીક્ષા તરીકે બુરી અને ભલી સ્થિતિઓ વડે અજમાવીએ છીએ અને (આખરે) તમે સૌ અમારી જ પાસે પાછા આવશો. (૩૫)

❋ સૂરએ હજ્જ ❋

માનવી ક્યા મોઢે ખુદાપાક અને કિયામતનો ઈન્કાર કરે છે, તે પોતાની હસ્તી ઉપર વિચાર કરે :

હે લોકો ! અગર તમે (કિયામતમાં) ફરી સજીવન થવા વિશે શંકામાં હો, તો (વિચારો કે પ્રથમ) અમે તમને માટીથી બનાવ્યા, ફરી વીર્યથી, પછી જામેલા લોહીથી, ફરી સ્વરૂપ બનેલા માંસના લોચાથી અને સ્વરૂપ વિનાના લોચાથી કે જેથી અમે તમારી સમક્ષ (પોતાની કુદરત) જાહેર કરી દઈએ અને જેને અમે ચાહીએ છીએ તેને એક (નિર્માણ) થયેલી મુદ્દત (પ્રસૂતિ) સુધી ગર્ભાશયમાં થોભાવી રાખીએ છીએ. ફરી એટલા સુધી (મોહલત આપીએ છીએ) કે પોતાની ભર જુવાનીએ પહોંચો, પણ તમારામાંથી અમુક (જલદી) મરણ પામે છે અને તમારામાંથી કોઈ નકામી ઉંમર (વૃદ્ધાવસ્થા) સુધી પહોંચાડી દેવામાં આવે છે કે, જેથી એક વસ્તુ સમજ્યા પછી તેને કંઈ સમજે નહિ અને (હે જોનાર !) પૃથ્વીને તું (એક વખત) સૂકી જુએ છે. પછી જ્યારે અમે તેના ઉપર પાણી વરસાવીએ છીએ ત્યારે તે તાજી થઈ જાય છે અને ઉપસી આવે છે. અને દરેક પ્રકારની રળિયામણી વસ્તુઓ ઉગાવી દે છે. (૫) આ (બધું) એ કારણથી થયું કે અલ્લાહપાક જ હસ્તીમાં કામિલ છે અને તે જ નિર્જીવોને સજીવન કરે છે અને તે જ દરેક વસ્તુ પર શક્તિમાન છે. (૬) અને એ (બધું આ કારણે થયું) કે કિયામત આવનાર છે. તેમાં જરાય શંકા નથી અને એ કે અલ્લાહપાક કબરવાળાઓને ઉઠાવશે. (૭)

શું આપે જોયું (જાણ્યું) નથી કે, અલ્લાહપાકને સૌ સિજદો કરે છે. જે કોઈ આકાશોમાં છે અને જે કોઈ પૃથ્વીમાં છે અને સૂર્ય તથા ચંદ્ર અને તારા તથા પર્વતો અને વૃક્ષો તથા પશુઓ અને ઘણા લોકો પણ અને ઘણાખરા (લોકો) એવા છે કે (તાબેદારી નહિ કરવાથી) તેઓના ઉપર અઝાબ નિર્માણ થઈ ચૂક્યો છે અને (સત્ય એ છે કે) અલ્લાહપાક જેને ઝલીલ કરે તેને કોઈ માન આપનાર નથી. બેશક, અલ્લાહપાક (હિકમત અનુસાર) જે ચાહે છે તે કરે છે. (૧૮)

આકાશને પૃથ્વી ઉપર તૂટી પડવાથી કોણે રોકી રાખ્યુ છે ?

અલ્લાહપાક ખરો (મઅ્બૂદ) છે, અને તેના સિવાય તેઓ જેની પૂજા કરે છે, તે તદ્દન બાતિલ છે. અને અલ્લાહપાક જ સર્વોપરી (તથા) મોટો છે. (૬૨) શું આપે આ નથી જોયું કે, અલ્લાહપાક આસમાનથી પાણી વરસાવે છે, જેથી જમીન લીલીછમ થઈ જાય છે ? બેશક, અલ્લાહ તઆલા છૂપી યુક્તિઓ જાણનાર (અને) ખબર રાખનાર છે. (૬૩) જે કંઈ આકાશોમાં છે અને જે કંઈ પૃથ્વીમાં છે, તે સૌ તેનું જ છે. અને બેશક, અલ્લાહ તઆલા એવો છે, જે કોઈનો મોહતાજ નથી (અને) વખાણપાત્ર છે. (૬૪) શું આપે આ નથી જોયું કે, જે કંઈ પૃથ્વીમાં છે, તેને અલ્લાહપાકે તમારા કાબૂમાં કરી દીધું છે. તેમજ વહાણોને પણ જે સમુદ્રમાં તેના હુકમથી ચાલે છે ! અને તે જ આકાશને પૃથ્વી પર તૂટી પડવાથી થોભાવી રાખે છે, પરંતુ તેના હુકમથી (હુકમ થશે તો પડી જશે). બેશક, અલ્લાહપાક લોકો પર અતિ માયાળુ (અને) મહા દયાળુ છે. (૬૫) અને તેણે જ તમને જિંદગી આપી, ફરી તે (વખતસર) મૌત આપશે. પછી સજીવન પણ કરશે. બેશક, ઈન્સાન બહુ નાકદરો છે. (૬૬)

શિર્ક બાબતે જગતભરના માનવીઓને એક સાદુ ઉદાહરણ :

હે લોકો ! એક ઉદાહરણ વર્ણન કરવામાં આવે છે, તેને ધ્યાનપૂર્વક સાંભળો. એમાં કંઈ જ શંકા નથી કે, અલ્લાહપાકને છોડી તમે જે વસ્તુઓને પૂજો છો, તે ભલેને સૌ એકત્ર થઈ જાય, તો પણ કદાપિ એક માખ પણ પેદા

કરી શકતા નથી. અને જો માખ તેઓની પાસેથી કંઈ ખૂંચવી લઈ જાય તો તેઓ તે વસ્તુને તેની પાસેથી છોડાવી શકતા નથી. એવા પૂજક તથા પૂજ્ય અશક્ત છે. (૭૩) અલ્લાહપાકની જેવી તઅઝીમ કરવી જોઈએ, તેવી તેઓએ કરી નહિ. બેશક, અલ્લાહપાક મહા બળવાન અને જોરાવર છે. (૭૪)

❋ સૂરએ મુઅ્મિનૂન ❋

માનવીની હકીકત :

અને અમે ઈન્સાન (હઝ. આદમ અલૈ.)ને માટીના સત્વથી બનાવ્યો છે. (૧૨) પછી અમે તેને વીર્યબિંદુ બનાવીને એક સુરક્ષિત સ્થળ (ગર્ભાશય)માં રાખ્યો. (૧૩) પછી અમે તે વીર્યબિંદુને જામેલું લોહી બનાવ્યું. ફરી તે જામેલા લોહીથી માંસનો લોચો બનાવ્યો. ફરી તે લોચા(ના અમુક ભાગ)થી હાડકાં બનાવ્યા. ફરી તે હાડકાં પર માંસ ચઢાવી દીધું. ફરી અમે (તેમાં પ્રાણ નાખી) તેને એક નવા જ સ્વરૂપમાં બનાવી દીધો. તો અલ્લાહ તઆલાની કેવી મોટી શાન છે, જે સૌથી બેહતર બનાવનાર છે ! (૧૪) ફરી તમે એના પછી જરૂર મૃત્યુ પામશો. (૧૫) પછી તમે કિયામતના દિવસે (પુનઃ) સજીવન કરવામાં આવશો. (૧૬)

માનવી ઉપર ખુદાઈ મહેરબાનીઓ :

અને અમે તમારા ઉપર સાત આકાશ બનાવ્યા છે. અને અમે સૃષ્ટિ (મખ્લૂક)થી બેખબર નથી. (૧૭) અને અમે આકાશથી માપસર પાણી વરસાવ્યું. પછી અમે તેને (અમુક મુદ્દત) જમીનમાં થોભાવી રાખ્યું અને અમે (જેમ વરસાવવા શક્તિમાન છીએ તેમ) તેને લઈ જવા ઉપર (પણ) શક્તિમાન છીએ. (૧૮) ફરી તે (પાણી) વડે અમે તમારા માટે ખજૂર અને દ્રાક્ષના બગીચા ઉત્પન્ન કર્યા, જેમાં તમારા માટે ઘણા ફળો (ઉત્પન્ન થાય) છે અને તેમાંથી તમે ખાઓ પણ છો. (૧૯) અને (તે પાણી વડે) એક ઝાડ પણ (ઝયતૂનનું ઉગાવ્યું) કે જે તૂરે સીનામાં (બહુ) પેદા થાય છે, જે (માલિસ કરવાના) તેલ સહિત તથા ખાનાર માટે સાલનના ઉપયોગ તરીકે ઉગે છે. (૨૦) અને તમારા માટે પશુઓમાં પણ વિચારવાની બાબત છે કે,

તે પશુઓના પેટમાંની વસ્તુથી અમે તમને (દૂધ) પિવડાવીએ છીએ. વળી, તમારા માટે તે પશુઓમાં (બીજા પણ) ઘણા લાભો છે, અને તેમાંથી કેટલાકને તમે ખાઓ પણ છો (૨૧) અને તે પશુઓ પર તથા વહાણો પર તમો સવાર (પણ) થાઓ છો. (૨૨)

આકાશ પાતાળની ચોકસાઈપૂર્વક સઘળી વ્યવસ્થા કોણ સંભાળી રહ્યું છે ?

અને તે (અલ્લાહપાક) એવો છે, જેણે તમારા માટે કાન અને આંખો તથા દિલ બનાવ્યા, (પણ) તમે બહુ જ થોડો આભાર માનો છો. (૭૮) અને તેણે જ તમને પૃથ્વીમાં ફેલાવી રાખ્યા છે અને તમે તેના જ તરફ (કિયામતમાં) એકઠા થઈ જશો. (૭૯) અને તે એવો છે, જે જિવાડે છે અને મૃત્યુ આપે છે અને રાત તથા દિવસમાં વધઘટ કરવું તેનું જ કામ છે. તો શું તમે (એટલું પણ) સમજતા નથી ? (૮૦) વાત એમ છે કે, એ લોકો તો તેવું જ કહી રહ્યા છે, જેવું કે આગલા (કાફિર) લોકો કહ્યા કરતા હતા. (૮૧) (એટલે) એમ કહે છે કે શું જ્યારે અમે મરણ પામીશું ને માટી તથા હાડકાં થઈ જઈશું ત્યારે શું અમે ફરી સજીવન થઈ ઉઠીશું ? (૮૨) આ વાયદો તો અમને તથા અમારા બાપદાદાને પહેલાંથી જ થતો આવ્યો છે, (પણ) એ તો કંઈ નથી. માત્ર આગલાઓથી ચાલતી આવતી કલ્પિત વાર્તા છે. (૮૩) આપ પૂછો કે પૃથ્વી તથા જે કંઈ તેમાં છે, તે કોનું છે. જો તમે જાણતા હો (તો બતાવો ?) (૮૪) તેઓ ઝટ બોલી ઉઠશે કે, સઘળું અલ્લાહપાકનું જ છે. આપ ફરમાવી દો કે, પછી તમે વિચારતા કેમ નથી ? (૮૫) (તેઓને) આપ પૂછો કે સાતેવ આકાશોનો માલિક અને મહાન અર્શનો ધણી કોણ છે ? (૮૬) તેઓ ઝટ કહેશે કે (એ તો) અલ્લાહ તઆલાના જ છે. (ત્યારે) આપ ફરમાવી દો કે, પછી તમે (તેનાથી) ડરતા કેમ નથી ? (૮૭) આપ પૂછો કે દરેક વસ્તુનો અધિકાર કોના હાથમાં છે ? અને તે (ચાહે તેને) બચાવી લે છે, પણ તેનાથી કોઈ બચાવી શકતું નથી. જો તમે જાણતા હો તો બતાવો ? (૮૮) હવે પણ તેઓ અલ્લાહ તઆલાને જ માટે બતાવશે. આપ ફરમાવી દો કે, ફરી તમારા પર ક્યાંથી

જાદૂ થઈ જાય છે ? (૮૯) બલ્કે અમે તેઓને સત્ય વાત પહોંચાડી છે અને ખરેખર તેઓ જૂઠા જ છે. (૯૦) અલ્લાહપાકે ન તો કોઈને પુત્ર બનાવ્યો છે અને ન તેની સાથે કોઈ બીજા મઅ્બૂદ છે. જો એમ હોત તો દરેક મઅ્બૂદ પોતાની મખ્લૂકને (ભાગ પાડી) જુદી કરી લેત અને એકબીજા પર ચઢાઈ કરત. એ લોકો (અલ્લાહપાક વિશે) જે કંઈ વર્ણન કરે છે તેથી અલ્લાહ તઆલા પાક છે. (૯૧) તે ગુપ્ત અને જાહેરનો જાણકાર છે. તો તેઓના શિર્કથી તે બહુ ઉચ્ચતર છે. (૯૨)

શું આ સમગ્ર તંત્ર રમકડા સમાન છે ? :

શું તમે એમ ધારી લીધું હતું કે, અમે તમને રમત તરીકે બનાવ્યા છે. અને આ (માન્યતા) કે તમે અમારી પાસે પાછા નહિ આવો ? (૧૧૫) તો અલ્લાહ તઆલા બહુ ચઢિયાતો છે. જે સાચો બાદશાહ છે, તેના સિવાય કોઈ મઅ્બૂદ નથી. (તે) ઈઝઝતવાળા અર્શનો માલિક છે. (૧૧૬) અને જે કોઈ અલ્લાહપાકની સાથે બીજા કોઈ મઅ્બૂદને પુકારે કે જે(ના પૂજ્ય હોવા)ની કોઈપણ સનદ તેની પાસે નથી, તો તેનો હિસાબ તેના પરવરદિગારની પાસે છે. બેશક, કાફિરો મુક્ત થનાર નથી. (૧૧૭) અને આપ એમ દુઆ કર્યા કરો કે, હે મારા પરવરદિગાર ! મને માફ કર અને (મારા પર) દયા કર અને તું સૌ દયાળુઓથી બેહતર છે. (૧૧૮)

❋ સૂરએ નૂર ❋

લોકોના ઘરોમાં પ્રવેશવાના કાયદાઓ-પરવાનગીઓ પણ મહાન ઉપકાર : આપસી લડાઈ-ઝઘડાઓ દૂર કરનારા :

હે ઈમાનવાળાઓ ! તમે પોતાના (ખાસ) ઘરો સિવાય (બીજા) કોઈ ઘરમાં દાખલ ન થાઓ. જ્યાં સુધી કે પરવાનગી ન મેળવો અને તે ઘરવાળાઓ પર સલામ ન કરી લો. એ (પરવાનગી લેવું) તમારા માટે બેહતર છે (અને આ વાત એટલા માટે બતાવી) કે જેથી તમે ખ્યાલ રાખો. (૨૭) ફરી જો તે (ઘરો)માં તમને કોઈ ન જણાય તો (પણ) તેમાં ન જાઓ, જ્યાં સુધી કે તમને પરવાનગી ન મળે અને જો તમને એ જવાબ મળે કે

(હમણાં) પાછા જાઓ, તો તમે પાછા ચાલ્યા આવો. એ જ વાત તમારા મટો પવિત્રતર છે. અને તમે જે કંઈ કરો છો, તેને અલ્લાહ તઆલા જાણે છે. (૨૮) તમારા ઉપર એવા ઘરોમાં દાખલ થવાનો કંઈ ગુનોહ નથી, જ્યાં કોઈ રહેતુ ન હોય (અને) તેમાં તમારો કંઈ સામાન હોય અને અલ્લાહ તઆલા તેને જાણે છે, જે કંઈ તમે જાહેર કરો છો અને જે કંઈ છુપાવો છો. (૨૮)

જે મકાનમાં ખાસ રીતે કોઈ રહેતું નથી, બલ્કે પબ્લિક મકાન છે, જેમકે મુસાફિરખાનું, ધર્મશાળા, મસ્જિદ, મદ્રસા, ખાનકાહ વગેરે, તો અગર તેવા મકાનમાં તમારી કોઈ ચીજ હોય અથવા થોડા દિવસ તેમાં ઉતરવાની જરૂર હોય તો ત્યાં જવા માટે પરવાનગીની જરૂર નથી. આ હુકમો તમારી સઘળી છુપી અને જાહેર હાલતોની રિઆયત રાખી ફિત્ના-ફસાદના દરવાજા બંધ કરવા ખાતર આપ્યા છે. તો એ જ હેતુથી અમલ કરો.

અલ્લાહપાકના નૂરથી જ સમગ્ર જગત રોશન છે :

અલ્લાહ તઆલા આકાશો અને પૃથ્વીને નૂર આપનાર છે. તેના નૂરની મિસાલ (મુઅમિનના દિલમાં) એવી છે, જાણે એક તાક (ગોખલો) છે, જેમાં એક દીવો હોય (અને) તે દીવો કાચના ફાનસમાં (મૂક્યો) હોય (અને) તે કાચનુ ફાનસ એવું સાફ (હોય) જાણે એક ચમકતો તારો. (વળી,) તે દીવો એક બરકતવાળા ઝાડ(ના તેલ)થી રોશન કરવામાં આવે છે, જે ઝયતૂન(નું ઝાડ) છે. તે નથી પૂર્વ તરફ કે નથી પશ્ચિમ તરફ. એવું લાગે છે કે, તેનું તેલ જો કે તેને આગ અડી ન હોય છતાં (બેહદ સફાઈથી પોતાની મેળે જ) સળગી ઉઠશે. (ફરી જો સળગી ઉઠે) તો પ્રકાશ પર પ્રકાશ છે. (અને) અલ્લાહપાક પોતાના આ નૂર સુધી જેને ચાહે છે તેને માર્ગ દેખાડી આપે છે. અને અલ્લાહપાક લોકોના (સમજવા) માટે દાખલા બયાન કરે છે અને અલ્લાહપાક દરેક વસ્તુને ખૂબ જાણે છે. (૩૫)

મતલબ કે અલ્લાહ તઆલાથી જ આકાશ અને પૃથ્વીની રોનક અને આબાદી છે. અલ્લાહપાકની મદદ ન હોય તો સઘળુ વેરાન થઈ જાય.

સઘળી મખ્લૂકને હસ્તીનું નૂર તેના તરફથી જ મળ્યું છે. ચંદ્ર, સૂર્ય, તારા, ફરિશ્તા, નબીઓ, વલીઓમાં જે જાહિરી કે બાતિની નૂર અને પ્રકાશ છે, તે તેના જ નૂરના ખજાનામાંથી મળેલું છે. હિદાયતની જે ઝલક કોઈને પહોંચે છે, સર્વોપરી બારગાહથી જ પહોંચે છે.

એમ તો અલ્લાહપાકના નૂરથી આખા જગતની હસ્તી છે, પરંતુ દીનદાર મુઅમિનોને ખુદાઈ નૂરથી હિદાયત અને મઅ્રિફતનો જે ખાસ હિસ્સો મળે છે તેની મિસાલ એવી સમજો, જાણે મુઅમિનનું શરીર એક ગોખલા સમાન છે, જેના અંદર એક તારા સમાન ચળકતા કાચના ફાનસરૂપી દિલ છે. જેનો સબંધ ઉપરના આલમ સાથે છે. તે કાચના ફાનસમાં મઅરિફત અને હિદાયતનો દીવો બળે છે. તે એવા સ્વચ્છ તેલથી સળગે છે, જે ઘણા જ મુબારક ઝયતૂનના ઝાડથી નીકળે છે અને ઝયતૂન પણ એવું જેને પૂર્વ કે પશ્ચિમ તરફ કંઈ આડ નથી. એટલે કે ખુલ્લા મેદાનમાં છે. જેથી સવાર-સાંજ પૂરો તડકો પહોંચવાથી તેલ અતિ સરસ લાગે છે. સારાંશ કે તેનું તેલ એવું નિર્મળ અને સ્વચ્છ છે કે, સળગાવતાં પહેલાં જ પોતે સળગી ઉઠશે. તો આ તેલથી મુરાદ હિદાયત અને તૌફીકનું નૂર છે, જે અલ્લાહપાકના તરફથી મુઅમિનને શરૂઆતથી જ મળ્યુ હતું. સાર એ થયો કે મુઅમિનના દિલનું ફાનસ ઘણું જ સાફ હોય છે અને અલ્લાહ તઆલાની તૌફીકના નૂરથી તેમાં હક વાત કબૂલ કરવાની એટલી બધી લાયકાત છે કે જાણે પોતે જ રોશન થઈ જવા તૈયાર છે. તેવી હાલતમાં જ્યાં જરા પણ આગ પહોંચી એટલે નબીની સોહબત અથવા કુર્આનની રોશની તેની સાથે લાગી કે એકદમ ભડકો થઈને નૂર પર નૂર થઈ ગયું.

વરસાદની પ્રક્રિયા અને પશુઓ-પ્રાણીઓના પ્રકારો, અલ્લાહપાકની રહમત-કુદરતની નિશાનીઓ :

શું તમને ખબર નથી કે અલ્લાહપાક વાદળોને ચાલતાં ફરે છે. ફરી તેમને આપસમાં મેળવી દે છે. પછી તેમને પડ ઉપર પડ બનાવી દે છે. પછી આપ વરસાદને જુઓ છો કે તે (વાદળ)ના વચમાંથી નીકળે છે અને

તે જ વાદળથી એટલે તેના પહાડ જેવા ટુકડાઓમાંથી કરા વરસાવે છે. ફરી ચાહે તેના (જાન અથવા માલ) ઉપર તેમને નાખે છે અને ચાહે તેનાથી તેને હટાવે દે છે. એવું લાગે છે કે, તેની વીજળીનો ઝબકારો આંખોને ઝડપી લેશે. (૪૩) અલ્લાહપાક રાત અને દિવસને બદલતો રહે છે. બેશક, એ (સૌ)માં સમજદારો માટે (તવહીદ તરફ) લક્ષ આપવાનો મોકો છે. (૪૪) અને અલ્લાહપાકે દરેક પ્રાણીને પાણીથી બનાવ્યું. પછી તેઓમાંથી કેટલાક એવા છે, જે પોતાના પેટના બળે ચાલે છે અને તેઓમાંથી કેટલાક એવા છે, જે બે પગો પર ચાલે છે. અને તેમાંથી કેટલાક એવા છે, જે ચાર (પગ) પર ચાલે છે. અલ્લાહપાક જે ચાહે તે બનાવે છે. બેશક, અલ્લાહપાક દરેક વસ્તુ પર સંપૂર્ણ શક્તિમાન છે. (૪૫) અલબત્ત, અમે (સત્યને) સ્પષ્ટ રીતે બતાવનાર આયતો મોકલી અને અલ્લાહપાક જેને ચાહે છે, તેને (જન્નતની) સીધી રાહ પર ચલાવે છે. (૪૬)

❋ સૂરએ ફુરકાન ❋

મૂર્તિઓ નફા-નુકસાન અને જીવન-મરણની માલિક નથી, બલ્કે પોતાની પણ માલિક નથી :

તે (અલ્લાહપાક)ની મહાન બરકત છે, જેણે પોતાના ખાસ બંદા (મુહમ્મદ સલ. !) પર ફેંસલાની કિતાબ ઉતારી કે જેથી તે સઘળા જહાન-વાળાઓને ડરાવનાર થાય. (૧) એવો (અલ્લાહપાક) કે જેના માટે આકાશો અને પૃથ્વીની બાદશાહત છે. અને તેણે ન કોઈને (પોતાની) અવલાદ બનાવી અને ન તે બાદશાહતમાં તેનો કોઈ ભાગીદાર છે અને દરેક વસ્તુને તેણે જ બનાવી. ફરી તે દરેકનો જુદો જુદો અંદાજો રાખ્યો, (૨) પણ લોકોએ તેના સિવાય બીજા એવા મઅ્બૂદ બનાવી લીધા કે જે કોઈ વસ્તુના ઉત્પન્નકર્તા નથી, અને (બલ્કે) તેઓ ખૂદ ઉત્પન્ન કરવામાં આવેલા છે. અને તેઓ પોતાને માટે કોઈ નુકસાન (ટાળવા)ના માલિક નથી કે (નથી) કોઈ ભલાઈના (માલિક) અને (કોઈના) મરણના માલિક નથી કે નથી જીવનના કે નથી કોઈના (કિયામતમાં) ફરી સજીવન કરવાના. (૩)

દરેક વસ્તુનો પડછાયો તથા રાત-દિવસ, હવા-પાણી (ખારૂ-મીઠુ) વગેરેમાં અલ્લાહપાકની યાદ :

શું આપે પોતાના પરવરદિગારની (કારીગરી) તરફ નથી જોયું કે તેણે કેવી રીતે પડછાયાને ફેલાવ્યો છે. અને જો તે ચાહત તો તેને (એક જ સ્થિતિ પર) થોભાવી રાખત. ફરી અમે સૂર્યને તેની (વધઘટની) નિશાની બનાવ્યો. (૪૫) ફરી અમે તેને અમારા તરફ ધીમે ધીમે ખેંચી લીધો. (૪૬) અને તે જ (અલ્લાહપાક) છે, જેણે તમારા માટે રાતને પરદાની વસ્તુ અને નિંદ્રાને આરામની વસ્તુ બનાવી અને દિવસને ઉઠી નીકળવા માટે બનાવ્યો. (૪૭) અને તે તે જ છે, જેણે પોતાની રહમત (વરસાદ)થી પહેલાં ખુશખબર લાવનાર હવાઓ ચલાવી અને અમે આકાશથી પવિત્ર કરનાર પાણી વરસાવ્યું, (૪૮) કે જેથી તે વડે મરેલા (સૂકા) પ્રદેશને જીવતો કરીએ. અને અમે તેને અમારી મખ્લૂકમાંથી ઘણા પશુઓ તથા ઘણા માણસોને પિવડાવીએ. (૪૯) અને તે (પાણી)ને અમે તે લોકોની વચ્ચે અનેક રીતે વહેંચી નાખીએ છીએ કે જેથી તેઓ વિચાર કરે, છતાં ઘણાખરા લોકો નાશુક્રી (કુફ્ર) કર્યા વિના રહેતા નથી. (૫૦) અને જો અમે ચાહત તો દરેક વસ્તીમાં એક એક પયગમ્બર મોકલી આપત. (૫૧) માટે આપ કાફિરોની વાત માનશો નહિ અને તે (કુર્આન) વડે બહુ સખ્તીથી તેઓનો મુકાબલો કરો. (૫૨) અને તે જ (અલ્લાહપાક) છે, જેણે બે દરિયાઓને (એકબીજાથી) મળેલાં વહેતા કર્યા, જેમાં એક મીઠો તૃપ્ત કરનાર અને બીજો ખારો કડવો છે. અને તે બન્નેની વચ્ચે (પોતાની કુદરતથી) એક પરદો તથા મજબૂત આડ બનાવી દીધી. (૫૩) અને તે તે જ છે, જેણે મનુષ્યને પાણી (વીર્ય)થી બનાવ્યો. ફરી તેને કુટુંબવાળો તથા સાસરીવાળો બનાવ્યો અને આપનો પરવરદિગાર સઘળું કરી શકે છે. (૫૪) તે (અલ્લાહપાક) બહુ બરકતવાળો છે, જેણે આકાશમાં બુરૂજો (ગ્રહો) બનાવ્યા અને તેમાં એક ચિરાગ (સૂર્ય) અને નૂરાની ચંદ્ર બનાવ્યો. (૬૧) અને તે તે જ છે, જેણે રાત અને દિવસને એક પછી એક આવનાર બનાવ્યા. એવા માણસ માટે (આ વર્ણિત દલીલો છે) જે સમજવા ચાહે અથવા શુક્ર કરવા ચાહે. (૬૨)

❁ સૂરએ નમ્લ ❁

પક્ષીઓ પણ તૌહીદ અને શિર્કને સમજે છે. કાશ ! કે માનવી આ હકીકતને સમજે !

અને સુલયમાન (અલૈ.)એ એક વખત પક્ષીઓની હાજરી લીધી ત્યારે કહ્યું કે, હું હુદહુદને કેમ જોતો નથી, કાં તો તે ગેરહાજર છે. (૨૦) (ગેર હાજરી સાબિત થતાં કહ્યું) કે હું જરૂર તેને સખત શિક્ષા આપીશ અથવા ઝબહ કરી નાખીશ યા તો તે (ગેરહાજરીનો) મારી પાસે કોઈ સ્પષ્ટ પુરાવો રજુ કરે. (૨૧) પછી તે થોડીક જ વારમાં આવી ગયું અને કહેવા લાગ્યું કે ખરેખર, હું એક એવી વસ્તુ જાણીને આવ્યો છું, જેને આપ (હજી) જાણતા નથી અને (તે એ કે) આપની પાસે સબા કૌમની એક પાકી ખબર લાવ્યો છું. (૨૨) બેશક, મેં એક સ્ત્રીને (ત્યાં એવી) જોઈ, જેણી તે લોકો પર રાજ્ય ચલાવે છે અને (રાજ્યને લગતી) દરેક વસ્તુ તેણીને મળેલી છે. અને તેણીનું એક મોટું (અમૂલ્ય) સિંહાસન છે. (૨૩) મેં તેણીને તથા તેણીની કૌમને જોઈ કે અલ્લાહપાકને છોડી સૂર્યને સિજદો કરે છે અને શયતાને તેઓને તેઓના (આ કુફ્રના) કામ ભલા દેખાડી રાખ્યા છે. અને તેણે તેઓને (સીધા) માર્ગથી રોકી લીધા છે, જેથી તેઓ (સત્ય) માર્ગે ચાલતા નથી. (૨૪) અર્થાત્ એવા અલ્લાહપાકને સિજદો કરતા નથી, જે આકાશો અને પૃથ્વીમાંની અદૃશ્ય વસ્તુને બહાર કાઢે છે તથા તમે જે કંઈ (અંતરમાં) છુપાવો છો તેમજ જે કંઈ જાહેર કરો છો, તે બધાને જાણે છે. (૨૫) (તો) અલ્લાહપાક એવો છે કે, તેના સિવાય કોઈ બંદગીને પાત્ર જ નથી (અને) તે મહાન અર્શનો માલિક છે. (૨૬)

માનવીની સઘળી જરૂરતો ફક્ત એક અલ્લાહપાક જ પૂરી કરે છે, પછી કેમ બીજાઓને પુકારો છો ? :

આકાશો તથા પૃથ્વી કોણે બનાવી અને તમારા માટે આકાશથી પાણી કોણે ઉતાર્યું ? ફરી અમે તે વડે રોનકવાળા બગીચા ઉગાડ્યા. (નહિ તો) તમારૂં એ કામ ન હતું કે, તેના ઝાડ ઉગાડી લેત. હવે (બતાવો) અલ્લાહ

તઆલાની સાથે અન્ય કોઈ મઅ્બૂદ (થવા પાત્ર) છે ? કોઈ નથી. (છતાં માનતા નથી;) બલ્કે તે લોકો માર્ગથી ફંટાઈ જાય છે. (૬૦) વારૂ, પૃથ્વીને રહેવા લાયક કોણે બનાવી ? તથા તેની વચ્ચે નદીઓ બનાવી અને તે (પૃથ્વી)ને થોભાવવા માટે બોજા (પર્વતો) મૂક્યા અને બે સમુદ્રો વચ્ચે આડ મૂકી. હવે (બતાવો) અલ્લાહપાકની સાથે અન્ય કોઈ મઅ્બૂદ (થવા પાત્ર) છે ? કોઈ નથી (છતાં માનતા નથી), બલ્કે તેઓમાં ઘણાખરા સમજતા પણ નથી. (૬૧) વારૂ, તદન નિરાધાર માનવી જ્યારે તેને પુકારે છે, તો તેની ફરિયાદ કોણ સાંભળે છે ? અને તેની વિપત્તિને (કોણ) ટાળે છે ? અને તમને પૃથ્વી પર આગલાઓના નાયબ (કોણ) કરે છે ? હવે (બતાવો) અલ્લાહપાકની સાથે અન્ય કોઈ મઅ્બૂદ (થવા પાત્ર) છે ? (પણ) તમે બહુ થોડું લક્ષ આપો છો. (૬૨) વારૂ, તમને જંગલના અને સમુદ્રના અંધકારોમાં કોણ માર્ગ દેખાડે છે ? અને તેની રહમત (વરસાદ) પહેલાં ખુશખબર લાવનાર હવાઓ કોણ ચલાવે છે ? હવે (બતાવો) અલ્લાહપાકની સાથે અન્ય કોઈ મઅ્બૂદ (થવા પાત્ર) છે ? (નહિ જ,) બલ્કે જેને તેઓ શરીક બતાવે છે, તેનાથી અલ્લાહપાક ઉચ્ચતર છે. (૬૩) વારૂ, મખ્લૂકને પહેલી વાર કોણ ઉત્પન્ન કરે છે ? ફરી તેને પાછી સજીવન કરશે (અને) તમને આકાશ(ના પાણી) તથા પૃથ્વી(ની પેદાવાર) વડે કોણ રોજી આપે છે ? હવે (બતાવો) અલ્લાહપાકની સાથે અન્ય કોઈ મઅ્બૂદ (થવા પાત્ર) છે ? (જો તેઓ હા કહે તો) આપ ફરમાવી દો કે, અગર તમે (એ દા'વામાં) સાચા છો, તો તમારી દલીલ રજૂ કરો. (૬૪)

❃ સૂરએ કસસ ❃

કમઝોરોને હુકૂમત આપવી અને તાકતવાળાઓને કમઝોર કરવા ફક્ત અલ્લાહપાકની જ કુદરત :

આ આયતો સ્પષ્ટ કિતાબની છે. (૨) (હે મુહમ્મદ સલ. !) અમે આપને મૂસા (અલૈ.) અને ફિરઔનનો કંઈક હાલ સત્યતાપૂર્વક સંભળાવીએ છીએ, તે લોકો માટે જેઓ ઈમાન રાખે છે. (૩) ચોક્કસ ફિરઔન (મિસર)

દેશમાં બહુ ચઢી ગયો હતો અને તેણે ત્યાંના રહીશોને કેટલાક પક્ષ કરી રાખ્યા હતા, તેમાંથી એક પક્ષનું બળ ઘટાડી રાખ્યુ હતું. તેમના દીકરાઓને રહેંસી નંખાવતો હતો અને તેમની નારીઓ (દીકરીઓ)ને જીવતી રહેવા દેતો હતો. બેશક, તે બહુ ફસાદ કરનાર હતો. (૪) અને અમે ચાહતા હતા કે જે લોકોને (મિસર) દેશમાં કમઝોર કરવામાં આવતા હતા તેમના ઉપર ઉપકાર કરીએ અને (તે એવી રીતે કે) તેમને અગ્રેસર બનાવીએ તથા તેમને (દેશના) માલિક બનાવીએ. (૫) વળી, દેશમાં તેમને સત્તા આપીએ અને અમે તેમના તરફથી ફિરઔન તથા હામાનને તેમજ તેના સૈન્યોને જે તેઓમાંના જ હતા તે બનાવો દેખાડીએ કે જેનાથી તેઓ ડરતા હતા. (૬)

ફિરઔનની સંપૂર્ણ સરકારી મશીનરી છતાં હઝરત મૂસા (અલૈ.)નું જીવંત રહેવુ, બલ્કે તેના મહેલમાં જ આપની સારસંભાળ થવી :

અને અમે મૂસા (અલૈ.)ની માંને હુકમ મોકલ્યો કે, આપ તેમને દૂધ પિવડાવ્યા કરો. ફરી જ્યારે તેમના વિશે તમે ડરો તો તેમને (પેટીમાં મૂકી નાઈલ) નદીમાં નાખી દેજો અને (ડૂબી જવાનો) ભય ન રાખજો તેમજ (વિયોગથી) દિલગીર ન થજો. અવશ્ય અમે તેમને તમારી પાસે પાછા પહોંચાડીશું અને અમે તેમને (વખત આવે) રસૂલ બનાવીશું. (૭) પછી તેમને ફિરઔનના માણસોએ ઉઠાવી લીધા કે જેથી તે તેમના માટે શત્રુ અને ખેદ(નું કારણ) બને. બેશક, ફિરઔન અને હામાન તથા તે બન્નેના સૈન્યો (એ સબંધી) ભૂલ કરનાર થયા. (૮) અને ફિરઔનની પત્નીએ કહ્યું કે, એ (બાળક) તો મારા અને તમારા માટે આંખોની ઠંડક છે, એને મારી નાખો નહિ. કદાચ (ભવિષ્યમાં) તે આપણા કામ લાગે અથવા આપણે તેને પુત્ર બનાવી લઈએ, પણ તેઓને (પરિણામની) કંઈ ખબર ન હતી. (૯) અને (આ બાજુ) સવારે મૂસા (અલૈ.)ની માંનું દિલ અધીરૂં બની ગયું. જો અમે તેણીના દિલને એટલા માટે દઢ બનાવ્યું ન હોત કે તેણી (અમારા) વાયદા પર યકીન કરનારાઓમાં રહે તો તેણી મૂસા (અલૈ.)ના ભેદને જાહેર કરી દેવાના લગભગ હતી. (૧૦) અને તેણીએ તે (મૂસા અલૈ.)ની બહેનને કહ્યું કે, મૂસા (અલૈ.)ની ખબર કાઢ, ફરી તેણી (મહેલમાં જઈ) અજાણ બની

તેને જોતી રહી અને તેઓને (એ બાબતની) ખબર ન થઈ. (૧૧) અને અમે પ્રથમથી જ મૂસા (અલૈ.) પર દૂધ પીવડાવવાવાળીઓને રોકી રાખી હતી. ફરી તેણીએ (મોકો મળતાં) કહ્યું કે, શું હું તમને એક એવું કુટુંબ બતાવું કે જે તમારા માટે આ બાળકની પરવરિશ કરે અને તેઓ તેના શુભેચ્છક પણ હોય ? (૧૨) ફરી (આ યુક્તિથી) અમે મૂસા (અલૈ.)ને તેમની માં પાસે પહોંચાડી દીધા કે જેથી તેણીની આંખો ઠંડી રહે અને દિલગીર ન થાય અને આ પણ જાણી લો કે, અલ્લાહપાકનો વાયદો સાચો હોય છે, પરંતુ ઘણાખરા લોકો જાણતા નથી. (૧૩)

રાત-દિવસની હેરફેર તેના સંપૂર્ણ તાબામાં છે :

અને આપનો પરવરદિગાર જે કાંઈ ચાહે છે, તે પેદા કરે છે. અને જેને ચાહે છે, તેને (નુબુવ્વત માટે) ચૂંટી કાઢે છે. તેઓના અધિકારમાં ચૂંટવાનું નથી. અલ્લાહપાક તેઓના શિર્કથી પવિત્ર અને બહુ ચઢિયાતો છે. (૬૮) અને આપનો પરવરદિગાર તે સઘળુ જાણે છે, જે તેઓના દિલમાં છૂપું છે અને જે કંઈ તેઓ જાહેર કરે છે. (૬૯) અને તે જ અલ્લાહપાક છે. તેના સિવાય કોઈ બંદગીને પાત્ર (પૂજ્ય) નથી. દુનિયા તેમજ આખિરતમાં તે જ વખાણપાત્ર છે, અને તેની જ સત્તા છે, અને તમે સૌ તેની જ પાસે પાછા ફરશો. (૭૦) (હે રસૂલ સલ. !) આપ ફરમાવી દો કે, સારૂ, એ બતાવો કે અગર અલ્લાહપાક તમારા ઉપર રાત્રિને કિયામતના દિવસ સુધી નિરંતર કાયમ રાખે તો અલ્લાહપાકના સિવાય તે ક્યો મઅ્બૂદ છે, જે તમારા માટે પ્રકાશ લઈ આવે ? તો ફરી શું તમે સાંભળતા નથી ? (૭૧) આપ ફરમાવી દો કે, સારૂ, એ બતાવો કે અગર અલ્લાહપાક તમારા ઉપર સદા માટે કિયામતના દિવસ સુધી દિવસને જ રહેવા દે, તો અલ્લાહપાકના સિવાય ક્યો મઅ્બૂદ છે, જે તમારા માટે રાત્રિ લઈ આવે છે કે, જેમાં તમે આરામ કરો ? તો ફરી શું તમે જોતા નથી ? (૭૨) અને તેણે પોતાની કૃપાથી તમારા માટે રાત અને દિવસ બનાવ્યા કે જેથી તમે રાત્રિમાં આરામ કરો અને (દિવસે) તેનો કંઈક ફઝલ (રોજી)ની શોધ કરો અને એટલા માટે કે તમે આભાર માનો. (૭૩)

❋ સૂરએ અન્કબૂત ❋

કરોળિયાની જાળની જેમ મૂર્તિઓની કમઝોરી :

જે લોકોએ અલ્લાહ તઆલાને છોડી દઈ બીજા કાર્યસાધક (મઅ્બૂદ) બનાવ્યા, તેઓનું ઉદાહરણ કરોળિયા રૂપે છે કે, જેણે એક ઘર (જાળું) બનાવી લીધું અને ખરેખર, નબળામાં નબળું ઘર કરોળિયાનું જ ઘર હોય છે, જો તેઓને સમજ હોત (તો એવું શિર્ક ન કરત). (૪૧) બેશક, અલ્લાહ તઆલા તે સૌ વસ્તુઓ(ની નિર્બળતા)ને જાણે છે, જેની તેઓ અલ્લાહપાકના સિવાય પૂજા કરે છે. અને તે અતિ જોરાવર (અને) મહાન હિકમતવાળો છે. (૪૨) અને આ ઉદાહરણોને અમે લોકોના (સમજાવવા) ખાતર વર્ણન કરીએ છીએ અને એ ઉદાહરણોને માત્ર જ્ઞાની લોકો જ સમજે છે. (૪૩) અલ્લાહપાકે આકાશો અને પૃથ્વીને યોગ્યતાપૂર્વક જ બનાવ્યા. ખરેખર, એમાં ઈમાનવાળાઓ માટે (તવહીદની) મહાન દલીલ છે. (૪૪)

એટલે ઘર તો એટલા માટે હોય છે કે, જાનમાલનું રક્ષણ થાય. કરોળિયાનું જાળુ તે કંઈ ઘર છે કે સહેજમાં તૂટી જાય ? પરંતુ કરોળિયો એમ જ ધારે છે કે, એથી મારો બચાવ થશે. એ જ પ્રમાણે આ મુશ્રિકો પોતાના જૂઠા મઅ્બૂદોને પોતાના તારણહાર સમજે છે, પણ જ્યારે અલ્લાહ તઆલાના તરફથી કોઈ આફત તેઓના ઉપર આવશે, ત્યારે કરોળિયાના જાળા મુજબ જૂઠા મઅ્બૂદો તેઓનો કંઈ બચાવ કરી શકશે નહિ. જો તેઓને આ બાબતની સમજ હોત તો જરૂર શિર્કથી તૌબા કરી ઈમાન સ્વીકારત.

મુશ્રિકોનો એકરાર : સર્વ વ્યવસ્થા અલ્લાહપાકના જ હાથમાં :

અને ઘણાંએ પ્રાણીઓ એવા છે, જે પોતાની રોજી ઉઠાવી (સંઘરી) રાખતા નથી. અલ્લાહપાક જ તેમને રોજી પહોંચાડે છે અને તમને પણ. અને તે જ સાંભળનાર જાણનાર છે. (૬૦) અને જો તેઓથી આપ પૂછો કે આકાશો તથા પૃથ્વીને કોણે સર્જયા અને ચંદ્ર તથા સૂર્યને કોણે કામે લગાડ્યા ? તો તેઓ અવશ્ય એ જ કહેશે કે, અલ્લાહપાકે. છતાં તેઓ ક્યાં

અવળા જાય છે ? (૬૧) અલ્લાહપાક પોતાના બંદાઓમાંથી ચાહે તેના માટે રોજી બહોળી કરી આપે છે અને ચાહે તેને માપસર આપે છે. બેશક, અલ્લાહપાક દરેક વસ્તુને જાણે છે. (૬૨) અને જો તેઓથી આપ પૂછો કે આકાશથી પાણી કોણે વરસાવ્યું ? ફરી તે વડે જમીનને તેના મરણ (સૂકાઈ જવા) પછી કોણે સજીવન કરી ? તો તેઓ જરૂર એ જ કહેશે કે, અલ્લાહ તઆલાએ. આપ ફરમાવી દો કે, સઘળા વખાણ અલ્લાહપાકના જ છે, (છતાં માનતા નથી) બલ્કે તેઓમાંના ઘણાખરા સમજતા પણ નથી. (૬૩) અને આ જગતજીવન તો રમત ગમત સિવાય કંઈ જ નથી; અને અલબત્ત, આખિરતનું જે ઘર છે, તે જ અમર જીવન છે. જો તેઓ સમજતા હોત (તો એવા પાપ ન કરત) (૬૪)

❃ સૂરએ રૂમ ❃

આકાશ-પૃથ્વીને પેદા કરવાનો હેતુ :

શું તેઓએ પોતાના મનમાં આ વિચાર નથી કર્યો કે, અલ્લાહપાકે આકાશો અને પૃથ્વીને તથા જે કંઈ તેમની વચ્ચે છે તે સૌને સત્ય હેતુપૂર્વક અને એક નક્કી થયેલી મુદત સુધીના માટે જ બનાવ્યા છે અને ઘણા લોકો પોતાના પરવરદિગારથી મળવાનો ઈન્કાર કરે છે. (૮) શું તેઓએ પૃથ્વીમાં મુસાફરી નથી કરી ? તો નિહાળી લેત કે તેઓથી પૂર્વેના (મુન્કિર) લોકોનું પરિણામ કેવું આવ્યું ? જેઓ આ લોકો કરતાં શક્તિમાં પણ અધિક હતા અને તેઓએ જમીનને પણ (વિશેષ) ખેડીને તેઓના દેશને મક્કાવાસીઓથી વધુ આબાદ કર્યો હતો અને તેઓની પાસે પણ તેઓના રસૂલો સ્પષ્ટ મુઅજિઝહ લઈ આવ્યા હતા. તો અલ્લાહપાક એવો ન હતો કે તેઓના ઉપર જુલ્મ કરે, પરંતુ તેઓ પોતે જ પોતાના ઉપર જુલ્મ કરતા હતા. (૯) ફરી એવું દુષ્ટ કામ કરનારાઓનું પરિણામ પણ અતિ બુરૂં થયું, કારણ કે તેઓએ અલ્લાહ તઆલાની આયતોને જૂઠી ઠેરવી અને તેના ઉપર ઠઠ્ઠા કરતા હતા. (૧૦) અલ્લાહ તઆલા જ મખ્લૂકને પ્રથમ પેદા કરે છે. ફરી તે જ તેને પુનર્જીવન આપશે. ફરી (હિસાબ માટે) તેની જ તરફ પાછા લઈ જવામાં આવશે. (૧૧)

શાદી-વિવાહ પણ અલ્લાહપાકની નિશાની છે :

તે સજીવને નિર્જીવમાંથી કાઢે છે અને નિર્જીવને સજીવમાંથી કાઢે છે. અને જમીનને તેના મરણ (સૂકાઈ જવા) પછી પુનઃ સજીવ કરે છે અને એવી જ રીતે તમો (કબરોમાંથી) કાઢવામાં આવશો. (૧૯) અને તેની (કુદરતની) નિશાનીઓ પૈકી એક આ છે કે, તેણે તમને માટીમાંથી બનાવ્યા. પછી એકાએક તમે માણસ બનીને (ઠેર ઠેર) પૃથ્વી પર ફેલાઈ રહ્યા છો. (૨૦) અને તેની નિશાનીઓ પૈકી આ પણ છે કે, તેણે તમારા માટે તમારી જાતથી જ સ્ત્રીઓ બનાવી, કે જેથી તમે તેણીઓ પાસે શાંતિ મેળવો અને તમારા બન્ને વચ્ચે પ્રેમ અને લાગણી ઉત્પન્ન કરી. બેશક, એમાં તે લોકો માટે ઘણી નિશાનીઓ છે, જેઓ વિચાર કરે છે. (૨૧) અને તેની નિશાની-ઓમાંથી આકાશો તથા પૃથ્વીની ઉત્પત્તિ અને તમારી જુદી જુદી ભાષાઓ તથા ભિન્ન ભિન્ન રંગો છે. બેશક, એમાં પણ સમજુઓ માટે ઘણી નિશાનીઓ છે. (૨૨) અને તેની નિશાનીઓમાંથી રાત્રે અને દિવસે તમારૂં ઉંઘવું અને તેની રોજીને તમારૂં શોધવું છે. એમાં પણ તે લોકો માટે ઘણી નિશાનીઓ છે, જેઓ સાંભળે છે. (૨૩) અને તેની નિશાનીઓમાંથી આ પણ છે કે, તમને ભય તથા (વરસાદની) આશા તરીકે વીજળી(ના ચમકારા) દેખાડે છે અને તે જ આકાશથી પાણી વરસાવે છે. ફરી તે વડે પૃથ્વીને તેના મરણ (સૂકાઈ જવા) પછી પુનઃ સજીવન કરે છે. બેશક, એમાં તે લોકો માટે ઘણી નિશાનીઓ છે, જેઓ બુદ્ધિ રાખે છે. (૨૪) અને તેની નિશાનીઓમાંથી આ પણ છે કે, આકાશ અને પૃથ્વી તેના હુકમથી ટકી રહ્યા છે; પછી જ્યારે તે તમને ધરતીમાંથી (નીકળવા માટે) એક વખત પુકારશે, ત્યારે તે જ પળે તમે (સજીવન થઈ) નીકળી પડશો. (૨૫) અને જે કાંઈ આકાશો અને પૃથ્વીમાં છે, તે સૌ તેનું જ છે (અને) સઘળા જ તેના હુકમને આધિન છે. (૨૬) અને તે જ (અલ્લાહપાક) છે, જે સૃષ્ટિને પહેલીવાર બનાવે છે. ફરી તે જ તેને બીજીવાર બનાવશે અને આ (ફરીથી બનાવી કાઢવું) તેના નજદીક તદ્દન સહેલું છે. અને આકાશો તથા પૃથ્વીમાં તેની જ શાન સર્વોપરી છે. અને તે જ અતિ બળવાન (અને) હિકમતવાળો છે.

વરસાદની નેઅમતથી વહીની નેઅમતની યાદ અપાવવી :

અલ્લાહપાક એવો (કુદરતવાળો) છે, જે પવનો ચલાવે છે. પછી તે વાદળાંને ઉઠાવે છે. ફરી અલ્લાહપાક તે (વાદળ)ને આકાશમાં ચાહે તેવી રીતે ફેલાવી દે છે. અને તેના ભાગલા પાડી નાખે છે. પછી આપ જુઓ છો કે, તેમાંથી વરસાદ નીકળી આવે છે. પછી જ્યારે તે વરસાદને પોતાના બંદાઓમાંથી ચાહે તેને પહોંચાડે છે કે તે જ વેળા તેઓ આનંદ કરવા લાગે છે. (૪૮) અને તે લોકો પોતાના ઉપર વરસાદ પડવા અગાઉ તો નિરાશ થઈ ગયા હતા. (૪૯) માટે (હે જોનાર !) અલ્લાહ તઆલાની રહમત (વરસાદ)ની અસરોને નિહાળો, કે અલ્લાહપાક (તે વડે) જમીનને તેના મરણ (સૂકાઈ જવા) પછી કેવી રીતે સજીવન કરે છે. બેશક, તે જ મુર્દાઓને સજીવન કરનારો છે. અને તે દરેક વસ્તુ પર કાબૂ ધરાવે છે. (૫૦) અને જો અમે બીજા પ્રકારનો પવન મોકલીએ, ફરી તેઓ (તેના કારણે) ખેતીને પીળી પડેલી જૂએ તો એ (કૃપાઓ)ના પછી તેઓ નાશુક્રી કરવા લાગે છે. (૫૧) તો બેશક, આપ મુર્દાઓને સંભળાવી શકતા નથી તેમજ બહેરાઓને પણ અવાજ સંભળાવી શકતા નથી. (ખાસ કરી) જ્યારે કે તેઓ પૂઠ ફેરવી ચાલી પડે. (૫૨) અને આપ (નક્કી) આંધળાઓને તેઓના અવળા માર્ગ પરથી (સીધા) માર્ગ પર લાવી શકતા નથી. આપ તો માત્ર તેમને જ સંભળાવી શકો છો, જે અમારી વાતો પર યકીન લાવે છે. તો તેઓ આધિન થઈ જાય છે. (૫૩)

માનવીની શરીર રચના અને જીવનના વિવિધ તબક્કાઓ તેની કમઝોરી તથા મોહતાજીની દલીલ છે :

અલ્લાહ તઆલા એવો છે, જેણે તમને કમઝોર સ્થિતિમાં બનાવ્યા. ફરી નબળાઈ પછી બળ આપ્યું. ફરી બળ પછી નબળાઈ અને ઘડપણ આપ્યું; તે જે ચાહે છે તે બનાવે છે અને તે સઘળું જાણનાર, કુદરતવાળો છે. (૫૧)

❀ સૂરએ લુકમાન ❀

અલ્લાહપાકની સંપૂર્ણ પ્રશંશા મખ્લૂક કરી શકતી નથી :

અને પૃથ્વીમાં જેટલા ઝાડ છે, તે બધા જ અગર કલમ બની જાય અને સમુદ્ર તેની શાહી હોય (અને) તે ઉપરાંત બીજા સાત સમુદ્રો(ની શાહી) હોય તો પણ અલ્લાહપાકની વાતો પૂરી ન થાય. બેશક, અલ્લાહ તઆલા મહા બળવાન (અને) હિકમતવાળો છે. (૨૭)

માનવીય જ્ઞાનનું લિમિટેડ તથા અંદાજીત હોવું, ચોક્કસ ન હોવુ :

ખરેખર, અલ્લાહ તઆલાની પાસે જ કિયામતનું જ્ઞાન છે. અને તે જ વરસાદ વરસાવે છે. અને જે કંઈ ગર્ભાશયમાં છે, તેને તે જ જાણે છે અને કોઈ માણસને ખબર નથી કે તે કાલે શું કરશે. અને કોઈ માણસને ખબર નથી કે તે કઈ ભૂમિમાં મરશે. બેશક, અલ્લાહપાક સઘળુ જાણનાર (અને) માહિતગાર છે. (૩૪)

❀ સૂરએ સજદહ ❀

મૃત્યુ બાદ જીવંત થવાની દલીલ :

એ જ (અલ્લાહપાક) છૂપી અને જાહેર વસ્તુઓનો જાણનાર, જોરાવર (અને) દયાળુ છે (૬) કે તેણે જે પણ વસ્તુ બનાવી, તે સૌને ઘણી સરસ બનાવી અને માટીના ગારાથી મનુષ્ય (આદમ અલૈ.)ની ઉત્પત્તિનો આરંભ કર્યો. (૭) ફરી તેના વંશને સત્વ કાઢેલા તુચ્છ પાણી (વીર્ય)થી બનાવ્યો. (૮) પછી તેને પૂર્ણ કર્યો અને તેમાં પોતાની (સર્જેલી ખાસ) એક રૂહ ફુંકી અને તમારા માટે કાન અને આંખ તથા દિલ બનાવ્યા, (પણ) તમે બહુ થોડો શુક્ર કરો છો. (૯) અને તેઓ કહે છે કે, જ્યારે અમે પૃથ્વીમાં રોળાઈ જઈશું, ત્યારે શું અમે ફરી (કિયામતમાં) નવા જન્મમાં આવીશું ? કંઈ નથી, બલ્કે તેઓ પોતાના પરવરદિગારની સમક્ષ જવાનો જ ઈન્કાર કરે છે. (૧૦) આપ ફરમાવી દો કે, તમારા પ્રાણને મૌતનો તે ફરિશ્તો કબ્જે કરી લે છે, જે તમારા ઉપર નિયુક્ત છે. ફરી તમે તમારા પરવરદિગાર તરફ

પાછા લઈ જવામાં આવશો. (૧૧) અને જો આપ જુઓ તો (અચરજ પામો) જ્યારે કે એ મુશ્રિકો પોતાના પરવરદિગારની સમક્ષ (શરમના માર્યા) નીચા માથે (ઉભા) હશે (અને કહેશે) કે હે અમારા પરવરદિગાર! અમારી આંખો અને કાન ઉઘડી ગયા. હવે અમને (દુનિયામાં) પાછા મોકલ કે ભલા કામ કરીએ. બેશક, અમને સંપૂર્ણ યકીન આવી ગયું. (૧૨) અને જો અમે ચાહત તો અલબત્ત, અમે દરેક જણને તેના (સીધા) માર્ગની સૂજ આપી દેત, પરંતુ મારી આ વાત નક્કી થઈ ચૂકી છે કે, હું જહન્નમને (કાફિર) જિન્નાત તથા માણસો સૌથી અવશ્ય ભરી દઈશ. (૧૩) (પછી તેઓને કહેવામાં આવશે કે) હવે (આગની) મજા ચાખો, કારણકે તમે આ દિવસની હાજરીને ભૂલવી દીધી હતી. બેશક, અમે પણ તમને ભૂલવી દીધી હતી. અને તમે પોતાની (બુરી) કરણીના બદલે સદાના અઝાબની મઝા ચાખો. (૧૪)

વરસાદના દાખલાથી કિયામતની સાબિતી :

શું તેઓએ જોયું નથી કે અમે પાણીને સૂકી પડેલી જમીન તરફ પહોંચાડીએ છીએ. ફરી તે વડે અમે ખેતી ઉત્પન્ન કરીએ છીએ, જેમાંથી તેઓના પશુઓ તથા તેઓ પોતે પણ ખાય છે. છતાં શું તેઓ જોતા નથી ? (૨૭) અને તેઓ કહે છે કે, જો તમે સાચા છો તો આ ફેંસલો ક્યારે થશે ? (૨૮) આપ ફરમાવી દો કે ફેંસલા (કિયામત)ના દિવસે કાફિરોને તેઓનું ઈમાન લાવવું કંઈ જ લાભ નહિ આપે અને ન તેઓને મોહલત આપવામાં આવશે. (૨૯) માટે આપ એ લોકોનો ખ્યાલ છોડી દો અને (ફેંસલાની) રાહ જોતા રહો. ખરેખર, તેઓ પણ રાહ જોઈ રહ્યા છે. (૩૦)

❋ સૂરએ સબા ❋

હઝરત દાવૂદ અલયહિસ્સલામ, હઝરત સુલયમાન અલયહિસ્સલામ અને સબાની કૌમના કિસ્સા એ આશયથી વર્ણવવામાં આવ્યા છે કે, તમારી સામે ઈતિહાસના આ બે દૃષ્ટાંતો મૌજૂદ છે. એક તરફ હઝ. દાવૂદ અલયહિ-સ્સલામ અને હઝરત સુલયમાન અલયહિસ્સલામ છે, જેમને અલ્લાહપાકે

ખૂબ મહાન વિશાળ સલ્તનત સાથે શક્તિઓ અને તે શાન-શૌકત ઈનાયત કરી, જે અગાઉ ભાગ્યે જ કોઈને મળી છે. પરંતુ આ બધું મેળવીને પણ તેઓ ઘમંડ અને ગર્વમાં પડ્યા નહીં, બલ્કે પોતાના રબ વિરૂદ્ધ વિદ્રોહ કરવાને બદલે તેના ખૂબ જ આભારી (શુક્રગુઝાર) બંદા બનીને જ રહ્યા, અને દુન્યા-આખિરતની સફળતા પામ્યા.

અને બીજી તરફ સબાની કૌમ છે, જેને અલ્લાહપાકે જ્યારે પોતાની નેઅમતોથી નવાજી, તો તે ફુલાઈ ગઈ, તેણે નાશુક્રી કરી અને છેવટે એવી નાશ પામી કે, આજે તેની કહાણીઓ જ દુનિયામાં બાકી રહી ગઈ છે. આ બન્ને દૃષ્ટાંતોને નજર સમક્ષ રાખી જાતે જ વિચારો કે તૌહીદ અને આખિરત ઉપર વિશ્વાસ અને નેઅમતો બદલ આભારની ભાવનાથી જે જીવન બને છે, તે બેહતર છે કે તે જીવન જે કુફ્ર અને શિર્ક તથા આખિરતના ઈન્કાર અને દુનિયા પરસ્તીના આધાર ઉપર રચાય છે. બન્નેવ પ્રકારના કિસ્સાઓ વર્ણન કરી મક્કા શરીફના લોકોને ગર્વ-ઘમંડ કરવાથી રોક્યા, જે ઘમંડ એમને આપ (સલ.)ની દઅવત કબૂલ કરવાથી રોકી રહ્યો હતો.

અલ્લાહપાકની અપાર કુદરતની નિશાનીઓથી કિયામતની સાબિતી

સઘળા વખાણ તે અલ્લાહપાકને જ શોભારૂપ છે, જેની માલિકીમાં તે બધુ જ છે; જે કંઈ આકાશોમાં તથા જે કંઈ પૃથ્વીમાં છે અને (એવી જ રીતે) આખિરતમાં પણ તેના જ વખાણ છે અને તે જ મહાન હિકમતવાળો સઘળુ જાણનાર છે. (૧) તે સઘળુ જાણે છે, જે કંઈ ધરતીમાં પ્રવેશે છે તથા જે કંઈ તેમાંથી નીકળે છે તથા જે કંઈ આકાશથી ઉતરે છે અને જે કંઈ તેમાં ચઢે છે અને તે જ મહા દયાળુ (અને) બખ્શનાર છે. (૨) અને આ કાફિરો કહે છે કે, અમારા ઉપર કિયામત આવશે જ નહિ; (હે રસૂલ સલ. !) આપ ફરમાવી દો, કેમ નહિ (આવે !) મારા પરવરદિગારના સોગંદ ! જે છૂપી વસ્તુઓને જાણે છે. અલબત્ત, તે (કિયામત) તમારા ઉપર આવશે જ. તેનાથી આકાશોમાં કે જમીનમાં રજકણ બરાબર પણ કંઈ છૂપું રહી શકતું નથી અને કોઈ વસ્તુ એથી નાની કે મોટી એવી નથી કે જે(નું વર્ણન) સ્પષ્ટ કિતાબ (લવ્હે મહફૂઝ)માં ન હોય. (૩) (કિયામત આવશે) કે જેથી તે

લોકોને ભલો બદલો આપે. જેઓ ઈમાન લાવ્યા અને ભલાં કામ કર્યા; એવા લોકો માટે જ માફી અને (જન્નતમાં) માનભરી રોજી છે. (૪) અને જે લોકોએ અમારી આયતોને હરાવવા (રદ કરવા) માટે કોશિશ કરી, તેઓને માટે દુ:ખદાયક સખ્તીનો અઝાબ છે. (૫)

હઝ. દાવૂદ (અલૈ.) અને હઝ. સુલયમાન (અલૈ.) ઉપર અલ્લાહ તઆલાના ઉપકારો અને તેમનો શુક્ર અદા કરવો :

અને ખરેખર અમે દાવૂદ (અલૈ.)ને પોતાના તરફથી શ્રેષ્ઠતા આપી (અને હુકમ કર્યો કે) હે પર્વતો ! તે (દાવૂદ અલૈ.)ની સાથે વારંવાર તસ્બીહ પઢો તથા પક્ષીઓને પણ (એ જ હુકમ કર્યો). વળી, અમે તેમના માટે લોખંડને નરમ કરી દીધું (૧૦) (અને કહ્યું) કે ખુલાસાવાળુ બખ્તર બનાવો અને (કડીઓ) જોડવામાં (યોગ્ય) માપ રાખો અને (એ ઉપકારોના કારણે) તમે સૌ નેક કામ કરો. બેશક, તમારી કરણીઓને હું જોઉં છું. (૧૧) અને સુલયમાન (અલૈ.) માટે હવાને તાબે કરી દીધી, તો તેમની સવારની મંઝિલ એક મહીનાની (રાહ) અને સાંજની મંઝિલ એક મહીનાની (રાહની) થતી હતી અને તેમના માટે અમે એક પીગળેલા તાંબાનો ઝરો વહેતો કર્યો હતો અને (બીજી નેઅમત આ આપી કે) જિન્નાતમાંથી કેટલાક એવા (આધિન) હતા, જે તેમના પરવરદિગારના હુકમથી તેમની રૂબરૂ કામ કરતા હતા અને તેઓમાંથી જે કોઈ અમારા હુકમથી ફરી જશે, તેને અમે આગનો અઝાબ ચખાડીશું. (૧૨) તે (સુલયમાન અલૈ.) ચાહે તે વસ્તુ જિન્નાત તેમના માટે બનાવતા હતા. ભવ્ય કિલ્લાઓ અને આકૃતિઓ તથા હૌઝ જેવા (મોટા) લગનો અને એક જ સ્થળે ગોઠવાયેલી રહે તેવી (મોટી) દેગો (બનાવતા). હે દાવૂદ (અલૈ.)ના કુટુંબીજનો ! ઉપકાર માનીને તમે નેક કામ કરો અને મારા બંદાઓમાં ઉપકાર માનનારા થોડાક જ છે. (૧૩)

કૌમે સબાથી ઈબ્રત : ફરમાંબરદારી ઉપર ઈન્આમ અને નાફરમાની ઉપર સઝા :

અલબત્ત, સબા (કૌમ) માટે તેઓના રહેઠાણમાં મહાન નિશાની હતી,

(એટલે) બાગોની બે હારો (સડકની) જમણી તથા ડાબી બાજુ હતી, (નબીઓએ તે કૌમને કહ્યું કે) તમારા પરવરદિગારની આપેલી રોજી ખાઓ અને તેનો શુક્ર કરો; (કેમ કે રહેવા માટે) ઉમદા શહેર છે અને પાલનહાર (અલ્લાહપાક) બખ્શનાર છે, (૧૫) છતાં તેઓએ લક્ષ આપ્યું નહિ, ત્યારે અમે તેઓના ઉપર અતિ ભયંકર રેલનું પૂર મોકલ્યું અને તેઓના બન્ને તરફના બાગોને બદલે અમે તેઓને બીજા બે બગીચા એવા આપ્યા, જેમાં કડવાં કસીલાં ફળ અને છીણી તથા થોડા બોરડીના ઝાડ રહી ગયા. (૧૬) અમે તેઓને આ બદલો એ કારણથી આપ્યો કે તેઓએ નાશુક્રી કરી અને અમે એવો બદલો તેને જ આપીએ છીએ, જે અતિ નાશુક્રો (અપકારી) હોય. (૧૭) અને તેઓની તથા તે વસ્તીઓ કે જેમાં અમે બરકત મૂકી છે, તેમની વચ્ચે અમે એવા ગામો વસાવ્યા હતા, જે રસ્તા પર દેખાતા હતા અને તે ગામો વચ્ચે અમે આવવા-જવાની મંઝિલો ઠેરવી હતી કે તેમાં નચિંતપણે (ગમે તો) રાતના વખતોમાં અને ગમે તો દિવસોમાં મુસાફરી કરો. (૧૮) છતાં તેઓ કહેવા લાગ્યા કે, હે અમારા પરવરદિગાર ! અમારી મુસાફરીમાં લાંબુ અંતર કરી દે અને (તેથી) તેઓએ પોતાના ઉપર જુલ્મ કર્યો, જેથી અમે તેઓને વાર્તારૂપી બનાવી દીધા અને અમે તેઓને વેરવિખેર કરી નાખ્યા. બેશક, આ (બનાવ)માં દરેક સબર કરનાર (અને) શુક્ર કરનાર (મુઅમિન) માટે ઘણા ઈબ્રતના પાઠો છે. (૧૯) અને ખરેખર, ઈબ્લીસે તેઓના સબંધી પોતાની ધારણાને સાચી કરી દેખાડી કે ઈમાનદારોના એક સમૂહ સિવાય તે (લોકો) સઘળા તેના જ પંથે ચાલ્યા. (૨૦) અને તે ઈબ્લીસની તેઓના ઉપર કંઈ સત્તા ન હતી; પરંતુ (બહેકાવવાનો કાબૂ) એટલા માટે છે કે, જે કોઈ આખિરત પર યકીન રાખે છે, તેને અમે (જાહેરમાં) એવા માણસથી જૂદો પાડી, જાણી લઈએ, જે આખિરત વિશે શંકામાં છે અને આપનો પરવરદિગાર દરેક વસ્તુ પર રક્ષક છે. (૨૧) (હે રસૂલ સલ. !) આપ ફરમાવી દો કે, જે વસ્તુઓને તમે અલ્લાહપાકના સિવાય (મઅ્બૂદ) ધારો છો, તેઓને (સહાયતા માટે) પુકારો, તો તે આકાશોમાં કે પૃથ્વીમાં જરા સરખાની પણ અધિકારી નથી; અને એ બન્ને(ની

રચના)માં તેઓનો કંઈ જ ભાગ નથી તેમજ તેઓમાંથી કોઈ (કંઈ જ કામમાં) અલ્લાહપાકનો સહાયક પણ નથી. (૨૨) અને તેની હુજૂરમાં (કોઈની) ભલામણ કામ લાગતી નથી; પરંતુ જેના માટે તે પરવાનગી આપે, (ભલે ફરિશ્તા કેમ ન હોય, કારણકે હુકમ ઉતરતી વખતે તેઓ પણ ગભરાય જાય છે.) એટલે સુધી કે, જ્યારે તેમના (ફરિશ્તાઓના) દિલથી ગભરાહટ દૂર થઈ જાય છે, ત્યારે (આપસમાં) પૂછે છે : તમારા પરવર-દિગારે શું ફરમાવ્યું ? તેઓ કહે છે : (ફલાણો) વાજબી હુકમ ફરમાવ્યો અને તે સર્વોપરી, મહાન છે. (૨૩) આપ પૂછો કે (વારૂ બતાવો) તમને આકાશો અને પૃથ્વીમાંથી કોણ રોજી આપે છે ? આપ જ ફરમાવી દો કે અલ્લાહપાક (આપે છે,) અને બેશક, (તવહીદની માન્યતામાં) અમે યા તમે જરૂર હિદાયત પર અથવા ચોખ્ખી ગુમરાહીમાં છીએ. (૨૪) આપ ફરમાવી દો કે, અમે જે ગુનાહ કર્યા તેના વિશે તમને પૂછપરછ નહિ થાય, તેમજ તમે જે કંઈ કરો છો, તેની અમને પૂછપરછ નહિ થાય. (૨૫) આપ ફરમાવી દો કે, આપણો પરવરદિગાર આપણને સૌને એકઠા કરશે. ફરી આપણી વચ્ચે ન્યાયપૂર્વક ફેંસલો કરશે અને તે જ ખરો ન્યાયાધીશ, સઘળુ જાણનાર છે. (૨૬) આપ ફરમાવી દો કે, જે વ્યક્તિઓને તમે શરીક ઠેરવી અલ્લાહપાકની સાથે મેળવો છો, તેઓને મને તો દેખાડો. (હું કહું છું તેનો શરીક) કોઈ છે જ નહિ, બલ્કે તે જ (એકલો) અલ્લાહપાક જબરદસ્ત, હિકમતવાળો છે. (૨૭) અને (હે રસૂલ સલ. !) આપને તો અમે તમામ લોકો માટે ખુશી તથા ડર સંભળાવવા માટે નબી બનાવી મોકલ્યા છે, પરંતુ ઘણાખરા લોકો સમજતા નથી. (૨૮) અને તેઓ એમ કહે છે : જો તમે સાચા છો તો (બતાવો) આ વાયદો ક્યારે પૂરો થશે ? (૨૯) આપ ફરમાવી દો કે, તમારા માટે એક દિવસ (મૌત)નો વાયદો (નક્કી) છે કે, જેનાથી તમે એક ઘડી ન પાછળ રહી શકશો અને ન આગળ વધી શકશો. (૩૦)

❋ સૂરએ ફાતિર ❋

આ સૂરતનો બુન્યાદી વિષય તૌહીદ અને આખિરત ઉપર ઈમાન લાવવાની દઅવત આપવાનો છે. જેમાં બોધપાઠ તથા સમજાવવાનો અંદાજ

અને શૈલી વાપરી છે. અને બતાવવામાં આવ્યુ કે, આ વિશાળ આકાશ-પાતાળમાં અલ્લાહપાકના સર્વશક્તિમાન હોવાની જે નિશાનીઓ ચારેવ તરફ ફેલાયેલી છે, તેના ઉપર જરા ઠંડા દિમાગથી વિચાર કરો તો આ વાત સમજમાં આવી જશે કે, જે મહાન સર્વશક્તિમાન અલ્લાહપાકે આટલી મોટી વિશાળ કાયનાત (બ્રહ્માંડ) બનાવી. તેને પોતાની વ્યવસ્થા સંભાળવામાં કોઈની મદદની જરૂરત નથી. અને બીજી વાત એ કે આટલી વિશાળ વ્યવસ્થા કોઈ હેતુ વગર બનાવી નથી. તે હેતુ એ જ છે કે, તેના કહેવા પ્રમાણે તેના હુકમોનું પાલન કરવામાં આવે. જે પાલન કરશે, તેમને જન્નત અને જે વિરોધ કરશે, તેમને સઝા આપવામાં આવશે. અને તેના માટે આખિરત (પરલોક જીવન)ની જરૂર પડશે. માટે આખિરત ઉપર ઈમાન લાવવુ પણ જરૂરી છે. ત્રીજી વાત એ કે જે મહાન હસ્તીએ આકાશ-પાતાળની આટલી મોટી વ્યવસ્થા બનાવી, તેના માટે તેને ખતમ કરી નવી વ્યવસ્થા કાયમ કરવી કોઈ મુશ્કેલ કામ નથી. માટે તેનો ઈન્કાર કરવો યોગ્ય નથી.

સર્વ શક્તિ ફક્ત એક અલ્લાહપાકની જ છે :

અલ્લાહપાક જે કંઈ રહમત (વરસાદ વગેરે) લોકો પર ખોલી આપે તો તેને કોઈ અટકાવનાર નથી અને તે પોતે જે કંઈ અટકાવે તો તેના (અટકાવ્યા) પછી તે વસ્તુને કોઈ ચાલુ કરનાર નથી અને તે જ મહા બળવાન (અને) હિકમતવાળો છે. (૨) હે લોકો ! પોતાના ઉપરના ખુદાઈ ઉપકારને યાદ કરો; શું અલ્લાહપાકના સિવાય બીજો કોઈ પેદા કરનાર છે ? જે આકાશ અને જમીનથી તમને રોજી આપતો હોય ! તેના સિવાય કોઈ જ બંદગીને પાત્ર નથી, છતાં તમે ક્યાં અવળા જાઓ છો ? (૩)

માનવીની ઈબ્રત માટે આકાશ-પાતાળની નિશાનીઓ કાફી છે :

અને અલ્લાહપાકે તમને માટીથી બનાવ્યા. ફરી વીર્યથી, પછી તમને (નર-નારીના) જોડાં બનાવ્યા અને તે (અલ્લાહપાક)ની જાણ વિના કોઈ સ્ત્રીને ગર્ભ રહેતો નથી તેમજ પ્રસુતિ પણ થતી નથી અને કોઈ વયોવૃદ્ધનું આયુષ્ય વધારવામાં આવતું નથી તેમજ કોઈનું આયુષ્ય ઘટાડવામાં આવતું

નથી, પરંતુ તે બધુ કિતાબ (લવ્હે મહફૂઝ)માં લખેલું છે. બેશક, આ વાત અલ્લાહપાક પર ઘણી જ સહેલી છે. (૧૧) અને એવા બે સમુદ્રો સરખા નથી, કે આ એક તો મીઠો તૃપ્ત કરનાર, જેનું પીવું પણ સહેલું છે અને આ (બીજો) ખારો, કડવો છે. અને બન્નેમાંથી તમે તાજુ માંસ (માછલી) ખાઓ છો, અને ઘરેણાં (મોતી) કાઢો છો, જેને તમે પહેરો છો. અને તેમાં તમે વહાણોને જુઓ છો કે, પાણીને કાપતા ચાલે છે કે જેથી તમે (સફર કરી) તેની રોજી શોધો અને તેથી કદાચ તમે તેનો આભાર માનો. (૧૨) તે જ રાત્રિનો (ઘટાડો કરી) દિવસમાં સમાવેશ કરે છે, અને દિવસનો (ઘટાડો કરી) રાત્રિમાં સમાવેશ કરે છે. તેમજ તેણે સૂર્ય તથા ચંદ્રને કામે લગાડ્યા છે, દરેક નક્કી થયેલી મુદત (કિયામત) સુધી ચાલ્યા કરશે. એ જ અલ્લાહપાક તમારો પરવરદિગાર (અને) તેની જ બાદશાહી છે. અને તેના સિવાય જેઓને તમે પુકારો છો, તેઓ તો ખજૂરના ઠળીયા પરના પડ જેટલાના પણ માલિક નથી. (૧૩) જો તમે તેઓને પુકારો તો તેઓ તમારી પુકાર સાંભળશે નહિ અને કદાચ સાંભળી લે તો પણ તમારૂ કહ્યું કરશે નહિ અને કિયામતના દિવસે તેઓ તમારા શિર્ક કરવાની જ વિરૂદ્ધતા કરશે, અને ખબર રાખનાર (અલ્લાહપાક)ના જેવી તમને કોઈ ખબર આપશે નહિ. (૧૪)

રાત-દિવસ અને પ્રકાશ-અંધકારની જેમ હિદાયત તથા ગુમરાહી એક થઈ શકતા નથી :

હે લોકો ! તમે સર્વે અલ્લાહપાકના જ મોહતાજ છો અને અલ્લાહ તઆલા જ બેપરવા (અને) સઘળી ખૂબીઓવાળો છે. (૧૫) જો તે ધારે તો તમારો નાશ કરી નાખે અને એક નવી મખ્લૂક લાવી આબાદ કરે, (૧૬) અને એ વાત અલ્લાહ તઆલા માટે કંઈ મુશ્કેલ નથી. (૧૭) અને આંધળો તથા દેખતો સરખા નથી, (૧૯) અને ન અંધકાર તથા પ્રકાશ, (૨૦) અને ન (શીતળ) છાયા તથા સખત તાપ (સરખા છે.) (૨૧) અને સજીવ તથા નિર્જીવ સરખા નથી. અલ્લાહપાક ચાહે તેને સંભળાવે છે અને આપ કબરોમાં પડેલાઓને સંભળાવી શકનાર નથી. (૨૨) આપ તો માત્ર ડરાવનાર છો. (૨૩) બેશક, અમે આપને સત્ય (દીન) આપી ખુશખબર અને ડર

સંભળાવનાર બનાવી મોકલ્યા છે અને કોઈ કૌમ એવી થઈ નથી, જેમાં કોઈ ડરાવનાર ન થયો હોય. (૨૪)

જમીન, હવા, પાણી એક હોવા છતાં દરેક વસ્તુને વિવિધ રંગો, ખાસિયતો આપવી :

શું આપે જોયું નથી કે, અલ્લાહપાકે આકાશથી પાણી વરસાવ્યું, ફરી તે વડે અમે વિવિધ રંગ (તેમજ પ્રકાર પ્રકાર)ના ફળો કાઢ્યા અને પર્વતોમાં પણ જુદા જુદા ભાગ ધોળા તથા રાતા છે, જેમના રંગ અનેક પ્રકારના છે અને (કેટલાક) અતિશય કાળા છે. (૨૭) અને મનુષ્યો તથા પ્રાણીઓ તેમજ પશુઓમાં પણ એવી જ રીતે જુદા જુદા રંગ છે; અલ્લાહપાકથી તે બંદાઓ જ ડરે છે, જેને (ખુદાઈ મહત્તાનું) જ્ઞાન છે; બેશક, અલ્લાહપાક જબરદસ્ત (અને) ક્ષમાવાન છે. (૨૮)

આકાશ-પૃથ્વીને પોતાના વર્તુળમાં કોણે થોભાવી રાખ્યા છે ? :

(હે નબી સલ. !) આપ ફરમાવી દો કે, જરા તમારા તે શરીકોનો હાલ જુઓ, જેઓને તમે અલ્લાહપાકના સિવાય પુકારો છો, તો મને બતાવો કે પૃથ્વીમાં તેઓએ શું બનાવ્યું અથવા આકાશો(ની રચના)માં તેઓનો કંઈ ભાગ છે ? અથવા અમે તે કાફિરોને કોઈ કિતાબ આપી છે કે, જેથી તેઓ (કુફ્ર)ની સનદ રાખે છે ? (એમાંથી કંઈ જ નથી.) બલ્કે એ જુલ્મીઓ એકબીજાથી નર્યા ધોકાબાજીના જ વાયદા કરે છે. (૪૦) બેશક, અલ્લાહ તઆલા (પોતાની કુદરત વડે જ) આકાશો તથા પૃથ્વીને થોભાવી રહ્યો છે કે, તે ખસી જવા પામે નહિ, અને જો (કદાચ) તે બન્ને ખસી જાય તો અલ્લાહપાકના સિવાય બીજો કોઈ તે બન્નેને થોભાવી પણ શકતો નથી. બેશક, તે સહનશીલ (અને) બખ્શનાર છે. (૪૧)

❋ સૂરએ યા-સીન ❋

શું રાત-દિવસની કુદરતની નિશાનીઓ ઈબ્રત માટે કાફી નથી ?

શું તેઓએ જોયું નથી કે, અમે એઓની પૂર્વે ઘણી કૌમોનો નાશ કરી

ચૂક્યા કે જેઓ આ લોકો પાસે (દુનિયામાં) પાછા નહિ આવે ? (૩૧) અને તેઓમાંથી કોઈ પણ કૌમ એવી નથી, જે (આખિરતમાં) એકી સાથે અમારી સમક્ષ હાજર કરવામાં ન આવે. (૩૨) અને એક નિશાની તેઓના માટે મૃત્યુ પામેલી ભૂમિ છે, (એવી રીતે કે) અમે તેને (વરસાદથી) સજીવન (ફળદ્રુપ) કરી અને અમે તેમાંથી (જાતજાતનું) અનાજ કાઢ્યું કે જેમાંથી તેઓ ખાય છે. (૩૩) અને અમે તેમાં ખજૂરીઓ તથા દ્રાક્ષના બગીચા બનાવ્યા. વળી, તેમાં કેટલીક નહેરો વહેતી કરી. (૩૪) કે જેથી લોકો તેના ફળોમાંથી (પણ) ખાય, જો કે તેઓના હાથોએ તે (ફળ તથા અનાજ)ને બનાવ્યું નથી; છતાં તેઓ કેમ આભાર માનતા નથી ? (૩૫) તે પાક ઝાત છે, જેણે દરેક વસ્તુના જોડા પેદા કર્યા, જમીનમાંથી ઉગતી વસ્તુઓના તથા ખુદ તેઓમાંથી પણ (નર-નારી બનાવ્યા) તેમજ એ વસ્તુઓમાંથી (જેને) તેઓ જાણતા નથી. (૩૬) અને એક નિશાની તેઓના માટે રાત્રિ પણ છે, જેના ઉપરથી અમે દિવસને ખેંચી લઈએ છીએ, તો એકદમ તેઓ અંધકારમાં રહી જાય છે. (૩૭) અને સૂર્ય પણ (એક નિશાની છે) જે પોતાના ઠેકાણા તરફ ચાલતો રહે છે. આ નિયમ સર્વ શક્તિમાન સર્વજ્ઞ (અલ્લાહપાક)નો નિર્માણ કરેલો છે. (૩૮) અને ચંદ્ર પણ (એક નિશાની છે) જેની અમે મંઝિલો નીમી દીધી છે, એટલે સુધી કે તે ખજૂરીની પુરાની ડાળી જેવો (પાતળો વાંકો થઈ) ફરી નીકળી આવે છે. (૩૯) સૂર્યની મજાલ નથી કે ચંદ્રને પકડી પાડે, અને ન રાત દિવસ કરતાં આગળ વધી શકે છે; અને દરેક એકેક જુદા જુદા વર્તુળમાં ફરે છે. (૪૦) અને એક નિશાની તેમના માટે આ પણ છે કે, અમે તેમની અવલાદને ભરેલા વહાણમાં સવાર કરી. (૪૧) વળી, અમે તેમના માટે વહાણ જેવી (અન્ય) વસ્તુઓ ઉત્પન્ન કરી, જેના ઉપર તેઓ સવાર થાય છે. (૪૨) અને જો અમે ધારીએ તો તેઓને ડૂબાવી દઈએ, ફરી (તે વેળા) ન તેઓનો કોઈ ફરિયાદ સાંભળનારો હોય, અને ન તેઓ (મૃત્યુના પંજાથી) છોડાવવામાં આવે. (૪૩) પરંતુ એ તો અમારી જ કૃપા છે, અને અમુક મુદત સુધી લાભ લેવા દેવું (મંજૂર) છે. (૪૪)

રાત-દિવસ પશુઓથી ફાયદો ઉઠાવતા પણ એક અલ્લાહપાકના ઉપકારો યાદ નથી આવતા ? :

શું તેઓ જોતા નથી કે અમે તેઓના (લાભ) માટે પોતા(ની કુદરત)ના હસ્તે સર્જેલી વસ્તુઓમાંથી પશુઓને પેદા કર્યા. પછી એ લોકો તે પશુઓના માલિક બની ગયા. (૭૧) અને અમે તે પશુઓને તેઓના વશ કર્યા, તો તેમાંથી અમુક તેઓની સવારીઓ છે અને અમુકને તેઓ ખાય છે. (૭૨) અને તે પશુઓમાં તેઓ માટે ઘણા ફાયદા તથા પીણું દૂધ (વગેરે) છે; છતાં તેઓ કેમ શુક્ર કરતા નથી ? (૭૪) અને (ઉલટા) તેઓએ અલ્લાહપાકના સિવાય બીજા મઅ્બૂદો બનાવી લીધા છે કે, કદાચ તેઓથી મદદ મળે. (૭૪) (પણ) તેઓ એ લોકોની જરા પણ મદદ નહિ કરી શકે અને એ લોકો તેમનું સૈન્ય બનીને પકડાયેલા આવશે. (૭૫)

સડેલુ હાડકુ હાથથી મસળી ખુદાપાકને ચેલેંજ આપે છે, તો પ્રથમ તે હાડકુ કોણે પેદા કર્યુ તે તો વિચાર ! :

શું (કાફિર) માણસ એટલું નથી જોતો કે અમે તેની વીર્ય (બિંદુ)થી બનાવ્યો ? છતાં (ઈમાનના બદલે) એકદમ તે ખુલ્લી રીતે ટીકાખોર બની ગયો ! (૭૭) અને તેણે અમારા માટે એક કઢંગો દાખલો આપ્યો અને પોતાની ઉત્પત્તિને ભૂલી ગયો ! તે કહે છે કે, હાડકાને (ખાસ કરી) જ્યારે તે સડી ગયા હોય, કોણ સજીવન કરશે ? (૭૮) (હે નબી સલ. !) ફરમાવી દો કે તે સૌને તે જ અલ્લાહપાક સજીવન કરશે, જેણે તેમને સૌથી પ્રથમવાર સર્જયા હતા. અને તે દરેક રીતે સર્જવું જાણે છે. (૭૯) જેણે કે તમારા માટે (અમુક) લીલા વૃક્ષોમાંથી આગ ઉત્પન્ન કરી. ફરી તમે ઝટ તેથી (બીજી) આગ સળગાવી લો છો. (૮૦) અને જેણે આકાશો તથા પૃથ્વી બનાવ્યા તે શું એમના જેવા માણસોને (ફરી) બનાવી શકતો નથી ? કેમ નહિ, અને તે જ મૂળ બનાવનાર (અને) સર્વજ્ઞ (જાણકાર) છે. (૮૧) તેનો નિયમ તો એ જ છે કે, જ્યારે તે કોઈ વસ્તુને (ઉત્પન્ન) કરવા ચાહે છે, તો તે વસ્તુને કહે છે કે, ‘‘થઈ જા’’ બસ તે થઈ જાય છે. (૮૨) તો તે (અલ્લાહપાક) પવિત્ર

છે કે જેના હાથમાં દરેક વસ્તુની (સંપૂર્ણ) સત્તા છે, અને તેની જ હુજૂરમાં તમારે સૌએ પાછા ફરવાનું છે. (૮૩)

❋ સૂરએ સાફ્ફાત ❋

જન્નતીઓની નેઅમતો અને આપસી વાતચીત :

પરંતુ જેઓ અલ્લાહપાકના ખાસ ચુનંદા (ઈમાનવાળા) બંદા છે (તે બચી જશે). (૪૦) તેઓને માટે નક્કી થયેલી રોજી છે. (૪૧) એટલે (દરેક જાતના) ફળો અને તેઓ માનવંત છે. (૪૨) (તેઓ) નેઅમતના બગીચાઓમાં; (૪૩) (જડાઉ) તખ્તો પર સામસામા બેઠા હશે. (૪૪) તેમની પાસે વહેતી સ્વચ્છ શરાબના (ભરેલા) પ્યાલાંનો દૌર ચાલુ રહેશે. (૪૫) જે રંગે સફેદ હોઈ પીનારાઓ માટે સ્વાદિષ્ટ હશે. (૪૬) ન તેથી માથુ ચઢશે અને ન તેઓ છાકટા બનશે. (૪૭) અને તેમની પાસે નીચી નજરોવાળી (ને) મોટી મોટી આંખોવાળી (હૂરો) હશે, (૪૮) જાણે કે (સ્વચ્છતામાં) ઢંકાયેલાં ઈંડાં છે. (૪૯) પછી તેઓ એકબીજા તરફ મોં કરી વાતચીત કરશે. (૫૦) તેઓમાંથી એક બોલનાર કહેશે કે (દુનિયામાં) એક મારો દોસ્ત હતો; (૫૧) જે કહ્યા કરતો હતો કે શું તું પણ (કિયામતને) માનનારા માંહેનો છે ? (૫૨) શું જ્યારે આપણે મરણ પામીશું અને માટી તથા હાડકાં થઈ જઈશું તો શું અમને (કર્મોનો) બદલો મળશે ? (૫૩) તે કહેશે કે વારૂ, તમે (તેને) ઝાંકીને જોવા ચાહો છો ? (૫૪) ફરી તે પોતે ઝાંકીને જોશે તો પેલાને જહન્નમની વચ્ચે જોશે. (૫૫) ત્યારે કહેશે કે અલ્લાહપાકના સોગંદ ! તું તો મને ખાડામાં જ નાખવા લાગ્યો હતો. (૫૬) જો મારા પરવરદિગારની કૃપા (મારા ઉપર) ન હોત તો હું પણ (શિક્ષામાં) પકડાયેલા લોકો માંહેનો જ હોત. (૫૭) (પછી પોતાના સાથીઓને કહેશે) કે હવે અમારે મરવાનું નથી, (૫૮) પરંતુ જે પહેલી વાર મરી ચૂક્યા અને અમને સજા નહિ પહોંચે. (૫૯) બેશક, એ જ મહાન સફળતા છે. (૬૦) એવી જ સફળતા માટે મહેનત કરનારાઓએ મહેનત કરવી જોઈએ. (૬૧)

જહન્નમીઓનો અઝાબ કેવો હશે ? :

વારૂ, (બતાવો) આ મહેમાનગતિ બેહતર છે અથવા ઝક્કૂમનું ઝાડ ? (૬૨) અમે તે ઝાડને જુલ્મીઓ માટે એક આફતરૂપ બનાવ્યું છે. (૬૩) તે એક એવું ઝાડ છે, જે જહન્નમના તળિયેથી નીકળે છે. (૬૪) તેનાં ફળ એવા છે, જાણે શયતાનોના માથાં. (૬૫) તો તેઓ તેમાંથી ખાશે અને તે વડે જ પેટ ભરશે. (૬૬) ફરી તેઓને (તરસ લાગતાં) તેના ઉપરથી છઇછરતું પાણી (પરૂમાં) મેળવી આપવામાં આવશે. (૬૭) ફરી તેઓનું આખરી રહેઠાણ દોઝખ તરફ જ થશે. (૬૮) (કારણકે) તેઓએ પોતાના વડીલોને ગુમરાહ અવસ્થામાં જોયા હતા, (૬૯) પછી એ લોકો પણ તેઓના જ પગલે ઉતાવળે ચાલતા હતા. (૭૦) અને પૂર્વેના ઘણા લોકો એમના પહેલાં ગુમરાહ થઈ ચૂક્યા હતા. (૭૧) અને અમે તેઓમાં પણ ડરાવનારા (નબી) મોકલ્યા હતા. (૭૨) તો જોઈ લો કે તે ડરાવવામાં આવેલાઓનું પરિણામ કેવું (બુરૂં) થયું ? (૭૩)

❃ સૂરએ ઝુમર ❃

અપકારી (નાશુક્રા)ને સીધો માર્ગ મળતો નથી :

આ કિતાબ (કુર્આન શરીફ)નું ઉતારવું જોરાવર, હિકમતવાળા અલ્લાહપાકના તરફથી છે. (૧) બેશક, અમે આ કિતાબને આપના તરફ સત્યતાપૂર્વક ઉતારી છે; જેથી આપ નિખાલસ અકીદો રાખીને જ અલ્લાહપાકની બંદગી કર્યા કરો. (૨) યાદ રાખો ! ખાલિસ બંદગી અલ્લાહપાકને જ માટે છે અને જેઓએ અલ્લાહપાકના સિવાય બીજા કાર્યસાધક બનાવ્યા છે, (અને કહે છે) કે અમે તો એમની એટલા માટે જ પૂજા કરીએ છીએ કે તેઓ અમને અલ્લાહપાકની પાસે નજીકના દરજ્જે પહોંચાડી દે. બેશક, અલ્લાહપાક તેમની વચ્ચે તે બાબતનો ફેંસલો કરશે, જેમાં તેઓ ઝઘડો કરે છે. અલબત્ત, અલ્લાહપાક એવા (માણસ)ને સીધો માર્ગ દેખાડતો નથી. જે જૂઠો (અને) નાશુક્રો (અપકારી) હોય. (૩) અગર અલ્લાહપાક કોઈને અવલાદ બનાવવા ચાહત, તો પોતાની મખ્લૂકમાંથી

જેને ધારત તેને ચૂંટી કાઢત, (પણ) એ ઐબથી તે પવિત્ર છે; તે જ એકલો જબરદસ્ત અલ્લાહપાક છે. (૪) તેણે આકાશો તથા પૃથ્વીને હિકમતસર બનાવ્યા, તે જ રાત્રિને દિવસ પર લપેટે છે અને દિવસને રાત્રિ પર લપેટે છે. અને તેણે જ સૂર્ય તથા ચંદ્રને કામે લગાડયા છે કે, દરેક નિર્માણ થયેલી મુદ્દત સુધી ચાલ્યા કરશે. યાદ રાખો કે તે જ જોરાવર (અને મોટો) બખ્શનાર છે. (૫)

દુનિયાની બધી જ મશીનરી-યંત્રો પ્રકાશમાં બને છે, પણ માનવીને ત્રણ ત્રણ અંધારીઓમાં કોણે અને કેવી રીતે બનાવ્યો ? :

તેણે તમને એક જ વ્યક્તિ (આદમ અલૈ.)થી ઉત્પન્ન કર્યા (કે પ્રથમ તેમને બનાવી) ફરી તેમનાથી જ તેમનું જોડું બનાવ્યું અને તમારા (લાભ) માટે પશુઓમાંથી આઠ નર-માદા પેદા કર્યા. તે તમને તમારી માતાઓના ઉદરમાં ત્રણ અંધકારો દરમિયાન એક સ્થિતિના પછી બીજી સ્થિતિ પર બનાવે છે. એ જ અલ્લાહપાક તમારો પરવરદિગાર છે, જેની બાદશાહી છે; તેના સિવાય કોઈની જ બંદગી નથી, છતાં તમે ક્યાં અવળા જાઓ છો?

બંદાઓના કુફ્રને અલ્લાહપાક પસંદ કરતા નથી :

(૬) જો તમે કાફિર બનશો, તો બેશક અલ્લાહપાકને તમારી પરવા નથી, પણ તે પોતાના બંદાઓ માટે કુફ્રને પસંદ કરતો નથી. અને જો તમે તેનો આભાર માનો તો તેને તમારા માટે તે પસંદ કરે છે અને કોઈ (પાપનો) ભાર ઉંચકનાર બીજા(ના પાપનો) ભાર ઉંચકશે નહિ; પછી પોતાના પરવરદિગાર તરફ તમારે પાછા જવાનું થશે તો જે કરણી તમે કરતા હતા, તે સૌની તમને ખબર (તથા બદલો) આપશે. બેશક, તે અંતરોના ભેદ (સુદ્ધાં) જાણનાર છે. (૭)

ફાની દુન્યાનું ઉદાહરણ :

શું આપે આ નથી જોયું કે, અલ્લાહપાકે આકાશથી પાણી વરસાવ્યું, પછી તેને પૃથ્વીમાંના ઝરણાઓમાં ચલાવ્યું. પછી તે વડે તે ખેતી કાઢે છે, જેના અનેક રંગ બદલાય છે. ફરી તૈયારી પર આવે છે ત્યારે તેને આપ

પીળી જુઓ છો, પછી અલ્લાહપાક તેના ચૂરેચૂરા કરી નાખે છે. બેશક, એમાં બુદ્ધિમાનો માટે (મહાન) નસીહત છે. (૨૧)

બુદ્ધિશાળી ખેતીનો હાલ જોઈ બોધ ગ્રહણ કરી શકે છે કે, જે પ્રમાણે એની બલિહારી થોડા દિવસની જ હતી. પાછળથી ચૂરો થઈ ગઈ. એ જ દશા દુનિયાની લીલાની પણ થશે. માટે એવી વિનાશી બલિહારી પર મોહિત થઈ માણસે પરિણામથી ગફલતમાં પડવું જોઈએ નહિ. ખેતીનું તુલ અમુક વસ્તુઓમાં ભળેલુ હોય છે. તેમાંથી દાણા વગેરેને જુદા કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી તેનો યોગ્ય ઉપયોગ થતો નથી. માટે દરેક વસ્તુને જુદી કરી તેના ઠેકાણે કરવી જરૂરી છે. એવી જ રીતે દુનિયાને પણ સમજો કે નેકી, બદી, સુખ, દુઃખ વગેરે સૌ ભેળસેળ છે. તો એનો પણ નાશ અને ચૂરો કર્યા પછી દરેક વસ્તુને છૂટી પાડી તેના ઠેકાણે એટલે નેકી તથા સુખને જન્નતમાં અને બદી તથા દુઃખને જહન્નમમાં પહોંચાડવું જરૂરી છે. સારાંશ કે ખેતી ઉપરથી ઘણો બોધ મળે છે. વળી, આયતમાં પણ આ વાતનો ઈશારો છે કે, જે અલ્લાહપાક આકાશી પાણીને ધરતીના અંદર વહેવડાવે છે, તે જ અલ્લાહ તઆલા જન્નતના મહેલો નીચે કાયદેસર નહેરો વહેતી કરે છે.

અલ્લાહપાક પોતાના નેક બંદાઓની હિફાઝત કરે છે :

શું અલ્લાહપાક પોતાના (ખાસ) બંદાના માટે (રક્ષક તરીકે) પૂરતો નથી ? અને તેઓ તમને તે (મૂર્તિ)ઓથી ડરાવે છે, જે અલ્લાહપાકના સિવાય (ઘડી રાખી) છે; પણ અલ્લાહપાક જેને ગુમરાહ રાખે તો તેના માટે કોઈ માર્ગદર્શક નથી. (૩૬) અને જેને અલ્લાહપાક સત્ય માર્ગની સૂઝ આપે, તો તેને કોઈ બહેકાવનાર નથી. શું અલ્લાહપાક જબરદસ્ત બદલો લેનાર નથી ? (૩૭) અને જો આપ તેઓને પૂછો કે આકાશો અને પૃથ્વીને કોણે ઉત્પન્ન કર્યા ? તો જરૂર તેઓ કહેશે કે, અલ્લાહપાકે. આપ ફરમાવી દો કે, વારુ, બતાવો કે અગર અલ્લાહપાક મને કંઈ તકલીફ પહોંચાડવા ચાહે તો અલ્લાહપાકના સિવાય જે (મૂર્તિ)ઓને તમે પૂજો છો, તે શું એવી છે કે અલ્લાહપાકની આપેલી તકલીફને ટાળી શકે ? અથવા તે અલ્લાહ

તઆલા મારા ઉપર મહેરબાની કરવા ચાહે તો શું તે એવી છે કે તેની કૃપાને રોકી શકે ? (કદી નહિ.) આપ ફરમાવી દો કે મારા માટે અલ્લાહપાક પૂરતો છે; યકીન રાખનારા તેના જ ઉપર યકીન રાખે છે. (૩૮)

દરરોજની ઉંઘ કિયામતનો જીવંત દાખલો છે, માટે મુશ્રિકો આખિરતને સમજે :

અલ્લાહપાક જ પ્રાણોને તેમના મૃત્યુ વખતે (સંપૂર્ણ રીતે) ખેંચી લે છે તથા જેમની મૌત નથી આવી તેમને ઉંઘમાં (ખાસ પ્રકારે) ખેંચી લે છે. પછી જેમના ઉપર મૌતનો હુકમ કરી ચૂક્યો છે, તેમને રોકી લે છે અને બીજી રૂહોને નિર્માણ કરેલી મુદ્દત સુધી છૂટી કરી દે છે, આ વાતમાં તે લોકો માટે દલીલો છે, જેઓ વિચાર કરે છે. (૪૨) હા, શું તેઓએ (આટલી દલીલો છતાં) અલ્લાહપાકના સિવાય બીજા ભલામણ કરનારા (મઅ્બૂદ) બનાવી લીધા છે ? આપ ફરમાવી દો કે, જો તેઓને કોઈ વસ્તુનો અધિકાર ન હોય તેમજ તેઓ કંઈ સમજતા ન હોય (તો પણ તેઓને ભલામણ કરનાર બનાવશો ?) (૪૩) આપ (એ પણ) ફરમાવી દો કે, ભલામણ બધી જ અલ્લાહપાકના અધિકારમાં છે, આકાશો તથા પૃથ્વીની બાદશાહી તેની જ છે, પછી તેના જ તરફ તમે પાછા ફરશો. (૪૪) અને જ્યારે એકલા અલ્લાહપાકનું નામ લેવામાં આવે છે, ત્યારે જેઓને આખિરતનું યકીન નથી તેઓના દિલ રુંધાય છે અને જ્યારે અલ્લાહપાકના સિવાય બીજાઓ (મૂર્તિઓ)નું નામ લેવામાં આવે છે, ત્યારે તેઓ હરખાય છે. (૪૫) આપ ફરમાવી દો કે, હે અલ્લાહપાક ! આકાશો અને પૃથ્વીના સર્જનહાર ગુપ્ત અને જાહેરના જાણનાર, તું જ (કિયામતમાં) તારા બંદાઓ વચ્ચે તે (દીન) બાબતનો ફેંસલો કરજે, જેમાં તેઓ મતભેદ કરતા હતા. (૪૬) અને જો એ જુલ્મીઓ (મુશ્રિકો) પાસે જે કંઈ પૃથ્વીમાં છે, તે સઘળુ હોય તથા તેની સાથે તેટલું જ બીજું હોય, તે સઘળુ કિયામતના દિવસે સખત અઝાબથી પોતાને છોડાવવા માટે (બેધડક) આપી દે, (તો પણ તે અઝાબથી બચાવનાર નથી) અને અલ્લાહપાકના તરફથી તેઓને એવો મામલો દેખાશે કે જેનો તેઓને ખ્યાલ પણ ન હતો. (૪૭) અને (તે વેળા) તેઓને પોતાની

કરણીઓની બુરાઈઓ જાહેર થઈ જશે અને જે (અઝાબ) વિશે તેઓ મશ્કરી કરતા હતા એ જ તેઓને ઘેરી લેશે. (૪૮)

અલ્લાહ તઆલા પોતાના અત્યાચારી-નાફરમાન બંદાઓને કેટલા પ્યારથી સમજાવે છે ! :

(હે નબી સલ. ! મારા તરફથી લોકોને) આપ ફરમાવી દો કે, હે મારા તે બંદાઓ ! જેમણે (ગુનાહો કરી) પોતાના ઉપર બેહદ જુલ્મ કર્યો છે, તમે અલ્લાહપાકની રહમતથી નિરાશ થશો નહિ. બેશક, અલ્લાહપાક (પાછલા) સૌ ગુનાહ માફ કરી દેશે. બેશક, તે જ (ગુનાહ) બખ્શનાર મહા દયાળુ છે. (૫૩) અને (તૌબા કરી) પોતાના પરવરદિગાર તરફ રજૂ થઈ જાઓ અને તમારા ઉપર અઝાબ આવે તે પહેલાં (ઈમાન લાવી) તેના તાબેદાર થઈ રહો. (નહિ તો) ફરી કોઈ તમારી મદદે આવશે નહિ. (૫૪) અને તમારા પરવરદિગારની પાસેથી તમારા તરફ જે બેહતર કલામ (કુર્આન) ઉતર્યું છે, તે પ્રમાણે અનુસરો. એ પહેલાં કે તમારા ઉપર ઓચિંતો અઝાબ આવી પડે અને તમને તેની ખબર જ ન થવા પામે. (૫૫) રખેને (આખિરતમાં) કોઈ એમ કહેવા લાગે કે, અલ્લાહપાકની જનાબમાં મેં જે કમી કરી તેના ઉપર હાય અફસોસ ! અને હું તો (અલ્લાહપાકના હુકમો પર) મશ્કરી જ કરતો રહ્યો. (૫૬) અથવા કોઈ એમ કહેવા લાગે કે, જો અલ્લાહપાકે મને (દુનિયામાં સીધો) માર્ગ દેખાડ્યો હોત તો હું પણ પરહેઝગારો માંહેનો થઈ જાત, (૫૭) અથવા અઝાબ નિહાળી કોઈ એમ કહેવા લાગે કે કોઈપણ પ્રકારે મને (દુનિયામાં) પાછા જવાનું મળે, તો હું સદાચારી થઈ જાઉં. (૫૮) (અલ્લાહપાક કહેશે) એમ નથી, બલ્કે તારી પાસે મારા હુકમો ચોક્કસ પહોંચ્યા હતા, તો તેં તેમને જૂઠાડ્યા અને અહંકાર કર્યો અને તું કાફિરોમાં જ રહ્યો હતો. (૫૯)

માનવી પોતાના પાલનહારનો મહા નાશુક્રો (અપકારી) છે :

આપ ફરમાવી દો કે, હે નાદાનો ! શું હજુ પણ તમે મને એ જ બતાવો છો કે, હું અલ્લાહપાકના સિવાય બીજાની બંદગી કરૂં ? (૬૪)

જ્યારે કે આપને તથા આપનાથી આગલા (નબી)ઓને એ જ હુકમ થઈ ચૂક્યો છે કે (સામાન્ય ચેતવણી આપો કે હે માનવી !) જો તું શિર્ક કરીશ, તો ચોક્કસ તારી (સઘળી) કરણી વ્યર્થ જશે અને તું નુકસાન ઉઠાવનારાઓમાં થઈશ (માટે શિર્ક કરીશ નહિ) (૬૫) બલ્કે આપ અલ્લાહપાકની જ બંદગી કરો અને (તેનો) ઉપકાર માનનારાઓ માંહેના થઈ જાઓ. (૬૬) અને તેઓએ અલ્લાહપાકની જેવી કદર કરવી જોઈએ તેવી કદર કરી નથી, પણ (તેની શાન એવી છે કે) કિયામતના દિવસે આખી પૃથ્વી તેની એક મુઠ્ઠીમાં હશે અને આકાશો તેના જમણા હાથમાં વિંટળાયેલા હશે, તે ખુદાવંદ પવિત્ર છે અને તેઓ જ શિર્ક કરે છે, તેથી તે (પવિત્ર) ઉચ્ચતર છે. (૬૭) અને (કિયામતના દિવસે) સૂર ફૂંકવામાં આવશે ત્યારે જે કાંઈ આકાશો તથા પૃથ્વીમાં છે, તે સૌ બેભાન થઈ જશે, પરંતુ જેને અલ્લાહપાક ચાહે (તે બેભાન થશે નહિ.) ફરી બીજી (સૂર) ફૂંકવામાં આવશે, તો તત્કાળ તેઓ ઉભા થઈ ચોતરફ જોવા માંડશે. (૬૮) અને પૃથ્વી પોતાના પરવરદિગારના નૂર વડે ઝળહળી ઉઠશે અને કરણીના લેખ (સૌના હાથમાં) મૂકી દેવામાં આવશે અને નબીઓ તથા સાક્ષીઓ હાજર કરવામાં આવશે અને તેમની સૌની વચ્ચે ન્યાયપૂર્વક ફેંસલો કરવામાં આવશે અને તેમના ઉપર જરાય જુલ્મ કરવામાં નહિ આવે. (૬૯) અને દરેક જણને તેની કરણીનો સંપૂર્ણ બદલો આપવામાં આવશે. અને અલ્લાહપાક તેઓની સૌની કરણીઓને ખૂબ જાણે છે. (૭૦)

❋ સૂરએ મુઅ્મિન ❋

અલ્લાહપાકે માનવીનો ચહેરો સૌથી સુંદર બનાવ્યો, તે પાક પરવરદિગારની પોતાની સુંદરતા કેવી શાનદાર હશે !

અલ્લાહપાક જ એવો છે, જેણે પૃથ્વીને તમારા માટે રહેઠાણ અને આકાશને છત્ર (સમાન) બનાવ્યું અને તમને સ્વરૂપ આપ્યું તો તમારી મુખાકૃતિ સૌથી સુંદર બનાવી અને સ્વચ્છ વસ્તુઓથી તમને રોજી આપી; એ જ અલ્લાહપાક તમારો પરવરદિગાર છે. અલ્લાહ તઆલા અતિશય

બરકતવાળો અને સકળ સૃષ્ટિનો પરવરદિગાર છે. (૬૪) તે જ અમર જીવનવાળો છે. તેના સિવાય કોઈની બંદગી જ નથી, તો તમે બંદગીને તેના જ માટે ખાસ રાખી તેને પુકારો. સૌ ખૂબીઓ અલ્લાહપાકના માટે જ છે, જે સઘળા જગતોનો પાલનહાર છે. (૬૫)

શું આવો સર્વશક્તિમાન શિર્કને પસંદ કરી શકે છે ? :

(હે રસૂલ સલ. !) આપ ફરમાવી દો કે મને તો તેઓની પૂજાની મનાઈ કરવામાં આવી છે, જેઓને તમે અલ્લાહપાકના સિવાય પુકારો છો, જ્યારે કે મારી પાસે મારા પરવરદિગાર તરફથી (તવહીદની) સ્પષ્ટ નિશાનીઓ આવી ચૂકી છે, તેમજ મને હુકમ થયો કે માત્ર જગતના પરવરદિગારને જ આધિન રહું. (૬૬) તે જ છે, જેણે તમને માટીથી, ફરી વીર્યના ટીપાથી, ફરી લોહીના લોચાથી બનાવ્યા. ફરી તમને બાળક બનાવી (ગર્ભાશયમાંથી) કાઢે છે. (ફરી સજીવન રાખે છે) કે જેથી તમે પોતાની યુવાવસ્થાએ પહોંચો. ફરી એટલે સુધી કે વૃદ્ધ થઈ જાઓ અને તમારામાંથી કોઈ એ (સ્થિતિ) પહેલાં જ મરણ પામે છે, પણ એટલે સુધી (તો સૌને મોહલત આપે છે) કે તમે નીમેલા વખત પર પહોંચો અને એટલા માટે (એ બધું કર્યું) કે તમે વિચાર કરો. (૬૭) તે જ છે, જે જિવાડે છે અને મૃત્યુ આપે છે, પછી જ્યારે તે કોઈ કામનો નિર્ણય કરે છે, તો તેને એમ જ કહે છે "થઈ જા" તો તે (તત્કાળ) થઈ જાય છે. (૬૮)

❋ સૂરએ હા-મીમ સજદહ ❋

આકાશ અને પૃથ્વી અલ્લાહપાકના હુકમનું પાલન કરવા સદા તત્પર રહે છે. અને માનવી ઈન્કાર કરે છે !

આપ ફરમાવી દો કે, શું તમે તે(ની તવહીદ)નો ઈન્કાર કરો છો ? કે જેણે પૃથ્વીને બે દિવસ (જેટલા સમય)માં બનાવી, છતાં તમે તેના શરીક ઠેરવો છો; એ જ આખા જગતનો પરવરદિગાર છે. (૯) અને તેણે જ જમીનમાં તેના ઉપર ભારે પર્વતો બનાવ્યા અને તેમાં બરકત મૂકી તથા તેમાં તે(ના વસનારા)ઓના ખોરાકો નિર્માણ કરી દીધા; (એ બધું) ચાર

દિવસમાં (થયું); પૂછનારાઓ માટે (જવાબ) પૂરો થયો. (૧૦) પછી તેણે આકાશ(ની રચના) તરફ લક્ષ આપ્યું અને તે ધૂમાડા (સમાન) હતું. ફરી તેણે તેને તથા પૃથ્વીને કહ્યું કે (અમારા હુકમ તળે) તમે બન્ને ખુશીથી આવો અથવા જબરદસ્તીથી (આવો). બન્નેએ અરજ કરી કે અમે ખુશીથી હાજર છીએ. (૧૧) પછી તેમને બે દિવસમાં સાત આકાશ બનાવી દીધા અને દરેક આકાશમાં (તેને ઘટતો) હુકમ (ફરિશ્તાઓ પાસે) મોકલ્યો; અને (પૃથ્વીથી) નજીકવાળા આકાશને દીવાઓ (એટલે તારાઓ) વડે શણગાર્યું અને (શયતાનોથી) તેનું રક્ષણ કર્યું, આ જબરદસ્ત સર્વજ્ઞ (અલ્લાહ તઆલા)ની વ્યવસ્થા છે. (૧૨) છતાં જો તેઓ (તવહીદથી) મોઢું ફેરવે તો આપ ફરમાવી દો કે હું તમને એક એવી ભયંકર આફતથી ડરાવું છું, જેવી કે આદ અને સમૂદ પર આફત આવી હતી. (૧૩) જ્યારે કે તેઓની પાસે રસૂલો તેઓની આગળથી તેમજ તેઓની પાછળથી આવ્યા, (અને કહ્યું) કે અલ્લાહપાકના સિવાય કોઈની ઈબાદત ન કરો. તો તેઓ કહેવા લાગ્યા અને અમારો પરવરદિગાર ચાહત તો ફરિશ્તાને (રસૂલ બનાવી) મોકલત. તેથી જે કાંઈ તમારા હસ્તે મોકલવામાં આવ્યું તેને અમે માનતા નથી. (૧૪) પછી જે આદ હતા તેઓ તો દેશમાં નાહક ગર્વ કરવા લાગ્યા અને તેઓએ કહ્યું કે બળમાં અમારાથી વધારે કોણ છે ? શું તેઓને દેખાયું નહિ કે બેશક, અલ્લાહ તઆલા જેણે તેઓને પેદા કર્યા તે બળમાં તેઓ કરતાં કેટલોય વધારે છે, પણ તેઓ અમારી નિશાનીઓથી ઈન્કાર કરતા રહ્યા. (૧૫) ફરી અમે તેઓના ઉપર મુસીબતના દિવસોમાં બહુ જ સખ્ત પવન મોકલ્યો કે જેથી અમે તેઓને આ દુનિયાની જિંદગીમાં રૂસ્વાઈનો અઝાબ ચખાડીએ અને આખિરતના અઝાબમાં તો એથી વિશેષ રૂસ્વાઈ છે. અને તેઓને (તે વેળા કોઈની પણ) મદદ પહોંચશે નહિ. (૧૬) અને જે સમૂદ હતા તો તેઓને અમે (રસૂલ મારફતે) માર્ગ દેખાડ્યો, છતાં તેઓએ હિદાયતને બદલે આંધળા (ગુમરાહ) રહેવું પસંદ કર્યું, તો તેઓની દુષ્ટ કરણીના કારણે સંપૂર્ણ રૂસ્વાઈના અઝાબની ગર્જનાએ તેઓને પકડી લીધા. (૧૭) પણ અમે તે લોકોને બચાવી લીધા, જેઓ ઈમાન લાવ્યા હતા અને

(અમારાથી) ડરતા હતા. (૧૮)

જ્યારે આંખ, કાન અને ચામડીઓ માનવી વિરૂદ્ધ સાક્ષી આપશે !

અને (તે વખત યાદ અપાવો) જે દિવસે અલ્લાહપાકના દુશ્મનોને દોઝખ તરફ એકઠા કરવામાં આવશે, ત્યારે તેઓના જુદા જુદા વર્ગ પાડવામાં આવશે. (૧૯) એટલે સુધી કે જ્યારે તેના નજીક પહોંચશે, તો તેઓના કાન અને તેઓની આંખો તથા તેઓના ચામડાં તેઓની વિરૂદ્ધ તેઓની કરણીઓની સાક્ષી આપશે. (૨૦) અને તેઓ (દંગ થઈ) પોતાની ચામડી-ઓને કહેશે કે, તમે અમારી વિરૂદ્ધ શા માટે સાક્ષી આપી ? તે (અવયવો) જવાબ આપશે કે અમને તે અલ્લાહપાકે જ વાચા આપી છે જેણે દરેક વસ્તુને વાચા આપી છે. અને તેણે જ તમને પહેલી વખત પેદા કર્યા હતા અને તેની જ તરફ તમે પાછા લાવવામાં આવ્યા છો. (૨૧) અને (અલ્લાહપાક કહેશે કે) તમે આ વાતથી તો પોતાને છૂપાવતા ન હતા કે તમારા કાન અને તમારી આંખો તેમજ તમારી ચામડીઓ જ તમારી વિરૂદ્ધ સાક્ષી આપશે, પણ તમે ધારતા હતા કે જે કંઈ તમે કરો છો, તેમાંથી ઘણાખરા કાર્યોને અલ્લાહપાક જાણતો જ નથી. (૨૨) અને તમારા પરવરદિગાર સબંધી તમારી જે ધારણા હતી, તે જ તમારી ધારણાએ તમને બરબાદ કર્યા, જેથી આજે તમે (સદાના) નુકસાનમાં પડી ગયા. (૨૩) તેથી જો (હવે) તેઓ સબર કરે તો પણ દોઝખ જ તેઓનું ઠેકાણું છે. અને જો તેઓ ઉઝર કરવા ચાહે તો પણ તે કબૂલ થશે નહિ. (૨૪)

સૂર્ય, ચંદ્ર અલ્લાહ તઆલાની કુદરતની નિશાનીઓ છે, તે પોતે જ ચક્કર લગાડી પોતાને આજ્ઞાંકિત સાબિત કરે છે, પછી તેમને કેવી રીતે પૂજવામાં આવે ?

અને તે(ની કુદરત)ની નિશાનીઓ પૈકી રાત અને દિવસ તથા સૂર્ય અને ચંદ્ર છે; (માટે) સૂર્યને કે ચંદ્રને તમે સિજદો ન કરો, પણ તે અલ્લાહ તઆલાને જ સિજદો કરો કે જેણે તે સૌને સર્જ્યા. જો તમે તેને જ પૂજતા હો તો (૩૭) છતાં જો તેઓ અભિમાન કરે તો (પરવા નથી, કારણ કે) જે (ફરિશ્તા)ઓ આપના પરવરદિગારની પાસે છે, તેઓ રાત અને દિવસ

તેની પવિત્રતા વર્ણવતા રહે છે અને તેઓ (કદી) થાકતા જ નથી. (૩૮) અને તેની (કુદરતની) નિશાનીઓ પૈકી એક આ છે કે આપ ધરતીને દબાઈ ગયેલી (સૂકી) જુઓ છો, પછી જ્યારે તેના ઉપર અમે પાણી વરસાવીએ છીએ ત્યારે તે તાજી થાય છે અને ઉભરે છે. બેશક, જેણે તે ધરતીને (તેને ઘટતું) જીવન આપ્યું તે જ મુરદાઓને સજીવન કરશે. બેશક, તે દરેક વસ્તુ પર કુદરતવાળો છે. (૩૯)

કુર્આન શરીફની રક્ષાની અજોડ વ્યવસ્થા પણ ઈન્સાનો પર મોટું એહસાન કે તેને દુષ્ટ સ્વાર્થી લોકોની ભેળસેળથી સુરક્ષિત કરી સાચું શિક્ષણ આપ્યું :

બેશક, જે લોકોએ આ કુર્આન જ્યારે તેઓની પાસે આવ્યું તો તેનો ઈન્કાર કર્યો, (તેઓને કંઈ જ ભાન નથી) અને બેશક, આ (કુર્આન) તો એક અજોડ કિતાબ છે. (૪૧) જેમાં તેની આગળથી કે પાછળથી (કોઈ રીતે) અસત્ય વાત આવી શકતી જ નથી; એ તો હિકમતવાળા વખાણપાત્ર (અલ્લાહપાક)ની ઉતારેલી (કિતાબ) છે. (૪૨)

માનવીની મનોવૈજ્ઞાનિક કમઝોરી તેનો પેદા કરનાર જ દર્શાવી શકે છે :

તે (અલ્લાહપાક)ના જ તરફ કિયામતની ખબરનો હવાલો છે; અને (એટલું જ નહિ, બલ્કે) કોઈ ફળ પોતાના પરદાથી નીકળતું નથી અને ન કોઈ માદા ગર્ભવતી હોય છે અને ન તે જણે છે, પરંતુ (તે બધું) તે (અલ્લાહપાક)ની જાણમાં છે અને જે દિવસે તે અલ્લાહ તઆલા તેઓ (મુશ્રિકો)ને પુકારશે (અને કહેશે) કે મારા શરીકો (હવે) ક્યાં છે ? (ત્યારે) તેઓ કહેશે કે અમે તને અરજ કરીએ છીએ કે અમારામાંથી કોઈ (એ સબંધી) ઈકરાર કરતો નથી. (૪૭) અને જેને જેને તેઓ પ્રથમ પુકારતા હતા તે સૌ તેઓથી અલોપ થઈ જશે અને તેઓને યકીન થઈ જશે કે તેઓ માટે છૂટકારાનો કોઈ માર્ગ નથી. (૪૮) (બેઈમાન) માણસ (દુનિયાની) ભલાઈ માંગતા કંટાળતો નથી, પણ જો તેને કંઈ બુરાઈ પહોંચે છે, તો

નિરાશ (અને) હતાશ થઈ જાય છે. (૪૯) અને જે દુઃખ તેને પહોંચ્યું હતું તેના પછી જો અમે તેને અમારી કંઈક કૃપા(ની મજા) ચખાડીએ તો કહેવા લાગે છે કે એ તો મારો હક્ક જ હતો અને હું ધારતો નથી કે કિયામત આવનાર છે. છતાં જો (કદાચ) હું મારા પરવરદિગારની પાસે પાછો લઈ જવામાં આવીશ તો બેશક, તેની પાસે પણ મારા માટે ભલાઈ જ છે. તો અલબત્ત, અમે કાફિરોને (કિયામતમાં) તેઓની કરણીની ખબર આપીશું અને તેઓને એક સખત અઝાબની મજા જરૂર ચખાડીશું. (૫૦)

❋ સૂરએ શૂરા ❋

સર્વ શક્તિ ફક્ત મહાન અલ્લાહપાકની જ છે :

(જે પ્રમાણે આ સૂરત મોકલી) તેવી જ રીતે આપના તરફ અને આપનાથી આગલા (નબી)ઓ તરફ અલ્લાહપાક વહી મોકલતો રહ્યો છે. જે જોરાવર, હિકમતવાળો છે. (૩) જે કંઈ આકાશોમાં અને પૃથ્વીમાં છે, તે સઘળુ તેનું જ છે અને તે જ સર્વોપરી મહત્તાવાળો છે. (૪) (તો) આકાશો ઉપરથી ફાટી પડવાના નજીક છે અને ફરિશ્તા પોતાના પરવર-દિગારના વખાણ સહિત તેની તસ્બીહ પઢતા રહે છે, તેમજ પૃથ્વીવાળાઓ માટે બખ્શિશ માંગતા રહે છે. ખબરદાર રહો ! બેશક, અલ્લાહપાક જ બખ્શનાર (અને) દયાળુ છે. (૫) અને જેઓએ અલ્લાહપાકના સિવાય બીજા કાર્યસાધક બનાવ્યા છે, તે સૌ(ની કરણી)ને અલ્લાહ તઆલા લક્ષમાં રાખનાર છે અને આપ તેઓના ઉપર રક્ષક નથી. (૬)

સમુદ્રનો સફર અલ્લાહપાકની કુદરતનો કરિશ્મો છે :

અને તેની નિશાનીઓ પૈકી એક એ છે કે, સમુદ્રમાં વહાણો ચાલે છે (જે ઉંચાઈમાં) જાણે પહાડ છે, (૩૨) જો તે ચાહે તો હવાને અટકાવી દે, તો વહાણ સમુદ્રની સપાટી પર જ સ્થિર રહી જાય. બેશક, એમાં દરેક ધીરજવાન ઉપકાર માનનાર માટે નિશાનીઓ છે. (૩૩) અથવા (જો ધારે તો) તે વહાણોને (જોશભેર પવન ફૂંકી) તેઓની બૂરી કરણીના સબબે ગારત કરી નાખે અને (તેમાંથી) ઘણાઓને માફ પણ કરી દે. (૩૪)

અવલાદ-સંતાન આપવા ન આપવા ફક્ત અલ્લાહ તઆલાની કુદરતથી જ છે :

આકાશો અને પૃથ્વીની (સંપૂર્ણ) સત્તા અલ્લાહપાકની જ છે; તે જે ચાહે છે તેને પેદા કરે છે; (તેથી જ) તે ચાહે તેને દીકરીઓ આપે છે અને ચાહે તેને દીકરા આપે છે. (૪૯) અથવા તેમને પુત્રો અને પુત્રીઓ સાથે આપે છે અને ચાહે તેને વાંઝિયો રાખે છે. બેશક, તે સર્વજ્ઞ (અને) કુદરત-વાળો છે. (૫૦)

❋ સૂરએ ઝુખ્રુફ ❋

શું માનવી આટલો બધો અપકારી (નાશુક્રો) છે ? :

અને જો આપ તેઓને પૂછો કે આકાશો તથા પૃથ્વી કોણે સર્જ્યા ? તો તેઓ જરૂર કહેશે કે, એ સૌને તે સમર્થ (અને) સર્વજ્ઞ અલ્લાહપાકે સર્જ્યા છે. (૯) જેણે કે તમારા (આરામ) માટે પૃથ્વીને (જાણે) પાથરણું બનાવી દીધી અને તમારા માટે તેમાં રસ્તા બનાવ્યા કે જેથી તમે ધારેલા સ્થળે પહોંચી શકો. (૧૦) અને જેણે આકાશથી પાણીને માપસર ઉતાર્યું. ફરી તે વડે અમે એક સૂકા પ્રદેશને સજીવન કર્યો, એવી જ રીતે તમે પણ (કબરોમાંથી) કાઢવામાં આવશો. (૧૧) અને જેણે દરેક વસ્તુઓના જોડાં બનાવ્યા, અને તમારા માટે વહાણો તથા પશુઓ બનાવ્યા, જેના ઉપર તમે સવાર થાઓ છો, (૧૨) કે જેથી તમે તેની પીઠ પર ગોઠવાઈને બેસો. પછી જ્યારે તેના ઉપર ટટ્ટાર બેસી જાઓ ત્યારે પોતાના પરવરદિગારના ઉપકારને યાદ કરો અને કહો કે તે પવિત્ર હસ્તી છે, જેણે એ વસ્તુઓને અમારા આધિન કરી દીધી, ચોક્કસ અમે તો પોતે એને કાબૂમાં લાવી શકતા ન હતા. (૧૩) અને ખરેખર, અમે અમારા પરવરદિગાર તરફ જરૂર પાછા જનાર છીએ. (૧૪)

ફરિશ્તાઓને અલ્લાહપાકની બેટીઓ ઠેરવવી છેલ્લા દરજ્જાની અભણતા છે :

શું તેણે પોતાની મખ્લૂકમાંથી (તમારી ધારણા મુજબ) પુત્રીઓ લઈ

લીધી અને તમને દીકરા ચૂંટી આપ્યા ? (૧૬) અને (સ્થિતિ એ છે કે) જ્યારે તેઓમાંથી કોઈને તેની (પુત્રી)ની ખબર મળે, જેણીનો તેઓ રહમાન સાથે સબંધ જોડે છે, ત્યારે (નારાજીથી) તેનું મોઢું આખો દિવસ કાળુંચટ રહે અને તે મનમાં રૂંધાયા કરે છે. (૧૭) શું એવી વ્યક્તિ જે ઘરેણામાં ઉછરે અને તેણી વાદવિવાદમાં યોગ્ય વાત (પણ) ન કહી શકે ? (તે અલ્લાહપાકની પુત્રી હોઈ શકે છે ?) (૧૮) વળી, ફરિશ્તા જે રહમાનના બંદા છે, તેમને તેઓ (મુશ્રિકો)એ સ્ત્રીઓ ઠેરવી છે; શું તેમની પેદાઈશ વેળા તેઓ હાજર હતા ? હવે તેઓનો આ દા'વો લખી લેવામાં આવશે અને (કિયામતમાં) તેઓને પૂછવામાં આવશે. (૧૯)

અલ્લાહપાકની યાદથી ગફલતની નહૂસતમાં શયતાનને દોસ્ત બનાવવામાં આવે છે :

અને જે કોઈ રહમાનની યાદથી મોઢું ફેરવે, તો અમે તેના ઉપર એક શયતાન નીમી દઈએ છીએ, તે તેની સાથે જ રહે છે. (૩૬) અને બેશક, તે શયતાનો તેઓને (સીધા) માર્ગથી અટકાવતા રહે છે, પણ તેઓ એવું ધારે છે કે, પોતે (સીધા) માર્ગ પર જ છે. (૩૭) એટલે સુધી કે જ્યારે તે અમારી પાસે આવશે તો (તે શયતાનને) કહેશે : કોઈપણ રીતે મારી અને તારી વચ્ચે (દુનિયામાં) પૂર્વથી પશ્ચિમ જેટલું અંતર હોત (તો ઠીક થાત !) કેમ કે (તું) બૂરો સોબતી હતો ! (૩૮) અને (તેઓને કહેવામાં આવશે) જ્યારે તમે જુલ્મી ઠર્યા તો આજે તમને આવી વાતથી કંઈ લાભ નથી. બેશક, તમે બધા જ અઝાબમાં શામિલ છો. (૩૯)

❋ સૂરએ દુખાન ❋

આકાશ-પૃથ્વીનું સર્જન એક ખાસ હેતુસર છે :

અને આકાશો તેમજ પૃથ્વીને તથા જે કંઈ એ બન્નેની વચ્ચે છે, તે સાને અમે રમતાં રમતાં સર્જયા નથી. (૩૮) અમે એ બન્નેને માત્ર યોગ્ય હિકમતસર જ સર્જયા છે, પરંતુ ઘણા લોકો સમજતા નથી. (૩૯) બેશક, ફેંસલાનો દિવસ જ તેઓને સૌનો (સજીવન થવાનો) વાયદો છે. (૪૦) જે

દિવસે કોઈ સબંધવાળો બીજા સબંધીને કંઈ જ કામ નહિ લાગે અને ન તેઓને મદદ મળશે, (૪૧) પરંતુ જેના ઉપર અલ્લાહપાક રહમ કરે (તેને મદદ મળશે). બેશક, તે જ જોરાવર (અને) દયાળુ છે. (૪૨)

❁ સૂરએ અલ-જાષિયહ ❁

આ સૂરતનો મુખ્ય વિષય તૌહીદ અને આખિરત વિશે મક્કાના કાફિરોની શંકાઓ અને તેમના વાંધાઓનો જવાબ આપવાનો છે.

મનુષ્યના પોતાના અસ્તિત્વથી લઈ ધરતી અને આકાશ સુધી દરેક દિશામાં ફેલાયેલી અસંખ્ય નિશાનીઓ તરફ નિર્દેશ કરી બતાવવામાં આવ્યું છે કે, તમે જે તરફ પણ નજર કરી જુઓ, દરેક વસ્તુ એ જ તૌહીદની ગવાહી આપી રહી છે, જેને માનવાનો તમે ઈન્કાર કરી રહ્યા છો. આ વિવિધ પ્રકારના પ્રાણીઓ, આ રાત-દિવસ, આ વરસાદ અને તેનાથી ઉગી નીકળતી વનસ્પતિ, આ હવાઓ અને મનુષ્યની પોતાની પેદાઈશ, આ સઘળી વસ્તુઓને જો કોઈ વ્યક્તિ આંખો ખોલીને જુએ અને કોઈ પૂર્વગ્રહ રાખ્યા વિના સીધી સમજ દ્વારા એમની ઉપર વિચાર કરે તો આ નિશાનીઓ તેને આ વાતની ખાત્રી કરાવવા માટે બિલ્કુલ પૂરતી છે કે, આ સૃષ્ટિ ખુદાવિહિન નથી, ન તો અનેક ખુદાઓની ખુદાઈ ચાલી રહી છે, બલ્કે એક જ ખુદાએ આને બનાવી છે, અને તે જ એકલો આનો સંચાલક અને હાકેમ છે. અલબત્ત, એ વ્યક્તિની વાત જુદી છે, જે ન માનવાના સોગંદ ખાઈ બેઠી હોય અથવા શંકાઓમાં જ પડયા રહેવાનો ફેંસલો કરી બેઠી હોય. તેને દુનિયામાં ક્યાંયથી પણ વિશ્વાસ અને ઈમાનની દૌલત પ્રાપ્ત થઈ શકતી નથી.

તવહીદની નિશાનીઓથી ઈબ્રત-બોધપાઠ :

આ કિતાબ તે અલ્લાહપાકના તરફથી ઉતરેલી છે, જે જબરદસ્ત હિકમતવાળો છે. (૨) ખરેખર, આકાશો તથા પૃથ્વીમાં ઈમાનવાળાઓ માટે (તવહીદની) ઘણી નિશાનીઓ છે. (૩) અને ખુદ તમારી તથા જે પશુઓ ફેલાવી રાખ્યા છે, તેમની ઉત્પત્તિમાં એવા લોકો માટે (તવહીદની) દલીલો છે, જેઓ યકીન રાખે છે. (૪) અને (એવી જ રીતે) રાત-દિવસના

ફેરફારમાં તથા તે રોજી(ના સાધન એટલે પાણી)માં જેને અલ્લાહપાકે આકાશથી ઉતાર્યું. ફરી તે વડે પૃથ્વીને તેમાં મરી (સૂકાઈ) જવા પછી જીવતી કરી, તેમાં અને હવાઓના બદલવામાં તે લોકો માટે નિશાનીઓ છે, જેઓ બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરે છે. (૫) આ અલ્લાહપાકની આયતો છે, જેને અમે સત્યતાપૂર્વક આપને સંભળાવીએ છીએ, છતાં અલ્લાહપાક તથા તેની આયતોને છોડીને તેઓ કઈ વાતને માનશે ? (૬) દરેક જૂઠા પાપી માટે ખરાબી છે, (૭) જે અલ્લાહપાકની આયતોને સાંભળે છે. જ્યારે કે તેની રૂબરૂ પઢવામાં આવે છે, છતાં તે અભિમાન કરતાં (કુફ્ર પર) અડી રહે છે. જાણે કે તે આયતોને તેણે સાંભળી જ નથી; ત્યારે આપ પણ તેને દુઃખદાયક અઝાબની ખુશખબર સંભળાવી દો. (૮) અને જ્યારે અમારી આયતો પૈકી અમુકની તેને જાણ થાય છે, ત્યારે તેની હાંસી ઉડાવે છે; એવા જ લોકો માટે ઝિલ્લતનો અઝાબ છે. (૯)

❋ સૂરએ મુહમ્મદ ❋

કુર્આન શરીફમાં ચિંતન કરવાનું દરેકને આહ્વાન :

શું આ લોકો કુર્આન શરીફમાં વિચાર કરતા નથી અથવા તેઓના દિલો પર તાળાં લાગેલાં છે ? (૨૪)

❋ સૂરએ કાફ ❋

સૂરએ કાફનો અસલ વિષય આખિરતનો અકીદો સાબિત કરવાનો છે. આખિરતનો અકીદો માણસની કરણી-કથનીમાં જવાબદારીની ભાવના પેદા કરે છે. જો આ અકીદો માણસના દિલમાં સમાય જાય અને તેના ઉપર દૃઢ વિશ્વાસ થઈ જાય તો માણસ હર ઘડીએ બુરા અમલો કરવાથી બચી જાય. કારણકે તેને એહસાસ થઈ ગયો છે કે, તેના દરેક અમલનો રેકોર્ડ થઈ રહ્યો છે. અને કાલે કિયામતના દિવસે તેની પ્રત્યેક કરણી-કથનીનો જવાબ આપવો પડશે. આ અકીદાને લઈ માનવી રાતના અંધકારમાં પણ ગુનોહ કરવાથી બચી જાય છે. એટલા જ માટે રસૂલુલ્લાહ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ મોટાભાગે ઈદની નમાઝોમાં આ સૂરત પઢતા હતા.

આનું મહત્વનું કારણ સૂરતને ધ્યાનપૂર્વક પઢવાથી સહેલાઈથી સમજાઈ જાય છે. સમગ્ર સૂરતનો વિષય આખિરત છે. રસૂલુલ્લાહ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમે જ્યારે મક્કા મુકર્રમહમાં પોતાની દઅવતનો આરંભ કર્યો તો લોકોને સૌથી વધુ નવાઈ આપની જે વાતથી થઈ તે આ હતી કે, મૃત્યુ પછી મનુષ્યોને બીજીવાર ઉઠાવવામાં આવશે અને તેમને પોતાના કર્મોનો હિસાબ આપવો પડશે. લોકો કહેતા હતા કે, આ તો બિલ્કુલ અશક્ય વાત છે. અક્કલમાં આ વાત સમાતી નથી. છેવટે આ બની જ કેવી રીતે શકે કે, જ્યારે આપણી રજેરજ ધરતીમાં વેરવિખેર થઈ ચૂકી હોય, ત્યાર પછી આ વેરવિખેર કણોને હજારો વરસ પછી ફરીવાર એકત્ર કરી અમારા આ જ શરીરને નવેસરથી બનાવી દેવામાં આવે અને અમે જીવતા થઈ ઉભા થઈ જઈએ ? આના જવાબમાં અલ્લાહ તઆલા તરફથી ખૂબ જ સંક્ષિપ્તમાં નાના-નાના વાક્યો દ્વારા એક તરફ આખિરતની શક્યતા અને તેના ચોક્કસ કાયમ થવા માટે દલીલો આપવામાં આવી છે. અને બીજી તરફ લોકોને ચેતવવામાં આવ્યા છે કે, તમે ચાહે આશ્ચર્ય પામો અથવા સમજમાં ન સમાય તેમ સમજો, કે પછી ખોટી ઠેરવો, કોઈપણ સંજોગોમાં આ હકીકત બદલાઈ શકતી નથી.

હકીકત આ છે કે, તમારા શરીરની રજેરજ જે ધરતીમાં વિખરાય છે, તેના વિશે અલ્લાહ તઆલાને ખબર છે કે, તે ક્યાં ગઈ છે અને કઈ સ્થિતિમાં ક્યા સ્થળે પડી છે. અલ્લાહ તઆલાનો એક ઈશારો માત્ર આ સર્વ કણોને એકત્ર કરી દેવા માટે અને તમને ફરીથી બનાવી પહેલાંની જેમ ઉભા કરી દેવા માટે બસ છે. આવી જ રીતે તમારો આ ખ્યાલ કે તમે અહીં સ્વચ્છંદ વ્યક્તિ તરીકે છોડી દેવામાં આવ્યા છો અને કોઈની સામે તમારે જવાબ આપવાનો નથી, એક ગેરસમજ સિવાય કશું નથી. સાચી હકીકત આ છે કે, અલ્લાહ તઆલા પ્રત્યક્ષ રીતે પોતે પણ તમારા દરેક વર્તન અને કાર્યથી, બલ્કે તમારા દિલમાં આવી જનારા વિચારો સુદ્ધાંથી વાકેફ છે. અને તેના ફરિશ્તા પણ તમારા પૈકી દરેક વ્યક્તિ સાથે લગાડેલા છે, જે તમામ હલનચલનની પાકી નોંધ રાખી રહ્યા છે.

જ્યારે સમય આવશે, ત્યારે સૂરનો અવાજ થતાં તમે બિલ્કુલ એવી જ રીતે નીકળી આવશો, જેવી રીતે વરસાદના એક ઝાપટા સાથે જ ધરતીમાંથી વનસ્પતિની કૂંપળો ફૂટી નીકળે છે. એ વખતે આજની ગફલતનો પડદો જે તમારી અક્કલ ઉપર પડેલો છે, તમારી સામેથી ઉંચકાઈ જશે અને તમે સગી આંખે એ બધું જોઈ લેશો, જેનો તમે આજે ઈન્કાર કરી રહ્યા છો. એ વખતે તમને ખબર પડી જશે કે, તમે દુનિયામાં બિનજવાબદાર ન હતા, બલ્કે જવાબદાર હતા. બદલો અને સજા, યાતના અને વળતર તથા જન્નત-જહન્નમ જેમને તમે અજાયબીભરી વાર્તાઓ સમજી રહ્યા છો, તે વખતે આ બધી જ વસ્તુઓ તમારી નજર સામેની હકીકતો બની જશે. સત્યની દુશ્મનાવટના બદલારૂપે તમને એ જ જહન્નમમાં નાખવામાં આવશે, જેને આજે તમે બુદ્ધિ વગરની વાત સમજો છો. અને કૃપાળુ ખુદા તઆલાનો ડર રાખી સીધા માર્ગ તરફ પાછા વળનારા તમારી આંખોની સામે જન્નતમાં જશે, જેનું વર્ણન સાંભળી આજે તમને આશ્ચર્ય થઈ રહ્યું છે.

માનવીના પ્રત્યેક અમલનો રેકોર્ડ થઈ રહ્યો છે :

અને અલબત્ત, અમે મનુષ્યને પેદા કર્યો અને તેના મનમાં જે વિચારો ઉદ્‌ભવે છે, તેને પણ અમે જાણીએ છીએ અને (ઈલ્મમાં) અમે માનવીથી તેની ધોરી નસ કરતાં પણ વધુ નજીક છીએ. (૧૬) (તદુપરાંત એ પણ બતાવો કે) જ્યારે બે લેનારા ફરિશ્તા (કરણીની નોંધ) લેતા જાય છે, જે જમણી અને ડાબી તરફ બેસી રહે છે. (૧૭) તે કોઈ વાત બોલવા પામતો નથી, પરંતુ તેની પાસે એક તાકમાં લાગેલો (લખી લેવા માટે) તૈયાર હોય છે. (૧૮) અને (સાવધ થઈ જાઓ) મૌતની મૂર્છા (સકરાત) ખરેખર આવી લાગી (ત્યારે કહેવામાં આવશે કે) આ તે જ વસ્તુ છે, જેનાથી તું દૂર ખસતો હતો. (૧૯) અને (ત્યાર બાદ બીજી વખત) સૂર ફૂંકવામાં આવશે; એ જ અઝાબના વાયદાનો દિવસ છે. (૨૦) અને દરેક જણ એવી રીતે (કિયામતના મેદાનમાં) આવશે કે તેની સાથે (બે ફરિશ્તા) એક હાંકનાર અને એક સાક્ષી આપનાર હશે. (૨૧) (પછી કાફિરને કહેવામાં આવશે) આ દિવસ સબંધી

તું ગફલતમાં રહ્યો. હવે અમે તારા ઉપરથી તારો (ગફલતનો) પડદો ખસેડી લીધો, જેથી આજે તારી દૃષ્ટિ બહુ જ સતેજ છે. (૨૨)

❃ સૂરએ તૂર ❃

શું અલ્લાહપાકે માનવીને લગામ વગરનો છોડ્યો છે ? :

શું તેઓ કોઈ ઉત્પન્નકર્તા વિના પોતાની મેળે જ પેદા થઈ ગયા છે અથવા તેઓ જ પોતાના ઉત્પાદક છે ? (૩૫) અથવા તેઓએ જ આકાશો અને પૃથ્વીને સર્જ્યા છે ? એમ નથી, બલ્કે તેઓ યકીન લાવતા નથી. (૩૬) શું તેઓની પાસે આપના પરવરદિગાર(ની રહમત)ના ખજાના છે અથવા તેઓ જ (એમાં) અધિકારી છે ? (૩૭) શું તેઓની પાસે કોઈ નિસરણી છે કે, જેના ઉપર ચઢી (આકાશમાંની) વાતો સાંભળી આવે છે ? ત્યારે તો તેઓમાંથી જે કોઈ (ત્યાંની) વાતો સાંભળી આવતો હોય તેણે સ્પષ્ટ દલીલ રજૂ કરવી જોઈએ. (૩૮) શું અલ્લાહપાકને માટે દીકરીઓ અને તમારા માટે દીકરા ? (૩૯) શું તેઓ પાસે આપ (ઉપદેશનો) કંઈ બદલો માંગો છો કે જેથી તેઓના ઉપર દંડનો બોજો પડે છે ? (૪૦) શું તેઓને ગૈબની ખબર છે કે જેથી તેઓ તેને (યાદ રાખવા) લખી રાખે છે ? (૪૧) શું તેઓ (રસૂલ સાથે) કંઈ દાવ રચવા ચાહે છે ? પણ જેઓ કાફિર છે, તેઓ પોતે જ (એ) દાવમાં સપડાઈ જનાર છે. (૪૨) શું અલ્લાહપાકના સિવાય તેઓનો અન્ય કોઈ મઅ્બૂદ છે ? તેઓ જે શરીક ઠેરવે છે, તેથી ખુદાવંદ પવિત્ર છે. (૪૩)

❃ સૂરએ નજ્મ ❃

આપ (સલ.)ની વિશિષ્ઠતા : આસ્માન ઉપર બોલાવી પોતાની કુદરતની નિશાનીઓ દેખાડવી :

તારાના સોગંદ જ્યારે તે અસ્ત થવા લાગે. (૧) આ તમારા સાથી (રસૂલ) માર્ગ ભૂલ્યા નથી કે અવળે રસ્તે ચાલ્યા નથી. (૨) અને તે પોતાની મનેચ્છાથી કંઈ કહેતા નથી, (૩) એમ(ની વાણી) તો માત્ર વહી છે, જે

મોકલવામાં આવે છે, (૪) તેમને એક મહા શક્તિવાન (ફરિશ્તો આ વહી) શીખવે છે, (૫) કે જે (મૂળથી જ) બળવાન છે. ફરી (એક વખતે તેને નિહાળ્યો કે) તે સીધો થઈ બેઠો (૬) અને તે આકાશના ઉંચા કિનારા પર હતો. (૭) પછી તે ફરિશ્તો નજીક આવ્યો, પછી વધુ નજીક આવ્યો, (૮) તો (બન્ને વચ્ચે) બે કમાન જેટલું અંતર રહ્યું અથવા એથી પણ વધુ નજીક (થયો.) (૯) પછી અલ્લાહપાકે (તે ફરિશ્તા મારફતે) પોતાના બંદા પર જે વહી મોકલવી હતી તે મોકલી. (૧૦) તેમણે જે કંઈ જોયું તેમાં તેમના દિલે ભૂલથાપ ખાધી નથી, (૧૧) છતાં શું તેમણે જે કંઈ જોયું છે તેના વિશે તમે તેમનાથી ઝઘડો કરો છો ? (૧૨) અને અલબત્ત, તેમણે તેને ઉતરતાં ઉતરતાં બીજી વખત પણ (મૂળ સ્વરૂપમાં) જોયા છે. (૧૩) સિદ્રતુલ મુન્તહા પાસે, (૧૪) કે જેની નજીકમાં આરામથી રહેવાની જન્નત છે. (૧૫) (તે વખતે તેને જોયો) જ્યારે કે તે સિદરા પર જે કંઈ છવાઈ જનાર હતું તે છવાય રહ્યું. (૧૬) (તે જોવામાં નબીની) નજર આમતેમ હટી નહિ અને ન તે હદથી આગળ વધી. (૧૭) બેશક, તેમણે પોતાના પરવરદિગારની ઘણી ઘણી અજાયબીઓ (પ્રત્યક્ષ) નીહાળી. (૧૮)

મૂર્તિપૂજા કરનારા પાસે કોઈ બુદ્ધિમય દલીલ હોઈ શકતી જ નથી, તે ફક્ત બાપદાદાના સહારે ચાલી રહ્યા છે :

એ (મૂર્તિઓના) તો માત્ર નામ જ નામ છે, જેને તમે તથા તમારા વડીલોએ ઠેરવી લીધાં છે, અલ્લાહપાકે તો એની કોઈ સનદ ઉતારી નથી; તેઓ તો માત્ર અનુમાન અને મનેચ્છાઓ પ્રમાણે જ ચાલે છે અને જુઓ તો તેઓની પાસે તેઓના પરવરદિગાર તરફથી હિદાયત આવી ચૂકી છે. (૨૩) શું માણસ જે કંઈ ચાહે છે તે તેને મળે છે ? (નહિ જ) (૨૪) આખિરતની તેમજ દુનિયાની સર્વે ભલાઈઓ તો અલ્લાહપાકના જ અધિકારમાં છે. (૨૫)

❋ સૂરએ રહમાન ❋

સૂરતની શરૂઆતમાં તો સંબોધનની દિશા મનુષ્યો તરફ જ છે. અને ખુદાપાકના ગ્રંથો તેમની જ ભાષાઓમાં ઉતારવામાં આવ્યા છે. પરંતુ આગળ

આયત ૧૩થી મનુષ્યો અને જિન્નાત બન્નેને સમાન સંબોધન કરવામાં આવ્યુ છે. અને એક જ સંદેશ (દઅવત) બન્નેવ સામે રજૂ કરવામાં આવ્યો છે.

કુર્આન શરીફનું શિક્ષણ અલ્લાહ તઆલા તરફથી છે અને આ તેની રહમતનો જ તકાદો છે કે, તે આ શિક્ષણ દ્વારા માનવજાતને માર્ગદર્શન આપે. કેમકે મનુષ્યને એક બુદ્ધિશાળી અને સભાન મખ્લૂકની હેસિયતથી તેણે જ પેદા કર્યો છે.

સૃષ્ટિનું સમગ્ર તંત્ર અલ્લાહ તઆલાના આદેશો હેઠળ ચાલી રહ્યું છે. અને ધરતી અને આકાશની દરેક વસ્તુ તેને આધિન છે. અહીં કોઈ બીજો નથી, જેની ખુદાઈ ચાલતી હોય.

એક બીજી મહત્વની હકીકત આ વર્ણવવામાં આવી છે કે, અલ્લાહ તઆલાએ સૃષ્ટિના આ સમગ્ર તંત્રને ઠીક સમતોલન સાથે ન્યાયપૂર્વક સ્થાપ્યું છે. અને આ તંત્રની પ્રકૃતિ (તબીઅત-નેચર)નો એ તકાદો છે કે આની અંદર રહેનારા પોતપોતાના અધિકારોની મર્યાદામાં પણ ન્યાયપૂર્વક જ રહે અને સમતોલન બગાડે નહીં.

અલ્લાહ તઆલાની કુદરતની અજાયબીઓ અને ચમત્કારો વર્ણવવાની સાથોસાથ તેની તે નેઅમતો તરફ ઈશારા કરવામાં આવ્યા છે, જેનાથી મનુષ્ય અને જિન્નાત ફાયદો ઉઠાવી રહ્યા છે.

મનુષ્ય અને જિન્નાત બન્નેવને આ હકીકત યાદ દેવડાવવામાં આવી છે કે, આ સૃષ્ટિમાં એક ખુદાપાક સિવાય કોઈપણ શાશ્વત અને કાયમી નથી. અને નાનીથી મોટી કોઈ વસ્તુ એવી નથી, જે પોતાની હયાતી અને હયાત (જીવંત) રહેવા માટેની જરૂરતો માટે અલ્લાહપાકની મોહતાજ ન હોય. ધરતીથી આકાશો સુધી રાત-દિવસ જે કંઈ પણ થઈ રહ્યું છે, તેના હુકમો અનુસાર થઈ રહ્યું છે.

આ બન્ને જુથોને ચેતવવામાં આવ્યા છે કે, ટૂંકમાં જ તે સમય આવવાનો છે, જ્યારે તમારી પૂછપરછ કરવામાં આવશે. આ પૂછપરછથી બચીને તમે ક્યાંય નથી જઈ શકતા. અલ્લાહ તઆલાની ખુદાઈએ તમને ચારે

બાજુથી ઘેરી લીધા છે. તેમાંથી નીકળીને ભાગી જવું તમારી શક્તિ બહાર છે. જો તમે આ ઘમંડ ધરાવતા હોવ કે તેનાથી ભાગી જઈ શકો છો, તો ભાગી જુઓ.

ગુનેહગાર મનુષ્યો અને જિન્નાતોનો અંજામ બતાવવામાં આવ્યો છે, જે દુનિયામાં અલ્લાહ તઆલાની અવજ્ઞા કરતા રહ્યા છે.

આયત ૪૬ થી સૂરતના અંત સુધી વિગતવાર એ ઈનામોનું વર્ણન કરવામાં આવ્યુ છે, જે આખિરતમાં તે નેક મનુષ્યો અને જિન્નાતોને ઈનાયત કરવામાં આવશે, જેમણે દુનિયામાં ખુદાપાકથી ડરીને જીવન પસાર કર્યું છે. અને એમ સમજીને વર્ત્યા છે કે, અમારે એક દિવસે પોતાના રબની સામે હાજર થઈ પોતાના કર્મોનો હિસાબ આપવાનો છે.

આ આખું પ્રવચન સંબોધનાત્મક (વાતચીતની) ભાષામાં છે. એક ખૂબ જ જોશીલું અને અત્યંત વિશાળ પ્રવચન છે. જેમાં અલ્લાહ તઆલાની કુદરતની એક-એક અજાયબી, અને તેની ઈનાયત કરેલી નેઅમતોમાંથી એક-એક નેઅમત, અને તેની સત્તા અને તેના બદલા તથા સજાની વિગતો-માંથી એક-એક વસ્તુ વર્ણવી વારંવાર જિન્નાતો અને મનુષ્યોને સવાલ કરવામાં આવ્યો છે કે, **"ફબિઅય્યિ આલાઈ રબ્બિકુમા તુકઝ્ઝિબાન."** તમારા પોતાના પાક પરવરદિગારની કઈ કઈ નેઅમતોનો ઈન્કાર કરશો ?

અલ્લાહપાકના અપાર ઈન્આમોથી બોધપાઠ :

રહમાને જ, (૧) કુર્આન શીખવ્યું છે. (૨) તેણે જ મનુષ્યને પેદા કર્યા. (૩) (ફરી) તેને સ્પષ્ટ વાતો કરતાં શીખવ્યું. (૪) સૂર્ય અને ચંદ્ર (ઠરાવેલા) હિસાબથી (ચાલે) છે. (૫) અને છોડ તથા ઝાડ (તેને) સિજદો કરે છે. (૬) અને તેણે જ આકાશને ઉંચું કર્યું અને તેણે જ (દુનિયામાં) ત્રાજવાં મૂક્યાં, (૭) કે જેથી તમે તોલવામાં વધઘટ કરો નહિ (૮) અને ન્યાયસર તોલને કાયમ રાખો અને તોલમાં કમી કરો નહિ. (૯) અને તેણે જ પૃથ્વીને મખ્લૂક(ના લાભ) માટે બીછાવી, (૧૦) કે તેમાં ફળો અને ખજૂરીઓ છે, જેના (ફળો) પર પડદા હોય છે. (૧૧) અને (તે

પૃથ્વીમાં) ફોતરાવાળુ અનાજ તથા સુગંધીદાર ફૂલ છે, (૧૨) છતાં હે જિન્નાત અને ઈન્સાન ! તમે બન્ને તમારા પરવરદિગારની કઈ કઈ નેઅમતોને જૂઠાડશો ? (૧૩) તેણે જ ઈન્સાન (આદમ અલૈ.)ને ઠીકરા માફક ખણખણતી સૂકી માટીથી બનાવ્યા. (૧૪) અને જાન્ન (જિન્નાતના બાપ)ને આગની જ્વાળાથી બનાવ્યો. (૧૫) છતાં તમે બન્ને તમારા પરવરદિગારની કઈ કઈ નેઅમતોને જૂઠાડશો ? (૧૬) તે અલ્લાહપાક બન્ને ઉદયસ્થાનોનો માલિક તેમજ અસ્ત થવાના બન્ને સ્થળોનો (ખરો) માલિક છે, (૧૭) છતાં તમે બન્ને તમારા પરવરદિગારની કઈ કઈ નેઅમતોને જૂઠાડશો ? (૧૮) તેણે જ બે દરિયાઓને વહેતા કર્યા, જે (જોવામાં) એકબીજાથી મળેલા છે, (૧૯) પણ તે બન્નેની વચ્ચે એક (કુદરતી) આડ છે તેથી તે બન્ને (પોત-પોતાની હદથી) વધી શકતા નથી. (૨૦) છતાં તમે બન્ને તમારા પરવર-દિગારની કઈ કઈ નેઅમતોને જૂઠાડશો ? (૨૧) તે બન્નેમાંથી મોતી અને મરજાન (પ્રવાલ) નીકળે છે, (૨૨) છતાં તમે બન્ને તમારા પરવરદિગારની કઈ કઈ નેઅમતોને જૂઠાડશો ? (૨૩) અને તેના જ (કબ્જામાં) વહાણો પણ છે, જે સમુદ્રમાં ઉંચા પર્વતો માફક ઉભા રહે છે, (૨૪) છતાં તમે બન્ને તમારા માલિકની કઈ કઈ નેઅમતોને જૂઠાડશો ? (૨૫) જે કોઈ આ પૃથ્વી પર છે, તે સૌનો નાશ થનાર છે. (૨૬) અને માત્ર આપના પરવરદિગારની હસ્તી જ બાકી રહેશે, જે પ્રભાવશાળી અને બખ્શિશવાળો છે. (૨૭) છતાં તમે બન્ને તમારા પરવરદિગારની કઈ કઈ નેઅમતોને જૂઠાડશો ? (૨૮)

દરરોજ અલ્લાહ તઆલાની એક અલગ શાન છે : કોઈ છૂટી શકવાનું નથી :

આકાશો અને પૃથ્વીમાં જે કોઈ છે, તે સૌ તેની જ પાસે માંગણી કરે છે; દરરોજ તે એક નવી પ્રવૃત્તિમાં રહે છે, (૨૯) છતાં તમે બન્ને તમારા પરવરદિગારની કઈ કઈ નેઅમતોને જૂઠાડશો ? (૩૦) હે જિન્નાત અને ઈન્સાન ! અમે તમારા (હિસાબ) માટે નજીકમાં જ પરવારીશું, (૩૧) છતાં તમે બન્ને તમારા પરવરદિગારની કઈ કઈ નેઅમતોને જૂઠાડશો ? (૩૨) હે જિન્નાત અને મનુષ્યોના સમૂહ ! જો તમે આકાશ અને પૃથ્વીની

હદથી નીકળી શકતા હો તો નીકળી જાઓ; (પણ) સત્તા વિના તમે નીકળી શકતા નથી, (૩૩) છતાં તમે બન્ને તમારા પરવરદિગારની કઈ કઈ નેઅમતોને જૂઠાડશો ? (૩૪) તમારા બન્ને(માંના પાપીઓ) પર આગના ભડકા છોડવામાં આવશે તેમજ નર્યો ધૂમાડો પણ, ફરી તમે (તેનો) મુકાબલો કરી શકશો નહિ, (૩૫) છતાં તમે બન્ને તમારા પરવરદિગારની કઈ કઈ નેઅમતોને જૂઠાડશો ? (૩૬) ફરી જ્યારે (કિયામત આવતાં) આકાશ ફાટી જશે, ત્યારે તે લાલ ચામડા મુજબ રાતુંચોળ થઈ જશે, (૩૭) છતાં તમે બન્ને તમારા પરવરદિગારની કઈ કઈ નેઅમતોને જૂઠાડશો ? (૩૮) ફરી તે દિવસે (પ્રથમ) કોઈ ઈન્સાન કે જિન્નાતથી તેના ગુનાહો વિશે પૂછવામાં આવશે નહિ, (૩૯) છતાં તમે બન્ને તમારા પરવરદિગારની કઈ કઈ નેઅમતોને જૂઠાડશો ? (૪૦) પાપીઓ તેઓના ચહેરાઓથી જ ઓળખાઈ જશે. પછી તેઓને માથાના વાળ અને પગોથી પકડી લેવામાં આવશે, (૪૧) છતાં તમે બન્ને તમારા પરવરદિગારની કઈ કઈ નેઅમતોને જૂઠાડશો ? (૪૨) આ તે દોઝખ છે, જેને પાપીઓ જૂઠાડતા હતા. (૪૩) તેઓ દોઝખ અને છછરતા ગરમ પાણી વચ્ચે આંટા માર્યા કરશે, (૪૪) છતાં તમે બન્ને તમારા પરવરદિગારની કઈ કઈ નેઅમતોને જૂઠાડશો ? (૪૫)

❋ સૂરએ અલ-વાકિઅહ ❋

તૌહીદ અને આખિરતની દલીલોમાં ધરતી અને આકાશની બીજી બધી વસ્તુઓ સાથે મનુષ્યને ખુદ પોતાના અસ્તિત્વ તરફ અને જે ખોરાક તે ખાય છે, તથા જે પાણી તે પીએ છે, અને આગ જેના વડે તે પોતાનો ખોરાક તૈયાર કરે છે, તે તરફ ધ્યાન દોરવામાં આવ્યુ છે. અને તેને આ બાબતે વિચાર કરવા માટે આમંત્રણ આપવામાં આવ્યુ છે કે, જે ખુદાપાકના બનાવ્યે તે બન્યો છે, અને જેની આપેલ જીવનનિર્વાહની સામગ્રી ઉપર જીવી રહ્યો છે, તેના મુકાબલામાં આપખુદ થવાનો અથવા તેના સિવાય બીજાની બંદગી કરવાનો આખરે તેને શું હક્ક છે ? અને તેના વિશે તેં આવું અનુમાન કેવી રીતે કરી લીધું કે, તે એક વખત તને અસ્તિત્વમાં લાવ્યા પછી એવો લાચાર

અને વિવશ થઈ જાય છે કે, બીજીવાર તને અસ્તિત્વમાં લાવવા માંગે તો પણ લાવી શકતો નથી ?

સૂરતના અંતમાં મનુષ્યને બતાવવામાં આવ્યુ છે કે, તું ગમે તેટલી જીભ ચલાવે અને પોતાની આપખુદીના ઘમંડમાં હકીકતો પ્રત્યે આંધળો બની જાય, પરંતુ મૃત્યુનો સમય તારી આંખો ખોલી દેવા માટે પૂરતો છે. તે વખતે તું બિલ્કુલ લાચાર હોય છે. પોતાના માતા-પિતાને બચાવી શકતો નથી. પોતાની અવલાદને બચાવી શકતો નથી. પોતાના અનુયાયીઓ અને આગેવાનો તથા માનીતા નેતાઓને બચાવી શકતો નથી. બધા જ તારી આંખો સામે મૃત્યુ પામે છે અને તું જોતો જ રહી જાય છે. જો કોઈ ઉચ્ચતર શક્તિ તારી ઉપર રાજ ચલાવતી નથી અને તારી આ માન્યતા સાચી છે કે, દુનિયામાં માત્ર તું જ તું છે, કોઈ ખુદા નથી, તો પછી કોઈ મરી રહેલાના નીકળી રહેલા જીવને પાછો કેમ લઈ આવતો નથી ? જેવી રીતે તું આ મામલામાં લાચાર છે, તેવી જ રીતે ખુદાપાકના હિસાબ અને તેની સજા અને બદલાને પણ રોકવા તારા અખત્યારમાં નથી. તું ચાહે માને કે ન માને, મૌત પછી દરેક મરનાર પોતાનો અંજામ જોઈને રહેશે.

માનવીની પૈદાઈશ, આગ, પાણી અને ખેતીવાડીમાં અલ્લાહપાકની મહાન નિશાનીઓ :

અમે જ તમને પેદા કર્યા છે, તો (પુનઃ સજીવન થવાને) તમે કેમ માનતા નથી ? (૫૭) જરા, એ બતાવો કે, જે વીર્ય તમે (ગર્ભાશયમાં) પહોંચાડો છો (૫૮) તો શું તમે તેને બાળક બનાવો છો અથવા અમે બનાવનાર છીએ ? (૫૯) અમે જ તમારામાં મૌતને નિર્માણ કરી છે અને અમે આ (વાત)થી લાચાર નથી, (૬૦) કે તમારા જેવા લોકોને તમારા બદલે પેદા કરી નાખીએ અને તમને એવા સ્વરૂપમાં ઉઠાવીએ કે જેને તમે જાણતા જ નથી. (૬૧) અને તમે પહેલી વખત પેદા થવાને જાણી ચૂક્યા છો, છતાં કેમ સમજતા નથી ? (૬૨) જરા, એ બતાવો કે જે કંઈ (બીજ વગેરે) તમે વાવો છો (૬૩) શું તમે તેને ઉગાડો છો અથવા અમે ઉગાડનાર છીએ ? (૬૪) જો અમે ધારીએ તો તેને ચૂરેચૂરા કરી નાખીએ તો તમે

અફસોસ કરનાર રહી જાઓ, (૬૫) કે અમે તો દંડાઈ જ ગયા, (૬૬) બલ્કે અમે તો તદ્દન અભાગ્ય જ રહી ગયા. (૬૭) જરા, એ બતાવો જે પાણી તમે પીઓ છો (૬૮) શું તમે તેને વાદળથી વરસાવ્યું છે અથવા અમે વરસાવનાર છીએ ? (૬૯) જો અમે ચાહીએ તો તેને કડવું કરી નાખીએ, છતાં તમે કેમ આભાર માનતા નથી ? (૭૦) જરા, એ બતાવો, જે આગ તમે સળગાવો છો, (૭૧) શું તેના ઝાડ તમે ઉત્પન્ન કર્યા છે અથવા અમે ઉત્પન્ન કરનાર છીએ ? (૭૨) અમે જ તે આગને (દોઝખની) યાદગાર અને જંગલવાળાઓ માટે લાભકર્તા બનાવી છે. (૭૩) તો આપના મહાન પરવરદિગારના નામની તસ્બીહ પઢો. (૭૪)

તમે શક્તિશાળી હોય તો મૃત્યુ પામનારને કેમ બચાવી શકતા નથી ?

પછી જ્યારે (કોઈનો) પ્રાણ ગળા સુધી આવી પહોંચે છે (૮૩) અને (હે સારવાર કરનારા !) તમે તે વખતે (મરનારને) ટગર ટગર જોતાં જ રહો છો. (૮૪) અને (તે વખતે) અમે તમારા કરતાં તેનાથી વધુ નજીક હોઈએ છીએ, પરંતુ તમને સૂજતું નથી. (૮૫) ત્યારે જો તમે (કર્મોના હિસાબ માટે) કોઈના અધિકારમાં નથી (૮૬) તો અગર તમે (એ વાતમાં) સાચા છો તો તે પ્રાણને (તેના ખોળીયામાં) પાછો કેમ લાવતા નથી ? (૮૭)

❃ સૂરએ હદીદ ❃

અલ્લાહપાક જ સૌથી પહેલા અને હંમેશા બાકી રહેનાર છે :

જે કંઈ (મખ્લૂક) આકાશો અને પૃથ્વીમાં છે, તે સૌ અલ્લાહપાકની પવિત્રતા બયાન કરે છે અને તે જ જોરાવર (અને) હિકમતવાળો છે. (૧) આકાશો અને પૃથ્વીનું રાજ્ય તેનું જ છે, તે જ જીવન અર્પે છે તેમજ મૃત્યુ આપે છે અને તે જ દરેક વસ્તુ પર કુદરતવાળો છે. (૨) તે જ સૌ (મખ્લૂક)થી પહેલો અને સૌથી છેલ્લો અને જાહેર તથા ગુપ્ત છે અને તે જ દરેક વસ્તુનો સંપૂર્ણ જાણનાર છે. (૩) તે જ છે જેણે આકાશો અને પૃથ્વીને છ દિવસ (જેટલા વખત)માં બનાવ્યા. ફરી અર્શ પર કાયમ થયો; જે કંઈ પૃથ્વીમાં

દાખલ થાય છે અને જે કંઈ તેમાંથી નીકળે છે તથા જે કંઈ આકાશથી ઉતરે છે અને જે કંઈ તેમાં ચઢે છે તે સૌને જાણે છે. અને તમે ગમે ત્યાં હો (ઈલ્મની રૂએ) તે તમારી સાથે જ છે અને જે કંઈ તમે કરો છો તેને પણ અલ્લાહપાક નિહાળે છે. (૪) આકાશો અને પૃથ્વીનું રાજ તેનું જ છે અને અલ્લાહપાકની તરફ સઘળી બાબતો રજૂ કરવામાં આવે છે. (૫) તે જ રાત્રિ(ના અમુક ભાગ)ને દિવસમાં દાખલ કરે છે અને તે જ દિવસને ઘટાડી રાત્રિમાં દાખલ કરે છે અને તે દિલોના ભેદ સુદ્ધાં જાણે છે. (૬)

દુન્યવી જીવન ખેલકૂદ અને તમાશો છે. કેટલો સરળ અને સરસ દાખલો છે :

તમે સારી પેઠે જાણી લો કે આ જગત જીવન તો માત્ર રમત અને ગમત તેમજ (જાહેરી) શોભા તથા આપસમાં મોટાઈ કરવી અને સંપત્તિ તથા અવલાદની વૃદ્ધિની જ ઈચ્છા છે. (તેનું ઉદાહરણ) જાણે એક વરસાદની સ્થિતિ છે કે તેના વડે ઉગેલી ખેતીએ ખેડૂતોને ખુશ કર્યા. ફરી તે કરમાઈ જાય છે, પછી તમે તેને પીળી પડેલી જૂઓ છો. ફરી તે (સૂકાઈને) ભૂકો થઈ જાય છે અને આખિરતમાં (કાફિરો માટે) સખત શિક્ષા છે અને (મુઅમિનો માટે) અલ્લાહપાકના તરફથી ક્ષમા અને ખુશ્નૂદી પણ છે અને આ જગત જીવન તો માત્ર ધોકાની જ પૂંજી છે. (૨૦)

તકદીર (ભાગ્ય) ઉપર ઈમાન લાવવુ પણ મહાન નેઅમત છે, જે દિલગીર થવા તથા ઘમંડ કરવાથી બચાવે છે :

કોઈપણ આફત દુનિયામાં કે તમારી ઝાતોમાં પહોંચતી નથી, પરંતુ અમારા તેને પેદા કરવા પહેલાં જ તે એક કિતાબ (લવ્હે મહફૂઝ)માં લખાયેલી છે. બેશક, એ કાર્ય અલ્લાહપાકની નજીક બહુ સહેલું છે. (૨૨) એ વિશેની ખબર (આપી) એટલા માટે કે જે કંઈ તમારી પાસેથી જતું રહે તેના ઉપર (અતિશય) દિલગીર ન થાઓ અને જે કંઈ તેણે તમને આપ્યું છે તેના ઉપર ફુલાઈ ન જાઓ; અને અલ્લાહપાક કોઈપણ ઈતરાજીવાળા શેખીવાળાને પસંદ કરતો નથી. (૨૩) જેઓ કે પોતે પણ કંજૂસાઈ કરે છે,

અને લોકોને પણ કંજૂસી શીખવે છે અને જે કોઈ (એ દાન આપવાથી) મોઢું ફેરવશે, તો અલ્લાહપાક પોતે બેપરવા (અને) વખાણપાત્ર છે. (૨૪)

❋ સૂરએ હશ્ર ❋

અલ્લાહપાકની બેહતરીન (શ્રેષ્ઠ) સિફતો (ગુણો) :

તે જ અલ્લાહપાક છે, જેના સિવાય કોઈ બંદગીને પાત્ર નથી. તે જ ગુપ્ત અને જાહેર વસ્તુનો જાણકાર છે. તે જ બેહદ મહા કૃપાળુ, મહા દયાળુ છે. (૨૨) તે જ અલ્લાહપાક છે, જેના સિવાય કોઈ બંદગીને પાત્ર નથી, તે શહેનશાહ છે. (સૌ ઐબોથી) પવિત્ર છે, (ખામીઓથી) સલામત છે, પનાહ આપનાર, સંપૂર્ણ રક્ષા કરનાર, અતિ શક્તિશાળી, ખરાબીને દુરૂસ્ત કરનાર, અતિ મહત્તાવાળો છે, તેઓ જે શરીક ઠેરવે છે તેનાથી અલ્લાહપાક પવિત્ર છે. (૨૩) તે જ અલ્લાહપાક (જગતનો) ઉત્પન્નકર્તા, યોગ્ય રચના કરનાર અને સ્વરૂપ આપનાર છે. તેના જ સૌ સારા સારા નામો છે; જે કંઈ આકાશો અને પૃથ્વીમાં છે, તે સૌ તેની જ પવિત્રતા બયાન કરે છે અને તે જ જબરદસ્ત હિકમતવાળો છે. (૨૪)

❋ સૂરએ મુનાફિકૂન ❋

માલ અને અવલાદ નેકીઓથી રોકવાનું કારણ બને છે :

હે ઈમાનવાળાઓ ! તમારો માલ અને તમારી અવલાદ તમને અલ્લાહ તઆલાની યાદ (અને બંદગી)થી ગાફિલ કરવા પામે નહિ અને જે કોઈ એવું કરશે, તો તે લોકો જ નુકસાનમાં પડનાર છે. (૯) અને જે કંઈ અમે તમને આપ્યું છે, તેમાંથી કંઈક એ પહેલાં દાન આપો કે તમારામાંથી કોઈનું મૃત્યુ આવી પહોંચે ત્યારે તે કહેવા લાગે કે હે મારા પરવરદિગાર ! તેં મને થોડીક (વધુ) મુદત મોહલત કેમ ન આપી કે જેથી હું ખૈરાત કરી લેત અને નેક લોકોમાં (શામિલ) થઈ જાત ! (૧૦) અને અલ્લાહપાક કોઈપણ જીવને જ્યારે તેનું મૃત્યુ આવી લાગે છે તો હરગિઝ મોહલત આપતો નથી અને જે કંઈ તમે કરો છો, તેની અલ્લાહપાકને સંપૂર્ણ ખબર છે. (૧૧)

❋ સૂરએ તગાબુન ❋

પત્ની અને બચ્ચાઓથી સાવચેત રહી તેમની ભૂલો માફ પણ કરો

હે ઈમાનવાળાઓ ! ચોક્કસ તમારી પત્નીઓમાંથી અને અવલાદમાંથી તમારી (દીનના વિષયમાં) દુશ્મન છે, માટે તેઓથી સાવચેત રહો અને જો તમે (તેઓની ભૂલ) માફ કરો અને દરગુજર કરો અને ક્ષમા આપો, તો અલ્લાહપાક (પણ) ઘણો બખ્શનાર દયાળુ છે. (૧૪) ખરેખર, તમારી દૌલત અને તમારી અવલાદ માત્ર કસોટી જ છે. અને અલ્લાહપાકની પાસે મહાન સવાબ છે. (૧૫)

❋ સૂરએ મુલ્ક ❋

શું આટલા વિશાળ આકાશમાં કોઈ જગ્યાએ ફાટફૂટ દેખાઈ છે ?

તે (અલ્લાહપાક) બહુ બરકતવાળો છે, જેના કબ્જામાં (સંપૂર્ણ) જગતનું રાજ છે અને તે દરેક વસ્તુ પર સમર્થ છે. (૧) જેણે મૌત અને જિંદગી બનાવી, કે જેથી તમને અજમાવે કે તમારામાં કરણીની રૂએ કોણ બેહતર છે ? અને તે જબરદસ્ત (અને) બખ્શનાર છે. (૨) જેણે સાત આકાશોને એકના ઉપર એક બનાવ્યા. (હે જોનાર !) તમે કૃપાળુ (અલ્લાહ તઆલાની) રચનામાં કંઈ ખામી જોશો નહિ, (જો ખાતરી ન થાય) તો ફરી નજર કરી જુઓ. શું (તેમાં) તમને કંઈ ખોડખાંપણ દેખાય છે ? (૩) ફરી વારંવાર દૃષ્ટિ ફેરવીને જુઓ, છેવટે તમાર દૃષ્ટિ ખસિયાણી પડી થાકીને તમારા તરફ પાછી ફરશે. (૪)

ખુદાપાકની પકડથી કોઈએ પણ ગાફિલ ન રહેવુ જોઈએ :

તે જ છે, જેણે તમારા માટે પૃથ્વીને તાબે કરી દીધી કે જેથી તમે તેના માર્ગોમાં હરો-ફરો અને અલ્લાહપાકની આપેલી રોજીમાંથી ખાઓ (પીઓ), પણ (યાદ રાખો કે આખરે) તેની જ પાસે ફરી સજીવન થઈ જવાનું છે. (૧૫) શું તમે તેનાથી નીડર થઈ ગયા છો ? કે જે(ની સત્તા) આકાશમાં પણ છે કે તે તમને પૃથ્વીમાં ધસાવી દે તો એકદમ તે ધ્રુજીને ફાટી જાય.

(૧૬) અથવા તમે તેનાથી નિર્ભય થઈ ગયા છો કે જે(ની સત્તા) આકાશમાં પણ છે કે તે તમારા ઉપર પથ્થરોનો વરસાદ વરસાવે, (કે જેથી તમે નાશ પામો) ? તો હવે (મૃત્યુ થતાં જ) તમે જાણી લેશો કે મારૂં (અઝાબથી) ડરાવવું કેવું (સત્ય) હતું ? (૧૭)

અલ્લાહપાક સિવાય કોણ પક્ષીઓને હવામાં રક્ષણ આપનાર છે ?

શું તેઓ પોતાના (માથા) પર (ઉડી રહેલા) પક્ષીઓ તરફ નિહાળતા નથી કે તેઓ પાંખો ફેલાવી (ઉડે છે) અને (કદી) પાંખો સંકેલી લે છે ? તેમને રહમાન (અલ્લાહપાક)ના સિવાય કોઈ થોભાવી શકતુ નથી. બેશક, તે દરેક વસ્તુને નિહાળી રહ્યો છે. (૧૯) રહમાનના સિવાય એવો કોણ છે, જે તમારૂં લશ્કર બની તમારૂં રક્ષણ કરે ? કાફિરો (જે મૂર્તિઓને રક્ષક માને છે તેઓ) તો નર્યા ધોકામાં જ પડેલા છે. (૨૦) અગર અલ્લાહપાક (કોઈપણ રીતે) પોતાની રોજી અટકાવી દે તો એવો કોણ છે, જે તમને રોજી આપે? કોઈ નથી, છતાં તેઓ બદમાશી અને અણગમા ઉપર અડી રહ્યા છે. (૨૧) જે માણસ (કાફિર) ઉંધા મોઢે (ઠોકર ખાતાં) ચાલતો હોય તે વધુ પંથ કાપશે અથવા તે માણસ જે સપાટ સડક પર સીધો ચાલ્યો જાય ? (૨૨) (હે રસૂલ સલ. !) આપ ફરમાવી દો કે તે જ (અલ્લાહ) છે, જેણે તમને પેદા કર્યા અને તમને કાન અને આંખો તથા દિલ અર્પણ કર્યા, (છતાં) તમે બહુ થોડો આભાર માનો છો. (૨૩) આપ ફરમાવી દો કે તે જ (અલ્લાહપાક) છે, જેણે તમને પૃથ્વી પર ફેલાવી દીધા અને તેની જ પાસે (કિયામતમાં) તમે એકઠા કરવામાં આવશો. (૨૪)

❃ સૂરએ મઆરિજ ❃

માનવીની મનોવૈજ્ઞાનિક કમઝોરી :

બેશક, માનવી (સ્વભાવે) અધીરો પેદા થયો છે. (૧૯) જ્યારે તેને કોઈ તકલીફ પહોંચે છે, ત્યારે (હદ ઉપરાંત) ગભરાટમાં પડે છે, (૨૦) પણ જ્યારે તેને ભલાઈ પહોંચે છે, તો કંજૂસી કરનાર બને છે. (૨૧)

❋ સૂરએ નૂહ ❋

માનવી વિચાર તો કર ! :

તમને શું થઈ ગયું છે કે, તમે અલ્લાહ તઆલાની મહત્તાની માન્યતા રાખતા નથી ? (૧૩) જ્યારે કે તેણે જ તમને જુદી જુદી સ્થિતિ પર બનાવ્યા. (૧૪) શું તમને ખબર નથી કે અલ્લાહપાકે સાત આકાશોને એકના ઉપર એક કેવી રીતે સર્જયા ? (૧૫) અને તે આકાશોમાં ચંદ્રને પ્રકાશ(ની વસ્તુ) બનાવ્યો અને સૂર્યને ચળકતો દીવો બનાવ્યો. (૧૬) અને અલ્લાહપાકે તમને પૃથ્વીથી ખાસ પ્રકારે પેદા કર્યા. (૧૭) ફરી તમને (મૃત્યુ પછી) તેમાં જ પાછા લઈ જશે અને (કિયામતમાં તેમાંથી જ) તમને બહાર કાઢશે. (૧૮) અને અલ્લાહ તઆલાએ તમારા માટે પૃથ્વીને (જાણે) પાથરણું બનાવી, (૧૯) કે જેથી તમે તેના પહોળા રસ્તાઓમાં ચાલો. (૨૦)

❋ સૂરએ કિયામહ ❋

ખુદા તઆલાની કુદરતથી માનવ હાડકા અને ટેરવા પણ ભેગા કરવામાં આવશે :

શું ઈન્સાન એમ ધારે છે કે અમે તેના હાડકાં કદી ભેગા નહિ કરીએ? (૩) કેમ નહિ, અમે તેના ટેરવાં સુદ્ધાંને દુરૂસ્ત કરવા શક્તિમાન છીએ, (૪) પણ માણસ તો એવું ઈચ્છે છે કે પોતાના ભવિષ્યમાં પણ (બેધડક) પાપાચાર કરતો રહે. (૫) (તેથી જ ઈન્કાર તરીકે) પૂછે છે કે, કિયામતનો દિવસ ક્યારે આવશે ? (૬) પણ જ્યારે આંખો અંજાઈ જશે (૭) અને ચંદ્રને ગ્રહણ લાગશે (૮) અને સૂર્ય તથા ચંદ્ર ભેગા કરી દેવામાં આવશે (૯) તો તે દિવસે માણસ કહેશે કે હવે કયાં નાસી જાઉં ? (૧૦) કંઈ નહિ, કોઈપણ આશ્રયનું સ્થાન નથી. (૧૧) તે દિવસે આપના પરવરદિગારની પાસે જ જઈ થોભવાનું છે. (૧૨) તે દિવસે માણસને તેના બધા આગલા અને પાછલા કર્મોની ખબર આપવામાં આવશે, (૧૩) બલ્કે માણસ પોતાની સ્થિતિનો પોતે જ ખૂબ જાણકાર હશે. (૧૪) ભલેને (જાહેરમાં) તે પોતાના બહાનાં રજૂ કરી નાખે. (૧૫)

માનવી ! વિચાર કર, તુ શું હતો ? :

શું ઈન્સાન એમ ધારે છે કે તેને એમ જ છોડી દેવામાં આવશે ? (૩૬) શું તે એક વીર્ય બિંદુ ન હતો ? જે (ગર્ભસ્થાનમાં) ટપકાવવામાં આવ્યુ હતું. (૩૭) ફરી તે લોહી (માંસ)નો લોચો બન્યો. પછી (અલ્લાહપાકે) તેને (મનુષ્ય) બનાવ્યો, તો યોગ્ય અવયવો બનાવ્યા. (૩૮) ફરી તે (માનવીની) બે જાતિ બનાવી, નર અને નારી. (૩૯) તો શું અલ્લાહપાક (કિયામતમાં) મુરદાઓને સજીવન કરવા શક્તિમાન નથી ? (૪૦)

❁ સૂરએ અદ્-દહ્ર ❁

આ સૂરતમાં મનુષ્યને સૌપ્રથમ યાદ દેવડાવવામાં આવ્યુ છે કે, એક સમય એવો હતો, જ્યારે તે કાંઈ જ ન હતો. પછી મિશ્રિત વીર્યથી તેની એવી તુચ્છ શરૂઆત કરવામાં આવી કે, તેના માં-બાપ સુદ્ધાંને ખબર ન હતી કે, તેના અસ્તિત્વનો પાયો પડી ગયો છે. અને કોઈ એ સૂક્ષ્મ અસ્તિત્વને જોઈને આ કહી શકતું ન હતું કે, આ કોઈ મનુષ્ય છે, જે આગળ જઈ આ ધરતી ઉપર પ્રકૃતિ (કુદરત)ની શ્રેષ્ઠ રચના બનવાનો છે. આ પછી મનુષ્યને જણાવવામાં આવ્યુ છે કે, તારા સર્જનની શરૂઆત આ પ્રમાણે કરીને તને આવો એટલા માટે બનાવ્યો છે કે, અમે તને દુનિયામાં રાખી તારી પરીક્ષા લેવા માંગીએ છીએ. આ જ કારણસર બીજા સર્જનોથી વિરૂદ્ધ તને સભાન બનાવવામાં આવ્યો અને તારી સામે આભાર અને ઈન્કાર-અપકારના બે માર્ગ ખુલ્લા મૂકી દેવામાં આવ્યા. જેથી અહીં કામ કરવાનો જે સમય તને આપવામાં આવ્યો છે, એમાં તું દેખાડી દે કે, આ પરીક્ષામાંથી તુ આભારી બંદો બનીને નીકળ્યો છે કે, અપકારી બનીને.

માનવીનું અસ્તિત્વ જ આખિરતની દલીલ છે :

શું અમે તમને તુચ્છ પાણી (વીર્ય)થી પેદા કર્યા નથી ? (૨૦) પછી અમે તેને એક મજબૂત ઠેકાણા (ગર્ભાશય)માં રાખ્યું, (૨૧) એક નક્કી થયેલા સમય સુધી (રાખ્યું), (૨૨) ફરી અમે એ (બધું) પૂરૂં કરી શક્યા

તો અમે કેવા સારા શક્તિમાન છીએ ! (૨૩) તે દિવસે જૂઠાડનારાઓની મહા ખરાબી છે. (૨૪) શું અમે પૃથ્વીને (સૌનો) સમાવેશ કરનાર બનાવી નથી ? (૨૫) જીવતાઓનો (ઉપર) અને મુરદાઓનો (અંદર) સમાવેશ કરે છે (૨૬) અને અમે તેમાં બોજા માટે ઉંચા પર્વતો મૂકી દીધા અને અમે તમને તૃપ્ત કરનાર મીઠુ પાણી પિવડાવ્યું. (૨૭) તે દિવસે જૂઠાડનારાઓની મહા ખરાબી છે. (૨૮)

❋ સૂરએ અન્-નબા ❋

ઈન્કાર કરનારાઓને પૂછવામાં આવ્યુ છે કે, શું તમને આ ધરતી દેખાતી નથી, જેને અમે તમારા માટે પાથરણું બનાવી રાખી છે ? શું તમને આ ઉંચા ઉંચા પર્વતો દેખાતા નથી, જેને અમે ધરતીમાં ખોસી દીધા છે ? શું તમે સ્વયં પોતાને નથી જોતા કે, કેવી રીતે અમે તમને સ્ત્રીઓ અને પુરૂષોના જોડકાઓના સ્વરૂપમાં પેદા કર્યા છે ? શું તમે પોતાની નિંદ્રાને નથી જોતા, જેના દ્વારા અમે તમને દુનિયામાં પ્રવૃત્તિ કરવા યોગ્ય બનાવી રાખવા માટે દર થોડા કલાકોના પરિશ્રમ પછી દર થોડા કલાકો માટે વિશ્રામ લેવા માટે મજબૂર બનાવી દીધા છે ? શું તમે રાત અને દિવસની આવ-જાને જોતા નથી, જેને બરાબર તમારી જરૂરિયાતને અનુરૂપ અમે નિયમિતતાપૂર્વક સતત ચલાવી રહ્યા છીએ ? શું તમે તમારી ઉપર આકાશના સુદૃઢ તંત્રને નથી જોતા ? શું આ સૂર્ય તમને દેખાતો નથી, જેના કારણે તમને પ્રકાશ અને ગરમી મળી રહ્યા છે ? શું તમે એ વરસાદને નથી જોતા, જે વાદળોમાંથી વરસી રહ્યો છે, અને તેના વડે અનાજ અને વનસ્પતિઓ તથા ગીચ બગીચા ઉગી રહ્યા છે ?

આ સમગ્ર વસ્તુઓ તમને આ જ બતાવે છે કે, જે સર્વશક્તિમાને આ સૌને સર્જયા છે, તેની શક્તિ કિયામત લાવવા અને આખિરત સર્જવા માટે પણ સંપૂર્ણ રીતે સમર્થ છે. માટે તેની વાત માની લઈ પોતાને આજ્ઞાંકિત બંદા બનાવો, અને જન્નત પ્રાપ્ત કરો. નહીં તો અફસોસ વ્યક્ત કરવા સિવાય કાંઈ પ્રાપ્ત થશે નહીં.

માનવી ઉપર અલ્લાહપાકની નેઅમતો :

શું અમે પૃથ્વીને પાથરણું બનાવ્યું નથી ? (૬) અને પર્વતોને જમીનના ખૂટા બનાવ્યા નથી ? (૭) અને અમે જ તમને (સ્ત્રી-પુરૂષના) જોડાં બનાવ્યા (૮) અને અમે જ તમારી ઉંઘને આરામની વસ્તુ બનાવી (૯) અને અમે જ રાત્રિને પરદાની ચીજ બનાવી (૧૦) અને અમે જ દિવસને ધંધાનો વખત બનાવ્યો (૧૧) અને અમે જ તમારી ઉપર સાત મજબૂત આકાશ બનાવ્યા. (૧૨) અને અમે જ (આકાશમાં) એક પ્રકાશિત દીવો (સૂર્ય) બનાવ્યો (૧૩) અને અમે જ પાણીભર્યા વાદળોથી રેલમછેલ પાણી વરસાવ્યું, (૧૪) કે જેથી અમે તે પાણી વડે અનાજ તથા લીલોતરી (૧૫) તેમજ ગીચ બગીચા ઉત્પન્ન કરીએ. (૧૬)

❋ સૂરએ નાઝિઆત ❋

આકાશ-પૃથ્વી પેદા કરનાર ખુદાપાક માટે માનવીને ફરીવાર પેદા કરવો શું મુશ્કેલ છે ?

શું તમને (બીજીવાર) બનાવવું મુશ્કેલ છે કે આકાશને ? અલ્લાહ તઆલાએ તેને (એવી રીતે) બનાવ્યું (કે) (૨૭) તેની છત (પૃથ્વીથી) ઉંચી રાખી, પછી તેને વ્યવસ્થિત કર્યું (૨૮) અને તેની રાતને અંધકારમય તથા દિવસને પ્રકાશમય બનાવ્યો (૨૯) અને તે પછી પૃથ્વીને પાથરી દીધી. (૩૦) તેમાંથી તેનું પાણી તથા તેનો ચારો કાઢયો (૩૧) અને (તેની ઉપર) પહાડોને કાયમ કર્યા. (૩૨) (આ સર્વે) તમારા અને તમારા પશુઓના આરામ માટે (કર્યું) (૩૩) પછી જ્યારે મહાન આફત આવશે (૩૪) જે દિવસે કે માણસ પોતાનું (અઅમાલનામુ જોઈ) પોતાની કરણીને યાદ કરશે (૩૫) અને જહન્નમને (એ રીતે) કાઢી જાહેર કરવામાં આવશે, કે જે ચાહે તે જુએ. (૩૬)

❋ સૂરએ અબસ ❋

અપકારી માનવી ! પોતાના અસ્તિત્વ ઉપર તો જરા વિચાર કર :

(બેકદર) માણસનું મૃત્યુ થાઓ, તે કેવો અપકારી છે ! (૧૭) (તે જોતો નથી કે) તેને કઈ વસ્તુથી બનાવ્યો ? (૧૮) વીર્ય બિંદુથી તેને ઉત્પન્ન કર્યો, પછી તે(ના અવયવો)ને અંદાઝથી બનાવ્યા, (૧૯) પછી તેના માટે માર્ગ સહેલો કરી દીધો. (૨૦) પછી (વય પૂર્ણ થતાં) તેને મૃત્યુ આપ્યું (અને) પછી તેને કબરમાં મૂકાવ્યો. (૨૧) ફરી જ્યારે તે (અલ્લાહપાક) ચાહશે ત્યારે તેને બીજીવાર સજીવન કરશે. (૨૨) કંઈ (શુક્ર કર્યો) નહિ (અને) તેને જે હુકમ કર્યો હતો તેનું પાલન કર્યું નહિ. (૨૩) માટે માણસને જોઈએ કે પોતાના ખોરાક(ની વસ્તુ) તરફ દૃષ્ટિ કરે (૨૪) કે અમે જ પાણીને વરસાવ્યું. (૨૫) પછી અમે જ પૃથ્વીને ફાડી નાખી, (૨૬) પછી અમે જ તેમાં અનાજ (૨૭) તથા દ્રાક્ષ અને શાકભાજી, (૨૮) તેમજ ઝયતૂન અને ખજૂરીઓ (૨૯) તેમજ ગીચ (બગીચાઓ) (૩૦) અને ફળો તથા ઘાસચારો ઉત્પન્ન કર્યા. (૩૧) કેટલીક (ચીજો) તમારા અને (કેટલીક) તમારા પશુઓના લાભ માટે (ઉગાડી). (૩૨)

❋ સૂરએ ઈન્ફિતાર ❋

કઈ વસ્તુએ માનવીને ધોકામાં નાંખ્યો ? :

જ્યારે આકાશ ચીરાઈ જશે (૧) અને જ્યારે તારાઓ (તૂટીને) ખરી પડશે (૨) અને જ્યારે (મીઠા, ખારા) સમુદ્રો ઉભરાઈ નીકળશે (૩) અને જ્યારે (મુર્દાઓને સજીવન કરવા) કબરો ઉપર-તળે કરવામાં આવશે (૪) તો (તે વેળા) દરેક વ્યક્તિ પોતાનું આગળ મોકલેલું અને પાછળ મૂકેલું જાણી લેશે. (૫) હે ઈન્સાન ! તને કઈ વસ્તુએ તારા તે માયાળુ પરવર-દિગારથી ભમાવી દીધો ? (૬) જેણે તને પેદા કર્યો, ફરી તને સુડોળ બનાવ્યો, ફરી તેને બરાબર કર્યો (૭) (અને) જે મુખાકૃતિમાં તેણે ચાહ્યું તને જોડી દીધો. (૮) (છતાં તમે) કંઈ (કર્યું) નહિ, બલ્કે તમે તો ઈન્સાફ(ના

દિવસ)ને જ જૂઠાડો છો (૯) અને બેશક, તમારા ઉપર રક્ષકો (૧૦) માનવંત કરણી લખનારા (નિર્માણ) છે, (૧૧) જેઓ તમારી સૌ કરણીઓને જાણે છે. (૧૨)

❋ સૂરએ અલ્-અઅ્લા ❋

આ સૂરતની પ્રથમ આયતમાં તૌહીદનું શિક્ષણ એક જ વાક્યમાં સમેટી લેવામાં આવ્યુ છે કે, અલ્લાહ તઆલાના નામની તસ્બીહ કરવામાં આવે. અર્થાત્ તેને કોઈ એવા નામથી યાદ કરવામાં ન આવે જે ખામી, ખરાબી, નિર્બળતા અથવા સૃષ્ટિની વસ્તુઓ સાથે સરખામણીનું કોઈ પાસુ ધરાવતા હોય. કારણકે દુનિયામાં જેટલી પણ બગાડ ફેલાવતી માન્યતાઓ ઉભી થઈ છે, તે સૌનું મૂળ કારણ અલ્લાહ તઆલા વિશેનો કોઈ ખોટો ખ્યાલ જ છે, જેણે એ પવિત્ર હસ્તી માટે કોઈ ખોટા નામનું રૂપ ધારણ કર્યું છે. તેથી માન્યતાની ખરાઈ માટે સૌપ્રથમ એ જરૂરી છે કે, અલ્લાહ તઆલાને ફક્ત તે ‘‘અસ્માએ હુસના’’ અર્થાત્ સુંદર નામોથી જ યાદ કરવામાં આવે, જે તેના માટે યોગ્ય હોય.

આ પછી ત્રણ આયતોમાં બતાવવામાં આવ્યુ છે કે, તમારો રબ જેના નામની તસ્બીહ માટે હુકમ આપવામાં આવી રહ્યો છે, એ છે જેણે સૃષ્ટિની સમગ્ર વસ્તુઓ સર્જી તેનું પ્રમાણ ગોઠવ્યું, તેની તકદીર બનાવી, તેને એ કામ પુરૂં કરવાનો માર્ગ બતાવ્યો, જેના માટે તે સર્જવામાં આવી છે. અને તમે તમારી નજરે તેની શક્તિના આ ચમત્કારને જોઈ રહ્યા છો કે, તે ધરતી ઉપર વનસ્પતિ પણ ઉગાડે છે, અને પછી તેને સૂકવી પણ દે છે. કોઈ હસ્તી ન તો વસંત લાવવા માટે શક્તિમાન છે, ન તો પાનખરને રોકવાની શક્તિ ધરાવે છે.

અલ્લાહપાકની પવિત્ર પ્રશંસા :

(હે મુહમ્મદ સલ. !) પોતાના પરવરદિગારના નામની તસ્બીહ પઢો, જે સર્વોપરી છે. (૧) જેણે (સૌ કાંઈ) બનાવ્યું. ફરી (તેને) ઠીક બનાવ્યું (૨) અને જેણે સઘળુ નિર્માણ કર્યું. ફરી (તેને) માર્ગ દેખાડયો (૩) અને

જેણે (પૃથ્વીમાંથી લીલોછમ) ચારો કાઢયો. (૪) ફરી તેણે તે ચારાને (સૂકો) કાળાશ પડતો કચરો બનાવ્યો. (૫)

❋ સૂરએ અલ્-ગાશિયહ ❋

જે લોકો તૌહીદના શિક્ષણ અને આખિરતના સમાચારને સાંભળી નારાજ થઈ રહ્યા છે, તેમને સંબોધ્યા કે, આરબ પ્રદેશના રણમાં જે ઉંટો ઉપર તમારા સમગ્ર જીવનનો આધાર છે, ક્યારેક વિચારતા નથી કે, આ ઉંટો કેવી રીતે બરાબર તે જ ખાસિયતો પ્રમાણે બની ગયા, જેની ખાસિયતોના પશુની જરૂરિયાત આ રણજીવન માટે હતી. તેઓ જ્યારે પ્રવાસમાં હોય છે, ત્યારે તેમને આકાશ દેખાતુ હોય છે અથવા પર્વતો કે જમીન. હવે આ જ ત્રણ વસ્તુઓ ઉપર વિચારે કે ઉપર આ આકાશ કેવી રીતે છવાઈ ગયું ? સામે આ પર્વતો કેવી રીતે ઉભા થઈ ગયા ? નીચે આ ધરતી કેવી રીતે પથરાઈ ગઈ ? શું આ બધું કોઈ સંપૂર્ણ શક્તિશાળી અને ડહાપણવાળા કારીગરની કારીગરી વિના જ થઈ ગયું છે ?

ઊંટને જોઈ ખુદાપાકને યાદ કરો :

ત્યારે શું તે લોકો ઊંટોને જોતા નથી કે તે કેવી (અજબ) રીતે બનાવવામાં આવ્યા છે ? (૧૭) અને આકાશને (જોતા નથી) કે તે કેવી રીતે ઊંચું કરવામાં આવ્યું છે ? (૧૮) અને પર્વતોને (નથી જોતા) કે તે કેવા સ્થાયી કરી (ઠોકી) દેવામાં આવ્યા છે ? (૧૯) અને જમીનને (નથી જોતા) કે તે કેવી રીતે બિછાવવામાં આવી છે ? (૨૦) માટે (હે મુહમ્મદ સલ. !) આપ શિખામણ આપતા રહો. આપનું કામ તો શિખામણ આપવાનું જ છે. (૨૧) આપ તેઓના ઉપર રક્ષક (તરીકે) નથી (કે વધુ ચિંતા કરો;) (૨૨) પરંતુ જેણે મોઢું ફેરવ્યું અને ઈન્કાર કર્યો (૨૩) તેને અલ્લાહપાક (આખિરતમાં) મહાન શિક્ષા કરશે. (૨૪) બેશક, અમારી જ પાસે તેઓને પાછા આવવાનું છે. (૨૫) પછી તેમનાથી હિસાબ લેવાનું અમારૂં જ કામ છે. (તેથી) આપે વધુ ચિંતા કરવી નહિ. (૨૬)

❋ સૂરએ બલદ ❋

માલનો ઘમંડ અને અલ્લાહપાકના ઉપકારો :

અલબત્ત, અમે માણસને બહુ મહેનતમાં (સપડાયેલો) બનાવ્યો છે. (૪) શું તે એમ ધારે છે કે તેના ઉપર કોઈનો કાબૂ નહિ ચાલે ? (૫) (અને ફુલાઈ)ને કહે છે કે મેં પુષ્કળ માલ વાપરી નાખ્યો છે. (૬) શું તે એમ ધારે છે કે તે(ના મૂળ મુદ્દા)ને કોઈએ જોયો જ નથી ? (૭) શું અમે તેને બે આંખો (૮) અને (એક) જીભ તથા બે હોઠ આપ્યા નથી ? (૯) અને અમે તેને (ભલાઈ-બુરાઈની ઘાટીના) બન્ને માર્ગ દેખાડી આપ્યા. (૧૦)

❋ સૂરએ અલક ❋

સર્વપ્રથમ વહી ઈલ્મ (તૌહીદ, રિસાલત અને કિયામત) બાબતે ઉતારી આ ઉમ્મતને ઈલ્મના વિશેષ ગુણોથી સન્માન આપ્યુ :

(હે નબી સલ. ! જે કુર્આન આપના પર ઉતર્યા કરશે તેને) પોતાના પરવરદિગારનું નામ લઈ પઢયા કરો, જેણે (સર્વ કંઈ) બનાવ્યું. (૧) જેણે મનુષ્યને જામી ગયેલા લોહીથી બનાવ્યો. (૨) આપ (કુર્આન) પઢો અને આપનો પરવરદિગાર અતિશય રહમવાળો છે. (૩) જેણે કલમ વડે ઈલ્મ શીખવ્યું (૪) અને મનુષ્યને એવી વાતો શીખવી કે જેને તે જાણતો ન હતો. (૫)

❋ સૂરએ આદિયાત ❋

માનવી મોટો અપકારી છે, માલનો લાલચી છે :

બેશક, માણસ પોતાના પરવરદિગારનો અતિ નાશુક્રો છે (૬) અને તેને પોતાને પણ એ બાબતની ખબર છે (૭) અને તે ધનની માયમાં બહુ જ પાકો છે. (૮) શું તેને તે વખતની ખબર નથી કે જ્યારે કબરોમાંથી મુર્દાઓને કાઢવામાં આવશે ? (૯) અને જે કંઈ દિલોમાં છે તેને જાહેર કરવામાં આવશે. (૧૦) બેશક, તે દિવસે પણ તેમના પરવરદિગારને તેમ(ના હાલ)ની સંપૂર્ણ ખબર હશે. (૧૧)

❋ સૂરએ અલ-ફીલ ❋

સૂરહ અલ-ફીલ ઉપર વિચાર કરવામાં આવે તો આ વાત બહુ જ સારી રીતે સમજમાં આવે છે કે, આ સૂરતમાં આટલા ટૂંકાણમાં ફક્ત હાથીવાળાઓ ઉપરના અલ્લાહ તઆલાના પ્રકોપનો ઉલ્લેખ કરવા ઉપર જ શા માટે સંતોષ માનવામાં આવ્યો છે. બનાવ કંઈ બહુ જૂનો ન હતો. મક્કાનો એકે-એક બાળક તેના વિશે જાણતો હતો. આરબ પ્રદેશના લોકો સામાન્ય રીતે આનાથી વાકેફ હતા કે, અચાનક પક્ષીઓના ટોળે ટોળાં પોતાની ચાંચો અને પંજામાં કાંકરીઓ લઈને આવ્યા અને તેમણે આ સૈન્ય ઉપર કાંકરીઓનો વરસાદ વરસાવ્યો. જેની ઉપર આ કાંકરી પડતી, તેનું શરીર ગળવા મંડી પડતું. હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને અબ્બાસ (રદી.)ની રિવાયત છે કે, જેની ઉપર કોઈ કાંકરી પડતી, તેને ખૂબ ખુજલી ઉપડતી અને ખંજવાળતાં જ ચામડી ફાટી જતી. અને માંસ ખરવા લાગતું. ઈબ્ને અબ્બાસ રદી.ની બીજી રિવાયત આ છે કે, માંસ અને રક્ત પાણીની જેમ વહેતા થઈ જતા હતા. અને હાડકાં નીકળી આવતા હતા. પોતે બાદશાહ અબ્રહાની સ્થિતિ પણ આવી જ થઈ. તેનું શરીર ટુકડે ટુકડા થઈ ખરી રહ્યુ હતું. અને જ્યાં કોઈ ટુકડો ખરે, ત્યાંથી પીપ અને લોહી વહેવા લાગતાં.

સૌ આરબવાસીઓ આ વાતને સ્વીકારતા હતા કે, અબ્રહાના હુમલા સામે કઅબાની રક્ષા કોઈ દેવ-દેવીએ નહીં, પરંતુ ફક્ત એક અલ્લાહપાકે કરી છે. અલ્લાહપાક પાસે જ કુરૈશી આગેવાનોએ મદદ માટે દુઆઓ માંગી હતી. અને થોડાક વરસો સુધી તો કુરૈશીઓ આ બનાવથી એટલી હદે પ્રભાવિત રહ્યા હતા કે, તેમણે અલ્લાહ તઆલા સિવાય કોઈની બંદગી કરી નહીં. એટલા માટે સૂરએ અલ-ફીલમાં આ બધી વિગતોની જરૂર ન હતી, બલ્કે ફક્ત આ બનાવની યાદ અપાવવી પૂરતી હતી. જેથી ખાસ કરીને કુરૈશી લોકો અને સામાન્ય રીતે આરબવાસીઓ આ વાત ઉપર વિચારે કે હઝરત મુહમ્મદ (સલ.) જે વસ્તુ તરફ બોલાવી રહ્યા છે, તે છેવટે એ સિવાય શું છે કે તમામ બીજા દેવ-દેવીઓની પૂજા છોડી ફક્ત એકલા અને જેનો

કોઈ ભાગીદાર નથી તેવા અલ્લાહ તઆલાની ઈબાદત કરવામાં આવે. આ ઉપરાંત તેઓ એ પણ વિચારી લે કે, સત્યના આ આમંત્રણને દબાવવા માટે તેમણે જો બળજબરીથી કામ લીધું તો જે અલ્લાહપાકે હાથીવાળાઓને ખેદાનમેદાન કરી મૂકયા હતા, તેના જ અઝાબમાં તેઓ પણ સપડાઈ જશે.

❋ સૂરએ ફીલ ❋

મક્કાના કુરૈશીઓ ઉપર કરેલ મહાન ઉપકારો :

શું આપને ખબર નથી કે આપના પરવરદિગારે હાથીવાળાઓ સાથે કેવું વર્તન કર્યું ! (૧) શું તેઓના દાવને (તદન) ખોટો નથી કરી દીધો ? (૨) વળી, તેઓના ઉપર (અબાબીલ) પક્ષીઓના ટોળેટોળાં મોકલ્યા, (૩) જે તે લોકો પર ખંગરની કાંકરીઓ ફેંકતા હતા. (૪) પછી અલ્લાહપાકે તેઓને (પશુઓના) ખાધેલા (ઘાસના) ભૂકાની માફક કરી નાખ્યા. (૫)

❋ સૂરએ કુરૈશ ❋

મહાન ઉપકારો :

કુરૈશ ટેવાઈ ગયા છે તેથી (૧) એટલે શિયાળા અને ઉનાળાની મુસાફરીથી ટેવાઈ ગયા છે. (૨) માટે (એ ઉપકારના બદલામાં) તેઓને જોઈએ કે આ ઘર (કઅ્બહ)ના માલિકની બંદગી કરે. (૩) જેણે તેઓને ભૂખમાં ખાવાનું આપ્યું અને બીકથી તેઓને સલામતી આપી. (૪)

આગલી સૂરતમાં જણાવ્યા પ્રમાણે જ્યારે અલ્લાહ તઆલાએ પોતાની શક્તિનો પરચો બતાવ્યો અને પક્ષીઓએ કાંકરી મારી મારીને અબ્રહાનું ૬0000નું સૈન્ય નષ્ટ કરી દીધું. અને મક્કા મુકર્રમહથી યમન સુધીના આખાય માર્ગ ઉપર જ્યાં જ્યાં આ સૈન્યના માણસો પડી જઈ મરવા લાગ્યા, ત્યારે કઅબાના બયતુલ્લાહ (અલ્લાહનું ઘર) હોવા અંગેનો તેમનો વિશ્વાસ પહેલાં કરતાં કેટલોય ગણો વધુ મજબૂત બની ગયો. હવે આરબોને વિશ્વાસ બેસી ગયો કે તેમની ઉપર અલ્લાહપાકની વિશેષ કૃપા છે. તેઓ નિર્ભય બની આરબ પ્રદેશમાં ફરતા અને પોતાના વેપારી કાફલાઓ લઈ દરેક

વિસ્તારમાંથી પસાર થતા. કોઈની એ હિમ્મત ન હતી કે તેમને હેરાન કરે. તેમને હેરાન કરવું તો ઠીક, પણ જો તેમની શરણમાં કોઈ બિનકુરૈશી હોય તો તેને પણ કોઈ હેરાનગતિ કરવામાં આવતી ન હતી.

નબી સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમને નબૂવ્વત પ્રાપ્ત થઈ, ત્યારે આ બનાવોથી સૌ વાકેફ હતા. એટલે તેમના માટે વધુ ઉલ્લેખની જરૂર ન હતી. આ જ કારણ છે કે, આ સૂરતના ચાર ટૂંકા વાક્યોમાં કુરૈશીઓને ફક્ત એટલું કહી સંતોષ માનવામાં આવ્યો છે કે, તમે પોતે જ આ ઘરને મૂર્તિઓનું નહીં, બલ્કે અલ્લાહપાકનું જ ઘર માનો છો. અને હવે જ્યારે તમે સારી રીતે જાણો છો કે, એ અલ્લાહ તઆલા જ છે, જેમણે આ ઘરના કારણે તમને શાંતિ અને સલામતી આપી છે, તમારા વેપારને આટલો વિકસાવ્યો છે, અને તમને ભૂખે મરવાથી બચાવી આ આબાદી અને સુખ આપ્યા છે, તો તમારે તેની જ ઈબાદત કરવી જોઈએ.

❋ સૂરએ ઈખ્લાસ ❋

અલ્લાહપાક કોઈના કોઈ પણ પ્રકારના મોહતાજ નથી :

(હે નબી સલ. ! એ લોકોને) આપ ફરમાવી દો કે, તે અલ્લાહપાક એક જ છે (૧) (અને તે) અલ્લાહપાક (એવો) બેનિયાઝ છે (કે તે કોઈનો ગરજવાન નથી. સૌ તેના જ ગરજવાન છે.) (૨) તેને કોઈ અવલાદ નથી અને ન તે કોઈની અવલાદ છે (૩) અને તેના સમાન કોઈ જ નથી. (૪)

આ મક્કી સૂરતના ઉતરાણ વિશે રિવાયતો ઉપર એક નજર કરવાથી જણાઈ આવે છે કે, જ્યારે રસૂલુલ્લાહ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમે તૌહીદની દઅવત આપવાની શરૂ કરી ત્યારે મૂર્તિપૂજક મુશ્રિકો એવા ખુદાઓને પૂજી રહ્યા હતા, જે લાકડા, પથ્થર, સોનું અને ચાંદી વગેરે જુદી જુદી ધાતુઓના બનેલા હતા. આકાર અને શરીર ધરાવતા હતા. દેવી-દેવતાઓના વંશ ચાલતા રહેતા, કોઈ દેવી પતિ વગરની અને કોઈ દેવ કુંવારો ન હતો. તેમને ખાવા-પીવાની પણ જરૂર હતી અને તેમના પૂજારીઓ

તે માટે વ્યવસ્થા કરતા હતા. શિર્ક કરનારાઓનો એક મોટો વર્ગ માનતો હતો કે, ખુદા માનવસ્વરૂપમાં પ્રગટે છે. અને કેટલાક લોકો તેના અવતાર હોય છે. ખ્રિસ્તીઓ જો કે એક ખુદાને માનતા હોવાનો દાવો કરતા હતા, તેમ છતાં તેમનો ખુદા પણ એક પુત્ર તો ધરાવતો જ હતો. અને પિતા પુત્ર સાથે ખુદાઈમાં રૂહુલકુદુસ *(Holy Spirit)*ને પણ ભાગીદાર હોવાનું સન્માન પ્રાપ્ત હતું. યહૂદીઓ એક ખુદાને માનવાનો દાવો કરતા હતા, પરંતુ તેમનો ખુદા પણ તત્વ, શરીર અને બીજા માનવીય ગુણો ધરાવતો હતો. તે ફરતો હતો, માનવીનું રૂપ ધારણ કરતો હતો, પોતાના કોઈ બંદા સાથે કુસ્તી પણ કરતો હતો, અને એક પુત્ર (ઉઝૈર)નો પિતા પણ હતો. આ ધાર્મિક જૂથો ઉપરાંત પારસીઓ (અગ્નિપૂજકો) આગની પૂજા કરતા હતા અને સાબિઓ *(Sahaeans)* તારાઓને પૂજતા હતા. આ પરિસ્થિતિમાં જ્યારે એક અને કોઈપણ ભાગીદાર વિનાના અલ્લાહપાકને માનવા માટે લોકોને આમંત્રણ આપવામાં આવ્યુ, ત્યારે તેમના મગજમાં આ પ્રશ્નનું ઉપસ્થિત થવું અનિવાર્ય હતું કે, એ રબ કઈ જાતનો છે, જેને બધા જ રબો અને દેવોને ત્યજી મઅબૂદ માનવા માટે દઅવત આપવામાં આવી રહી છે. કુર્આન મજીદનો આ ચમત્કાર છે કે, તેણે આ પ્રશ્નોના ઉત્તર થોડા જ શબ્દોમાં આપી અલ્લાહ તઆલાની ઝાત વિશે એવો સ્પષ્ટ ખ્યાલ રજૂ કર્યો છે, જે સર્વ શિર્કયુક્ત ખ્યાલોને તોડી પાડે છે. અને તેની ઝાત સાથે સૃષ્ટિની વસ્તુઓના ગુણોમાંથી કોઈ પણ ગુણની ભેળવણી માટે કોઈ અવકાશ રહેવા દેતો નથી.

આ જ કારણ છે, જેના માટે રસૂલુલ્લાહ (સલ.)ની દૃષ્ટિમાં આ સૂરત અત્યંત મહાન હતી. આપ (સલ.) વિવિધ રીતોએ મુસલમાનોને આનું મહત્વ સમજાવતા હતા. જેથી તેઓ વારંવાર તેને પઢે, અને સામાન્ય લોકોમાં તેને ફેલાવે. કારણકે આ ઈસ્લામની સર્વપ્રથમ મૂળભૂત માન્યતા-તૌહીદને ચાર એવા ટૂંકા વાક્યોમાં વર્ણવી દે છે, જે તરત જ માણસના મગજમાં ઉતરી જાય છે, અને સહેલાઈથી મોઢે થઈ જાય છે. હદીસોમાં પુષ્કળ પ્રમાણમાં આ રિવાયતો વર્ણવવામાં આવી છે કે, હુઝૂર સલ્લલ્લાહુ અલયહિ

વસલ્લમે જુદા જુદા પ્રસંગોએ જુદી જુદી રીતે લોકોને બતાવ્યું કે, આ સૂરત એક તૃતિયાંશ કુર્આન બરાબર છે.

કુર્આન મજીદ જે દીનને પ્રસ્તુત કરે છે, તેનો પાયો ત્રણ માન્યતાઓ ઉપર છે : (૧) તૌહીદ (૨) રિસાલત (૩) આખિરત. આ સૂરત વિશુદ્ધ તૌહીદનું વર્ણન કરે છે, એટલા માટે રસૂલુલ્લાહ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમે આને કુર્આન બરાબર ઠેરવી છે.

હઝરત આયશા (રદી.)ની આ રિવાયત બુખારી, મુસ્લિમ અને હદીસોના બીજા કેટલાક ગ્રંથોમાં નોંધવામાં આવી છે કે, રસૂલુલ્લાહ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમે એક માણસને એક પ્રવાસમાં આગેવાન બનાવી મોકલ્યા. અને આ સંપૂર્ણ પ્રવાસ દરમ્યાન પ્રત્યેક નમાઝમાં તેઓ બીજી સૂરત સાથે **"કુલહુ વલ્લાહુ અહદ"**ની કિર્અત પણ કરતા હતા. પાછા ફર્યા બાદ તેમના સાથીઓએ આ બાબતનો ઉલ્લેખ હુઝૂર સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ સમક્ષ કર્યો. આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમે ફરમાવ્યું કે, "એમને પૂછો કે, તેઓ આમ શા માટે કરતા હતા ?" તેમને પૂછવામાં આવ્યુ ત્યારે તેમણે કહ્યું : "આમાં રહમાન (કૃપાળુ)નો ગુણ વર્ણવવામાં આવ્યો છે, એટલા માટે આનું વાંચન મને બહુ પ્રિય છે." હુઝૂર સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમે આ વાત સાંભળી ત્યારે લોકોને કહ્યું : "તેમને સમાચાર આપી દો કે અલ્લાહ તઆલા તેમને પ્રિય રાખે છે."

❋ સૂરએ મુઅવ્વઝતૈન ❋

કુર્આન મજીદની આ અંતિમ બે સૂરતો અલગ-અલગ છે, અને કુર્આનમાં જુદા નામોથી જ લખવામાં આવી છે. પરંતુ તેમની વચ્ચે અરસપરસ એવો ગાઢ સબંધ છે, અને તેમના વિષયો એકબીજા સાથે એટલો નિકટનો સબંધ ધરાવે છે કે, તેમનું એક સામૂહિક નામ **"મુઅવ્વ-ઝતૈન"** (પનાહવાળી બે સૂરતો) રાખવામાં આવ્યુ છે. ઈમામ બયહકીએ દલાઈલે નુબૂવ્વતમાં લખ્યુ છે કે, આ બન્ને સૂરતો એક સાથે જ ઉતરી હતી,

તેથી જ આ બન્નેનું સામૂહિક નામ **“મુઅવ્વઝતૈન”** છે.

આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમની દઅવતનો પ્રસાર થતો ગયો. તેમ તેમ કુરૈશના કાફિરોનો વિરોધ પણ તીવ્ર બનતો ગયો. જ્યાં સુધી તેમને એ આશા હતી કે, તેઓ કોઈપણ રીતે સોદાબાજી કરી અથવા સમજાવી-ફોસલાવીને આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમને આ કાર્ય કરતા રોકી શકશે ત્યાં સુધી તો દુશ્મનાવટની તીવ્રતા ઓછી રહી, પરંતુ જ્યારે આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમે તેમને એ બાબતે તદ્દન નિરાશ કરી દીધા કે આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ દીનની બાબતમાં તેમની સાથે કોઈ સમાધાન કરવા માટે તૈયાર થઈ શકશે, અને સૂરએ કાફિરૂનમાં તો સ્પષ્ટ શબ્દોમાં તેમને કહી દેવામાં આવ્યુ કે, જેમની બંદગી તમે કરો છો, તેમની બંદગી કરનારો હું નથી, અને જેની બંદગી હું કરૂં છું, તેની બંદગી કરનાર તમે નથી. એટલે મારો માર્ગ જુદો છે અને તમારો માર્ગ જુદો છે. ત્યાર પછી કાફિરોની શત્રુતા તેની ચરમસીમાએ પહોંચી ગઈ. એમાંય ખાસ કરીને તે કુટુંબો જેમના કુટુંબમાંથી કોઈએ પણ ઈસ્લામ કબૂલ કર્યું હતું, તેમના હૃદયોમાં તો આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ વિરૂદ્ધ હંમેશા આગ બળ્યા કરતી હતી. ઘરોઘર આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમને શાપવામાં આવતા હતા. ગુપ્ત મંત્રણાઓ યોજવામાં આવતી હતી કે, કોઈ વખતે રાત્રે સંતાઈને આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમની હત્યા કરી નાખવામાં આવે, જેથી બની હાશિમને હત્યારાની ખબર ન પડી શકે અને તેઓ વેર ન લઈ શકે. આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમની વિરૂદ્ધમાં મંત્ર-તંત્રનો ઉપયોગ કરવામાં આવી રહ્યો હતો, જેથી આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ અવસાન પામે અથવા સખત માંદગીમાં પટકાય અથવા પાગલ થઈ જાય. મનુષ્યો અને જિન્નાતો પૈકીના શેતાનો ચારે બાજુ ફેલાઈ ગયા હતા, જેથી આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ વિરૂદ્ધ અને આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ દ્વારા લાવવામાં આવેલા દીન અને કુર્આન વિરૂદ્ધ કોઈ ને કોઈ શંકા નાંખી દે, જેથી લોકો આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ વિરૂદ્ધ કુશંકામાં પડી આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમથી દૂર

જવા લાગે. અનેક લોકોના હ્રદયો ઈર્ષ્યાની આગમાં બળતા હતા, કારણકે તેઓ પોતાના સિવાય કે પોતાના કબીલાના કોઈ માણસ સિવાય બીજા કોઈ માણસની પ્રગતિ સાંખી શકતા ન હતા.

હુદયબિય્યહની સંધિ પછી નબી સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ જ્યારે પવિત્ર મદીના શરીફ પાછા પધાર્યા, ત્યારે માહે મુહર્રમ હિજરી સન ૭ માં ખયબર સ્થાનેથી યહૂદીઓનું એક પ્રતિનિધિમંડળ મદીના શરીફ આવ્યુ. અને એક પ્રખ્યાત જાદુગર લબીદ બિન અઅ્સમને મળ્યુ, જે અન્સારીઓના કબીલા બની ઝુરૈક સાથે સબંધ ધરાવતો હતો. આ લોકોએ તેને કહ્યું કે, હઝ. મુહમ્મદ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમે અમારી સાથે જે કાંઈ કર્યું છે, તે તો તમે જાણો છો. અમે તેમની ઉપર જાદુ કરવાના અનેક પ્રયત્નો કર્યા, પણ કોઈ સફળતા મળી નહીં. હવે અમે તમારી પાસે આવ્યા છીએ. કારણકે તમે અમારા કરતાં મોટા જાદુગર છો. લો આ ત્રણ અશરફી મૂકી છે, તે સ્વીકારી લો અને હઝ. મુહમ્મદ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ) ઉપર જોરદાર જાદુ ચલાવો. તે વખતે આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમને ત્યાં એક યહૂદી છોકરો સેવક તરીકે હતો. તેની સાથે કાવત્રુ કરીને તેમણે હુઝૂર સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમના કાંસકાનો એક ટુકડો પ્રાપ્ત કરી લીધો, જેમાં આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમના મુબારક વાળ હતા. આ જ વાળ અને કાંસકાના દાંતા ઉપર જાદુ કર્યો. કેટલીક રિવાયતોમાં છે કે, લબીદ બિન અઅ્સમે પોતે જ જાદુ કર્યો હતો, અને બીજી કેટલીકમાં છે કે, તેની બહેનો તેના કરતાં ચડિયાતી જાદુગરણીઓ હતી, તેમની પાસે તેણે જાદુ કરાવ્યો હતો.

આ જાદૂને એક નર ખજૂરના ઝુમખાના આવરણમાં મૂકી લબીદે બની ઝુરૈકના કૂવા જેનું નામ ઝર્વાન હતું, તેના તળિયે પથ્થર નીચે દબાવી દીધું. આ જાદુની અસર રસૂલુલ્લાહ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ ઉપર થતાં એક વર્ષનો સમય લાગ્યો. બીજા છ માસના ગાળામાં તબિયતમાં સહેજ ફેરફાર વર્તાવા લાગ્યો. અંતિમ ચાલીસ દિવસ મુશ્કેલ અને છેલ્લા ત્રણ દિવસ ખૂબ મુશ્કેલીમાં પસાર થયા. પરંતુ આની વધુમાં વધુ અસર નબી

સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ ઉપર જે થઈ, તે એટલી જ હતી કે આપ દુબળા થતા જઈ રહ્યા હતા. અને દુન્યવી કોઈ કાર્ય વિશે એમ વિચારતા કે, એ કર્યું છે, હાલાંકે તે કર્યું ન હોય.

એક દિવસે જ્યારે આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ હઝરત આયશા (રદી.)ને ત્યાં હતા, ત્યારે આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમે વારંવાર અલ્લાહ તઆલાને દુઆઓ કરી. આ જ સ્થિતિમાં ઉંઘ આવી ગઈ અથવા ઘેન છવાઈ ગયું. અને જાગ્યા પછી આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમે હઝરત આયશા (રદી.)ને કહ્યું કે, ‘‘મેં જે વાત મારા રબને પૂછી હતી, તે તેણે મને બતાવી દીધી છે.’’ હઝરત આયશા (રદી.)એ નમ્રતાપૂર્વક કહ્યું કે, ‘‘એ વાત શું છે ?’’ ત્યારે આપ (સલ.)એ ફરમાવ્યું : ‘‘બે માનવી (એટલે ફરિશ્તાઓ બે માનવીઓના રૂપમાં) મારી પાસે આવ્યા. એક મારા માથાની બાજુ અને બીજો મારા પગ તરફ ઉભા થઈ ગયા. એકે પૂછયું કે, આમને શું થયું છે ? બીજાએ ઉત્તર આપ્યો કે, આમની ઉપર જાદૂ કરવામાં આવ્યુ છે. તેણે પૂછયું : કોણે કર્યું છે ? ઉત્તર આપ્યો : લબીદ બિન અઅ્સમે. પૂછયું : કઈ વસ્તુ ઉપર કર્યો છે ? ઉત્તર આપ્યો : કાંસકી અને વાળોમાં એક નર ખજૂરના ઝુમખાના આવરણમાં. પૂછયું : તે ક્યાં છે ? ઉત્તર આપ્યો : બની ઝુરૈકના કૂવા ઝીઅઝ્વાન (અથવા ઝ્રવાન)ના તળિયે પથ્થર નીચે. પૂછયું : હવે આ માટે શું કરવું જોઈએ ? ઉત્તર આપ્યો : કૂવાનું પાણી બહાર ખેંચી કાઢવામાં આવે. પછી પથ્થર નીચેથી તેને કાઢવામાં આવે.’’ આ પછી નબી સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમે હઝરત અલી (રદી.), હઝરત અમ્માર (રદી.) બિન યાસિર અને હઝરત ઝુબૈર (રદી.)ને મોકલ્યા.

પાછળથી હુઝૂર (સલ.) પણ થોડાક સાથીઓ સાથે ત્યાં પહોંચી ગયા. પાણી ખેંચી કાઢવામાં આવ્યુ અને ખજૂરનું આવરણ કાઢવામાં આવ્યુ. તેમાં એક કાંસકો અને વાળ ઉપરાંત એક તાંતમાં અગિયાર ગાંઠો મારેલી હતી. હઝરત જિબ્રઈલ અલયહિસ્સલામે આવીને આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમને બતાવ્યુ કે, આપ (સલ.) **મુઅવ્વઝતૈન** પઢો. જેથી આપ (સલ.)

એક-એક આયત પઢતા જતા અને તેની સાથે એક-એક ગાંઠ ઉકેલવામાં આવતી. અંત સુધી પહોંચતા બધી જ ગાંઠો ઉકેલાઈ ગઈ, અને આપ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ) જાદૂની અસરથી એવી રીતે મુક્ત થઈ ગયા, જાણે એક માણસ બંધાયેલો હતો અને છૂટો થઈ ગયો. આ પછી આપ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)એ લબીદને બોલાવી પૂછયું. તેણે પોતાનો ગુનો કબૂલ કર્યો અને આપ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)એ તેને જવા દીધો, કારણકે પોતાના માટે આપ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)એ કદાપિ બદલો લીધો નથી. એટલું જ નહીં, પરંતુ આપ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)એ આ બાબતની ચર્ચા કરવાનો પણ આમ કહી ઈન્કાર કરી દીધો કે, ‘‘મને અલ્લાહપાકે રોગમુક્ત કર્યો છે, હવે હું નથી ઈચ્છતો કે કોઈની વિરૂદ્ધ લોકોને ઉશ્કેરૂં.’’

જાદુની અસર થવી નુબૂવ્વતના વિરોધી નથી :

નબી સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ ઉપર જાદૂની અસર થઈ શકે છે, એ તો કુર્આન મજીદ દ્વારા પુરવાર થયેલું છે. સૂરએ અઅ્રાફમાં ફિરઔનના જાદૂગરો વિશે વર્ણન કરવામાં આવ્યુ છે કે, હઝરત મૂસા અલયહિસ્સલામના મુકાબલામાં જ્યારે તેઓ આવ્યા, ત્યારે તેમણે એ હજારો માણસોની દષ્ટિ ઉપર જાદૂ કરી દીધો, જે ત્યાં બન્નેનો મુકાબલો જોવા માટે એકઠા થયા હતા. **‘‘સહરૂ અઅ્યુનન્નાસિ’’** (આયત-૧૧૬) અને સૂરએ તાહામાં છે કે, જે લાઠીઓ અને દોરડા તેમણે ફેંકયા હતા, તેમના વિશે સામાન્ય લોકોએ જ નહીં, પરંતુ હઝરત મૂસા (અલૈ)એ પણ એમ જ સમજ્યુ કે, તે તેમની તરફ સર્પોની જેમ દોડતા આવી રહ્યા છે, અને આનાથી હઝરત મૂસા (અલૈ.) ભયભીત થઈ ગયા. અહીં સુધી કે અલ્લાહ તઆલાએ એમના ઉપર વહી ઉતારી કે, ડરો નહીં, તમે જ વિજયી થશો. જરા પોતાની લાઠી ફેંકો. **‘‘ફઈઝા હિબાલુહુમ વ ઈસિય્યુહુમ યુખૈય્યલુ ઈલયહિ મિન સિહ્‌રિહિમ અન્નહા તસ્આ, ફઔજસ ફીનફ્સિહિ ખીફતમ્‌મૂસા. કુલના લા તખફ ઈન્નક અન્તલઅઅ્‌લા. વ અલ્કિ માફી યમીનિક.’’** *(આયત ૬૬ થી ૬૯)*

જાદુની હકીકત :

દુનિયામાં એવી અનેક વસ્તુઓ બનતી હોય છે, જે અનુભવી અને જોઈ શકાય છે. પરંતુ વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિએ વર્ણવી શકાતી નથી કે તે કેવી રીતે ઉદ્‌ભવે છે. આ પ્રકારના કારણો શોધી કાઢવા માટે જો આપણે અશક્ત હોઈએ તો તેનો અર્થ એ નથી થતો કે એ વસ્તુનો ઈન્કાર જ કરી દેવામાં આવે, જે અંગેના કારણો આપણે જાણી શકતા ન હોઈએ. જાદૂ હકીકતમાં એક માનસિક પ્રભાવ છે, જે મનમાંથી પસાર થઈ શરીરને પણ પ્રભાવિત કરી શકે છે. જેવી રીતે શારીરિક અસરો શરીરને પ્રભાવિત કર્યા પછી મનને પણ પ્રભાવિત કરે છે. દા.ત. ભય એક માનસિક સ્થિતિ છે. પણ તેનો પ્રભાવ શરીર ઉપર એ રીતે પડે છે કે, રૂંવાડાં ઉભા થઈ જાય છે, અને શરીરમાં ધ્રુજારી છૂટે છે. વાસ્તવમાં જાદૂ દ્વારા હકીકત બદલાતી નથી, પરંતુ માનવીનું મન અને તેની ઈન્દ્રિયો તેનાથી પ્રભાવિત થઈ એમ અનુભવવા લાગે છે કે, હકીકત બદલાઈ ગઈ છે. હઝરત મૂસા (અલયહિસ્સલામ) તરફ જાદુગરોએ જે દોરડા અને લાઠીઓ ફેંકી હતી, તે હકીકતમાં સર્પો બન્યા ન હતા, પરંતુ હજારોના સમૂહની દૃષ્ટિ ઉપર એવી અસર થઈ કે સૌને તે સર્પ જણાયા.

મંત્ર-તંત્ર મારફતે ઈલાજ કરાવવો :

હદીસોમાં હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસ (રદી.)ની લંબાણપૂર્વકની રિવાયત છે, જેના અંતમાં હુઝૂર સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ ફરમાવે છે કે, મારી ઉમ્મતના એ લોકો હિસાબ-કિતાબ વિના જન્નતમાં પ્રવેશ કરશે, જેઓ ન ડામ આપવાનો ઈલાજ કરાવે છે, ન મંત્ર-તંત્ર કરાવે છે, ન જ્યોતિષ જોવડાવે છે, પણ પોતાના રબ ઉપર ભરોસો કરે છે. *(મુસ્લિમ)* હઝરત મુગીરહ (રદી.)ની રિવાયત છે કે, હુઝૂર (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)એ ફરમાવ્યું : “જેણે ડામ દ્વારા ઈલાજ કરાવ્યો અને મંત્ર-તંત્ર કરાવ્યા, તેનો અલ્લાહપાક ઉપરનો વિશ્વાસનો સબંધ તૂટી ગયો.” *(તિરમિઝી)* હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન મસ્ઉદની રિવાયત છે કે, રસૂલુલ્લાહ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ

વસલ્લમ દસ વસ્તુઓને પસંદ કરતા ન હતા, જેમાંની એક મંત્ર-તંત્ર પણ છે. સિવાય કે મુઅવ્વઝતૈન. *(અબૂ દાઉદ, અહમદ, નસાઈ, ઈબ્ને હિબ્બાન, હાકિમ)* કેટલીક હદીસોથી એ પણ જણાય છે કે, આરંભમાં હુઝૂર સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમે મંત્ર-તંત્રની બિલ્કુલ મનાઈ કરી હતી, પરંતુ પાછળથી એ શરતે આની છૂટ આપી દીધી કે, તેમાં શિર્ક ન હોય. અલ્લાહપાકના પવિત્ર નામો અથવા કુર્આન સાથે મંતરવામાં આવે. બોલ એવા હોય, જે સમજાય અને જાણી શકાય કે આમાં કોઈ ગુનાહની વસ્તુ નથી અને વિશ્વાસ મંત્ર-તંત્ર ઉપર કરવામાં ન આવે કે તે પોતે સાજો કરનાર છે, બલ્કે અલ્લાહ તઆલા ઉપર ભરોસો રાખવામાં આવે કે તેની ઈચ્છા હશે તો આને લાભદાયી બનાવી દેશે.

